Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	udgivne ved V. A. Secher ; af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie.
Titel | Title:	Corpus constitutionum Daniæ : Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve,...
Alternativ titel | Alternative title:	Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558-1660.
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 1
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København : i Komm. hos Rudolph Klein, 1887-1918
Fysiske størrelse | Physical extent:	6 bd.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

8-231-8

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130016635066

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ

1558–75.

9092

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ.

FORORDNINGER, RECESSER

OG ANDRE KONGELIGE BREVE,

DANMARKS LOVGIVNING VEDKOMMENDE,

1558—1660.

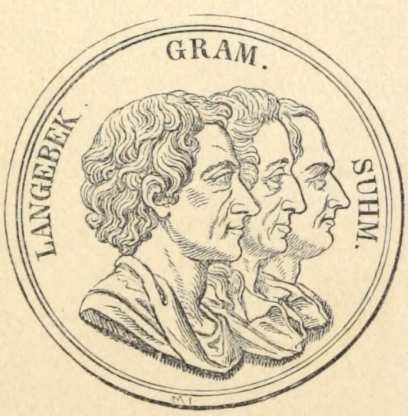
UDGIVNE VED

V. A. SECHER.

AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE.

1. BIND. 1558—75.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

KØBENHAVN.
I KOMMISSION HOS RUDOLPH KLEIN.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1887—88.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har den 31. Maj 1886 besluttet at udgive Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, ved Dr. jur. *V. A. Secher* under Tilsyn af Professor, Dr. phil. *Kr. Erslev* og Dr. phil. *W. Mollerup*.

C. F. Bricka. Kr. Erslev. J. A. Fridericia. S. Gjellerup. A. D. Jørgensen. Fr. Krarup. W. Mollerup. O. Nielsen. Henry Petersen. V. A. Secher. S. Birket Smith. Johannes C. H. R. Steenstrup. A. Thiset. C. Weeke.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie

stiftedes i Januar 1877 med det Formaal at fremme Studiet af Fædrelandets Historie ved Offentliggjørelsen af nogle af de mange Aktstykker, Breve, Krøniker og andre Kilder, som endnu henligge utrykte eller er mindre tilfredsstillende udgivne. Planen for Selskabet er den at betro Udgivelsen af de enkelte Kilder til et eller flere Medlemmer af Selskabet eller til Udenforstaaende, saaledes at de almindelige Regler for Udgivelsesmaaden vedtages af Selskabet, og saaledes at Udgivelsen kontrolleres gjennem et af Selskabet nedsat Udvalg.

Selskabet har hidtil udgivet:

Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup*. 1879.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia*. 1—14 Hæfte. 1878—87.

Codex Esromensis. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved *O. Nielsen*. 1880—81.

Danske Kancelliregistranter 1535—1559, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup*. 1881—82.

Libri memoriales capituli Lundensis. Lunde Domkapitels Gavebøger og Nekrologium, udgivne ved *C. Weeke*. 1 Hæfte. 1884.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, udgivne ved *Kr. Erslev*. 1—2 Bind samt 3 Binds 1 Hæfte. 1883—88

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660; udgivne ved *V. A. Secher*. 1 Bind. 1887—88.

Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie, udgivne ved *J. A. Fridericia*. 1888.

Forretningsudvalgets Medlemmer er for Tiden:

Kr. Erslev. W. Mollerup. A. Thiset.

INDLEDNING.

I den af Kolderup-Rosenvinge som halvfuldendt efterladte »Samling af gamle danske love« skulde forordningerne »indtil Kristian den femte« have dannet 7. og 8. del, i det han dog vilkårlig havde udskilt de fleste af de love fra 16.—17. årh., som gå under navn af »recesser« eller »ordinanser«, fra de andre forordninger og optaget dem i samlingens 4. del, medens gårdsretterne tryktes i 5. del. Håndfæstninger, kirkelove og søretter skulde på samme måde have været udskilt og dannet 6. del[1]*. Efter Rosenvinges tid er der i »Årsberetninger fra det kongelige Gehejmearkiv« 2. bd. blevet meddelt aftryk af håndfæstningerne og lignende akter og i 5. bd. en dog ikke fuldstændig samling af forordninger fra tiden för 1500. For förste halvdel af 16. årh. have udgaverne af Danske kancellis registranter eller brevbøger 1523—60 gjort en del tidligere utrykt eller på spredte steder meddelte lovtekster lettere tilgængelige, men endnu stadig er man for lovene fra slutningen af 16. årh. og indtil 1643 henvist til samtidens løse tryk, der nu ere meget sjældne, eller til aftryk i forskellige kildesamlinger, for så vidt man ikke ligefrem er nødt til at søge teksterne*

[1] *Se forordet til 4. del.*

frem fra kancelliets kopibøger eller andre håndskrevne kilder. I året 1664 udkom vel Henrik Gødes samling af »Forordninger, som ere udgangne siden recessen anno 1643 den 8. martii oc til anno 1664 den 8. martii«, men den medtog kun de forordninger, som endnu vare gældende 1664; den fortsattes til 1670, fra hvilket år den bekendte store på fuldstændighed anlagte samling i kvartformat af »Kongel. forordninger og åbne breve, forbud, påbud, traktater, ordonnancer, reglementer etc.« tog sin begyndelse. Det er således ikke mindre vanskeligt at danne sig en oversigt over lovgivningen fra 1640 til 1670 end over den fra tiden för hint år, og den af Rørdam udgivne samling af »Danske kirkelove« 1536—1683, som snart er afsluttet, har kun kunnet afhjælpe savnet for et meget begrænset område. Tilvejebringelsen af en forordningsamling i det mindste for tiden fra för 1670 eller dog 1660 turde derfor vel stadig anses for et aldeles tidssvarende foretagende, medens det på den anden side turde være utvivlsomt, at en sådan samling for middelalderens vedkommende helst bör sættes i forbindelse med en udgave af den øvrige middelalderlige lovgivning. Et skel mellem yngre og ældre forordninger og smålove vil, hvad enten man sér sagen fra fortidens eller fra nutidens synspunkt, nu næppe med bedre ret kunne sættes ved nogen anden lov end Koldingske reces af 1558. Denne kodificerede en stor del af den foregående menneskealders lovgivning og beholdt i det hele sin gyldighed indtil Danske lov 1683, til hvis kilder den hører, og ved hvis udarbejdelse man også, når der ses bort fra landslovene, forholdsvis sjældent (kirkeordinansen og Riber-artiklerne) greb tilbage til retskilder, der vare ældre end Koldingske reces[1]. *Da Fredrik II.s håndfæstning tilmed udkom året efter*

---

[1] *Aubert: De norske retskilder og deres anvendelse, 1, 132—4.*

Koldingske reces og overflødiggjorde den ældre håndfæstning, og da Kristian IV.s håndfæstning senere gjordes enslydende med den, kom årene 1558—59 også fra denne side sét til for samtiden at stå som et vendepunkt i lovgivningen: »loven (o: jyske lov), recessen og håndfæstningen« var ikke alene udgangspunktet og grundlaget for den følgende tids ret, men ansås ligefrem som indbegrebet af lov og ret, jfr. f. eks. udtrykkene i domme: tildømme saa emod lougen, recessen och handfestningen[1]; hafde de dømt hannom til sine 3 mark efter lougen, recessen och handfestningen[2], »*dette var imod loven, recessen og kongelige domme*«[3], »*lide efter loven og recessen*«[4], *o. s. v., alt i tilfælde, hvor der ikke kan være tale om noget egenligt citat. Herefter maa det videnskabelig set anses for vel begrundet at lade den foreliggende samling af yngre love begynde med Koldingske reces og henvise de ældre smålove til optagelse i en samling, som omfatter lævningerne af vor lovgivning fra middelalderen*[5]. *Men også fra rent praktisk standpunkt vil en sådan plan være at anbefale. For de mange jurister, som kun interessere sig for den ældre ret for så vidt, som denne kan være dem et hjælpemiddel til at forstå Danske lov, vil det være fuldstændig tilstrækkeligt at have en lovsamling for 1558—1683 ved siden af hånd-udgaver af landslovene og 1. bind af Rørdams kirkelove for 1536—58 med de ældste kilder til den dansk-protestantiske kirkeret. Det vil for dem være en unyttig tilgift at få en udgave, der er ført tilbage til den ældste tid eller*

---

[1] *Kongens rettertings domme 1595—1604, s. 88.*

[2] *A. st. s. 144.*

[3] *A. st. 1605—14 s. 190 og 434.*

[4] *A. st. s. 430.*

[5] *Her henvises til min plan for en sådan, der er trykt i betænkning over forslag til finanslov for 1887—88, afgivet af folketingets finansudvalg den 21. decbr. 1886 s. 157—162.*

til et eller andet år, der er ældre end 1558, og som ikke danner noget vendepunkt i lovgivningsvirksomheden eller for retsanvendelsen[1]. *Den, som vil studere vor retsudvikling i sin helhed, må dog have en samling, som omfatter hele den gamle lovgivning.*

Med hensyn til det landområde, som den foreliggende lovsamling skulde omfatte, kan der næppe rejses tvivl om, at det ikke burde begrænses til de nuværende danske landsdele, men burde strække sig også til de senere afståede lande, som den gang hørte under den danske krone: såsom Halland, Skåne, Bleking, Gulland samt de dele af Sønderjylland, som til enhver tid bestyredes under Danske kancelli. Derimod hører lovgivningen for Færøerne nærmest sammen med den norske ligesom også den islandske, for hvilken der i øvrigt allerede er udgivet en særlig lovsamling.

Det er meningen, at samlingen skal omfatte den hele lovgivning, for så vidt denne består af bestemmelser, der ere underskrevne af kongen, omtrent som man er vant til at se den i vore samlinger af moderne love. Undtagelse er kun gjort med de af kongen stadfæstede lavsskråer, der helst bör danne en samling for sig, og af hvilke en del allerede er trykt i Københavns diplomatarium, og med lovgivningen vedkommende universitetet, for så vidt den ikke indeholder bestemmelser af almindeligere karakter[2]. *Der kunde i denne henseende ikke tages hensyn til, om den pågældende forskrift blev udfærdiget som et åbent brev eller som et missive, fordi missiveformen ofte anvendtes i tilfælde, hvor man nu vilde udstæde en*

[1] *Altså heller ikke til 1551, således som professor Aubert i tidsskr. f. retsvidenskab I, 183 har anbefalet, fordi Erslevs og Mollerups udgave af Danske kancellis registranter stansede med året 1550.*

[2] *Krigsartiklerne fra 1559 henvises bedst til udgivelse sammen med sin kilde artikkelsbrevet for landsknægtene, se ndfr. s. 260—61.*

kongelig anordning eller en ministeriel bekendtgörelse. En stor mængde forskrifter om tolden, som opkrævedes i Beltet eller Øresund, gaves således i form af et missive til de pågældende toldere; det samme gjaldt udskrivningen af skatter eller andre præstationer fra købstæderne eller domkapitlerne m. fl. Meget ofte citeres også senere et i missiveform udstedt brev som »en forordning«, se missive 1577 21. juli. Af og til vil grænsen her nok kunne være vanskelig at drage, men da sådanne bestemmelser som oftest have skullet meddeles i stærkt forkortede uddrag, er der i tvivlstilfælde hellere taget for meget end for lidt med. Ikke heller kunde der tages hensyn til den af Kolderup-Rosenvinge opstillede sondring mellem forskellige klasser af love, der ligger til grund for disses fordeling mellem de projekterede bind af hans lovsamling, og som hviler på en helt udvortes betragtning af lovenes navne. Disse ere endda slet ikke konstante: betegnelserne åb. brev og forordning bruges aldeles i flæng; håndfæstningerne kaldes recesser, og dette navn bruges både om de af Rosenvinge som sådanne trykte love og om forskellige mindre love, der lige så ofte kaldes forordninger, se således reces 1569 7. oktbr. ndfr. og forordning 1577 18. oktbr., der 1596 og 1602 kaldes forordning[1]*, men 1603 anføres som »recessen«*[2]*. Navnet betyder nemlig, således som Fridericia med rette har fremhævet*[3] *overfor Bruuns bestemmelse af begrebet*[4]*, en lov eller aftale, som er resultatet af en forhandling på et møde af de interesserede parter (kongen og rigsrådet eller stænderne, hansestædernes udsendinge)*[5]*, og det vil også straks ses, at Bruuns for-*

---

[1] *Kongens rettertings domme 1595—1604, s. 120.*

[2] *A. st. s. 435.*

[3] *Histor. tidsskr. 5. ræk. 6. bd. s. 771—2.*

[4] *Enevældens indførelse i Danmark og kongelovens tilblivelse s. 24.*

[5] *Således også Aubert: De norske retskilder og deres anvendelse I. bd. s. 60 anm.*

klaring »en omfattende civillov« ikke passer[1] *på de nys nævnte smålove, der udtrykkelig betegnes som recesser. Efter den fulgte plan skulde samlingen derfor med de ovenfor angivne begrænsninger omfatte:*

1. *Alle almindelige bestemmelser af civilretlig, strafferetlig, processuel eller statsretlig karakter.*
2. *Privilegier og stadfæstelser af privilegier for købstæder, domkapitler, enkelte landsdele eller stænder.*
3. *Oprettelse og nedlæggelse af købstæder; forskrifter om torveordning m. m.*
4. *Oprettelse og nedlæggelse af markeder.*
5. *Forbud mod indførsel eller udførsel af visse varer.*
6. *Bestemmelser om told og akcise.*
7. *Bestemmelser om mønt, mål og vægt.*
8. *Omlægning af herredstingsteder og oprettelsen af birker.*
9. *Bestemmelser om jagt og fiskeri samt hundehold, selv om de kun ere givne for visse mindre landstrækninger.*
10. *Breve om udskrivning af skatter, hvad enten disse ere mad- eller pengeskatter eller have andre ydelser til genstand, derunder også afgifter af fiskeri in natura m. m.*
11. *Foruden krigsartikelsbreve medtages almindelige bestemmelser om rostjænesten, udskrivning af landeværn, bådsmænd til flåden og bønderkarle til hæren; derimod medtages ikke bekendtgörelser om afholdelsen af mønstringer*[2].

---

[1] *Den passer heller ikke på den i Staatsbürg. mag. 5, 456—64 trykte »reces« af 1576 13. jan., som blev oprettet af Fredrik II.s og hertug Hans den ældres fuldmægtige.*

[2] *I dette bind er medtaget udskrivning af tømmermænd til arbejde på skibsværfterne på Holmen for Københavns slot. Disse udskrivninger blive senere meget almindelige og omfatte så også savskærere, men da der i den senere tid al tid loves dem samme lön som de fast*

12. *Anordning af havne- og udskibningssteder.*
13. *Almindelige bestemmelser om tatere, løsgængere og tiggere*[1].
14. *Almindelige bestemmelser vedkommende hygiejnen, såsom om svinehold i købstæderne, renholdelsen af gader og vandløb, nedgravning af døde dyr o. s. v.*
15. *Bestemmelser om tilsyn med fremmede og rejsende og om befordringen og betjæningen af disse, om pas- og færgevæsenet.*
16. *Bestemmelser om postens besørgelse.*
17. *Almindelige bestemmelser om kirken og skolen. Sådanne ville vel også kunne findes udgivne i Rørdams »Danske kirkelove«, men da denne samling ikke er anlagt på fuldstændighed, og da det tillige ikke sjældent vil være muligt at levere teksterne i en korrektere form end den, i hvilken de der foreligge, kunde dens tilværelse ikke være tilstrækkelig til at udelade en så vigtig side af lovgivningen i en större samling, som dog måtte optage en stor del love, der indeholde kirkeretlige forskrifter side om side med bestemmelser, som falde ind under andre afsnit af retssystemet.*
18. *Bygningslove, såsom forbud mod at bruge stråtag i byerne, at bygge bulhuse m. m.*

Derimod ere f. eks. ikke medtagne:

1. *Specielle eller personlige undtagelsesbevillinger, f. eks. fritagelse for at betale skat eller akcise i visse år, meddelelse af ret til at købe bondegods, o. s. v.*
2. *Bestemmelser om embedsindtægter, f. eks. bevillinger for præster eller landsdommere på at nyde konge-*

---

antagne håndværkere ved værfterne, ville de blive forbigåede i de følgende bind.

[1] *I Rørdams »Danske kirkelove« er medtaget noget af løsgængerlovgivningen som vedkommende »de fattiges forsørgelse«.*

tiender, for herredsfogder på fritagelse for landgilde af deres gårde, for sandemænd på at være fri for ægt og arbejde o. s. v., alt for så vidt som de kun vedkomme enkelte embeder eller mindre kredse af embeder f. eks. i et enkelt læn. Hvis derimod tilståelsen af embedsindtægter medfører et nyt skattepålæg, f. eks. når borgemester og råd får ret til at pålægge næringsdrivende visse afgifter og selv at nyde indtægten deraf, medtages bestemmelsen herom.

3. *Dotationer til kirker, skoler, hospitaler eller universitetet.*
4. *Nedlægning af kirker eller omlægning af sogne*[1] *eller læn.*
5. *Breve om afholdelsen af herredage eller mønstringer.*
6. *Mindre bestemmelser vedkommende bestyrelsen af kongens og kronens godser, f. eks. om forpligtelsen til at göre ægt og arbejde til de forskellige slotte, særlig når de kun angå enkelte læn eller ere fremkaldte ved enkelte bestemt foreliggende eller hyppig tilbagevendende tilfælde.*
7. *Forskrifter om reparationer på enkelte nærmere angivne veje eller broer.*

Hovedkilden til denne lovsamling har naturligvis været Danske kancellis kopibøger over kongelige ekspeditioner, så vel »registrene« som »tegnelserne«, men den ufuldstændighed, hvoraf disse bøger lide, har gjort det nødvendigt at føre kontrol med dem på forskellig måde. Vigtig i denne henseende er naturligvis i förste linje koncepterne, for hvis tekstkritiske betydning der nedenfor vil blive gjort rede. De have i fortiden haft den vanskæbne at blive splittede ad i forskellige

---

[1] *En hel del bestemmelser om disse forhold ere meddelte af Rørdam i »Danske kirkelove«, men dog ikke med blot tilnærmelsesvis fuldstændighed.*

samlinger i Gehejmearkivet og på det kongelige bibliotek[1], *og vel har det arbejde, som jeg i de senere år i Gehejmearkivet har kunnet udføre for at få Danske kancellis konceptsamling restitueret igen for den ældste tids vedkommende, særlig ved opløsningen af de såkaldte »Danske samlinger«, været til stor lettelse for benyttelsen af koncepterne til kontrol med kopibøgerne, men endnu ligge mange koncepter på spredte steder til hinder for en udtømmende benyttelse. — Tyske kancellis kopibøger og koncepter ere af betydning for de på tysk affattede bestemmelser for hæren og flåden. — Til kontrol er endvidere benyttet originale udfærdigelser, for så vidt disse have været til at opdrive; en del sådanne ere ved de for nogle år siden stedfundne afleveringer fra købstadsarkiver komne til København. Som erstatning for originale udfærdigelser haves jævnlig gamle afskrifter, særlig i lovhåndskrifter, men også blandt de kopier af deres privilegier, som byerne 1648—49 indsendte til stadfæstelse i anledning af tronskiftet*[2]. *Dernæst må nævnes aftryk*[3] *af nu tabte originale udfærdigelser eller afskrifter af sådanne. Som kontrolmiddel må endelig nævnes de fortegnelser over lænenes arkiver, der jævnlig findes blandt bilagene til de lænsmændene meddelte qvittantiæ qvittantiarum. Her skal således omtales, at fortegnelsen over Ørum læns arkiv fra 1626 nævner to møntforordninger fra 1572 24. septbr. og 1574 10. marts, hvis fulde tekst det endnu ikke er lykkedes at op-*

---

[1] *C. F. Bricka: Kancelliets brevbøger 1551—55 s. X, V. A. Secher: Danske kancelli og de dermed beslægtede institutioner 1513—1848, i Meddelelser fra det kgl. Gehejmearkiv 1883–85 s. 70 flg., 81.*
En del af disse er først senere kommet tilstede fra blandingspakker i Danske kancellis arkiv.

[3] *I lovhåndskrifterne findes ofte afskrifter af forskellige love efter samtidige endnu bevarede tryk; disse afskrifter ere naturligvis værdiløse.*

spore. Det er klart, at det med et så spredt materiale er forbundet med særlige vanskeligheder at til veje bringe den tilstræbte fuldstændighed, skönt ingen möje er blevet sparet for at efterspore bestemmelser, om hvis tilværelse yngre breve bære vidnesbyrd; skönt kancelliets kopibøger indtil c. 1600 ere blevne gennemsøgte blad for blad to gange, har det kunnet ske, at et og andet brev er blevet oversét; sjældnere har det truffet sig, at love, som ere blevne trykte på steder, hvor man ikke skulde vente dem, og som kun findes i denne overlevering, have undgået min opmærksomhed[1]*. Det har som følge heraf allerede været nødvendigt at medgive dette bind en lille samling af på rette sted forbigåede bestemmelser (no. 799—808), som dog alle ere optagne i den saglig ordnede fortegnelse. Breve, som senere måtte blive påtrufne til supplering af dette bind, ville blive meddelte, når samlingen sluttes.*

Ved udgivelsen af de enkelte tekster måtte det straks stå klart, at en aftrykning in extenso af alle breve vilde forøge samlingens omfang i en grad, som ikke stod i noget forhold til udbyttet, ligesom også, at en meget stor del af de under forvaltningsretten hørende breve måtte kunne meddeles i en betydelig forkortet skikkelse. Den regel er derfor fulgt overalt, at et brev er blevet meddelt i uddrag, hvor dette kunde ske uden skade for indholdet, og hvor der derhos vilde kunde indvindes plads herved. En yderligere forkortelse er søgt opnåt ved skattebrevene og nogle andre breve ved for visse ofte tilbagevendende bestemmelser at henvise til enkelte breve, hvor bestemmelserne forekomme förste gang i den pågældende skikkelse. Kun skattebrev 1559 17. april er som det förste i samlingen meddelt in extenso for at give

---

[1] *Således som de hos Rørdam: Monumenta historiæ danicæ, trykte skibsartikler 1564, se no. 806.*

en prøve på den form, efter hvilken de alle ere tilskårne; den her medtagne inhibitio er udeladt i alle de følgende skattebreve; kun når der findes enkelte tilföjelser til inhibitio, såsom om ret til eventuel pantning, ere disse medtagne i uddraget; for oversigtens skyld ere de fra byerne udskrevne forskellige kontributioner ordnede i tabelform i tillæg. Men også i de in extenso meddelte breve ere forkortelser af forskellig art blevne gennemførte. Hvor yngre love i det væsenlige vare enslydende med ældre, ere afvigelserne givne som varianter til den ældre tekst, såsom håndf. 1596 til håndf. 1559, skibsartiklerne 1563 20. juli og 1563 14. febr. (?) til skibsartikler 1561 21. febr., drabantartikler 1571 6. febr. til drabantartikler 1563 22. maj o. s. v. Helt udeladt er dernæst al tid kongens titel, i mindre breve også kongens navn og den øvrige indledning; på samme måde er forbigået inhibitio samt andre slutningsvendinger, når de ikke indeholde noget af interesse, såsom: ti forbyde vi alle vore fogeder, embedsmænd oc alle andre herimod at hindre eller udi nogen maade forfang at give *(inhibitio solita);* dermed sker vor vilie, *eller:* vor villie oc befaling, *eller:* vor alvorlige mening oc befaling; hvorefter i eder kunne vide at rette; hvorefter sig hver kand have at rette oc for skade at tage vare; herefter sig hver kand vide at forholde; der efter i eder ville vide at rette, ladendis det ingenlunde; ti lader det ingenlunde; befalendis dig gud *m. m.; det er derfor også anset for værdiløst ved benyttelsen af en i kancelliets kopibøger meddelt tekst at angive, om inhibitionen der er udeladt med tilföjelse af oplysningen:* cum inhibitione solita, *eller forkortet til vendingen:* ti forbyde vi etc., *eller lign., eller om der for andre slutningsvendinger kun står* cum clausula consveta, *eller lign.; ikke heller synes de overskrifter til de enkelte breve, som findes i kancelliets kopibøger, at have nogen interesse,*

når brevene i udgaven skulde forsynes med en ny overskrift; de ere derfor også helt forbigåede. Inde i selve teksten er jævnlig, også uden betegnelse med prikker, udeladt titlen for afdøde konger: salig oc høiloflig ihukommelse, *titlen på adelsmænd:* vor mand oc tiener, *betegnelserne:* kiere, os elskelig, forskrefne, høgmelte, *vendinger som:* oc nu med dette vort obne brev unde oc tillade, af vor sønderlig gunst oc naade, naadigst, underdanigst. *Endelig er i slutningen af brevene udeladt dateringslinjen, i det årstal, dag og udstedelsessted er givet i overskriften eller begyndelsen af hvert brev, samt underskrift, hvor der er trykt efter original udfærdigelse af et mindre brev. Kun ved enkelte större love er i denne henseende gjort undtagelse.*

Hvor der af samme tekst foreligger forskellige overleveringer, har naturligvis det spörgsmål været at overveje, hvilken af disse skulde foretrækkes. Nogen egenlig vanskelighed kunde dog kun siges at foreligge, når valget stod mellem flere eller færre af følgende samtidige overleveringer: konceptet, en original udfærdigelse, afskriften i kancelliets registranter og samtidige officielle tryk. Principielt at lægge koncepter, originaler eller förste tryk til grund for udgaven vilde i en overordenlig grad besværliggöre indsamlingen af materialet, fordi disse overleveringer kun flyde sparsomt og desuden må indsamles fra mange spredte steder, hvorimod arbejdet lettes betydelig ved at gå ud fra kancelliets registranter, i hvilke hovedmassen af de pågældende breve er indført. Det må også i og for sig siges at være ligegyldigt, om aftrykket besørges efter den ene eller anden af hine overleveringer, når de dog alle, for så vidt som de ere bevarede, blive konfererede med hinanden og benyttede til fastsættelsen af den bedst mulige tekst. Ved indsamlingen af stoffet til denne samling er der derfor begyndt med at

udtømme indholdet af kancelliets registranter, hvorefter fuldstændigheden og korrektheden af de således samlede tekster er kontrolleret ved jævnføring med de øvrige overleveringer. Som hovedregel er derfor teksten i kancelliets registranter lagt til grund for den i det følgende meddelte tekst, men jævnført med og efter omstændighederne rettet efter de andre ovenfor nævnte overleveringers læsemåder, der ere anførte, for så vidt de ikke vare aldeles uden betydning eller bestode i retskrivningsafvigelser. I enkelte tilfælde indeholdt registranternes tekst så grove fejl og udeladelser, at det, fremfor at anføre disse, måtte anses for heldigst at holde sig til konceptets tekst og for unødvendigt og plads spildende at anføre registrantens fejl. Endvidere er det anset for tilstrækkeligt at konferere to eller tre af de mange afskrifter, som af visse forordninger findes i lovhåndskrifterne, og unødvendigt at optegne alle de fejl og udeladelser, som ofte findes i dem, og som ikke kunne have nogen som helst betydning for fastsættelsen af den rette tekst. Hvor der foreligger originale udfærdigelser, ere sådanne afskrifter naturligvis værdiløse. En fordel ved at benytte teksten i kancelliets registranter er det dernæst, i modsætning til de originale udfærdigelser, som ere blevne omsendte i mange eksemplarer, f. eks. til alle lænsmændene, købstæderne eller tolderne, at hin er et udtryk for det for alle originalerne fælles, almindelige, medens disse hver for sig kun give indholdet således, som det er bestemt for det enkelte læn, den enkelte by o. s. v. Hvis man derfor konsekvent vilde lægge en original udfærdigelse til grund for aftrykket, hvor en sådan var at få, måtte man dog dertil knytte forskellige oplysninger hentede fra kancelliregistranterne, i hvis tekst de ofte til besparelse af plads findes indarbejdede med samtidens vendinger og retskrivning. Som undtagelse ere originale udfærdigelser fore-

trukne til grundlag for udgivelsen ved de större og vigtigere love; disse ere nemlig gærne blevne opbevarede samlede og på særlig solen måde i kancelliets arkiv (reces 1558, 1569, 1576, håndfæstning 1559, gårdsret 1562 m. fl.). Ved disse tekster er derfor også begyndelsen, dog med undtagelse af kongens titel, og slutningen med datering og underskrift trykt med. Af enkelte af disse större love findes på denne måde hengæmte flere originale udfærdigelser; for så vidt dette er tilfældet, måtte det være unødvendigt at tage hensyn til den afskrift, som måtte findes i kancelliregistranten (reces 1558, reces 1576, håndfæstning 1596). Derimod er den originale udfærdigelse blevet konfereret med det ældste af de samtidige tryk. — Den tekst, som er blevet lagt til grund for udgivelsen, er al tid stillet först i opregningen af de tekster, som måtte være benyttede.

Behandlingen af de in extenso aftrykte stykker er i övrigt den samme, som er anvendt på de tilsvarende dele af min »Samling af kongens rettertings domme«, og retskrivningen i dem er blevet forkortet i overensstemmelse med de i indledningen til bindet 1598—1604 udförlig fremstillede regler.

Blandt sagkyndige vil der kun være én mening om, at udgiveren vilde forsömme en af de ham som sådan påhvilende pligter, hvis han ved en udgave som den foreliggende undlod at göre rede for de kilder[1]*, som må antages at være blevne benyttede til de enkelte love, særlig de store kodifikationer (recesserne, håndfæstningerne m. m.). Disse sidste ere jævnlig kun eller til dels sammenskrevne af stykker af ældre love, og til en nöjagtig forståelse af deres tekst hører derfor meget*

[1] *Om dette spörgsmål har jeg vidtløftig udtalt mig i Ugeskr. for retsvæs. 1888 s. 817—24 i anledning af en anmældelse i samme tidsskrift 1888 s. 129—36.*

ofte en jævnføring med de ældre omtrent ligelydende love, og opsøgningen og påvisningen af disse påhviler utvivlsomt udgiveren og ikke de enkelte benyttere af samlingen. På den anden side ville sagkyndige ikke være i tvivl om, at udgiverens forpligtelse ikke går videre end til at eftervise de tekster, der med nogen sandsynlighed må antages at være benyttede ved udarbejdelsen af den pågældende lov og derfor indgåede som et brudstykke i det mosaikarbejde, som denne lov i reglen vil være. Det er med andre ord i første linje tekstens, ikke retssætningens historie, som udgiveren skal efterspore; han skal levere kildehistoriske, ikke retshistoriske oplysninger, og man må selvfølgelig i denne henseende ikke lade sig mislede af, at disse forskellige oplysninger i mange tilfælde ville være at søge i de samme kildesteder. Som følge heraf er det ikke forsøgt at gennemføre henvisninger til parallelsteder eller, med Pardessus som forbillede, henvisninger, i hvilke udgangspunktet for pågældende retsregel (»le principe« eller »le fond«) må søges. Kun som undtagelse har udgiveren ved søretten af 1561 indladt sig på en diskussion af didhen hørende spörgsmål og det kun for ikke at forbigå noget af de i Pardessus anførte formentlige kildesteder eller lade uomtalt nogen af hans oplysninger og for således at göre hans udgave af søretten undværlig for benytteren af denne samling. — I de tilfælde, hvor jeg i henhold til det anførte må antage, at et ældre lovsted er benyttet ved udarbejdelsen af den foreliggende tekst, er dette lovsted udtrykkelig anført som »kilde«. Det er imidlertid klart, at der ikke sjælden vil kunne være tvivl om, hvorvidt en ældre lov er blevet benyttet som forlæg ved udarbejdelsen af en yngre, og i sådanne tilfælde er det pågældende lovsted anført efter et: »jfr.« I de tilfælde endelig, hvor der kunde tænkes en fjærn mulighed, om end kun ringe sandsynlighed for

et slægtskab med den ældre tekst, er denne henstillet uden betegnelse som kilde eller med »jfr.«. — Da det er min hensigt med tiden at til veje bringe en forordningsamling også for tiden för Koldingske reces, vilde det have været tilstrækkeligt ved de love, som have deres kilde i den ældre lovgivning, kun at henvise til det yngste af de pågældende lovsteder. Når hin samling så i sin tid udkom, vilde man al tid i den kunde forfølge tekstens historie videre. Da det imidlertid er at vente, at denne samling næppe i almindelighed vil findes på samme hænder som den foreliggende, jfr. ovfr. s. VII, har jeg anset det for hensigtsmæssigt til benyttelse for den, som vil nöjes med denne samling, foruden henvisning til det yngste lovsted, der kan være benyttet som kilde, i parantes at vedföje tilbagevisninger til de forskellige love, gennem hvilke den pågældende sætning eller dele af den er vandret, inden den blev optaget i den her meddelte lov. Vel ere sådanne tilbagevisninger kun nødvendige og mulige ved enkelte til dels större love, som særlig findes i 1. del af samlingen, men dog har til veje bringelsen af dem kostet et ikke ringe arbejde, der ikke er blevet lettet ved, at den ældre lovgivning findes spredt på så mange forskellige steder eller ved, at udgaverne af dem savne alle kildehenvisninger. Efter flere forsøg på ved opstillingen at anskueliggöre, i hvilken slægtskabsgrad lovstederne i disse tilbagevisninger stå til hinanden, har jeg opgivet at give et billede heraf og simpelthen anført henvisningerne kronologisk, skönt det næsten al tid vil findes, at det ældste lovsted, til hvilket der henvises, kun er i slægt med en mindre del af det yngste. Også her er der ved et »jfr.« henvist til tvivlsomme kildesteder, dog ere disse, hvor der har været anledning til at meddele en række henvisninger med mellemliggende kortere tidsrum, indsatte på sit sted i den kronologiske række. Blandt henvisningerne ere

også optagne lovsteder, i hvilke reglen ganske vist angår et andet tilfælde end hovedtekstens, men dog til dels er formuleret med de samme ord, som denne benytter, hvorfor de kunne oplyse betydningen af disse. Tidsgrænsen for tilbagevisningerne er regnet til landslovene; det vil, så vidt jeg skönner, være overmåde tvivlsomt, om steder af disse nogen sinde ere brugte til forlæg ved udarbejdelsen af yngre forordninger; et par gange har jeg dog givet en henvisning til Jyske lov, men kun efter et »jfr.«. Den tilföjelse er ikke overflødig, at tilbagevisningernes öjemed ikke er at tjæne som hjælpemiddel for den, som beskæftiger sig med det 14. eller 15. århundredes ret; de skulle give den, som sysselsætter sig med de i denne samling meddelte tekster, en håndsrækning til at orientere sig med hensyn til det bidrag, som tekstens historie kan yde ham til fortolkning af det pågældende lovsted; det vil derfor være af mindre betydning, om der hist og her kan være oversét et eller andet lovsted, til hvilket der i overensstemmelse med det ovenfor udtalte burde have været henvist[1].

Ved aftrykket af bindets tekst og indledningen er det gennemført, at alt, hvad der gengives i kildernes form og retskrivning, er sat med antiqva, medens alt, hvad der er omskrevet i moderne form eller er udgiverens oplysninger, er gengivet i løbeskrift. Undtagelse har kun måttet göres med teksten i tabellerne ndfr. s. 667—77. For overskueligheds skyld og for at spare plads ere listerne over de fra købstæderne udskrevne skatter, bådsmænd, knægte m. m. ikke medtagne ved skattebrevets tekst, men meddelte som tillæg til bindet i tabelform. Ligeledes for oversigtens og for bekvemmere citerings skyld er en stor del åbne

[1] *Se også mine udtalelser i Ugeskr. for retsvæs. a. st. — Nogle yderligere henvisninger findes blandt »tilföjelser«; enkelte af disse skyldes den ovenfor anførte anmældelse i Ugeskr. for retsvæs.*

breve, ved hvilke sådant lod sig gennemføre, blevne inddelte i §§ med udskydelse af brevets motiver[1]. *Hvor dette har fundet sted, ere §tallene satte med løbeskrift. Det er kun undtagelsesvis anset for nødvendigt at angive trykkestedet for de love fra Fredrik I. og Kristian III.s tid, til hvilke der henvises i noterne; de ville findes i Brickas, Erslevs og Mollerups udgaver af kancelliets kopibøger. — Det navn (åb. brev, instruks, reces o. s. v.), hvormed de enkelte i samlingen meddelte stykker ere anførte, er, for så vidt teksten er indført i Danske kancellis registranter, taget fra overskrifterne i disse; i andre tilfælde er valgt en af de samtidige benævnelser.*

Sagregistret er i det hele udarbejdet i den form, som nu i snart 100 år har vist sig praktisk i sagregistrene til vore nyere lov- og reskriptsamlinger. Bestræbelsen har her været rettet på at opføre samme bestemmelse under så få rubrikker som muligt. De mange bestemmelser om straffe for eventuel overtrædelse, som er knyttet til specielle forskrifter om fiskeri, handel, jagt, politivæsen, skovvæsen, told m. m., og som ofte kun gå ud på, at overtræderen skal straffes »som en uhørsomme«, »som ved bör« eller »som den, der ikke vil holde kongens breve«, eller have forbrudt, »hvad han har med at fare«, ligesom også de straffe, der loves embedsmænd, som ikke påse overholdelse af enkelte bestemmelser, ere derfor ikke tillige optagne under rubrikken: »Forbrydelser og straffe«, selv om straffen i enkelte tilfælde lyder på livsstraf eller tyvsstraf o. s. v. De forskellige militære forbrydelser og straffe må søges i artiklerne for land- og sømagten. Et person- og stednavneregister kunde ikke helt undværes, da det ofte vil være et middel til at finde den bestemmelse,

---

[1] *I begyndelsen af denne del er der gået mere sparsomt til værks hermed end senere.*

som søges; det er dog gjort meget kortfattet. Derimod er det anset for unødvendigt at medgive en ordliste, da en stor del af de meddelte tekster allerede ere benyttede til glossarierne over det ældre dansk.

Afskrivningen af de in extenso meddelte tekster er udført af hr. stud. mag. W. Christensen og, efter at han måtte fratræde arbejdet på grund af eksamensforberedelse, af frøken stud. mag. Nanna Lange, som også har samlet navneregistret.

Det er endnu min pligt at bringe en ærbødig tak til hans ekscellence hr. justitsminister dr. jur. Nellemann og de herrer juridiske professorer i det rets- og statsvidenskabelige fakultet, fordi de have givet planen til denne lovsamling deres anbefaling og derved væsenlig støttet dens fremkomst, samt til ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet og rigsdagen, som med stor beredvillighed ere gåede ind på, at der på finansloven optoges en på fem år fordelt bevilling til udgivelsen. De kongelige biblioteker i København og Stokholm have lettet mig benyttelsen af deres lovhåndskrifter ved at udlåne mig dem til afbenyttelse i det kgl. Gehejmearkivs lokale. Jeg er endelig de af selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie udnævnte tilsynshavende professor dr. phil. Kr. Erslev og dr. phil. W. Mollerup forbundet for råd og hjælp, hvormed de på mange måder have fremhjulpet mit arbejde.

November 1888.

V. A. Secher.

Foruden Danske kancellis arkiv og Gehejmearkivets samlinger, i hvilke den meddelte tekst vil være at søge, når ingen anden kilde er angivet, ere følgende kilder benyttede til nærværende bind:

Afleveringerne 1881—83 fra de forskellige købstæders arkiver til kongerigets arkiv.

Håndskrifterne i det kgl. bibliotek i København: Gml. kgl. samling 8° 3667, Ny kgl. saml. 4° 1128, Thottske saml. 4° 2041 og Kallske saml. fol. 77.

Håndskrifterne i det kgl. bibliotek i Stokholm: C 56, C 88 og Molbech no. 32.

Håndskrifterne i Karen Brahes bibliotek i Odense no. 280 og 282.

Håndskrift i biblioteket på Ledreborg no. 127.

Breve i Fyns bispearkiv og Københavns universitets arkiv. De fra de fire sidstnævnte kilder stammende breve ere benyttede i de hos Rørdam på de anførte steder meddelte aftryk.

Breve i Københavns bys arkiv ere benyttede i de i Københavns diplomatarium foreliggende aftryk.

Blandt samlingerne af løse, ældre aftryk må særlig fremhæves Danske kancellis samling, som nu findes i justitsministeriets håndbibliotek.

I.

1558 13. decbr. (Koldinghus.) *Den Koldingske reces.*

B: Original udfærdigelse i Gehejmearkivet (håndfæstninger og recesser m. m. no. 21 b), underskrevet af kongen og forseglet med dennes majestætssigil i rødt voks og af 14 rigsråder med segl i ufarvet voks (Mogens Gyldenstjærnes segl fattes). Den består af 16 papirsfolioark, der ere indhæftede i et papirs- og et pergamentsomslag og sammenholdes af seglsnorene, som dannes af røde, gule, blå og hvide silkesnore. De tre sidste blade ere ikke beskrevne. På omslaget står:

Konning Christian dend tredie, som vaar konning Frederiks søn och vaar konning udi Danmark och Norge udi fire oc tive aar, lod mange recesser udgaa, oc fiorten dage, før hand døde, da lod hand denne reces udgaa, oc beslutter fast alle de andre recesser i seg, som hans kong. mait. lod udgaa i sin tid.

Derunder har kansler Johan Fris skrevet:

Ther findis oc hoss Danmarkis riigis raad lige slig en recess beseglith och vnderscreffuen. Johan Friis tiill Heselagger myn handth.

A: Original udfærdigelse (a. st. no. 21 a), underskrevet af kongen og med udstyrelse som B. Den består af 14 papirsfolioark, som ere indhæftede i et pergamentsomslag. De fire sidste blade ere ikke beskrevne. På omslaget står:

Koning Christians dend tredies siste reces, udgifvit Kolding anno mdlviii dend xiii. decembris, och døde hogmelte koning Christian dend første dag januarii der nest efter.

C: Original udfærdigelse (a. st. no. 21 c), underskrevet af kongen og med udstyrelse som B og A. Den består af 17 papirsfolioark i et pergamentsomslag. De sidste to blade ere ubeskrevne. Omslaget har ingen påtegning.

T: Originaludgaven af 1559, Prentedt vdi Kiøbenhaffn aff Christofer Barth, Tisdagen for Iubilate Søndag anno &c. M. D. LIX. *Denne udgave blev vist besørget af professor ved universitetet Rasmus Glad (Lætus), ti han fik 1559 15. mars privilegium på i fire år at udgive i trykken en rèces, hvori kongen med rigens råd havde ladet sammendrage nogle ældre recesser, og som de havde ladet forbedre med nogle*

artikler, se Reg. o. a. lande 7, 246, og Rørdam: Københavns universitets historie 2, 484. Formodenlig har han også besørget optrykket af 1562. Senere blev udgaven af 1559 optrykt dels i særudgaver, dels sammen med Jyske lov i årene 1567, 1572 (denne udgave er optrykt i Krag og Stephanius: Kristian III.s historie 1, 510—39), 1577, 1583, 1590, 1642 og 1670, se Bibliotheca Danica 1, 627—30, 633—34.

Efter den originale udfærdigelse A skal udgaven af Koldingske reces i Rosenvinges: Samling af gamle danske love 4, 253—86 være blevet trykt, se indledningen til dette bind s. XXXIX. Denne angivelse er dog aldeles urigtig; en sammenligning mellem Rosenvinges udgave og A vil öjeblikkelig vise saa mange forskelligheder i retskrivningen, at det må være klart, at A ikke er blevet afskrevet til brug for Rosenvinges aftryk. Men der foreligger ikke engang en trykfejl i Rosenvinges angivelse; ti en jævnføring vil straks oplyse, at han heller ikke har aftrykt de originale udfærdigelser B eller C lige saa lidt som originaludgaven af 1559. Når nu alligevel Rosenvinges aftryk i de tilfælde, hvor der er reale afvigelser mellem de forskellige udfærdigelser, nærmest stemmer med A, vil det af varianterne til de følgende §§ fremgå, hvorledes han har båret sig ad. I § 16 har ABC: Nar vitne skal gaa til tinge, *men originaludgaven og optrykkene efter denne forbigå:* skal, *og denne fejl genfindes hos Rosenvinge; i § 26 har Rosenvinge og T:* eller at sette borgen, *medens ABC forbigår:* at; *i § 28 i begynd. har Rosenvinge og T:* lodseyere, *ABC:* laadseigerne; *i § 41 i begynd. har Rosenvinge og T:* bondegaarde, *ABC:* bøndergaarde; *i § 58 i midten har Rosenvinge og T:* holder, *ABC:* holde; *i § 60 i begynd. har Rosenvinge og T:* eller hvilken, *ABC:* eller och hvilken. *Det er heraf klart, at denne har ladet aftrykke en af de yngre optryk efter originaludgaven og rettet denne tekst hist og her efter A, uden dog at have haft held til al tid at få dennes bedre læsemåder med. Skönt der ingen grund er til mere at anse A end B eller C for »originalen«, nævner Rosenvinge aldeles ikke disse sidste, skönt dog B er avtoriseret fremfor A med en påtegning af kansleren selv, lige så lidt som han gör rede for recessens kilder. — Rosenvinges tekst er til dels optrykt af Rørdam, som i »Danske kirkelove« 1, 551—56 meddeler enkelte §§ af koldingske reces, og da han medtager § 16, har han også her den ovenfor påtalte fejl. Ved enkelte §§ henviser Rördam til kilden i en ældre reces, uden dog at indlade sig på en almindelig eftervisning af kilderne.*

En udtalelse om forholdet mellem den koldingske reces 1558 og Kristian III.s andre recesser blev förste gang fremsat af Rosenvinge (Retshistorie § 38). Herefter er denne reces »sammendraget af alle dem, som ere yngre end den københavnske af 1547«. At dette er fuldstændig urigtigt, vil straks blive påvist. J. E. Larsen (Saml. skr. 1, 1, s. 302) föjer til Rosenvinges fremstilling kun

den rigtige bemærkning, at reces 1558 har benyttet reces 1547, og den mindre nöjagtige, at »de ældre recesser ere vigtige hjælpemidler til den koldingske reces's fortolkning, da disse ofte indeholde udførlige motiver, som her ere udeladte«. Stemann (Dansk retshistorie s. 57) mener, at reces 1558 »sammenfatter hovedindholdet af alle de tidligere recesser fra 1537, men især af dem fra 1547 og 1551«. Dette er vel noget rigtigere, men heller ikke et korrekt udtryk for det virkelige forhold, og Stemann giver lige så lidt som de to andre forfattere nogen nærmere begrundelse af sin påstand.

Reces 1558 udtaler sig i indledningen om sin udarbejdelse: de recesser, som vare blevne udgivne siden recessen 1547, voldte besvær hos dommerne; derfor havde kongen nu »draget same receser alle udi dene efterskrefne reces«. *Her er klart og tydelig sagt, at recessen 1558 i hovedsagen er en sammenarbejdelse af recessen 1547 og de senere udgivne recesser, og dette stadfæstes også ved en nærmere undersøgelse. Af reces 1557, som består af 10 §§, er de 5 störste (§§ 4—8) optagne i reces 1558 §§ 64—66, 69, 70. Reces 1551, som består af 19 §§, er fuldstændig udnyttet; den er kilden til reces 1558 §§ 3, 4 i begyndelsen, 12, 13, 16 i slutningen, 22, 28 i begyndelsen og slutningen, 30, 42, 43, 45, 56 og 60 i slutningen, og med mindre ændringer eller tilföjelser kilden til §§ 11, 17, 21, 24, 27 og 53. Reces 1547, der består af 42 §§, er gennem sine §§ 1—10, 13, 17—22, 24—28, 30—42 direkte kilde til reces 1558 §§ 1 i midten, 2 3. led, 5 i begyndelsen og slutningen, 6—8, 9 i begyndelsen og slutningen, 10 i begyndelsen, 14 1. led, 15, 18, 19, 26, 29, 31—34, 36 i begyndelsen, 38—41, 44, 46—52, 54, 55, 57—59, 60 i begyndelsen og 61 og med mindre ændringer eller tilföjelser kilden til §§ 16, 20, 23, 35. Men også de andre §§ i reces 1547 (§§ 11, 12, 14—16, 29) ere optagne i reces 1558, men ad en omvej, i det disse §§ först ere blevne benyttede til reces 1551 §§ 6, 7, 12, 15—16, der, som nysnævnt, ere gåede over i reces 1558. Denne har kun fuldstændig forbigået en eneste § i reces 1547, nemlig § 23; dernæst er ikke medtaget småstykker i § 8, § 12*

sidste stykke og § 21 i midten. Foruden recesserne 1547, 1551 og 1557 er til udarbejdelsen af reces 1558 som direkte kilde benyttet reces 1537 §§ 16 og 26, dog med nogle ændringer, til reces 1558 §§ 62, 67 og 68 1. stykke; end videre håndfæstning 1536 §§ 1, 33 og 42 til reces 1558 §§ 1, 25 og 37 og forordg. 1539 25. jan. med omændringer til reces 1558 § 63.

I reces 1558 er således ingen § fuldstændig ny; derimod findes större og mindre tilföjelser til kilderne i §§ 1, 2 1. led, i 4, 10, 36 i slutningen, i 5, 9, 20, 28 i midten, samt i 14 2. stykke, 16 1. stykke, 62, 67 og 68 2. stykke. Med hensyn til forholdet mellem reces 1558 og recesserne, som ere ældre end 1547, må endnu bemærkes, at hin har fælles stof med reces 1539, af hvis 14 §§ de 11 gennem reces 1547 (nemlig §§ 2, 5—8, 10, 11, 13), reces 1551 (§§ 1, 3) og reces 1557 (§ 12) ere gåt over i reces 1558 §§ 5, 16, 21, 23, 40, 41, 51, 54, 60, 61, 69. End videre er af reces 1537 §§ 6—9, 11, 14, 15, 17, 18, 24 gennem reces 1547 (nemlig §§ 6, 8, 9, 11, 14, 17, 18, 24), reces 1551 (§ 7) og reces 1557 (§ 15) blevet optaget af reces 1558. Ligeledes er reces 1536 gennem reces 1547 kilde til reces 1558 §§ 2, 7, 32, 34, 38, 51, og reces 1530 § 9 på samme måde til reces 1558 § 32 sidste stykke. Derimod kan det ikke skönnes, at reces 1558 har modtaget noget stof fra reces 1540 og de to recesser af 1533.

Gyldigheden af en af de ældre recesser er udtrykkelig opretholdt i indledningen til reces 1558, hvor det hedder: Dog skal den reces, som vi met vort Danmarkis rigis raad, prelater, addel, kiøbstedsmend och bønder hafve ladet besegle och udgaa, her met vere uforkrenkit udi alle artikle, som her udi icke benefnt ere. *Rosenvinge har (Retshistorie § 38) forstået denne udtalelse, som om den sigtede til håndfæstningen af 1536. Nu forekomme vel håndfæstningerne jævnlig under benævnelsen: reces, men håndfæstningen af 1536 har ikke det kendetegn, som den af reces 1558 omtalte reces skulde have, ti den er kun forseglet af kongen og rigsraadet, ikke derimod af gejstligheden, end sige da af borgere eller bønder. Den anførte udtalelse er gåt over til reces 1558 fra reces 1547,*

og den reces, til hvilken der sigtes, må selvfølgelig være ældre end dette år, og det kunde ligge nær at tænke på reces 1540, af hvis indhold intet er optaget i recesserne af 1547 eller 1558, og som netop blev vedtaget til en almindelig herredag, på hvilken der mødte repræsentanter for de forskellige stænder. Men heller ikke denne reces har de omtalte forseglinger, i det den kun bærer kongens segl. De ældre recesser ere alle forseglede af kongen og vedtagne på herredage, hvor kun kongen og rigsrådet gave møde, med undtagelse af den såkaldte »store reces« af 1536, ved hvis vedtagelse der desuden vare tilstæde repræsentanter for adelen i de forskellige landsdele, for købstæderne og herrederne over alt Danmark. Skönt der i den ikke nævnes repræsentanter for »prælaterne«, og den kun er forseglet af kongen, rigsrådet og repræsentanter for adelen og købstæderne, må recesserne af 1547 og 1558 dog sikkert sigte til den[1], *og da en del af dens bestemmelser allerede vare optagne i disse to recesser, hvad jo ogsaa citatet antyder, må stadfæstelsen sigte til de bestemmelser i reces 1536, som omordne de kirkelige forhold under overgangen fra den katolske til den lutherske kirkeforfatning.*

Med hensyn til forholdet mellem reces 1558 og dens kilder, må endnu tilföjes, at den på ganske få steder nær kun er en ordret udskrift af disse, og Larsens ovennævnte ytring om de ældre recessers betydning som hjælpemidler til fortolkningen af reces 1558 gælder derfor også kun dens anden hånds kilder: recesserne 1536 og 1539 og til dels reces 1537.

Ved revisionen af teksten i det til grund for aftrykket lagte originale håndskrift B er der gåt frem på følgende måde. Da der ikke i og for sig er nogen grund til at foretrække den ene originale udfærdigelses læsemåder frem for de andres, er al tid den læsemåde foretrukket, som har medhold i kilden til det pågældende sted (betegnet med K). Stemme ABC med hinanden, er disses fælles læsemåde optaget uden hensyn til kilden og T, med mindre ABC

[1] *Således og Rördam: Danske kirkelove 1, 552.*

skulde indeholde en åbenbar fejl (§ 28, § 58 anm. 5); i sådant tilfælde er læsemåden i kilden og T optaget i teksten. Hvis der er afvigelser mellem ABC uden, at der er nogen kilde til det pågældende sted, er den læsemåde foretrukket, som stemmer med T. Da det nævnte apparat må antages at være tilstrækkeligt til at give en pålidelig tekst, er der ikke taget hensyn til den afskrift af reces 1558, som findes i Danske kancellis kopibog over åbne breve (recesser, forordninger og andre lovgivningsakter) 1523—58[1] *bl. 150—66, og som formodenlig er taget efter konceptet. De mange afskrifter af recessen, som findes i lovhåndskrifter, stamme sikkert alle fra de trykte udgaver og ere derfor uden betydning.*

Reces 1558 fik ikke alene gyldighed for kongeriget, men også for hertugdömmet Slesvig, kun synes der at være uenighed mellem forfatterne, om recessen virkelig tillige var bestemt til anvendelse i hertugdömmet, eller om dens anvendelse kun skyldtes en reception i praksis[2]*. Spörgsmålet har her kun betydning for så vidt, som denne anvendelse har affødt en sikkert allerede i 16. årh. tilbleven nedertysk oversættelse. En redaktion af den*[3] *er trykt hos Westphalen (Monumenta rerum Germanicarum 4, 1780—1804), men da der ikke vides noget om, at denne oversættelse har fået offenlig stadfæstelse, er det anset for unødvendigt her at levere nogen udgave af eller nogen kollation med den, og det så meget mindre, som den kun er en reproduktion af en af de danske udgaver. Dette fremgår af, at Westphalens tekst ligesom disse i § 28 forbigår:* nefne . . . fogitten, *i stykket:* da skal fogitten [nefne rebsmend epter lougen; dog skal fogitten] och de otte herritsmen, som blifve udnefnt (*Westph.:* so schal de hardesvaget mit den 8 sünslüden, de daraver wesen).

---

[1] *Se V. A. Secher: Vejledende arkivregistraturer I (Meddelelser fra Gehejmearkivet 1883-85), s. 170.*

[2] *Stemann: Gesch. des rechts des herzogth. Schleswig 2, 156, og: Schleswigs recht und gerichtsverfassung s. 4; Falck: Handb. des schlesw.-holst. privatrechts 1, 418 jfr. 3, 115.*

[3] *Andre findes i Thottske saml. 4° no. 2004 og i Ny kgl. saml. 4° no. 1367.*

Vi Christian den tredie .... giøre alle viterligt, at vi forfare, at de receser, som vi hafve ladet udgaa, siden vi met vore elskelige rigens raad lod udgaa den reces aar etc. 1547 udi vor kiøbsted Kiøpnehafn, same receser hafve giort huos vanvitige herritsfogder och domer[e][1] besvering, forti at de icke kunde vide denom der epter at rette. Derfor hafve vi nu met vore elskelige Danmarkis rigis raad, som nu her[2] huos os til stede ere, som ere Jahan Fris til Heslager, vor cantzler, her Ote Krumpen til Trudsholm, marsk udi vort rige Danmark, her Mougens[3] Gyldenstiern til Stiernholm, riddere, Børge Trolle til Lilleøe, Olluf Munk til Tvisel[4], Erik Krabbe til Bustrup, Antonis Bryske til Langesøe, rigens cantzler, Jørgen Lycke til Ofvergaard, Eiler Rønav til Hvidkield, Hans Bernekov til Birkholm, Niels Lange til Kiergaard, Holgierd Rosenkrantz til Boller, her Lauge Bragde til Krogholm, ridder, Ifver Krabbe til Østergaard och Herløf Trolle til Hillerisholm, draget same receser alle udi dene epterskrefne reces, hvilken vi met forskrefne[5] vore elskelige Danmarkis rigis raad nu hafve bevilget och sambtykt, som her epter følger. Och hves dene reces icke forklarer, daa skal mand rette seg epter lougen; dog skal den reces, som vi met vor[t][6] elskelige Danmarkis rigis raad, prelater, addel, kiøbstedsmend och bønder hafve ladet beseglet och udgaa, her met vere uforkrenkit udi alle artikle, som her udi icke benefnt ere.

Kilde til: dog skal . . . ere, *er reces 1547 indl. Den reces, til hvilken her sigtes, er reces 1536, som blev givet til en herredag, ved hvilken der mødte udsendinge fra de forskellige stænder.*

[1] *Således AT; BC:* domer.
[2] *Således og CT; A:* her nu.
[3] *Således og AT; C:* Magnus.
[4] *Således og AC; T:* Tiussel.
[5] *Således og AC; T:* fornefnde.
[6] *Således AT; BC:* vore.

1. At koningen skal elske gud och hielpe hver mand loug och ret.

Først ville och skulle vi Christian, koning til Danmark och Norge etc., vere pligtug ofver alt at elske och

dyrke den aldmegtigste[1] gud, hans hellige renne ord och lere at styrke, formere, fremdrage, hanthefve, beskytte och beskierme til guds ere och den christelige troes forøgelse och religionens forbedring af vor magt och formuge. Desligeste skulle vi holle menige rigens raad, adel, kiøbstedsmend, bønder och mienige rigens indbyggere och hver serdielis ved loug, skiel och ret, friheder och privilegier, och ingen af denom at uforrette udi nogen maade epter den recessis[2] liudelse, som vi denom svorit hafve, och skulle vi alle och hver besynderligen af vort koninglig embede for ofvervold beskytte, beskierme och handhafve.

Och skal Danmarkis rigis raad samptligen och hver besynderligen vere forpligtet at hielpe met koningen at forbede och til rette forsvare alle enker, faderløse børn och denom, som ei hafve rette laugeverge, desligeste alle andre hielpeløse folk, saa hver, den fattig[e][3] saa vel som den rige, maa nyde det, loug och ret er.

Til: Først ville . . . formuge, *er benyttet håndf. 1536 § 1. Kilden til:* Desligeste skulle vi . . . och ret er, *er reces 1547 § 1 (jfr. en sætning i forordet til Jyske lov) med nogle stilændringer; dog savnes der:* efter den . . . hafve.

[1] *Således og håndf. 1536 CT; A:* alsommegtigste.
[2] *Håndf. 1536.*
[3] *Således KACT.*

2. At addelen skal vere pligtuge at vere koningen hørig och liudig och tiene met hest[1] och harnisk och afverge koningens och rigens skade.

Item epterdi koningen skal vere pligtuge at hielpe hver mand loug och ret och beskierme hans lande och riger for ofvervold och magt, daa skal och hans raad och adel vere forpligtet at vere koningen hørig, liudig och bistandig och denom lade bruge emod koningens och rigens fiender, ehvor behof giøris inden rigit, met hest[1] och harnisk och eget lif, po egen tering, efterdi hver adels-

[1] *Således ACT; B:* heste.

mand, som frit arfvegots hafver, er skyldug at voge sin hals for sin herre och koning och federne rigis frelse och landsens fred. Dog skulle de icke vere pligtug at bruggis uden riget, uden koningen sieluf personligen drager met, och da skal hand vere pligtug at holle denom uden dieris skade epter gamel sedvon, dog det forbund emellom riget och førstendomet uforkrenkit.

End sidder nogen hieme uden forlof eller tilbørlig forfald, daa skal rigens raad vere forplig[tit][1] ved dieris ed at døme, hves den er fallen til koningen epter hans efne och leiglighed. End hender det trende sinde, daa kiøbe sin frelse egien af koningen.

Och skal Danmarkis rigis raad och addel nyde och beholle alle tid her epter hals och hand met alle koninglige sager met deris eget gots och tiennere saa frit, som koningen hafver ofver kronens tiennere och kronens gots, och ei besvergis af koningen, fogitter eller lensmend udi nogre maade undertagen at føre koningens och drotningens fadebur, nar de drage personligen egienom landet, eller och saa skier, at nogen aabenbar fæide komer paa riget, daa skal dog koningen ingen besvering legge paa addelens tienere, uden det skier met mienige Danmarkis rigis raads sambtycke.

Kilde til: Och skal ... sambtycke, *er reces 1547 § 18 (reces 1536, hos Rosenvinge: Gle. dske. love 5, 169) jfr. håndf. 1536 § 7 (håndf. 1523 § 12).*

[1] *Således ACT; B:* forpligtige.

3. Hvorledis om de hellige dage hollis skal, som ordinantzen indeholer.

Først epterdi stuor uskickelighed hollis her udi riget met tinge at holle och anden bestilling och arbeid at tage seg for paa de høgtider och hellige dage om aarit, som er udi vor ordinantz, som vi om religionen hafve ladet udgaae, indskicket at skulle holis hellige[1], daa ville vi, at

[1] *Således og KAC; T:* hellige holdis.

her epter ingen tingdage, torgedage eller andet arbeid foretagis ofver alt vort rige Danmark paa anden och tredie paaskedag, sameledis paa anden och tredie pindzedag, vor herris himmelfartsdag, och om jullehelligt skal och hollis epter gamel sedvon, och skal icke heller nogen ting eller torfvedag hollis eller besøgis de tre neste dage for poskedag. Fordrister seg nogen til her emod at giøre, daa skal hand vere fallen for til sit herskaf for hver sinde, hans brøst saa findis, tre mark peninge.

Kilde: reces 1551 § 1.

4. Ingen skal udtappe brendevin eller nogen anden drik om hellige dage førre [end][1] medag.

Skulle vore fogitter, embitsmend och desligeste borgemester, raad och byfoget hafve flitig tilsiun, at de dage, som hellige ere bodne udi vor ordinantz, holdis, och hvem der emod giør, blifver tilbørligen straffit. Icke skal heller tilstedis, at nogen drik faldholdis eller udtappis, enten brendevin eller nogen anden drik paa nogne dage, som hellige ere bodne, før en medag, paa det ingen der met skal hollis fran predicken och anden gudstieniste at besøge udi kierken. Fordrister sig nogne her emod at sielge eller udtappe enten brendevin eller anden drik paa forskrefne[2] hellige dage føre medag, som før er rørt, daa skal den, same vin eller[3] drik udtapper, hafve forbrot, hves hand hafver met at fare, och den same, som dricken kiøber, straffis af sit herskaf, som ved bør, paa hans tre mark peninge. Meden dersom borgemester, raad eller byfoget ser egienom fingre, at sligt skier, eller findis forsømelig och lader icke straffe der epter, daa bøde sex mark peninge til koningen och settis af sit embede.

Kilden til: Skulle vore fogitter . . . straffis af sit herskab, som ved bør, *er reces 1551 § 2.*

[1] *Således KACT.*

[2] *Således og KAC; T:* fornefnde.

[3] *Således og KCT; A:* oc.

5. Hvorledis[1] koningens stefning[2] skal forkyndis.

Och hvilke som met koningens stefning[2] skulle stefnis, de skulle lougligen stefnis udi dieris egen nerverilse met vitnisbiurd, saa de det sielluf høre, som stefnis, och hafve saa lang tid epter leigligheden, at de kunde møde. Och end om den stefnis icke vil lade seg finde[3] och er dog inden landet och uden louglig forfald, daa skal den, som stefne vil, lade stefningen lese och forkyndes[4] for hans brofiel met vitnisbiurd trende sinde och tvo dage emellom hver och gifve det hans folk til kiende saa mange, hand kand fange ved at tale, och daa stande det for fulle. Och hvilken, som der ofver[5] sidder same stefning ofverhørig foruden louglig forfald, och det nøgagtig bevises[6], udi de sager, som bør at stefnis for koningen, daa hafve hand tapt sagen, til saa lenge hand vil møde. Meden hvilken, som stefner en anden enten for koningen eller andre tilbørlige domere och hand hverken sielluf, hans fuldmyndige eller hans louglige forfald møder, daa hafve i lige maade tapt sagen, til den stefnis louglig egien, och gifve der til hans gienpart sin bevislige kost och tering egien. Och skal ingen mue stefnis for koningen for de sager, som bør at stefnis och dømis til herritsting och til landsting, før end dom er gangen.

Kilden til: Och hvilke . . . til saa lenge han vil møde, *og:* Och skal ingen . . . er gangen, *er reces 1547 § 2 (reces 1539 § 5, 1537 § 11).*

[1] *Således og CT; A tilf.:* at.
[2] *Således og KAC; T:* stefninge.
[3] *Således og KAC; T:* findis.
[4] *Således og TK; AC:* forkynde.
[5] *Således og KCT; A:* udofver.
[6] *Således og KAC; T:* nøgactige beviser.

6. Om heritsfogeder at sette.

Item skulle koningens lensmend skicke denom uberøchtede dannemend til heritsfogder, som skulle skicke hver mand loug och ret uden vild. Giør herritsfogden nogen uret, da skal hand afsettis och svare sielluf sinne gierninger.

Kilde: reces 1547 § 5.

7. Om domere ed.

Skal saa holdis, at rigens raad, embitsmend, rigens cantzler, landsdommere, borgemestere, raadmend och byfogder, som nu ere eller komendis vorder, skulle sverge koningen en ed, och heritsfogderne [1] skulle sverge koningens lensmend en ed udi form, som her epter følger:

Jeg N. lofver och tilsiger, at jeg udi de sager, som meg forekomer, hvad heller de ere lif, gots eller ere anrørendis, at jeg vil dømme der om retferdeligen och icke udi nogre maade anse vold, magt, frendskaf, venskaf, gunst eller gafve, had, afvend eller nid, meden aldeniste vil hafve gud och retferdighed for øgen och døme retferdeligen epter loug och ret och hielpe hver til rette, saa vel den fatige som den rige, den edel som den ueddel, saa vel den udlenske som den indlenske. Jeg vil och icke, før eller siden, epter at dom afsigis, hiemeligen eller obenbare tage eller anamme eller upebere formedels meg sielluf eller nogen anden nogen gift, skienk, guld, sølf, peninge eller penings verd, formedels hvilken nogen part motte sin ret vorde forkrenkit fore: saa sant hielpe meg gud och hans hellige ord.

Kilde: reces 1547 § 6 (reces 1536, hos Rosenvinge: Gml. dske. love 5, 167).

[1] *Således og KAC; T:* herritsfogder.

8. At ingen kallis fran heritsting, landsting eller rigens cantzler, før end dom er gangen.

Item skal koningen icke heller mue drage nogen fran sit herritsting eller landsting met sinne brefve, icke heller fran rigens cantzler; icke heller skal nogen skiude seg fran sit herritsting och landsting, før end dom er gangen, meden hvilke sager, som bør at forfølgis til herritsting, skulle did stefnis, och tage dom der paa beskrefvit. Och nar nogen ei vil [1] nøgis met herretstingsdom, daa de mue

[1] *Således og KCT; AB:* ville.

stefne heritsfogden met same sin dom ind til landsting och der tage dom for denom beskrefvit: och dersom denom tyckis, at denom icke vederfaris ret, daa mue de indstefne landstingsdom met landsdomeren for koningen och Danmarks raad, dog at de hafve tilforne for denom bode heritstingsdom och landstingsdom beskrefvit. Och skulle alle dome, som afsigis til herritsting, landsting, birketing och udi kiøbstederne eller ander steds, gifvis retteligen och klarligen beskrefvit met begge parternis bevisning, saa mand nok kunde blifve berettet af same skriftelige dome, hvor sagen seg forloben er, nar den komer ind for koningen och raadet.

Komer och nogen ind for koningen met nogen sag, paa hvilken de hafve icke bode herritstingsdom och landstingsdom met denom, da reigse de til forgefvis. Udi lige maade skal hollis til birketing, byting och paa raadhuse udi kiøbstederne.

Item stefner och nogen sandemend, nefning, refsmend eller nogen domere och de blifve funden kvit, daa skal den, denom stefner, vere pligtug egien at gifve denom dieris tering, som de hafve giort paa veien frem och tilbage til dieris eget egien.

Kilde: reces 1547 § 3 (fordg. 1546 21. febr., reces 1537 § 17, håndf. 1536 § 26, håndf. 1523 § 39, håndf. 1513 § 34, håndf. 1483 § 16 jfr. § 38, fordg. 1466 1. septbr. § 8, håndf. 1376 §§ 24, 30, fordg. 1356 30. oktbr. § 9, fordg. 1354 1. juli § 6, fordg. 1340 28. juni § 9, håndf. 1326 § 23, håndf. 1320 § 28, fordg. 1317 10. febr. § 2, fordg. 1282 29. juli § 11).

9. Om uretferdige domme.

Hvor nogen domere gifver nogen uretferdige dom ud, oc det skier, for[1] hand icke er ret undervist i sagen, eller och[2] sagen er hanom vrangt forført, eller och hand hafver det giort af vanvitighed, daa skal hand egien gifve

[1] *Således og KCT; A:* fore at.

[2] *Således og CT; A tilf.:* at; *K:* eller ocsaa.

den, sagen er anrørendis, hves bevislige skade, kost och tering, hand der paa giort och lidet[1] hafver. Kand det och findis[2] och bevisis, at domeren hafver taget gunst, gafve, vild eller frendskaf for retten eller[3] sagen findis saa klar, at hun icke kand regnis for vanvitighed eller vrang undervisning daa skal den derfor afsettis och ei sidde miere udi domere sted och bøde emod bunden skaden egien och koningen siden, hves egien ofverblifver af hans boslod.

Kilden til: Hvor nogen . . . frendskab fore retten, *og:* daa skal den . . . boslod, *er rec. 1547 § 7 (jfr. rec. 1537 § 18).*

[1] *Således og A; CK:* ledet; *T:* lid.
[2] *Således og KAC; T:* Kand der oc befindis.
[3] *Således og CT; A:* eller och.
[4] *Således og KAC; T:* dommeres.

10. Hvilken som giør domeren uliud paa tinge.

Hvilken som findis enten paa tinge eller for dom och giør fogden eller domeren uliud met roben, bulleren eller bangen eller och bander eller gifver domeren eller sin gienpart [1]nogen skiends- och ubekvems-ord, nar de sidde dom, och er domeren eller fogetten uliudige for, icke ville gifve plats och rom paa ting[it][2], de dieles och bøde emod domeren tre mark och emod dieris herskaf tre mark danske. Och hver mand, som sver och bruger guds nafn forfengligen til tinge eller for dom, skal vere pligtug at gifve en sk. for hver gang, hand saa sver, och de 2 [hvide][3] skulle til neste hospital, och domeren skal hafve den tredie hvid, for[4] hand skal upkrefve denom, och hver, som saa sver. skal stille domeren til frets, før end hand gaar af tinge[5], eller hafve forbrot 3 mark peninge, halluf-dielen til neste hospital och halfdiellen til domeren och skrifveren.

Kilden til: Hvilken, som findis . . . herskaf tre mark danske, *er reces 1547 § 4.*

[1] *Således og K* (ukvems) *AC; T:* nogen skendsord.
[2] *Således KACT; B:* tinge.
[3] *Således ACT; B:* albos.
[4] *Således og CT; A tilf.:* at.
[5] *Således og AC; T:* tingit.

11. Alle brefve skulle registeris, som udgifvis paa tinge och raadhus.

Item skal hver tingskrifver hafve en tingbog, udi hvilken hand skal indtegne alle dome, skiødebrefve, vitner och alle andre merkelige brefve, som gaar til tinget udi hans tid, met same brefvis dato. Och nar same skrifver døer eller udi andre maade skillies ved tinget, daa skal den bog indlegis udi fierdingskierke[1] eller landekiste udi hvert herrit eller udi anden god forvaring, paa det hver kand forfare, om behof giøris, hves tilforne forhandlit er. Findis och nogen skrifver eller andre at forfalske tingbogen, da straffis derfor som en falskener. Sameledis skal udi lige maade registeris alle brefve, som udgifvis for borgemester och raad udi kiøbstederne, och same bog forvaris paa raadhusit.

Kilde: reces 1551 § 3, som dog i steden for: fierdingskirke eller landekiste udi hvert herrit eller udi anden god forvaring, *kun har:* udi god forvaring, *jfr. fordg. 1553 29. juni.*

[1] *Således ACT; B:* fierdingskierker.

12. Hvem hiemel maa vere.

Hvo som hiemel vil vere til tinge eller udi nogen rettergang paa sin egne och sit herskafs vegne och vil der med drage andre fran sin ret, daa skal den, som saa hiembler, strags personligen stande udi same sted under same forfølling och lide och undgielle, hves lougmaal udi same ret kand forfølgis, paa det ingen mands rette dielle skal spillis. Och skal ingen hiemel staa for fulle uden den, der vederheftig er eller fuldmyndig af den, der bør at svare der til met rette. Ingen skal heller fremskicke sit hiemelsbref til tinge, uden hand sender det bud der huos, som fuldmyndig och megtig er strags at skulle gaa udi rette, som forskrefvit staar.

Kilde: reces 1551 § 4.

13. Hvorledis dømis skal paa tiufve eler andre, som dieris lif hafve forbrot.

Nar nogen mand, enten tiuf eller nogen anden ugiernings-meniske, skulle dømis til døde enten udi kiøbstederne, til herritsting eller birketing, daa skal fogitten tage til seg beste tingmend och sielluf met denom vere pligtug at døme til eller fran och ei tilnefne andre domsmend ofver hanom, som her til sket er; och skal fogitten gifve begge parterne same dom beskrefvit under sit eget och same otte beste tingmends indsegle och [1] antvorde begge parterne domen beskrefvit, om de den begiere. Och skal hvert herskaf sex dage tilforn tilbiude den, som rettis skal, at ville skicke hanom presten, som skal gifve hanom sacramentet och undervise hanom sin siel[s] [2] sallighed, om hand det hafve vil.

Item udi kiøbstederne skulle borgemester och raad vere pligtug under dieris 40 mark sag at sidde dom met byfogten, nar nogen skal dømis til døde, och udi lige maade gifve beskrefvit, som for er rørt.

Kilde: reces 1551 § 5.

[1] *Således og KAC; T:* at. [2] *Således KACT; B:* siel.

14. For alle tingsvitne sk[al] [1] gifvis varsel.

Skulle ingen tingsvitne epter denne dag udgifvis ofver alt vort rige Danmark enten til herritsting, landsting, birketing eller byting, som gielder paa nogen mands ere, lif eller eiendom, uden den, det paa gielder, blifver der til lougligen kallit och fanger vorsel eller och er [2] sielf til vedermaalsting.

Meden findis nogen steds trette emellom rensbrødre eller boelsbrødre udi byer eller ander steds for aferie eller afslet udi de marke, som rebt ere, daa skal den, som paa klager, mue tage aasiun och gifve hans gienpart vorsel, som skaden hafver giort, och fange det beskrefvit, endog

[1] *Således ACT; B:* skulle. [2] *Således og CT; A forbig.:* er.

hand icke gifver hans jorddrot varsel, och siden talle den til met lougen, som hanom hafver aferiet eller afslagen.

Kilden til: Skulle ingen . . . til vedermaalsting, *er reces 1547 § 8 i beg. (fordg. 1546 21. febr. udvidelse til Jylland af en fynsk vedtægt).*

15. Om vitne emod vitne.

Item om der findis och nogen tid vitne emod vitne och udi en sag, daa skal domeren grandgifveligen grandske och forfare alle de vitnisbiurd paa bode sider och døme epter de, som retvise kand findis[1], meden de, som uretferdige findis, forfølgis der for, som her epter følger, och dersom nogne af parterne skiuder paa andre vitnisbiurd och bevisning, end hand da til stede hafver, daa tilstedis hanom saa møget, som lougen udviser, dog icke uden en tid, och daa skal[2] nefnis, hvad vitnisbiurd hand paaskiuder.

Kilde: reces 1547 § 8.

[1] *Således og KAC; T:* kendis. [2] *Således og KAC; T:* skal da.

16. Falske vitnisbiurd[1] skulle uptegnis och hvad dieris straf sk[al][2] vere.

Nar vitne skal[3] gaa til tinge eller ander steds for dom, daa skal domeren fremkalle denom, som vitne skulle bere, och de skulle sverge met uprachte fingre, at de ville sige sandi[n]gen[4], och skal domeren formane denom, hvad straf der skal epterfølge, dersom de vitne løgen. Findis daa nogen at vitne obenbare løgen met sin fri vilge och ret forsat, saa mand kand kiende, at hand vant løgen, daa straffis hand paa sinne 2 fingre, och hans boslod vere forfalden til sit herskaf, och aldrig faa upreigsning egien.

Men om sandemend, eier, nefninge, oldinge och nefnings toug, der om straffis epter lougen. Och nar slig falske vitne komer for domeren udi rette och blifve feld, daa skal domeren vere forpligtet at lade skrifveren tegne och

[1] *Således og KAC; T:* vidne.
[2] *Således KACT; B:* skulle.
[3] *Således og AC; T forbig.:* skal.
[4] *Således CT; AB:* sandigen.

skrifve uden paa same vitne, som feld blifve, och domeren siden [1] at forskicke same vitne met dieris nafne, som felde blifve, til lensmanden, udi hves len de udi ere, och lensmanden skal neste ting der epter lade denom forkynde til herritsting, som felde ere, och der straffis de, som forskrefvit staar. End døller domeren eller skrifveren met nogen, bøde tre mark til bundesagen och tre mark til koningesagen.

Kilden til overskriften er rec. 1551 § 13; til: Och nar slig . . . som forskrefvit staar, *er reces 1547 § 8 (jfr. rec. 1539 § 2) med stilændringer. Kilden til:* En døller . . . koningesagen, *er rec. 1551 § 13 i sl.*

[1] *Således og AC; T forbig.:* siden.

17. Alle ere felde, som vitne epter den mand, som icke vitne maa bere.

Item vitner nogen mand paa tinge udi loug eller udi tingsvitne [1] der laugsøgt er eller udi andre maade feld er til sine tre mark, vitner hand først, daa ere de alle felde, der hanom vitner epter, endog hand vitner sandigen, meden vitner hand sist, daa felder hand ei uden seg sielf.

Kilde: reces 1551 § 14 (jfr. reces 1547 § 8 3. stykke, rigens ret § 1), som dog for: udi andre . . . først, *har:* ere uti forbud eller er udi bande.

[1] *Således KACT; B:* tingsvidner.

18. Udedske mand maa ingen mand vitne til skade.

Item skal ei heller nogen udedske meniske eller nogre andre, som forvunden ere for nogen uerlig sag, tiufve, foredre, troldkarle eller troldkvinder staa til troende enten udi vitnisbiurd eller udi andre maade, ehvod de ville sige eller vitne paa nogen.

Kilde: reces 1547 § 8.

19. Ingen skal pinligen forhøris, før end hand er dømpt.

Item skal ingen pinligen forhøris, uden den er tilforne lougligen forvunden til døde for nogen ugierning.

Kilde: reces 1547 § 17.

20. For hvad sag loug maa gifvis.

Skal ingen findis til loug for nogen mumesag, meden siger nogen mand anden noget til udi krohus, mølehus, smedehus eller ander steds udi slig forsambling, daa maa den, der sichtet er, stefne den anden til tinge for slig snak och safven; vil den daa det icke bestaa, och ei er bevisligt, eller siger seg at vide der ingen skiel til, andet end hand hafver hørt løst folk saa sige, daa skal fogitten finde hanom logløs hiem egien.

Sichter och den enne den anden for nogen uerlig sag til tinge, for dom eller udi nogen anden forsambling, och det icke kand bevisis hanom ofver, daa dielis den, det sagt hafver, der for som en løgnere.

Fordrister nogen domere her emod eller emod lougen at finde nogen til loug, daa straffis der for, som ved bør, och uprette den, som loug gifvis emod, sin kost, tering och skade egien och vere udi herskafs minde der for.

Skal domeren eller herritsfogden giøre koningens lensmend, udi hves len de[1] ere, aarligen regenskaf met klare register paa alle dieris nafne, som loug hafve gifvet hvert aar, desligiste paa alle dieris lougsmend och loughøring[e][2] och skal antvorde[3] koningens lensmand fran seg same register och regenskaf.

Kilde: reces 1547 § 10 (reces 1537 § 6) med tilföjelse af: och uprette den . . . minde der fore.

[1] *Således ACT; B:* det.
[2] *Således KACT; B:* loughøring.
[3] *Således og KAC; T:* antvordis.

21. Hvorledis holdis skal, nar manddrab skier.

Hvor nogen kiøbstedsmand eller bunde giør nogen mandrab, och det icke skier af vaade eller nødverge, och manddraberen gribis, bøde lif for lif, och hans hofvitlod vere forbrot, half til den dødis neste arfvinge och half til hans herskaf, och manddraberens slegt der met vere kvit for ald ydermere feigde och ei besvergis met nogen yder-

mere bod; och dersom saadanne manddrabere och hans medfølgere undkomer, daa skal sandemend eller nefn der om skillie, | och ei boed føre der for festis. End festis boed, før end lougligen svorit blifver, daa skal same boed vere forbrot til den dødis herskaf, och hand skal vere pligtug det at forfølge, | och svergis manddraberen daa fredløs met rette, och eptermaalsmand klager det for koningens foget eller lensmand, daa skal hand lade randsage och spørge epter hanom ofver alt sit len paa koningens och lade rette ofver hans hals, hvor hand hanom der epter kand betrede paa koningens. Och udi lige maade skulle och addelen, nar de tilsigis af sagvolleren, vere forpligtet at søge och straffe ofver manddraberen paa hans hals, om det er af dieris tiennere, och icke tage der gunst eller gafve for. Och vil adelen icke straffe dieris tienere, som blifve svorit fredløs for manddrab, och er tilsagt der om, daa maa lensmanden, udi hves len det er udi, gribe denom och lade straffe der ofver, som forskrefvit staar.

Vil och icke koningens fogetter straffe koningens tienere, som blifve svorit fredløs for manddrab, daa maa den, som jorddrot er til den gaard, som den udi bode eller udi vor, som slagen blef, och hans hofvitlod vere forbrot, som forskrefvit staar, och manddraberens slegt der met at vere uden feigde. End rømer manddraberen och flyer, saa[1] hand ei kand upspørgis eller betredis, och svergis fredløs, daa bøde hans slegtinge til den dødis frender ret[2] landebod epter lougen och der met vere angerløs for feigde, och hans hofvitlod vere forbrot til hans herskaf.

Meden findis och bevisis manddrab at vere giort af vode och nødverge, och manddraberen svergis til bod

[1] *Således og KCT; A tilf.:* at.

[2] *Således og AC; T:* och rætte; *K:* rette.

och blifver til stede, daa bødis trende atten mark peninge epter lougen och icke miere, och gielde hver til bod, som hand udlofver, och mandraberen och hans slegt vere der met uden feigde, och koningens lensmand skal vere pligtug at liuse koningens fred ofver hanom til tinge.

End fordrister den dødis slegt at feigde eller feigde lade manddraberen eller hans kiøn her ofver, daa skal hver af denom, som saa giøre, bøde 15 mark peninge til koningesagen och hafve forbrot de[1] bøder, de skulle hafve.

Kilde: reces 1551 § 6 (reces 1547 § 16, reces 1539 § 1, reces 1537 § 7), som dog ikke har: trende atten mark peninge.

[1] *Således reces 1547; ABCT reces 1551:* den.

22. Hvilket husfred och gaardfred er.

Hvilken mand der farer met raaden raad til anden mands hus eller gaard och dreber hanom udi sin egen gaard eller høstru, hion eller giest, som der er indboden, daa er hand fredløs der for och alle de, met hanom vore udi ferd och følge, om det blifver til tinge kiert och forfuld epter lougen, och blifver drab daa svoren met rette, daa falde half hans hofvidlod uden jord til den, koningesagen hafver, och anden hallufdielen til den, bundesagen hafver.

End hambler hand eller saarer eller udi andre maade met raaden raad uførmer hosbonden, høstruen, hion eller gieste, daa er det husfred, och da bøde ofver andet lougmaal och rette bøder 15 mark peninge til koningesagen och 15 mark peninge til den, skaden fik, och maa hand, før end hand kierer husfred och gaardfred, forfølge andre hans lougmaal, hvad ved hanom er brot, til sin rette bøder epter lougen och hafve endda sex uggers dag at kiere husfred.

Kilde: reces 1551 § 7 (reces 1547 § 11).

23. Hvorledis tingfred och kierkefred kand brydis.

Hvilken mand som findis enten paa tinge, udi kierker,

kierkegaarde, enten til heritsting, landsting, birketing, byting eller nogen anden steds, som dom och ret settis, tager til verge, høder eller truer nogen mand met vred houf eller vergende hand, och det er bevisligt, endog hand ingen skade giør, bøde til sit herskaf 10 lod purt sølf for hver sinde, hans brøst saa findis. End hugger hand eller sticker til blodvide och saa, at saarit vorder, daa bøde hand for saarit, som lougen udviser, och der ofver til sit herskaf 20 lod purt sølf. End slaar hand pust eller nefvehug, staufshug eller udi nogre andre maade, daa bøde hand der for epter lougen och til sit herskaf 10 lod sølf for tingfred och kierkefred.

Skier draf paa tinge och vorder draberen greben ved ferske gierninger, daa miste hand halsen, och hans boslod at vere forbrot halfdielen til dends arfvinge, som dreben vorder, och halfdielen til sit herskaf, om det icke skiede af vode eller nødverge. End findis tvil udi nogre maade, daa skulle sandemend eller nefninge der om skillie. Ere de och flere om gierningen, daa bøde hofvidmanden 40 mark peninge och medfølgerne hver halft saa møget, halfparten til den dødis arfvinge och halfparten til sit herskaf.

Och skal tingfred och kierkefred regnis, fraa mand drager fran sit hus ret veien til tinget eller til kierken och siden fran tinget eller kierken och ret veien hiem til sit hus egien, dog at hand ei tager af veien eller andre sysel for.

Kilde: reces 1547 § 9 (reces 1539 § 7), som dog i 2. led for: 40 mark peninge, *har:* som forskrefvit staar, *og forbigår:* halfparten . . . herskaf.

24. Hvorledis husfred, gaardfred och kierkefred skal forfølgis, och hvad straf der fore bør.

Och skal husfreds, gaardfreds och kierkefreds brøde saa forfølgis, at paa det første ting skal liusis och kieris, paa det andet skal herritsfogden sielf nefne 12 de beste

och uvildige herritsmend, som daa til tinge ere, saa vit som det skie kand epter leigligheden, och siden til det tredie ting der om skillie; dog skal ei tilnefnis ens obenbare uvenner. End skillies de da at, daa stande det, de fleste giorde, uden de blifve retteligen feld. Den same loug er och, om de sverge alle et. End kierer hand icke inden sex ugger, epter det andet hans lougmaal er ganget, daa dølge den, for sagen er, met 12 mend gille och giefve. End vidis nogen mand slig gierning[1] och dølger[2] hand, da verge seg met herritsnefn, som forskrefvit staar, och den, sagen forfølger, skal dog icke dielis for løgner. End faller hand ad lougen och drabet er, daa hafve hand dagsrom och nattefrest at rømme, meden vorder hand siden greben, daa gange det aa hans hals. End er hand falden for fliere lougmaal och er drabet, daa bøde, som forskrefvit staar. End vorder nogen mand draben, der saadan gierning vil giøre, och det nøgagtig och skellig bevisis kand, daa hafve hand hiemegield och ligge paa sinne egne verke, och bøde der for hverken til koningesagen eller til noger andre.

Kilde: reces 1551 § 15 (reces 1547 § 12, fordg. 1284 for Jylland a §§ 3, 4), som for: som forskrefvit staar, *har:* efter den siste vor recesses lydelse, som den indeholler om tingfred oc kirkefreds brøde.

[1] *Således KACT; B:* gierninger. [2] *Således og AC; T:* døllie.

25. Voldførselsbøder.

Item skal ingen bøde for voldførsel epter markeskiels tal, meden det regnis for et vold, nar nogen voldføris, och icke for miere eller fliere vold, som det hafver verit af gamel tid.

Kilde: håndf. 1536 § 33 (håndf. 1523 § 60, håndf. 1513 § 55).

26. Den, som feld blifver til 40 mark sag, hafver 6 ugger at rømme eller at bøde.

Vorder nogen mand feld til 40 mark sag, der ei hafver fuld ved at hette, eller anden sag, som hanom bør

at bøde for, saa som hand berier nogen mand, saarer eller røfver, daa skal hand hafve 6 uggers dag, epter at hand er lougfeld paa tinge, enten at bøde eller[1] sette borgen; giør hand hverken inden 6 uggers dag, daa farer hand som andre fredløs mend.

Kilde: reces 1547 § 13 (fordg. 1284 for Jylland a § 8).

[1] *Således og KAC; T tilf.:* at.

27. Om sandemend, at de icke mue sverge om eiendom.

Item skal sandemend, nefninge eller eiermend icke heller sverge om eiendom epter denne dag, men hvo som vil dielle om eiendom, hand det forfølge, som eiendom bør at dielis, til herritsting, landsting och for rigens cantzler och [vinde][1] først grunden och eiendomen, før end hand brugger sandemend, eiermend eller nefninge, undertaget heritsskiel och markeskiel, daa beholder hver epter lougen stug och serkiøb ofver markeskiel och hves egendiel eller fellit, handnom er tilfallen til arf, dog sandemend hafve svorit, och nar nogen mand klager paa markeskiel der, som ei er minde til eller findis sandemends bref, at tilforn er giort och svorit markeskiel, som lougen udviser, och ei heller findis stien eller stabel, daa skal den, som paaklager, gifve alle laadseigerne och jordeigerne varsel til dieris huse otte dage tilforne, før end hand kaller paa sandemend, om hand er udi det herrit, eller och 14 dage, om hand er uden herittet[2] och inden lands, meden er hand uden lands, daa gifve hanom 6 uggers vorsel tilforn. End hafver hand ingen steds brofiel her udi riget, daa gifve hans bunde vorsel, der paa bolegget boer der, som tretten er, epter som forskrefvit staar.

Skal och ingen epter denne dag findis til loug och laughefd, uden hans gienpart fanger louglig vorsel, som forskrefvit staar, eller er sielluf til vedermaalsting.

[1] *Således KACT; B:* vitne. [2] *Således og AC; KT:* herrit.

Skulle och icke sandemend, nefninge eller oldinge sverge emod loug och laughefd, emeden de ere ved fuld magt och ufelde. Och dersom sandemend, nefninge, eiermend eller oldinge sverge nogen mand til skade met urette, daa skal landsdomeren hafve magt, om det af hanom begieris, at upstefne beste bygdemend [1], och denom mue felde, om de hafve giort uret.

Och skal sandemends, ransnefnings och oldinge[r]s [2] fald vere til bunden, denom felder, tre mark peninge af hver denom och siden deris boslod emod dieris herskaf.

Sameledis skal hollis om loug och laughefder. dog at de lougge och laughefder, som riddermendsmend hafve giort, de stefnis ind for koningen och rigens raad och ei ander steds; ti ingen, enten landsdomer eller nogen anden, maa døme paa nogne de sager, som gielder nogen af adelen paa dieris lif eller ere, uden koningen sielf met mienige Danmarkis rigis raad.

Kilde: reces 1551 § 16 (rec. 1547 § 14, fordg. 1546 21. febr.), som dog i 3. led forbig.: eller oldinge, *og i 4. led:* och oldingers, *og til:* Item skal . . . rigens cantzler, *tillige håndf. 1536 § 44 (håndf. 1523 § 41, håndf. 1513 § 36), til:* och dersom . . . uret, *tillige håndf. 1536 § 27, til:* Sameledis . . . raad, *tillige håndf. 1536 § 28, fordg. 1466 1. septbr. § 6.*

[1] *Således og KAC; T:* bymend. [2] *Således KACT.*

28. Hvorledis mark och eigendom skal rebis.

Skal ingen forbiudis skouf, mark eller eiendom epter lougen at kalle til rebs, end dog kronen eller kierken hafver der lod och diel udi. Dog om markerebning skal saa hollis, som her epter følger. Først nar nogen laadseigere [1] udi nogen bye finder seg at hafve brøst enten udi mark, skouf eller eiendom, daa skal hand seg bekiere til tinge, som lougen [2] udviser, och før end der melis reb paa nogen eiendom, daa skal fogden først nefne 8 uvildige lougfaste

[1] *Således KT; ABC:* laadseigerne. [2] *Jyske lov 1, 50, jfr. Eriks sæll. lov 2, 54.*

heritsmend, som skulle paa en benefnt tid och dag der epter kome paa same eiendom, som rebis skal, och tilforn gifve hans gienpart varsel til dieris hus, och desligiste alle mend, som ere udi den by boendis, som same eiendom tilligger, at de ere der huos, och daa skal der grandskis och forfaris, om den, der klager, hafver slig brøst, at der bør at gange reb, eller ei, och det skulle de vitne paa neste tingdag. Findis der daa slig brøst, at reb skal gaa, da skal fogitten nefne rebsmend epter lougen; dog skal fogitten[1] och de otte herritsmend, som blifve udnefnt til siunsmend, først ofver alt giøre deris flied at fordrage och tilfretsstille den, som brøst hafver, met lodning eller udleg af den, som miere hafver, paa det at alle eire icke skulle fange skade af reb. Och hvor icke anderledis kand forligis, end reb skal melis, daa hvor fierding findis paa marken, skal rebis epter fierding, och hvor boel er, skal rebis epter boel, hvor otting er, skal rebis epter otting; saa skal och vere om tolting, fierding eller qvorter, och hvor saa findis, at gribsjord[2] er, som tilforn icke hafver verit lagt enten udi boel, fierding, otting eller marksøljord, daa skal[3] den rebis epter gamel landgille och skyld.

Och nar nogen reb melis paa mark, daa skal rebsmend vere pligtug under dieris faldsmaal at kome paa marken den dag, fogitten hafver denom forlagt, saa tielig som soel gaar up, och daa begynde dieris rebning och skulle saa rebe, til soel gaar neder, och forfølge saa dieris rebning uden forhalling eller afladelse dag fran dag, til de hafve rebt marken aldsamen, paa det ingen bunde skal besvergis met slig unyttig forderfvelig kost och tering, som her til sket er.

[1] *Således og KAC; T forbig.:* nefne rebsmend . . . fogitten.

[2] *Således og KAC; T: gribejord.*

[3] *Således og KAC; T forbig.:* daa skal.

Och skal eiermends fald och rebsmends fald vere 15 mark pendinge til bondesagen och saa møget til koningesagen.

Kilde til: Skal ingen forbiudis . . . landgille och skyld, *er reces 1551 § 17 (reces 1547 § 15, fordg. 1546 21. febr.), og til:* Och skal . . . koningesagen, *reces 1551 § 17.*

29. Ingen maa brugge felligs eiendom miere, end hans fellig tol.

Hvor fellig findis, daa skal hverken koningen, addelen, bunden eller nogre andre brugge fellig udi skouf, mark, fegang eller fiskevand met fiskeri, oldensvin, skoufhug eller anden bruggilse ydermere, end hver sin lod och diel kand taalle, dog saa, at paa de felligs skoufve udi Falster och Langeland liggendis, som kronen hafver laad och diel udi, skal ingen slaa stort vild uden koningen eller andre paa hans vegne, uden det skier met koningens tilladelse.

Hvilken som vil hafve felligs skoufve dielt och partet, hand skal daa mue krefve denom til rebs epter lougen[1], och rebis saa, som forskrefvit staar.

Kilde: reces 1547 § 19 (håndf. 1536 § 8) jfr. håndf. 1523 §§ 14—15, håndf. 1513 §§ 9—10, håndf. 1326 § 33.

[1] *Således og KCT; A forbig.:* lougen. *Se anm. 2 til § 28 (s. 25).*

30. Ingen maa hugge udi uskifte skoufve.

Findis skoufve, som fliere end en laadseiger er til, och ere de uskifte, daa skal slig skoufve epter denne dag vere udi fred och ingtet huggis der udi enten af laadseigerne eller andre, før end same skoufve blifve saa skift och rebt, at hver ved, hvor sin laad kand falle. Vil siden nogen eier hugge, daa hugge[1] paa sin egen part. Fordrister seg nogen her emod at hugge eller hugge lade udi uskifte skoufve, enten laadseigere eller andre, daa maa hver lodseiger, som hafver lod och diel udi same

Kilde: reces 1551 § 8.

[1] *Således og KCT; A tilf.:* seg.

skoufve, dielle der for, lige som det vor hugget udi hans enemerke.

31. At addelen nyder frit fiskeri och aalegaarde for dieris egen grund.

Item maa och skulle Danmarkis rigis raad och adel nyde och beholle dieris fri fiskeri for dieris egen grund, desligiste fiskegaarde, fiskeboder och anden fiskeri, som de af arilds tid och besynderligen udi koning Hansis tid hafve haft.

Item skal hver maa nyde aalegaarde for dieris egen grund undertaget udi de fiorde, som kronen och den mienige mand hafve skade af.

Kilde: reces 1547 § 20 (håndf. 1536 § 11).

32. Hvorledis addelen maa brugge dieris handel met sildefiskende[1] och staldøxne.

Vil och nogne af addelen besøge sildefiskende[2] och der bruge sin nering, daa skal det och vere addelen uforholdet, epterti det tilladis fremede och udlendske at[3] mue brugge dieris fordiel der at salte. Skal det och vere adelen uforboden och frit fore at kiøbe och sielge saa mange øxne at stalle, som hver kand stalle paa sit eget fuoder, eller hand kand lade fuodre huos sinne egne tienere. som ere pligtuge at holle fuodernød, dog der met koningens och kronens told uforkrenkit.

Kilde: reces 1547 § 20 (reces 1536 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 170; reces 1530 § 9).

[1] *Således og KC; AT:* sildefisket.
[2] *Således og KAC; T:* sildefisket.
[3] *Således og KAC; T:* oc.

33. Om landkiøb.

Item skulle icke heller prelater, provester, prester, embitsmend, lensmend, husfogder, ridefogder, skrifvere eller bønder paa landet, pebersvenne eller och besekremere brugge nogen kiøbmandskaf paa bøgden och udi

landsbyerne til forprang; dog skal ingen, som boer paa landet och pløger och saaer, vere forboden at kiøbe sit sedkorn eller hves andet, hand behof hafver til sit husis ophold.

Kilde: reces 1547 § 22 (privil. for Skåne 1481 9. mars § 1, fordg. 1422 15. febr. § 4).

34. Ingen bunde skal trengis til af sin hosbonde at sielge sinne vaare.

Skal her epter hver bunde vere frit och aabet for at mue ubehindret sielge sinne vaare. det vere korn, smør, honing, øxen, heste, fisk och alle andre vaare, hves hand hafver, och icke forbiudis af koningen, embitsmend, raad, addel, om de end arfveligen under denom besiddendis ere, och skal der ofver ingen prelater, ridder[1], riddermendsmend tvinge eller trenge nogen bunde eller kaste hanom der for nogen uhylle paa eller der for beskatte hanom. Men vil nogen riddermandsmand kiøbe noget af sin[2] bunde, daa skal hand hafve det udi hans minde och met hans vilge, ligervis[3] som hand kiøpte det af en fremet.

Item skal och vere forboden ofver det gandske rige alle prelater, adelen, fogitter, bønder paa landet och alle besekremere at brugge nogen kiøbmandskaf paa bøgden och udi landsbyerne met alne, mode eller vegt, meden hvilken paa landet noget saadant behof hafver, daa skulle de det kiøbe udi kiøbstederne af vore och kronens borgere.

Och skal hver riddermandsmand vere frit och uforbudet at giøre seg sit eget gots saa nyttigt, som hand kand, och sielge det, hvem hand vil; dog skal ingen ridermandsmand mue paa landsbyerne sielge enten staal, salt, humble, klede eller nogen kramvare.

Kilde: reces 1547 § 22 (reces 1536, hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 169), jfr. håndf. 1513 § 40.

[1] *Således KAC; BT:* riddere.
[2] *Således og KCT; A:* hans.
[3] *Således og KCT; A:* lige.

35. Om drecht och kledebon.

Item skal ingen epter denne dag her udi riget bere gyldenstycke, bliant, sølfstycke eller noget andet silkestycke, som er udi slage[t][1] met guld och sølf, icke heller slagne lad[2], icke heller perler uden paa hofvidet eller halsklede, icke heller guldborder, sølfborder, guldsnorer eller sølfsnorer til besetting paa kleder i nogre maade epter den mienige adels begiere uden koningen, drotningen eller dieris børn aldene; hvem der findis emod at giøre, daa hafve forbrot det, hand drager, til neste hospital, och nar hospitalsmester det esker af hanom sielf eller af dieris verge, om det er kvindfolk eller och denom, icke dieris egne verge er, hosbunden, faderen eller andre verger, daa lide hand der maning fore som for anden gield, dog her undertaget, dersom drotningen vil[3] gifve hendis naadis jomfruer nogen hofkledning beset met sølfstycke eller guldstycke, daa maa de drage det den stund, de ere udi gaarden, och icke lenger.

Skal och ingen ufri mand, enten borgere, bunde eller ufri mands høstru eller dieris børn eller noget ufrit folk bere [fløiel][4], dammask eller silkestycke epter dene dag under same brøde. Dog skal det vere tillat en erlig møe, som icke er af adelen, at bere et sticket bindicke paa hofvedet, dog icke slagne lad eller andet nyt smycke. Vil och den, som hospitalsforstander er, se egienom fingre met denom, daa mue andre, hvem der vil, dielle denom der for och vinde denom sligt silkestycke af.

Kilde: reces 1547 § 27, som dog for: et sticket bindicke, *har:* silkebindike oc floelsbindicke.

[1] *Således KACT; B:* slagen.
[2] *Således og KAC; T forbig.:* icke heller slagne lad.
[3] *Således KACT; B:* ville.
[4] *Således KACT; B:* flouedell.

36. Om fri kvinde[1] tager nogen[2] ufri mand.

Item skal ingen fri kvinde eller fri møe epter denne

[1] *Således KACT; B:* kvinder.
[2] *Således og K; ACT forbig.:* nogen.

dag tage nogen ufri mand; hves nogen fordrister seg til her emod at giøre, och det icke skier met hendis veners raad, da skal hun strags hafve forbrot alt hendis jordegots til neste arfvinge, saa de mue det strags anamme. End skier det met neste venners raad, daa skal hun hafve magt at sielge det inden aar och dag til frit folk. End skier det ei, daa vere hendis gods falden til neste frender, saa de mue det strags aname, federne gots til federne frender och mørne gots til mørne frender, och de beholle det til denom och dieris arfvinge.

Kilde til: Item skal . . . strags aname, *er reces 1547 § 25.*

37. Om nogen ufri mand døer, som hafver frit gots.

Item døer nogen ufri mand, som ufri vor fød och hafver dog fanget frihed och lader epter seg frelst gots och hafver ingen frelse arfvinge, daa skal det gots icke falle til kronen eller falle udi nogen ufrihed, men skal dog kome til hans rette arfvinge egien, dog de ere ufri; och det skulle de dog icke beholle, meden sielge det adelen egien inden aar och dag for fuld verd; dog om der er ufrit gots, det hand hagde, før end hand blef fri, det faller til rette arfvinge.

Kilde: håndf. 1536 § 42 (håndf. 1523 § 34, håndf. 1513 § 29).

38. At ingen ufri mand maa kiøbe frit jordegots.

Item skal ingen borgere, bunde eller andre ufri folk her udi riget mue kiøbe eller pante noget frit jordegots epter denne dag.

Kilde: reces 1547 § 22 (reces 1536, hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 169; Fyns vedtægt, 1547 § 20).

39. Om sedegaarde eblant addelen.

Item skal sedegaarde eblant addelen, som til arf ere falden, epter denne dag blifve ved sverdsiden och huos brøderne met uggedagsmend och det[1] neste omligendis

[1] *Således KACT; B:* dette.

gots, saa vit som gotsit och arfven, som fallen er, kand taalle, och brøderne skulle giøre systerne och svogerne fylliste met andet jordegots och peninge for bygningen epter sambfrenders tycke, och saa skal hollis alle tid udi ald arf, som faller eblant adelen, nar de ere alle lige ner.

End hender det saa, at arfven faller epter fader och moder, och ingen broder til er, da skiftis arfven emellom systerne epter lougen, hvor icke broder[1] til er. Sameledis udi ald anden arfve, hvor arfve faller til kvindfolk enne, och icke mand lige ner er[2] udi arf, daa skiftis arf, som før er rørt; dog skiftis broder 2 parter til och syster fyllist udi jordegots och peninge for bygningen for hindis tredie part, som før er rørt.

Kilde: reces 1547 § 24.

[1] *Således K; ACT:* broder icke. [2] *Således og KAT; C:* ere.

40. En arfvinge och icke fliere skal besidde it bondegots.

Skal der om saa holdis, at hvilken sielfeierbonde, som besidder nogen bundegaard, den skal bruge alle gaardsens eie bode udi skouf och mark och ingen af de andre medarfvinge skal brugge noget af gaardsens tilliggelse, meden skulle aname fylliste af den, som gaarden besidder, hves den kand ydermere taale ofver kongelige tynge, epter lensmandens och sambfrenders tycke.

Fordrister seg nogen af medarfvingen[e][1] her emod at brugge nogen af gaardsens eiendom, da forfølgis der for met raan eller anden dielle. Sker det ochsaa, at den, der gaarden besider, forhugger eller forhugge lader same gaards skoufve til upligt eler och forkomer noget af eiendomen, som der til liggendis er, och icke holler gaarden ved magt, daa skal lensmanden hafve magt met sambfrender at sette der en anden paa igien af medarfvingen[e][1], som vil och kand frede skoufven och kand holle gaarden

[1] *Således KACT; B:* medarfvingen.

och eiendomen ved magt och rede der fult af til kronen och hans medarfvinge fylliste, som hanom bør at giøre, som forskrefvit staar.

Kilde: reces 1547 § 32 (reces 1539 § 11).

41. Jord, som er gifvet fran bundegots och til kierken, skal egien kome for leie.

Item de jorde, som er gifven fran bøndergaarde[1] och til kierken, skulle de bønder, fraa hves gaarde same jorde gifne ere, nyde och beholle for den skyld och landgille, der pleier af at gange af gamel tid; dog skulle de vere pligtug, arfvinge epter anden, at feste same jorde af konningens lensmand paa kierkens vegne for en skiellig feste, nar den døer, som same jord fest hafver, for en kiendelse skyld, och hvem der udofver hafver taget nogen jord eller eiendom fran kierken emod dom och rettergang, daa skulle lensmendenne vi[nd]e[2] same jord til kierken egien met dom och rettergang, och denom, som noget saa taget hafver, bøde der for epter lougen.

Kilde: reces 1547 § 33 (reces 1539 § 13).

[1] *Således og KAC; T:* bondegaarde. [2] *Således KACT; B:* vitne.

42. Hvorfore bunden maa udvisis af sin gaard.

Item skal der ingen mand udvisis af sin gaard, som hafver fest gaard af sit herskaf, den stund hand holder same gaard, hand hafver fest, ved hefd och bygning och den forbedrer och gifver sin skyld ud i laug[e] tid[1], som er smørskyld ad sancti Hans dag medsomer, kornskyld at sancti Mortens dag och andre smaa bede, gæsteri och oldengield och anden rettighed hver til sin tilbørlig tid och er sin hosbonde och hans foget udi hans franverilse hørig och liudug och ei loner, leier eller fester fran sin gaard agger, eng eller nogen gaardsens tilligelse eller tilsteder nogen anden mand at brugge same gaards tilliggelse

[1] *Således KCT; AB:* laugtid.

och ei forhugger nogne de skoufve, der tilliger, udi nogre maade uden hans herskaf[s] eller visse buds minde.

Kilde: reces 1551 § 9 (fordg. 1523 14. maj).

43. Enker skulle beholle dieris gaarde uden feste til fardag.

Endog enker ere pligtuge at feste den gaard eller boleg, de udi boe, epter dieris hosbondis død, saa frambt som de ville besidde gaarden, dog skulle de mue sidde til neste och rette epterkomendis fardag uden feste, dog met slig vilkor, at de holler same gaard ved hefd och bygning och den forbedre och gifver sin skyld ud i lauge tide, som er smørskyld ad sancti Hans dag medsomer, kornskyld ad sancti Mortens dag och andre smaa bede, giesteri, oldengield och anden rettighed hver til sin tilbørlige tid och er sin hosbonde och hans foget udi hans franverilse hørig och liudig och ei loner, leier eller fester fran sin gaard agger, eng eller nogen gaardsens tilligelse eller tilsteder nogen anden mand at brugge same gaards tilligelse och ei forhugge nogne[1] de skoufve, der tilligger, i nogre maade uden sit herskafs eller visse buds minde.

Kilde: reces 1551 § 10.

[1] *Således og KAT; C:* nogen af.

44. Om bunden vil feigde, nar hand udvisis.

Item nar nogen god mand udviser nogen af sit gots for hans rette forsømelse skyld, daa skal den bunde, som saa udvist vorder, sette borgen den, jorddrotten er, at hand ei skal feigde den, som boleggen epter hanom fangendis vorder, saa vel som for hves hand af rette pligtug er. Vil hand ei sette borgen for feigde, daa maa hans jordrot hindre och fange hanom, saa lenge hand setter borgen for feigde, och ei der met at giøre hverken vold eller herverk.

Kilde: reces 1547 § 36 (Fyns vedtægt 1547 § 14, 1492 19. febr. § 14).

45. Om bunden, som icke vil sette borgen for tilbørlig sag.

Om nogen mands tienner blifver sigtet for nogen sag, der lif, lem eller ere er anrørendis, eller nogen truer anden mand met feigde, brand eller udi nogre andre maade och vil icke sette borgen, nar herskabet der paa esker, daa maa den paatagis och settis, til hand setter borgen.

Kilde: reces 1551 § 11.

46. Om vedtegt udi byer.

Hvad vide, som almuen legger paa udi nogen bye eller torp om hegnet och gierde, serhiord och anden byens nøtte och tarfve, det maa ei en grande eller tvo kuldkaste, meden skulle alle holle vide och vedtegt. Hvo som siden bryder och ei vil holde, som andre grande vedtager, daa mue de hanom pante for hans uliudelse och ei bryde forti enten vold, herverk eller andet.

Kilde: reces 1547 § 37 (Fyns vedtægt 1547 § 14, 1492 19. febr. § 14).

47. Ingen skal uskielligen mue gieste sine tiennere.

Skulle koningens fogitter, embitsmend, addelen och alle andre, geistlige eller verdslige, skelligen och redeligen gieste eller gieste lade dieris tiennere och [1] denom, som de udi befalling hafve, och ei begierendis fremet drik eller andet sligt, meden lade seg nøge met, hves bunden til redelighed kand afstedkome. Desligeste at de ei besverge denom met ydermere fodring, end som de pleie och pligtug ere af gamel tid.

Kilde: reces 1547 § 38.

[1] *Således og KAC; T:* eller.

48. Ingen skal tage andre m[e]nds [1] tiennere udi forsvor.

Item ingen skal hafve eller holde standende svenne,

[1] *Således ACT; B:* mands.

pebersvene eller besekremere paa anden mands gots eller tage[1] andre mends tiennere i forsvor.

Kilde: reces 1547 § 30 (privileg. for Skåne 1481 9. mars § 8, fordg. 1466 1. septbr. § 3).

[1] *Således KACT; B:* tager.

49. Hvorledis fri mand maa sielge sit gots.

Item skal hver adelsmand mue sit gots bode sielge och skiøde met sit bref och segel och gode mends vitnisbiurd, endog[1] det icke blifver laugboden, dog at det sielgis til frit folk och ingen anden.

Kilde: reces 1547 § 30.

[1] *Således KA; BCT tilf.:* at.

50. Om tiuge vinters hefd.

Item hves gots och eiendom nogen mand hafver haft udi hand och hefd udi tiuge vinter ulast och ukiert, det beholler hand angerløst och uafvonden, uden saa kand findis och bevisis, at det er enten pant eller forlening.

Kilde: reces 1547 § 26.

51. Hvorledis tiendis skal.

Item skulle bønderne och mienige almuge til gode rede tiende hver tiende kieruf af alle hande korn, och det skal ydis udi kierfven. Desligeste for hver tiende hofvit af kvegtiende[1] skulle de gifve epter gamel sedvone; dog udi Halland, Bleginge och Lister och ander steds, hvor de icke hafve saa rundeligen kornsed, der skulle de gifve smørtiende, brød, fisk, eller och andet, som de af gamel tid giort hafve.

End dog at addelen ere fri for tiende af dieris sedegaarde, paa det at de skulle holle dieris tiennere til at tiende retferdeligen, daa giøre dog dieris sogneprester fylliste for deris umag och tieniste, som de ville antsvare for gud, epterdi den, der tienner, er sin løn verd, och

[1] *Således KACT; B:* kvegtienden.

sognepresten er icke miere pligtug at tienne adelen til forgiefvis end andre af dieris sognefolk.

End klager presten eller kierkeverge paa nogen mand, at hand ei hafver retferdeligen tiendet, daa skal lensmanden eller hosbonden vere pligtug at lade kaste hans korn, och findis hans brøst udi nogen maade, daa hafve forbrot sin gaard til sit herskaf. End vil hosbonden ei hielpe presten eller kierkeverge til rette, daa klage det for koningens lensmand, och hand skal daa hielpe hanom saa møget, som ret er.

Kilde: reces 1547 § 31 (kirkeord. 1539 bl. LVIII, reces 1539 § 8, reces 1536 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 5, 165—66; håndf. 1536 § 37).

52. At høstruen nyder halft epter bondens død.

Item skal høstruen nyde half kiøbejord, boe och boskaf och halft udi alle løsøre epter hendis hosbonde, hvad heller hun hafver barn ved hanom eller icke.

Kilde: reces 1547 § 28.

53. Ald vitterlig gield skal betalis af fellitsboe.

Om hion kome samen[1] i boe och døer enten dere, daa skal ald vitterlig gield, hiemferd och børnepeninge, saa som der inde er, først betallis af fellitsboe, saa vit som bopendinge och rørendis gots tilrecker, och hves det icke kand tilrecke, daa betalle hver, som hand tog i arf, om hand tager ved arf.

Kilde: reces 1551 § 12 (reces 1547 § 29), som dog for: hiemferd och . . . inde er, *har:* och skyld, *og biskop Knuds glosse til Jyske lov 1, 8 (Anchers lovhistorie 1, 203).*

[1] *Således og KCT; A:* tilsamen.

54. Hvorledis gield skal krefvis.

Item blifver nogen for gieldsag fordielt til herritsting eller birketing och ei vil betalle sin gield, daa skal heritsfogden, udi hvilket herrit det er, met 2 eller 4 mend af same herrit indride udi same mands gaard och hus eller ander steds, hvor hans gots findis der udi herritet, och

der udvordere[1] den fylliste for sin gield, som dieller paa hanom, af de beste vaare, udi boen er, och ei hafve forbrot noget der met, hverken herverk, husfred eller gaardfred.

Findis och den, som fordielt er, at hafve forført sit gots udi et andet herrit eller kiøbsted, saa hand ei hafver at gielle udi det herrit eller birk, der hand er fordielt udi, daa skal fogeden der same steds udi lige maade vere forpligtet at hielpe den til sin ret, lige som det same steds forfuld vore, om hand besøgis met den dom, som udgifven er til hans verneting, och dersom bunden griber daa til verge, daa skal hand der for forfølgis met slig dielle, som forskrefvit staar, och fanger bunden skade der ofver, da beholle hand det for hiemegield.

Kilde: reces 1547 § 34 (reces 1539 § 6, fordg. 1527 8. septbr.).

[1] *Således KAC; B:* udvordierer; *T:* vduurde.

55. Hvad embitsmend paa landsbyerne maa boe.

Item skulle alle embitsmend, som ere paa landsbyerne, drage ind udi kiøbstederne och der bygge och boe, dog undertaget grofvesmeder, temermend, muremestere, skinder[e][1], skredere, som sy vadmel, och skal ingen skomager boe paa landsbyerne, som giør sko, och sielge til forprang.

Kilde: reces 1547 § 35 (reces 1537 § 14).

[1] *Således KAT; BC:* skinder.

56. At borgemestere och raad udi kiøbstederne skulle hole god politi och gode embitsmend udi kiøbstederne.

Och skulle borgemestere och raadmend udi hver kiøbsted vere forpligtet at holle god skik och politi udi kiøbstederne, saa at der findis gode embitsmend och hver der kand bekome for et skelligt verd humble, salt, staal, klede, støfle, skoe och andet, hves landsens indbyggere behof hafve, som bør at findis fald udi kiøbstederne.

Kilde: reces 1551 § 19.

57. Ingen maa uførme skibbroden folk.

Hvo, som tager eller røfver nogen skibbroden mand, hand forfølgis och bøde der for som for stigrof.

Kilde: reces 1547 § 39 (jfr. fordg. 1557 3. juni).

58. Om broer at giøre och adelfarveie.

Item skulle alle koningens fogiter och embitsmend och hver besynderligen och andre, som hafve broer udi forlening och hafve aarligen brokorn ind at kome udi sin forlening, vere pligtug at lade ferdige giøre alle de broer, som ligge udi dieris len, met gode sterke stolper och bulfielle vel tilslagne och tilnaglet och met gode sterke och ferdige recker paa bode sider. Findis der ochsaa om vinteren saa møget vand paa enderne ved broen, at mand [1]kand icke vel der ofver kome uden fare, daa skulle de lade forlenge bulbroen saa møget miere eller och upfylle det met stien och grud ved bode enderne, at mand [2]vel kand der ofver kome uden skaade.

Findis der och nogen forsømelse, daa stande koningen til rette der for, om paa klagis, och bøde hves skade, som noger veifarendis der ofver fangendis vorder.

Skulle [3] koningens fogitter och embitsmend sameledis hafve flitig tilsiun, at de broer, som nogne sogne pleie af lang tid ferdige at holle, blifve [4] och i lige maade ferdige giort och ved magt hollet, och desligeste, at hver bye holde[r] [5] gode broer och veie udi de byer, de sielf udi boer, under den pen och straf, at hver icke vil staa sit herskaf til rette der for och bøde skaden egien, hves nogen reisendis eller veifarendis [6] mand der af fangendis vorder.

Item hvor nogne unde och dybe putse eller anden [7]

[1] *Således og K (forbig.:* der*) CT; A:* icke kand der vel.
[2] *Således K (forbig.:* der*) AC; B:* kand der vel; *T:* kand vel der.
[3] *Således KC; ABT tilf.:* och.
[4] *Således KA; BCT:* blifver.
[5] *Således KT; ABC:* holle.
[6] *Således KACT; B:* vifarendis.
[7] *Således og KCT; A:* andre.

slig farlighed findis udi adelfar veie, daa skulle koningens lensmænd hver udi sit len lade tilsige mienige herritsmend och[1] møde paa en forsagt tid och dag met heste och vogne och tilføre stien och grud och hves andet behof giøris at forfylle och ferdige giøre slig unde och dybe veie met, och kand til des behof partiere och fordielle herritsmend, saa mange sogne eller byer til hver stycke vei epter leigligheden, och dog icke for nogen vild skyld den enne miere end den anden forskaanne eller besverge. Fortrycker och nogen seg och ei fremkomer til bestempt tid, daa dielis den der for och bøde tre mark peninge til sit herskaf och en tønne øl til sognemenden udi det sogen, hand i boer. Och skal lensmanden lade besie tvende tider om aarit slig[e][2] broer och alfar veie, at de ferdige och ved magt hollis, saa frampt at hand icke vil staa til rette der for, som forskrefvit staar.

Kilde: reces 1547 § 40.

[1] *Således og ACT; K:* at. [2] *Således KAT; BC:* slig.

59. Om humblekuller at legge och pillestager at sette.

Skal hver bunde her epter hvert aar, emeden hand hafver rum til, vere pligtug til der, som leigligheden er, udi det minste at legge fem humblekuler, tre emper abild, perer eller andre gode treer och der til met plante ti piler eller och hafve forbrot en mark for hvert, hand forsømer af denom, til sit herskaf.

Kilde: reces 1547 § 41 (reces 1537 § 24, Fyns vedtægt 1547 § 13, 1492 19. febr. § 13, Kristiern II.s landret § 96, Lålands vilkår 1446 § 8), som dog for: sit herskaf, *har:* sin hosbonde.

60. Om hoersag och jomfrukrenkere.

Hvilken egtemand, som hafver sin egtehøstru lefvendis, eller och[1] hvilken egtehøstru, som hafver sin egtemand lefvendis, och blifver befunden udi aabenbare hoer, saa[2]

[1] *Således og AC; KT forbig.:* och. [2] *Således og KCT; A tilf.:* at.

det er bevisligt, daa skulle de første gang, hves brøst saa findis, straffis paa dieris gots och peninge epter deris yderste formuge; findis de anden gang, daa skulle de udi lige maade straffis paa dieris gots och siden strags forvisis af landet; kome de tredie gang, saa det er bevisligt, daa skal den egtemand, hves brøst saa findis, der for miste sit hofvit, och desligiste den egtekvinde, hves brøst saa findis, skal druknis. Och nar horsag bevisis nogen ofver [1] for capitel eller nogen anden tilbørlig domere, daa skal domeren vere pligtug at gifve det sin lensmand eller herskaf eller andre, som det bør at straffe, til kiende.

Hvilken som och sagis och kand skelligen bevisis ofver at vere jomfrukrenker, daa skal den der for bøde 9 mark til kvindens rette verge och otte skielling grot til sit herskaf.

Kilde til: Hvilken egtemand ... skal druknis, *og til*: Hvilken som ... herskaf, *er reces 1547 § 42 (reces 1539 § 3, reces 1537 §§ 8, 9); til:* Oc naar ... til kiende, *reces 1551 § 18.*

[1] *Således KCT; A:* udofver.

61. Om bundgarn.

Item skal saa hollis: først skal ingen bundgarn eller ruser settis fran Hagedybet, som ligger ved Økloster, och til Halsvede, saa vit som koningen det sielf hafver udvist. Item skal ei heller settis bundgarn eller ruser paa Kaarsholm eller udi Haadybet nermere, end det skielsmaal, som staar emellom Dockedal och Egense, udviser, meden ander steds udi Limbfiorden maa de brugge ruser och bundgarn, dog icke settis saa ner dybet, at seglatsen der met forhindris, och skal giøris et skelde oc nedboer at hengis paa alle raadhuse udi kiøbstederne huos Limfiorden, hvor epter hver skal vide at binde dieris bundgarn [1], ruser, nedgarn, voedekalfve och andre garn, och skal ingen garn, som hafve mindre maske, end som same

[1] *Således KACT; B tilf.:* och.

skelde udviser, bruggis udi Limbfiorden eller nogen anden steds ofver ald Danmark.

Findis nogen at brugge bundgarn eller sildevoder mindre bundne, end som sagt er, eller fordrister seg til at giøre emod nogen af desse forskrefne[1] artikle, ehvem hand er, daa skal hand hafve forbrot alt hans fiskeredskaf och skif och der til met 40 mark pendinge, hallufdielen til denom, hvod heller de ere indlendske eller udlendske, som paa kierer, och anden hallufdielen til sit herskaf. Findis och nogen af koningens lensmend eller fogitter at se egienom fingre met nogen, och det blifver klaget for denom, och siden icke ville straffe der udofver[2], som forskrefvit staar, daa skulle de staa koningen til rette der for och vere pligtug at uprette, hves skade der af komendis vorder, emod denom, hvem met rette tiltaller.

Kilde: reces 1547 § 21 (fordg. 1546 21. febr., reces 1539 § 10).

[1] *Således og KAC; T:* fornefnde. [2] *Således KA; BCT:* ofver.

62. Om trøglere.

Och epterti at[1] der findis saa mange staadere och tryglere at løbe her omkring udi riget och bede guds almisse, och some af denom ere karske och føre och ere dog komen udi den vonne, at de icke arbeide ville och fortienne dieris brød, daa ville vi, at udi hver kiøbsted skulle borgemester och raad hafve god acht och paasiun paa same staadere och tryglere, vere seg mands- eller kvindisperson, och hvilke som for siugdom eller allerdom ere uduelige til arbeid eller ere forarmede och hafve hieme eller ere fødde der udi byen, denom skal gifvis tegen och tilstedis at bede och samble guds almisse der udi byen; och de, som ere karske och føre och kunde tolle[2] at arbeide, denom skal icke tilstedis at bede almisse, men skulle forvisis til arbeid eller forvisis af byen, om de icke arbeide ville, och om de siden blifve befunden

[1] *Således og KCT; A forbig.:* at. [2] *Således KACT; B:* tollie.

at trygle eller bede, da skulle de forvisis af byen met en tilbørlig straf. Och skal hver mand vere frit for denom at aname och fange denom och holle denom til at arbeide och trelle, och skal lensmendene mue tage denom paa koningens, addelen paa dieris eget och kiøbstedmend denom, som kome udi kiøbstederne, och brugge denom til treldom och arbeid. Dog hvor unge personer ere, som gange til skolle och lere och icke hafve anden upholding, denom skal tilstedis at mue gange om och bede dieris lifs føde.

Desligiste skal och tilstedis de fattige oc vedtørendis paa landsbyerne at mue bede och tigge dieris brød hver udi det sogen, som hand er fød eller hafver boed udi, och skal icke tilstedis at gange anden steds end udi same sogen, meden dersom sogenet er saa ringe och de fattige ere saa mange, at det icke kand føde denom, daa skulle sognepresten och kierkeverger gifve same fattige och siuge meniske dieris bref, saa de mue gange om udi herrittet och bede guds almisse och icke anden steds, och skulle same siuge meniske besichtiges af herritsfogden, sognepresten och kierkeverger udi hvert sogen, och gifvis denom tegen. Och hvilken som der ofver findis at trygle, den skal forvisis af heritterne, och komer hand der siden egen at trygle, daa skal hand straffis, som forskrefvit staar.

Findis det och, at presten ser egienom fingre och steder sligt folk at gange om at trygle och icke klager det for herskabet, eller och hand gifver nogen bref eller tegen at mue gange om udi herritet och tigge guds almisse, som icke bør at bede guds almise, daa skal hand hafve forbrot 10 mark peninge, hallufdielen til kierken oc halfdielen til neste hospital; och same peninge skal kierkeverger indkrefve och der giøre regenskaf for, och dersom kierkeverger findis der udi for-

sømelige och icke indkrefver same peninge, daa lide de och same straf.

Och skulle kierkeverger met sognemends hielp bygge udi hvert sogen et fattige folks hus til de fattige der udi sognet, som icke kunde ander steds faa hus. Och skal settis en blok huos husit, at got folk kand lege dieris almes udi, som ville gifve de fattig[e] noget for guds skyld, och skal presten och kierkeverger hafve nøglen der til. Och presten skal formane sognefolket hver søndag udi kierken, at de betenke de fattige met deris almise.

Kilde til: Och epterti at der . . . bede, da skulle de, *og:* Dog hvor unge . . . lifs føde, *er reces 1537 § 16, og slutningen af samme § er benyttet til:* Desligiste skal . . . som forskrefvit staar.

63. At ingen skal uprycke eller uphuge nogen klittetag.

Item hvem som findis at upslaa, uprycke eller udi nogre maade ødelegge marehalm, hvideris, sener, klittetag, hielme, sli eller de torn, som groer paa strandbacken eller i klitten emod Vestrehaf, daa skal den, som det giør eller hiembler det andre at giøre, straffis som en tiuf uden ald naade och der til[1] vere pligtug at uprette ald den skade, som der af komer. Findis och same hvideris, senner, klittetag, hielme, sli eller torn, som er grod paa forskrefne[2] aasteder, huos nogne, da skal den, same vaare findis huos, vere pligtug at staa der til rette for som for andre stolne koste, och skal hver mand, ehvem der vil, mue tiltale den, slig gierning giør, hiembler eller findis huos, som en ret sagvoldere, och den, som same dielle følger, skal mue tage ald ded faldsmaal, som der af kand falle, lige som det vor hans egen tiennere, slig gierning giort hagde, och skal icke anses, hves tienner det er. Blifver och nogen befunden met slig sag och det kand hanom ofverbevisis, daa skal hand icke maa staa udi loug

[1] *Således og AC; T tilf.:* at. [2] *Således og AC; T:* fornefnde.

eller vitnisbørd der epter, uden den fanger upreigsning af koningen.

Er en omændring af fordg. 1539 25. jan.

64. At bønder mue kiøbe dieris byningstemer oc illebrand udi de hafne, som det indføris den[1] mienige mand til kiøbs.

Epterti vi forfare, at vore undersaatte paa landsbyerne hafve stoer brøst for bygningstemer til dieris hus och anden dieris gaards behof, desligiste for brendeved, mue de ubehindret til dieris husbygning, vogne, ploge, illebrand och nøtørft kiøbe temmer och ved af denom, som det met skib indføre for kiøbstederne och udi andre smaa hafner, hvor som slet egen er, och egien gifve, hves vaare de hafve, som de det met betale kunde, och ingen vore kiøbstedsmend denom det at skulle forhindre, dog ingen at sielge eller at kiøbe noget til forprang uden hves, som hver bunde til sit eget behøf er nøtørftigt.

Skal och epter denne dag aldielis ingtet brendeved udskibis eller udføris her af riget, meden hvo, som ved hafver at sielge, de skulle det føre til kiøbs inden riget och ingen anden steds.

Kilde: reces 1557 § 6.

[1] *Således og CT; A forbig.:* den.

65. Hvor giedder maa holis.

Sameledis maa frit hollis gieder, hvor hiede er, desligiste hvor høge skoufve ere och icke findis underskouf och gieder kunde hollis uden skoufskade, och hvor mand kand holle denom paa sit eget, hver mand uden skade.

Kilde: reces 1557 § 7 (åb. br. for Nörrejylland 1556 19. avg., Fyns vedtægt 1547 § 7, fordg. 1541 7. maj, Fyns vedtægt 1492 19. febr. § 7, Bornholms vedtægt 1499 6. juli § 2, Lålands vilkår 1446 § 5).

66. Om aagger.

Efterti at for os er beret och vi ere komen udi visse forfaring om den stuore misbrug och uchristelig handel,

seg her udi riget begifver eblant addelen saa vel som prester, borgere och bønder met aagger, saa hvor som en udlaaner peninge, lader den seg icke nøge met en føie rente och fordiel der af, men ublueligen understaar at tage af hundred 6, 8, 10 och en part peninge paa anden: hvor en bunde laaner en daller, gifver hand en tønne korn til leie der af, hvor hand laaner en tøne korn, gifver hand en tøne der af til rente, daa paa det slig uchristelig och utilbørlig rente och aagger motte afskaffis och nederleggis, hafve vi os met vore elskelige Danmarkis rigis raad, saa och met nogre de høglerde beraadslaget, at end dog det icke er sømeligt och er emod guds bud at tage nogen rente eller aagger af peninge eller anden diel, som saa udlaanis, och den handel dog icke vel met alle kand afleggis, och paa det, at nar nogen aaggerbrefve komer udi rette, at mand daa kunde vide, hvad der paa dømis kand, er der giort saadan en handel paa, at hvilken som epter dene dag vil bortlaanne peninge, korn eller andet paa rente, daa skal icke tagis der af miere til rente och fordiel om aarit end den tiugende parts verd, der mand bortlaaner, som er regnet af et hundrede daller fem til rente. Vil nogen, eddel eller ueddel, prester eller andre, epter denne dag lonne[1] noget bort, peninge, korn eller andet, paa rente och findis at tage der miere af til rente, end som forskrefvit staar, daa skal den, det giør, hafve forbrot ald hofvidstolen, hallufdielen til os och anden hallufdielen til den, der paa klager. Dog ville vi ingen her met gifve aarsage til nogen aagger at brugge, men hver tiltenke at handle seg der udinden, som hand vil hafve sin sambvittighed fri och icke vil giøre emod den aldsommegtigste guds bud och befalling.

Kilde: reces 1557 § 8 (jfr. åb. brev 1547 18. febr. om åger, der findes i det Stokholmske biblioteks håndskrift Molbech no. 32 bl. 9 og i afskrift derefter i Langebeks diplomatarium i Gehejmearkivet).

[1] *Således KACT; B:* lonner.

67. Om jagt.

Skulle ingen krybeskytter stedis, som[1] løbe paa dieris egen hand och ødelegge jagten. Findis nogre slig krybeskytter, som skiude enten[2] adelvild eller nogen anden vild, stort eller lidet, daa skal hver, som denom kand ofverkomme, vere frit for at lade gribe och binde denom och føre denom til tinge och lade dieris øgne udstinge, om de findis ved ferske gierninger; men findis nogen krybeskytter och skiuder paa hiemel, daa skulle de skickis til lensmanden; hafver hand hiemel, daa svare den, som hiemel er, hans gierninger[3] och staa der til rette for. Blifver det befundet, at noger riddermandsmand hiembler nogen at skiude ander steds end paa sit eget, daa bøde der for et hundrede mark peninge for hver tid til den, som eiendomen tilhør.

Kilden til: Skulle ingen . . . til rette for, *er reces 1537 § 26 i bearbejdet form.*

[1] *Således og CT; A:* at.
[2] *Således og CT; A forbig.:* enten.
[3] *Således og KACT; B:* gierning.

68. Almuesfolk mue ei skiude diur.

Vi ville och vore fogitter och embitsmend strengeligen befallit hafve, saa hver udi sit len hafver der god agting paa, at bønder eller kiøbstedsmend icke skiude eller slaa nogen diur, store eller smaa, eller harer, sameledis at ingen provester, prester, herritsfogder, ridefogder, borgere eller bønder holler nogre myønder eller støfre eller lader skiude nogne diur, store eller smaa; hvem det ofverbevisis kand at giøre. straffis der for som for andet tifveri. Findis och nogne at dølge met hverandre, daa skulle de lide lige straf ved de, som gierningen giøre; dog skal ulfvejagt blifve ved magt.

Skal och ingen gifve anden loug at jege eller skiude paa sin eiendom uden paa sit enemerke. Vil nogen brugge sin jagt och frihed der, som hand hafver laad

och diel, och icke er hans eget enemerke, daa skal hand sielf jege eller hans eget folk, och skal icke nogen mue gifve andre loug at jege paa de skoufve eller eiendome, som hand hafver laad och diel udi. Findis och nogen her emod at jege eller ødelegge nogen vild, raaer, harer eller refve der, som hand icke sielf hafver lod och diel, daa maa hver laadseiger, der hafver laad och diel udi den eiendom, hand jeger paa, dielle den, det giør, et hundrede mark peninge af.

Kilde til: Vi ville och . . . blifve ved magt, *er reces 1537 § 26 (Fyns vedtægt 1547 § 9, 1492 19. febr. § 9).*

69. Om brølupskost och barselkost at giøre.

Epterti at der findis stuor besvering her til dags at vere giort paa brøllupper, er der giort en skik paa, som her epter hollis skal. Først udi kiøbstederne nar en borgemester, en raadmand eller en kiøbmand vil giøre sit brøllup, daa skal hand giøre same kost udi hans eget hus och tilbede 24 par folk met dieris børn och døtter, och der eblant skal vere regnet forgangskvinderne. Och maa hand och bede 12 unge karle; desse skulle kome tilsamen och epter gamel sedvone følge bruden och brudgomen til kierken och om medagen kome udi brudgomens hus til moltid och om aftenen paa cumpaniet eller raadhuset til dants. Om mandagen skulle de udi lige maade kome udi brudgomens hus til medagsmoltid och om aftenen paa cumpaniet til dants, och skal der ofver ingen ydermere bekostning giøris, men dersom brudgomen vil om tisdagen bede nogre hans venner til seg udi sit hus til medags- eller aftensmoltid, det skal stande udi hans kor.

En embitsmand skal och giøre hans kost udi hans eget hus och skal bede 12 par folk til brølluppet met dieris børn och døtter och der udi beregnet forgangskvinderne. Maa hand och bede 6 unge karle; de skulle udi lige maade følge bruden och brudgomen til kierken och siden

kome udi brudgomens hus til moltid enten til midag eller aften, hvilket brudgomen vil; om mandagen kome de och udi hans hus enten til middags- eller aftensmoltid, och der ofver skal icke giøris ydermere bekostning.

Paa landsbyerne skal saa holdis, at ingen bunde skal bede til sit brøllup fliere end 12 par folk met deris børn och døtter, och vil nogen bede mindre, det skal stande til hanom sielf.

Epterti det befindis, at der giøris store bekostninger, nar nogen dannekvinde komer udi barselseng och barnet blifver fød (besynderligen udi kiøbstederne), daa skal det afskaffis och her epter holis epter gamel sedvon.

Fordrister seg nogen til enten met brølupskost eller barsel her emod at giøre, da skal hand der met hafve forbrot 40 mark danske peninge til koningen och 40 mark til byen, om det er udi kiøbstederne, och paa landsbyerne 40 mark til sit herskaf.

Kilde: reces 1557 § 4 (reces 1539 § 12, reces 1537 § 15).

70. Hvad hver embitsmand skal giøre, nar hand maa kome i lauget.

Och eptersom tit och ofte beklaget er for os, at nar nogen ung embitsmand, som sit handverk lerd hafver och seg vil nedersette och tage for seg sielf, daa blifver hanom af de gamble veigret at kome udi lauget, met mindre end hand tilforn skal giøre sit mesterstycke och der udofver besvergis met giestebud och anden stoer besvering, som hanom paaleggis, och der for findis udi riget faa hantverksfolk, som noget kunde, daa ville vi det her epter saa hollit hafve, at ingen embitsmand skal her epter besvergis met mesterstycke at giøre, icke heller at gifve udi embedet miere end en gylden, och skal her epter icke forhindris at kome udi embedet, om hand ellers er god for sit handverk.

Kilde: reces 1557 § 5.

Til ydermere vitnisbiurd och bedre forvaring, at dette saa fast och ubrødeligen hollis skal, hafve vi ladet henge vort secret her neden for met forskrefne vore elskelige Danmarkis rigis raads indsegle och signeter[1]. Gifvet paa vort slot Kollinghus sancte Lucie virginis dag, som er den 13. dag decembris aar etc. 1550 paa det ottende.

[1] *T forbig.:* Til ydermere . . . signetter.

Christian.

2.

1559 12. mars. (Aarhus.) *Ab. brev om, at det, da der årlig udføres danske heste af riget og der derfor findes stor brøst for heste, skal være forbudt at udføre heste, som ere yngre end 5 år og kunne gælde mere end 10 dlr. Hvis nogen bliver begrebet med herimod at udføre eller udskibe heste, skal han have forbrudt, hvad han har med at fare, og dertil straffes som ved bör. Se vore borgemestre, rådmænd, toldere eller byfogder her med gennem fingre, skulle de lide tilbörlig straf.*[1]

Tegn. o. a. lande 6, 42.

[1] *Ophævet ved åb. brev 1560 22. juli.*

3.

1559 3. apr. (Aarhus.) *Missive til Oluf Pedersen, tolder i Ribe om, at det, da mange af borgerne i Ribe, der have fået vor herre faders brev at måtte sætte øksne på foder synden for Ribe i fyrstendömmet dog kronens told uforkrænket, under dette skin uddrive øksne, indtil videre skal forbydes dem at drive græsøksne gennem byen* (enten at sette paa fodder synden Ripe eller i ander maade).[1]

Tegn. o. a. lande 6, 61—2.

[1] *Åb. brev 1561 30. oktbr.*

4.

1559 4. apr. (Aarhus.) *Missive til Søvren Kier, tolder i Kolding om, at det, da mange drive græsøksne af riget og sætte dem på foder i fyrstendömmet, og da*

vor og kronens told forsömmes dermed, indtil videre forbydes at drive græsøksne gennem byen (enten at sette paa foder eller i andre maade).[1]

Tegn. o. a. lande 6, 61.

[1] *Ab. brev 1561 30. oktbr.*

5.

1559 17. apr. (Aarhus.) *Ab. brev om pengeskat af bønderne i Danmark.*

Tegn. o. a. lande 6, 74.

Vi ere komne udi forfaring, hvorledis at der skal vere et stort antal folk forsambled strax hos vort førstendom Holsten os och vore riger och lande til verste, och vi der for ere fororsagit at lade antage ryttere och knecte udi monetsbesoldinge, och paa det vi icke gierne vilde besvere vore undersote met samme fremede krigisfolk, hafve vi bestillet denom at holde och besolde uden riget och hafve alrede derpaa udgifvit en stor sum pendinge. Da efter slig leilighed hafver vore Danmarkis rigis raad beviliget och samtøkt os en almindelige skat och landehielp at mue fange och lade opebere af menige rigens indbyggere bønder och almue, ehvem som helst de tienne eller tilhøre, ofver alt vort rige Danmark udi saa maade, at hvere 10 jordeigne bønder skulle leggis udi leg sammen och gifve os 20 jokimsdaler, och skulle hvere 20 bønder, som icke hafve egit jordegods, leggis udi leg sammen och gifve os 20 jochimsdaler och skal den rige hielpe den fattige. Sameledis skal indestemend, pebersvenne, husmend och tienistedrenge, som kornsed hafve, hver gifve os $^1/_2$ jokimsdaler; den rige hielpe den fattigge. Tesligiste skal hver smed. hver skomager, hver skreddere, som boer paa landsbyerne, och hver møllere gifve os 1 jokimsdaler. Skal och de ugedagsmend, som boer for vore egne slotte, gaarde och klostere, hver gifve os $^1/_2$ jokimsdaler. Och skal ingen vere fri for samme skat och hielp, hverken fogetter eller andre, uden aleniste adelens egne ugedags-

mend, som giøre ugedage och regnis for ugedagsmend och boe udi de samme sogne, som adelens sedegaarde udi ligger och de holde self afvel paa; dog skal vore lensmend, som samme hielp opberer, hafve god tilsiun met, at ingen regnis for ugedagsmend uden de, som bør at regnis der fore, efter som forskrefvit staar. Och skal samme skat och landehielp vere ude inden sancti Hans dag metsommer førstkomendis i det aller seniste, och skal N, vor mand och tiennere, om hand til stede er, eller och hans fogid eller skrifvere udi hans fraaverrelse skrifve samme skat ofver alt N len och legge eder udi leg sammen, saa den rige hielper den fattige, och at det gaaer ligeligen til uden vild, och der efter samme skat af bønderne och almuen ofver alt forskrefne len udkrefve och opebere och siden fremdelis met klare register och mandtal den fran seg ofverantvorde; och skal skrifveren ingen pendinge hafve eller opebere, for hand skrifver samme skat. Ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at i met det aller første paa beleilig tid och sted, nar och hvar forskrefne vor lensmand eller hans fogit eller skrifvere eller, hvem hand udi hans fraaverrelse der til skickendis vorder, eder tilsiger, møder och af hannom lader eder for samme skat skrifve och legge udi leg sammen och siden rette eder efter betimeligen at fremføre och udgifve samme skat och den antvorde vor lensmand eller hans fuldmectige inden sancti Hans dag metsommer, som forskrefvit staar, i det aller seniste. Och lader det ingenlunde, ti vi icke lenger der met fortøfve kunde; vi ville egien ramme och vide alles eders gafn och beste, som vi vore tro undersotte plictig ere.

6.

1559 21. apr. (Kolding.) *Åb. brev til alle indenlandske og udenlandske, som fiske ved Vesterlands*

side om, at der ligesom af de skuder og skibe, med hvilke man af arilds tid fiskede der under landet, skal svares os og kronen den gamle sædvanlige sandtold og anden rettighed af de små både, som nu bruges til at fiske med, og den told og rettighed skal under tilbörlig straf betales til lænsmanden på Riberhus eller hans fuldmægtig.

Tegn. o. a. lande 6, 78—79.

7.

1559 24. maj (udi vor feltleger Alverstorp udi Dytmerschen). *Missive til kapitler (Arhus, Riber, Viborg, Roskilde og Lunde) og herreklostre (Em, Vidskøl, st. Knuds, Sorø, Andvorskov, Ringsted, Esrom, Skov, Maribo og Herredsvad) om, at den landehjælp af bønderne, som rigsrådet bevilgede*[1], *ikke vil forslå til den store pendingsudgift, os påhænger, og at vi derfor bede dem og ville, at de give os 3. parten af al deres indtægt* (rente), *rede penge og andet, regnet i penge hver læst korn for 30 dlr., hver tønde smør for 8 dlr., og overantvorde den med register og regnskab til vor lænsmand inden förstkommende st. Jacobi apostoli dag.*

Tegn. o. a. lande 6, 91—2.

Trykt her efter hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 188—90, hvor tillige listen over de lænsmænd, til hvilke de enkelte klostre og kapitler skulde levere skatten, er meddelt.

[1] *Åb. brev 1559 17. apr.*

8.

1559 24. maj (Alverstorp ex castris nostris). *Ab. brev til provster, præster og kirkeværger stiftsvis om, at den landehjælp af bønderne, som rigens råd bevilgede*[1], *ikke vil forslå til den store pendingsudgift, os påhænger; det bydes derfor alle provster og præster at give os 3. parten af al deres indtægt* (rente), *regnende hver pund korn for* $2^1/_2$ *dlr., hver fjærding smör for 2 dlr. og anden del*

[1] *Ab. brev 1559 17. apr.*

efter sin værd, og alle kirkeværger at give os al kirkens indtægt (rente) *af det forgangne år, regnet i penge som forskrevet, og overantvorde det med register og regnskab til vor lænsmand inden st. Jacobi apostoli dag førstkommendes.*

Tegn. o. a. lande 6, 92—3.

Trykt herefter hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 193—4, hvor der er læst 3 for $2^1/_2$.

9.

1559 5. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om præsteskat af Gulland og Bornholm* (Borgneholm), *enslydende med brevet af 24. maj, ovfr. no. 8.*

Tilskrevet anmærkning i Tegn. o. a. lande 6, 93.

Trykt herefter hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 191.

10.

1559 5. avg. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om, at Gjandrup* (Giendrupgaard), *som Albret Skel til Fusingø på grund af den opdæmning* (møllestøfning) *for Dronningborg har været forårsaget at flytte ind i Fusingø birk, og at det gods, som blev ham udlagt af Kristian III. omkring hos Fusingø til vederlag både for den skade, hans gods har fanget af hin opdæmning* (møllestøfning), *og for det gods, som blev ham afskiftet og lagt til Dronningborg, nemlig Gjandrup* (Giendrup) *by, Veninge by, Volstrup, som er 2 gårde og 1 bol, og det gods, som Albret Skel har eller fangendes vorder i Overfusing by, — må være og blive til Fusingø* (Fusing) *birk.*

Reg. o. a. lande 7, 82.

11.

1559 12. avg. (Kiøpnehafn.) *Fredrik II.s håndfæstning.*

F: To originale udfærdigelser i Gehejmearkivet (håndfæstninger og recesser m. m.), den ene (F¹) underskrevet af kongen (no. 22 a), den anden (F²) kun forseglet (no. 22 b). F¹ har bagpå påtegningen: Koning Frederichs dend andens handfestning udgifvit i Kiøpnehafn

udi hans koninglige maiestetis krøning anno etc. mdlix. *Paa den anden original, som ikke er underskrevet af kongen, har Johan Friis skrevet:* Findis hoss Danmarkis riigis raad slig en same recess, beseglit och vnderscreffuen met k. mat[is] eghen hand. Johan Friis tiil Heselagger myn handth. *En anden samtidig hånd har på samme eksemplar skrevet:* Aar 1559 dend anden søndag nest epter sancti Larentii martiris dag, da blef konning Frederik dend anden krønet udi Kiøbenhafn af Danmarkis riges raad, oc før hans konninglige maiestet blef krønet, da sor oc beseglede hans koninglige maiestet Danmark rigis raad dene reces at holle. *Efter disse påskrifter at dömme må man antage, at F[1] er rigsrådets eksemplar af håndfæstningen, som Johan Friis omtaler, og er denne formodning rigtig, må den være kommet i Gehejmearkivet, da rigsrådets øvrige breve bleve bortførte fra rådstuen af kong Fredrik III. selv sjæte om aftenen den 20. oktbr. 1660, se A. D. Jørgensen: De danske rigsarkivers historie, s. 39—40. F[2] er mærkelig nok kommet tilstede på gården Damsbo, hvor det blev fundet i en gammel kiste sammen med breve og dokumenter, som vedkom Damsbo gård og gods; det blev 1721 ved brev af Spøtterup 6. avgust oversendt kongen af Aksel Rosenkrands. At dette eksemplar har haft hjemme i Danske kancelli fremgår af, at det har en påtegning med kansler Johan Friises hånd, se ovfr. s. 1 om sammes påtegning på det ene eksemplar af Koldingske reces. I øvrigt ere bægge eksemplarer éns udstyrede, bestå bægge af 2 ark pergament, der ere sammensyede med de røde, hvide, gule og blå silkesnore, der bære kongens og rigsrådernes segl, kongens i rødt, Otte Krumpens i grønt og de øvrige 21 råders i ufarvet voks. På bagsiderne af hæfterne er den enkelte råds navn af den hånd, som skrev teksten, skrevet ud for snoren, som bærer hans segl. I bægge eksemplarer begynder hver § med en ny linje, medens der ikke findes nogen nummerering. Denne er derfor sat til i aftrykket lige som §overskrifterne efter originaludgaven af 1562.*

T: Originaludgaven af 1562, Prenthet i Kiøbenhaffn aff Hans Zimmerman, 1562. *Denne udgave blev senere optrykt dels i særudgaver, dels sammen med Jyske lov 1567, 1572, 1577, 1583, 1590, 1642, 1670, se Bibliotheca Danica 2, 738 og 1, 628—30. Den samme tekst er med omskrevet retskrivning trykt i G. L. Baden: Danmarks historie 3, 292—305.*

Efter de to originale udfærdigelser F[1] og F[2] blev Fredrik II.s håndfæstning trykt i Årsber. fra det kgl. Gehejmearkiv 2, 94—101, men denne udgave tager ikke hensyn til de ældre udgavers tekst, efter hvilken loven dog blev anvendt i praksis, og leverer heller ikke nogen kritisk behandlet tekst eller retter håndskrifternes fejl.

C: Tre originale udfærdigelser på pergament i Gehejmearkivet (håndfæstninger og recesser m. m.) af Kristian IV.s håndfæstning, af hvilke den ene (håndfæstninger og recesser m. m. no. 28 a, her betegnet ved C[1]), der er underskrevet af kongen og rigsråderne, består af fire pergamentsblade, der sammenholdes i et pergamentsomslag af

seglsnorene, som dannes af røde, gule, blå og hvide silkesnore, og på hvilke kongens og rigsrådernes segl ere anbragte i rødt voks. Den anden (a. st. no. 28 b, her betegnet ved C²) og tredje (a. st. no. 29 a, her betegnet ved C³) ere udstyrede på samme måde, kun ikke forsynede med pergamentsomslag, hvorhos den sidst nævnte bag på har påtegningen: Christiani 4ti handfestning. *Efter C³ er Kristian IV.s håndfæstning aftrykt i årsber. fra det kgl. Gehejmearkiv 2, 102—9 med tilföjelse af varianterne fra C¹ og C² og i øvrigt efter samme plan som aftrykket af Fredrik II.s håndfæstning. Efter C¹ er den trykt med moderniseret retskrivning hos Holberg: Danmarks riges historie 2, 563—70 og hos Slange: Kristian IV.s historie 1, 103—10 og herefter hos Baden: Danmarks historie 3, 482—94.*

Hovedkilden til håndf. 1559 er håndf. 1536, af hvilken mange §§ ere ordret optagne, andre med mindre stilændringer (§§ 22, 28, 29, 33, 34, 35, 43), nogle med större rettelser eller mindre tilföjelser (§§ 7, 8, 26, 27, 29, 33, 34) og nogle få med större tilföjelser (§§ 1, 3). Endvidere er §§ 2, 11 optaget efter recessen af 1558 og §§ 1, 6, 25, 31, 40 ere fælles for håndf. 1536 og recessen af 1558. At man til disse §§ har benyttet denne sidste lov som forlæg og ikke håndf. 1536 fremgår af §§ 6 og 40, i hvilke der findes stykker og ord, der ere optagne af reces 1558, der på disse punkter har ændret sin kilde: håndf. 1536. Endelig er § 21 måske dannet efter den bornholmske vedtægt 1499, medens kun §§ 36 og 45 ere fuldstændig nye bestemmelser.

Udgaven af 1562 af Fredrik II.s håndfæstning er ikke aftrykt efter et af de to originale udfærdigelser, men formodenlig efter en afskrift af et for alle tre tekster fælles koncept. Dette fremgår af, at den ikke har flere fejl, som findes i disse, men som ikke deles af kilden: håndf. 1536. I § 19 har T og håndf. 1536: riddere, *F urigtig:* ridder; *i § 31 de samme og reces 1558:* efter, *F det meningsforstyrrende:* for; *i § 35 T og håndf. 1536:* maa, *F urigtig:* mue. *Ligeledes stemmer T med håndf. 1536 i § 35 i formen:* dennom, *som skriveren af F har rettet til:* det. *På den anden side har T og F fælles afvigelser fra håndf. 1536, således i § 23, hvor denne har:* efterat, *T og F kun:* efter.

Af Fredrik II.s håndfæstning findes en stor del afskrifter i lovhåndskrifterne fra 16. og 17. årh., men da

disse kun ere reproduktioner af de trykte udgaver, er der her intet hensyn taget til dem. Dette gælder ligeledes den af Westphalen (Monumenta rerum Germanicarum 4, 1817—27) trykte nedertyske oversættelse af denne håndfæstning, med hensyn til hvilken der i øvrigt henvises til de bemærkninger, som ovfr. s. 6 ere gjorte om den tilsvarende oversættelse af koldingske reces, og til den a. st. nævnte litteratur. Oversættelsen stammer utvivlsomt fra en af de trykte udgaver, til hvis indholdsfortegnelser dens §overskrifter svare.

Som bekendt er Kristian IV.s håndfæstning af 1596 17. avg. væsenlig enslydende med Fredrik II.s, og derfor optrykte man også denne 1642 i stedet for at levere en udgave af den förste. På grund af dette forhold meddeler denne samling kun Kristian IV.s håndfæstning i dens afvigelser fra Fredrik II.s. Håndf. 1596 er dog ikke afskrevet efter en af de originale ekspeditioner af håndf. 1559, men efter en af udgaverne af denne eller efter en afskrift. Dette fremgår af, at den, hvor T afviger fra F, så godt som al tid stemmer med T selv i rene ubetydeligheder, og således også stemmer med T på de ovenfor anførte steder og i § 22, hvor T har: dend, *F og håndf. 1536:* hand; *i § 29, hvor T forbigår:* oc, *der findes i F og håndf. 1536; i § 45, hvor T forbigår:* oc, *der findes i F, o. s. v.*

I det følgende aftryk af Fredrik II.s håndfæstning er teksten F^1 lagt til grund og læsemåderne i T anførte med angivelse af, om kilden til den pågældende § (betegnet med K) stemmer med T eller F; hvor der findes fejl i denne tekst, er der foretaget en rettelse i overensstemmelse med K og T; end videre er der gjort rede for forskellen mellem F^1 og F^2. For at give en lettere adgang til at få oversigt over de enkelte §§s indhold er der tilföjet overskrifter til dem efter indholdsfortegnelsen i T. Ved anførsel af læsemåderne i C, som ere forskellige fra F, der naturligvis have måttet gives i stor udstrækning, da denne anførsel skal træde i stedet for en udgave af C, er tillige angivet forholdet i T.

Vi Frederik den anden, . . . udvaald konning, . . . giøre alle vitterligt, at efterdi vore . . . Danmarkis riges raad hafve udi . . . her Christian den tredie, . . . vor kiere herre faders . . . tid keist, koret, udvald, bevilget och sambtykt os fore herre och konning at vere ofver Danmarkes oc Norges riger efter vor kiere herre faders død oc afgang, oc de oc met menige adel, kiøbstedsmend, bønder oc menige almue rigens indbyggere det bevilget, sambtykt, hyldet oc svoret hafve os fore deris rete herre oc konning, da efterdi det er och hafver veret af begyndelsen, at naar nogen herre oc konning skal annamme sin konninglig krøning, skulle de tilforne bebrefve, foresegle och sverge menige Danmarkes riges raad paa deris egne oc menige adellen oc rigens indbyggers vegne at holde dennom alle oc hver serdelis ved loug, skiel oc ræt oc forskrifve oc forsegle dennom friheder oc privelegier, ti hafve vi nu der fore udi de hellige trefoldigheds nafn met vore elskelige menige Danmarkis riges raad, som ere: Eiller Hardenberg til Matrup, vor oc Danmarkis riges hofmester, Johan Fris til Hesleagger, vor canceller, her Otte Krumpen til Trudsholm, marsk udi vort rige Danmark, her Magnus Gyldenstierne til Stiernholm, her Peder Skram til Urup, riddere [1], Byrge Trolle til Lilløe, Erik Bøller til Tersløse, Oluf Munk til Tvisel, Erik Krabbe til Bustrup, Antonius Bryske til Langsøe, rigens canceller, Jørgen Lycke til Ofvergaard, Tage Tot til Eriksholm, Eiler Rønnov til Hvitkield, Clavs Urne til Belteberg, Verner Parsberg til Harrestedgaard, Niels Lange til Kiergaard, Holger Rosenkrands til Boller, her Lauge Brade til Krogholm, ridder, Ifver Krabbe til Østergaard, Peder Bilde til Svanholm, Herlof Trolde til Hilderødsholm oc Corvits Ulfeld til Koxbøl, os met dennom der om saa forent, forligt oc fordraget, som her efter følgier:

[1] *T:* ridder.

1. At konningen ofver al ting skal elske dend aldsommegtigste gud.

Først ville oc skulle vi ofver al tingest elske oc dyrke den alsomegtigste[1] gud oc hans hellige ord oc lere och styrke, formere, fremdrage, hanthafve, beskytte oc beskierme til guds ære oc den hellige christelige troes forøgelse oc religionens forbedring af vor magt oc formue, oc des til behof ville vi det saa bestille, at alle sognekirker oc skoler ofver begge riger[2] blifve[3] besørget[4] oc forset met christelige, fromme, lerde mend oc met nødtørftige oc erlige uphold oc underholding, hves det icke tilforne sked er udi hogmelte[5] vor kiere herre faders tid.

Kilde til: Først ville . . . formue, *er reces 1558 § 1 (håndf. 1536 § 1).*

[1] *Således og KTC; F²:* almegtigste.
[2] *TC:* rigerne.
[3] *F²TC:* blifver.
[4] *C²:* forsørget.
[5] *TC:* hoibemelte.

2. Konningen skal holde menige rigens indbyggere ved loug oc ræt.

Sammeledis skulle vi holde menige rigens raad, adel, kiøbstedsmend, bønder och mennige rigens indbygere oc hver serdelis ved loug, skiel oc ræt, friheder oc privelegier oc ingen af dennom der emod at uforrette udi nogen maade, och skulle vi alle och hver besynderlig af vor[t][1] konninglig embede fore ofvervold och uræt beskytte, beskierme och hanthafve.

Kilde: reces 1558 § 1.

[1] *Således KF²TC.*

3. Konningen skal vere pligtig til Danmarkis rige at formere oc forbeidre.

Der næst ville oc skulle vi vere forpligtet Danmarks rige at formere, forfødre[1] oc forhøge af vor yderste magt oc formue, oc om gud alsommegtigste[2] det saa hafver forset, at vi ydermere land her efter met Danmarkis rigis indbyggers hielp oc trøst vinde kunde met retergang, be-

[1] *Således og K; TC:* forbedre.
[2] *Således og TC; KF²:* almegtigste.

kreftige met sverd eller anderledis bekomme, da skulle de høre til Danmarks rige oc vere oc blifve under Danmarkis krone. Meden dersom saa skede (det gud forbiude), at nogen feide oc indfald skede ind paa riged, oc nogen del af riget kom under nogen fremmed potentat[1] oc siden blef[2] egien til Danmarks rige bekreftiget udi noger maade, da efterdi rigens indbyggere self skulle[3] tilhielpe det at bekreftige, maa oc skal hver Danmarks riges indbyggere kvit oc fri nyde oc bekomme, hves gods oc eiendom, hand tilforn udi samme ord[4] lands[5] hafd hafver.

Kilde til: Dernæst . . . krone, *er håndf. 1536 § 2.*

[1] *F*²*:* potentater; *CT:* fremmede potentate.
[2] *TC:* blefve.
[3] *TC:* skulle self.
[4] *T:* ords; *C:* ortz.
[5] *TC:* land.

4. Konningen skal elske oc frambdrage rigens raad oc adel.

Sammeledis ville oc skulle vi elske oc frembdrage Danmarkis riges raad oc adel oc met dennom styre och regiere Danmarkis rige oc besørge Danmarkes riges raad met kronens len, saa at de icke skulle hafve behof at besøge herredage[1] eller anden besverring paa deris egen kaast och tering.

Kilde: håndf. 1536 § 4 (håndf. 1523 § 9 jfr. § 57, håndf. 1513 § 3 jfr. § 51).

[1] *Således og K; TC:* herredag.

5. Konningen skal ingen udlendiske mend tage udi rigens raad eller forlæne met kronens slotte oc læn.

Desligeste ville vi oc ingen udlendiske mend tage udi Danmarkis riges raad eller forlenne met Danmarkis kronis slotte[1] eller len, uden det skier met menige Danmarkes riges raads[2] vilge, fuldbyrd och sambtycke.

Kilde: håndf. 1536 § 5 (håndf. 1523 § 32, håndf. 1513 § 27, håndf. 1483 §§ 3, 24, håndf. 1448 § 4, håndf. 1320 § 14).

[1] *Således og K; T:* kronens slot, *C:* krones slot.
[2] *Således og TC; F*²*:* raad; *K:* raads raad.

6. Danmarkis adel skulle fri beholde deris jordegods oc tiennere.

Sammeledis skulle Danmarkis riges adel nyde, bruge oc beholde deris jordegods oc tienere fri til evig tid met hals, hand, alle konninglige sager oc al anden herlighed oc rettighed, som vi oc vore forefedre konninger udi Danmark ofver vore oc kronens tienere oc gods hafver oc friest[1] hafd hafver, saa at vi eller vore fogeder oc embitsmend skulle aldelis ingtet bevare os met deris tiennere, gods och ennemerke, skovf[2], fiskevand eller nogen anden herlighed enten met sagefald, giesteri, egt, arbeid eller anden besvering, uden hves vi kunde hafve met adellens, som godset oc tiennerne tilhøre[3], gode vilge oc sambtycke, uden aliene at de age vort och vor førstindes fadebur, hvor vi personligen[4] drage egiennem landet, som sedvan hafver veret af gambel tid, uden saa skier, at nogen obenbare feigde kommer paa landet eller riget, da ville vi dog ingen besverring legge paa adellens tienere, uden det skier met mennige Danmarkis riges raads[5] sambtycke.

Kilde: håndf. 1536 § 7 (håndf. 1523 § 12 og reces 1536 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 169), som forbigår: alle konninglige sager, *og:* som vi oc . . . hafd hafver *(disse sætninger ere optagne efter reces 1558 § 2), og til sidst efter:* sambtycke, *tilføjer:* som da hos os tilstede ere.

[1] *T:* friist, *C:* friitt.
[2] *Således og KTC; F² tilf.:* oc.
[3] *Således og K; TC:* tilhører.
[4] *Således og KT; C:* personlige.
[5] *Således og KTC; F²:* raad.

7. Konningen skal icke bruge felligs eiendom mere, end kronens lod oc del kand tole.

Hvor nogen steds saa findes, at kronen hafver met adellen fellet[1] enten udi skovf, mark eller fiskevand, da skulle vi eller vore fogeder icke ydermere bruge der udi enten met fiskeri, oldensvin, skoufhug, jagt eller anden brugelse end som kronens lod och del kand tole, dog

[1] *Således og K; TC:* fellig.

saa paa de fellids skovfve udi Falster oc Langeland liggendis, som kronen hafver lod oc del udi, skal ingen slaa stort vild uden vi eller andre paa vore vegne, uden det skier met vor tilladelse.

Kilde: håndf. 1536 § 8 (håndf. 1523 §§ 14—15, håndf. 1513 §§ 9—10, håndf. 1326 § 33), som dog efter: skoufhug, *forbig.:* jagt, *og reces 1558 § 29 (reces 1547 § 19).*

8. Konningen skal icke mue forbiude met sit bref nogen mands tiennere at svare sin hosbonde.

Icke skulle vi helder met vort bref biude eller forbiude nogen mands arfvetienere eller dennom, som de udi pant eller vere hafve, at svare samme sin hosbonde. Hafver nogen tiltale til nogen enten om gods eller tiennere, da skal hand det forfølge met rete oc efter lougen[1] oc recessens[2] liudelse.

Kilde: håndf. 1536 § 9 (håndf. 1523 § 11, håndf. 1513 § 4), som dog forbigår: oc . . . liudelse.

[1] *Således og KT; C:* lougens. [2] *Reces 1558 13. decbr.*

9. Konningen maa icke begiere eller paalegge nogen skat paa adelens tiennere uden met menige Danmarkis rigis raads raad.

Icke ville eller skulle vi paalegge eller begiere nogen landeskat paa adelens tiennere, uden det skier met mennige Danmarkis riges raads raad, efter som gambel sedvane veret hafver.

Kilde: håndf. 1536 § 10 (håndf. 1523 § 35, håndf. 1513 § 30, håndf. 1483 § 12, håndf. 1448 § 10).

10. Danmarkis rigis raad oc adel skulle mue nyde deris fri fiskeri for deris egen grund.

Sammeledis maa oc skulle Danmarkes riges raad oc adel nyde deris fri fiskeri fore deris egen grund, som de her til af arrilds tid hafd hafve oc besynderlig udi konning Hanses tid. Och skal besønderligen hver maa nyde aalegaarde fore deris egen grund undertaget udi de fiorde, som kronnen oc den menige mand hafver skade af; dog

skulle de fiskegaarde mue blifve ved magt, som hafve verit af arrilds tid.

Kilde: håndf. 1536 § 11 og reces 1558 § 31 (reces 1547 § 20).

11. Adelen mue besøge sildefiskende oc kiøbe øxne.

Vil oc nogen af adellen besøge sildefiskende oc der bruge sin nering, da skal det oc vere adelen uforholdet, efterti det tillades fremmede oc udlendiske at mue bruge deris fordel der at salte. Skal det oc vere adelen uforbudet oc frit fore at kiøbe oc selgie saa mange øxne at stalle, som hver kand stalle paa sit eget foder, eller hand kand lade[1] fore hos sine egne tiennere, som ere pligtige at holde foernød, dog der met konningens och kronens told uforkrenket.

Kilde: reces 1558 § 32 (reces 1547 § 20, reces 1536 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 170, reces 1530 § 9).

[1] *Således og KTC*[1]*C*[2]*; C*[3]*:* hand lader.

12. Adelen mue frit selge oc kiøbe met fremmede.

Skal det oc vere Danmarkis riges raad oc adel frit fore at kiøbe och selgie met udlendske kiøbmend, som her til veret hafver.

Kilde: håndf. 1513 § 40 jfr. reces 1558 § 34.

13. At konningen icke skal lade gribe oc fengsle nogen riddermandsmand.

Icke skulle vi, vore fogeder eller embitsmend lade gribe, baste, binde eller udi fengsel sette nogen riddermandsmand, foruden hand tilforn er forvunden efter lougen, uden de tages udi de ferske gierninger, der de mue gribes och settis fore efter lougen. Dog skal hver mand vere pligtig at stande til rette fore os oc Danmarkis riges raad fore, hves nogen hafver dennom til at tale met rette.

Kilde: håndf. 1536 § 12 (håndf. 1523 § 17, håndf. 1513 § 12, fordg. 1466 1. septbr. § 2, fordg. 1454 15. maj § 2, håndf. 1376 § 16, håndf. 1360 § 9, fordg. 1356 30. oktbr. § 6, fordg. 1340 28. juni § 6, håndf. 1326 § 24, håndf. 1320 § 29, fordg. 1282 29. juli § 2).

14. Konningens fogeder skulle icke mue feigde nogen riddermandsmand eller deris tiennere.

Item skulle vi icke helder tilstede vore fogeder eller embitsmend at feide noger riddermandsmand eller deris tiennere. Hafve vore fogeder eller lensmend tiltalle til nogen, da skulle de tale dennom til met rettergang.

Kilde: håndf. 1536 § 13 (håndf. 1513 § 13 jfr. håndf. 1523 § 18), som dog efter: rettergang, *tilf.:* efter logen.

15. Konningen skal ingen krig mue begynde eller paaslaa uden met menige Danmarkis rigis raads raad, vilge oc sambtycke.

Item skulle vi heller[1] ingen kri begynde eller paaslaa, uden det skier met mennige Danmarkis riges raads vilge, fuldbyrd och sambtycke.

Kilde: håndf. 1536 § 14 (håndf. 1523 § 26, håndf. 1513 § 22, håndf. 1483 § 19, håndf. 1448 § 5, håndf. 1376 § 12, håndf. 1326 § 12, håndf. 1320 § 13).

[1] *Således og KT; C:* och.

16. Ingen riddermandsmand skal forbryde sit arfvegods, uden hand fører afvindskiold emod konningen oc rigit.

Item ingen riddermandsmand skal forbryde sit jordegods, uden hand fører afvendskiold[1] emod konningen och riged, som lougen udviser.

Kilde: håndf. 1536 § 16 (håndf. 1523 § 52, håndf. 1513 § 45, håndf. 1376 § 25, fordg. 1282 29. juli § 13).

[1] *Således og K; TC:* afvindskiold.

17. At konningen skal al tid dømme uden vild.

Item skulle vi al tid dømme uden al vild oc ei tage gunst eller gafve fore nogen ræt eller rettergang udi noger maade, meden vere lige velvillig til at hielpe oc skicke dennom deris ræt, vere seg enten indlendiske eller udlendiske folk[1], fattige eller rige, venner eller uvenner,

Kilde: håndf. 1536 § 17 (håndf. 1523 § 3, håndf. 1513 § 21 jfr. fordg. 1466 1. septbr. § 9).

[1] *Således og KTC²C³; C¹ forbig.:* folk.

eddel eller ueddel, inden raads [1] eller uden, som hender for os at komme, som en chresten koning bør at giøre.

[1] *Således og K; TC:* raad.

18. Konningen skal ingen udlendiske privilegier stadfeste, som gielder paa riget, uden det sker met rigens raads sambtøcke.

Item skulle vi ingen udlendiske previlegier, som gielder paa riged, stadfeste eller paa det nye gifve uden met mennige Danmarkis riges raads raad.

Kilde: håndf. 1536 § 18 (håndf. 1523 § 29, håndf. 1513 § 25, håndf. 1483 § 35).

19. Konningen icke skal mue gifve nogen ufri mand adelsfrihed.

Item skulle vi icke gifve nogen ufri mand den frihed och frelse, som ridder[e] [1] och svenne de hafve, uden ald Danmarks riges raads sambtycke, uden nogen forhverfver det saa erligen paa marken [2], at hand er det verd.

Kilde: håndf. 1536 § 19 (håndf. 1523 § 33, håndf. 1513 § 28).

[1] *Således $F^2KTC^2C^3$; F^1C^1:* ridder.

[2] *Således og KTC*[1] (erlig), *C*[2] (erlige); *C*[3]*:* det paa marken saa erligen.

20. At konningen, drotningen eller deris afkomme icke mue kiøbe eller pante noget frit gods her udi rigit.

Item skulle icke vi, vor førstinde eller vor afkomme eller nogen anden paa vore vegne kiøbe eller pante os eller kronen til noged frit och frelse gods her udi riged udi noger maade, som af gambel tid veret hafver.

Kilde: håndf. 1536 § 21 (håndf. 1523 § 47, håndf. 1513 § 39, håndf. 1483 § 21).

21. At adelen icke mue kiøbe eller pante noget frit bondegods uden konningens tilladelse.

Icke skulle helder Danmarks riges raad oc adel mue kiøbe eller pante noget frit bondegods efter denne dag, uden det skier met konningens tilladelse.

Lignende regel i ærkebiskop Birgers stadfæstelse på Bornholms vedtægt 1499 6. juli § 13 (Arsber. fra Gehejmeark. 5. bd.).

22. Hvem som kommer til konningen paa konningens leigde, skal ubehindrit komme udi sit behold egien.

Item hvo, som kommer til os udi god tro oc lofve paa vor skrifvelse oc brefve, da skal hand[1] fore os och fore alle de, som fore os giøre och lade ville, fri, secker och ubehindret komme hiem til sit eget egien, dog at hand skal vere pligteg fore os oc Danmarkis riges raad at stande til rette.

Kilde: håndf. 1536 § 23 (håndf. 1483 § 5) med et par stilændringer.

[1] *Således og K; TC:* dend.

23. Hvem som vil feigde nogen riddermandsmand, skal giøre hannom erlig forvaring.

Item hvo, som vil feide nogen riddermandsmand, da skal hand giøre hannom erlig forvaring met hans obne besegled[1] bref oc sende hannom det met tvo riddermendsmend. Den, som feiden kyndis, skal vere felig[2] fore dennom, som hannom forvaring giør, nat och dag efter[3] hannom kyndis feiden.

Kilde: håndf. 1536 § 24 (håndf. 1523 § 64, håndf. 1513 § 60).

[1] *Således og K; TC:* beseglede.
[2] *Således og KC; F^2T:* feilig.
[3] *Således og T; KC tilf.:* at.

24. Konningen skal vere forpligtet met det første at indløse Orkenøør oc Hetland.

Skulle vi och vere forpligtet met vore undersottis[1] hielp, det første vi kunde det bekomme, at indløse Orkenø[2] och Hetland til kronen egien.

Kilde: håndf. 1536 § 25 (håndf. 1513 § 64).

[1] *Således og KTC^2; C^1C^3:* undersottens.
[2] *Således og K; TC:* Orkenøør.

25. Konningen maa ingen drage fraa sit herridsting, landsting eller fraa rigens canceller.

Item ville eller skulle vi icke helder mue drage nogen fran sit herridsting eller landsting met vore brefve, icke helder fraa rigens canceller efter lougen. Icke skal helder

nogen mue skiude seg fraa sit herridsting eller landsting, før end dom er gangen.

Kilde: håndf. 1536 § 26 (håndf. 1523 § 39, håndf. 1513 § 34, håndf. 1483 § 16 jfr. § 38, fordg. 1466 1. septbr. § 8, håndf. 1376 §§ 24, 30, fordg. 1356 30. oktbr. § 9, fordg. 1354 1. juli § 6, fordg. 1340 28. juni § 9, håndf. 1326 § 23, håndf. 1320 § 28, fordg. 1317 10. febr. § 2, fordg. 1282 29. juli § 11) og reces 1558 § 5 i sl. (reces 1547 § 2, reces 1539 § 5, reces 1537 § 11) og § 8 (reces 1547 § 3, reces 1537 § 17) jfr. fordg. 1466 1. septbr. § 8.

26. Landsdommere mue felde sandemend oc nefninge, om de sverge uræt.

Item dersom sandemend eller nefninge svergie nogen mand til skade met urette, saa vit som judske loug recker, da skal landsdomere[1] hafve magt, om det af hannom begieris, at opstefne beste bygdemend oc dennom mue felde, om de hafve giort uræt. Udi lige maade skal holdis udi Sielland, Skone oc andre lande, saa vit som Siellands och skonske loug recker, om oldinge och nefn.

Kilde til: Item dersom . . . giort uret, *er håndf. 1536 § 27 og reces 1558 § 27 (reces 1551 § 16, reces 1547 § 14).*

[1] *Således og K; TC:* landsdommeren.

27. Ingen maa dømme paa de louge oc laughefder, som adelen giør, uden konningen oc hans raad.

Sammeledis skal oc holdis om loug och laughefd, meden paa de louge oc laughefder, som nogre af addellen hafve gifvet oc giort, skulle icke dømmis uden fore konningen oc menige Danmarkis riges raad.

Kilde: reces 1558 § 27 (reces 1551 § 16, reces 1547 § 14, fordg. 1466 1. septbr. § 6) og til: Sammeledis . . . laughefd, *tillige håndf. 1536 § 28.*

28. Sandemend oc nefninge skulle icke mue sverge emod loug eller laughefd.

Sandemend, ransnefninge oc andre nefninge skulle ei her efter[1] svergie emod laughefd eller emod nogen loug,

Kilde: håndf. 1536 § 29 med et par stilændringer (håndf. 1523 § 43).

[1] *TC tilf.:* mue.

som gifven er, emeden de stande ved magt oc ere urygget. [1]

[1] *TC:* uryggede.

29. Konningen skal ingen forbud giøre paa noget at udføre af riget.

Item ingen forbud skulle vi helder giøre paa øxne, korn, smør, sild eller noged andet at udføre her af riget uden met mennige Danmarkis riges raads raad, vilge oc sambtycke. Icke skulle vi helder noget forbud, som er giort, egien upgifve, uden det skier met mennige Danmarkis riges raads vilge oc sambtycke, som gambel sedvane veret hafver. Meden oc [1] om nogen feide saa hasteligen [2] paakommer [3] paa riget, at [4] vi icke saa iligen kunde forskrifve mennige Danmarkis riges raad, da skulle vi dog foreskrifve dennom, som nest ved handen ere.

Kilde: håndf. 1536 § 31 med nogle stilændringer, hvorhos der her for: nogen feide, *står:* noget *(håndf. 1523 § 56, håndf. 1513 § 50, håndf. 1483 § 15, fordg. for Sælland 1284 § 5, fordg. for Jylland 1284 redaktion a § 15 (i håndskr. C 43 i Stokholms kgl. bibliotek), redaktion b § 9) og reces 1536 (hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 167).*

[1] *Således og K; TC forbig.:* oc. [3] *TC:* paakomme; *K:* paakom.
[2] *Således og TC*[1]*; C*[2]*C*[3]*:* hastelige. [4] *TC:* oc.

30. Konningen skal vere pligtig at stande hver mand til rette fore Danmarkis rigis raad.

Item efterti Danmarkis riges raad, adel och indbygere skulle vere pligtig[e] [1] at stande hver mand til rette fore os och Danmarkis riges raad, da ville vi udi lige maade vere pligtig [2] at stande hver mand til rette fore Danmarkis riges raad oc det udi ingen ugunst annamme til nogen oc fuldgiøre deris dom.

Kilde: håndf. 1536 § 32 (håndf. 1523 § 25, håndf. 1513 § 20).

[1] *Således KTC*[2]*C*[3]*; FC*[1]*:* pligtig. [2] *Således og C; KT:* pligtige.

31. At ingen skal bøde fore voldførsel efter markeskiel.

Item skal ingen efter denne dag bøde fore voldførsel

efter markeskiel[1], meden skal et vold fore hver, som voldføris, regnis oc icke mere, ligesom det hafver af gambel tid veret.

Kilde: håndf. 1536 § 33 (håndf. 1523 § 60, håndf. 1513 § 55) og reces 1558 § 25.

[1] *Håndf. 1536, 1523, 1513, reces 1558:* markeskieltal.

32. Konningens fogeder skulle sette dandemend til herridsfogeder.

Item skulle vore lensmend skicke dannemend til herridsfogeder, som skicke hver mand loug och ræt uden vild. Giør herridsfogeden nogen uræt, da skal hand afsettis oc svore[1] sellof sinne gierninger.

Kilde: håndf. 1536 § 35 (håndf. 1523 § 19, håndf. 1513 § 14 jfr. håndf. 1326 § 35, håndf. 1320 § 33).

[1] *KF*[2]*:* svaare; *TC:* svare.

33. Ingen skal forbiudis skouf, mark eller eigendom at kalde til rebs.

Item skal ingen forebiudes skouf, mark eller eiendom efter lougen at kalde til rebs, endog at kronen eller kirken hafver der lod och del udi.

Kilde: håndf. 1536 § 36 (håndf. 1523 § 16) med et par stilændringer, hvorhos der for: ingen, *står:* aadellen.

34. Adelen skal hafve deris egne sædegaarde kvit oc fri fore tiende.

Item skal al[1] adellen hafve deris egne hofvidgaarde kvit oc fri fore tiende, som de selfver boe udi eller holde deris foged[er][2], som bruge deris afvel, paa det[3] de skulle holde deris tiennere til retferdeligen at tiende.

Kilde: håndf. 1536 § 37, jfr. reces 1558 § 51 (reces 1547 § 31, reces 1539 § 8), med et par stilændringer, hvorhos der for: foged[er], som bruge, *står:* foged oc bruge.

[1] *Således og K; TC:* oc.

[2] *Således TC.*

[3] *Således og K; TC tilf.:* at.

35. Adelen maa nyde jus patronatus til de kirker oc geis[t]lige læn, som de kunde bevise dennom at hafve ræt til.

Item skulle oc adellen oc ridderskabet nyde oc be-

holde jus patronatus til de kirker och geistlige len, som de kunde bevise met bref och segel, at de hafve ræt til, dog saa at de personner, som der met nu[1] forlent ere, mue det[2] nyde deris lifstid, oc naar de personner ere døde och afgangne, som nogne vicarier[3] udi forlenning hafve, da m[aa][4] hver riddermandsmand oc addel her udi riget komme til det gods egien, som de met nøgagtige[5] brefve[6] och segel bevise kunde, at de ere ræt arfvinge til.

Kilde: håndf. 1536 § 38 med nogle stilændringer, jfr. reces 1558 § 41 (reces 1547 § 3, reces 1539 § 13).

[1] *Således og K; TC:* nu met.
[2] *KTC:* dennom.
[3] *Således og T; C:* vicari; *K:* vicariæ.
[4] *Således KTC; F:* mue.
[5] *C*[1]*:* nøigachtig.
[6] *Således og KT; C:* bref.

36. Alle clostere, prælature, digniteter, canickedomme oc andre geis[t]lige læn skulle ved magct blifve.

Och skulle alle closter[e][1], prælatur[e][2], digniteter, cannickedom[e][3] oc andre geistlige len, som nu icke benefnde ere, ved deris magt blifve til saa lenge, at konningen och Danmarkis riges raad der om met flere vise och lerde mend, som de til dennom tagendis vorder, en anden skickelse giøre, dog hver mands ræt och rette tiltale der met uskad oc uforkrenket udi alle maade efter hogmelte vor kiere herre faders[4] recessis[5] liudelse.

[1] *Således TC.*
[2] *Således TC.*
[3] *Således TC.*
[4] *C:* efter vor kiere herre *(C*[1]*:* her*)* farfaders koning Christian dend tredie.
[5] *Reces 1536 hos Rosenvinge: Gl. dske. love 4, 165.*

37. Konningen skal icke formindske de læn, som gode mend udi pant hafve.

Item skulle vi icke[1] formindske de len, som gode mend hafve udi pant, føre [end][2] deris brefve blifve lougligen egien løst[3] och fuldgiort[4]. Och skulle de icke

[1] *C*[1] *tilf.:* heller.
[2] *Således KTC.*
[3] *Således og K; T:* egienløste, *C:* indløste.
[4] *Således og KC*[1]*; TC*[2]*C*[3]*:* fuldgiorde.

helder kunde forebryde slig deris len, som de udi pant hafve, met nogne[1] deris gierninger uden met de gierninger, som de forbryde deris arfve[2] och eigendom met. End dersom de forse dennom emod os oc andre rigens indbyggere, da skulle de stande til rette efter lougen.

Kilde: håndf. 1536 § 39 (håndf. 1523 § 21, håndf. 1513 § 16).

[1] *TC:* nogen; *håndf. 1536:* nogre. [2] *Således og K; TC:* arf.

38. Konningen maa icke gifve brefve emod brefve.

Item skulle vi icke gifve brefve emod brefve.

Kilde: håndf. 1536 § 41 (håndf. 1523 § 27, håndf. 1513 § 23, håndf. 1483 § 27).

39. Konningen skal holde sine brefve oc andre hans forfedris fremfarne konningers udi Danmark brefve ved magct.

Och[1] skulle vi holde vore brefve ved fuld magt, desligeste oc holde vore forefedris fremfarne konningers udi Danmark brefve ved magt.

Kilde: håndf. 1523 § 27 (håndf. 1513 § 23, håndf. 1483 § 27).

[1] *TC:* Item.

40. At ufri mand, som hafver fanget frihed, hans gods icke skal komme udi ufrihed.

Item dør nogen ufri mand, som ufri vaar føder[1], och hafver dog fanged frihed och hafver ingen frelse arfvinge, da skal det gods icke falde til kronnen eller udi nogen ufrihed, meden skal dog komme til hans rette arfvinge egien, dog de ere ufri, och det skulle de dog icke beholde, meden selgie det adellen egien inden aar oc dag for fuld verd. Dog om der[2] er ufrit gods, det hand hagde, føre end hand blef fri, det falder egien til rette arfvinge.

Kilde: håndf. 1536 § 42 med et par stilændringer (håndf. 1523 § 34, håndf. 1513 § 29) og reces 1558 § 37.

[1] *Således og K; TC:* fød. [2] *Således og håndf. 1536; TC reces 1558:* det.

41. Rigens canceller skal icke bruge rigens indsegel udi sin egen sag.

Item at rigens canceller ei skal bruge rigens indsegel udi sin egen sag, meden vi skulle skicke der en anden god mand til, som sidder udi hans sted udi hans sag under rigens och sit indsegel och nafn.

Kilde: håndf. 1536 § 43 (håndf. 1523 § 40, håndf. 1513 § 35).

42. At sandemend icke mue sverge om eiendom.

Item at sandemend icke skulle svergie om eiendom efter denne dag, meden hvo der vil dele om eigendom, hand det forfølgie, som eigendom bør at delis, til herridsting[1], landsting och fore rigens canceller, undertaget herridsskiel och markeskiel.

Kilde: håndf. 1536 § 44 (håndf. 1523 § 41, håndf. 1513 § 36).

[1] *C^2 tilf.:* och.

43. At konningen icke skal dend betroe, som nogen fore hannom beliuger.

Item blifver nogen god mand forført eller beliufvet fore os, da skulle vi det ingen tro eller lofve gifve, met mindre end den, som os sligt sagt hafver, hand vil det tilstaa udi vor och Danmarkis riges raads nerverelse och udi den andens paahørelse, och findes hand da at føre løgn, da straffis hand fore løgn, som ved bør.

Kilde: håndf. 1536 § 46 (håndf. 1523 § 53, håndf. 1513 § 47) med et par stilændringer.

44. Hvad en adelsmand skal bøde til sagefald, om hand blifver fredløs.

Item blifver nogen riddermandsmand fredløs fore erlige gierninger, da skal hand bøde tiuge lødde[1] mark fore syn fred.

Kilde: håndf. 1536 § 47 (håndf. 1523 § 54, håndf. 1513 § 48).

[1] *Således og KC^1; T:* lødig; *C^2C^3:* lødie.

45. Konningen skal hafve en rigens hofmester, en canceller oc en rigens marsk af danske mend.

Och efterdi at[1] det høgeste regimente udi riget henger mest paa konningens personne, hvilket regiment

[1] *TC forbig.:* at.

konningen allienne icke føre kand, der fore skal konningen al tid hafve en rigens hofmestere, en canceller oc en rigens marsk, som ere fødde danske mend af adel, hvilke som konningen och andre rigens raad udi rigens erende och sager til hans konninglige regimentes upholdelse skulle vere behielpelige. Oc[1] om konningen ville besverge nogen, vere seg eddel eller ueddel, der met nogre kunde forenemme, at konningen giorde hannom uræt, da skal det vere hver frit och obet fore at gifve det rigens hofmester, koningens canceller och rigens marsk til kiende oc foremanne lade[2] konningen, at hand forelader saadan hans foretegt, oc dersom konningen icke da vil lade seg undervise, (hvilket vi dog for os vel giøre ville), da skal konningen strax udlegge oc opnefne den, som klager, en benefnd rettisdag och da plege anklageren ræt fore rigens raad och nogne af addellen, som konningen och der til skal lade kalde och forskrifve, och fore dennom stande hver mand til rette och hende oc gifve, hvad beskrefne landsloug udviser oc gifver.

Kilde: reces 1536 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 166—7.

[1] *TC forbig.:* oc. [2] *Således og T; C:* lade formane.

46. Konningen skal annamme alle slotslouger af Danmarkis rigis raad.

Item skulle vi annamme alle slotslouge udi Danmark och Norge af vort elskelige Danmarkis riges raad, och bepligte vi os paa vor konninglige ed at antvorde dennom fran os rigens raad, eddelinge[1] och indføde gode mend och ingen anden at holde til vor hand och Danmarkis riges raads egien, naar os forestacket vorder, och om noger slotslofve[2] vorder anderledis forevandlet, da skal det ingen magt hafve uden met mennige Danmarkis riges raads raad oc sambtycke.

Kilde: håndf. 1523 § 30 (håndf. 1513 § 26, håndf. 1483 § 37) jfr. derimod håndf. 1536 § 49.

[1] *Således og KC^2C^3; F^2TC^1:* edeling. [2] *TC:* nogen slotslof.

47. At Danmarkis rige er et frit korerige.

Och skal Danmarkis rige vere och blifve et frit korerige, som det er och af arrilds tid veret hafver.

Kilde: håndf. 1536 § 49 (håndf. 1523 § 31, håndf. 1513 § 26, håndf. 1448 § 1).

48. Konning Frederiks dend andens forepligtelse, at hans kongelige maiestet vil holde alle desse forskrefne artikle.

Alle desse foreskrefne artikle och hver serdelis bepligte vi os, Frederik den anden, met guds naade udvaald konning til Danmark och Norge etc., ved vor konninglige ed och christelige tro och lofve ubrødeligen och fast at holde ved alle puncter, ord och article, som de udviser och indeholder, uden al argelist udi nogen maade och hafve til des ydermere viendisbyrd och bedre forvaring, at sligt udi alle maade holdis skal som foreskrefvit staar, hengd vort indsegle neden fore denne[1] vor reces[2], som er vort obne bref, met forskrefne vore elskelige Danmarkis riges raads indsegle.

Kilde: håndf. 1536 § 49.

[1] *F²TC tilf.:* forskrefne. [2] *Således og T; C:* haandtfestning.

Gifvet paa vort slot Kiøpnehafn løfverdagen nest efter sancti Laurentii martiris dag, som er den 12. dag augusti aar etc. 1550 paa det niende.

Friderich.

12.

1559 30. avg. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for København.*

Original udfærdigelse i Københavns rådstuearkiv.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Købh. diplomat. 1, 430; derimod ikke indført i kancelliets registranter.

13.

1559 4. septbr. (Antvorskouf.) *Åb. brev om, at det marked, som holdes i Øm i Sælland, ved hvilket der bedrives megen uskikkelighed, og som er vore undersåtter*

samme steds til skade på deres gærder, der nedtrædes og ødelægges for dem, og til mere forfang, herefter skal holdes i Roskilde, lige som hidtil sti. Dionysii dag.

Reg. o. a. lande 7, 260.

14.

1559 19. septbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om, at Han herreds ting, som for nogen tid siden blev flyttet* (af sit rette arrilds sted), *atter, da herredsmændene have klaget over, at dette var dem til stor skade og forfang, må optages af det sted, hvor det nu ligger, og igen lægges på det sted, hvor det lå för end Hannæs ting blev ødelagt.*

Reg. o. a. lande 7, 89.

15.

1559 26. septbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Roskilde kapittels og domkirkes privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 264—5.

16.

1559 2. oktbr. (Kiøbnehafn.) *Missive til klostrene, kapitlerne og lænsmændene i smålænene i Sælland, Møn, Falster, Låland og Skåne om, at handle med bønderne i lænene, alle bønder, som ligge til hospitalet i København, alle kirke- og præstetjænere i Sørup og Gedsørs læn, samt alle kirketjænere i Halsted klosters læn og alle præste- og kirketjænere i Låland, som ikke gave hjælpesvin år 1557, at de hver efter sin formue komme os til hjælp med et svin, eftersom der er brøst for fetalje til vore orlogsskibe, af hvilke vi forårsages at udgöre nogle, hvis noget skulde påkomme i foråret, og vi nødes derfor at besvære vore undersåtter ydermere, end vi ellers göre vilde; når svinene have været på skovene og ere fede, skulle brevmodtägerne lade drive dem til København og*

sende register til vor rentemester på, hvor mange svin, han fremsender.

Tegn. o. a. lande 6, 143.

17.

1559 12. oktbr. (Faverholm.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for kapitlet i Lunde domkirke.*

Reg. o. a. lande 7, 409.

18.

1560 20. febr. (Nyborg.) *Stadfæstelse på de Fejø, Femø og Askø 1550 24. mars givne privilegier.*[1]

Reg. o. a. lande 7, 216—17.

[1] *Trykte i: Danske kancelliregistranter 1535—50, 440.*

19.

1560 10. mars. (Nyborg.) *Stadfæstelse på Låland og Falsters privilegier af 1547 30. novbr.*[1]

Reg. o. a. lande 7, 214—16.

[1] *Trykte i: Danske kancelliregistranter 1535—50, 365—6.*

20.

1560 16. apr. (Em kloster.) *Missive til Erik Rosenkrandz*[1] *og Eskild Göje*[2] *om til alle herredsting i deres læn at lade forkynde hosfølgende åbne brev*[3] *til bønderne, hvem de end tjæne, om, at ingen af dem må holde hunde, uden de stå bundne eller ere lemmede.*

Tegn. o. a. lande 6, 252.

[1] *Lænsmand på Silkeborg slot.*
[2] *Lænsmand på Skanderborg.*
[3] *Det er ikke indført i kancelliregistranten.*

21.

1560 21. apr. (Aarhus.) *Missive til borgemester, rådmænd og borgere i Kærteminde om, at vi ikke efter deres ansøgning og på grund af den deres by overgåede ildebrand kunne forskåne dem for at holde vore landsknægte, da den vådeild er kommen af deres egen forsömmelse, fordi de have siddet vor herre faders brev*[1] *om,*

[1] *Af 1554 21. septbr.*

at alle købstæder i riget skulle tække husene med tegltag, overhørig; vi havde mere årsag til at straffe dem for deres forsömmelse. De skulle nu lade tække deres huse med sten og ikke efter denne dag bruge stråtage i deres ildhuse, hvis de ikke derfor ville lide tilbörlig straf.

Tegn. o. a. lande 6, 252—3.

22.

1560 24. april. (Aarhus.) *Åb. brev om, at det, da vore undersåtter i Nibe og de, som bo omkring ved Sebbersund, skulle have draget over til de øboer og gølboer og gjort dem overvold, slået og røvet dem, og da mange [af disse] sætte bundgarn imod recessens lydelse*[1]*, forbydes alle at bedrive vold og overlast mod øboerne og gølboerne, hvilke de, hvis nogen har tiltale til dem, skulle tiltale til herredsting og landsting, og ligeledes forbydes alle under tilbörlig straf herefter at sætte bundgarn der under landet imod recessen*[1] *eller de domme og breve, som vor herre fader har ladet udgå derom.*

Tegn. o. a. lande 6, 256—7.

[1] *Kold. reces 1558 13. decbr. § 61.*

23.

1560 27. apr. (Em kloster.) *Åb. brev om stadfæstelse på Viborg kapittels og domkirkes privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 114—15.

24.

1560 30. apr. (Aarhus.) *Åb. brev om stadfæstelse på Grenå* (Grindue) *købstads privilegier, dog forbeholdes ret til at remedere og forvandle de artikler i deres gamle breve og friheder, som kunde være os og kronen til skade.*

Reg. o. a. lande 7, 115.

25.

1560 30. apr. (Aarhus.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Nykøping i Falster.*

Reg. o. a. lande 7, 217.

26.

1560 2. maj. (Aarhus.) *Åb. brev om stadfæstelse på Århus kapittels og domkirkes privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 119.

27.

1560 23. maj. (Soer closter.) *Åb. brev til bønderne over alt Sorø klosters birk om, at det, da mange holde hunde, som göre skade på vor vildtbane, under tilbörlig straf forbydes dem at holde hund, uden han står bunden, med mindre den ene fremmer fod er ham afhugget.*

Tegn. o. a. lande 6, 272.

28.

1560 25. maj. (Soer closter.) *Åb. brev om, at ingen, riddere, riddermændsmænd eller andre, må jage, skyde eller i andre måde ødelægge dyr, hjorte, hinde, rådyr eller harer på Sorø klosters skove, som vi have befalet abbeden at frede, på det vi her kunde* ophegne os en fredejagt. *Hvis nogen således eller på anden måde ødelægger vor vildtbane, skal han straffes som for andre stjålne koster, og bliver nogen grebet i* (begrebet over) *at gå med bøsser i Sorø klosters enemærker at skyde dyr, eller kan det ham* (skiellige) *overbevises, skal han derfor lide tilbörlig straf.*

Tegn. o. a. lande 6, 222—23.

29.

1560 14. juni. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til bønderne i Øster herred i Bleking* (Bleginde) *om, at det, når der kommer sager i rette til Øster herreds ting, som der skal*

gange dom på, og der så opnævnes 12 mænd, som skulle dömme, skal være en pligt for disse at give beskrevet, hvad de i så måde dömme og afsige for rette, hvis de ikke ville lide tilbörlig straf.

Tegn. o. a. lande 6, 284.

30.

1560 14. juni. (Hafnie.) *Åb. brev om stadfæstelse på Ronnebys* (Rodnebyes) *privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 425.

31.

1560 26. juni. (Odense.) *Åb. brev om stadfæstelse på Landskrone købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 436.

32.

1560 26. juni. (Odense.) *Åb. brev om stadfæstelse på Odense købstads privilegier*[1].

Reg. o. a. lande 7, 18—19.

[1] *I randen er vedtegnet:* nota, at de icke hafve den anammet.

33.

1560 27. juni. (Otthoniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Malmø købstad privilegier* (oc efterdi vore undersotte udi Malmøe hafve dennom forenit met vor herre fader, saa hans kgl. mait. hafver lagt en befestning udi Malmøe, da ville vi os forbeholet hafve, samme befestning al tid her efter ved magt at blifve).

Reg. o. a. lande 7, 437.

34.

1560 27. juni. (Othonie.) *Åb. brev om stadfæstelse på Ysted købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 437.

35.

1560 1. juli. (Othonie.) *Åb. brev om stadfæstelse på Skelskør købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 307.

Trykt efter original udfærdigelse i Skelskør bys breve hos Friis Edvarsen: Underr. om Skelskør s. 395—6.

36.

1560 1. juli. (Odense.) *Åb. brev om, at der af de fire marked er, som holdes i Skelskør, efter borgernes begæring ved deres fuldmægtige Jakob Davidsen og Bertel Lavritsen skal være afskaffet de to, således at der nu kun holdes marked på vor frue dag anuntiationis, som er den 25. mars, og på vor frue dag nativitatis, som er den 8. septbr.; dog vor og kronens told og rettighed uforkrænket.*

Reg. o. a. lande 7, 306—7.

Trykt efter original udfærdigelse hos Friis Edvarsen: Underr. om Skelskør s. 485.

37.

1560 3. juli. (Othoniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Fåborg købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 21.

O: Original udfærdigelse i Fåborg bys arkiv.

Trykt efter O i Aktst. udg. af Fyns litter. selsk. 2, 5—6.

38.

1560 3. juli. (Odense.) *Åb. brev til alle, som bruge våd, ruser og sildefiskeri ved Torskminde, om takst på sild, der bruges til madding.*

Reg. o. a. lande 7, 130—31.

Vi ere komne udi forfaring, hvorledis at nar torsk och hvilling ganger til der under landet, och de fiskere, som der efter fisker, behøfve sild til at sette paa krogenne at fange samme fisk met, skulle i sette dennom hver vol sild for en mark och under tiden for 1 1/2 mark, hvor ud-

inden fiskerne dennom haardeligen beklage oc nødes der fore samme fiskende met tiden at ofvergifve oc vor oc kronens sandtold der met ødeleggis oc forkortis, hvor fore vi hafve ladet vor obne befallingsbref udgaa til nogen gode mend, som ere Niels Jul til Astrup, Jens Spend til Rammegaard, Niels Jul til Anbierg, Jens Grøn til Ulfvesund oc Ifver Jul til Bekmark, at de skulle der paa giørre en skik, saa at begge parterne kunde blifve ved magt, oc vi forfarre, at de hafve verrit der forsamblit oc giort der paa saadan en ording, at nar vederligt sig begifver, at fiskerne kunde verre paa hafvet efter fisk, skulle i selge dennom hver vol sild for 7 sk. danske oc der ofver dennom icke besverre, hvilken skik oc ordning vi nu ville al tid her efter ved magt skal blifve, oc ingen af eder forskrefne fiskere, som fiske efter torsk oc hvitlinge, der ofver at besverre. Findis nogen her emod at giørre oc tager for vol sild mere end 7 sk., efter som forskrefvit staar, da ville vi der ofver lade straffe, som ved bør.

39.

1560 3. juli. (Othoniæ.) *Åb. brev om, at den mølle ved vor købstad Ahus, som efter indkomne klager fra vore og kronens bønder skal göre skade på deres enge, nu straks skal afbrydes og aldrig mere opbygges, eftersom vore nævnte undersåtter have stillet os tilfreds for den skade, vi deraf kunde have, og åen have frit løb.*

Reg. o. a. lande 6, 438.

40.

1560 4. juli. (Odense.) *Åb. brev om, at Iver Krabbe, embedsmand på Skivehus, må bruge birkeret i Osted sogn og Resen sogn i Salling således, at han skal holde ét birketing i Osted og ét i Resen og en birkefoged til hvert ting; hans hovedgård Østergaard skal være i Osted*

birk og hans gård Skovshoved[1] *i Resen birk med hans to gårde i Intrup og alt det gods, han nu haver i Resen sogn, og skulle bønderne, som bo på forskrevne gods, holde det for deres rette værneting.*

Reg. o. a. lande 7, 146.

[1] *Nu Krabbesholm.*

41.

1560 4. juli. (Odense.) *Åb. brev om stadfæstelse på Ribe købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 131.

42.

1560 6. juli. (Othoniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på det Landskrone 1535 mandag næst for st. Dionysii martyris dag*[1] *givne privilegium på at fiske i Øresund og andet steds og handle og fiske på Mandal i Norge.*

Reg. o. a. lande 7, 439.

[1] *11. oktbr., trykt i: Danske kancelliregistranter 1535—50, 9.*

43.

1560 8. juli. (Odense.) *Åb. brev om, at vi have undt her Herluf Trolle, ridder, råd, at have birkeret i Skovkloster sogn, dog således at han der skal holde et birketing og en birkefoged; disse byer og gårde: Vredsløse, Holsted, Øverup, Rislev, Gerdrup, Kelli*[1]*, Gunderup* (Guderup), *lille Nestved, Nestved mølle, Grimstrup, Ladby, Abbenes, Natby, Borup, Holløse og Tyvelse skulle ligge i birket så vidt, som hans ejendomme deri strække sig.*

Reg. o. a. lande 7, 307—8.

[1] *Kellegård, forhen i Haraldsted sogn, Ringsted herred.*

44.

1560 16. juli. (Othonie.) *Åb. brev om, at Salling herreds ting altid skal blive liggende hos Hillerslev* (Hillersløf) *kirkegård, eftersom det med et åbent*

papirsbrev er bevist, at 12 riddermændsmænd og bønder, nemlig Mikkel Brokkenhus til Bramstrup (Brangstrup), *Frans Brokkenhus til Egeskov, Ebbe Munk til Fjellebro, Eggert Henrikssøn til Vestergård, Bild Nielsen til Broby, Axel Urne til Søgård, væbnere, Peder Tagesen i Heden, Mads Mule i Espe, Hans Lindegaard i Abylund, Anders Nielsen i Findstrup, Jens Ebbesen i Bjerne* (Biernit) *og Peder Markvordsen i Orre, efter Kristian III.s åbne brev af torsdag næst efter st. Valentini dag 1552*[1] *med fuldmagt af menige herredsmænd og efter ransagelse af den bedste belejlighed og den störste part af Salling herreds indbyggeres gavn have lagt tinget på det sted, og eftersom Antonius Bryske, råd og rigens kansler, og Otte Rud, embedsmand på vor gård i Odense, efter vor åbne befaling*[2] *i Erik Bildes, embedsmand i Salling herred, hans overværelse ligeledes have tiltaget 12 mænd af herredet til at forfare lejligheden, hvor samme ting bedst kunde ligge, og hine tre mænd nu have været hos os og givet til kende, at de med de 12 mænd have forfaret, at herredstinget ikke kan ligge bekvemmere end ved Hillerslev* (Hillersløf) *kirkegård.*

Reg. o. a. lande 7, 26—27.

[1] *Uddrag i Kancelliets brevbøger 1551—55 s. 120, trykt i Rasmussen Søkilde og Jørgensen: Hillerslev og Østerhæsinge sogne s. 19—20, med moderniseret retskrivning.*

[2] *Af 8. mars 1560 i tegn. o. a. lande 6, 229—30.*

45.

1560 16. juli. (Otthonie.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Øster herred i Bleking* (Bleginde).

Reg. o. a. lande 7, 440—41.

46.

1560 22. juli. (Odense.) *Åb. brev om, at forbudet*[1] *mod udførsel af heste, som ere yngre end 5 år og*

[1] *Af 1559 12. mars.*

mere værd end 10 dlr., på grund af mangfoldige indløbne klager opgives dog således, at heste kun udføres hos de almindelige toldsteder og mod tolden til os og kronen.

Tegn. o. a. lande 6, 301.

47.

1560 25. juli. (Odense.) *Åb. brev om, at vi, efter som der i Tyskland skal antages et stort antal krigsfolk og der og andet steds praktiseres os og vore riger til skade* (til verste), *og* paa det vi saadanne practicker kunde forekomme, *have ladet handle med fremmede krigsfolk, som vi kunne bruge mod vore og rigens fjender, og at vi, da dertil behøves en stor sum penge, have rådført* (beraadslagit) *os med vore Danmarkes riges råder, som have samtykt i, at vi oppebære en almindelig skat og landehjælp af bønderne, hvem de end tjæne, over alt riget*[1] *inden st. Mortens dag förstkommende.*

Tegn. o. a. lande 6, 303—4.

[1] *Fritagelse, skattens störrelse, art og opkrævningsmåde fastsættes ligesom i åb. brev af 1559 17. apr.*

48.

1560 26. juli. (Odense.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Kolding.*

Reg. o. a. lande 7, 128.
Original udfærdigelse i Kolding bys breve med datum: 26. juni.

49.

1560 26. juli. (Odense.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Nykøbing i Mors.*

Reg. o. a. lande 7, 128.

50.

1560 3. avg. (Sørup udi Falster.) *Åb. brev om, at vi have undt Verner Parsberg, ridder, råd, at have birkeret i Hyllinge sogn i Flakkebjærg herred, dog således at han der skal holde et birketing og en birkefoged; ligeledes at optage Hyllinge kirke, som nu står tillukket, og bruge*

den som sognekirke for sig og arvinger; hans hovedgård Harrestedgård skal al tid være i Hyllinge birk med hans gods i Harrested by, Handskov og Borup.

Reg. o. a. lande 7, 311—12.

51.

1560 8. avg. (vor gaard Sørup udi Falster). *Åb. brev om stadfæstelse på Stubbekøbings privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 218.

52.

1560 12. avg. (Sørup udi Falster.) *Åb. brev om stadfæstelse på de breve, som fremfarne konger i Danmark have givet bønderne i Falster på et fiskerleje på Falsterbo, kaldes* Falsters bondeleie, *og som for nogen tid siden bleve brændte hos den mand, hvem de vare overantvordet* (til troer hende). *Bønderne skulle beholde det i længden og breden, som det nu er begrebet, og give slig tynge og afgift, som der med rette plejer af at gange.*

Reg. o. a. lande 7, 218—19.

53.

1560 8. septbr. (Ribe.) *Åb. brev om det skolerne i købstæderne i Fyn tillagte gods.*

Reg. o. a. lande 7, 33—34.
Trykt herefter hos Rördam: Kirkelove 2, 49—50.

Vi erre komne udi forfarring, hvorledis at vor herre fader nogen tid siden forleden hafver lagt noget gots oc rente til kirketienners oc skoletienners underholning udi kiøbstederne udi vort land Fyen, oc borgemestere. raadmend oc andre hafver anammet samme gots til dennom oc tilholder dennom al herligheden der af oc icke gifver forskrefne personer, som samme gots er tillagt, mere end aleniste visse renten. Ti bede vi oc biude alle borgemestere, raadmend oc alle andre, som sligt gots i vere hafve, at i tiltenke at lade det følge de kirketienner oc skoletienner, som vor herre fader det til deris under-

holning tillagt hafver efter vor herre faders brefs liudelse, oc ingen hinder giør dennom der paa; disligiste at i giør dennom gode rede oc regenskaf for alt vist oc uvist, som i der af oppebaarit hafve, oc det alt at komme dennom til beste. Fordrister sig nogen til her emod at giørre eller emod vor herre faders brefve nogit af samme rente, vist eller uvist, intet undertagit, dennom at tilholde oc undersla, da skal dend, det giør, der fore straffis som for andet uhiemlit gots.

54.

1560 11. septbr. (Holstedbro.) *Åb. brev om, at gårde og ejendomme i Ringkøbing kun må sælges inden bys folk.*

R: Reg. o. a. lande 7, 155.

Vi ere komne udi forfaring, hvorledis at vore undersotte, borgerne udi vor kiøbsted Ringkiøpning, en part selge oc afhende dennom deris gaarde der udi byen til bønder oc andre, oc der met bortkommer fran byen den jord oc eiendom, som framfarne konninger der til lagt hafver, saa at byen der met forderfvis oc ødeleggis; da paa det vor kiøbsted Ringkiøpning saa møgit des bedre maa ved macht blifve, ville vi, at her efter ingen af vore undersotte borgere der samme steds skulle selge eller afhende nogen gaarde der udi byen eller eiendom, som der til liger, uden de det afhende til borgerne der samme steds eller til andre, som ville bygge oc boe der udi byen oc giørre borgelig[1] tynge til os oc byen. Fordrister sig nogen til her emod at giørre oc selger nogen gaarde eller byens eiendome til bønder eller andre, da skulle samme gaarde oc eiendome, disligiste det verd, som der fore gifvis, vere forbrot til os oc kronen, oc saa mange gaarde, som allerede sold ere til bønder eller andre, skal inden sex ugger oc it aar nest efter dette vort obne brefs

[1] *R: borgegelig.*

datum regnindis egien selgis eller i andre maade fri giørris til de borgere oc indbyggere udi Ringkiøpning, som der bygge oc boe oc giørre byes tynge oc besverring, oc dersom det inden forskrefne tid icke sker, skal same gots verre forbrot til os oc kronen.

55.

1560 23. septbr. (Vedskil kloster.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Gydinge herred i Skåne.*

Reg. o. a. lande 7, 447.

56.

1560 7. oktbr. (Em kloster.) *Åb. brev til almuen i Ry, Dover* (Doverd), *Tøring, Vor* (Ore) *og Vissinge birker om, at det, da de ligge så nær hver andre, at de alle kunne søge ét ting, er blevet befalet Holger Rosenkrandz, embedsmand på Bygholm, at lægge et ting udenfor Em kloster; det ting, som han således lægger for dem, skulle de herefter søge og holde for rette værneting.*

Reg. o. a. lande 7, 158—59.

57.

1560 14. oktbr. (Em kloster.) *Åb. brev om stadfæstelse på Hobro købstads privilegier, hvor hos vi tillade, at de må have deres torvedag, som de hertil have haft om onsdagen* (odensdagen), *om mandagen.*

Reg. o. a. lande 7, 161.

58.

1560 17. novbr. (Em closter.) *Åb. brev til bønderne på Langeland om, at det, eftersom de ikke overholde vor faders åbne brev om, at ingen borgere eller bønder må gå med bøsser og skyde dyr*[1], *og at ingen må holde hund, uden den står bunden eller er lemmet, påbydes dem under tilbörlig straf ikke at bære bøsse i mark*

[1] *Åb. brev 1552 22. juli.*

eller skov eller holde hunde, uden disse ere bundne eller have fåt det ene fremmer ben afhugget.

Tegn. o. a. lande 6, 346—47.

59.

1560 22. novbr. (Emsborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Vejle købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 166.

60.

1560 12. decbr. (Emsborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Horsens købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 171.

61.

1560 15. decbr. (paa vort hus Emsborg). *Åb. brev om tarif for tolden i Storebelt.*

Renskrevet koncept.

Ø: Åb. brev om tarif for tolden i Øresund af 1560 15. decbr.

Den følgende toldtarif for Belttolden er i følge sin indledning affattet i henhold til den mellem Danmark og hansestæderne til herredagene i Odense i juli 1560 til veje bragte overenskomst, som fik sit udtryk i den mellem de forhandlende parter under 25. juli s. å. afsluttede reces og i den s. d. udstædte stadfæstelse på stædernes privilegier.[1] *Tariffen har i det væsenlige optaget i sig, men dog med betydelige tilföjelser, indholdet af tariffen for »skibstold af fremmede skibe, som ind komme for købstæderne i Jylland (Randers, Ålborg, Lemvig, Sæby, Ribe, Århus, Ringkøbing, Horsens, Skagen), Fyn (Svenborg, Nyborg, Assens, Kærteminde), Halland (Varbjærg, Falkenbjærg, Halmstad) og Sælland (Korsør)«, der udgik 1558 1. mars*[2] *(ndfr. betegnet med K). Denne tarif forandrede*

[1] *Disse tvende aktstykker ere trykte på fransk, tysk og hollandsk på de i Regesta dipl. hist. Dan. 2, 212 anførte steder; en ny udgave burde også tage hensyn til den danske oversættelse, af hvilken der findes mange afskrifter i lovhåndskrifterne fra det 16.—17. årh.*

[2] *Trykt i uddrag hos Bricka: Kancelliets brevbøger 1556—60 s. 162—3 efter Tegn. o. a. lande 5, 337—39.*

tariffen af 1557 6. decbr.[1], *der blev udstædt for købstæderne over alt Danmark. Et forarbejde til tariffen af 1558 og derigennem også til Belttoldtariffen af 1560 er den liste, som tolderen i Helsingør, Sander Lejl, og toldskriveren s. st., Jens Mogensen (Rosenvinge), under 7. febr. 1558 indgav til Danske kancelli over toldsatserne, som fulgtes ved opkrævningen af Øresundstolden.*[2]

De få afvigelser mellem tariffen for Belttolden og tariffen for Øresundstolden (ndfr. no. 62) af s. d. ere angivne i anmærkningerne. Formodenlig skyldes afvigelsen mellem dem i § 2, hvor Ø udelader et stykke, kun en fejl i konceptet til denne. Bægge tariffer ere enige om i samme § at udelade ordene: de den tredugste amme eller, *der findes så vel i K, som i den af tolderne i Helsingør leverede fortegnelse over Øresundstoldsatserne, og som giver stedet en langt klarere mening; udeladelsen skyldes derfor sikkert en fejl.*

---

[1] *Trykt i uddrag hos Bricka a. st. s. 145 efter Tegn. o. a. lande 5, 308—9.*

[2] *Trykt hos Krag og Stephanius: Kristian III.s historie 2, 278—80.*

Efterdi vi nu dend siste herredag udi vor kiøpsted Ottense ere til ens vorden met vore kiere forvantis, de vendiske steders, fuldmegtige sendebud, saa at deris kiøpmend, som bruge deris nering til søes, mue seigle egennom vore strømme Belt saa frit, som de her til hafve seiglit egennom vore strømme Øresund, dog saa at hvilke skif, som der egennom løbe, skulle lade deris anker falde for vort slot Nyborg och der fornøie vor tollere slig told, som de ere pligtig at gifve, nar de løbe egennom vore strømme Øresund, da hafve vi befallit vor tollere udi Nyborg, som nu er eller her efter kommendis vorder, samme told at uppebere af dend søefarrende mand, som løber egennom vore strømme Belt, som her efter følliger[1]:

[1] *Ø har i stedet for hele indledningen hertil kun:* Register paa tolden, som dend oppeberis for Helsingøer.

1. Først af de [1]Nederlender, som ere Hollende[r], Brabender, Selender och Vestfreser, hvert skif under it hundrit lester, ballast met sand [2], gifve til told en rosennobel.

Item er det ofver hundret lester, ballast met sand, gifve 2 rosennobel.

Item it skif, som er under 30 lester lad, skal gifve en rosennobel och en goltgylden.

Item er it skif lad under it hundrit lester, da gifve det 2 rosennobel.

Item er det ofver it hundrit lester lad, da gifve det 3 rosennobel [3].

Item end hafver samme skif engelske, skotske, frantsoske, Portugals eller embder gots inde, gifve der af dend hundertste pendinge til told och af skifvet, efter som det er stort til och tilforn benefnt er [4].

Item hafve forskrefne skif rinske vin inde, da gifve [5] dend trediugste pendinge der af til told, och skulle de sielf sette deris vin paa pendinge; dog skulle vi hafve korrit at tage vin eller pendinge. Men hafve de frants eller hed vin, da ere de [6] der af intet skyldige, och det skulle de bevisse met certificatier, at det er deris egen vin.

Item de skif, som komme af Lisebon, Mariport, Burvas och ere ladde met salt, da skal hver skipper føre i land 6 tønner salt vel packit i sine egne tønner [7], och skal hannom der fore egen gifvis 2 goltgylden eller kortis udi hans told.

Item end hafve de salt inde, som de anden steds hafve indtagit, eller flamske sild, da gifve de af 20 lester til told en goltgylden [8].

[1] *K:* nederlendske och vesterske ansesteder hvert etc.
[2] *Således og K; Ø tilf.:* skal.
[3] *Således og K; Ø forbig.:* Item er det . . . rosennobel.
[4] *K forbig.:* Item end . . . er.
[5] *K tilf.:* de den tredugste amme eller.
[6] *K tilf.:* af Amsterdam.
[7] *K forbig.:* i sine egne tønner.
[8] *K forbig.:* Item end ... goltgylden.

2. Item de østerske ansesteder, som ere Dantzken, Køningsberg, Rige, Revel, Parnov, Stettin, Gribsvold, Volgast, Elbingk, Kolberg, Anklam, gifver hvert skif til told en rosennobel, hvad heller de ere ladde eller ei, om det er deris egit skif och gots, och det at bevisse met besvorne certificatier hver reise, de seigle egennom[1].

Item er de och ladde met fremmet gots, som icke hører hiemme i dend samme bye, der skibbet hør hiemme udi[2], da gifve 2 rosennobel. Item end er en fremmet part i skibet af en anden bye, gifve der af en rosennobel.

Item hafve de och rinske vin eller nogen anden vin[3] inde, da skulle de och der af gifve den[4] 30te pendinge til told och sielf setten, som fore er sagt[5].

Item nar deris skif komme fran Lisbon, Spannigen eller Frankrige ladde met salt, da skal hver skipper føre i land 6 tønner salt i sine egne tønner vel packet[6], och der fore hannom egien gifvis eller i tollen afkortis en goltgylden.

End hafver samme skif salt inde, som de en anden steds hafve indtagit, eller flamske sild, da gifve de af hverre 20 lester en goltgylden til told; men hører skif och gots hiemme i en af de østerske ansesteder, da gifve af skif och sild en rosennobel, om det beveris met certificatier, och icke ellers[7].

3. Item de vendiske steder, som ere Lubke, Hamborg, Rostok, Vismer, Strolsund, Lyneborg, tisse steders skibe, nar de ere ladde met deris egit gots[8], ere toldfri[9] och gifve intet; dog skulle de giøre bevisligt met

[1] *K tilf.:* Sundet.
[2] *For:* som . . . udi, *har K:* end dieris eget.
[3] *K forbig.:* eller nogen anden vin.
[4] *K tilf.:* 30te amme eller och den.
[5] *K tilf.:* item hafve de och hed vien inde, daa gifve de och den 30. pibe eller och den tredugste pending.
[6] *K forbig.:* i sine . . . packet.
[7] *K forbig.:* End hafver . . . ellers.
[8] *K forbig.:* tisse . . . gots.
[9] *K tilf.:* her udi Sundet.

besvorne certificatier hver reigse, de seigle egiennom, østert eller vestert, at ingen fremmede hafver der part eller del udi.

Item hafve de ingen bref paa deris skif af det samme aar och ere ballast met sand, da gifve de en rosennobel.

Item ere de ladde met fremmet gots af andre steder, som icke ere af de sex vendiske steder, och hafve dog gode bref paa deris skif, da gifve de der fore 2 rosennobel. Item hafve de och ingen gode bref paa deris skif, da gifve de, om de ere ladde met fremmet gots, 3 rosennobel. End hafve de engelske, skotske, frantsoske och embder gots inde, da gifve de der fore uden der af dend hundertste pendinge [1].

Item hafve de och en fremmet part udi deris skif, som icke hører hiemme udi de sex vendiske steder, da gifve der fore en rosennobel.

Item af rinsk och ald anden vin gifve de i lige maade, som før er rørt.

Item dersom de komme af Lisbon, Spannigen eller Frankrige och ere ladde met salt, fremmet gots, da skal hver skipper føre i land 6 tønner salt i sine egne tønner vel packede [2], och hannom der fore egen gifvis en gylden.

Item af hverre 20 lester salt och flamske sild, fremmet gots, som icke er certificerit, en gylden [3].

4. Engelske, frandsøske [4], skotter och portugalske de gifve tild told af deris skib saa ofte de seigle, frem eller tilbage egen, en rosennobel, och af deris gots dend hundertste pendinge undertagit vin; deraf gifvis den 30te pendinge [5].

5. De Embder gifve til told af skibbet, som det er stort til, lat eller ballast, och af deris gots dend

[1] *K forbig.:* End hafve ... pendinge.
[2] *K forbig.:* i sine ... packede.
[3] *K forbig.:* Item af ... gylden.
[4] *K tilf.:* Embder.
[5] *K forbig.:* undertagit ... pendinge.

hundertste pendinge, men af vin den 30te pendinge. Och nar de komme af Frankrige eller Spannigen met salt, da skulle de och føre i land 6 tønner salt, och der fore betallis dennom en gylden.

6. De vesterske ansesteder, som ere Bremmen, Kampen, Deventer, Svolle och Stade, gifver it skif under hundrit lester, ballast met sand, en rosennobel.

Item it skif ofver hundrit lester, ballast met sand, 2 rosennobel.

Item it skif under hundrit lester lad gifver 2 rosennobel.

Item it skif ofver hundrit lester lad gifver 3 rosennobel.

Item hafver samme skif engelske, skotske, frantsøske. embder gots inde, de gifve der foruden dend hundertste pendinge.

End gifve forskrefne steder af hvert skif salt, som de hente af Frankrige, Lisbon eller Spannien 6 tønner salt vel packede, och dennom der fore betallis egen en gylden.

Item af salt, som de anden steds indskibe, och flamsk sild hvere 20 lester en gylden.

Item af ald vin den 30. pendinge.

Item af lest kobber, ehvem det tilhører, 3 goltgylden[1].

Item alle de skif och gots, som hører her hiemme i rigit, gifve ingen told, men hafve de fremmet gots inde, da gifve det gots en rosennobel, och skifvit vere toldfri.

Och skal vor tollere gifve skipperne sin bevisning paa, hure møgit och hvad de fortollit hafve, der met de kunde bevise udi andre vore toldsteder, hvad de udlagt och betallit hafver.

[1] *K forbig.:* De Embder gifve . . . goltgylden.

62.

1560 15. decbr. (paa vort hus Emsborg). *Åb. brev om tarif for tolden i Øresund*[1].

Renskrevet koncept.

[1] *Teksten er i det hele enslydende med åb. brev af s. d. om tarif for tolden i Storebelt (ovfr. no. 61), og afvigelserne ere derfor kun givne i anmærkninger til aftrykket til dette.*

63.

1561 31. jan. (Emsborg.) *Åb. brev til bønderne i Emsborg, Skanderborg, Kallø, Århusgård, Åkær, Silkeborg og Bygholm læn om forbud mod således, som de göre, at lægge* armbørster *for ræve og dermed göre folk skade på deres fæ og kvæg, som uforvarende komme på de steder, hvor* armbørster *ere lagte. Hvo, som udgraver ræve eller ræveunger eller ødelægger dem med* stamper, armbørster *eller på anden måde, skal lide tilbörlig straf.*

Tegn. o. a. lande 6, 394—95.

64.

1561 19. febr. (Ribe.) *Åb. brev om stadfæstelse på Riber kapittels og domkirkes privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 183.

65.

1561 21. febr. (Ribe.) *Åb. brev om skibsartikler for de orlogsskibe, med hvilke Herluf Trolle som admiral skal udløbe i søen.*

T: Tegn. o. a. lande 6, 406—9 o: skibsartiklerne for Herluf Trolle af 1561.

K[1]*: Koncepten hertil.*

S: Tegn. o. a. lande 7, 432—42 o: skibsartiklerne for Peder Skram af 1563.

K[2]*: Koncepten hertil.*

B: Koncept på tysk til skibsartiklerne for Jakob Brokkenhus af 1563.

Til det nedenfor givne aftryk af de skibsartikler, som 1561 bleve givne admiralen Herluf Trolle, da han stak i søen med en afdeling orlogsskibe, er i anmærkninger

meddelt de afvigelser fra disse, som de skibsartikler fremvise, der den 1563 20. juli bleve ekspederede for den flådeafdeling, med hvilken her Peder Skram, rigsråd, blev affærdiget som admiral s. å. Til §tallene for artiklerne af 1561 er, for så vidt de afvige derfra, i ( ) föjet §tallene for artiklerne af 1563. Disse sidste, som fuldstændig optage de förste, fremvise, foruden en större tilföjelse til § 2 og nogle mindre i §§ 7, 8, 9, — 4 nye §§ (12, 13, 38, 39), der altså ikke findes i artiklerne af 1561. Kilden til bægge samlinger af artikler er den danske koncept (G) til de under 1555 5. juni for Mogens Gyldenstjærnes flådeafdeling ekspederede skibsartikler[1]. *Den originale ekspedition af disse blev nemlig udstædt på tysk og er endnu bevaret*[2]. *Fra samme år haves end videre koncept til nogle artikler for kongens orlogsskibe i almindelighed, som med Mogens Gyldenstjærnes håndskrift bag på har påtegningen:* Thette er en skybsordiinands, *og Garde, som meddeler et mindre vellykket uddrag af dem, siger lige frem*[3], *at Kristian III. »udstædede« disse artikler. Garde har dog næppe kendt noget andet eksemplar af dem end den nysnævnte koncept, der på hans tid fandtes i Gehejmearkivets »Danske samlinger« no. 722, og da de kun ere forsynede med årstal, men ikke med månedsdag, da de ikke findes indført i kancelliets registranter, og da deres tekst ikke kendes andet steds fra, ere de næppe nogen sinde blevne genstand for en formelig ekspedition. I stedet for at udstæde en almindelig »skibsordinans«, gav man særlige skibsartikler for Mogens Gyldenstjærnes skibe ligesom senere 1561 og 1563 for Herluf Trolles og Peder Skrams skibe og henholdt sig i øvrigt til den st. Ægidii dag*

---

[1] *Trykt på dansk hos Krag og Stephanius: Kong Kristian III.s historie 2, 254—59 efter Danske kancellis kopibog over recesser, forordninger m. m. 1523—58 bl. 133—37, hvori teksten er indført efter koncepten. Konceptens datering:* onsdagen nest epter pintzdag, *falder sammen med originalens: 5. juni.*

[2] *I Dske. kancellis arkiv. Uddrag af den er meddelt af Garde: Den dansk-norske sømagt 1, 49—51, og en afskrift findes i Tyske kancellis bestallingsprotokol 1555—73 bl. 58—64.*

[3] *A. st. 1, 49.*

(1. septbr.) 1536 udstædte »ordinans« [1]. *Der har kun været anledning til ved §§ 2, 3, 9, 11, 14, 23 og 24 at anføre denne ordinans som kilde til Skibsartiklerne af 1555 og derigennem som fjærnere kilde til artiklerne af 1561 og 1563. Ordinansen af 1536 er optaget i den af Esge Bille s. å. tirsdagen efter Lucæ evangelistæ dag (24. oktbr.) udstædte ordinans, og denne er for så vidt enslydende med hin. Derfor er det anset for overflødigt at henvise til andre §§ i Esge Billes ordinans end sådanne, som ikke fandtes i ordinansen af 1536.*

Endnu må mindes om, at der hos Krag og Stephanius a. st. [2] *er trykt »en ordning og skik, som almindelig udi Danmark holdes på orlogsskibe, når de bruges med krigsfolk udi krigsvis«. Da det i dennes indledning hedder:* epterdi vi nu hafve forordineret os elskelig her Mogens G (eller hvad nafn det er) N. at være vor aammeraal, *fremgår det allerede heraf, at denne »ordning og skiks« artikler ere udarbejdede på grundlag af de 1555 Mogens Gyldenstjærnes ekspedition medgivne skibsartikler, og en nærmere jævnføring stadfæster end yderligere dette. Den har et par nye §§ og enkelte afvigelser i de andre §§, men stemmer i øvrigt med skibsartiklerne fra 1555. Da disse egenheder imidlertid hverken findes i skibsartiklerne fra 1561 eller i dem fra 1563, er hin »ordning og skik« ikke nyttet som kilde ved udarbejdelsen af disse, og der er derfor heller ikke i det følgende henvist til den. Som kilde til det nævnte aftryk af den angives a. st. kun: »et eksemplar in folio på 14 blade, skrevne med en temmelig gammel hånd«. Det er herefter end ikke klart, om denne »ordning og skik« er en kancelliformular, hvorefter man meddelte eskadrecheferne de skibsartikler, efter hvilke de skulde rette sig, eller om den kun er et privat arbejde.*

: NKS 818,2°

I varianterne til artiklerne 1561 §§ 2—27 er end videre blevet anført de afvigelser, som §§ 1—29 i de skibsartikler fremvise, der bleve givne Jakob Brokkenhus som admiral

---

[1] *Originalen på dansk i Dske. kancellis arkiv; trykt Dske. mag. 5, 12—17 og Krag og Stephanius a. st. 2, 312—16.*

[2] *2. bd. s. 550–56.*

over flåden. Disse artikler ere kun bevarede i et koncept på tysk, der f. t. findes i det kongelige bibliotek, Kallske saml. fol. no. 77, men som efter den håndskrift at dömme, hvormed det er skrevet, utvivlsomt stammer fra Tyske kancelli[1]. *Konceptet er udateret, men da Jakob Brokkenhus 1563 14. febr. fik bestalling*[2] *som lænsmand pa Stegehus, fordi han skulde være admiral over flåden, ere artiklerne formodenlig blevne ekspederede samtidig. De udvise på den ene side så megen slægtskab med artiklerne for Mogens Gyldenstjærne 1555, Herluf Trolle 1561 og Peder Skram 1563, at de for den overvejende dels vedkommende have kunnet gives som varianter til disse, men på den anden side også så mange forskelligheder (se varianterne i det følgende), at man ikke kan tænke på artiklerne 1555, der er kilde til de to andre, som kilde til dem, men må forudsætte en for disse og artiklerne 1555 fælles kilde, som så foreligger i omarbejdelse i artiklerne for Jakob Brokkenhus (B). Forholdet mellem disse og artiklerne for Herluf Trolle (T) og Peder Skram (S) stiller sig således: B §§ 1—29 og 31 svare til T §§ 1—27, 36 og S §§ 1—29, 40; derimod fattes T §§ 28—35 (S §§ 30—37) i B, men S §§ 2 i sl., 12, 13 og 38, der fattes i T, findes i B, medens denne tekst dog ikke har noget sidestykke til S § 39, der også fattes i T. B § 30 er den eneste § i B, til hvilken der ikke findes noget tilsvarende i S eller T. Den til S § 8 svarende B § 31 er dog i konceptet til disse artikler skrevet til med en anden håndskrift end den, med hvilken den øvrige del af konceptet er skrevet, og desuden næsten ulæselig. Aftrykket ndfr. under 1563 14. febr. kan derfor også kun göre krav på at være en omtrentlig gengivelse, og dens tilvejebringelse skyldes hr. arkivsekretær Matthiessens skarpsindighed.*

Med hensyn til forståelsen af variantangivelserne må tilföjes, at koncepterne til skibsartiklerne af 1561 og 1563 kun ere citerede udtrykkelig, hvor der er afvigelser mellem dem og afskrifterne i kancelliregistranten, og når det an-

---

[1] *Dettes Registrant for 1563 er nu forsvundet.*

[2] *Reg. o. a. lande 8, 241.*

gives, at de på tysk affattede artikler for Jakob Brokkenhus stemme med en eller anden af de andre tekster, vil det naturligvis sige, at hine have tilsvarende ord på tysk.

Efterdi vi hafve nu forordineret her Herlof Trolle, ridder, vor mand, raad oc ameral, met nogen vore orlofskibe oc krigsfolk at udløbe i søen, da hafve vi der fore efter gammel sedvanne ladet skrifve oc forfatte desse efterskrefne artikle, hure om al tingiste holdis skal, hvor efter hver oc alle vore krigsfolk, det vere seg høfvitsmend, landsknecte oc baadsmend, tydske oc danske, skulle vide dennom at rette[1].

[1] *Det til denne indledning svarende stykke i B findes ndfr. under 1563 14. febr., i S findes ndfr. under 1563 20. juli.*

1. Først skulle alle vore krigs- oc skibsfolk lofve oc sverige desse artikle fast oc ubrødeligen at holde oc fuldkomme oc dennom der efter at skicke, [1]oc skulle de alle efter den ed, plikt oc tro tienniste, de os met forvant ere[2], troligen oc erligen bevise oc holde dennom som erlige krigsfolk bør at giøre[3].

Kilde: Skibsartikler 1555 § 1.

[1] *GS:* oc dennom alle, *etc.*
[2] *GS tilf.:* skulle.
[3] *Det til denne § svarende stykke i B er trykt ndfr. under 1563 14. febr.*

2. Skal vor ameral[1], høfvitsmend[2] oc kvartermester hafve god opseende met, at kiøcken oc kelderen blifver tillugt[3], efter maaltid er giort, oc hves ofver blifver, at det met flid optagis oc udi kielderen forvaris, men nar aftenmaaltid[4] skier, skal det holdis efter gammel sedvone oc skibsvis, oc skal hvere 30 knecte gifvis[5] en tønde øl oc hverre 25[6] baadsmend en tøne øl, oc der met skulle de lade dennom nøie en dag oc en[7] nat[8], oc hvilke

[1] *B:* oberhauptman.
[2] *GBS tilf.:* skipere.
[3] *S tilf.:* strax.
[4] *B:* die ander malzeit.
[5] *Således og G; S:* gifve (*K*[2]*:* hafve).
[6] *Således K*[1]*B; GS:* 24.
[7] *Således og G; S forbig.:* en.
[8] *B har for:* oc dermet . . . oc nat, *kun:* tag und nacht.

skibsfolk, som ville hafve varmpt øl om morgen, de skulle tage udaf deris egit udspisningsøl oc antvorde kocken der til [1].

Kilde: Skibsartikler 1555 § 2. Til: skal hvere . . . en nat, *jfr. ordinans 1536 § 1, der lader 25 krigsfolk og skibsfolk være om 1 tde. øl.*

[1] *B forbig.:* oc hvilke . . . der til. *på dette sted, medens B stiller den Følgende bestemmelse föjes af S til foran § 2:*

Desligiste skal hver hofvitsmand, som er paa vore skibe, mue met vor ammirals oc ofverstes ved oc vilge magt hafve at udvellige 4 kvartiermestere, oc skal 2 af dennom tilgifvis høfvitsmanden oc de andre 2 dend menige mand. Paa de smaa skibe, som icke met saa møget folk ere bemandet som de stuore, ere nok i 2 kvartiermestere, efter som leigligheden vil seg begifve, hvilke seg oc skulle holde, efter som forskrefvit staar.

3. Skal ingen krigsknect[e] [1] eller [2] baadsmend inden skibsborde foracte nogen vor fetalli, øl eller mad [3] oc det icke helder spilde eller kaste ofver borde. Dersom en eller mere blifver der met befunden [4], da skal det straffis efter skibsret. Oc dersom saa skier (det gud forbiude), at vore orlofsskibe af st[or]m [5] eller [6] uveder blifver i søen opholdet eller der af indrefne udi fremmede lande oc fetallen icke vil tilrecke, at folket kunde blifve bespisede, efter som vore artikle udviser, da skal ingen, vere seg hvem der [7] vil, seg understaa at [8] begynde eller giøre nogen opløf eller oprør emod ameralen, ofverhøvitsmanden eller befalingsmendene om fetalli eller andet [9], men hver skal vere plictig at følge vore orlofskibe udi hafnen igien [10] ind for Kiøbnehafn, som de udløbe, ved deris ed oc pligt.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 3 (ordinans 1536 §§ 2, 3), som dog ikke har: Dersom en . . . efter skibsret.

[1] *B:* landzknecht.
[2] *B:* und.
[3] *B forbig.:* øl eller mad.
[4] *B tilf.:* oder ergriffen.
[5] *Således GBSK*[1]*; T:* strom.
[6] *B:* und.
[7] *Således og GK*[2]*; S tilf.:* til.
[8] *Således og G; S forbig.:* at.
[9] *GBS:* betaling.
[10] *Således og B; GS tilf.:* her.

4. Baadsmendene skulle efter gammel sedvanne hafve deris frokaast for deris arbeide oc umage.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 4.

5. Skal oc ingen krigsmand eller baadsmand[1], tydske eller danske, søndersla eller kaste for borde noget fad[2] eller drickekar[3]; blifver nogen befunden det at giøre, da skal hand straffis efter skibsretten.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 5.

[1] *Således og G; S:* krigsmend eller buodsmend; *B:* landzknecht oder boszman.
[2] *B tilf.:* tunne.
[3] *B tilf.:* daraus man isset, trinket.

6. Ingen krigsmand, landsknect eller baadsmand skal tage for sig, nar moltid er, mere brød, smør eller andet, end hand hafver behof oc kand strax fortere, oc[1] findis nogen, som spilder saa megit øl, som mand icke kand skiule met et knabefad, da skal hand straffis der for af mestermand efter skibsret.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 6.

[1] *B forbig.:* Ingen krigsmand . . . fortere oc.

7. Dersom saa skier, at gud almectigste tilføger os[1] et bytte af vore fiender[2], da skal skib, anker, tackel, tug[3], skiøt, lod, krud[4] oc fetali, som vi behøfve til vore orlofsskib[e], komme os[5] til gode, men hves gods som findis inden skibsborde, enten kister eller andet, skal halfparten os tilhøre oc krigsfolket[6] den anden halfve part, oc skal alt[7] sligt gods ufortøfvit[8] føris[9] til vort slot[10] Kiøbnehafn oc der[11] efter gammel sedvane parteris[12] oc byttis[13], men nar et skib blifver vundet, som alene met fetalie er beladet[14], da skal saadan fetalli halfparten høre os til, oc anden halfparten beholder krigsfolket oc skibsfolket.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 7 jfr. 1536 § 9.

[1] *Således og G; S tilf. (B tilskr.):* ved vor ammiral oc krigsfolk.
[2] *Således og G; S tilf. (B tilskr.):* besynderlig uden andres hielp.
[3] *Således og G; S:* touf; *B:* taw.
[4] *B:* kraut.
[5] *Således og G; S tilf.:* alene forlodis; *B tilf.:* zu voraus.
[6] *B:* kriegs- und schiffvolk.
[7] *B forbig.:* alt.
[8] *GS:* uforrøk; *B:* unverruckt.
[9] *GS tilf.:* hid; *B tilf.:* hieher.
[10] *B forbig.:* til vort slot.
[11] *Således og K^2B; GS:* her.
[12] *GS:* partis; *B:* gepartet.
[13] *B:* gepeutet.
[14] *GS:* lad; *B:* geladen.

8. Skal [vor][1] ameral[2] hafve den tiende pendinge af vort bytte, oc af dend menige mands bytte ocsaa dend tiende pendinge[3].

Kilde: Skibsartikler 1555 § 8 jfr. 1536 § 10.

[1] *Således GBSK[1]; T forbig.:* vor.
[2] *GSB tilf.:* oc øfverste.
[3] *GBS tilf.:* hvad helder det tagis til land eller vand.

9. Sammeledis skal hver skibshøfvitsmand, tesligiste knectenis høfvitsmand, udaf vor part hafve tvo bytte, oc af menigemands part oc tvo bytte[1]; men kvartermester, skipper[2], styremend[3], bøsseskytter[4], piber, tromslar oc bardskiere[5], de skulle hafve dubbelt byte, en af vor part oc dend anden af[6] menige mants part. Hvad som blifver taget eller vundet til pris af nogen vore høfvitsmend, før end vor ameral udløber met vore hofvitskibe uden refvit, skal icke komme til bytte under dend menige mand, men hvad skib vore høfvitsmend siden tagendis vorder, oc blifver bemandet, hvad[7] profit der met blifver giort, der om skal holdis som met de andre skib[e][8], vore høfvitsmend først met ere udløbne. Hvad udi sictit eller uden sictit[9] blifver vundet, det skal komme til menige mands bytte, efter som før er rørt.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 9. *Til:* Sammeledis skal . . . mants part, *jfr. ordinans 1536 §§ 11—14.*

[1] *GBS tilf.:* hvad helder det er til land eller vand.
[2] *GS tilf.:* ofverste principal oc generalskrifvere; *B tilf.:* des obristen principals und generalschreiber.
[3] *GBS tilf.:* kapellan.
[4] *GBS tilf.:* trometer.
[5] *B:* barbirer.
[6] *GS tilf.:* dend.
[7] *GS tilf.:* for.
[8] *Således BS.*
[9] *B:* in dem gesichte oder buten *(rettet:* ausserhalb*)* dem gesichte.

10. Hvad skib oc gods gud almectigste os fran vore fiender[1] tilføier, som her efter røris[2], skal[3] vere besynderligt bytte.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 10.

[1] *Således og GB; S tilf.:* besynderligen.
[2] *B forbig.:* som . . . røris.
[3] *GBS tilf.:* oc.

11. Skal vor ameral mue beholde dend anden amerals

paa det skib[1], som vundet blifver, hans kiste, kleder, klenodie, harnisk, verre oc hvad det mere er; desligiste hver skibshøfvitsmand dend anden høfvitsmands[2] gods oc hvad det[3] ellers er; skipperen dend anden skippers gods, bøsseskøtteren den anden bøsseskøtters gods, baadsmendene de andre baadsmends gods, kleder oc andet[4]; sammeledis knectenis høfvitsmand, landsknectene, styremend, høibaadsmend, hver beholde de andris verge, kleder oc gods efter gammel sedvanne[5].

Kilde: Skibsartikler 1555 § 11 jfr. ordinans 1536 §§ 15—20.

[1] *B forbig.:* paa det skib.
[2] *GBS:* skifshøfvitsmands harnisk.
[3] *B:* sein.
[4] *B:* alles.
[5] *Herefter tilföjer BS disse to artikler:*

12. Hvad bytte som af vor ammiral, ofverste oc hofvitsmend (*B:* hauptleuten) blifver vundet til land, det skal halfparten komme til os oc anden halfpart til dend mennige mand; udi lige maade hvad de vinde til siøs, efter som forskrefvit staar.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 12.

13. Skal ald brandskatten, som blifver forøfvert oc upbaaret til land eller vand af vor ammiral, komme os alene til oc (*B:* vleissige rechnung davon getan werden) hand vere pligtig at giøre os der guode rede fore oc regenskaf.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 13.

12 (14). Dersom nogen af vore knecte eller baadsmend blifver skut eller slagen af vore fiender, da skal mand lade hannom hele oc det betale af menige mands bytte, paa det ingen skal blifve forsømmit.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 14; jfr. Esge Bille 1536.

13 (15). Skal ingen tage fran dend anden saa got, som 4 sk. er verd, mere eller mindre; blifver der ofver nogen begrefven, da skal hand ophengis udi bovsprødit.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 15.

14 (16). Sammeledis om nogen blifver befunden at opbryde kister, tønder eller noget gots, som er til haabe bundet eller packit, før vore ameral, høfvitsmend, skipper oc kvartermester er der hos til stede, da skal hand hafve

forbrut alt hans bytte oc det[1] ombere oc skal der til straffis der fore [2]efter skibsretten.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 16; jfr. ordinans 1536 § 24.

[1] *GS:* dend.

[2] *B:* nach erkantnus des schiffsrechtens.

15 (17). Drager nogen[1] [2]knif eller sverd til anden met vred hug[3] inden skibsborde, da skal hand slaaes igenom handen met en knif til masten oc det siden selfver udrifve; giør hand oc nogen saar eller skade met sverd eller knif, da miste hand sin hand; blifver hand død, gifve[4] lif for lif[5].

Kilde: Skibsartikler 1555 § 17.

[1] *GBS tilf.:* sin.

[2] *B:* degen oder wehr.

[3] *Således og GB; S forbig.:* met vred hug.

[4] *Således og G; S tilf.:* seg.

[5] *For:* da miste . . . for lif, *har B:* so gehe dar so vil umb als recht ist, hals umb hals, aug umb aug und hand umb hand.

16 (18). Skal[1] ingen forsømme sin[2] vagt, nar det hannom tilfalder[3], oc ingen lade voge for seg, [4]uden gud hafver lagt sin hand paa hannom met siugdom. Hvilken der[5] emod giør oc hans vagt enten forsømm[er][6] eller forsofver oc blifver der met befunden[7], det vere seg krigsmand[8], lantsknect eller baadsmand, da skal hand der fore straffis paa hans lif uden al naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 18.

[1] *Således og B; GS tilf.:* oc.

[2] *B:* kein.

[3] *B forbig.:* nar . . . tilfalder.

[4] *B:* es sei dan, das er von gotts wegen krank oder schwach sei. Welcher, *etc.*

[5] *GBS:* her.

[6] *Således GSK[1]; T:* forsømmis.

[7] *B forbig.:* oc hans . . . befunden.

[8] *B forbig.:* krigsmand.

17 (19[1]). Ingen skal nefne diefvelen eller paakalde noget unt[2], icke helder sverige eller bande dend stund, at[3] skibet er under segel; [4]hvilken som findis det at giøre, dend skal mestermanden straffe efter skibsretten uden al naade[5].

Kilde: Skibsartikler 1555 § 19.

[1] *B:* 20.

[2] *B forbig.:* eller . . . unt.

[3] *GBS forbig.:* at.

[4] *B:* welcher daruber befunden, den, *etc.*

[5] *B forbig.:* uden al naade.

18 (20[1]). Ingen krigsmand eller landsknect skal komme paa kobrøggen eller kompanien[2], ald dend stund skibit er under segel, uden ameralens, høfvitsmandens eller skipperens befaling. [3]Giør der nogen emod, da skal hand straffis under kiøllen dend neste retterdag.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 20.

[1] *B:* 19.
[2] *B forbig.:* eller kompanien.
[3] *B:* Wo einer daruber begriffen, den soll man straffen, *etc.*

19 (21). Skal oc hver, baade krigsmend oc andre[1], gange til sin lossement strax, vagten er sat, oc blifve der inde oc icke raabe, skrige eller banke; hvem der emod giør, skal straffis uden al naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 21.

[1] *For:* oc hver . . . andre, *har B:* ein ider knecht.

20 (22). Nar skibet er under segel, skal ingen skrige, raabe eller banke[1], men gifve skipperne[2], styremendene[3] oc baadsmendene god liud; [4]hvilken, som findis her emod at giøre, skal straffis vid lifvit uden ald naade, ti det er skib oc gods anliggendis.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 22.

[1] *B forbig.:* eller banke.
[2] *GBS:* skipperen.
[3] *GS:* styremanden; *B forbig.:* styremendene.
[4] *B:* welcher daruber tut, den soll man straffen am leib, *etc.*

21 (23). Nar det der til kommer, at mand skal slas oc handle [1]met vore fiender, da skal hver raade[2], som forordineret er, blifve oppe til stede oc icke heden der fran gange[3], uden de blifve forløfvit, oc [4]met andre knecte forløste; hvilken det giør, skal[5] straffis uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 23.

[1] *B:* mit den veinden, *etc.*
[2] *B:* ein ider rott.
[3] *GS:* gaa heden der fran.
[4] *B:* mit einer ander rotte umbegewechselt, *etc.*
[5] *B tilf.:* am leib.

22 (24). Nar skibit ligger for anker, skal ingen rand-

sage[1] eller bespeide[2] skibit eller hvad i skibit er; hvo det giør, skal mestermanden straffe[3] uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 24.

[1] *GS tilf.:* bese.
[2] *For:* randsage eller bespeide, *har B:* besehen.
[3] *B:* nach dem recht.

23 (25). Oc ville vi endeligen, at paa hvert oc alle vore orlofskibe[1] skal holdis ret hver mandag efter gammel[2] skibsbrug, nar skibit ligger for anker, [3]paa det at hvilken, som hafver hin anden nogit til at tale eller at beklage, maa vederfaris saa meget, som ret er.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 25. Til: oc ville . . . mandag, *jfr. ordinans 1536 § 2.*

[1] *GBS:* alle oc hvert vort orlougsskif.
[2] *Således og GB; Stilf.:* sedvane oc.
[3] *B:* damit wan einer den andern an zu klagen, dasz einem idem widderfahre, *etc.*

24 (26). Skal oc[1] ingen krigsmand, landsknect[2] eller baadsmand ofverfalde mestermanden eller hans svenne paa vore skibe til land eller vand [3]for den sag, at de hafve straffit oc giort hanom sin[4] ret, men hver skal [5]vere plictig at størke retten oc giøre mestermanden hielp oc bistand, oc nar skibsreissen er ofverstaa[in][6], da skal ingen mue vedergiøre, erge[7] eller anke paa[8], hves hannom er vederfarit[9] paa skibit; hvilken der[10] ofver giør, skal skieldis oc[11] straffis som en troløs skelm oc bøsvigt.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 26. Til: skal oc . . . mestermanden, *jfr. ordinans 1536 § 2.*

[1] *B forbig.:* oc.
[2] *B forbig.:* landsknect.
[3] *B:* darumb dasz er gestraft worden ist, sonder, *etc.*
[4] *GS:* hans.
[5] *B:* zu erhaltung guts regiments dem meisterman beistehen. Wan auch die schiffsreis getan ist, so, *etc.*
[6] *Således K[1]; GS:* ofverstandet *T:* ofverstaa; *B:* getan.
[7] *GS:* arge.
[8] *For:* mue . . . paa, *har B:* sich rechnen an dem.
[9] *S:* vederfart er; *G:* vederfarit er.
[10] *GBS:* her.
[11] *B forbig.:* skieldis oc.

25 (27). Ingen, enten krigsmand, landsknect eller

baadsmand[1], skal raadsla eller dennom tilsammen forbinde emod vor ameral[2], høfvitsmand, skipper oc mestermand eller hans svenne: hvilken det[3] giør, den skal mand kaste ofver borde uden ald naade, oc skal hver ved sin ere oc ed vere [4]forplictige til at giøre vor ameral oc[5] befallingsmand hielp[6] paa det at hves, som skier, der[7] uret er[8], maa straffis.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 27.

[1] *B forbig.:* enten ... baadsmand.
[2] *GBS tilf.:* ofverste.
[3] *B:* dar jegen.
[4] *GS:* forplichtet at.
[5] *B tilf.:* andern.
[6] *GS tilf.:* oc bistand; *for:* giøre hielp, *har B:* helfen.
[7] *Således og G; S:* det.
[8] *For:* at hves ... er, *har B:* das bose.

26 (28). Ingen skal understaa seg at[1] gaa til himeligheden[2], som hafver de frandsoser eller andre unde siuger, men skal aldelis vere der fraa[3] paa det, at andre icke der af skulle blifve forderfvide[4]; oc skal ingen helder urent giøre himeligheden[5]. Hvilken der ofver blifver befunden[6], den skal mestermanden straffe efter skibsretten[7].

Kilde: Skibsartikler 1555 § 28.

[1] *B forbig.:* understaa seg at.
[2] *B:* zum heimlichen gemach.
[3] *B forbig.:* men ... fraa.
[4] *GS:* forderfvit; *B:* vergiftet.
[5] *B forbig.:* oc skal ... himeligheden.
[6] *For:* blifver befunden, *har B:* thut.
[7] *B:* dem recht.

27 (29). Skal oc ingen, vere seg hvem hand er, løbe paa byte uden ameralens[1] vid oc vilge; hvilken der ofver giør, skal straffis ved lifvit[2] uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 29.

[1] *GB (forbig.:* oc*) S:* ammirals oc øfverstis; *K*[1]*:* omerals.
[2] *B:* leib.

28[1] (30). Skal oc ingen krigsmand, landsknect eller baadsmand giøre perlement eller [2]o[p]stød met vor ameral, høfvitsmand[3], skipper eller høfbaadsmand paa vore orlofsskibe; blifver der ofver[4] nogen befunden, vere seg tysk

[1] *Fattes i B.*
[2] *S:* upstød mod; *G:* opstød mod.
[3] *GS tilf.:* capetein.
[4] *GS:* met.

eller dansk, da skal hand straffis paa[1] lifvit uden al naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 30.

[1] *GS:* ved.

29[1] (31). Skal ingen mand gifve den anden unøttige ord, som hans ere kand vere anrørendis; skal oc ingen bande eller sverge eller[2] bedrifve nogen guds lasting[3]; hvo det findis at giøre, skal settis i[4] jern til første retterdag oc da skal[5] straffis met retten.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 31.

[1] *Fattes i B.*
[2] *GS tilf.:* oc.
[3] *GS:* lestringe.
[4] *GS:* udi.
[5] *GS forbig.:* skal.

30[1] (32). Ville vi oc, at ingen skal tale eller handle met fienderne mundlig eller skriftlig uden ameralens eller høfvitsmandens forlof; hvo det giør, skal straffis ved lif oc hals uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 32.

[1] *Fattes i B.*

31[1] (33). Skal oc ingen gaa i kabytsen uden kieldersvendens eller kvartermesternis villige; desligiste skal oc[2] icke kocken, kieldersvenden eller kvartermesteren ofverfaldis i nogen maade enten met ord eller gierning[3]; hvem det giør, skal[4] straffis under kiølen uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 33.

[1] *Fattes i B.*
[2] *GS forbig.:* oc.
[3] *GS:* gierninger.
[4] *Således og G; S:* straffis epter retten.

32[1] (34). Ville vi oc, at ingen skal fare fran skibsbord oc til andet skib eller til landet uden høfvitsmandens forlof; hvem det giør, skal straffis efter retten uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 34.

[1] *Fattes i B.*

33[1] (35). Skal oc ingen fordriste seg til at ligge i[2]

[1] *Fattes i B.*
[2] *GS:* udi.

lande eller[1] fare i land, efter at vore skib[e][2] ere udlagt[e][3] paa strømene eller paa noget tog, vere seg krigsmand, baadsmand[4], bøsseskøtter eller anden[5]; hvilken[6] det giør, skal straffis ved hans hals uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 35.

[1] *S tilf.:* oc; *G tilf.:* at.
[2] *Således GS; T:* skib.
[3] *Således S; GT:* udlagt.
[4] *Således og GK²; S tilf.:* eller.
[5] *GS:* andre.
[6] *GS:* hvilke.

34[1] (36). Ingen skal helder[1] maa giøre opløb[3] eller skrige, raabe eller kifve om øl eller anden del, efter mestermanden hafver afrobet, ved sin ed oc eris fortabelse.

Kilde: Skibsartikler 1555 § 36.

[1] *Fattes i B.*
[2] *Således og G; S:* eller.
[3] *GS:* uplof.

35[1] (37). Hvilken som fordrister seg til at tappe øl, efter at mestermanden hafver afrobit, vere seg krigsmand, kieldersvend, bysseskøtter eller baadsmand[2], hand skal straffis som dend, sin ed oc ere hafver forbrut[3].

Kilde: Skibsartikler 1555 § 37.

[1] *Fattes i B.*
[2] *Således og GK²; S:* botzband.
[3] *GS:* forgiort; *S (men ikke K²) tilföjer disse to artikler, der heller ikke findes i G, medens B kun som § 31 har et til § 38 svarende stykke, der er trykt ndfr. under 1563 14. febr.:*

38. Oc efterdi de lubsker hafver tilsagd at ville komme os til hielp met nogre orlougskibe udi siøen oc vi af andre steder oc formode os hielp oc bistand til siøes at bekomme, da skal ald dend bytte, vore skibe met same fremmede skibe samptligen kunde forøfre, byttis oc parteris, efter som dend skrift oc fortegnelse af dend contract oc foreninge, som os oc de lubsker emellom giort er, forklarer oc indholder.

39. Oc nar som nogen merkelig oc vichtig handel skal raadslaas, skal vor ammiral fordre oc tilkalde stedernes skibshofvitsmend oc befalingsmend oc met dennom om same forfaldende handel beraadslaa, seg ocsaa emod dennom naboeligen oc fredligen i alle maade forholde, ei tilstedendis dennom, deris skibe eller folk af vort folk at besveris eller udi nogre maade at uforrettis.

36[1] (40). Oc[2] ville vi, at forskrefne artikler fast oc

[1] *B:* 32, *se ndfr. under 1563 14. febr.*
[2] *GS:* Saa.

ubrødeligen holdis skulle af alle oc hver besynderligen ved deris ord, puncter oc artikler, efter som forskrefvit staar, oc hvilken der emod giør, skal der fore straffis, som før er rørt.

66.

1561 3. april. (Nyborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Bogenses privilegier; vore undersåtter der skulle have al den jord og overdrev, der ligger til deres by undtagen den jord, som ligger til Harridslevgård* (Harrisløfgaard), *hvilken vi have solgt til Jørgen Svave* (Svaab).

Reg. o. a. lande 7, 42.

67.

1561 4. april. (Nyborg.) *Missive til borgemester og rådmænd i Assens, Fåborg, Middelfart og Kærteminde om, at skolemestrene og hørerne ikke må bruges til byskrivere.*

Tegn. o. a. lande 6, 425.

Vi ere kommen udi forfaring, hvorledis at skolemesteren oc hørerne der udi eders bye skal brugis til byeskrifvere oc i anden byens bestillinge oc skolen der ofver forsømmis; ti bede vi eder oc ville, at i aldelis intet besvere enten skolemesteren eller hørerne der same steds i nogen byens bestilling, men alenist lader dennom vare skolen oc lere oc optuchte de unge personer, som under dennom studere, oc at i forskaffer eder andre byskrifvere, som kunde tiene eder oc vare byens bestillinge.

68.

1561 9. maj. (Kiøbenhafn.) *Fredrik II.s søret.*

T: Originaludgaven af 1561, Prentet vdi Kiøbenhaffn aff Christoffer Barth, Den 13. Junii Aar etc. M. D. LXI, *der hverken findes i det kgl. bibliotek, universitetsbiblioteket eller Karen Brahes bibliotek eller i Dske. kancellis forordningsamling, men hvoraf Gehejmearkivet ejer et eksemplar, som har tilhørt det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog. Denne udgave blev senere optrykt dels i særudgaver, dels sammen med Jyske lov 1563, 1567, 1572, 1577, 1583, 1590*

(udgaven fra dette år er optrykt af Pardessus 1834 i »Collection de lois maritimes« 3, 241—68 sammen med en fransk oversættelse), 1643 og 1670, se Bibliotheca Danica 2, 627—30, 634.

R: Dat Denische Seerecht . . . Erstlick mith K. Mt. Fryheit tho Kopenhagen gedrucket dörch Lourens Benedict. Vnde nu in gewandtlyke Sassische sprake gebröcht Dörch P. K. *Bag i står:* Gedrücket tho Rostock by Johan. Stöckelman, vnde Andream Gutterwitz MDLxxii.

W: Nedertysk oversættelse, trykt hos Westphalen i Monumenta inedita rerum Germanicarum 4, 1827-44, og herefter igen hos Engelbrecht: Corpus juris nautici 1, 175—87. Af den samme oversættelse er §§ 24, 49, 73 fremdeles trykt hos Schuback: Commentarius de jure littoris, 1751 s. 337—39. En redaktion af den findes end videre i Ny kgl. saml. 4°, 1367 på det kgl. bibliotek i København.

Fredrik II.s søret har hidtil ikke tildraget sig nogen stor opmærksomhed i den nordiske litteratur. Skönt den er hovedkilden til Danske og Norske lovs 4. bog (om søretten), har man dog ikke i Danmark besørget nogen ny udgave af den siden 1670[1]*, og endnu mindre viser den norske eller danske litteratur forsøg på at bestemme dens forhold til sine kilder. I denne henseende har man som oftest nöjet sig med at udtale, at den »for en stor del er taget af den visbyske søret«, Schlegel: Juridisk encyklopædi, 1825 s. 481, og: De gamle danskes retssædvaner og avtonomi, 1827 s. 220; at den »i det hele er taget af den visbyske søret«, se J. E. Larsen: Saml. skr. I 1, 303*[2]*; at den visbyske søret »var en hovedkilde« til den, Stemann: Den danske retshistorie s. 51; at den »væsenlig var bygget« på den visbyske søret, Maurer: De nordgerm. retskilders historie s. 139 og: Ueberblick über die geschichte der nordgerm. rechtsquellen i v. Holtzendorffs Encykl. der rechtswissensch., system. theil 4. udgave s. 355, samt Brandt: Den norske retshistorie 1880 1, 51; at den »for störste delen var hentet« fra den visbyske søret, Aubert: De norske retskilder og deres anvendelse 1, 167. Gram: Den private søret s. 2 gentager de ældre forfatteres udtalelser om forholdet mellem den visbyske og Fredrik II.s søret,*

---

[1] *Vel udgav Westphalen søretten 1745 (se ovfr.), men det var i en nedertysk oversættelse, og hans værk kan desuden ikke regnes til den nordiske litteratur lige så lidt som Engelbrechts bog fra 1790.*

[2] *Rosenvinges retshistorie § 40 udtaler sig ikke om sørettens kilder.*

men tilföjer dog, at tillige hanserecessen af 1530 er blevet benyttet, uden at han dog angiver nogen kilde for denne viden eller søger at begrunde den. I »Regesta diplomatica historiæ Danicæ« har Fredrik II.s søret end ikke fået et af dens datum bestemt nummer, skönt dog både dens udstædelsesår og dag ere aldeles sikre, og den er blevet trykt en mængde gange; kun uddraget af den nedertyske oversættelse hos Schuback er blevet opført som nummer 1984 bag ved år 1561. Af alle nyere nordiske forfattere viser kun Aubert a. st., at han har kendt den nyeste udgave af Fredrik II.s søret, den ovennævnte af franskmanden Pardessus besørgede[1], *men han omtaler dog ikke dens tilværelse og gör ikke nogen brug af de af Pardessus med stor flid samlede oplysninger om dens kilder. Han går, som anført, ud fra den nedarvede opfattelse af forholdet mellem søretten af 1561 og den visbyske, men han vil dog antage, at den »måske noget har benyttet de hanseatiske recesser og den nederlandske sølov af 1551«. Af fremmede forfattere kender Wagner: Handbuch des seerechts (1884) s. 82, Pardessus's udgave, men siger dog, at Fredrik II.s søret »inhaltlich hauptsächlich auf dem vibyschen beruht«, skönt Pardessus selv om dette spörgsmål ytrer*[2]*: »ce code a beaucoup emprunté à la compilation de Wisby, aux recés anséatique et à l'ordonnance des Pays-bas de 1551; un petit nombre de dispositions est propre à la législation danoise«. Det, som herefter må være opgaven for en ny dansk udgave af Fredrik II.s søret, vil derfor væsenlig være, at göre Pardessus arbejde bekendt i videre kredse i Norden. En revision af hans kildeangivelser vil dog være nødvendig, da de ikke al tid ere nöjagtige*[3] *og helt igennem savne den præcision, der er nødvendig, for at læseren ikke al tid skal se sig nødsaget til at slå kilden*

[1] *Denne er heller ikke nævnt i fortegnelsen over de ældre danske retskilder i Histor. årbøger 2, 238 (udkom 1848).*

[2] *A. st. s. 225.*

[3] *Det vil således ndfr. vise sig, at helt bortset fra de selvstændige danske regler, som findes i §§, hvis indhold til dels beror på fremmed ret, udgöre de fuldstændig danske §§, som Pardessus henregner til »un petit nombre de dispositions«, i virkeligheden over fjærdeparten af det samlede § antal, og at i blandt dem ikke findes de mindst omfangsrige §§.*

efter. Tilmed har han af og til oversét den virkelige kilde til bestemmelser i Fredrik II.s søret. Desuden vil en indledende udsigt over sørettens kilder, hvad Pardessus ikke har leveret, være på sin plads i forbindelse med de sparsomme oplysninger, som kunne til veje bringes om selve udarbejdelsen.

Om sin tilblivelse meddeler Fredrik II.s søret selv i indledningen, at den er blevet bevilget og samtykt af rigsrådet og fuldmægtige fra søstæderne i Danmark og og Norge. Her om vides nærmere, at kongen havde ladet affatte et udkast til en søret, og til at gennemarbejde dette fik statholderen i København, Mogens Gyldenstjærne[1]*, følgende kommissorium af 1. mars 1560*[2]*:*

Efterdi vi forfare, at der findis under dend søfarende mand møgen trette oc uenighet om atskiellige sager, som sig begifver udi deris segelats oc skibshandel, da hafve vi der fore ladet beramme en søeret, hvor efter [3]sig hver kunde vide at rette, hvilken vi eder herhoes tilskicke, bedendis eder oc begere, at i strax met det første lader forsamble af vore kiøpsteder Kiøbnehafn, Helsingøer, Malmøe, Lantskrone och anden steds, hvor eder siønis siøfarende mend, som forstand hafver, och met dennom ofverleser samme søeret, oc dersom i befinde nogen artikle der udi, som icke kunde staa, at i dennom udgiøre och, hvis i kunde tenke nøttigt er och alrede icke findis der at vere indskrefvit, at i da det lader der hoes fortegne, och nar samme søeret er ofverset oc corrigeret, at i da strax forskicker os dend egen til hende. Dermed . . . Skrefvit paa vort slot Nyborg dend [1.] dag martii aar 1560.

Meningen heraf var altså, at Mogens Gyldenstjærne skulde være formand i en kommission, hvis medlemmer han selv kunde vælge blandt søfarende mænd, og at han i forening med dem skulde revidere det omtalte udkast

---

[1] *Mogens Gyldenstjærne var en gammel søofficer og havde oftere været fører for afdelinger af orlogsskibe, se ovfr. ved skibsartikler 1561 21. febr.*

[2] *Her trykt efter det originale missive i Dske. kanc.-arkiv; afskriften [R] i Tegn. o. a. lande 6, 220 er trykt hos O. Nielsen: Kbhavns. diplom. 1, 569—70.*

[3] *R:* hver sig kand vide.

til en søret. Det har ikke kunnet oplyses, hvilke alle de mænd vare, som Mogens Gyldenstjærne valgte til at udføre dette arbejde; kun ses det af Helsingørs kæmnerregnskab for 1560, at denne bys borgemester, den bekendte tolder ved Øresundstolden, Henrik Mogensen (Rosenvinge), var i blandt dem, og at byen måtte betale vognleje og fortæring på hans rejse til København i den anledning[1]. *Ikke heller vides det, hvilken indflydelse kommissionen har har haft på, at søretten fik den nu foreliggende skikkelse, eller i hvor höj grad denne skyldes den oprindelige koncipist, men indledningens ord synes dog at tyde på, at kommissionen gav udkastet den form, i hvilken det siden udgik som lov. Hvis dette ikke havde været tilfældet, vilde det ikke have kunnet siges, at* menige søstædernis . . . fuldmectige hafve bevilget oc samtykt *den, ti herved er snarere sigtet til kommissionens arbejde end til noget almindeligt møde af stædernes repræsentanter, på hvilket søretten skulde være godkendt.*

Med hensyn til sørettens kilder vil det snart vise sig, at påstanden om den Vibyske søret som hovedkilden er i höj grad overdreven. Hovedkilden, for så vidt man vil tale om en sådan, må snarere søges i de hanseatiske recesser eller i den på disse byggede Lybske ordinans af 1542, trykt hos Pardessus 3, 425—37, og da selve den visbyske søret for 12 (14) §§.s vedkommende er taget fra lybsk ret, medens de øvrige bestå af flamske og nederlandske stykker, og 8 af de förste atter ere benyttede til Fredrik II.s søret, kan det i sandhed siges, at denne væsenlig består af hanseatisk ret. Visbys søret er kun blevet benyttet som eneste kilde til følgende §§ eller stykker af §§ (§en i Visby søret efter den yngre danske oversættelse, hvorom mere ndfr., föjes til i parentes): § 5 begyndelsen (2), § 16 (61), § 18 (18, 43), § 19 (19), § 24 (15), § 35 1. led (6) og slutningen (63), § 36 1. led (1), § 41 (11), § 43 begyndelsen (13), § 45 beg. (34), § 50 1.—3. led (20, 38), § 51 (39), § 52 begyndelsen (55), § 54 (22, 47), § 56 i slutningen (27), § 59 (35, 41), § 60 i be-

[1] *Historisk tidsskr. 5, 469.*

gyndelsen (59, 60), § 63 (53), § 68 i begyndelsen (40) og § 70 (56), altså i 18 ofte længere §§ tilmed jævnlig kun til en sætning lige i begyndelsen. Følgende §§ i søretten minde ganske vist i enkelte henseender om Visby søret, men ordlyden og reglernes hele indhold viser, at der direkte er blevet benyttet andre kilder: § 7 (4), § 14 (4), § 23 (39), § 24 (37), § 35 (34), § 37 (34), § 39 (23), § 51 (12, 21), § 55 (27, 48, 65), § 57 (49), § 58 (28, 50). Ved følgende §§ er det tvivlsomt, om det er Visby søret eller en anden lov, der er kilden: § 16 (Visby § 61 eller Lyb. ord. 1542 § 19), § 7 (Visby § 4 eller reces 1441 § 2).

Spörgsmålet bliver herefter, hvilken af de mange tekster af den Visbyske søret, der er blevet lagt til grund for Fredrik II.s søret. Den tekst, som i 1560—61 må have været den i Danmark lettest tilgængelige, er den yngre danske oversættelse, som 1545 blev trykt af Hans Wiingaardt[1] *og senere igen er blevet udgivet efter håndskrifterne af Schlyter*[2]*. Den blev oversat med benyttelse af den hollandske*[3] *tekst, der er en efter kilderne rettet oversættelse af den 1505 af Gotfred af Gemen trykte nedertyske tekst*[4]*. Denne udgave var den gang, da Fredrik II.s søret blev udarbejdet, for længe siden udsolgt og har formodenlig allerede i lang tid ikke været til at opdrive, siden den 1545 trykte danske oversættelse udgik fra den hollandske. Det er derfor allerede på forhånd sandsynligt, hvad også en jævnføring af enkelthederne vil stadfæste, at Fredrik II.s søret netop har benyttet den 1545 trykte danske oversættelse af Visby søret. Vel findes der i håndskrift en ældre dansk oversættelse, udført direkte efter Visby sørets nedertyske tekst, og som endogså er ældre end Gemens udgave af denne*[5] *og er benyttet noget af den yngre danske oversættelse af 1545*[6]*, men den har ikke direkte været kilde til Fredrik II.s søret. Dette vil*

---

1 *Denne udgave er aftrykt i Ny Danske magasin 1. bd.*

2 *Schlyter: Wisby stadslag och sjörätt s. 370—408.*

3 *Schlyter a. st. s. XXIX, LXXXII og CVII.*

4 *Schlyter a. st. s. XXIX og LXVII.*

5 *Schlyter a. st. s. XXIX, LXXXII. Den er trykt hos Schlyter a. st. s. 349—70.*

6 *Schlyter a. st. s. LXXXIII.*

foruden deraf, at den gamle danske oversættelse ikke har de §§ af Visby søret, som stamme fra Lybsk ret, og som dog ere benyttede i Fredrik II.s søret, klart fremgå af en jævnføring mellem f. eks. dennes § 54, den gamle danske oversættelses § 10 og den yngres § 22. På grund af dette forhold er dennes §inddeling fulgt ved anførslerne af Visby søret i denne indledning og i anmærkningerne til aftrykket ndfr., i hvilke dog §.s nummer i den nedertyske (Gemens) tekst er föjet til i ( ). I øvrigt skal her i al korthed mindes om oprindelsen til den tekst, som bærer navnet »den Visbyske søret«. På hansemødet i Lybæk 1407 15. maj udtalte afsendinge fra Brügge ønsket om forskrifter vedkommende kastningsretten. Derefter blev s. å. i Amsterdam under medvirkning af et hanseatisk gesandtskab til veje bragt et koncept med bestemmelser herom og om den øvrige private søret. Dette koncept er den såkaldte »ordinancie« (Visby søret §§ 40—64, den hollandske og yngre danske oversættelses §§ 37—64). Dens kilder har været et særligt udkast om kastningsretten og ældre optegnelser af sædvansmæssig godkendte bestemmelser, blandt hvilke nogle skrev sig fra Olerons søret[1]. *Senere kom gesandtskabet til Brügge, hvor det fik en afskrift af den såkaldte »Vonnesse van Damme«, der var en flamsk oversættelse (for byen Damme) af Olerons søret §§ 1—24. Denne tekst (Visby søret §§ 15—39, den hollandske og yngre danske oversættelses §§ 13—36) föjedes i nedertysk oversættelse til ordinancien, og disse to stykker, som under navn af »waterrecht« fandt en stor udbredelse og fik forskellige tilföjelser, findes næsten al tid samlede i håndskrifterne. Da Gemen 1505 vilde udgive waterrecht, benyttede han et håndskrift, i hvilket 14 lybske artikler*[2] *(Visby søret §§ 1—14, den hollandske og yngre danske oversættelses §§ 1—12) vare stillede foran waterrecht, til hvis ordinancie der end videre var föjet*

[1] *Den amsterdamske søret, som man plejer at angive som kilde til dette afsnit, er kun et revideret koncept til ordinancien, Wagner a. st. s. 69.*

[2] *Disse findes ikke i de andre håndskrifter og derfor, som nævnt, heller ikke i den ældre danske oversættelse; de høre således ikke oprindelig sammen med waterrecht.*

to andre lybske artikler (Visby søret §§ 65—6, den hollandske oversættelses §§ 71—2, af hvilke den nyere danske oversættelse kun har den til § 71 svarende § 65). Gemen trykte det hele, gav sin tekst navnet »den Visbyske søret« og henlagde i en efterskrift dens oprindelse til Visby formodenlig, fordi han havde fået det håndskrift, han benyttede, fra denne by, i hvilken der, som det ses af et dokument fra 1482, fandtes en domstol for søsager, som dömte efter waterrecht. Gemens tekst blev senere forøget med et femte stykke, §§ 65—70 i den hollandske oversættelse, der dog ikke findes i alle håndskrifter af den yngre danske[1].

Som kilde til Fredrik II.s søret har den hanseatiske lovgivning for søfartsforhold spillet en i det mindste lige så stor rolle, som den Visbyske søret. Hin foreligger i en række recesser, af hvilke recessen af 1530[2]*, som blev hovedkilden til Lybæks ordinans af 1542*[3]*, er den betydeligste. De kapitler af Fredrik II.s søret, som have sin kilde i disse to loves indhold, have af dette kun optaget stof, som er ordret fælles for bægge. Det er derfor næppe muligt at sige, om koncipisten af Fredrik II.s søret har benyttet den ene eller den anden af disse to love eller måske bægge.*[4]

---

[1] *Se nærmere Schlyter a. st. s. XXVI — XXXVIII jfr. hans kritik i Sveriges gamla lagar 13, XV f. af Stemanns forvirrede angivelser i Dansk retshistorie s. 49—51; end videre Wagner a. st. s. 68 71, der udførlig angiver den ældre og nyere litteratur, og: Zur geschichte des Wisbyschen seerechts (Zeitschr. f. handelsrecht 27. bd.), samt Kreuger: Bidrag till upplysning om Visbys sjörättsliga förhållanden under medeltiden, Lund 1885. Indtil en ny kritisk udgave af waterrecht foreligger, vil det være nødvendigt at citere efter Visby søret.*

[2] *Denne er ligesom de nedennævnte hanserecesser trykt hos Pardessus 2. bd. Efterhånden optages de i den store udgave af hanserecesser.*

[3] *Trykt hos Pardessus 3. bd.*

[4] *Med mindre der kan bygges noget på, at der til Fredrik II.s søret ikke er benyttet én § af ord. 1542, som ikke tillige findes i reces 1530. Af hin er ikke benyttet 15 §§ (se ndfr.), og af disse have kun 3 (2, 10, 13) sin kilde i reces 1530. Det kunde synes påfaldende, at ikke én af de 12 nye §§ i ord. 1542 er blevet benyttet til Fredrik II.s søret, hvis hin ordinans er dennes egenlige kilde.*

Under disse omstændigheder har Pardessus i sine kildeangivelser til Fredrik II.s søret valgt udelukkende at henvise til recessen af 1530 og slet ikke at nævne den Lybske ordinans af 1542. I modsætning hertil er nedenfor denne sidste behandlet som förste hånds kilden og reces 1530 anført i ( ) blandt anden hånds kilder. De 24 §§ i Fredrik II.s søret, som således ere konciperede med benyttelse af Lybæks ordinans 1542 eller reces 1530, ere, i det de tilsvarende §§ i disse to love föjes til i parentes i den anførte orden, følgende: § 1 begyndelsen (3—2), § 2 (17—15), § 3 begyndelsen (29 beg. — 25 beg.), § 9 (12—11), § 10 (7, 1. led — 6), § 11 (8—7), § 12 (omarbejdelse af 9—8), § 13 (omarbejdelse af 27—23), § 14 begyndelsen (31—27), § 15 (28—24), § 16 (19—16), § 24 begyndelsen (23—20), § 24 midten (24—20), § 25 begyndelsen (25—21), § 28 begyndelsen (32—28 og 33—29), § 29 1. led (11—10), § 30 midten (32—28), § 33 1. led (26—22), § 37 1. stykke (5—4), slutningen (6—5), § 39 begyndelsen (21—18), § 40 (16—14), § 42 (20—27), § 43 begyndelsen (4—3), § 44 (omarbejdelse af 15—13), § 47 (22—19), § 62 (30—26). Af denne sammenstilling vil det fremgå, at Fredrik II.s søret af de 30 §§ i reces 1530 ikke har taget hensyn til 4 §§ (1, 9, 12, 30) og af de 41 §§ i Lybæks ordinans 1542 ikke har benyttet 15 §§ (1, 2, 10, 13, 14, 18, 24, 34—41).

Foruden disse hanseatiske love er ndfr. i anmærkningerne angivet andre hanserecesser og hanselove som kilder til Fredrik II.s søret, nemlig til § 4 (den hanseatiske skipperforordning 1482[1] 22. april § 1), § 6 (reces 1378[2] § 3), § 7 (reces 1441[3] § 2 (23)), § 20 (skipperfordg. 1482 § 22, fordg. 1435 maj[4] § 2), § 24 i midten (reces

---

[1] *Den er sidst trykt i: Die recesse der hansetage 1477—1530 1, 309—12. Tidligere skal den være trykt hos Pardessus a. st. 6, 497, men dette bind fattes i det kongelige biblioteks eksemplar af bogen og har derfor ikke kunnet efterses. Pardessus har senere optrykt sin tekst i: Us et coutumes de la mer 2, 575.*

[2] *Sidst trykt i: Die recesse der hansetage 1256—1430 2, 171.*

[3] *Sidst trykt a. st. 1431—76 2, 351—67.*

[4] *Den af Pardessus som reces 1434 oktbr. anførte tekst, se ndfor.*

1447[1] *§ 23 (93), men dette må dog ikke forstås således, som Pardessus synes at tage det, som om disse recessers tekst har foreligget koncipisterne af Fredrik II.s søret. Disse have næppe arbejdet på grundlag af en samling hanserecesser. Meningen er kun, at for så vidt de i de pågældende §§ anførte bestemmelser have berøringspunkter med hine hanserecesser, ere de optagne af en praksis, i hvilken de i tidens løb ere trængte ind fra hine recesser.*

På grund af den store rolle, som hanseretten således spiller som kilde til Fredrik II.s søret, er der i anmærkningerne til denne taget noget hensyn til dens historie, og der er søgt eftervist de enkelte bestemmelsers vandring fra reces til reces[2]*, indtil de til sidst landede i Fredrik II.s søret. Ved slet og ret reces i disse anmærkninger menes derfor også al tid: hansereces.*

En tredje kilde til Fredrik II.s søret skyldes den i det 16. årh. stedse tiltagende forbindelse med Holland. Her sigtes til den nederlandske ordinans af 1551 19. juli[3]*, og den er blevet benyttet i ikke så lidt større omfang end Pardessus har antaget. Han henviser kun med rette til den (§en i denne står i det følgende hosføjet i parentes) ved Fredrik II.s søret § 21 1. stykke (15 til 17), § 22 1. stykke (18), § 23 1. stykke (20) og § 39 i slutningen (44), men den er fremdeles kilde til: § 19 (27, 29), § 39 i slutningen (44), § 52 i midten (40), § 55 (46), § 56 i begyndelsen (48), § 57 (47) og § 58 (49). Nogle af disse §§ sætter Pardessus i forbindelse med den*

---

[1] *Sidst trykt i: Die recesse der hansetage 1431—76 3, 171—97 (hos Wagner a. st. 1, 77 urigtig anført som no. 258 for no 288; recessen har heller ikke, således som W. anfører, nogen § 99).*

[2] *Recesserne ere opregnede hos Wagner a. st. 1, 76—77, hvor der dog er oversét reces 1385, der ikke findes hos Pardessus, men er trykt i udgaven af hanserecesser 1250—1430 3, 161. Ved de recesser, af hvilke Pardessus kun har trykt enkelte §§, angiver i dette værk det første §-tal bestemmelsens nummer hos Pardessus, det andet numret i den fuldstændige tekst i udgaven af hanserecesser. Den af Pardessus som reces 1434 oktbr. anførte tekst er her i overensstemmelse med den ny udgave i hanserecesser 1431—76 1, 320—21 anført som fordg. 1435.*

[3] *Trykt hos Pardessus 4. bd.*

Visbyske søret og det tilmed med §§ af dennes flamske afsnit (Vonnesse van Damme). Nu beror ganske vist de §§ af den nederlandske ordinans, i hvilke jeg foretrækker at søge kilden til de pågældende bestemmelser i Fredrik II.s søret, til dels ligeledes på den flamske, der er oversat efter Olerons søret, men de ere i højere grad end Visby søret bearbejdelser, og Pardessus har oversét, at den verbale overenstemmelse mellem §§ i Fredrik II.s søret og i den nederlandske viser, at denne og ikke det flamske afsnit i den Visbyske er blevet benyttet ved udarbejdelsen af hin. Som kilder til de benyttede §§ af den nederlandske ordinans 1551 henviser Pardessus for uden til den flamske søret og gennem denne til Olerons, end videre til den sydvest-evropæiske søret Consolato del mare, men det vilde have ført for vidt i anmærkningerne at gennemføre henvisningerne til disse fjærnere, af og til også tvivlsomme kilder.

Medens Pardessus påstand om, at Fredrik II.s søret § 15 har den islandske Jónsbók til kilde, bestemt måtte afvises, har jeg ikke villet benægte, at samme lov kunde være kilden til § 61, om jeg end anser det for meget usandsynligt, at en tekst af denne lov har stået til koncipistens rådighed. Bestemmelsen i § 61 har desuden en så selvfølgelig karakter, at det næsten skulde synes troligt, at man i Danmark kunde hitte på den uden at behøve at gå i lære på Island. Som analogi hertil kan henvises til K. Maurers bemærkning om kastningsretten[1]*, hvis tilstedeværelse i dansk ret man plejer at hidlede fra en anden, tredje, fjærde eller femte hånds påvirkning af lex Rhodia de jactu. Dennes princip er imidlertid så naturligt, at man i Norden vel måtte kunne finde det af sig selv, og det kendes i virkeligheden allerede i Islands Kónungsbók § 166.*

Til følgende §§ i Fredrik II.s søret har det end ikke for mindre stykkers vedkommende været muligt at påvise nogen kilde: §§ 8, 17, 26, 27, 31, 34, 38, 46, 48, 49, 53, 64, 66, 69, 71—73. Om end måske enkelte

---

[1] *I Aubert: De norske retskilder, 1877, s. 168.*

af dem ere helt nye bestemmelser, have de fleste dog sikkert ligesom §§ 32 og 67 (de kgl. søkrigsartikkels breve) og § 65 (Koldingske reces 1558 § 2) sin rod i den særlig danske ret, hvad enten nu denne havde fundet sit udtryk i særlige love eller i praksis. Men heller ikke de §§, til hvilke der ovenfor er angivet udenlandske kilder, ere udelukkende taget fra disse. Jævnlig består lånet kun af en enkelt sætning, medens artiklens andet indhold er et selvstændig dansk produkt. I øvrigt må der sikkert advares imod uden videre at antage de retssætninger, hvis formulering er lånt fra de ovenfor nævnte udenlandske love, for egenlig nye indvandrere. Der er intet i vejen for, at mange af dem og måske de fleste, ligesom de direkte fra den Visbyske søret hentede, i lang tid kunne have haft hjemme i den danske ret om søfartsforhold, og at man kun har benyttet hine fremmede loves formulering som den nemmeste måde til at skaffe retssætningerne udtryk. Men selv om de ere nyoptagne, vil dog en nærmere betragtning af Fredrik II.s søret vise, at denne ikke væsenlig og uselvstændig importerer fremmed ret. Den er lige så meget et originalt arbejde, der bearbejder det fremmede stof[1] *og tillæmper det på danske forhold*[2]*, og særlig må det fremhæves, at kildernes bevisbestemmelser ere blevne omdannede, og at det danske bødesystem med den danske fordeling af bøderne til sagsøgeren og kongen eller til disse og tillige til byen er blevet sat i stedet for*

---

[1] *Medens en kildeangivelse ved andre i denne samling optagne love vil sige, at kilden er så godt som ordret udskrevet af den pågældende lov, således at der også jævnlig har kunnet göres rede selv for afvigelser i småting, er forholdet mellem søretten og dens kilder i overensstemmelse med det i teksten bemærkede et andet, og kun sjældnere kan man gå ud fra, at overensstemmelsen mellem dem strækker sig videre end til selve indholdet og meningen.*

[2] *Fredrik II.s søret er en illustration til følgende udtalelse af Heusler: Institutionen des deutschen privatrechts, 1885 1, 23: Derartige culturhistorische prozesse wie die aneignung fremden rechtes verlaufen bei einem in vollkraft aufstrebenden volke (ti dette må vel siges om det danske folk i året 1561) nicht mechanisch und sklavisch receptiv; die aneignung, so weit sie überhaupt stattfindet, wird von selbst unter der hand des recipierenden volkes eine neubildung in seinem geiste.*

kildernes regler. Hvis den her leverede nye udgave af Fredrik II.s søret måtte blive anledning til, at denne lov tildrager sig större opmærksomhed end man hidtil har helliget den, vil det sikkert vise sig, at den er det betydeligste lovgivningsarbejde, der er tilvejebragt i Danmark lige fra langt ned i middelalderen og indtil Kristian V.s lovbøger [1].

Mærkelig nok er der hverken bevaret noget koncept eller nogen original udfærdigelse af Fredrik II.s søret, og det har derfor været nødvendigt at lægge originaludgaven til grund for aftrykket. Da de senere udgaver kun ere optryk efter denne, er en jævnføring med dem anset for unødvendig. Også for afskrifterne i forskellige lovhåndskrifter ligger originaludgaven til grund. Den store betydning, som søretten måtte få for Danmarks naboer, ligesom formodenlig også dens anvendelse i hertugdömmet Slesvig [2], *var årsag til, at der allerede i det 16. årh. blev affattet ikke mindre end to nedertyske oversættelser, af hvilke den ene blev trykt som selvstændig bog i Rostok 1572, den anden först af Westphalen* [3]. *En jævnføring mellem dem vil straks vise, at de ere affattede uafhængig af hinanden* [4], *om de end en enkelt gang kunne være enige om at udelade en sætning (§ 47). Rostoks oversættelsen er affattet i et bedre sprog end Westphalens, som i det hele holder sig meget nöje til den danske tekst. Westphalens oversættelse fremviser også flere mere eller mindre betydelige udeladelser (indl., §§ 9, 19, 26, 34, 36, 46, 49, 50, 57, 73) om end ikke så mange, som Pardessus tillægger den. De af Pardessus til indledningen og §§ 43, 59 og 73 noterede udeladelser må skyldes en mangelfuld forståelse hos ham selv af den nedertyske tekst. Rostoksoversættelsen har kun få for den egne udeladelser (§§ 30, 38, 53) og enkelte*

---

[1] *Med søretten for öje siger Pardessus derfor også: Frédéric II tient un rang distingué parmi les législateurs du Danemark, a. st. 3, 325.*

[2] *Med hensyn hertil gælder også noget tilsvarende som om håndf. 1559 og reces 1558, se ovfr. s. 57 og 6 og den på sidst nævnte sted anførte litteratur.*

[3] *Pardessus kender kun oversættelsen hos Westphalen, Wagner kun Rostoksoversættelsen.*

[4] *Se også varianterne i det følgende.*

tilföjelser (§§ 49, 52). Da den har været trykt og således i udstrakt anvendelse, og da det kan have sin interesse ved enkelte mindre tydelige steder i Fredrik II.s søret at se, hvorledes samtiden har forstået den, er der foretaget en fuldstændig jævnføring mellem T og R og varianterne ere meddelte i det følgende. Derimod er det anset for unødvendigt fuldstændig at jævnføre T med W, om hvis anvendelse og betydning der intet foreligger. Dennes læsemåde er dog anført overalt, hvor der gives en læsemåde efter R, ligesom dens udeladelser ere anførte efter en revision af Pardessus undersøgelse.

Vi Frederik den anden, . . ., helse eder alle vore kiere tro undersotte, som bygge oc bo oc met seiglads oc anden skibsnæring handle oc vandle her udi vore riger Danmark oc Norge oc andre vore underliggendis lande oc førstedome, evindeligen met gud oc vor naade.

Vider, at efterdi vi ere kommen udi forfaring, som oc os klageligen af vore egne undersotte saa vel som af fremmede er forberettet, hvorledis der skal findis stor, merkelig brøst eblant søfarende folk her udi riget, at mange uforfarne skipere findis, som icke vide den rette medel oc maade at tilvende deris redere gafn oc fordel, icke helder, hvorledis de skulle holde seg emod kiøbmend oc kiøbmendsgods at lade sig befragte eller at holde deris folk inden skibsborde, met mange andre brøste oc utilbørlighed, som den menige søfarende mands næring oc biæring er anrørendis. Desligeste at der skal komme mange ubekiende styremend her ind udi riget for stor løn oc hyre, endog en part af dennom i det embet, de dennom for udgifve, ere meget vanvittige, oc efterdi at alle de, som ere inden skibsborde, (næst den aldmegtigste gud) mest fortrøste dennom paa styremanden, som udi storm oc ald lifsfare met skib oc gods skal dennom beredde, er det ingen ringe sag sig den befalning ofver at tage; ti[1] for-

[1] *Således yngre optryk; T:* di.

medelst uforstandige styremend, som paa hafner, grunde, ref oc banker ubekiende ere oc icke helder vide at beregne tider efter maanedens vext oc afbræk, som kaldis ebbe oc floed, met andet, som deris kald tilhører, mange skibe blifve forgangen oc omkommen, hvorfor storligen er fornøden, saadan skade oc ulycke at afvende oc forkomme, paa forskrefne styremend at hafve synderlig agt oc indseende.

Oc fordi det menige skibsfolk findis at holde sig meget utilbørligen emod deris skipere oc formend saa vel paa land som inden skibsborde met druckenskab, oprøer, mytteri, forbund, ulydighed oc ald anden ulempe oc icke agte eller anse deris egen ære, gode lycke, timelig straf eller noget andet, er det befryctendis, (uden der betiden findis raad oc lempe til), at den, som sin handel til søes bruger, der ofver kand lide stor skade oc afbrek.

Vi ocsaa befinde, at vore riger oc lande met deris øer oc søstæder strække sig alle til det store haf oc ere beringede met fiorde oc strømme af øster oc udi vester, oc vore indbyggere efter guds skik oc forsiun at skulle hafve deris største underholding oc næring af søhandel met afførsel oc tilførsel, fiskeri oc anden seigladsis brug [1], da ere vi billigen der af foraarsagede oc nu udi vort regementis begyndelse besynderlig tilnegede at giøre en god skik oc ordning der paa, af hvilken den aldmegtigste gud kand prisis, vore kiere undersaate mue læris oc al ting kand ske met tilbørlig agt oc forsiun emellom alle dennom, som af seigladsis handel skulle sig nære oc underholde [2], oc vi nu der for met vore elskelige Danmarkis rigis raads raad oc menige søstædernis her udi vore riger Danmark oc Norge fuldmectige hafve bevilget oc samtykt oc nu bevilge oc samtycke denne efterfølgendis søret, som skal holdis oc brugis udi vore riger Danmark oc Norge, paa det den ene met den anden des bedre kand vide sig udi

[1] *W forbig.:* ti formedelst . . . brug. [2] *W forbig.:* af hvilken ... underholde.

sin bestilling, skib oc skibshandel anrørendis at rette oc holde. Oc til forskrefne sørættis ydermere forfremmelse ville vi alle borgemestere, raadmend oc byfogeder udi alle vore søstæder udi Danmark oc Norge saa vel som andre vore lande oc førstedome biudet oc befalet hafve, at de den mandag næst fore vor frue dag kyndermysse aarligen til tinge lade for menige borgere oc bymend forskrefne vor søræt læse oc forkynde under vor konniglig hefn, straf oc vrede.

Cap. 1. At ingen skiper skal vere megtig til at forfragte sit skib uden met sine rederis vidskab.

Først ville vi, at ingen skiper skal vere megtig til at forfragte sit skib uden met sine rederis vidskab oc samtycke, saa frembt de ere saa nerverendis, at forskrefne skiper kand forspørge seg met dennom enten met bud eller skrifvelse, eller oc beraade oc forspørge seg met sin skrifvere, styremand oc fornefniste skibsfolk. Hvem, som her emod giør, oc hand vorder beklaget der ofver, da skal det, som hand saa giort hafver, ingen magt hafve, oc samme skiper skal hafve forbrot 10 mark til konningen oc 10 mark til byen.

Kilden til: Først ville vi . . . samtycke, *er Lyb. ord. 1542 § 3 (reces 1530 § 2, reces 1447 § 13 (64), reces 1434 § 3 (21).*

Cap. 2. At ingen skiper maa leie folk til skibsbehof, uden de ere skild met vilge oc venskab fra dennom, som de sist hafve met seiglet.

Oc naar nogen skiper vil leie folk til skibs behof, da skal hand først tilspørge hver besynderligen, met hvem hand sist seiglet hafver, om hand met vilge oc venskab er fra hannom skild; kand hand det icke met brefve eller gode viende bevise, da skal hand den icke leie.

Kilde: Lyb. ord. 1542 § 17 (reces 1530 § 15).

Cap. 3. At styremend oc baadsmend ere pligtige til strax at gifve dennom ind udi skibet, efter at

skiperen dennom leiet hafver oc dennom derom tilsiger.

Hvilken skiper, som hafver leiet sit folk, vere seg enten styremand eller baadsmand, da ere de strax pligtige at gifve seg ind udi skibet saa tilig, som skiperen dennom der om tilsigendis vorder, oc der tage vare paa deris embede oc arbeide at lade eller ballaste skibet, før end de uppebere deris hyre; kunde de siden icke til ens vorde met skiperen om hyren, da gifve skiperen dennom for hver dags arbeide som andre dagløners, oc der met dennom kvit ere. Hafve de oc uppeboret deris hyre oc blifve forsømelige oc icke tage vare paa skibet, da gifve samme hyre tilbage oc der til met saa megit, som dennom vaar lofvit til hyre, halfdelen til konningen oc halfdelen til skiperen, eller oc leggis udi fengsel udi 14 dage til vand oc brød, om de icke hafve at betale met.

Kilden til: Hvilken skiper . . . vorder, *er Lyb. ord. 1542 § 29 (reces 1530 § 25 i beg.).*

Cap. 4. Hvad en skiper skal gifve sit folk til hyre, naar hand vil seigle vestvert enten udi Frankerige eller Spanien.

En skiper, som vil seigle vestvert enten udi Frankerige eller Spanien efter salt eller anden vare, da skal hand gifve sit folk deris fulde hyre halfparten der, som hand udreder eller ballaster skibet, oc anden halfpart, naar hand kommer tilbage igen oc hafver forlosset sit salt eller andet hans gods oc vare.

Reces 1380 § 1 handler vel lige som dette kapittel om de steder, hvor hyren skal betales, men giver helt andre regler og kan derfor ikke, som Pardessus mener, være kilden. Snarere kan tænkes på benyttelse af skipperfordg. 1482 § 1.

Cap. 5. Hvad straf den styremand, lodsmand oc baadsmand skal lide, som seg forhyrer oc icke er god for det, de dennom udgifve.

Om nogen styremand eller baadsmand sig forhyrer

oc icke er god for det, som hand sig udgifver, oc det kand hannem skielligen ofverbevises af to eller tre inden skibsborde, den skal miste sin hele hyre oc der foruden bøde[1] saa megit, som hannom vaar lofvet til hyre, halfdelen til konningen oc halfdelen til skiperen; dersom hand icke hafver at bøde met, skal hand tre gange gaa under kølen, uden skiperen hannom benaade vil.

Oc dersom nogen styremand eller lodsmand lader sig leie for styremand eller lodsmand, oc skiperen fanger skade enten paa skib eller gods for hans forsømelse oc uforfarenhed skyld, da skal samme styremand eller lodsmand vere plichtig at bøde ald skaden igen, om hand det formaar. Men dersom hand icke formaar at betale skaden, da hafve skiperen magt ofver hans lif[2], om det kand bevises met try skiellige viende inden skibsborde.

Kilden til: Om nogen . . . lofvet til hyre, *er Visby § 2 jfr. skipperfordg. 1482 §§ 5, 6; til:* Men dersom . . . hans lif, *er vist dansk retspraksis, se et kgl. missive 1564 i Tegn. o. a. lande 7, 672, meddelt i V. A. Secher: Samling af kongens rettertingsdomme 1605—14 s. 550.*

[1] *For:* bøde, *har R:* dem köninge to gewende vörvallen syn; *W:* gelden.

[2] *RW:* lyf unde lewen.

Cap. 6. Om en baadsmand icke er sin skiper følgagtig, naar vinden blæs.

Hvilken baadsmand formedelst druckenskab eller anden ulydighed icke vil vere sin skiper følgagtig[1], naar vinden blæs, da skal skiperen ingeledis forligge sin vind, men leie en anden mand udi hans sted, oc den, som brødig findis, skal igien gifve, hves hand hafver annammet, oc hves som den ydermere kaaster, oc hafve forbrut 10 mark til konningen oc 10 mark til byen; den same ræt skal oc vere om styremanden. Hafver hand icke at betale met, da skal hand antvordis konningens

[1] *For:* vere følgagtig, *har R:* wil to schepe volgen; *W:* gehohrsam oder gefolgig syn.

lensmand oc træl[e][1] for sin brøde oc faldsmaal. Oc dersom noger baadsmand er sin skiper ulydig udi søen, da hafve skiperen magt at sætte hannom udi land oc beløne en anden udi hans sted af den uhørsom baadsmands [2]hyre oc føre, oc skiperen der met [3]angerløs vere.

Retten til at sætte en ulydig bådsmand i land findes nævnt i reces 1378 § 3; derimod kan kapitlet ikke, således som Pardessus tror, sættes i forbindelse med Visby § 1, der taler om det tilfælde, da den hyrede ikke vil fortsætte den påbegyndte rejse.

[1] *T og de yngre optryk:* trælis; *RW:* arbeiden.
[2] *R:* hüre unde vöre; *W:* hüere und föringe.
[3] *R:* der sörge loes syn; *W:* ohne schaden syn.

Cap. 7. Om nogen baadsmand ligger af skibet om nattetide uden skiperens forlof.

Om nogen baadsmand seg fæst hafver oc ligger af skibet om nattetide uden skiperens forlof oc vorder omklaget, hand bøde der for 3 mark til konningen oc 3 mark til byen; men sker nogen ydermere skade for slig forsømelse, da stande der for til rætte efter sagens leiglighed.

Kapitlet har ikke således, som Pardessus tror, Visby § 17 (19) til kilde; derimod er Visby § 4 (4), der stemmer med reces 1441 § 2 (23), kilden til: Om nogen . . . forlof.

Cap. 8. Hvad straf den baadsmand bør, som om nattetide findis paa gaden oc udi utilbørlige huse.

Findis nogen baadsmand, [1]som paa nogen reise stæd er, om nattetide paa gaden eller oc [i] utilbørlige huse oc herberge, den maa oc skal fogeden oc byes tienere gribe oc fengsle udi 3 tage til vand oc brød, oc der til met bøde 3 mark til konningen oc 3 mark til byen. Giør

Kapitlet har ikke, som Pardessus mener, til kilde reces 1441 § 2, med hvilken det kun har berøringspunkt i vand og brøds straffen, som dog her er foreskrevet for det i kap. 7 ovfr. nævnte tilfælde, at der ved bådsmandens udeblivelse sker yderligere skade. Heller ikke Visby § 33 (36) minder om dette kapittel.

[1] *R:* de sik up eine reise vörhüret heft; *W:* de up jeniger reise is.

hand nogen anden gierning, stande der for til rætte efter sagens leilighed.

Cap. 9. Naar et skib kommer udi hafn eller paa red, oc faalket ville fare udi lande, at halfdelen af dennom skal blifve udi skibet.

Kommer en skiper met sit skib udi hafn eller paa red, oc hans folk ville fare udi landet, da skal halfdelen blifve udi skibet oc troligen det forvare, oc de, som fare udi landet, skulle betimeligen komme til skibs egien. Hvo som her emod seg fordrister at blifve udi [l]ande uden skielig aarsage oc[1] skiperens forlof. hand straffis oc bøde der for, som her næst tilforn sagd er.

Kapitlet har ikke, som Pardessus mener, nogen nærmere berøring med Visby § 33 (36); derimod er Lyb. ord. 1542 § 12 (reces 1530 § 11) kilden til: Kommer . . . det forvare, *og til:* Hvo, som . . . bøde der for.

[1] *W forbig.:* skielig aarsage oc.

Cap. 10. [Hvor] meget skiperens, styremandens oc andre inden skibsborde føring er, naar en skiper vil seigle vestvert.

Naar en skiper vil seigle vestvert udi Holland, Seland, Engeland, Skotland, Frankerige, Portugal eller Spanien, da er hans oc styremandens føring hver dennom en læst, høfvidsbaadsmanden, skrifveren, tømmermanden oc kocken hver dennom en half læst, oc de andre baadsmend hver[1] tre om en læst.

Kilde: Lyb. ord. 1542 § 7 1. led (reces 1530 § 6, som dog for: oc de . . . en læst, *har:* vnd den anderen bosluden veer tunnen*).*

[1] *Således de yngre optryk; T:* hveri.

Cap. 11. At ingen maa selge sin føring af skibet uden skiperens sambtøcke oc vidskab.

Maa ingen selgie sin føring af skibet uden met skiperens sambtycke oc vidskab under same førings fortabelse, halfdelen til konningen oc halfdelen til skiperen.

Kilde: Lyb. ord. 1542 § 8 (reces 1530 § 7), som dog ikke omtaler anvendelsen af den forbrudte føring.

Cap. 12. At skiperen icke skal vere forpligtet at svare til nogen føring, naar skibet er tillad.

Icke skal skiperen helder vere pligtig at svare til nogen føring, naar skibet er tillad; men naar skiperen begynder at skibe, skal hand paaminde hver udi almindelighed der om oc da hver gifve til kende, som vil skibe sin egen føring oc giøre seg den saa nyttig, som hand kand. Oc skal ingen baadsmend selgie deris førings rom uden skiperens sambtycke.

Kilden er Lyb. ord. 1542 § 9 (rec. 1530 § 8), som dog for: men naar ... sambtycke, *har:* sunder de jenne, de se geschepet heft, mach se beholden. *Pardessus, som følger udgaven af 1590 af søret 1561, har følgelig:* lade, *på det förste sted, hvor originaludgaven har:* skibe; *han påstår derfor, at:* skibe, *på det andet sted skal rettes til:* lade, *i overensstemmelse med Kristian V.s lov 4. 1. 29, da tekstens læsemåde ikke giver nogen mening. Heri er to misforståelser: Kristian V.s lov a. st. har netop:* lade, *og:* skibe, *ligesom udgaven af 1590 af søretten, og bruger ligeledes ordet:* skibe, *i 2. 4 uden at Pardessus i sin udgave heraf foreslår nogen rettelse. Dernæst er:* skibe, *virkelig et ord, som har borgerret i dansk (Molbechs ordbog 2. udg. 2, 749), hvori det er trængt ind fra nedertysk; det er simpelt hen den nedertyske kildes:* schepen, *i dansk omklædning. — Jfr. Visby § 30 (33).*

Cap. 13. Hvad en baadsmands straf skal vere, om hand forsømmer sit arbeide den stund, skibet ladis eller lossis.

Forsømer nogen baadsmand sit arbeide ald den stund, at skibet ladis eller lossis, hand skal gifve sine staalbrødre for hver dag, hand det forsømmer, en half mark.

Omarbejdelse af Lyb. ord. 1542 § 27 (reces 1530 § 23).

Cap. 14. At ingen maa føre baaden eller espingen fra borde.

Ingen maa føre baaden eller espingen fra borde uden met skiperens, styremandens eller høfvidsbaadsmandens forlof; hvem det giør, skal hafve forbrut til alt skibsfolket 3 mark, oc kommer baaden noget til eller oc [1]formedelst

Kilden til: Ingen ... forlof, *er Lyb. ord. 1542 § 31 1. led (reces 1530 § 27*[2] *1. led jfr. Visby § 4 sidste led).*

[1] *R:* dörch sülk afvörent; *W:* dardorch.

[2] *Pardessus har (3, 247) fejlagtig § 28 jfr. 2, 497 og 3, 433.*

saadant nogen anden skade sker, da stande dennom der for til rætte, som der hafve paa at sige.

Cap. 15. Hvad dends straf skal vere, som giør mytterie, oprøer eller forbond emod skiperen.

Fordrister seg nogen til at giøre mytteri, oprøer eller forbond emod skiperen oc det kand skielligen bevisis, da skal det straffis som anden halsløs gierning, som oc at de skulle straffis, som ville nøde oc trenge skiperen til at seigle anden steds met dennom, end deris besked er, skiperen oc rederne til skade.

Til: Fordrister . . . bevisis, *er benyttet Lyb. ord. 1542 § 28 (rec. 1530 § 24, skipperfordg. 1482 § 9). Derimod er der ingen grund til med Pardessus at tænke på Jónsbóks farmannalǫg 17.*

Cap. 16. Om nogen baadsmand untviger skiperen met sin hyre.

Undviger nogen baadsmand skiperen met sin hyre, oc det udi sandhed kand bevisis, da skal den der for straffis som en anden tiuf.

Kilde: Visby § 61 (62), som kræver bevis med to bådsmænd og sætter galgen som straf, eller Lyb. ord. 1542 § 19 (reces 1530 § 16, skipperfordg. 1482 § 7).

Cap. 17. At en skiper, som er fragtet ind udi Nederland, Engeland eller Skotland, skal forbedre sit folkis hyre den tredie pending, om hand met samme skib seigler der fran oc ind udi Frankerige eller Spanien.

En skiper, som er fragtet udi Nederland, Engeland eller Skotland oc losser der sin last oc vorder til sinds at ville seigle met same sit skib udi Frankerige eller udi Spanien, hand skal forbedre sit folk deris hyre den tredie pending mere, end hand tilforn hafver lofvet dennom, oc de skulle vere pligtige at følge hannom hver under 40 marks brøde til konningen, oc naar skibet kommer der fra oc did, som skiperen giør sit marked, oc hafver losset

oc [1]skibet er [2]forvaret, skal skiperen der gifve dennom deris hyre.

Pardessus mener med urette, at dette kapittels begyndelse er lånt af Lyb. ord. 1542 § 13 (reces 1530 § 12); i det höjeste kan der være tale om lån af den tanke, at der skal gives visse tillæg til hyren, når rejsen fortsættes ud over det oprindelig aftalte rejsemål.

[1] *W:* dat schip verwahret. [2] *R:* vörtöylet unde vörwaret.

Cap. 18. Om nogen baadsmand gifver seg af skibet oc udi druckenskab blifver lemlæst, saa hand icke kand fuldgiøre sin reise.

Farer nogen baadsmand af skibet oc giør seg unøtte udi druckenskab eller udi andre maade oc blifver der ofver [1]lemlæst, saa hand icke kand fuldgiøre sin reigse, den skal gifve tilbage egien det, hand hafver uppeboret, oc skiperen leie en anden udi hans stæd; hvad det ydermere kaaster, skal skiperen met sine metredere self betale.

Kilde: Visby § 18 (20), der er enslydende med § 43 (46), dog med den afvigelse, at disse §§ pålægge bådsmanden omkostningen ved at leje stedfortræder, jfr. skipperfordg. 1482 § 18.

[1] *R:* geslagen unde vördorven; *W:* verlehmet.

Cap. 19. Hvorledis det skal holdis met dennom, som fange skade udi skibsarbeide.

Fanger nogen af skibsfolket skade [1]udi skibsarbeide eller andre maade udi skibs nytte oc gafn oc er dog icke self aarsage der til, eller oc nogen blifver siug paa reigsen, saa hand icke kand blifve liggendis udi skibet, da skal skiperen lade den siuge komme udi landet oc bestille hannom herberge oc en, [2]som hannom skal paavare, oc besørge hannom met lius oc kaast til nødtørftighed efter den maade, som hand spiser udi skibet. Blifver hand til pas, da komme seg udi skibet egien; dog er skiperen icke pligtig til at tøfve efter hannom, men seigle, naar skibet er seiglrede. Oc døer hand den stund, skibet er

[1] *R:* in des schepes nütte unde vördel unde is doch; *W:* in des schepes nutzen und besten und is dar doch.

[2] *R:* de up ehn wachtet; *W:* so ehm waren.

paa hedenreigsen, da skal hans arfvinge hafve hans halfve hyre oc føring met hves andet, hannom tilhører; men er skibet paa hiemreigsen, da tage hans arfvinge hans hele hyre oc føring oc betale hans jordeferd. Oc skal øfrigheden hafve indseende der hoes, om den dødis arfvinge er der icke til stede [1].

Kilde: Visby § 19 (21), som dog ikke lægger vægt på, om bådsmanden selv er årsag til sin skade eller ikke, og i tilfælde af bådsmandens død slet og ret bestemmer, at hans arvinger skal have hyren. Afvigelserne fra Visby, jfr. skipperfordg. 1482 §§ 18 i slutng., 19, i disse henseender ere tagne af Nederl. ord. 1551 § 27 og § 29.

[1] *Således og R; W forbig.:* Oc skal . . . stede.

Cap. 20. Om en skiper blef anfalden udi søen af sørøfvere, oc hans folk der ofver blifve saare eller lemlæste.

End skede [1]det saa [2], at nogen skiper blef anfalden udi søen af fiender eller sørøfvere oc stiller seg til verge, saa at hans folk blefve saare eller læmlæste, da skal skiperen lade dennom hielpe oc læge, oc skal den lægeløn, hyre, føring oc anden omkaast gaa ofver skib oc gods, fordi det er sked for skibs oc godses beskiermelse.

Kilde: skipperfordg. 1482 § 22 (fordg. 1435 § 8).

[1] *W:* it, dat. [2] *R:* ock so.

Cap. 21. Om en skiper bryder sin last før, end hand kommer til dend stæd, som hand hafver hyret sit folk.

Om en skiper vorde til sinde at bryde sin last, før end hand kommer til dend stæd, som hand hafver hyret sit folk, oc kand hand vide [1] sine rederis gafn oc fordel der met, da maa hand det vel giøre, oc hans baadsmend skulle vere pligtige at losse foruden knur oc emodsigelse. Oc beholder hand saa møget af same last udi skibet egien, saa hand er stif nok ballastet at seigle did, som hand sit folk hyred hafver, da er hand dennom ingen forbedring pligtig, oc de vere hannom følgagtige did, som

[1] *R:* vörderen; *W:* weten.

forskrefvit staar; men dersom hand losser sin fulde last oc skal tage ballast ind egien, da gifve hand sit folk deris hele hyre, oc vil hand siden seigle fremdelis, da gifve hand sit folk, hves billigt er oc met dennom kand til ens vorde. Findis nogen her emod ulydig at vere [1]oc icke seg rette vil, som forskrefvit staar, da hafve seg der met forbrut sin hyre oc føring oc der ofver bøde 10 mark til konningen oc 10 mark til byen.

Den analogi, som Pardessus vil finde mellem dette kapittel og Visby § 32 (35) eller reces 1530 § 12, er meget svag. Derimod har han ret i, at kilden til: Om en ... oc emodsigelse, *er Nederl. ord. 1551 § 15 og til:* oc beholder ... deris hele hyre, *er a. st. § 16 og 17.*

[1] *R:* unde sik nicht wil seggen laten, dat he sik darna, wo vörgeschreven steidt; *W:* und sik nicht richten wil, wo vorgeschrewen steit.

Cap. 22. Om en skiper hafver tillad sit skib oc for krig, arrest eller sørøfvere icke kand fuldgiøre sin reise.

Om saa vaare, at skiperen hafde tilladet sit skib oc formedelst krig, sørøfvere, arræst af landsens oc stadsens øfrighed icke torde, maatte eller kunde fuldgiøre sin reigse, oc det blifver hannom tilladet at aftacke sit folk, da blifver hand dennom kvit met fierde parten af deris hyre, men dersom skiperen udløber udi søen oc enten myster seigel, mast, acker eller tovf eller for andre merkelige aarsage nødis til at løbe tilbage udi hafnen egien at uplegge sit skib, da skal skiperen gifve dennom den halfve hyre oc der met dennom kvit vere.

Kilden til: Om saa vaare ... af deris hyre, *er Nederl. ord. 1551 § 18.*

Cap. 23. At skibsfolket bør at vere den skiper følgagtig, som rederne ville sette paa skibet, om den første skiper blifver siug eller uens met sine redere.

Vorder en skiper siug eller partisk[1] met sine redere, saa at rederne ville sette en anden skiper paa skibet, da

[1] *R:* unens; *W:* partiesch.

skal alt skibsfolket for den same hyre vere den nysette skiper følgagtig lige som den anden under den hyres fortabelse, dog saa, om hand vil seigle videre, skal hand gifve dennom forbedring, som før er sagd.

Kilden til: Vorder en . . . den anden, *er Nederl. ord. 1551 § 20.*

Cap. 24. Om nogen skiper blifver skibbroden, at hand met skibsfolket da skal vere pligtig til at bierge skib oc gods, oc hvad kiøbmendene der for skulle gifve hannom til biergeløn.

Blifver nogen skiper skibbroden, da skal hand vere forpligtet met skibsfolket at bierge skibet, godset oc skibsredskabet oc annamme af kiøbmendene der for en redelig biergeløn efter gode mends[1] sigelse, oc skal kiøbmendene gifve til fragt af det biergede gods oc baadsmendene til hyre, efter som seigladsen er lang til oc dannemend[2] kunde kiende ræt at vere. Oc dersom nogen forrøcker eller underslar noget af same skibbrodne gods, den skal straffis lige som for andet tiufveri, oc hvilken baadsmand, som icke vil hielpe at bierge skib, gods oc skibsredskab, hand skal møste sin hyre met, hves hand tilforne hafver uppeboret, oc holdis siden for en uerlig mand eblant andre gode søfarende folk.

Kilden til: Blifver . . . biergeløn, *er Visby § 15 (17) i beg. og Lyb. ord. 1542 § 23 (reces 1530 § 20, skipperfordg. 1482 § 14 (Pardessus (2, 495) nævner uden grund: reces 1441 § 1), fordg. 1435 § 3, reces 1418 § 2, reces 1417 § 2, reces 1412 § 1, reces 1385 §§ 3, 4); derimod synes kapitlets slutning ikke, således som Pardessus mener, at være taget fra reces 1417 § 3; dette kunde da höjst gælde kasuistikken, og denne er end da snarere taget fra Lyb. ord. 1542 § 24 (reces 1530 § 20), der slet og ret bestemmer livsstraf. — Reces 1447 § 23*[3] *(93) (jfr. Lybæks søret*[4] *1299 § 16, Visby § 37 (40)) er kilde til:* oc skal . . . lang til, *dog har den ikke:* oc baadsmendene til hyre, *medens den tilföjer, at købmanden kan slippe for fragten, når han vil give afkald på godset. — Visby § 15 (17) 2. led er kilde til:* hvilken baadsmand . . . sin hyre.

[1] *W:* framer lüde; *R:* goder lüde.

[2] *R:* ehrlycke menner; *W:* frame lüde.

[3] *Ikke § 24 (94) således som Pardessus (3, 250) mener.*

[4] *Sidst trykt i Urkundenb. der stadt Lübeck II 1, 85—89; findes også hos Pardessus i 3. bd.*

Cap. 25. At folket skal holde god fred oc enighed inden skibsborde, oc om nogen giør den anden saar eller lemlæst.

Skal folket holde god fred oc enighed inden skibsborde; dersom nogen giør den anden saar eller lemelæst, saa at skiperen oc skibsarbeide der met blifver forsømmet, da skal den, som skaden hafver giort, flie en anden udi stæden oc bøde der for til konningen oc byen, efter som skaden er stor til.

Dette kapittel har næppe, således som Pardessus mener, nogen berøring med Visby § 24 (26); derimod er snarere Lyb. ord. 1542 § 25 i beg. (reces 1530 § 21) benyttet til: Skal . . . skibsborde.

Cap. 26. Om den saare blifver død af same skade.

End blifver den saare død af same skade, da skal skiperen oc alt skibsfolket vere skyldige at holde mandraberen til stæde oc antvorde lensmanden eller befalningsmanden hannom udi hænde, at som de først til lands komme[1], hand der undgielder sin fortiente løn efter sagens leiglighed, oc dersom at same misdedere undkommer, da skulle de alle, som udi skibet vaare, svare hans gierning.

Dette kapittel har næppe, således som Pardessus mener, noget at göre med reces 1530 § 1 jfr. Lyb. ord. 1542 § 2.

[1] *Således og R; W forbig.:* som de . . . komme.

Cap. 27. Hvad en skiper, kiøbmand eller baadsmand skal hafve forbrot udi skib oc gods, om hand bedrifver nogen gierning, som er lifsstraf verd.

Om nogen skiper, kiøbmand eller baadsmand seg forgriber udi nogen gierning, som er lifsstraf verd, hand skal icke der met mere hafve forbrot, end hans egen part udi skib oc gods kand vere, oc det skal ofverantvordis ved tre de beste mends ed, udi skibet ere.

Cap. 28. Hvad hans straf skal vere, som laster skiperens kaast eller begierer anden spisning inden skibsborde, end sedvanligt er oc dagen tilhører.

Ingen baadsmand maa straffe skiperens kaast, icke heller begiere anden spisning inden skibsborde, end sedvanligt er oc dagen tilhører efter gambel sedvane; hvem det giør oc icke hafver skiellig aarsage der til, skal der met sin hyre oc føring forbrot hafve, oc maa skiperen sette hannom paa det første land, hand til kommer, som før er sagd.

Kilde: Lyb. ord. 1542 § 33 (reces 1530 § 29[1]*) undtagen til:* icke heller . . . sedvane, *hvortil § 32 (reces 1530 § 28*[1]*) er blevet benyttet.*

[1] *Det er urigtigt, når Pardessus påstår (2, 497), at disse to §§ ikke genfindes i Lyb. ord. 1542 jfr. også Pardessus 3, 433—34.*

Cap. 29. At ingen skiper skal nødis til at indkiøbe fersk fisk eller kiød uden efter sin egen vilge.

Kommer skiperen udi hafn der, som fersk mad er at bekomme, fisk eller kiød, da maa hand den kiøbe efter sin egen vilge; dog skal hand icke vere nød eller tvongen til. Hvem som her emod ofverfalder skiperen, oc det vorder klaget, skal hafve forbrot 3 mark til konningen oc 3 mark til skiperen.

Kilde til: Kommer . . . tvongen til, *er Lyb. ord. 1542 § 11 (reces 1530 § 10).*

Cap. 30. At kocken icke skal giøre ild eller spise uden den rette tid oc efter som sedvandligt er.

Hvem som vil nøde kocken til at giøre ild oc spise uden den rette tid efter gambel sedvane, hand bøde der for 10 mark til konningen oc myste sin hyre[1]; men dersom kocken det fortier oc icke vil obenbare, men siden udkommer, hand skal der for bøde 3 mark til konningen oc 3 mark til byen. Skal oc kocken vere pligtig til at forvare skibsfetalie, saa den icke spildis eller forderfvis

Til: Hvem . . . tid, *og:* men dersom . . . der for bøde, *er benyttet Lyb. ord. 1542 § 32 (reces 1530 § 28*[2]*).*

[1] *Således og W; R forbig.:* oc myste sin hyre.

[2] *Pardessus (2, 497) nægter med urette, at denne § genfindes i Lyb. ord. 1542 jfr. også 3, 434.*

for hans forsømmelse skyld; giør hand det icke, da bøde skaden oc møste sin hyre.

Cap. 31. At ingen skal dricke til ofverflodighed inden skibsborde.

Skal ingen helder fordriste seg til inden skibsborde at dricke til ofverflødighed eller giøre giestebud udi skibet, men hvem som det behof hafver, maa lade tappe oc dricke emellom maaltid til sin nødtørft oc der met seg nøge lade. Findis nogen her emod at giøre, da hafve seg der met forbrot 3 mark til konningen oc lige saa meget til skiperen saa tit oc ofte, som det sker oc vorder anklaget.

Dette kapittel har næppe, således som Pardessus mener, sin kilde i Nederl. ord. 1551 § 19.

Cap. 32. Hvad straf den skal undgielde, som spilder oc foragter skiperens øl oc mad.

Hvem som spilder oc foragter skiperens øl oc mad, som ustraffeligt er oc skiperen det kand bevise met sit eget folk, den maa hand sætte udi land oc er hannom ingen hyre eller føring pligtig; vil nogen af skibsfolket det oc hindre skiperen til fortred, hand vere den samme straf undergifven.

Bestemmelsen om, at ingen må foragte eller spilde skipperens øl og mad er formodenlig taget af de danske skibsartikler for orlogsskibe, se artiklerne af 1561 21. febr. § 3, der netop er taget fra skibsartiklerne af 1555, som bleve udstædte for en ekspedition, over hvilken Mogens Gyldenstjærne, der ledede den endelige udarbejdelse af Fredrik II.s søret, havde befaling.

Cap. 33. At ingen baadsmand skal skillis fran sin skiper før, end skibet er losset, aftaklet oc ballast igien.

Skal ingen baadsmand skillies fra skiperen, naar skibet er kommen udi hafn, før end det er losset, aftaklet oc ballast igien (om skibet skal opleggis) oc al ting er til rette fliet efter skiperens egen vilge, under sin hyres

fortabelse halfdelen til konningen oc anden halfdelen til byen.

Kilde til: Skal . . . egen vilge, *er Lyb. ord. 1542 § 26 (reces 1530 § 22, skipperfordg. 1482 § 1 i slutng.).*

Cap. 34. At styremend oc baadsmend skulle icke antagis, uden de hafve pasbort.

Efterdi at mangfoldigen klagis, at mange styremend oc baadsmend lade seg hyre oc tage kaast oc løn for det, de ere icke duelige for, oc mangen mands lif, skib oc gods der ofver blifve fortabte, da skulle alle styremend oc baadsmend tage pasbort af deris skipere, naar hand dennom forlofver oc gifve dennom det viendisbyrd, de forskyldet hafve, oc skal ingen skiper dennom det forsige[1]. Oc paa det, at skipere her udi icke skulle vere uagtsome oc forsømmelige oc [deris][2] redere oc kiøbmend der ofver lide skade oc blifve forderfvede, da skal borgmestere, raad eller byefoged enten self eller oc skicke der nogen til, som met skiperen skal hafve opseende om samme pasbort, naar hand dennom leier[3]. Oc hvem som icke hafver bevisning, som nu sagd er, den skal vere foragtet lige som den, der hafver handlet seg utilbørligen.

Jfr. Kap. 2 ovfr.

[1] *R:* vörseggen; *W:* verseggen.
[2] *Således yngre optryk WR; T:* hans.
[3] *Således og R; W forbig.:* naar hand dennom leier.

Cap. 35. At ingen skiper, styremand eller baadsmand for gield sag skal forhindris, naar skiperen ligger seilrede paa sin vind.

Ligger en skiper seigelrede paa[1] sin vind, da maa ingen forhindre[2] hans styremand eller baadsmand for gields sag, men hves gods hand hafver udi skibet, skal antvordis af skiperen oc folket ved soren ed til den, der paa edsker, oc den anden fuldgiøre sin reise, som hand lofvet hafver. Men kand en styremand eller baadsmand

[1] *R:* unde up; *W:* up.
[2] *R:* besaten; *W:* upholden unde behindern.

afstedkomme seg self et skib at bekaaste oc vil det self føre, da maa hand vere kvit, om hand seg end forhyret hafver; dog skal hand skicke en anden udi sin stæd eller egien gifve skiperen, hves hand hafver uppeboret.

Kilde til: Ligger en . . . lofvet hafver, *er Visby § 6 (6); til:* Men . . . uppeboret, *er Visby § 63 (63), som dog ikke har:* dog skal . . . stæd eller.

Cap. 36. At ingen skiper maa underleie den andens styremand eller baadsmand.

Ingen skiper maa underleie[1] den andens styremand eller baadsmand; hvem som det giør oc kand bevisis, da skal den, som hannom først hafver fæst, beholde hannom at fuldgiøre sin reigse, som hand lofvet hafde, oc det stande til skiperen, hvad hand vil gifve hannom af sin løn, fordi hand hafver der met fortabet sin ræt, at hand hafver stæd seg met to herrer[2]. Oc den skiper, som vitterlig hafver underleiet[1] den andens tiennere, bøde der for 20 mark til konningen oc 20 mark til byen.

Kilden til: Ingen skiper . . . met to herrer, *er Visby § 1 (1); derimod er næppe blevet benyttet Lyb. ord. 1542 § 19 (reces 1530 § 16) således, som Pardessus mener.*

[1] *R:* ut der hant hüren; *W:* af-hüren.

[2] *Således og R; W forbig.:* fordi hand . . . herrer.

Cap. 37. Hvor der met holdis skal, om enten skiperen eller kiøbmanden ofver deris beskeden dag oc contractis liudelse blifver forsømmet.

Naar en skiper hafver forfragtet sit skib oc giort en bestemmet dag emellom seg oc kiøbmanden, dersom skiperen icke er rede, naar dagen kommer efter deris contractis lydelse oc kiøbmanden der ofver blifver forsømmet oc icke finge sit gods udi markedet, da stande skipperen kiøbmanden der for til rætte oc bøde hannom sin skade efter dannemends[1] sigelse, undertaget at uveder, vinterdag eller anden stor ulycke kunde hannom sin reise forhindre.

[1] *RW:* framer lüde.

Udi lige maade, om skiperen blifver forsømmet af kiøbmanden, gielde den samme ræt.

Kilde til: Naar en . . . sin skade, *er Lyb. ord. 1542 § 5 (reces 1530 § 4) jfr. Visby § 34 (37); til:* Udi . . . ræt, *er Lyb. ord. 1542 § 6 (reces 1530 § 5). Når Pardessus (2, 490) siger, at denne § danner § 25 (27) i Visby søret, må dette være en forveksling med § 4 og Visby § 34 (37) jfr. anm. 4 i 3, 256; i 3, 254 antager han ligeledes fejlagtig, at det er slutningen og ikke begyndelsen af ovenstående kapittel, der er taget af Visby § 34 (37) jfr. Nederl. ord. 1551 § 39.*

Cap. 38. Hvorledis en kiøbmand skal holde seg met de skibe, som hand leier oc self vil lade føre, oc hvad hand bør at bøde, om skibet noget tilkommer.

Leier mand skib af nogen paa sin egen hand at ville self lade føre til en beskeden tid, oc same skib blifver borte formedelst nogen ulycke foruden dends forsømmelse, som det leiet hafver, inden den forsagde tid, da svare den der icke til; men bruger hand det ofver den forsagde tid foruden den andens vilge, som skibet tilhører, da oprette hand den anden sin skade efter søfarne mends sigelse, undertaget at hand lider arrestering paa same sin reigse, saa hand icke er self aarsage der til[1], da giøre seg det beviseligt met nøgagtige viendisbyrd.

Kapitlets begyndelse kan ikke, således som Pardessus mener, være taget af Visby § 11 (13), som taler om det tilfælde, at købmanden lader det af skipperen selv førte skib over måde, se kap. 41 ndfr.

[1] *Således og W; R forbig.:* saa hand . . . til.

Cap. 39. At hver skiper met stufning oc garnering skal hafve flitig upseende, at kiøbmandsgodsed formedelst skiperens uagtsomhed oc forsømmelse icke fanger skade.

Hver skiper skal hafve flitig opseende paa kiøbmandsgods udi skibet met stufning oc garnering oc alt andet; dersom kiøbmanden fanger skade, eller hans gods blifver formindsket af skiperen eller hans folk, da skal skiperen det upperette af sine egne pendinge oc betale kiøbmanden sin skade, som godset bekaastet oc indkiøbt hafver, oc

kiøbmanden er ingen fragt skyldig af same gods. Men dersom at same gods blifver forleckit eller forderfvit foruden skiperens eller hans folkis forsømelse, oc naar skibet kommer did, som det skal losse, oc klapper kiøbmanden trende gange paa fadet, som er vin oc anden drik, oc befaler at udhise, da gifve hand skiperen sin fulde fragt eller oc lade skiperen beholde samme fad for fragt.

Kilde til: Hver ... garnering, *er Lyb. ord. 1542 § 21 (reces 1530 § 18) jfr. Visby § 23 (25)*[1]. *Kilden til:* Men dersom ... for fragt, *er Nederl. ord. 1551 § 44.*

[1] *Medens Pardessus 3, 255 nævner denne § sammen med reces 1530 § 18, stiller han 3, 430 denne sidste sammen med Visby § 22 (24); her tales dog kun om skipperens ansvar for takel og tove, som han ikke forud har forevist købmanden.*

Cap. 40. At skiperen bør at giøre hans redere gode rede oc regenskab for hves fragt, hand af dennom hafver uppeboret oc dennom tilkommer.

Efter at en skiper hafver uppeboret sin fragt oc hves andet, hans redere tilkommer, da giøre dennom gode rede oc regenskab uden al forhaling udi alle maade. Dersom det anderledis blifver befundit end, som ræt er, da skal [det][1] straffis lige ved anden utroskab.

Kilden til: Efter ... straffis, *er Lyb. ord. 1542 § 16 (reces 1530 § 14, reces 1447 § 13 (64), reces 1434 § 3 (21)).*

[1] *Således de yngre optryk.*

Cap. 41. Om kiøbmanden emod skiperens vilge fragter skibet ofver sin rætte lade oc maade, oc skibet der ofver kommer til nogen ulycke.

Om en skiper fragter sit skib forgrebs[1] til nogen kiøbmand, oc samme kiøbmand vil emod skiperens vilge fragte skibet ofver sin rette lade oc maade, kommer skibet der ofver til nogen ulycke, da skal kiøbmanden vere pligtig at upperette skaden halfdelen efter dannemends[2] sigelse.

Kilde: Visby § 11 (13), som dog ikke har: forgrebs.

[1] *R:* vörgrepes; *W:* alleine.

[2] *R:* erlyker lüde; *W:* guder lüde.

Cap. 42. At ingen skiper af gierighed skal forladde sit skib.

Skal hver skiper hafve god agt oc icke self forlade[1] skibet formedelst gierighed; dersom det befindis, skal hand hafve forbrut af sine egne pendinge 40 mark til konningen oc 40 mark til byen.

Pardessus udtaler, at han ikke har kunnet finde kilden til denne bestemmelse i de nordiske dokumenter, som han har offenliggjort. Kilden til: Skal . . . pendinge, *er dog Lyb. ord. 1542 § 20 (reces 1530 § 17, reces 1447 § 4 (33), reces 1418 § 5, reces 1417 § 5 (Pardessus 2, 494 har urigtig § 8), reces 1412 § 8). Til:* forlade, *svarer kildens:* vorladen, *og gengives af Danske lov 4. 2. 9 med:* overlade *(tysk:* überladen*).*

[1] *R:* överlade; *W:* verlaten.

Cap. 43. Hvad den skipers straf skal vere, som enten inden eller uden lands selgier skibet foruden sine metrederis vidskab oc samtycke.

Skal ingen skiper hafve magt til at selgie sit skib enten uden eller inden lands uden met sine metrederis vidskab oc sambtycke, oc der paa skal hand hafve deris magtebref[1], om de ville det afhende, paa det at skiperen kand gifve dennom, som kiøbe ville, en tilbørlig forvaring. Hvem som her emod findis at giøre, da skal det kiøb ingen magt hafve, om det vorder paaklaget, oc skiperen skal hafve forbrut et hundrede mark til konningen oc der foruden stande sine redere til rette. Men skede det saa, at samme skib finge nogen merkelig brøst oc skade paa sin reigse, oc skiperen det der for ville afhende, da maa hand der til fuldmagt hafve; dog skal hand det bevise met fire af de bæste mend udi skibet, om der vaar skiellig aarsage til eller icke.

Kilde til: Skal ingen . . . oc samtycke, *er Visby § 13 (15) og Lyb. ord. 1542 § 4 (reces 1530 § 3).*

[1] *R:* vulmacht unde bewis; *W:* volmachtbreve.

Cap. 44. At skiperen icke maa selgie eller afhende noget af det, som skibet tilkommer, uden hand fører det til regenskab.

Icke maa skiperen heller selgie eller gifve noget bort af skibsredskab, fetalie eller andet, hvad skibet tilhører, uden hand fører det til regenskab; hvo anderledis giør, skal straffis som for andet tyfveri.

Kilde til: Icke . . . regenskab, *er Lyb. ord. 1542 § 15 (reces 1530 § 13), som dog gör salgets berettigelse afhængig af redernes samtykke.*

Cap. 45. Om kiøbmanden icke skiber sit gods udi timmelig tid efter skiperens oc kiøbmandens forord, eller om skiperen met andet gods forfylder det rom, som hand kiøbmanden hafver tilsagd.

Lader en skiper seg fragte af en kiøbmand, to eller flere, oc samme kiøbmand formedelst forsømmelse eller udi andre maade icke skiber sit gods udi timelig tid efter deris forord oc vilkaar, oc skiperen, efter hand hafver lougligen paamindet kiøbmanden eller hans fuldmyndige bud, seigler der fra oc fanger dog ingtet af samme gods ind, da skal kiøbmanden gifve skiperen sin fulde fragt. Men er det saa, at skiperen tager noget andet gods ind, lidet eller meget, oc det rom, hand forsagd hafver, der met blifver fyldet oc forhindret, da er kiøbmanden hannom ingtet ydermere pligtig.

Kilde til: Lader en . . . sin fulde fragt, *er Visby § 34 (37).*

Cap. 46. At en skiper, som er dragen udi fremmede lande, skal icke vere redernis gods megtig mere end det, hand hafver under henderne, som er det nerverendis skib oc gods, som hand hafver met at fare, oc rederne, som hieme ere, der for icke skulle undgielde, om skiperen dennom udi nogen handel met bref oc segel forpligtendis vorder.

Kommer en skiper udi fremmede lande oc giør der nogen handel, vere seg kiøb, sal, fragt eller hvad anden handel, der nefnis kand, oc hafver met bref oc seigl der udi forpligtet sine redere, som hiemme ere, at skulle

svare oc undgielde, da ere de icke pligtige at undgiellet udi nogre maade, fordi en skiper er icke redernis gods megtig mere, end hand hafver under henderne, som er det nerverendis skib oc gods, som hand hafver met at fare; men hafver nogen kiøbt, saald eller handlet met skiperen, den maa efterkomme sin skade hos skibet oc icke hos rederne, uden at samme hans redere befatte seg met samme kiøbmandsgods[1].

[1] *Således og R; W forbig.:* fordi en skiper . . . kiøbmandsgods.

Cap. 47. Den skipers straf, som icke fører kiøbmandens gods udi markedet.

Hafver en skiper tilsagd kiøbmanden at ville føre hans gods udi markedet oc befaler hannom at føre det til pramen, oc skipperen sender det up egien oc lader det ligge, da skal skiperen vere pligtig at betale kiøbmanden det gods, lige som det kand gielde udi markedet, naar hand kommer ofver, oc korte hannom sin fragt udi betalningen; ti[1] hver skiper skal vere forsigtig oc hafve god agt udi sin bestilling[2].

Kilde til: Hafver en . . . betalningen, *er Lyb. ord. 1542 § 22 (reces 1530 § 19).*

[1] *Således de yngre optryk; T:* di. [2] *RW forbig.:* ti hver . . . bestilling.

Cap. 48. At ingen skib, som hafve[r] hieme her udi riget oc komme[r] af Frankerige eller Spanien, skal losse noget af godset uden met de tønder, som er stadsens brende paa.

Ville vi ocsaa, at naar noget skib kommer af Frankerige eller Spanien, lad met salt, oc hafver hieme her udi riget, at skiperen icke skal losse der noget af uden met de tønder, [1]som er stadsens brende paa, saa vel folkens føring som redernis part, oc det skal ske udi stadsmaalerens ofververelse, oc skal den, som godset annammer, gifve maaleren til løn af hver tønde en dansk

[1] *R:* dar der stadt teken up gebrent is; *W:* dar de stadtmark up brennet is.

pending. Oc hvilken skiper her emod giør, hafver der met forbrot 10 mark til konningen oc 10 mark til byen.

Cap. 49. At hves acker eller andet vrag, som findis udi søen, skal ofverantvordes til kongl. majt.s befalningsmend, oc hvad den skal gifvis til biergeløn, som samme vrag finder.

Paafinder en skiper noget vrag udi søen eller hafsbond, acker eller andet, hand skal det antvorde til vore toldere eller byfogeder udi vore kiøbsteder, oc hannom skal gifvis en redelig biergeløn for sin umage oc efter forskrefne vrags leiglighed, oc[1] samme gods blifve beliggendis aar oc dag. Dersom ræt eiermand kommer medlertid met noksom bevisning, skal hand nyde det for samme biergeløn; kommer der oc ingen, da er samme gods falden til konningen oc skal forsendis til vore lensmend; oc hvem som saadant vrag oc gods underslaar, hand skal straffis som en tiuf. Desligeste om nogre fiskere upfiske noget acker udi søen paa deris fiskeredskab eller udi andre maade det fange kunde, hvad helder der er boie paa eller ei, skulle de udi lige maade antvorde til vore befalningsmend, oc gifvis dennom der for en redelig biergeløn efter leigligheden, oc siden handlis der met, som forskrefvit staar[2].

[1] *R:* it schal ock.

[2] *Således og R; W forbig.:* oc samme gods . . . staar.

Cap. 50. Hvorledis der skal met holdis, oc hvad hver af skaden skal lide oc undgielde, om der formedelst storm eller anden ulycke blifver kastet noget af godset, som et skib er met lad, oc om fribyttere eller andre sørøfvere ofverkomme noger mand udi søen.

Et skib, som er lad met kiøbmandsgods oc kommer udi storm eller anden nød, saa at skiperen maa lade kaste af godset, paa det at hand kand berædde lif, skib

oc gods, [*skal sig holde*[1]] udi saa maade, som her efter fylger.

Først skal skiperen sette sit skib paa pendinge, lige som hand vil det self beholde, eller af kiøbmendene for den pending annammis, oc det gods, som kastet er, skal regnis som det, der udi markedet saalt er.

Desligeste skal skiperens fragt saa vel af det gods, kastet er, som beholdet blifver, indføris, oc da hver gielde udi skaden efter sin anpart; dog skal folkens føring her udi icke vere beregnit.

Sker det oc saa, at fribytere eller andre sørøfvere komme til nogen mand udi søen, som er lad met løst[2] gods, hvede, rug, malt, hafre, salt, øl, vin eller noget andit saadant gods, oc blifver tagit, da betalis det egien af det andet gods, udi skibet er, oc skal skibet gifve der ingtet til, ti[3] det staar sin egen eventyr; men vox, kaabber, klæde, kramgods oc al anden dyrebar vare staa sit egit eventyr, oc hver lide skade, som hand faar.

Pardessus søger kilden til kapitlets 1. led i Visby nedertyske original §§ 7 og 11 samt i den danske bearbejdelse 1544 § 37 (40). Denne sidste § handler dog ikke om kastningsretten, og de to förstnævnte §§ ere næppe benyttede, da de ikke findes i den danske bearbejdelse fra 1544, som ligger til grund for Fredrik II.s søret. Derimod er utvivlsomt Visby §§ 20 (22) og 38 (41) kilde til kapitlets 3. første led, som dog tilföjer modifikationen om bådsmændenes føring.

[1] *Dette eller noget lignende må være udfaldet. Stedet lyder ens i de forskellige udgaver, og kilden giver ingen oplysning; R derimod tilföjer:* de schal sik holden, *W:* schal it scheen.

[2] *Således og R; W forbig.:* løst.

[3] *Således yngre optryk; T:* di.

Cap. 51. Om nogen skiper udi nødsag hugger sin mast, kabel eller acker.

Hugger nogen skiper sin mast, kabel eller acker udi nødsag, oc skiperen self fierde af de beste mend udi skibet vil sverge, at det skede formedelst at berædde lif, skib oc gods, da skal den skade gaa ofver skib oc gods.

Kilden er Visby § 39 (42), som dog har: sielf tridie; *jfr. iøvrigt Visby § 12 (14) og § 21 (23).*

Cap. 52. Om noget skib kommer paa grunden, hvad omkaastning skiperen skal der paa giøre.

Kommer noget skib paa grunden, oc skiperen kand bekomme skuder oc pramme at losse godset udi oc læte skibet af grunden, da skal skiperen self bekaaste at bædre sit skib, oc kiøbmanden betale omkaasten paa godset, oc den regnis ofver alt godset[1], hver efter sin anpart. Oc skal skiperen lade skibet hielpe det snariste, mugeligt er, om det stander til at giøre, oc føre kiøbmanden sit gods udi markedet; men staar det icke til at bædre egien, da skal skiperen hafve til fragt af det gods, som beholdet er, som gode mend tyckis skielligt at vere efter seigladsens leiglighed. Blifver oc noget af godsit forderfvet, da skal den skade gaa ofver det andet gods, som bierget er, om det er salt, korn oc andet løst gods; men er det tøndegods, vin, packer oc styckegods, da annammer hver sit merke oc betale omkaasten, som hannom tilkommer. Icke tyckis os helder ræt at vere, om skib oc gods blifver oc en part af godset oc skibsredskab bereddis, at baadsmendene skulle da hafve deris fulde hyre, men efter antal, lige som skiperen bar fragt til efter læstetal, oc icke anderledis. Men dersom seg saa begafve, at skib oc gods blef af ulycke, oc skiperen kand giøre det beviseligt met alt sit skibsfolk, at det icke vaar sked for hans forsømmelse skyld, da maa hand bierge sit skib, om hand kand, oc ingen skadegield gifve kiøbmendene for deris gods. Findis det oc anderledis, at hand giør det met vilge oc af undskab formedelst hans eller hans folkis forsømmelse, da stande hand kiøbmanden der for til

Til: Kommer nogit skib . . . anpart, *er benyttet Visby § 55 (56), som dog lader skib og gods betale omkostningen lige som ved kastegods; derimod kunne § 53 (54) og § 56 (57) næppe have ydet bidrag, således som Pardessus mener. Kilden til:* men staar det . . . beholdet er, *er Nederl. ord. 1551 § 40.*

[1] *Således og W; R tilf.:* dat in dem schepe is.

rætte oc icke vere megtig udi noger maade at befatte seg met skibet, før end hand hafver stillet kiøbmendene til freds[1].

[1] *Således også R; W forbig.:* om det er salt . . . til freds.

Cap. 53. Om kiøbmendsgodset blifver forderfvet, for at kobryggen eller ofverløbet er icke drefvet oc velforvaret.

Blifver kiøbmandens gods forderfvit udi skibet[1], at kobryggen eller ofverløbet er icke drefvit oc forvarit, som det seg bør, der skal skiperen svare til oc bedre skaden; men kommer det fran under neden op, da skal det gaa ofver skib oc gods, uden det sker formedelst skiperens oc folkens forsømmelse. Blifver oc kiøbmandens gods formindret eller forkommet formedelst skiperens eller hans folkis utroskab eller forsømmelse skyld, da skal skiperen gielde kiøbmanden den skade for saadant verd, som det er indkiøbt udi det market, hand lad hafver; men blifver noget af kiøbmandsgodsit forlæckit, eller baand brøster af fad eller tønder, da vere skiperen der for angerløs.

Kilden til dette kapittel kan ikke, således som Pardessus mener, søges i Visby § 23 (25), der snarer hører sammen med kap. 39 ovfr.

[1] *Således og W; R forbig.:* udi skibet.

Cap. 54. At hver skiper skal vere pligtig til at holde gode sterke kordele oc vindetackel udi sit skib, oc om kiøbmendsgods slipper af vindetackel.

Er oc hver skiper skyldig at holde gode sterke kordele oc vindetackel udi sit skib at ind- oc udsætte kiøbmends gods met; men brøster vindetackelet oc blifver skade paa godset, oc skiperen er tilforn atspurt af baadsmendene, om tackelet er sterkt nok, oc hand siger der ja til, da svare skiperen aldene til den skade, men blifver hand icke atspurt eller oc godset slipper af tackelet, da betale baadsmendene skaden.

Kilden er Visby § 22 (24) og 47 (48).

Cap. 55. Om tvende skibe komme seiglendis oc icke kunde unvige hverandre, oc der ofver fange baade skade.

Kommer tvende skibe seiglindis oc kunde icke untvige hver anden, men fange bode skade, da skulle bode skiperne met deris folk sverge, at det skede af uraad oc icke met vilge, oc da gielde bode skibene skaden half om half, hvad helder det sker om dagen eller om naten.

Kilden er snarere Nederl. ord. 1551 § 46 end, således som Pardessus mener: Visby § 48 (49) jfr. § 27 (29) § 65 (65), der iøvrigt har samme bestemmelse om skadens fordeling.

Cap. 56. Om et skib løber noget andet skib udi grund, som ligger for acker.

Ligger et skib udi hafn eller paa red, oc et andet komer seiglendis oc løber det udi grund, som ligger for acker, eller giør skade udi anden maade, da skal den skiper, som skaden hafver giort, betale skaden af sine egne pendinge aldsamen, saa langt hans gods kand tilrecke, om det sker for hans forsømmelse oc unde forsiun; er hand icke formuendis at betale, da gielde skibet skaden, dog icke kiøbmendsgodset det at undgielde. Men sker det af nødsag, da skal skaden bedris af bode skibene efter gode mends tycke, som skielligt kand vere.

Kilden til: Ligger . . . skibet skaden, *er Nederl. ord. 1551 § 48, som dog intet afgör om fordelingen af erstatningspligten mellem den skadegörende skipper og hans skib. Kilden til:* Men sker det . . . skibene, *er Visby § 27 (29, 30).*

Cap. 57. Om noget skib blifver løst, at enten acker eller kabel brøster, oc drifver paa andre skibe, oc der af kommer nogen skade.

Blifver nogit skib løst, at acker eller kabel brøster enten udi storm eller anden uly[c]ke[1], oc drifver et andet skib om borde, som fast ligger for sit acker, oc faa bode skade, da skal den skade besigtis af søfarende mend oc

[1] *T:* vlyske.

betalis efter deris gode tycke oc forstand; men fanger det skib aliene skade, som drifver paa det andet, da skal det skib, som ligger for acker, det icke undgielde udi nogre maade.

Ligger skib for acker oc blifver nogit andit skib drifvendis af storm oc uveders vold, oc et eller flere, som ligger udi den drifvendis farevand, blifver var, at skade er forventendis, oc nogen slipper tov oc acker, paa det støre skade maa forkommis, som det ene skib kunde bekomme af det andet, da skal tov oc acker regnis oc betalis bode skibene emellom, half om half efter søfarne mends sigelse [1].

Kilden til: Blifver . . . udi nogre maade, *er Nederl. ord. 1551 § 47, derimod ikke, således som Pardessus mener, Visby § 28 (31) eller § 48 (49); denne sidste henvisning er måske trykfejl for § 49 (50), som ganske kort omtaler det tilfælde, at skibe, som ligge for anker, komme til at drive på hinanden, og bestemmer, at de skulle dele skaden.*

[1] *Således og R; W forbig.:* Ligger skib . . . sigelse.

Cap. 58. Om noget skibs ackere ligger foruden boie, oc et andet skib løber paa samme ackere oc der ofver fanger skade.

Kommer nogit skib til skade paa et andit skibs ackere, som ligger foruden boie, da skal det skib, som ingen boie hafver, betale den andens skade aldsammen, uden saa er, at boielinen er brøsten, siden ackeret blef udkast, oc skiperen [1]self fierde af de beste mend udi skibet ville holle ved deris ed, at der vaar boie paa samme acker den tid, hand lod det sist falde; sammeledis at hand icke veste andit, end der vaar boie paa den tid, at skaden skede, oc da gielde bode skibene skaden, half om half, kiøbmandsgodsit undertagit.

Kilden til: Kommer nogit . . . half om half, *er snarere Nederl. ord. 1551 § 49 end, således som Pardessus mener, Visby § 28 (31) og § 50 (51), om end disse §§ handle om samme tilfælde. Bestemmelsen om beviset findes dog ikke i kilden.*

[1] *R:* mit ver den besten mans *jfr. anm. 2 til § 63; W:* sülf verde.

Cap. 59. Hvor meget en skiper maa selgie af kiøbmandsgodset til skibsfetalies behof, om hand ligger lenge paa reigsen oc fattis fetalie.

Hender det, at et skib ligger lenge paa reigsen oc fattis fetalie eller andet til skibs nytte oc behof oc hafver icke pendinge at kiøbe for, da maa hand selge af kiøbmandsgodsit saa meget, som hand der til behof hafver, oc icke mere, oc skiperen skal betale det for lige verd, som det andet blifver saald udi markedet[1], oc korte kiøbmanden sin fragt udi betalningen.

Kilden er Visby § 35 (38) og 41 (44).

[1] *Således og R; for:* for lige verd . . . markedet, *har W:* vor billigen werth.

Cap. 60. At hver skiper skal vere forpligtet at tage seg lodsmand saa tit, som hand kommer paa lodsmands farevand.

Hvor en skiper kommer paa lodsmands farevand met sit skib, der skal hand vere pligtig at leie lodsmand for det bæste kiøb, hand kand betinge hannom, oc skiperen skal gifve hannom kaasten oc af godsit betale hans løn efter den skik oc handel, som der brugis udi markedet, hvor mand losser. Dersom skiperen her emod fordrister seg at indløbe skibet, oc det kommer til skade, da skal hand den self oprette af sine egne pendinge, uden det sker udi nødssag, oc icke ellers.

Til: Hvor en . . . hans løn, *er nyttet Visby § 59 (60) og 60 (61).*

Cap. 61. At et skib, som er udred, icke skal blifve beliggendis oc forsømmis, om der kommer tvedragt emellom skiperen oc rederne.

Kommer tvedragt emellom skiperen oc rederne, oc hand icke lenger kand føre deris skib, eller ocsaa emellom rederne indbyrdis udi saa maade, at en part vil, at skibet skal seigle, oc de andre ville icke, da skal skibet der for icke blifve beliggendis oc forsømis, men den mindste part af rederne skulle sætte det for pendinge, lige som de

ville det slippe eller beholde, oc hvem da blifver ved skibet, skal betale de andre redere inden sex uger der efter uden al rættergang udi alle maade oc lade det fare udi fred. Men kunde de icke til ens vorde om skibet, da bør det icke at blifve beliggendis, oc den største haab af rederne skulle mue udrede skibet seg til bæste, men paa skibet stande alle redere eventyr, oc de, som icke ville udrede, bære ingen fragt af godset.

Pardessus vil søge kilden til kapitlets princip i Konungsbók § 166 (s. 67–68) og i Jónsbók farmannalǫg § 25, hvis kilde til dels er nysnævnte § af Konungsbók. Det kan nu ikke antages, at denne sidste er blevet brugt; derimod synes det ikke umuligt, at kapitlet i flere punkter kunde være en bearbejdelse af farmannalǫg og § 25 i Jónsbók. Pardessus henviser desuden til den hollandske oversættelse af Visby §§ 65 og 66 (tillæg til den yngre danske §§ 1 og 2), men her tales dog kun om uenighed mellem reder og skipper.

Cap. 62. At ingen skiper, kiøbmand eller baadsmand maa gaa paa gaden met øxer eller andet verge under same vergis fortabelse.

Skal ingen skiper, kiøbmand eller baadsmand gaa met øxer eller andre verge paa gaden eller udi lande, uden høfvidsbaadsmanden maa aldene tage en øxe udi land til skibs nytte oc behof, under samme vergis fortabelse, oc skal høfvidsbaadsmanden, efter hand hafver udrettet skiperens gafn, lægge samme sin øxe udi herbergit. Dog skal hver baadsmand hafve sin øxe udi skibit til skibs behof eller myste der for sin føring.

Kilden til: Skal ingen . . . fortabelse, *er Lyb. 1542 § 30 (reces 1530 § 26), som dog også tillader styrmanden at gå med økse.*

Cap. 63. Om en skiper af storm oc uveder indtrengis udi en anden hafn eller marked, end som kiøbmanden hannom fragtet hafde, oc hvorledis dennom der om da skal emellom handlis.

En skiper, som lader seg befragte fra en benefnd stæd oc til en anden, oc det hender, at der kommer storm eller anden hafsnød oc aarsage, saa at hand for-

trengis udi en anden hafn eller market, end som hand fragtet vaar, vil kiøbmanden der annamme sit gods, da betale skiperen sin fulde fragt; vil hand oc icke annamme det, da er skiperen pligtig at lefvere[1] hannom sit gods udi markedet, som hand lofvit hafde, paa skiperens omkaast oc kiøbmandens taald oc eventyr enten met sit egit skib eller andre gode skibe, som godsit kand vere udi forvarit. Dog skal skiperen[2] self fierde af de bæste mend[3] udi skibet sverge, at hand af nødsag blef fortrengit, som før er sagd; men findis der noget andet hemmeligt svig under, da skal skiperen oc alle de, som udi det raad ere, oprette kiøbmanden ald den skade, som hannom der af kand tilkomme.

Er en udførligere bearbejdelse af Visby § 53 (54).

[1] *Således og yngre udgaver; T:* leffrere.

[2] *R:* sülf verde van den besten mans, *jfr. anm. til § 58.*

[3] *W:* den besten im schepe.

Cap. 64. At for fattige fiskere skyld, som om nattetide under tiden ofverseiglis, ingen skibe eller store skuder maa om nattetide løbe emellom Ørekraag oc Falsterbo ref den stund, sildefiskendet varer.

Er det ocsaa for os beklaget, hvorledis at mange fiskere (udi sildefiskendet besynderligen) om natetide af skibe oc store skuder udi Øresund oc andre vore strømme ofverseiglis oc der met miste baade lif oc fiskeredskab; da paa det saadan ulycke, skade oc uskyldig mord ved den bæste medel oc lempe maa forkommis oc afstillis, ville vi her efter strengeligen biudet oc befalet hafve, at alle skipere, indlendiske oc udlendiske, som deris seiglads egiennom Ørsund øster eller vestert bruge, fran Ørekrog oc indtil norden Falsterbo ref regnindis, der som for de fiskere, som kaldis vragere, almindelig dreft er, skal her emellom icke seigle om natetide fra sancti Bartholomei apostoli oc til sancti Dionisii episcopi dag, oc skal hver

skiper lade sit acker falde oc holde god vakt met løkte oc lius indtil dagens opgang, paa det forskrefne fattige fiskere kunde undflye deris egen skade oc forderfvelse. Hvo som her emod fordrister seg oc der ofver spilder nogen mands lif eller gods, da skal det alvorligen straffis uden al naade lif for lif oc udi andre maade efter sagens leiglighed.

Cap. 65. Hvor adelen hafver skibsparter, at de da efter recessen skulle nyde deris rettighed.

Dersom adelen hafver skib oc skibsparter, da nyde de den rettighed oc sagefald efter vor recessis[1] liudelse.

[1] *Kold. reces 1558 § 2.*

Cap. 66. At baadsmendene bør at beholde primegielt af alt korn, oc kiøbmendene der met beholde maateskrafven oc maaterne.

Ingen baadsmend her efter skulle [1]befatte seg met maatteskrafve[2] eller maatterne, men kiøbmendene skulle dennom self nyde oc beholde, om de dennom bekaastet hafve, men baadsmendene skulle hafve dubelt primegelt for alt korn oc andet gods, som føris af rigit, 4 hvide af læsten der, som skibet lader, oc der, som det losser, efter det lands ræt oc sedvane.

Pardessus henviser, men uden grund, til Visby § 47 (48), reces 1412 § 3, reces 1417 § 4, reces 1418 § 3, reces 1447 § 3, der alle ere parallelsteder, der forudsætte at bådsmændene skulle have primpenge, men i øvrigt ingen forbindelse have med kapitlets bestemmelser.

[1] *W:* sik anmaten der matten edder [2] *R:* mit dem mattenschüddende, mattenkorns.

Cap. 67. Hvorledis skipperen skal kvartere emellom skibsfolket, om hand paa hans reigse blifver forkortet paa fetalie.

Dersom saa sker, at nogen skiper er lenge paa sin reigse, oc hand blifver forkortet paa fetalie, da skal hand met styremandens, høfvidsbaadsmandens oc skrifverens

raad kvartere emellom alt skibsfolket efter tidsens leiglighed.

Princippet er fastslåt ved skibsordinans 1536 § 3 og Esge Bildes artikler af s. å., ved skibsartikler 1555 § 3, 1561 21. febr. § 3, se ovfr. s. 99.

Cap. 68. Hvad rederne skulle betale udi de pendinge, som skiperen loner udi fremmede lande til at lade sit skib met.

Om en skiper kommer udi fremmede land oc kand icke afstædkomme at lade sit skib der ud met sine rederis pendinge, da hafve hand den magt at laane pendinge paa skibs oc godses eventyr, som kaldis boddemeri, oc hans redere skulle vere pligtige at betale forskrefne lonte pendinge, naar hand fører dennom skib oc gods til stede, som de hannom befalet hafve; men dersom skiperen seigler anden steds foruden deris befalning, da svare skiperen aliene der til.

Pardessus vil, dog med en videre myndighed for skipperen, søge kapitlets kilde i Visby § 40 (43), men der kan kun være tale om her at søge kilden til: Om en . . . eventyr.

Cap. 69. At udlendiske skipere saa vel som indlendiske mue hafve deris egen skibspart toldfri udi de skibe, som de sellof hafve ladet bekaaste oc self ville føre udi kongl. majt.s lande oc strømme.

Vil nogen af vore undersotte kiøbe eller lade bygge skib enten uden eller inden riget dennom self oc den menige skibshandel til beste, da ville vi tillade udlendiske skipere at mue føre same skib oc af deris egen skibspart at vere toldfri udi vore lande oc strømme lige som vore egne undersotte, dog saa at ingen fremmede skulle hafve der part oc del udi uden samme skipere aliene.

Cap. 70. At skib oc gods skal betale al den fracht oc prampending, som skiperen paakaster, naar skibet kommer paa det farevand, grund er.

Kommer et skib paa det farevand, som grund er, oc er saa dybt gaaende, at det icke kand komme til den stæd, som det fragtet er, saa skiperen maa hafve lætepramе[1] at losse udi, den fragt oc prampending skal skib oc gods betale, oc dersom at samme gods kommer til nogen ulycke, da skal den skade gaa ofver skib oc gods, som beholdit er.

Kilden til: Kommer ... oc gods betale, *er Visby § 56 (57), som dog bestemmer skibets anpart til 2, godsets til 1 del af omkostningen.*

[1] *R:* lichteprame; *W:* mohtlichtepramen.

Cap. 71. At ingen skibsfolk, indlendiske eller udlendiske, maa bere verge hos seg uden de, som besynderlig befalning hafve paa kongl. majt.s egne orlogsskibe.

Ville vi oc vore egne skibsmend saa vel som alle andre, bode udlendiske oc indlendiske, forbiudet hafve, at de icke skulle bere verge hos seg, naar de komme udi land for vore kiøbsteder Helsingør, Bergen eller ander stæds her udi rigerne, paa det at mord oc manddrab der met maa nederleggis, som (tes være) her til met den fremmede søfarende mand sked ær. Dog ville vi vore egne skipere, høfvidsbaadsmend oc andre, som paa vore orlogsskibe besynderlig befalning hafve, her met hafve undertagit.

Cap. 72. At hver skal velvilligen udgifve den taald, som hannom lougligen paaleggis.

Desligeste ville vi vore egne undersotte, skipere oc kiøbmend besynderligen, som fremmede lande met deris skibe oc gods besøge, alvorligen befalet hafve, at de hafve god agt oc indseende udi deris sag, at de velvilligen udgifve den taald oc rettighed, som dennom lougligen paaleggis. Dersom nogen her udinden findis seg at forgribe oc herrers oc førsters tilbørlige pligt oc told seg underslaar, da ville vi her met hver besynderligen atvaret hafve, om hand der ofver fanger skade.

Cap. 73. Om vrag.

Blifver skib met gods formedelst storm eller anden ulycke, da skal det vere skiperen uforment met hans skibmend oc andre, som hand der til bevilge kand, at bierge, emæden de ville oc kunde, oc naar de ville ofvergifve at biærge, da mue de selge eller afhende til, hvem de self ville, hves gods eller vrag, som egien paa hafsbond liggendis er, oc ingen dennom der emod at forhindre udi nogre maade.

Men er det saa, at skiperen met sit folk icke ere formuendis at bierge, da skulle vore embidsmend, borgmestere oc raad, fogeder, strandfogeder, desligeste adellen oc deris fogeder (om det sker for adellens egen grund) oc alle andre, som hos strandsiden befalning hafve, forpligtet vere, om det af dennom begieris, at vere den skibbroden mand behielpelig hos den mennige mand at hielpe, beredde oc bierge af skib oc gods, hves mueligt er, for en temmelig biergeløn, oc nar saa biergit er, da skal lensmanden met de bæste mend, der udi eignen ere, eller borgemestere oc raad (om det sker for kiøbstederne) ofverveige, hvad skiperen eller kiøbmanden skulle gifve dennom til løn, som bierget hafve, efter leigligheden oc godsens verd.

Dersom oc saa hender, at skib eller gods blifver vrag, oc ingen lefvendis folk hos, da skal lensmanden eller den, hves grund det for findis, vere forpligtet at lade det bierge met ald flid saa meget, som mest mugeligt er, oc det indlægge lade udi næste kirker eller anden steds udi god forvaring met klare register; oc naar den rætte eiere kommer der efter eller hans fuldmegtige met nøgagtig bevisning inden aar oc dag, da skal deris gods dennom fylge for en tilbørlig biergeløn, som før er rørd. Men dersom der ere nogre vare, som hafve faaet skade oc ere blefne vode oc forderfvelige oc staa dog til at

hielpe, vere seg enten klæde, lærfvet, kramvare eller andet saadant, det skal lensmanden eller den, hves grund same gods for strander, lade hielpe paa dends omkaast, som godsit skal egien hafve. Oc hvem som utrolig omgaar met vrag, straffis der ofver som for andet uhemlet gods.

Dersom vrag kommer ind for adelens grund, da skal udi alle maade der met holdis, lige som forskrefvit staar.

Oc hves vrag som findis udi obenbare sø uden for alle lande. oc ingen folk hos findis [1], som det tilhører, hvem som sligt vrag bierger, beholde halfdelen, oc halfdelen konningen, uden saa er, at ret eier kommer der efter inden aar oc dag [1].

Dende forskrefne søræt ved alle sine ord, puncter oc artikler ville vi fast oc ubrødeligen hafve holdet af alle, som vore strømme besøge. Til viendisbyrd hafve vi ladet trycke vort signet her neden for. Gifvit paa vort slot Kiøbenhafn den 9. dag udi mai maanet aar efter guds byrd 1561.

[1] *Således og R; W forbig.:* udi obenbare . . . findis.

69.

1561 10. maj. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Helsingørs privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 347.

70.

1561 31. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på det Sejrø* (Sere) *tirsdagen næst efter Margaretæ dag 1542 givne privilegium* [1].

Reg. o. a. lande 7, 353—54.

[1] *Uddrag trykt i Danske kancelliregistranter 1535—50, 241—2, hvor brevets i registranten manglende datum er suppleret til:* tirsdag efter Canuti regis, *hvad der betegner samme dag, som ovfr. nævnt.*

71.

1561 26. juni. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Viborg købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 208.

72.

1561 28. juni. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til borgemester, rådmænd og borgere i Visby om, at bønderne der på Gulland, som have klaget over ikke i Visby at kunne bekomme til købs humle, stål, salt og anden del og over at skulle betale dobbelt, når de undertiden kunne bekomme det, — må, når de ikke i byen kunne fange sådanne varer fal for et skelligt værd, købe og sælge med fremmede i havnene, uden der for at tiltales*[1].

Reg. o. a. lande 7, 538.

[1] *Jfr. rec. 1558 13. decbr. § 56.*

73.

1561 28. juni. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Lykå* (Lyckov) *købstad.*

Reg. o. a. lande 7, 454.

74.

1561 28. juni. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Avskær købstad.*

Reg. o. a. lande 7, 454.

75.

1561 28. juni. (Kiøbenhavn.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Kongsbak købstad.*

Reg. o. a. lande 7, 454.

76.

1561 1. juli. (Kiøpenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på det fiskeleje på Falsterbo, som bønderne, der ligge til vort slot Jungshoved, have, og som kaldes Jungshoved leje og strækker sig fra Præstø leje til* Aars *leje, fra de tyske kors og* til yderste refvel.

Reg. o. a. lande 7, 457.

77.

1561 1. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om artikler, hvor efter lænsmanden på Visborg på Gulland skal vide at rette sig.*

Tegn. o. a. lande 6, 452—58.

Vi hafve nu tiltroet oc befalet Jens Bilde til Liungisgaard, vor mand, tienere oc embitsmand paa vort slot Visborg paa vort land Gotland, same vort oc kronens slot Visborg oc vort land Gotland met vore undersotte mennige landsens indbyggere dennom paa vore vegne at beskøtte, beskierme, biude, befale oc forbiude, ligervis som vi der sielf personligen til stede vare, oc skal Jens Bilde oc hans efterkommere vore embitsmend der paa vort land Gotland forsørge vort slot Visborg met gode svenne oc slotstienere, hvilke som skulle sverge at vere os hulde oc troe, vore riger oc førstendomme, lande oc undersotte at ville beskiøtte oc beskierme oc besynderligen same vort slot oc land Gotland oc Visborg oc dieris beste at vide, deris skade oc forderfve at afverge af deris yderste magt oc formue oc vere same vor embitsmand, dend som nu er eller her efter der paa Visborg kommendis vorder, hørige oc liudige udi alle de maade, hand dennom paa vore vegne om tilsigendis vorder, ligervis som vi der personligen sielf til stede vore. Oc dersom saa skede, at vi eller same vor embitsmand, dend som nu er eller her efter kommendis vorder, efter gud alsommegtigstes vilge døde oc afginge, da skulle same vore svenne oc slotstienere vere tilforplichtet for ingen at oplade, ofverantvorde eller upgifve same vort slot, men blifve der paa slottet udi vor slotsloug. ed oc tieniste oc der vort krud, lod oc anden slottens tilbehøring at forvare oc det holde efter vor afgang til vore efterkommere konninger udi Danmark oc til vore Danmarkis rigis raads hand oc beste oc ingen anden. Oc nar vore svenne oc slotstienere

mustret ere oc hafve svoret vore embitsmend paa vort slot Visborg, ville vi aarligen besørge dennom met tilbørlige aarspendinge oc engelst klede, efter som tilbørligt er, oc met underholding til mad oc øl dennom besørge, efter som det der paa slottet sedvonligt verit hafver, oc der emod skulle vore svenne oc slotstienere vere forplichtet at lade dennom bruge til land oc vand bode der paa vort land Gotland, paa vort slot Visborg oc ander steds udi vore riger oc lande, de som vi nu hafve eller her efter bekreftendis vorder, oc vi eller vore embitsmend dennom om tilsigendis vorder, uden ald undskylding eller behielpning udi nogre maade oc der udinden holde dennom, som tilbørligen er, som erligt folk oc erlige karle deris herre oc konning plichtig ere, oc lade sig bruge ved hel hof, half hof, hel rode oc half rode, oc lade dennom nøige met en besolding oc aarspendinge, efter som de vor embitsmand paa vore vegne lofvit oc svored hafve, oc udi alle maade holde oc vide at rette dennom efter dette vort artiklesbref, som her efter følger, oc ei der emoed at handle eller giøre ved dend straf, som her efter skrefvit staar.

1. Først dersom en eller flere, som os oc vort Danmarkis rigis raad, vor embitsmand der paa vort slot Visborg Jens Bilde, som nu er, eller hans efterkommere saa lofvit oc svoret hafver oc udi saa maade befunden vorder, sin ed oc forplichtelse icke fuldgiør oc seg met hele roder eller half rode opsetter eller opvecker noget myteri eller anden uprør der paa vort slot Visborg, da ville vi alvorligen befalet hafve vor embitsmand, husfoget oc de, som ligge der udi vor ed oc slotsloug paa Visborg, uden ald naade at straffe der ofver, som ved bør, oc dersom en eller flere blifve befunden, som saadanne uhørsame, uprør oc ulydelse tilstede eller ei[1] tilhielpe vilde, at sligt

[1] *R:* ei tilstede eller.

motte straffet blifve, skal for en bøsvigt befunden blifve oc lige saa god udi dend sag som en af de andre. slig oprør emod deris ed oc forplichtelse giort oc handlet hafve, oc straffis der fore paa halsen uden ald naade.

2. Skede det ocsaa, at keiserlige majt. eller andre herrer oc førster same vore slotstienere oc svenne som deris landsotte oc undersotte annamme ville, da skulle de alligevel vere forplichtet [1]at blifve ved deris ed, aarsløn oc tieneste, som de udi saa maade os lofvit oc svoret hafve, oc ei at agte om nogen afmaning udi nogre maade; meden dersom saa skede, at en eller flere af dennom her ofver befunden blifve, som slig deris ed ei holde vilde, skal achtis som en bøsvigt, menedere oc straffis der fore paa lifvet uden ald naade.

3. Dersom saa skede (det gud almegtigiste naadeligen afvende), vort slot Visborg belagt blef af vore oc rigens fiender oc til storm skiøt met slanger oc kartofver oc siden stormede det, oc vor folk dog beholt ofverhanden, oc vi same vort folk deris kledning oc besolding formedelst storm, uveder eller andre forhindernis ei skicke kunde, da skulle alligevel same vore svenne oc slotstienere for dend sag skyld icke røfve eller vere ulydige, meden vere til freds met os oc vor embitsmand der paa slottet oc lade dennom troligen befinde hoes same vort slot i krud oc lod oc anden del, som erlige karle plichtige ere. Vi ville oc komme dennom til undsetning, som en herre oc konning sine tro tienere bør at giøre, oc dennom alle oc hver besynderligen dieris besolding oc tro tieniste naadeligen oc gunsteligen betale oc fornøge.

4. End skede det saa, at nogen af same vore svenne oc slotstienere blef enten ben eller arm afskut, ville vi forskaffe dend underholding hans lifstid oc lade hannom hele paa vor omkostning; desligiste dersom nogen af

[1] *R:* ved deris ed at blifve.

dennom blefve beladen met siugdom, da skal hans besolding alligevel gaa for seg.

5. Skal ingen af same vore svenne oc slotstienere holde sproch met finderne, hverken mundlich eller skriftlich, oc ei helder lese eller lese lade noget bref, som kommer fran finderne, der paa slottet, men skal det strax fran sig ofverantvorde vor embitsmand, slotsfogeden oc de andre, som ligge der udi slotslougen. Hvor nogen her ofver blifver befunden her emod at giøre, skal straffis der fore som en forreder paa sit lif uden al naade.

6. Dersom saa skede, at en eller flere same vore svenne oc slotstienere, det vere seg om dagen eller om natten, fordristet seg til at ofverstige vor slots faste muer eller staketer oc blef der ofver befunden, skal for en forredere oc bosvigt blifve paa sit lif straffit uden al naade.

7. Skal ingen bevare seg met vort skiøt uden allene de, der paa beskedne ere; hvor en eller flere der ofver befunden blifver, skulle straffis der fore, som ved bør.

8. Skulle oc vore svenne oc slotstienere forvare deris vegt oc hafve der emod flitig tilsiun om dend rette bekvemme tid at gaa paa vechten; blifver en eller flere der ofver befunden, der saadan sin vagt forsømmer eller blifver befunden sofvende, nar hand skal holde sin vagt, skal hand der fore achtis och holdis som en forredere oc straffis der fore paa lifvit uden al naade.

9. Skulle de, som dagvagt udi porten holdendis vorder, ei tilstede nogen ind at porten paa slottet at komme uden vore embitsmands oc husfogedes vilge oc vidskaf uden de, som paa slottet ere udi vor ed oc tieniste; blifver nogen der ofver befunden, skal straffis der fore, som ved bør.

10. Skal ingen af vore svenne oc slotstienere gifve seg der fran vort slot at reigse udi landet frem eller tilbage, det vere seg dag eller nat, uden det sker met vor

embitsmands eller vor slotsfogedes vilge oc samtycke; hvor nogen her emod befunden vorder, skal straffis der fore som en fredløs mand uden al naade.

11. Skal helder ingen af bysseskutterne gifve seg fran slottet at reigse udi landet uden vor embitsmands eller husfogedes forløf oc tilladelse, oc hver af same vore bysseskyttere vel at forvare oc vel ferdige oc ren holde sine skytte oc des tilbehøring, som hand paa beskeden er, oc dersom der noget feil[er] enten paa same skyt eller skyttes stocke, krud, lod eller andet, skulle de tilsige vor embitsmand udi tide. Findis nogen her emod forsømmelige oc vi nogen skade der ofver fangendis vorder, skal straffis der fore, som retten udviser, uden ald naade.

12. Skal oc ingen bere fetalie der af slottet, det vere seg, hvad fetalie det held[st] vere kand, uden vor embitsmands eller husfogedes vilge oc samtycke; hvor som en eller flere der ofver befunden vorder, skal straffis der fore paa lifvet uden ald naade som en tiuf.

13. Skal ingen knecht gaa udi stegersit, kielleren eller bagerhusit, anseendis, at hofven er stoer, oc hver des bedre kand tage vare paa sit arbeit; blifver en eller flere der ofver befunden, skulle straffis der fore, efter som retten udviser.

14. Skal oc ingen giøre noget myteri ofver kockene eller kieldersvenne, men dersom der feil[er] dennom noget enten paa øl eller mad, skulle de beklage dennom for vor embitsmand eller husfoged, oc skulle same vore embitsmand oc husfoget hafve der om tilbørlig indseende udi, at der gaar lidelig til; hvor en eller flere her emod at giøre befunden vorder, skal straffis der fore uden ald naade.

15. Udi borgstuen skal ingen bortkaste eller spilde vort mad eller øl eller det foragte; hvo som der ofver

befunden vorder, skal met høgeste straf straffit blifve oc strax forvist der af slottet uden ald naade.

16. Skulle vore tienere oc svenne, nar vagten besat er, icke robe, skrige eller lade dennom høre met nogen viser, der met at fordre vachten, meden dricke deris aftenøl udi stilhed; vorder nogen befunden her emod at giøre, skal straffis der fore, som retten udviser.

17. Efter vachten er sat, skal ingen gifve noget ild tiende fran sig, icke helder skiude noget rør af; hvo der ofver befunden vorder, skal som en forredere ved halsen straffis uden ald naade.

18. Skulle vore svenne oc tienere, det vere seg, hvo dend er, høg eller laug, fattig eller rig, paa vort slot Visborg udi hussene forvare ild oc lius; hvor nogen der ofver befunden vorder, der sligt forsømmer, oc noget skade der af kommendis vorder, skal kastis udi dend same ild oc forbrendis uden ald naade.

19. Hvor tvo af same vore svenne oc slotstienere slaes met hverandre, dog at det icke skal ske paa same vort slot oc de, som der hoes staar, tage fred første gang, anden gang oc tredie gang, oc en af dennom icke da ville holde fred oc blifver derofver huggen, stungen eller udi hiel slagen, da skal dend, som sligt giort hafver, icke vere plichtig til for dend sag at stande til rette, saa lenge hand er udi vor tieniste.

20. Om saa vaare, at nogen befunden vorder at drage sin knif eller andet verge der paa slottet der met at ville slaa eller saargiøre nogen anden, da skal dend straffis der fore efter gaardsretten[1]; men slar nogen dend anden i hiel, da skal der for bødis lif for lif, hand for hand, øie for øie.

21. End skede det saa, at en af vore svenne oc tienere udi hastighed oc vrede hug der paa vort slot udi

[1] *Eriks gårdsret § 4.*

borgstuven, kaster, slaer nogen blaa eller blodig, da skal dend, sligt giør, miste sin hand, som hand giør same skade met, oc slaaes paa slotsporten; men dersom nogen ellers af vrede drager sit verge eller knif til nogen anden udi vor borgstufve oc giør der met ingen skade, da skal dend alligevel slaaes igiennom sin hand met en knif paa boret oc sielf udriste handen oc giøre seg løs oc forvises af slottet uden ald naade.

22. Skal oc ingen af vore svenne oc slotstienere raabe eller skielde paa nogen erlig kvinde eller mø oc kalde dennom noget uerligt nafn; hvo der ofver befunden vorder, skal straffis der fore efter retten.

23. Skal oc ingen opføre noget kvindefolk der paa vort slot Visborig, det vere seg om dagen eller natten, uden vor embitsmands eller husfogedes vilge oc samtycke; blifver nogen her ofver befunden, da skal hand straffis der fore, som retten udviser.

24. Dersom nogen af vore svenne oc slotstienere besmitter dend andens ere oc kalder hannom tiuf, forreder eller gifver hannom nogit andit uerligt nafn, er det saa, hand icke det kand bevise hannom ofver, da skal hand, sligt giort hafver, staa udi dendis sted, som hand dend anden fore skuldet hafver, oc skal straffis der fore, som retten[1] udviser.

25. Om saa vore, at en eller flere same vore svenne oc slotstienere blefve befundet paa vort slot eller udi vor kiøpsted Visbye dend, som vilde voldtage nogen kvinde eller pige, oc dend skade giorde enten paa hendis lif, ledemod eller kleder eller slaar hende blaa eller blodig, oc bevises kand, dend skal straffis der fore uden ald naade; meden dersom nogen beligger nogen pige eller kvinde paa vort slot Visborg, skal straffis der fore, efter som retten udviser.

[1] *Eriks gårdsret § 6.*

26. Skal ingen af vore svenne oc slotstienere gaa paa nogre vore kamere eller stufver der paa slottet uden alleniste paa tornene, murerne oc deris egen herberge dere, som de beskeden ere; hvo der ofver befundet vorder, skal straffis der fore, som retten udviser.

27. Ville vi oc vore svenne oc slotstienere forbudet hafve nogen af dennom at uren giøre vore torne eller mure; hvilken der ofver befunden blifver, skal lide der fore tilbørlig straf, efter som retten udviser.

28. Skal ingen vere plichtig til at doble met dend anden, uden hannom løster, oc ei anse dend andens maning udi nogre maade.

29. Om saa vaare, at der paa vort land Gotland eller for vort slot Visborg nogen feide eller oprør for hande komme, oc en eller flere vore svenne oc slotstienere da begerde at ville hafve forløf, da skal for ingen del tilstedis nogen af dennom at fange forløt, men skulle vere forplicht at blifve udi dend ed, forplichting oc aarspendinge, de os svoret hafve, oc vere forplichtet at tiene os for andre herrer och førster. Hvor en eller flere af dennom her ofver blifver befunden uvillige oc uhørsame oc begynte noget myteri der paa slottet at giøre, skal for en forredere blifve straffit uden ald naade.

30. Dersom saa skede, at mand skød løsen der af same vort slot, da skulle alle slotstienerne, som os saa svoret hafve, det vere seg, at de enten ere udi vor kiøpsted Visbye eller paa landet, vere tilforplichtet ved deris troe, ere oc ed, det vere seg dag eller nat, at gifve sig iligen til slottet oc vaare oc same vort slottis beste at vide oc vor skade at afvende af deris yderste oc høgeste magt oc formue. Vorder nogen der ofver befunden, det icke giørendis vorder, daa skal dend straffis der fore, som retten udviser.

31. Dersom oc noget vaare, som kunde her ofver

komme same vort slot til beste, da skal vor embitsmand fuldmagt hafve det at forandre os oc rigit til beste.

32. Oc ville vi desse artikle alle oc hver serdelis fast oc ubrødeligen holdet hafve ved alle deris ord, puncter oc artikle, som de udi alle maade udvise oc indholde, oc om saa skede, at der vaar nogen, der en af desse artikle ofvertredendis oc ei holdendis vorder, oc vor embitsmand dend same vilde straffe lade, da skulle alle de, som ere paa vort slot Visborg, tilhielpe, at dend maa blifve straffet. Oc dersom en eller flere der ofver befunden blifve der icke at ville tilhielpe, dend skal achtis for en forredere oc straffis der fore paa hans lif uden ald naade.

78.

1561 3. juli. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Væ købstad.*

Reg. o. a. lande 7, 454.

79.

1561 3. juli. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Åhus købstad.*

Reg. o. a. lande 7, 454.

80.

1561 3. juli. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Varbjærg købstad.*

Reg. o. a. lande 7, 454.

81.

1561 6. juli. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om, at vi have rådført os* (hafve os beraadslagit) *med vore Danmarkes riges råder, og for en stor penges udgift, som os påhænger, have de bevilget os at oppebære en almindelig landehjælp af bønderne og menige almue over alt riget inden st. Mortens dag førstkommendes*[1].

[1] *Fritagelse og opkrævningsmåde fastsættes lige som i åb. brev af 1559 17. apr. Størrelsen er henholdsvis 10 jokimsdaler, en ort af en daler, 1/2 daler og 1/2 daler.*

Tegn. o. a. lande 6, 460—61.
Originale udfærdigelser til forskellige læn i Dske. kancellis arkiv.

82.

1561 8. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til købstæderne om, at de skulde stå under lænsmændenes opsyn.*

R: Tegn. o. a. lande 6, 464—65.

Efterdi mangfoldige klagmaal hafve verit for os, at mange steds udi kiøpstederne her udi riget er stoer uenighed blant menigheden, da hafve vi tilskicket vore lensmend, som boe[1] nest hoes kiøpstederne, at skulle hafve same vore kiøpsteder udi forsvar[2]. Ti hafve vi nu tiltroet N. vor kiøpsted N. oc eder alle udi forsvar at hafve oc hafve flitig upseende, at borgemesterne, radmendene oc byefogeden skicke dennom tilbørligen udi deris befaling bode emod borgerne oc andre, som søge deris ret der udi byen, desligiste borgerne i lige maade emod borgmestere oc raadmend paa det, at endrechtighed maa vere udi byen oc hver mand, som der handterer, maa vederfaris loug, skiel oc ret; sameledis at skulle hafve flitig tilsiun, at der ere de borgmestere, raadmend oc byfogeder, som os oc byen kunde vere nyttige oc gafnlige, saa at hver mand maa vederfaris loug oc ret oc vor oc kronens rettighed icke forsømmis. Ti bede vi eder alle oc hver serdelis strengeligen biude, at i ere forskrefne N. paa vore vegne hørige oc liudige, oc hves brøst der findis, at i det gifve hannom til kiende; hand skal siden tilhielpe, at hver maa vederfaris saa møget, som loug oc ret er.

[1] *R:* boes.

[2] *Brevet til lænsmændene lyder kun på, at de skulle lade forkynde ovenstående brev og rette sig der efter, Tegn. o. a. lande 6, 465.*

83.

1561 9. avg. (Helsingborg.) *Missive til Jens Mogensen, tolder i Helsingør, og Jørgen Vale, tolder i Nyborg,*

om toldbehandlingen af Nederlændernes, hertug Hanses og hertug Adolfs undersåtters skibe.

Tegn. o. a. lande 6, 478.

Vid, at vore undersotte her udi rigit, som i Nederland besøge deris handel oc kiøbmandskaf, hafve dennom for os beklaget, hvorledis at de der samme steds besveris met nye oc usedvonlig told udi saa maade, at deris kramfade opslaaes oc beses oc de af hvert stycke iser, som der udi findis, mue gifve told, hvilked her til dags icke sked er, men de al tid tilforn hafve fortollet deris kramfade ubeset. Ti bede vi teg oc ville, at du tiltenker her efter paa vore vegne at tage af alle Nederlenders gots til told udi Sundet, efter som du tager af de engelske, dog undertaget Campen, Deventer oc Schuole, som du tilforn ved besked om. Sammeledis bede vi teg oc ville, at du retter teg efter paa vore vegne at tage oc opebere af hertug Hansis oc hertog Adolfs af Holsten etc. undersotte slig told oc rettighed, som du tager af andre fremmede.

Ved missive af 16. avg. 1561 blev det pålagt tolder Jens Mogensen, som indberettede, at han havde opkrævet til told af hertug Hanses og hertug Adolfs undersåtter 1 rosennobel af et skib, ballastet med sand, og 2 rosennobler af et skib, ladet med købmandsvarer, at fortolde ved den måde, som han således havde begyndt.

Tegn. o. a. lande 6, 483.

84.

1561 13. avg. (Hellested i Torne herred.) *Åb. brev om, at Luggude* (Lugu) *herreds ting i Skåne al tid skal blive på det sted ved Helsingborg, hvor det nu ligger, og at Luggude* (Lugu) *herredsmænd der skulle søge deres ret som til deres rette værneting.*

Reg. o. a. lande 7, 468.

85.

1561 2. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Halmstad købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 469.

86.

1561 7. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at Testrup markeder, ved hvilke der skal bedrives mange store og grove laster med manddrab* (mandslet), *tyveri o. a., så at mange ikke ville besøge dem, af denne grund og for at forbedre Hobro her efter skulle holdes i denne by, dog vor og kronens told og rettighed uforkrænket.*

Reg. o. a. lande 7, 233—34.

87.

1561 11. septbr. (Frederiksborg.) *Missiver til borgemester, rådmænd og borgerne i Lykå* (Lyckov) *og Avskær* (Avskier) *om, at bønderne i Østre herred i Bleking* (Bleginge) *have klaget over, at de ikke for deres varer hos dem kunne købe humle, malt, stål, salt, rug, mel, hör, hamp og andet*[1], *som de behøve til deres huses ophold, og begæret, at vi vilde tillade* (forløfve) *dem selv med skibe at sejle til Tyskland efter deres næring og bjærging, da vi nu forfare, at der er gjort en kontrakt mellem dem og eder om, med hvor mange og store skibe de må sejle, have vi på denne tid intet villet bevilge dem. Ti bede vi eder, at i have til købs for skelligt værd, hvad bønderne have behov til deres huses ophold, så fremt vi ikke, hvis de ydermere beklage sig, skulle tillade dem selv at sejle til Tyskland og anden steds med deres varer.*

Tegn. o. a. lande 6, 498.

[1] *Jfr. rec. 1558 13. decbr. § 56.*

88.

1561 26. oktbr. (Flensborg.) *Missive til tolderen i Ribe om, at han, da der til trods for vor her faders*

ordning om sise af al fremmed drik, som indføres i riget, indføres meget Hamborge øl for Ribe, skal tage til sise af hver tønde Hamborge øl, som sælges eller udtappes der i byen eller og føres der igennem, 12 sk. danske.

Tegn. o. a. lande 6, 506.

89.

1561 30. oktbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at det, da mange imod vor herre faders brev*[1] *om kun at udføre øksne af riget gennem de almindelige toldsteder, udføre øksne hemmeligen uden at fortolde dem, påbydes på ny, at øksne kun må uddrives af riget på de rette almindelige toldsteder og mod sædvanlig told. Bønderne skulle til kende give vor lænsmand eller fogder, hvor mange øksne de sælge, og hvem, der køber dem, så vor og kronens rettighed ikke skal forsömmes. Bliver nogen befunden, som hemmeligen uddriver øksne af riget, skal han have forbrudt samme øksne til os og kronen og straffes som for andre stjålne koster.*

Tegn. o. a. lande 6, 509.

[1] *Åb. brev 1555 5. oktbr.*

90.

1561 5. novbr. (Antvordskouf.) *Åb. brev om stadfæstelse på Slagelse* (Slaugelse) *købstads privilegier, dog forbeholde vi os at remedere og forvandle dem, når vi ydermere forfare lejligheden.*

Reg. o. a. lande 7, 470.

91.

1561 18. novbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til alle landsting om, at tatere ikke må findes i riget*[1].

R: Tegn. o. a. lande 6, 515.

A: Trykt i Dske. mag. 6, 56—57 efter afskrift af en original ekspedition, som har datum 27. novbr.

[1] *Missivet til landsdommerne om at sørge for dette brevs forkyndelse er trykt hos Dyrlund: Tatere og natmandsfolk s. 368.*

For os er klagit oc beret. hvorledis at end dog vor herre fader hafver ladet sine obne brefve[1] udgaae oc forbudet, at ingen tatter skulle stedis at vere her udi rigit, da skal her ligevel endnu findis mange tatere, som omdrage alle vegne paa lantsbyerne oc stielle fran vore undersotte oc i andre maade dennom bedrage, oc en part vore lensmend ser met dennom igiennom fingre oc i deris len dennom handhafve; tisligeste forløfve adelen dennom udi deris gots at hafve deris vesen oc verelse, hvilket alt findis at vere emod vor herre faders brefve oc forbud.

1. Hvorfore vi her met alvorligen ville hafve befalit alle vore lensmend, fogeder, befalingsmend, geistlige oc verdslige, adelen oc alle andre, at de strax met det aller første lade forvise ud af rigit alle de tattere, som findis udi deris len oc paa deris gots, oc dennom efter dende dag for ingen del tilstede der lenger at blifve.

2. Findis her efter nogene vore lensmend eller befalingsmend, geistlige eller verslige dennom nogen steds paa vort oc kronens gots at huse, hele[2] eller handhafve eller oc tilstede dennom der at hafve deris verrelse, da skulle de der met hafve forbrut deris len oc der til straffis, som ved bør.

3. Kand oc findis[3], at adelen ser met forskrefne tatter igiennom fingre oc bevilger dennom nogen steds paa deris gots efter dende dag at blifve, da skulle de vere plictige at stande hver mand til rette, som paa klager, oc oprette al dend skade, de giøre[4], oc der til straffis som de, vore bref[ve] oc bud icke acte ville.

4. Skal det oc vere hver mand frit fore, [5]ehvem som helst det er, som nogen tatter her udi rigit ofverkomme kunde, at tage fran dennom alt, hves de hafve

[1] *Åb. brev 1554 29. septbr. (Dyrlund a. st. s. 366—67), reces 1536 (Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 170).*

[2] *A tilf.:* holde.

[3] *A:* befindes.

[4] *A forbig.:* oc oprette ... giøre

[5] *A:* hvem helst.

met at fare, oc at handle met dennom som andre fredløse folk oc der met aldelis intet hafve forbrot.

92.

1561 30. novbr. (Kallundborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Kallundborg købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 380.

93.

1561 30. novbr. (Kallingborg.) *Åb. brev om, at borgemester og rådmænd i Kallundborg* (Kallingborg) *må, da de have stor besværing med at holde deres skibsbro der for byen ved magt, efter deres begæring af hver vejfarende borger og bonde, som sine varer der opskiber, oppebære: af hver heste og vogn 1 sk. danske, af hver hest eller øg eller okse 1 alb., af hver læst gods eller korn 4 sk. og hver kramkiste 1 sk., og bruge samme penge til hin skibsbros bygnings behov, dog så at de holde den ved god hævd og magt, så den vejfarende mand ikke for deres forsømmelses skyld fanger skade på sit gods. Adelen skulle på deres egne heste, vogne og gods være fri for samme bropenge.*

Tegn. o. a. lande 6, 524.

94.

1561 7. decbr. (paa vor jagthus Nygaard). *Åb. brev om stadfæstelse på Århus købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 7, 235.

95.

1561 13. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at bønderne, som bo ved strandesiden i Bårse* (Borsø) *herred, må, da de bo i en skarp og bar egn og have liden ager og eng, så de ikke kunne afstedkomme deres rette landgilde, i overensstemmelse med Kristian III*[1] *og*

[1] *Af 1541 11. maj, med hvis tekst privilegiet af 1561 i det væsentlige er enslydende.*

andre kongers tilladelse bruge sejlads og fiskeri, når ikke almindeligt forbud göres, og udføre stok, sten og deres eget hjemme fødte kvæg og derfor købe, hvad de have behov til deres huses ophold; dog må de ikke købe eller sælge noget til forprang eller göre noget landkøb imod gammel sædvane eller købstædernes privilegier, indtil vi selv komme did og ydermere forfare lejligheden og göre en skik derpå, som kan være dem og købstæderne lidelig.

Reg. o. a. lande 7, 373—74.

96.

1562 1. jan. (Kiøbnehafn.) *Missive til superintendenterne om at føre tilsyn med de bøger, som holdes fal.*

R: Tegn. o. a. lande 7, 1—2.
F: Den fynske ekspedition af missivet i Fyns bispearkiv.
U: Afskrift i Ny kgl. saml. 1128. 4.
Trykt efter F hos Rørdam: Kirkelove 1, 59—61; efter U hos Rørdam: Københavns universitets historie 4, 181—2.

Vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at her indføris udi rigit mange atskillige danske bøger, som ere prentet udi Tydskeland, oc ingen af vore lerde mend dennom hafver ofverlest, hvar fore er befrøctindis, at dersom det saa tilstedis hver at mue lade prente oc udgaa saadanne bøger, motte der met tiden mange secter oc møgit unt emod dend rette religion indføris, met mere farlighed der hos er at formoede, oc mange der ofver blifve forført; der til met blifver det rette danske maal forvandlit oc forfalsket af den orsage, at der icke findis gode correctores, som udi danske tungemaal øfvit ere oc maalit kunde. Da paa det at vi sligt udi tide mue forekomme, saa oc efterdi at her findis udi vor stad Kiøbnehafn gode prentere, ville vi, at her efter aldelis ingen danske bøger skulle selgis nogen steds udi vort rige Danmark, uden de ere prentet her udi vor stad Kiøbne-

hafn oc af de hoglerde udi universitetet her samme steds ofverset oc corrigerit, saa oc deris vintnisbyrd der hos, at de kiende slige bøger for gode oc rette oc nyttige udi prent at udgaae. Ti bede vi eder oc ville, at i udi eders stigt hafver flittig opseende, at der aldelis ingen danske bøger føris eller fal holdis, uden de ere her udi Kiøbnehafn prentet oc af de høglerde ofverset, oc at i tilsiger alle de bogfører, som udi eders stigt met bøger komendis vorder, at de dennom entholle saadanne forbudne bøgger at føre eller fal hafve. Findis nogen bogfører eller andre at selge eller hafve[1] til kiøbs noger slige danske bøger, som vi her met hafve ladet forbiude, efter at de udi saa maade ere blefvene atvarit, da skulle de der met hafve forbrot alle forskrefne bøger til os oc dei til straffis, som ved bør. Samme[le]dis forfare vi, at vor herre fader tilforn hafver ladet tilskrifve superintendenterne ofver alt rigit[2], at hver udi sit stigt skulle hafve flittig acht oc opseende paa hvad latinske bøger, som bogførerne indføre i rigit at selge, paa det at ingen bøgger skulle selgis nogre vore undersotte, som kunde gifve aarsage til nogen vildfarelse; ti bede vi eder oc ville, at i i lige maade flittig ofverser alle de latinske bøger, som komme til kiøbs udi eders stigt, oc dersom i forfare der nogit udi, som findis emod dend rette religion eller oc kand i nogen maade vere til skade oc forargelse udi dend christne kirke, at i da forbiuder bogføreren samme bøger her i rigit nogen steds at selge eller afhende, saa framt de icke der fore vil lide tilbørlige straf.

[1] *Således FU; R:* hafver.

[2] *Åb. brev 1552 9. novbr. med tilhørende missive 13. novbr. s. å. (Rørdam: Universitetshistorie 4, 56—7), som i kancelliregistranten kun er adresseret til superintendenten i Sællands stift, men sikkert er udgået til alle superintendenter, hvad også ovenstående brev tyder på. Se end videre kirkeord. 1539 bl. LXXXIX (74).*

97.

1562 1. jan. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til borgemester, rådmænd og borgere i Middelfart* (Medelfar) *om, at de, eftersom vejfarende folk, som komme til deres by, klage over, at de have stor brøst for staldrum og herberger, og at en part af borgerne, som have gode råd til at herberge fremmede, nedtage deres stalde og anden bekvemmelighed, straks skulle bygge gode stalderum i sine gårde og tiltænke at herberge fremmede folk, som komme til byen, og forskaffe dem for et skelligt værd øl og mad, hø, havre og stråfoder. Borgemester og rådmænd skulle på vore vegne, hvis videre klage kommer for os der om, straffe der over, som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 7, 3.

98.

1562 2. jan. (Hafnie.) *Åb. brev om, at det af vor herre fader udgivne forbud*[1] *mod udførsel af salt kød endnu står ved magt, og at den, som bliver der med befunden, skal have forbrudt samme kød med alt andet, som han har med at fare, og der til straffes som for andre stjålne koster.*

Tegn. o. a. lande 7, 4.
Original udfærdigelse, tinglæst i Roskilde.

[1] *Af 1551 29. apr.*

99.

1562 12. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til undersåtterne i Torne, Hariagers og Froste herreder om, at det, da de fattige börn og peblinge, som gå til skole i Lund, lide stor armod og nød, så at mange, om hvilke der var godt håb, at de i fremtiden kunde tjæne religionen og den menige mand, for fattigdoms skyld nødes til at forlade bogen* (at gifve bogen ofver), *eftersom købstædmændene i Lund ikke med deres almisse alene kunne underholde så mange personer, som der gange til skole,*

— er forundt hine fattige peblinges bud at drage om i hine herreder og bede om almisse af godt folk, og at de derfor anmodes om at meddele peblingenes fuldmægtige deres almisse.

Trykt hos Friis Edvarsen: Underr. om Skelskør s. 562—3, og hos Rietz: Skånske skolväs. hist. s. 207—8, og her efter hos Rørdam: Kirkelove 2, 61—2. Brevet findes ikke i kancelliregistranterne.

100.

1562 5. febr. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Slangerup købstads privilegier, dog med forbehold af ret til at forandre dem.*

Reg. o. a. lande 8, 230.

101.

1562 5. febr. (Hafnie.) *Åb. brev om ud- og indførselen under Låland.*

Tegn. o. a. lande 7, 16—17.

Efterdi at vi ere komne udi forfaring, at der under vort land Loland møgit alle hande gots udskibis oc icke fortollis, disligiste udføris der bode ved oc anden forbudne vaare, saa oc kommer der ind oc ud møgit folk bode indlendiske oc udlendiske, som ingen pasbord hafve oc ingen besked gifve, oc en part det hamborger øel oc andet tydst øel, der indkommer, selgis oc fortappis blant bønderne oc anden steds oc ingen sise der af udgifvis, saa at vor oc kronens rettighed der ofver underslaes oc forkrenkis, da hafve vi der fore befalit Erik Rud, vor mand, tiener oc embitsmand udi Rafvensborg len, at skulle hafve met altingst opseende oc forordinere oc tilskicke gode troe hafnefogder paa alle de hafner under Rafvensborg len oc alle de birke, som hand af os udi befaling [hafver], oc de skulle sverge hannom paa vore vegne at ville met al flid hafve tilsiun met, at der aldelis intet ved eller andre forbudne vaare udføris, oc hves som frit oc tillat er at udføris, skal alt efter gammel sedvone fortollis,

saa at vi der af bekomme, hves os met rette hør at hafve; sameledis at der intet folk udføris, uden de hafve pasbord, oc ei heller ingen indføris, uden de gifve det vore hafnefogder oc lensmand til kiende met al besked, hveden de ere komne, hvort de ville oc hvem de tilhøre. Tisligiste skulle forskrefne hafnefogder lade opskrifve paa klare register saa mange tønner hamborgøl oc andet tydst øl, som nogen kiøbstedsmand eller bonde did indfører, saa at vi der af bekomme vor oc kronens sise oc rettighed, oc der af intet skulle underslas. Sameledis bede vi oc biude alle vore oc kronens bøndere oc tienere ofver alt Rafvensborg len oc de birke, som nu ligger under vort closter Halsted, som hafve skuder at bruge seglats, at i rette eder efter for os hvert aar at seigle en fri reigse met vort korn, fetallie, indhalt oc anden del, som vor lensmand der same steds fanger vor skrifvelse om at forskicke til vort slot Kiøbnehafn oc hand eder tilsigendis vorder.

102.

1562 6. febr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene om at skaffe bådsmænd fra købstæderne og pålægge borgemestre og råd at føre tilsyn med, at vi bekomme sådanne, som ere duelige og forfarne til søs, og styrmænd, om sådanne findes; de skulle være tilstede her i København senest påske aften*[1].

Tegn. o. a. lande 7, 20.

[1] *Liste over de udskrevne bådsmænd findes blandt tillæg.*

103.

1562 6. febr. (Hafnie.) *Missive til købstæderne i Sælland, Fyn og Smålandene om til orlogsskibenes udredning, som skulle udløbe i søen der at afværge vor og rigens skade, om noget kunde påkomme, inden påske førstkommende at udgive en madskat*[1].

Tegn. o. a. lande 7, 17—18.

[1] *Liste over de enkelte byers skat findes blandt tillæg.*

104.

1562 6. febr. (Hafnie.) *Åb. brev til alle fri jordegne bønder om, at de til orlogsskibenes udredning, som skulle udløbe i søen for at afværge vor og rigens skade, om noget kunde påkomme, med samtykke af Danmarks riges råd inden påske förstkommende skulle udgive en madskat således, at hver 10 skulle lægges i læg og give 1 levende okse, 1 fdg. smör, 10 sider flæsk, 10 fårekroppe og 10 gåsekroppe; den rige hjælpe den fattige.*

Tegn. o. a. lande 7, 19.
Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.

105.

1562 18. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Nøddebo, Grønholt, Herlev* (Herlof), *Græse* (Gresit), *Ølsted, Lyndbylille, Tjæreby, Alsønderup, Karlebo, Blovsterød, Lillerød, Lynge* (Liunge), *Annise, Helsinge, Uvelse* (Ulsø), *Uggeløse, Gørløse, Strø og Skævinge sogne om at besøge om torsdagen det birketing, som vi have ladet lægge for vort slot Fredriksborg, som deres rette værneting.*

Tegn. o. a. lande 7, 28.

106.

1562 10. mars. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Holbæk købstads privilegier, dog med forbehold af ret til at forandre dem.*

Reg. o. a. lande 8, 245—46.

107.

1562 18. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til alle, som besøge vore og kronens fiskerlejer Nibe og Sebbersund, om, at vi have befalet Otte Brade, råd og embedsmand på Ålborg slot, og vor salter Bartel Stingere, at der skal saltes 60 læster sild til vore slottes og orlogsskibes behov; de skulle derfor 2 dage om ugen, når den bedste sild tilgår, hertil købe sild og betale den*

efter gammel sædvane; disse dage skulle være fra løverdag aften og til mandag aften, og vor lænsmand skal have opseende med, at fiskerne (alle nedkarle och vodekarle) *komme og tilbyde vor salter deres sild, og at de ikke holde dem af vejen dermed, således som de tilforn have gjort. Hvis nogen ikke vil lade vor salter få silden på den tid, de fange den, og ej ville komme i land eller optælle den, för købedagene have endt, skal lænsmanden straffe der over: de skulle have forbrudt de sild, som de have med at fare, og straffes som dem, der ikke ville agte vore breve*[1].

Koncept; brevet er ikke indført i kancelliregistranterne.

[1] *Kilden er åb. brev 1558 6. apr.*

108.

1562 24. apr. (Eserom.) *Åb. brev om stadfæstelse på Sæby købstads privilegium af 1524*[1].

Reg. o. a. lande 8, 10—11.

[1] *Trykt efter original udfærdigelse i Saml. til jysk hist. og topogr. 10. bd.*

109.

1562 28. apr. (Eserom.) *Åb. brev til alle herredsting om nedgravningen af det sidste vinter på Sælland døde kvæg.*

Tegn. o. a. lande 7, 126—27.

Vi ere komen udi forfaring, hvorledis at ofver alt dette vort gandske land Sieland skal her udi denne forgangne vinter mange svin oc andet kveg af siugdom vere døde paa landsbyerne oc anden steds, oc samme død eblant kveget er mest kommen, for at hves svin eller andet kveg udi saa maade er død blefven, icke strax af byen er udført oc fraa det andet kveg er vorden atskild. Da paa det at udi sommer, nar støre hede blifver, af saadan forgiftig stank oc lukt pestilentze oc anden saadan farlige sygdom icke skal komme eblant vore undersotte eller oc mere kveg for saadan forsømmelse skyld skal forgifvis oc bortdø, bede vi eder oc hver serdelis strenge-

ligen biude, at i udi eders byer hafve flittig indseende, at hvor saadanne døde svin eller andet døt kveg findis, at hver mand, vere seg enten geis[t]lig eller verdselig, som saadant kveg fraa dør. det strax uden al forsømmelse lader føre uden byen oc der til grafve bestiller, som det saa dybt kand udi kastis oc nedergrafvis, at andet kveg icke kand til det komme oc af forgifvis. Findis nogen her udinden forsømmelig at vere oc det kand hanom ofverbevisis, skal der fore bøde 3 mark danske til sit herskab oc 1 tønde øl til byemendene, som der kunde paa klage.

110.

1562 28. apr. (Eserom.) *Missive til købstæderne i Sælland om nedgravningen af det døde kvæg.*

Tegn. o. a. lande 7, 129—30.
Koncept.

Vi ere komne . . . *(ligesom i foregående brev)* . . . skal forgifvis oc bort døe, bede vi eder oc ville, at i udi eders by hafve flittig indseende, at hvor slig døde svin eller andet døt kveg findis, at hver mand, som samme kveg fraadøer, det strax uden al forsømmelse lader føre uden byen oc der til grafve bestiller, som det saa dybt kand udi kastes oc nedergrafvis, at andit kveg icke kand til det komme oc af forgifvis, oc hvilken som helst eders metborger, som icke uden byen lader føre oc nedergrafve hvis svin oc andet kveg, som udi saa maade hannom fraadøer, oc det kand hannom ofverbevisis, skal derfaare bøde 3 mark danske, halfparten til os oc halfparten til byen. Hvilken som helst oc saa om nattetide eller anden tid hiemeligen kaster saadant døt kveg ud paa gader oc streder for anden mands porte, døre eller hafve, skal derfaare bøde 6 mark danske for hver nat, som samme døde kveg der ligget hafver, oc skal vor foget der udi byen fuldmagt hafve paa vore vegne for saadan sagefald at

pante hver dend, som saadan forsømmelse hoes findis, oc hafve 8 sk. danske for sin umage.

111.

1562 28. apr. (Eserom.) *Missive til borgemester, råd og byfoged i København om gadernes renholdelse.*

R: Tegn. o. a. lande 7, 128—29.
K: Koncept.
Trykt efter R hos O. Nielsen: Københavns diplom. 4, 575.

Vi ere kommen . . . *(ligesom i næst foregående brev)* . . . skal forgifvis oc bort døe, hafve vi der om ladet tilskrifve alle kiøbstederne her udi vort land Sieland, tisligiste skicket vore obne brefve[1] til vore lensmend her samme steds, som de paa vore vegne skulle lade lese oc forkynde til alle herritstingene udi deris len. Oc skicke vi eder her hos dende indlukte copie af det bref, som vi der[2] om hafve kiøbstederne ladet tilskrifve[3], hvor af i al leiligheden hafve ydermere at forfarre. Bedendis eder oc ville, at efterdi vi ocsaa ere komen udi forfaring, hvorledis at der oc møgen urenlighed skal findis der udi vor kiøbsted Køhnehafn baade paa gader streder, tisligiste under voldene oc strax uden fore porterne, at[4], paa det saadan urenlighed her efter icke skal findis, i her efter ville hafve flittig indseende oc eders metborgere paaminde, at de hver 8. dag saadan urenlighed lader langd uden byen føre, oc hvilken her udinden findis forsømmelig at vere, skal der faare bøde til os oc byen, efter som i hannom foreleggindis vorder. Oc skal vor foget der samme steds fuldmagt hafve paa vore vegne fore saadan sagefald at pante hver dend, som saadan forsømmelse hos findis, oc hafve 8 sk. danske fore sin umage.

[1] *Af s. d., se ovfr. no. 109.*
[2] *R gentager:* der.
[3] *Af s. d., se ovfr. no. 110.*
[4] *Således K; R tilf.:* i.

112.

1562 2. maj. (Eserom.) *Åb. brev om, at der her efter ingen markeder må holdes i egnen ved Holløse,*

Gurre (Gurfve), *Æbelholt*, *Esbønderup* (Espindrup) *og Esrom, men de skulle holdes ved vort slot Fredriksborg.*

Reg. o. a. lande 8, 254—5.

113.

1562 9. maj. (Frederiksborg.) *Fredrik II.s gårdsret.*

G: Original udfærdigelse, underskrevet af kongen, i Gehejmearkivet (håndfæstninger, recesser m. m. no. 22 c); den består af 6 pergaments folioark, der sammenholdes af en af røde, gule, blå og hvide silketråde tvunden snor, som bærer kongens segl. Halvanden side til sidst er ikke beskrevet. Håndskriftet har sikkert en gang ligget i vand og er stærkt medtaget af fugtighed og rustpletter; på mange steder er skriften næsten ulæselig.

K: Koncept på papir (a. st. no. 22 c).

T: Originaludgaven af 1562 er prentet i Køben-haffn aff Hans Zimmermann. *Denne udgave blev senere optrykt dels i særudgaver, dels sammen med Jyske lov 1567, 1572, 1577, 1583, 1590, 1642 og 1670, se Bibliotheca Danica 1, 634 og 627—30.*

Efter G er Gårdsretten trykt af Rosenvinge i Samling af gamle danske love 5, 37—46, og i anmærkninger anføres varianter af »de trykte udgaver«. Rosenvinge har dog ikke benyttet T, i det mindste har han ikke anført en hel del afvigelser, som findes i denne, medens han på den anden side anfører afvigelser efter »de trykte udgaver«, som T ikke har. Der er i det følgende ikke gjort rede for trykfejl eller for fejllæsning af G i Rosenvinges aftryk.

Fredrik II.s gårdsret er som bekendt en bearbejdelse af den såkaldte Erik af Pommerns gårdsret, som Maurer[1] *har søgt at tidfæste til 1400 17. maj, hvilket er blevet modsagt af Erslev*[2]*, uden at denne dog har søgt at opstille noget andet datum for denne lov. Denne gårdsret er sidst blevet udgivet af Rosenvinge*[3]*, men på grundlag af et meget utilfredsstillende udvalg af håndskrifterne og i det hele på en lidet fyldestgörende måde. Ikke destomindre har det på dette sted været nødvendigt at lægge Rosenvinges udgave (anført som E) til grund for undersøgelsen af slægtskabet mellem Eriks og Fredrik II.s gårdsretter. Det viser sig da, at 17 §§ (1, 2, 5, 6, 7, 10, 11,*

---

[1] *Das älteste hofrecht des Nordens, 1877 s. 139—40, De nordgerm. retskilders historie 1878, s. 137.*

[2] *Dronning Margrete, 1882, s. 496.*

[3] *A. st. 5, 21—36.*

12, 15, 17, 20, 24, 25, 38, 40, 41) i denne sidste ere tagne fra E, dog sjældent ordret, ofte med större eller mindre ændringer i stil og indhold og med tilföjelser, 2 §§ ere omskrivninger af bestemmelser i E (4, 9), og endelig er § 14 dannet ved en sammenarbejdning af E og artiklerne for Visborg 1561 1. juli, hvilke sidste end videre ere benyttede til § 8. Af gårdsrettens bestemmelser synes hele 26 §§ (3, 13, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 26—37, 42—47) at indeholde fuldstændig nye bestemmelser, i det mindste har der ikke kunnet påvises nogen kilde til dem.

Den ovenfor omtalte koncept er ikke det förste udkast til gårdsretten, men et renskrevet, i hvilket der igen er foretaget nogle få ændringer. Dette udkast havde oprindelig ikke §§ 16 og 28, der nu findes vedföjet på løst papir. I stedet for § 29 havde udkastet en § med anden ordlyd, som er aftrykt i anmærkningen ndfr. s. 193.

Udgaven af gårdsretten fra 1562 er ikke besörget efter den originale tekst, men efter konceptet. Dette fremgår evident af, at T kan have læsemåde fælles med K, således i § 46, hvor KT have: dennom, *G det urigtige:* hanom. *På den anden side har T en hel del små afvigelser fra G, der dels skyldes trykfejl, dels vilkårlige ændringer i teksten. I disse tilfælde stemme nemlig G og K med hinanden. — Ligesom ved aftrykkene af håndfæstningen af 1559 og søretten af 1561 ovenfor er overskrifterne til de enkelte afsnit i gårdsretten af 1562 nedenfor tilsat efter indholdsfortegnelsen i den förste trykte udgave. — Om afskrifterne i lovhåndskrifter og den nedertyske oversættelse hos Westphalen (Mon. rer. Germ. 4, 1844) gælder noget tilsvarende til det ovfr. s. 6 og 57 bemærkede.*

Vi Frederik dend anden, . . . giøre alle vitterligt, at efterdi vi ere komne udi forfaring, hvorledis at dend skik oc ordning, som kaldis gaardsretten oc for nogen lang tid siden forleden af vore forfedre framfarne koninger udi Danmark skickit oc udgifvit er, skal paa nogen tid vere nederlagt oc icke saa rettelig ved magt holdit, som tilbørligt hafde verit, da hafve vi nu same gaardsret ladet ofverveie oc for got anset, at dend igien oprettis, oc efter

dene tids leilighet met nogre ny artikler forbedret. Oc ville vi der fore strengeligen budet oc befalit hafve, at same gaardsret met alle pungter, som dend nu beramit oc forbedret er, skal efter denne dag hollis paa alle vore oc kronens slotte oc gaarde udi vore riger Danmark oc Norge, sammeledis udi kiøbstederne, hvor vi eller vor marskalk met vore hofsinder oc folk ligge, oc disligeste paa adelens gaarde ofver alle fornefnte vore riger oc lande, hvor de self holle hus eller deris befalningsmend oc fogeder met deris folk forsamblit ere, ligervis som vi dend hafve oc holde paa vore slotte, feste oc gaarde, ved alle ord, pungter oc artikle, som her efter følger.

1—6. Om mandslæt, saarmaal, pust- eller kiepshug, som icke sker af nødverge eller vaade.

1. Hvilken mand anden slaar i hiel oc vorder greben met ferske gierninger, gifve lif for lif. End rømer hand met kiendsgerning oc vorder hand siden fangit eller greben, da straffis efter lougen oc recessen.

Kilde: E § 1, som for: da . . . recessen, *har:* myste sit lif.

2. End siger hand nei oc er der tvifvel paa. da skal nefnis 12, 8 eller 6 mend af gaarden, som marskalken, fogeden eller, hvem befalning hafver, skulle udnefne, efter som husit eller gaarden er eller formuer[1] til, som skulle sverge der om, oc dend, som paaklager, nefne halfparten, oc dend, som for sagen staar, nefne anden halfparten.

Kilde til: End . . . af gaarden, *og til:* oc dend . . . halfparten, *er E § 1, som dog ikke har:* 8 eller 6.

[1] *Således og K; T:* formaar.

3. Sameledis skal holdis om saarmaal, vaade oc alle andre sager, som hender i gaarden, hvor tvifvel er.

4. Hvo, som giør nødverge oc slaar dend anden i hiel eller giør hannom skade, som raader til at giøre ufred, dend skal hafve skaden for hiemgield, oc hand skal ei lide skade der fore, som det giort hafver. Dog

skulle 12, 8 eller 6 mend af gaarden, som før er sagt, sverge der om, om nødverge er giort eller ei.

Omskrivning af kilden: tillæg til E § 1, som for: som raader ... ufred, *har:* som a rathær *(ɔ: som angriber), og ikke har:* 8 eller 6.

5. Hugger mand anden saar eller stinger til blods, da skal dend, det giorde, miste handen, uden[1] hand giorde det af vaade eller nødverge, oc saa hvem, som esker nogen anden til at slaas met sig, om det er hofsinder, hofmend eller andit krigsfolk, da bør det at regnis for nødverge, ehvad skade hand der ofver giør, som eskit vorder; ti dersom hand icke udkome til dend, hannom udesker, da vor det hans ere for ner.

Kilde til: Hugger ... handen, *er E § 2, som for:* til blods, *har:* til blothvithæ.

[1] *Således og K; T tilf.:* at.

6. Slaar mand anden pust, kiepshug eller anderledis, saa at ei kommer blod ud, da skal hand stingis egennom sin hand oc ristis ud emellom fingerne, uden det sker af nødverge eller vaade, oc eskit blef, som før er sagt.

Kilde til: Slaar . . . sin hand, *er E § 3, som dog tilf.:* om han vorther greben vith ferske gerning.

7. Om nogen uddrager sverd eller knif, spender sin armbørst eller legger hanen paa sin bøsse.

Hvo som drager sverd eller knif eller spender sin armbørst eller legger hanen paa sin bøsse emod anden met vred huf. hand skal stingis egienom sin hand, om hand blifver greben met ferske gerninger, endog at hand ingen skade giorde der met.

Kilde: E § 4, som dog ikke har: eller spender . . . bøsse.

8. Hvem, der stiger konningens eller nogen adelsmands hus eller gaard.

Hvo som stier[1] konningens hus eller nogen adelsmands gaarde[2] inden eller uden, som er befestit met mur, grafve eller planke[3], eller som port er[4] fore, miste lifvit.

[1] *Således og K; T:* stiger.
[2] *Således og K; T:* gaard.
[3] *Således og K; T:* planker.
[4] *Således og K; T:* porte ere.

Omskrivning af kilden: artiklerne for Visborg 1561 1. juli § 6.

9—10. Om vagct.

9. Hvo som forsømer sin vord eller vegt, er hand herremand eller verhaftig[1] karl, da skal hand hafve forbrot sin hest oc haufve, men er dæt i obenbare feide, nar finderne ere for handen, saa at slottet er belagd eller finderne ere der nerverindis, saa at stor fare er paa ferde, da straffis det paa hans hals, ti mand icke kand letteligen betenke, hvad skade oc forderfvelse der kand kome udaf, at vagten forsømis.

Kilden til: Hvo, som . . . haufve, *er E § 5 beg., som er omskrevet.*

[1] *Således og K; T:* vergagtig.

10. Vorder oc dend, som tilsagt er at voge om natten, aflest, da skal hand gaa for porten oc biude sig ind. Kand hand icke indkome, da skal hand bede en sin ven, paa husit er, dend hand best forlader sig paa, dend nat at vaage for hanom paa muren, saa lenge hans vegt tilsiger, oc self skal hand gaa uden omkring muren oc se til det beste, hand kand, oc om morgenen strax efter gifve alle brøderne[1] en tønne tyst øl. Falder hand anden gang for skade sig saa at forsøme, da bøde dobelt, men sker det tredie gang, da skal hans haufve byttis, oc vere mindremand oc forvisis gaarden. Kommer hand oc intet, da straffis hand for alt, som forskrefvit staar.

Kilde: tillæg til E § 6, som har samme straf for 1. og 2. forseelse og for: vere . . . gaarden, *har:* vordhæ aldrigh saa godh man sidhen som førræ.

[1] *E tilf.:* i borgestuen.

11—13. Om styld.

11. Hvem som stiel til en mark danske pendinge eller mere, hand henge der fore.

Kilde: E § 8, som for: en mark danske pendinge, *har:* tvo øre.

12. Stiel hand til half mark, møste hud eller øre.

Kilde: E § 8, som for: half mark, *har:* en øre.

13. Stiel hand mindre end half mark, er hand

verhaftig[1], rømme gaarden oc føris for porten oc forvisis; er hand dreng eller icke verhaftig[1], da skulle andre drenge hudstruge hannom.

Jfr. E § 8 i sl.

[1] *Således og K; T:* vergagtig.

14. Om mand kalder anden tiuf, horensøn, forræder eller nogen anden ukvemsord.

Kalder mand anden tiuf, horensøn, forredder eller anden ubekvemsord[1] udi borgestuen eller udi nogen anden erlige forsambling, er hand eddel eller ueddel, verhaftig[2] eller smaasvend, da blifve hand self samme mand, uden hand hannom det skelligen ofverbevise kand. Er hand mindre mand [eller][3] stalddreng[4], da vorder hand hu[d]strugen af dend, hannom hafver i befaling.

Sammenarbejdet af E § 6 og artiklerne for Visborg 1561 1. juli § 24 med nogle ændringer.

[1] *Således og K; T:* ukvemsord.
[2] *Således og K; T:* vergagtig.
[3] *Således KT.*
[4] *E:* æn ær hand hyrddreng *(ɔ: hirddreng, hvad nogle håndskrifter ændre til:* hiordedreng, *andre til:* staldreng*)* eller mynne (mindhre) man.

15—18. Om vaaldtægt, forkrenkelse oc beliggelse baade ebland adelen oc andre.

15. Hvo som tager kvinder[1] met vold eller møe, oc høris rob oc paakald oc siunis blaat kiød eller refne kleder, hand møste lifvit, end dog hand icke fuldkom sin vilge.

Kilde: E § 12, som tilf.: om han vorthær greben meth færske gerning.

[1] *TK:* kvinde.

16. Beligger noger adelsmand nogen frue eller jomfrue, som oc af adelen[1] er, oc det[2] hannom skelligen ofverbevisis kand, da skal hand verre ereløs oc saa foractet, som hun er, der sig hafver ladet beligge.

End beligger nogen fattig karl, som icke er af adelen,

[1] *Således og K; T:* adel.
[2] *Således og K; T:* der.

nogen frue eller jomfrue, som af adelen er, da skal hand straffis paa sin hals. End rømmer hand, da verre ereløs. Oc skal ingen maa tage hanom udi tienniste eller handhafve hanom, efter det er hanom bevist ofver, uden[1] hand vil svare til hans gerninger.

Oc hvilken frue eller jomfrue, som af adel er, der lader sig beligge, skal hafve forbrot alt hindis arfvegots til hindis rette verge, oc skal hand[2] det strax mue annamme. End vil hindis verge same hindis gots icke aname oc blifver af hindis neste venner paamint, da mue andre hindis neste venner det annamme, hvem[3] der vil, oc det beholde, saa lenge hun lefver, men efter hindis død skal same gots komme til hindis neste arfvinge, dog icke til hindis egne børn.

Jfr. fordg. 1525 1. septbr. §§ 6, 7. Denne § fandtes ikke oprindelig i K, til hvilken den er föjet på et løst indlagt blad.

[1] *Således og K; T tilf.:* at.
[2] *KT:* hand skal.
[3] *Således og K; T:* hvo.

17. Dette er oc ret udi konningens gaard oc udi lige maade hos adelen, om nogen fattig eller rig, der svorit eller tro tieniste sagd hafver at vere huld oc tro oc dierfvis siden til at krenke nogen møe i drotningens eller adelens gaarde, hand skal møste tvo fingre, uden herren eller hosbonden hanom benaade vil.

Kilde: Tillæg til E § 17 i beg., som dog straffer med tab af ti fingre og tungen.

18. Hvo som beligger kvinde eller møe, dend som er betroit til at bere hosbondens eller høstruens nøgle enten til øl, mad, kleder, pendinge eller andit, som hosbonden eller høstruen ville hafve forvarit, da straffis hand der fore som en obenbare tiuf, om de tiene bode i gaarden samen, uden hosbonden hanom benaade vil.

19. Om rof.

Hvo som berøfver en anden til half mark mere eller

mindre[1], oc 8 eller 12[2] mend kende det for rof, da straffis hand der fore efter deris sigelse.

Jfr. E § 13.

[1] *Således KT; G er beskadiget på dette sted.* [2] *Således og K; T:* 6.

20—21. Hvem der giør nogen ugierning oc icke blifver greben met ferske gierninger.

20. Nar mand nogen ugerning gjord hafver, ehvad som helst gerning det er, oc ei vorder greben met ferske gerninger oc siger der nei fore, da nefne hver dere[1], dend som kerer oc dølger, 6 mend af gaarden, som gaarden er til. Hvad de felde, vere felt, oc hvad de verge, vere vort, hvad heller det gielder om ere, lif, lemmer eller andit.

Kilde: E § 7 med mindre tilföjelser og ændringer.

[1] *Således og K; T:* dennom.

21. Er oc nogen mand[1], som icke hafver saa mange svenne, da maa hand tilkrefve sin neste naboe[2] met deris svenne, at de der om sverge, paa det at retten kand fuldgiøris i alle sager.

[1] *T:* nogen af adelen; *K:* nogen herremand. [2] *Således og K; T:* sine neste naboer.

22. Hvilke der blifver til nefnde at grandske, dømme eller sverge paa nogen sag oc veigre dennom der fore.

Hvilke 12, 8 eller 6 mend, som vorder tilnefnde at grandske, dømme eller at sverge med deris ed paa nogen sag oc veigre denom der fore, da hafve de forbrot deris haufve oc røme gaarden met konningens vrede oc ugunst som de, der koningens eller deris hosbonds verste vilde oc retten forkrenke.

23. Hvor adelen skulle søge hielp, om de icke self ere saa sterke, at de kunde fuldgiøre gaardsretten.

Er nogen af adelen icke saa sterke, at de kunde

saaledis holde dennom til at giørre gaardsretten fylliste, da maa hand forføllige sin sag oc ret ofver denom ind for landsdomere, oc hand skal pligtig vere at hielpe denom til rette efter gaardsretten.

24—25. Om daabel, feilemarkit oc andre daarespil.

24. Ingen maa doble sin hest, vaaben eller verge bort oc ei paa borrig eller paa høgre pant end, som hand ber met sig. Hvo det giør, hand vere ugilder oc følgis til porten oc forvisis.

Kilde til: Ingen . . . ugilder, *er E § 10 i midten.*

25. Forbiuder och konningen, at ingen skal ride feilemarkit[1] eller fare met nogen daarespil eller daarskaf. Hvo det giør, vere ugilder oc stande dend same ret, som før er sagt om dobelspil.

Kilde: E § 10 i sl., som dog ikke har: eller . . . daarskaf.

[1] *E:* frimarket *og:* fridmarket.

26—27. Om nogen foragter sin hosbondis øl eller mad, eller om der findis nogen brøst paa øl oc mad.

26. Hvem som foragter sin hosbondis øl eller mad, saa at hand met vilge spilder øl eller mad, ligge i tornit udi tre netter til vand oc brød oc forvisis gaarden met konningens unaade.

27. Men dersom nogen brøst findis paa øl och mad, da skal det met sagtmodighed oc icke met trods eller puk gifvis marskalken, fogeden eller hvem, som befalning hafver, til kende.

28—30. Hvorledis hofmend skulle holde dennom udi tiennisten hos deris hosbonder, oc om helt oc halft at dricke.

28. Oc efterdi der findis stor brøst eblant hofmend her i rigit ydermere end anden steds, saa at mange af denom, som gifve sig ud for hofmend, intet vide af

ryteriet, oc komer mest af dend orsage, at de icke tilholdis at omgaas met heste oc harnisk, meden holdis af denom spotteligt, at nogen skulle røgte eller viske sin hosbonds heste; vil oc en giøre det, da foragte de andre hanom der ofver, der fore skal hver, som holder svene, tilholde denom, at de om morgenen gange udi stalden oc tilhielpe at røgte deris hosbonds heste met hvis der til hører. Skal oc her efter hver, som sig for hofmand vil udgifve oc klede oc pendinge vil tage, vere forpligtet, nar hand er hieme udi hans hosbunds hus oc icke hafver anden forfald, hver morgen at gange udi stalden at røgte oc viske hans husbunds heste met al anden nottorft oc tilbehøringe, oc nar hand det bestillit oc udret hafver, skal hans hosbunde vere pligtig at gifve hanom frokost.

Men nar man rider paa nogen reigse eller anden steds ferdigis fran huse stackit eller langt, inden eller uden rigit, da skal hver hofmand vere pligtig self at røgte och vare dend hest, hand rider, oc at vare oc viske[1] det harnisk oc rustning, hand fører, om hand paa same reigse fører harnisk. Findis nogen her udinden uliudig eller forsømelig, da skal hand der ofver straffis som en uhørsom oc dend, sin hosbunds gafn oc beste icke vide vil.

Denne § fandtes ikke oprindelig i K, til hvilken den er föjet på et løst blad.

[1] *KT:* viske oc vare.

29. Skal ingen svene sette dennom til driks emellom maaltid at dricke helt eller halft, men vil nogen dricke, hand gaa for kielderen; der skal hanom icke veigris en drik, tvo eller tre til nottorft, oc om aftenen skal dennom gifvis øl til nottørftighed oc icke til ofverflod.

I stedet for denne § havde K oprindelig følgende:

Ingen maa dricke lenger end til 9 slaar. Hvem her emod giør, er hand eddel eller ueddel, verhaftig uden hand hafver der synderlig herrens eller herrens befalningsmands befalling paa, ligge udi tornit i 7 netter til vand oc brød. Er hand smaasvend eller mindre mand, møste huden af dend, hannom hafver i befalning, som før er sagt.

30. Hvilken som tager klede oc pendinge, hand er pligtig at tiene aar oc dag oc siden tilsige et fierdingaar tilforne, om hand løster icke lenger at tiene, och da tage pasbord oc hafve forlof, uden hand fanger anderlunde sin hosbondis minde der til.

31—33. Dends straf, som tager nogen svend udi tienniste, som drager fraa sin hosbonde uden pasbord, eller oc om nogen svend drager fraa sin hosbonde, efter at hannom er tilsagd at vere paa nogen reigse enten til land eller vand eller oc blifver bestaaldit.

31. Skal oc ingen tage nogen svend i tieniste, som drager fraa sin hosbonde her udi riget uden pasbord. Hvem det giør, skal vere falden til dend, som svenden fraa drager, et hundrede mark danske pendinge strax at betalle, i hvad by hand tiltalis, under et indleigre.

32. Drager nogen svend, som hafver anammet sin hosbondes klede eller pendinge, fran sin hosbunde, nar hanom er tilsagt at vere paa nogen reigse, da skal hand vere erløs der fore.

33. Blifver oc nogen edel eller ueddel, som hafver anammit koningens eller sin hosbondis klede eller pendinge, tilsagt paa nogen reigse enten til land eller vand eller blifver bestoldit enten paa slot eller feste, hand vere pligtig at fuldgiøre same reigse eller blifve udi same bestolding, saa lenge dend varer, oc skal hand icke mue begere ydermere klede, pendinge eller løn, end som hanem blef tilsagt dend tid, hand sagde tieniste. Hvem her findis emod at giøre, hand vere erløs oc der til straffis, som ved bør, fordi det hender tit, at en hosbonde holler sinne svene oc gifver dennom klede, pendinge oc underholdning, end dog hand deris tieneste icke synderlig behof hafver, paa det at de skulle vere pligtig at giøre hannom tieniste, nar hand dennom behof hafver.

34. Om nogen svend icke fanger sin rettighed af sin hosbonde.

Sameledis om nogen svend, som sin hosbonde erligen oc troligen tiener, oc hanom sker nogen ofverlast eller ofvervold af sin hosbonde eller oc icke fanger sin klede oc pendinge til rettighed, da skal hosbonden vere pligtig at stande hanom til rette for hofmarskalken, om hand tiener udi konningens gaard; men dersom det icke er udi gaarden, da skal hosbunden stande til rette for rigens marskalk, oc da skal marskalken hielpe hanom til saa møgit, ret er. Vil hosbunden icke møde for marskalken, nar hand blifver tilbørligen kaldit, da skal marskalken dog vere pligtig at hielpe dend til rette, som klager.

35—36. At ingen maa ofverfalde kok eller kieldersvend.

35. Sameledis skal ingen, eddel eller ueddel, gaa i nogen sin[1] herskafs stegers eller kielder, uden hand der paa befalning häfver af sin hosbonde, eller oc straffis der fore som en uhørsome efter 12 eller 6 mends sigelse af gaarden, om hand der emod giør.

[1] *Således og K; T:* sit.

36. Hvilken, som fordrister sig til at upslaa kielderdørre eller ofverfalder kocken, kieldersvenne eller hvem, som befalning hafve[1], vere sig edel eller uedel, verhaftig[2] møste lifvit, oc alle, som troligen tiener herren udi gaarden, skulle vere pligtig[e] at tilhielpe, at dette blifver straffit met andit, som utilbørligt er, saa frampt som de ville icke self[3] stande der fore til rette.

[1] *Således og K; T:* hafver.
[2] *Således og K; T:* vergagtig.
[3] *Således og K; T:* icke self ville.

37. Om eder, bander oc andre guds lastringer.

Hvo[1] som sverger, bander eller bedrifver nogen guds lastring, hand skal straffis efter borgestueretten enten

[1] *Således og K; T:* hvem.

met ferle eller at legge udi bøssen til de fattige, efter som ederne oc lastringen[1] er til.

[1] *Således og K; T:* lasterne.

38—41. Om giæld.

38. Dend, som dend anden gield skyldig er oc kiendis gielden, hanom skal marskalken, fogeden eller hvem[1], som befalning hafver i gaarden, lovlig dag forlegge at betale.

Kilde: E § 11 in medio med nogle mindre ændringer.

[1] *Således og K; T:* hvo.

39. Betaller hand ei til same dag, da skal marskalken, fogeden eller hvem, som befalning hafver udi gaarden, tilnefne 2 eller flere af gaarden, at vordere hans hafve at betalle met. End recker dend icke til, da skal marskalken eller fogeden eller hvem[1], som befalning hafver udi gaarden, antvorde dend, som skyldig er, i hans hender, som gielden skal opbere, oc fanger han da icke borgen for hanom, da hafver hand vold at legge hanom i torn oc jern, indtil hand betaller, dog hans lemer uforderfvit oc hans helbrede uskadder[2].

Udarbejdet på grundlag af E § 11 in medio.

[1] *Således og K; T:* hvo. [2] *Således og K; T:* uskadet.

40. Siger mand nei for gield[1], oc ingen vidne er til eller obene brefve, er det 3 mark eller mindre, da dølge det met sin egen ed.

Kilde: E § 11 i sl.

[1] *E:* Dyl man giald.

41. End er det 3 mark oc mindre end 40 mark, da dølge[1] det met 6 mend; end er det 40 mark eller mere, da dølge[1] det met 12 mend.

Kilde: E § 11 i sl.

[1] *E:* dyliæ.

42—43. Om ild oc lius at forvare.

42. Ild oc lius skal hver i sin sted vel forvare. Af hvilken mands forsømelse skaden komer, da skal hand

strax tagis oc kastis i dend same ild, om hand blifver greben met ferske gerninger. Rømer hand, oc det vidis hanom siden, oc blifver det hanom ofverbevist, da skal hand vere pligtig at bøde skaden egien eller oc dølge met 12 mend af gaarden, som før er sagt.

43. End sker det paa landsbyerne, da bøder hand skaden egien oc der til 40 mark. Formaar[1] hand icke at bøde, vere udi sin hosbondis naade oc unaade.

[1] *Således og K; T:* formaa.

44—45. Hvilken dend anden undsiger, ofverfalder eller forrasker.

44. Hvem hinanden[1] undsiger i gaarden, dend skal tagis borgen af oc forfare saa sagen til rette. Vil hand ei der met lade sig nøige, da forvaris hand, saa lenge hand borgen vil sette.

[1] *Således og K; T:* dend anden.

45. Udi lige maade om nogen ofverfalder eller forrasker dend anden, da skal hand lide same straf, som forskrefvit staar.

46. Deris pen oc straf, som emod kongelig maiestatis eller hans kongelig maiestatis befalningsmend seg forbinde oc retten ville forkrenke.

46. Hvilke som sig forbinde tilsamen met raads raad, fire, sex, flere eller ferre, emod koningen eller denom, som befalning hafve, koningen eller hans befalningsmend til skade at forkrenke retten, rømme gaarden oc inden sex uger af rigit oc hafve ingen fred lenger, ehvor de siden findis kand, men rette ofver [dennom][1] som andre, der fredløse ere.

[1] *Således KT; G:* hanom.

47. Hvilken af vore undersotte, eddel eller ueddel, fattig eller rig, som sig fordrister at verge eller undskiude dend brødige oc skyldige for hvad som helst støcke, det er, som før er sagt, saa at dend skyldig oc brødig und-

komer, da stande[1] hand den same ret, som dend brødige skulle stande, oc dend brødige ligevel ingen fred at hafve, uden hand nyder serdelis naade der til.

[1] *Således og K; T:* skande.

Oc efterdi at menige adelen udi alle vore lande oc riger mue oc skulle denne ret hafve oc holde i deris gaarde, oc hvor de self eller deris befalningsmend eller fogider met deris folk forsamblede ere, ligervis som vi hafver hanom paa vores slotte oc feste, oc saa vit som vi, vore adel oc gode mend boe oc bygge, da skulle oc adelen vere forpligt[1] dend ved mact at holde. Men er adelen der udi forsømelig oc ei ville lade same ret hafve sin gang, som forskrefvit staar, da vide sig det selfver oc icke os.

[1] *Således og K; T:* forpligtige.

Gifvit paa vort slot Frederiksborg dend 9. dag maii aar 1562. Under vort signet.

Friderich.

114.

1562 4. juni. (Hafnie.) *Åb. brev om stadfæstelse på Svenborg købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 8, 141.

115.

1562 5. juni. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om gentagelse af Kristian III.s forbud mod udførsel af brændeved og tømmervarer.*

R: Tegn. o. a. lande 7, 155—6.

K: Koncept i Dske. kancellis arkiv, som dog kun er stilet til Ringkøbing og Holstebro, således at det måske oprindelig kun var tanken at sende brevet til disse to byer, jfr. s. 199 anm. 1. Trykt efter R, men i oversættelse, i Norske rigsregistranter 1, 351—2.

Vi ere komne udi forfaring, at vor herre fader hafver ladet forbiude[1], at aldelis intet brendeved skal udskibis eller udføris af rigit, men hvo som ved hafver at selge, skulle det føre til kiøbs inden rigit och ingen anden steds,

[1] *Reces 1558 13. decbr. § 64 2. led.*

dog alligevel skulle mange vore undersotte emod sodan forbud dennom fordriste til at udføre ved och andre forbudne vare och ingen straf eller tiltale der fore lide hvilket os icke lidet forundrer.

1. Hvor fore vi endnu met dette vort obne bref strengeligen forbiude alle vore undersotte[1] noget brendeved, tømmer, bord, klapholt, bondstager eller andet tømmervare eller och nogne andre forbudne vare at udføre af rigit, men hvo sligt hafver at selge, skulle det føre til kiøbs her udi rigit och ingen anden steds.

2. Skal oc ingen udseigle met nogen deris skibe eller[2] vare enten inden lands eller uden, føre de tage søbref af lensmanden, udi hves len de boe[3], paa hvad vare de hafve laddet, och hvort de ville løbe. Sammeledis nar de egen til stede komendis vorder, skulle de vere pligtige at føre met dennom bevisning, hvor de hafve verrit met deris skibbe och gots och lossit och ladet, och samme bevisning indføre for vor lensmand i det len, som de boer udi, at hand seg[4] der efter kand vide at rette.

3. Findis nogen vore undersotte nogne forbudne vare, det vere seg hvad det helst vere kand, at selge eller udførre af rigit eller emod nogne forskrefne artikler i nogen maade at giøre, da skal hand der met hafve forbrot til os skib och gots och der til straffis som en uhørsomme.

4. Kand och bevissis, at vore lensmend[5] ere her udinden forsømelige eller och ser met nogen gennom fingre,

[1] *K tilf.:* kiøbstedsmend oc andre; *R tilf.:* udi N. len, *hvilken sidste tilföjelse, ligesom missivet af s. d. til lænsmændene om at lade brevet forkynde, viser, at brevet er blevet udstædt til hele riget.*

[2] *K forbig.:* deris skibe eller.

[3] *For:* lensmanden . . . boe, *har K:* borgemester, raadmend oc byefogit der same steds.

[4] *For:* vor . . . seg, *har K:* borgemester, raadmend oc byefogit, at de dennom.

[5] *K:* borgemester, raadmend eller byefoged.

som emod dette vort forbud giørendis vorder, da skulle de der fore vere pligtige at uprette, hves skade och forsømmelse der af kommer.

116.

1562 25. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgerne og bønderne i Falster om kun at holde bundne eller lemmede hunde.*

R: Tegn. o. a. lande 7, 176.

Vi ere komne udi forfaring, hvorledis at mange af eder skulle holde hunde oc der met jege efter ellinge oc rueender; sameledis skal en part hafve hunde, som udløbe udi marken oc paa skoufvene oc fordrifve diurene oc der met ødelegge jagten. Ti forbiude vi alle borgere oc kiøbstedsmend, disligiste bønder oc menige almue, ehvem som helst i tiene eller tilhøre, nogen hunde at holde liden eller stor, uden de stande bundet eller oc det ene fremmerben er afhuggen, oc ei eller efter denne dag at jege efter ellinger, ruender eller ande[re][1] fule. Findis nogen her emod at holde nogen hund, som icke er bundit eller lemmit, efter som forskrefvit staar, eller oc at jege efter nogen fule, da skal hand der fore lide tilbørlig straf. Er det oc af adelens tiennere, hves brøst s[aa][2] findis, oc hans hosbonde icke vil straffe der ofver, da mo oc skal vor lensmand, i hves len det sker, macht hafve at tale hanom til, som her emod giør, och dend skyldige vere plichtige der fore at stande til rette.

[1] *R:* anden. [2] *R:* som.

117.

1562 26. juli. (Frederiksborg.) *Missive til Jens Mogensen, tolder i Helsingør, med forskrifter om søbreve og toldsedler.*

Tegn. o. a. lande 7, 198.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplom. 4, 576—7.

Vi forfare, at der skal komme mange skibe udi

Sundet, som icke søebref hafve, hvar de hafve hiemme, hvort de ville eller hvad de hafve ladde; sameledis er os forekommit nogen af de toldsedler, som du udgifver, hvilke os siønes at vere møgit for slette oc icke nogsam forklarit, som det sig burde. Ti bede vi teg oc ville, at du her efter ingen fortoller, uden du ser deris søebref, hvar de høre hiemme; oc skicke vi teg her indlukt en fortegnelse, hvorledis de toldsedler skulle liude, du udgifver, at du teg der efter kand vide at rette oc alle toldsedler, du efter denne dag udgifvendis vorder, efter samme form oc maade lader stille oc skrifve oc alting[i]st saa bestiller, som det kand vere os gafnligst.

118.

1562 7. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev, hvorved forbydes at plyndre de folk, som strande under Bøvling læn.*

Tegn. o. a. lande 7, 213.

Vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at nar nogen søefarinde mand af storm oc uveder indtrengis under vort oc kronens len Bøvling len oc skib oc gots der strander, da findis mange vore undersotte, som hiemmeligen der paa varer oc borttager oc stieler, hves gots i lande kommer, oc det forrøcker de arme skibbrudne folk til stor skade, uanseendis at sligt tilforn af vor herre fader forbudet[1], hvar fore vi nu paa det nye alfvarligen vil hafve vor lensmand paa vor gaard Bøvling befalit, at hand der met skal hafve flittig opseende, at aldelis ingen tilstedis at løbe ud met stranden eller oc dennom i noger maade met vrag oc strandet gots at befatte uden aleniste strandfogderne eller hvem af lensmanden tilskickis. Findis nogen vore undersotte her emod ved stranden oc met nogit vrag eller strandit gots lidet eller møgit sig at befatte uden lensmandens befaling, da skal vor lensmand lade straffe ofver hans hals som for andre stolne kaaste.

[1] *Reces 1558 13. decbr. § 57.*

119.

1562 8. avg. (Frederiksborrig.) *Åb. brev om jurisdiktionen over de personer, som gå til skole i Ribe.*

A: Afskrift i Dske. adelsbreve i kgl. bibliotek pak. 17.
C: Trykt efter original udfærdigelse hos Terpager: Ripæ Cimbricæ s. 504—5.
Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 2, 67—8.

Vi ere komne udi forfaringe, hvorledis, at dersom de personer, som ganger til skole udi vor kiøbsted Ribe, dennem met nogen foruvilger eller i andre maade dennem forgriber, da understaa borgemester[e][1], raadmend och byfoget der samme steds dennem samme personer at lade paagribe och udi byens fengsel indsette och forvare, endog sligt skal være imod gammel brug och skolens frihed, uanseendis at skolemesteren er ofverbødig slig forseelse tilbørligen udi skolen at ville straffe. Hvor faare vi det her efter saa ville holdet hafve, at naar nogen degn eller pebling, som ganger til skole der udi vort kiøbsted Ribe, sig i nogen maader forser, da skal borgemestere, raadmend och byfoget dennem met samme personer intet befatte, men sligt skal gifve skolemesteren til kiende, och hand skal være plictig den skyldig der faare at straffe met ris och i andre maade, efter som brøden er til. Dog her met undertaget manddrab och andre grofve laster och synder, och hvilke personer der udi findis brødig, skal skolemesteren met superintendenten, (saa frembt samme personers brøst och forseelse er saa stor, at de icke kunde den met en goed conscientz straffe met ris eller and[en][2] pén i skolen) ofvergifve borgemestere, raadmend och byfoget, och de da forskrefne misdedere at lade indsette i byens hegte och siden for dieris misgierninger straffe, efter som ret er. Ti forbyde vi borgemester[e][1], raadmend, byfoget och menige borgere udi vort kiøbsted Ribe, de som nu ere och her efter kommendis vorder,

[1] *Således C.* [2] *Således C; A:* andre.

dennem efter denne dag met nogen degne, peblinge eller andre skolens forvante der samme steds noget at befatte eller i nogen maade, efter som forskrefvit staar, at forurette.

120.

1562 9. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til almuen i Hads herred om i overensstemmelse med Kristian III.s åbne brev til dem at holde deres hunde bundne eller lemmet på det ene ben, hvis de ikke ville straffes, som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 7, 215.
Koncept.

121.

1562 9. avg. (Frederiksborg.) *Missive til byfogden i Skanør om tilladelse for menigheden i Flensborg, der havde klaget over hans forbud mod, at de, som af arilds tid havde haft boder og brugt sildefiskeri om somren på Skanør, hvortil de nu havde gjort stor bekostning på fiskeredskaber, fiskede der, til for denne sommer, men ikke videre, at bruge deres sommerfiskeri på Skanør.*

Tegn. o. a. lande 7, 215—16.

122.

1562 7. novbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Skanør købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 8, 394—95.

123.

1562 11. novbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Rudkøbing købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 8, 155.

124.

1562 14. novbr. (Kiøbenhafn.) *Missive til lænsmændene og superintendenterne om de kundskaber, som degnene skulle have.*

Tegn. o. a. lande 7, 242.
Trykt herefter i Kirkehist. saml. 3. ræk. 2, 160—1 og derefter igen hos Rørdam: Kirkelove 2, 69—70.

Efterti vi forfare, at stor uskickelighed findis eblant sognedegne paa landsbyerne, saa at en part af dennom findis saa vandkundig oc ulerde at vere, at de icke kunde lese eller skrifve, møget mindre at siunge eller forstaa latine, som en sogendegen bør at vide, ti bede vi eder oc ville, at i met lensmanden[1] efter denne dag rette eder efter ingen degne at stede til nogen sogen ofver alt N. stigt, saa vit i der ofver befalling hafver uden hand kand lese oc skrifve oc er saa skickelig i latine, at hand udi alle høie fester kand siunge ald messen paa latine efter ordinantzens liudelse[2] oc ellers hver søndag om aarid officium oc alleluja paa latine saa vel paa landsbyerne som udi kiøbstederne, oc hvor allerede findis sognedegne at vere indsat i sogne oc icke ere duelige, efter som føre er rørt, at i da dennom afsetter oc egen tilskicker de persone, som bekveme ere oc sognefolkit gafnlige, paa det at religionen maa forbedris oc ved magt holdis; at i der fore ville hafve flittig opseende oc det saa alt bestille, efter som i vide magt paa ligger.

[1] *I brevene til lænsmændene:* met superintendenten. [2] *Kirkeordinans 1539 bl. XXVIII.*

125.

1562 14. novbr. (Hafnie.) *Åb. brev til borgemester, rådmænd og borgere i Væ om, at byens huse skulle tækkes med tegltag.*

Tegn. o. a. lande 7, 243.

Efterti vi ere komen udi forfaring, hvorledis at der tit oc ofte skal ske stor skade udi eders by af ildebrand, oc nu nyligen skal der vere kommen ild løs oc afbrent en stor part af byen, hvilket mest skal vere sked af dend orsage, at eders hus skal vere tagt met strotag, da endog der ere udgangen brefve oc befalling[1], at alle strotag skulle afbrydis udi kiøbstederne, besynderligen de hus,

[1] *Missive 1554 21. septbr.*

som holdis ild udi, oc egen teckis met tegeltag, hvilket dog icke sket er, ti bede vi eder endnu oc hver serdelis strengeligen biude, at i rette eder efter met det første at tecke alle eders hus met tegeltag, som i her efter opbyggendis vorder, oc hvilke huse, der ere allerede opbygte oc icke met tegeltag henkt oc forvarit, at i da met det aller første uden ald forsømelse efter handen afbryder strotagenne af samme huse oc dennom egien met tegeltag behenger; saa frampt at dersom nogen skade efter denne dag af brand sker der udi byen for nogen eders forsømmelse, at dend, hves brøst da findis, icke vil stande der fore til rette oc egen oprette skaden, som giort er.

126.

1562 21. novbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Køge købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 8, 276.
Original udfærdigelse i Køge bys breve.

127.

1562 3. decbr. (Kiøbnehafns slot.) *Åb. brev, hvorved stadfæstes Kristian III.s brev af tirsdag næst efter Martini episcopi dag 1555*[1] *om forbud mod, at udlændinge göre landkøb til forprang for byerne Rønne* (Rodne), *Neksø, Svanikke og Hasle på Bornholm* (Baaringholm).

Reg. o. a. lande 8, 402—3.

[1] *Åb. brev 1555 12. novbr.*

128.

1562 4. decbr. (Hafnie.) *Åb. brev om, at vore Danmarkes riges råder, som her hos os tilstede ere, have* (for nogen merkelige vore oc rigens leilighed) *bevilget os at oppebære en almindelig skat og landehjælp af bønderne og menige almue over alt riget, hvem de end tjæne, inden fastelavn förstkommende således, at hver jordegen bonde, som selv har frit bondegods, hvad heller*

de ere en på stavnen eller flere, skal give 2 dlr. eller 6 mrk. dske. pdge. og lægges 10 i læg og den rige hjælpe den fattige; de bønder, som bo på frit bondegods og have fæstet gård, som ikke er deres eget ejendoms gods, skulle ligeledes give 2 dlr. eller 6 mrk. dske. pdge.; dog skulle de bønder, som i dette år have givet madskat, kun give hver 1 dlr. eller 3 mrk. dske.; de bønder, som ikke have eget bondegods og have fæstet gård og bruge avl, skulle give hver 1 dlr. eller 3 mrk. dske. og lægges 20 i læg sammen og den rige hjælpe den fattige; indestemænd, pebersvende, husmænd og tjænestedrenge, som have kornsæd, skulle give $^1/_2$ *dlr. eller 24 sk. dske. og den rige hjælpe den fattige*[1]*; deslige skal hver smed, skomager, skrædder, muremester, kæltring, som bor på landsbyerne, og hver møller, selv om de ikke bruge avl, give 1 dlr. eller 3 mrk. dske.; de ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, gårde og klostre, skulle give hver* $^1/_2$ *dlr. eller 24 sk. dske.*

Tegn. o. a. lande 7, 263—64.
Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.

[1] *Fritagelse og opkrævningsmåde fastsættes lige som i åb. brev af 1559 17. apr.*

129.

1562 4. decbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om, at borgerne i Rönne* (Rodne) *købstad på Bornholm til våben må føre tre hvide torsk i blåt felt og al tid må bruge dette våben i deres bys indsegl.*

Reg. o. a. lande 8, 403.
Trykt i Dske. mag. 2, 98, Thura: Bornholms Beskr. s. 128.

130.

1563 18. jan. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om, at borgerne i Vardberg må lade slagte og udføre*[1] *de øksne, som de købe uden for Danmark, dog at de fornöje vor byfoged den sædvanlige told, der tilkommer os af hver tønde kød,*

som de udføre, og skal hver, som udfører sådant saltet kød, have brev af borgemester og råd om, at kødet ikke er købt i Danmark, således at han kan vise det til vor tolder i Helsingør eller andre. Udfører nogen saltet kød, som er købt i Danmark, skal han have forbrudt skib og gods og straffes som en utro og ulydig (uhørsomme) *undersåt.*

Reg. o. a. lande 8, 406.
Koncept.

[1] *Jfr. forbud af 1551 29. apr. mod at udføre saltet kød.*

131.

1563 18. jan. (Kiøpnehafn.) *Missive til købstæderne om, at alle skibe, som løbe gennem Øresund, skulle stryge sejlene under Krogen.*

Tegn. o. a. lande 7, 293.

Vider, at efterdi vore undersotte rigens indbyggere, som bruge seiglats igiennom Øresund met deris skibe, løbe vort slot Krogen for ofver oc icke stryge deris seigel oc gifve dennom til kiende for vor toldere, hvem de ere, oc hvor de hafve hiemme, da understaar mange fremmede dennom udi lige maade at løbe der igiennom oc icke stryge deris seigel heller udgifve til os oc kronen deris told under det skin, som de vaare vore undersotte, hvor met vor oc kronens rettighed forkrenkis. Da end dog vi icke ere til sinds at ville besvere vor undersotte met nogen usedvonlig oc utilbørlig told der at udgifve, ville vi ligevel, at alle vore undersotte rigens indbyggere, som bruge deris seiglats egiennom Øresund, skulle stryge deris seigel under vort slot Krogen oc der sette oc for vor toldere gifve dennom til kiende, hvem de ere, oc hvor de hafve hiemme, oc vise deris siøebref oc certification, paa det fremmede oc udlendiske der met icke skulle hafve dennom at undskylde oc vor oc kronens rettighed der met at formindskes. Fordrister seg nogen til her emod

at giøre, da skal hand straffis der fore som dend, vor bud oc bref icke agte vil.

132.

[1563 14. febr. (?)[1]*.] Åb. brev om skibsartikler for den flåde, for hvilken Jakob Brokkenhus skulde være admiral.*

Koncept på tysk fra Tyske kancellis arkiv, f. t. i det kgl. bibliotek i København i Kallske saml. fol. no. 77.

Nachdem wir unsern amptman vf Steigen Jacob Brockenhausen, erbgesessen zu Nackeböl, zu unserm obristen und ammiral uber unser schif und kriegsvolk, so wir in itziger gelegenheit abgevertigt, bestelt, so haben wir derwegen volgende articul nach alter gewonheit und seerechten, wie es mit allen dingen in peutten und parten gehalten auch was einem idern zu seinem teil sol eingevolgt werden, stellen lassen, darnoch sich ein ider von unserm kriegsvolk, er sei oberster, hauptman, landzknecht oder boszmann, denisch oder deutsch wisse zu haben und zu richten.

Anfenglich so sollen unsere kriegsleute und schifsvolk loben und schweren dissen articuln gnug zu tun und denselben allenthalben nach zu kommen, sich auch vermuge irer getanen eide, den sie uns vorhin geschworen, treulich und also erlich halten als erlichen kriegsleuten wol anstehet und gepurt.

1—29 [*se skibsartikler 1561 21. febr. § 2—27 og 1563 20. juli § 2—29*].

30. Ob es sache were, dasz ein vestunge durch hilf des almechtigsten die eingenommen wurde, die man haben wolle, und unsere ammiral und obriste wolte zu besetzung derselbigen etzliche knechte gebrauchen, so sollen die knechte solches zu tun schuldig sein. Das sol man

[1] *Se om dateringen og andre forhold ovfr. s. 97.*

inen widderumb nach notturft verschaffen wes sie von noten haben.

31. Were uns die von Lubeck hulf umme etlichen schiffen zu leisten zugesagt, auch vielleicht von andern stetten auch zu hulf geleistet worden, (dann?) sol, was mit dero gesinde (?) zu peute (?) erobert wurde, also geteilet werden, wie das hiruber . . . . . de lubische vereinigung ferner ausweiset und mit sich bringet.

Es sol auch unser admiral der stette schiphaubtleut und befelhabern in notwendigen vorfellen mit in rat ziehen und sich mit denen nabarlich und fridlich verhalten, auch dero schif, odder leute an disen, von den unsern oder syn [nicht] beschweren odder vorunrechten lassen.

32[1]. So wollen wir alle diesse articul von allen und einem idem in sonderheit in aller massen, form und gestalt gantz unverbrochen stet und vest gehalten haben. Welcher aber hiruber thut, der sol gestraft werden als obgeschrieben stehet.

[1] *Rettet fra:* 31.

133.

1563 2. mars. (Frederiksborg.) *Missive til byerne ved søsiden i Fyn: Svenborg, Nyborg, Bogense, Kærteminde, Assens, Fåborg; i Sælland: København, Kallundborg, Næstved, Præstø, Skelskør, Køge, Korsør; i Jylland: Århus, Hobro, Ribe, Horsens, Ålborg, Æbeltoft, Vejle, Randers, Grenå* (Grindov), *Flensborg, Kolding, og i Skåne: Malmø, Trælleborg, Ysted, Landskrone, om, hvorledes der skal forholdes med skibe, som løbe igennem store belt.*

Tegn. o. a. lande 7, 309—10.

Efterdi vi forfare, at mange vore undersotte rigens indbyggere, som boe ud met siøesiden oc bruge deris seiglats egiennom Belt, løbe vort slot Nyborg forbi oc icke stryge oc sette der for slottet oc dennom for vor toldere der same steds til kiende gifve, hvem de ere, hvor

de hafve hiemme, oc hvor met de ere ladde, hvor fore mange fremmede oc tage dennom orsage icke at ville løbe egiennom Øresund, men seigle egiennom Belt oc der ei helder sette eller oc udgifve, hves told oc rettighed os oc kronen met rette tilkommer, da end dog vi icke ere til sinds vore undersotte met nogen usedvonlig told at ville besvere, bede vi eder oc ville:

1. at i lader kalde alle vore undersotte borgerne der udi vor kiøpsted N. for eder paa raadhusit oc paa vore vegne tilsiger dennom, at saa mange, som bruge deris seiglats egiennom Belt, skulle stryge oc sette for vort slot Nyborg oc der vise vor toldere deris siøebref oc certificatzer gifvendis til kiende, hvor de hafve hiemme, hvad de hafve lad oc hvort de ville, oc hvilke af vore undersotte, som fremmede guods hafve inde, at de det tilbørligen fortolde, efter som vor toldere der same steds ydermere besked om hafver.

2. Oc efterdi at vore undersotte der udi byen skulle sette oc stryge for vort slot Nyborg oc der udgifve, hves told oc rettighed de os oc kronen pligtig ere, da ville vi, at vor byefoget eller toldere udi vor kiøpsted N. ingen told skulle tage af hves kiøpmandsguods, der for byen udskibis, som skal føris egiennom Belt, men aldeniste same told oc rettighed skal gifves oc fornøigis vor toldere udi Nyeborg, efter som forskrefvit staar. Dog skal hver skiper, som der udløber, tage certificatz af sin borgemestere oc dend vise vor toldere udi Nyborg, at hand der af kand forfare, hvad guods hand lad hafver, oc hvem det tilhør, oc om hand findis at hafve noget fremmed guods inde eller ei.

3. Sameledis at i oc tilsiger saa mange fremmede, som losser oc lader for vor kiøpsted N. oc løber egiennom Belt, at de oc tiltenke at stryge oc sette for vort slot Nyborg oc gifve dennom vor toldere til kiende oc vise

deris siøbref oc giøre oc gifve til os oc kronen, hvad os bør at hafve met rette.

4. Findis nogen, som løber igiennom Belt oc icke setter for vort slot Nyborg oc besøger vor toldere der same steds, det vere seg indlendiske eller udlendiske, da skulle de hafve forbrut til os skib oc guods oc der til straffis som uliudige oc uhørsomme.

134.

1563 2. mars. (Frederiksborg.) *Missiver til borgemestre og råd i søstæderne og til lænsmændene*[1] *i bægge rigerne om sise af fremmed øl, som indføres*[2].

Tegn. o. a. lande 7, 311 og 312—13.

Brevet til byerne er trykt i oversættelse i Norske rigsregistranter 1, 370—1; varianterne ndfr. vise, at det er urigtigt, når det a. st. siges, at brevet til lænsmændene har samme indhold som det andet.

Efterdi vi ere komne udi forfaring, hvorledis at her møget fremmed øl baade af udlendiske saa vel som [af] vore egne undersotte skal indføris her udi vore riger Danmark oc Norge, hvor af vi vel vide vore undersotte møget at besvergis, oc de dog icke same fremmed øl ville ombere, da paa det at enten same fremmet øl des bedre kand afleggis eller oc vore undersottis besvering der af maa os oc kronen til beste komme, bede vi eder oc ville, at i strax tilsige [3]vor toldere eller sisemestere der udi vor kiøpsted N., at hand her efter retter seg efter paa vore vegne til sise at tage af hver tønde rostocker øl, sundisk øl, barsbir, Vismars, Kolbergis, Bernovst oc alt andet tydskt øl en mark danske; desligiste af hver tønde hamborgis øl, lubsk øl oc alt andet fremmet øl, som indføris udi hamborgtønder, 1 $^1/_2$ mark danske eller $^1/_2$ daler,

[1] *Disse ere ikke opregnede i registranten.*

[2] *Ophævet ved åb. br. 1563 16. oktbr.*

[3] *Brevet til lænsmændene:* alle vore oc kronens bønder oc tienere oc alle andre, som føre fremmet øl der udi N. len, at de her efter retter dennom efter til os oc kronen til sise at gifve af hver tønde . . .

oc [1]hves sise vor toldere eller sisemester der udi vor kiøbsted paa vore vegne af same fremmed øl upberendis vorder, at hand der fore skal giøre vor rentemestere guode rede oc regenskaf aarligen.

[1] *Brevet til lænsmændene:* at i forordinerer oc tilskicke en toldere eller sisemester, som paa vore vegne same sise der udi lenet skal upbere oc siden derfore skal giøre . . .

135.

1563 13. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det, da der her i riget skal være dyrtid på korn og fetalje, så kornet nu gælder mere, end det har gjort i lang tid, vore undersåtter til bedste, forbydes alle at udføre korn, havre eller andet, eller øksnekød, flæsk, smör eller andet fetalje fra Skåne, Halland, Bleking eller Lister, hvis de ikke ville have forbrudt, hvad de have med at fare og der til straffes som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 7, 318.

136.

1563 17. mars. (Frederiksborg.) *Missive til alle købstæder i Skåne om, at vi behøve bådsmænd til vore orlogsskibe, og at de derfor skulle tilsige alle bådsmænd om straks at give sig til København, hvor vi ved vor admiral ville antage dem, som ere duelige, og give dem månedspenge; de må aldeles ikke tilstede bådsmænd at udløbe, för de have været i København.*

Tegn. o. a. lande 7, 322—3.

137.

1563 21. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Æbeltoft købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 8, 47—8.

138.

1563 25. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til alle, som bruge fiskeri på fiskelejerne:* Lest, Syndre Rømme,

Mandøe, Fanøe, Longeleige, Syndre side, Vester side *og* Nyeminde *om, at de, da de fattige, syge og såre mennesker i hospitalet i Ribe have brøst for fisk til deres underholdning, årlig en dag mellem Philippi og Jacobi dag og pinsedag, når de fattiges fuldmægtig tilsiger dem skulle give ham til hine fattige en lod af al den fisk, som de fange den dag; vore fogeder skulle her med have indseende, og ere nogle uvillige* (findis nogre fortroden) *og ville ikke udgive hin fiskelod, skulle de straffes som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 7, 329.

139.

1563 27. mars. (Kiøpnehafn.) *Missive til borgemestre, rådmænd og byfogder i Sælland, Låland og Falster og tolderen i Rødby om, at det, da der skal være en dyr tid, fordi der udføres så meget af riget, og på det riget ikke skal blive forblottet, forbydes at udføre der for byen korn, havre, øksne, kød, flæsk, smör, fisk eller anden fetalje uden kongens forlov; findes nogen af dem forsömmelig deri og selv udfører eller tilsteder nogen at udføre noget herimod, skal han have forbrudt skib og gods og dertil straffes, som ved bör*[1].

Original udfærdigelse i Kallundborg bys breve.
Ufuldstændig uddrag i Tegn. o. a. lande 7, 331.

[1] *Se åb. br. 1563 9. avg.*

140.

1563 28. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at det da der findes brøst for gode danske heste, så de ikke ere at bekomme, om vi ville have nogle til vort eget behov forbydes alle og enhver at udføre nogen hest; den som det gör, skal have forbrudt, hvad han haver med at fare og der til straffes, som ved bör, og se vore borgemestre*

rådmænd, toldere, byfogder eller andre her med i gennem fingre, skulle de lide tilbörlig straf.

Tegn. o. a. lande 7, 331.

141.

1563 31. mars. (Frederiksborg.) *Missive*[1] *om, at det må være undersåtterne i Helsingør, som have klaget over, at det på grund af forbudet mod udførsel fra Skåne af fetalje*[2]*, forbydes dem at bruge det dem af vor herre fader undte akseltorv, i det intet må overføres til deres huses ophold, — tilladt* udi eders by *at købe, hvad de have behov til deres huses ophold, og føre det til Helsingør.*

Tegn. o. a. lande 7, 335.

[1] *Adressen er ikke anført i registranten, men den har formodenlig været: borgemester og råd i Helsingborg.*

[2] *Åb. br. 1563 12. mars.*

142.

1563 11. apr. (Fredriksborg.) *Missive til lænsmænd i Jylland, Fyn og Langeland om, at de på grund af de mange klager over dyr tid på korn og fetalje* (paa det at riget icke skal slet blifve forblottet) *ikke må tilstede, at der fra købstæderne i deres læn eller andet steds fra udføres korn, øksne, kød, flæsk, smör, fisk eller anden fetalje, uden vedkommende fanger vort forlov dertil; de skulle straffe den, der ikke holder vort forbud, som ved bör.*

Teg. o. a. lande 7, 345.

143.

1563 13. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Varberg læn, hvem de end tjæne, om at levere en gengærd* (giengier at skulle giøre) *til de knægte, som lå i Varberg, efter som Hans Holk tilsiger dem.*

Tegn. o. a. lande 7, 347.

144.

1563 15. apr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Hedinge købstads privilegier, dog med forbehold af ret til at forandre dem.*

Reg. o. a. lande 8, 305—6.

145.

1563 16. apr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om udvidelse af st. Nicolai, Ballum og Møgeltønder birker.*

Reg. o. a. lande 8, 45—46.

Efterdi koning Christiern dend første hafver unt oc gifvit vort oc kronens closter, uden for vor kiøbsted Ribe liggendis oc kaldis sancti Nicolai closter, fri birk oc birkeret met al closters egne tiennere oc paa closters mark i Tunge oc paa Tunge mark, tisligiste oc met closters tiennere udi Tved, . . ., oc vor herre farfader koning Frederik samme bref hafver stadfestit, da efterdi Obekier, Biørnsløckis mark met mere forskrefne vort oc kronens gots, stichtens gots, capittelsgots oc hospitalsgots er vit beliggendis oc atspred, oc vor lensmand paa vort slot Riberhus, som nu er eller her efter komendis vorder, der fore icke kand til rette forsvare eller fordagtinge forskrefne kronens gots oc eiendom, ei heller kand bekomme hves skat, tønge oc anden rettighed, som os oc kronen der af met rette tilkommer, da hafve vi for dend aarsage skyld unt oc tillat . . ., at alle forskrefne vore oc kronens tiennere, stichtens tiennere, capittelstiennere, hospitalstiennere, clostertiennere oc saa mange kirketiennere de, som skatte oc skylder oc giøre tønge under os oc kronen oc bygge oc boe udi Kalslund herrit, Gram herrit, Frøds herrit oc Tystrop herrit, mue oc skulle her efter ligge oc høre til sancti Nicolai closters birk oc søge deris ret til forskrefne closters birketing som til deris rette verneting oc ingen anden steds, oc hvo som helst forskrefne vore undersotte udi forskrefne herritter hafver til at tale for noger sager,

som bør til tinge at forhandlis, da skulle de til forskrefne closters birketing vederfaris ofver dennom saa møgit, som ret er, oc hafve vi befalit vor lensmand paa Riberhus at skulle lade legge forskrefne birketing paa det sted, som kand vere forskrefne vore undersotte best beleiligt. Sammeledis skulle oc alle vore oc kronens bønder oc tiennere, capittelstiennere, hospitalstiennere, closteretiennere oc saa mange kirketiennere, som skatte oc skyller oc giør tønge under os oc kronen oc bygge oc boe ofver al Hvidding herrit, ligge oc høre til Lustrop birk, oc de udi Høfvers herrit ligge til Ballum birk, tisligiste de udi Tønder herrit oc Rangstrop herrit ligge til Møgeltønder birk, oc alle disse vore undersotte udi forskrefne herritter at søge deris ret til forskrefne birketinge, som forskrefvit stander, der oc stande hver til rette, som denom hafver til at tale, som til deris rette vernetinge oc ingen anden steds.

146.

1563 20. maj[1]. *Missive til Peder Bilde i Roskilde, abbeden i Ringsted, abbeden i Sorø, prioren i Antvorskov, Otte Rud i Korsør, Eskild Gjø i Nyborg, Arrild Ugerup i Odense, Ejler Rönnov i Assens, borgemester og råd i Køge, Lave Brok i Præstø og Vordingborg, Klavs Hvitfeld mellem Vordingborg og Maribo, abedissen i Maribo og Erik Rud i Rødby om på de nævnte steder at holde postklippere, som skulle føre* (fremfordre) *kgl. majsts. postbud og breve, som skulle til kgl. majst. eller fra hans nåde uden lands og andet steds.*

Tegn. o. a. lande 7, 359—60.
Koncept.

[1] *Brevet er udateret i registranten, men konceptet har 20. maj.*

147.

1563 22. maj (auf unserm schlosz Koppenhagen). *Fredrik II.s drabantartikler.*

T: Afskrift i Tyske kancellis bestallingsprotokol 1555—73 af drabantartiklerne af 1563 22. maj.

S: Koncept til Fredrik II.s drabantartikler af 1571 6. febr. i Tyske kancellis arkiv (forhen i Gehejmearkivet: håndf. og recesser m. m. no. 23 b).

Artiklerne for kongens drabanter af 1563 og 1571 stemme så nöje med hverandre, at teksten til de sidste kunne gives som varianter til de förste. De følges i det væsenlige ad artikkel for artikkel og de betydeligste forskelligheder ere, at T § 13 ikke genfindes i S, og at denne tekst i sin § 7 har en större ændring af teksten i T, der i det hele ligger til grund for den, og efter sin § 21 har en större tilföjelse. I aftrykket nedenfor er §tallet i S, hvor det afviger fra T, föjet til i ( ). Nogen berøring have T og S med de ældre krigsartikler, som omtales nedenfor ved krigsartiklerne af 1564 11. decbr.

Nachvolgende articul wollen wir Friderich der ander . . . von unsern trabanten, [1]so wir uf dies drei und sechzigst jar uf unsern koninglichen leib zu warten [2]bestelt und angenommen mit ernst, stecht[3] und vest unverbruchlich bei vermeidung[4] unser straf gehalten und keines wegs ubertretten haben.

[1] *S:* deren in der zal funfzig sein sollen, welche wir durch den erbarn unsern haubtman Caspar Wiesz dieses gegenwertiges jares auf unsern . . .

[2] *S:* stel.

[3] *S:* bestellen und annemen lassen mit . . .

[4] *S tilf.:* unnachlessig.

1. Anfenglich und zum ersten wollen wir, das uns die trabanten geloben und schweren treu und hold zu sein, unsern königlichen leib zu verwachten, uns unsern reichen und furstentumben treulich und erlich zu dienen, dieselben hielfen, beschutzen, schirmen und handhaben, auch unserm frommen, nutz und bestes fordern, schaden und nachteil [1]hochstes ires vermuegens zu wenden und abzukeren und sich wieder unsere veinde, de wir nun haben oder zukunftig bekummen muchten, was stands die sein mochten, niemands ausgenomen on alle widerrede, ge-

[1] *S:* ires hochsten.

horsamblich und willig gebrauchen lassen und sonst alles dasjenig tuen, was frommen, erlichen und redlichen kriegsleutten eignet und sie irem hern zu tunde schuldig sein.

2. Wollen wir, das uns unsere trabanten keinen zugk abschlagen oder weigern, es sei zu wasser oder lande, wie wirs dan an sie begeren werden und solchs die notturft erfurdern wird.

3. Ob es sach were, das wir sie zu wasser oder zu lande gebrauchen wurden, und einer oder mer gefangen, geschössen, verwundet oder sonst schaden empfingen, den oder dieselben wollen wir nach geburlichen[1] kriegsleuften und gewonheitten[2] rantzaunen und heilen lassen.

[1] *S:* gebreuchlichen. [2] *S:* gewonheit.

4. Bevelen wir unserm haubtman gut achtung[1] zu haben auf die gotteslesterer und die gottes, unsers selichmachers, leiden, marter und wunden vergeblich [2]in munden fueren und damit gotteslesterung treiben; welche also befunden, sollen on alle gnad am leib gestrafet werden.

[1] *S:* aufachtung. [2] *S:* im munde.

5. Sol ein jeder, er sei, wer er wolle, sein zugk und wacht uf bevelich unsers marschalks oder haubtmans one einige widerrede bei tag und nacht mit seiner gewer, damit er drabantirt, ufs vleiszig[1] vorsehen und dieselbe seine were keinerlei weg von sich setzen, legen oder uf einen andern lassen, es were dan das er durch krankheit verhindert wurde, bei leibs straffe.

[1] *S:* fleissigst.

6. Sol keiner seine wacht verseumen und die sonder wissen und willen des haubtmans einem andern bevelen; so einer daruber nachlessig, sol er zum ersten und andern mal ein tag und nacht in die eisen oder gefengnus geschlagen oder gelegt werden und darneben dem haubtman ein mark denisch verfallen sein; so er zum dritten mal vorseumblich befunden, sol er nach ausweisung der

articul und der trabanten erkentnusz als ein ungehorsamer gestraft werden.

7. Sol ein jeder trabant, wie einem erlichen zustehet, seinen angezeigten dienst treulichen vorstehen; wo einer oder mer iren dienst mit willen vorseumbten, sol er, so oft solchs geschicht, vier schilling verfallen sein [1].

[1] *For:* so oft . . . sein, oder sie derhalber nach erkantnus unsers hofmarschalks und des haubtmans geburlich gestraffet werden. *har S:*

8. Wollen wir, das alle und ein jeder unser trabanten, er habe wacht, bevolnen dienst oder nicht, sich uf der strasze oder gassen und wo es sonst sein muege, mit seiner wer, darmit er trabandirt, finden lasse und alle zeit bei sich trage, bei vermeidung ernster straffe und unser [1] ungnad.

[1] *S forbig.:* unser.

9. Wollen wir, wo wir auf unsern heusern, es sei in stedten, flecken und anders wo hof halten oder unser lager haben mochten, das die trabanten nach besetzter wacht kein rumor, gerucht oder zanken in oder vor unser herberge oder losament anfangen, sondern da sie solchs von andern vernemen, sollen sie mit glimpf und mit aller stille fride fordern und verschaffen. Wo aber ein trabant oder mer daruber zanken oder rumern wurde, sollen die sonder gnade gestraft werden.

10. Wollen wir, das die trabanten dem haubtman gehorsam und beistendig sein in allem das dem regiment zustehet [1]; ob es sach were, das der haubtman einen gefenglich annemen wolte, es were grosz oder klein Hans, sol sich keiner gegen ime uflenen oder vorgreifen oder zur gegenwer stellen, und so der haubtman zu schwach were und die beistehende trabanten wegen des regiments anruffen wurde, sollen dieselben dem hauptman zu hielfen bei iren eiden verpflicht sein.

[1] *S tilf.:* und.

11. Sollen die trabanten uf den zugen, es sei in stedten, flecken oder dorfern, unsern undersassen kein gewalt oder uberlast tun, auch nichts von inen mit trotz oder gewalt nemen bei vermeidung unser ungnad.

12. Sol keiner von unsern trabanten uf unser reis oder zugen, wo wir die hin nemen mugen, von weibern oder andern unnutzen trosz nach sich furen oder furen lassen; dorauf der haubtman gut achtung geben, und do einer oder mer solchs ubertretten wurde, de[n][1] oder dieselben als ein[2] ungehorsamen zu straffen macht haben sol.

[1] *Således S; T:* der. [2] *S forbig.:* ein.

13[1]. So sol inen wagen aufzugreiffen hiemit verbotten sein; jedoch so jemands durch leibs schwachheit oder sonst notwendig zu folgen verhindert wurde, so sol auf des haubtmans oder desselbigen glaubwirdige anzeige und ansuchen uf den val von unserm marschalk geburlichs einsehen und verordnung geschehen.

[1] *Denne artikkel forbigås af S.*

14 (13). Wollen wir, das die trabanten iren wirten kein gewalt in iren heusern brauchen; wo einer oder meher daruber befunden, sollen die nach erkantnusz des rechts[1] gestraffet werden.

[1] *S:* rechten.

15 (14). Sol man witwen, weisen, frauen, jungfrauen und alten leuten kein uner oder gewalt beweisen; wer daruber befunden, sol nach gelegenheit der sachen in geburliche straffe des rechts genommen werden.

16 (15). Wollen wir, das keiner von unsern trabanten in seinen eignen gewerben verreisen sol sonder wissen und erlaubnusz des haubtmans bei verlust einer mark denisch[1], und so er daruber bruchtig befunden und eine nacht reise aus sein oder bleiben wurde, sol er am leib gestraft werden.

[1] *S forbig.:* bei . . . denisch.

17 (16). Sol kein trabant den andern einen schelm oder boswicht schelten noch sunst mit andern schmeheworten an seine er reden; so einer oder mer daruber unwar befunden, sollen die wie erenschmeher und un. erlichen geburt gestraft werden.

18 (17). Sol keiner, er sei wer er wolle, keinen alten schaden, grol oder hasz rechnen, es geschehe dan mit recht; wer daruber befunden, sol sonder alle gnad am leib gestraft werden.

19 (18). Sol sich keiner uber den andern rotten oder hinderwertig schlagen, noch mit seiner gewer werfen oder stechen; wer daruber befunden, sol sonder alle gnad am leib gestraft werden.

20 (19). So sich je zwen mit einander schlagen, sollen die nechsten dabei unparteischen fried nemen als zum ersten, andern und dritten mal; wo aber einer oder mer, sie sein wer die wollen, denselben fried nicht halten tetten und daruber tot geschlagen wurden, sol der tetter derhalben nichts[1] verbrochen haben. Diesen fried sol also gehalten worden, so lang die trabanten in unsern dienste sein.

[1] *S:* nicht.

21 (20). Sol keiner mit dem andern hoher dan zwen guldenmuntz uf borg spielen; welcher daruber spielet, den sol der verspieler zugeben nichts schuldig sein.

22 (21). Wollen und bevelen wir unserm haubtman uf solche vorgeschriebene punct und articul, das die muegen unverbruchlich gehalten werden, mit allen vleisz aufachtung zu geben, und do jemands, er sei kleine oder grosze Hans, wo man den nennen mag, befunden, der solche vorbeschribene[1] articul nicht halten oder sich mit andern ungeburlichen stucken, ob sie gleich hier inne nicht vermeldet, finden lassen wurde, den oder dieselben sol

[1] *S:* obgeschriebene.

der haubtman in beisein unseres verordenten hofmarschalks und der andern trabanten nach alten keiserlichen kriegsrecht und gewonheit on alle gnad zu straffen macht haben [1].

[1] *S tilf. herefter:*

In gleichnus behalten wir uns auch mechtiglich fur solche anzal der obgesatzten funfzig trabanten, wie die itzo seind, nach unsern willen und wolgefallen zu endern, zu vormeren oder auch zu ringern wie solches unser gelegenheit kunftiglich erfordern magk one menniglichs einrede und hindernus.

Beschlislich wo etwas in diesen articulsbrief vorgesessen were, das koniglich maiestat zum besten komen muchte, mag man mit wissen und willen des mar[s]chalks, haubtmans und der trabanten darin sitzen.

148.

1563 28. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om kirkeværgernes regnskaber i Ty.*

Tegn. o. a. lande 7, 374—75.

Efterdi vi ere komne udi forfaring, at hoes kirkerne udi Tye, udi Refs herrit, Hassing herrit, Hundborg herrit oc Hildersløf herrit findis stoer forsømmelse, saa at hvis kirkevergerne upbere oc kirkerne tilkommer, det beholder kirkevergerne hos dennom, oc mange af dennom ere døde oc afgangne, oc kirkerne der ofver hafve ombaarit deris oc ere kommet udi stoer skade, der fore ville vi, at her efter saa holdis skal:

1. at kirkeverge[r]ne aarligen skulle betimmen indkrefve, hvis kirkerne tilstaar, oc nar regenskaf høris, skulle de vere pligtig at hafve tilstede alt, hves kirkerne met rette tilkommer, oc det met klare register føre til got regenskaf, oc dersom kirkevergene lenger blifve ved befalingen oc ere vederheftige, skulle de det fremdelis mue beholde oc der met giøre kirkens gafn.

2. Dersom oc andre kirkeverger tilskickis, skulle de, som tilforn befaling hafd hafver, antvorde dennom, som igien tilsat blifver, met klare register alt, hves kirken

hafver udi forraad, pendinge oc anden del, paa det intet skal forryckis af det, kirkerne met rette tilkommer.

3. Findis nogen kirkeverge, der afsat blifver, som seg fortrycker oc icke strax fran seg legger, hves hand kirken skyldig blifver, da skulle de, som igien til kirkeverge tilsettis, hannom tiltale oc forfølge oc met retten dele hannom det af, saa frampt de icke der fore ville lide tiltale oc stande kirken til rette.

149.

1563 14. juni. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om, at vore Danmarkes riges råder, som her hos os tilstede ere, have, da der forefalder en stor pendingsudgift med at besolde vort krigsfolk, bevilget os en almindelig skat og landehjælp af bønderne i Jylland og Fyn, hvem de end tjæne, således, at hver 10 jordegne bønder, som have frit bondegods, og ligeledes hver 20 bønder, som ikke have eget bondegods, lægges i læg, og hvert læg giver 40 dlr., og den rige hjælper den fattige; indestemænd, pebersvende, husmænd og tjænestedrenge, som kornsæd have, skulle hver give 1 dlr. og den rige hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester og kæltring, som bor på landsbyerne, og hver møller, end og de ikke bruge avl, skal give 2 dlr., men de som bruge avl, give hver 4 dlr.; adelens ugedagsmænd, som bo for deres gårde, og vore egne, som bo for vore slotte, gårde og klostre, skulle give hver 1 dlr., og den rige hjælpe den fattige; samme skat og landehjælp skal være ude inden st. Mikkels dag förstkommende; vor lænsmand eller hans foged og skriver i hans fraværelse skal lægge lægene, så den rige hjælper den fattige, oppebære skatten og overantvorde den fra sig med klare registre og mandtal; skriveren skal ingen penge have eller oppebære for han skriver samme skat, og den, som ikke formår at ud-*

give 1 dlr., må give for hver dlr. 2 lod sølv eller 3 mrk. dske.

Tegn. o. a. lande 7, 404—6.
Original udfærdigelse til Ålborghus læn i Dske. kancellis arkiv.

150.

1563 26. juni. (Kiøpnehafn.) *Missive til købstæderne i Jylland om hver at forskikke til orlogsskibenes behov til København 1 bartskær med kiste og tilbehør, 1 piber og 1 trommeslager, hvor Peder Skram skal give dem besked.*

Koncept.
Tegn. o. a. lande 7, 417.

151.

1563 10. juli. (Frederiksborg.) *Missive til alle lænsmænd og fogeder, borgemestre, rådmænd og byfogder ved færgestederne om, at der, da mange rejse ud og ind i landene og en del af dem formodes at være spejdere, som forfare landsens lejlighed og siden udføre det til fremmede lande, ikke må komme nogen ud af landet, hvad de end have med at fare, uden de have pasbord af os selv eller vore hjemladne råder i København, undtagen vore egne undersåtter, som kendes og have hjemme her i riget og de have* ilig post, *som er skrevet til os; forsömmelse her imod skal straffes, som ved bör.*

Koncept.
Tegn. o. a. lande 7, 422.

152.

1563 17. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at forbudet mod hestes udførsel*[1] *forandres til at gjælde heste, som ere under 10 dlr. værd; den, som udfører heste, der ere mere værd, skal have forbrudt, hvad han har med at fare.*

Tegn. o. a. lande 7, 429.
Koncept.

[1] *Åb. brev 1563 28. mars.*

153.

1563 20. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om skibsartikler for den flåde, over hvilken Peder Skram skulde være admiral*[1].

Tegn. o. a. lande 7, 432—42.

[1] *Teksten er i det hele énslydende med artiklerne for Herluf Trolles orlogsskibe af 1561 21. febr. (ovfr. no. 65), og afvigelserne ere derfor givne i anmærkninger til aftrykket af disse.*

154.

1563 21. juli. (Kiøpnehafn.) *Missive til Køge, Helsingør og Helsingborg om straks til orlogsskibenes behov at fremsende til Københavns slot så mange bådsmænd, som der findes der i byen.*

Koncept.
Tegn. o. a. lande 7, 442.

155.

1563 24. juli[1]. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til provster, præster, købstædmænd og bønder, hvem de end tilhøre, i lænene: Landskrone, Malmø, Helsingborg, Gladsakse, Gers herred, Lykå, Lavholm, Åhus, Varberg, Sølvitsborg, Froste herred, Fers herred, Halmstad herred og Villands herred, om til underholdning for det store antal krigsfolk, ryttere og knægte, hvormed vi agte os ind i Sverige, at komme os til hjælp med fetalje; præster og købstædmænd hver for sin person med så meget, som han mest kan aflade, medens bønder lægges i læg og give hver 20 mænd: 20 skpr. mel, 20 skpr. malt, 5 pd. flæsk, 5 lam, 1 levende okse, 3 pd. smör eller 1 fdg. smör, 4 pd. oste, 10 skpr. havre og 5 sække, hver på en tønde; fetaljen skal udgives med det aller förste til vore lænsmænd eller deres fuldmægtige.*

Tegn. o. a. lande 7, 448—49.
Koncept.

[1] *Brevets datum er ikke anført i kancelliregistranten eller på konceptet, men den originale udfærdigelse til Villands herred i Dske. kanc. arkiv viser, at brevene bleve udsendte under 24. juli.*

156.

1563 24. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til kapitlet i Lund om at komme os til hjælp med den meste fetalje, de kan aflade eller blive til ens med Ejler Hardenberg om.*

Tegn. o. a. lande 7, 449.
Koncept sammen med det foregående brev; om datum se ved dette.

157.

1563 25. juli. (Kiøpnehafn.) *Missive til borgemester og råd i Falsterbo og Skanør og til tolderne i Malmø og København om, at vi have tilladt, at der må udføres sild, huder, skind og talg således, at man må udløbe dermed, når vor og kronens rettighed deraf er annammet; ligeledes have vi opgivet alt forbud på fetalje*[1] *for alle de købmænd, indenlandske eller udenlandske, som ville göre vort krigsfolk tilførsel i vort lejer, og her efter skal der kun gives 6 mrk. sise af hver læst tysk øl, som indføres her i riget.*

Tegn. o. a. lande 7, 424.
Koncept.

[1] *Åb. br. 1563 12. mars.*

158.

1563 28. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at vi, da vi ere forårsagede med et tal krigsfolk at drage af riget ind i Sverige, have forordineret her Magnus Gyldenstjærne til Stjærnholm, ridder, at være vor statholder her på vort slot København og Johan Fris til Hesselager, vor kansler, Børge Trolle til Lilleø og Frans Brokkenhus til Bramstrup* (Brangstrup), *embedsmand her samme steds, vore råd, og Jokum Bek til Førsløv, vor rentemester, til at være her tilstede i vor fraværelse og vide og ramme vort og rigens og vore undersåtters gavn og bedste. Derfor skulle disse være dem på vore vegne hørige og lydige, ligervis som vi selv personligen*

tilstede vare, og da vi til vort (møgle) *krigsfolk behøve penge, fetalje og andet, som tilhører krigen, skulle de med hensyn hertil lade sig finde som tro og villige undersåtter.*

Tegn. ö. a. lande 7, 455—56.
Koncept.

159.

1563 29. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til adelen og menigheden i Jylland om, at vi, efterdi vi ere til sinds os på nogen tid af riget at ville begive, have befalet her Otte Krumpen, marsk i Danmark, her Jørgen Lykke, ridder, Otte Brade og Jørgen Rosenkrandz, vore råd, der i landet at have god opseende med alle ting. Derfor skulle de være dem på vore vegne hørige og lydige. Hvis de skulde give sig uden riget at lade sig bruge mod vore og rigens fjender, skulle de drage på egen tæring og kost mod at holdes skadesløse for, hvad de således udlægge og fortære.*

Tegn. o. a. lande 7, 456—57.
Koncept.

160.

1563 29. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle undersåtterne, riddermændsmænd og alle, som fri og frelse kendes, i Fyn om, at Eskil Göje, embedsmand på Nyborg, skal være deres ritmester og i vor fraværelse have opseende med alle ting. De skulle holde sig rede med rustning, heste, harnisk og værger til at give sig i marken, når han tilsiger dem, og hvis de skulle give sig videre end til vor købstæd Kolding, skulle de selv betale deres tæring, men vi ville igen betale dem den.*

Koncept.
I Tegn. o. a. lande 7, 458 står kun, at brevet er ens med det til Jylland, kun lydende på Eskil Göje.

161.

1563 29. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til alle undersåtter i Skåne om, at vi, efterdi vi ere til sinds os på*

nogen tid af riget at ville begive, have befalet vor hovmester Ejler Hardenberg der i landet i vor fraværelse at have god opseende med alle ting. Derfor skulle de sidde til rede med sine heste, harnisk og værge, så at de, når noget påkommer og han tilsiger dem der om, uforsömmet kunne give sig på de steder, hvorom de få befaling (i blifve beskedet) *og siden være Aksel Viffert, som er forordineret til deres ritmester, lydig og følgagtig.*

Tegn. o. a. lande 7, 457.
Koncept.

162.

1563 29. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle undersåtter i Sælland om, at vi, efterdi vi agte os ud af riget på nogen tid, have befalet Frans Brokkenhus, embedsmand her s. steds, i vor fraværelse at have god opseende med alle ting. De skulle derfor, når han tilsiger dem, med heste og harnisk begive sig til de steder, som angives dem*[1].

Koncept.
Tegn. o. a. lande 7, 458.

[1] *Angivelsen i registranten, at dette brev var ligelydende med brevet til Skåne er urigtig.*

163.

1563 29. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til undersåtterne i Låland og Falster og lydende på Erik Rud er enslydende med brevet til Sælland, dog med den tilföjelse, at intet under straf, som ved bör, må udføres fra eller indføres i landet, uden at det först gives Erik Rud til kende.*

Tegn. o. a. lande 7, 458.
Koncept lige som ved no. 162.

164.

1563 30. juli. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om madskat af præster, købstædmænd og bønder i Låland og Falster.*

Tegn. o. a. lande 7, 449.

Koncept sammen med åb. brev 1563 24. juli (no. 156), med hvilket det var enslydende.

165.

1563 8. avg. (Halmstad.) *Åb. brev til kirkeværgerne i Skåne stift om, at vi dette år agte at annamme alt det kirkekorn, som falder over alt landet, og anvende det til vort behov; de skulle derfor med klare registre levere det til Aksel Viffert, embedsmand på vort slot Landskrone. Tillige bydes det alle sognemænd i Skåne, Halland, Bleking og Lister under straf, som ved bör, at tiende retfærdelig og fremføre tienden i negene.*

Tegn. o. a. lande 7, 508—9.

166.

1563 9. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at det forbud*[1] *mod at udføre fetalje og andet, hvor over der har været mangfoldige klager for os, ændres således, at der må udføres smör, sild, fisk, huder, skind, talg, heste* (klipper) *under 10 dlr. og gamle store* afredne *heste, som ikke ere duelige for en hofmand; forbudet mod udførsel af korn, flæsk, kød og græsøksne skal blive standendes.*

Tegn. o. a. lande 7, 460.

Koncept.

[1] *Åb. brev 1563 12. mars og 17. juli, missive 1563 27. mars og 11. apr.*

167.

1563 9. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at der skal holdes flittig vagt mod de nogle hundrede mordbrændere, som kong Erik af Sverige har indskikket i riget for at afbrænde stæder, byer og gode mænds gårde.*

Tegn. o. a. lande 7, 461.

Koncept.

168.

1563 12. avg. (feltleigret huos Vardberg). *Åb. brev til bønderne*[1] *i Sønder Halland om, da vi dagligen*

[1] *Undtagen adelens.*

formode breve fra vort slot København og anden steds, hver mand, når han tilsiges af Povel Hvitfeld, at være tilstede i Halmstad eller andet steds (med eders heste och vogne eller postklipre) *og tilhjælpe at føre vore breve* (saa de iligen, dag och nat uspart, mue afsted komme).

Tegn. o. a. lande 7, 513.
Koncept.

169.

1563 16. avg. (udi kgl. maists. feltleigre paa Hammerø). *Åb. brev til bønderne i Høgs herred, undtagen adelens, om at være tilstede med heste og vogn, når og hvor lænsmanden på Lavholm tilsiger dem, og føre kongens bud og breve, o. s. v. omtrent som no. 168.*

Tegn. o. a. lande 7, 516.
Koncept.

170.

1563 4. septbr. (udi vor koninglig feltleiger for Elfsborg). *Åb. brev om takst for salget af den proviant, som føres til lejren.*

Koncept.

Paa det fremede saa vel som vore egne undersaate, som giøre tilføring til vort feltleiger, mue fange skiel och fylliste for, hves proviant de saa tilførendis vorder, saa och vore krigisfolk ofver, hvad ret och billigt er, icke skulle ofversettis och besveris, hafve vi met vore raads, feltmarskalkis oc ofversters raad och bevilling forordinerit och ladet sette same proviant, som her epter følger. Først hver tønne dubelt danst øl for fem mark danske, hver tønne slet danst øl for fire mark danske, hver tønne tyst øl for 8 mark danske, et fad prysing for (?) nye dallere, en amme vin for trettan dallere, en tønne tysk miel for halluftredie dallere, en tønne dansk miel for 2 dallere, en tøne dansk brød vel baget 5 mark, en tønne gemen dansk

brød 4 mark, en tønne brød af tysk miel baget 6 mark, en tønne tysk hvedebrød eller hvedekavring 8 mark, en tønne grof salt $3^1/_2$ mrk. och en tønne Lynborg salt 3 dallere. Ti bede vi och biude alle indlendske och udlendske, som forskrefne vor feltleiger met proviant besøgendis vorder, at i epter forskrefne ordning och skik eder i alle maade rette. Findis nogen, som her emod giør och same proviant dyrere sielger och afhender heller och indkiøber, end som forskrefvit staar, daa skulle de der fore straffis, som ved bør.

171.

1563 7. septbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til prælater, kannikker, vikarier, provster, præster, købstædmænd og bønder i Århus stift, hvem de end tilhøre, om at vi, da vi have brøst for fetalje til det mærkelig antal krigsfolk, hvormed vi opdrage mod vore og rigens fjender, nødes til at besvære dem mere, end vi på denne tid gærne vilde, med at komme os til hjælp med fetalje; der for skulle de, hver for sin person, yde os så meget, som de kunne vorde til ens om med Jørgen Rosenkrandz, råd, embedsmand på Kallø, Anders Sandberg, Folmer Rosenkrandz og Oluf Brokkenhus.*

Tegn. o. a. lande 7, 469—70.
Koncept.

172.

1563 10. septbr. (for Elfsborg). *Missive til tolderen på Falsterbo om at anholde alle skibe, som findes der og der omkring, og som komme did ind, således, at hverken skibe eller både udløbe der fra.*

Tegn. o. a. lande 7, 537.
Koncept.

173.

1563 10. septbr. (for Elfsborg). *Missive til Biørn Kaas og Jens Mogensen om fremdeles at rette dem efter*

kongens skrivelse[1] *om, at ingen må komme der over færgestedet*[2] *uden at have pasbord fra råderne på Københavns slot.*

Tegn. o. a. lande 7, 538.
Koncept.

[1] *Missive 1563 10. juli.*

[2] *Mellem Helsingborg og Helsingør.*

174.

1563 14. septbr. (Kiøpnehafn.) *Missive til lænsmændene om, da mange understå sig at vrage den firkantede* (firestugede[1]) *mønt til trods for vore der om udgåede åbne breve, at lade tilsige, hver i sit læn, at alle skulle annamme den mønt i køb og salg for det værd, som den er sat og slaget for, og at lade straffe, som ved bör, den, som vrager hin vor mønt.*

Tegn. o. a. lande 7, 468—69.
Koncept.
Originale udfærdigelser, af hvilke den til Villands herred er dateret 15. septbr.

[1] Fireskuddede?

175.

1563 30. septbr. (Halmstad.) *Åb. brev om, at borgerne i Varberg må være fri for sise af det tyske øl, som de selv indføre, og om, at de må slagte de øksne og fæ, som de få ud af Sverige, nedsalte kødet og udføre det til Tyskland, dog skulle de så holde fæstningen om deres by ved hævd og magt.*

Reg. o. a. lande 8, 418—19.

176.

1563 1. oktbr. (Halmstad.) *Åb. brev om, at borgerne i Lavholm mod at göre tilførsel til vort krigsfolk med øl, brød og andet skulle, så længe denne fejde varer, være sisefri for det tyske øl, som de selv indføre; göre de ikke tilförsel, skulle de have forbrudt dette brev.*

Reg. o. a. lande 8, 419.

177.

1563 3. oktbr. (Halmstad.) *Åb. brev om, at borgerne i Halmstad, så længe denne krig varer, må være fri for sise af det tyske øl, som de selv indføre, udføre* stivedh *og slagte og indsalte de øksne, som de kunne bekomme af Sverige, og udføre det til Tyskland. Dog vort forbud*[1] *i alle måder uforkrænket.*

Reg. o. a. lande 8, 419—20.

Trykt i et svensk udtog hos Richardson: Hallands historiska beskrifning s. 141, men dagtegnet 30. oktbr. At dette er urigtigt, fremgår af, at kongen på denne dag ikke var i Halmstad, medens han opholdt sig her den 3. oktbr., se brevet ndfr. no. 178.

[1] *Åb. brev 1563 12. mars og 9. avg.*

178.

1563 3. oktbr. (Halmstad.) *Åb. brev til bønderne i Nörre Asbo, Syndre Asbo, Bjære* (Bierg) *og Luggude* (Lugu) *herreder om, at de, da de svenske undertiden göre indfald i Gydinge herred og göre vore undersåtter skade, hvorfor disse al tid skulle være til rede og vare på dem og göre dem modstand, og da denne besværing ikke alene bör hænge på disse, skulle hver 9 bønder, hvem de end tjæne, udgöre den tiende, gode raske karle med gode værger, armbørst og rør, og sende dem til de Gydinger til at holde vagt sammen med disse, eftersom lænsmanden på Helsingborg ydermere tilsiger dem; de ni bønder skulle forsörge den tiende med nødtørftig underholdning, så længe han bruger sig mod rigens fjender.*

Tegn. o. a. lande 7, 556.

Koncept.

179.

1563 7. oktbr. (Landskrone.) *Missive til alle lænsmænd, som have købstæder i befaling, om, at de, da vi til forsyning for* (at udfettalie) *vore orlogsskibe og vort krigsfolk behøve megen proviant, skulle meddele byerne, at der under forbrydelse af alt, hvad vedkommende har med*

at fare, aldeles intet må føres ud af riget uden vort forlov af rug, byg, havre eller andet korn eller øksne eller fetalje; hvis brevmodtagerne se her med gennem fingre, ville vi lade straffe der over, som ved bör.

Tegn. o. a. lande 7, 472—3.
Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.

180.

1563 8. oktbr. (Halmstad.) *Missive til købstæderne om, at de til vort krigsfolk, som nu er på toget mod vore og rigens fjender, og for at dette ikke for penges skyld igen skal indrykke i vinterlejr til besværing for vore undersåtter, skulle udgive N. daler, halvparten i enkende daler, halvparten i mønt, og levere dem på Københavns slot til vor renteskriver Peder Hansen inden sti. Simonis og Judæ dag (fra Jylland inden 1. novbr.).*

Koncept; brevet er ikke indført i kancelliregistranten.

181.

1563 10. oktbr. (Malmø.) *Åb. brev til Malmø, Landskrone, Ysted og Helsingør om, at der aldeles ingen øksne må udføres der fra landet*[1].

Tegn. o. a. lande 7, 556.
Koncept.

[1] *Fra Skåne.*

182.

1563 16. oktbr. (Kiøpnehafn.) *Missive til købstæderne ved søsiden om, at den ny sise på tysk øl, som indføres i riget*[1], *igen er opgivet, fordi den er undersåtterne til besværing; i dens sted skal oppebæres 8 sk. danske af hver tde. tysk øl.*

Tegn. o. a. lande 7, 478.

[1] *Åb. brev 1563 2. mars.*

183.

1563 16. oktbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i Jylland, Fyn, Sælland og Smålandene, hvem de end tjæne, om, at vi ere blevne til ens med vore Danmarkes*

riges råder, som her tilstede ere, om, at hver 20 bønder, adelens så vel som kronens, skulle lægges i læg sammen og udgöre 2 heste med en karl[1], *til at røgte og vare dem, til at føre fetalje, når vi med det förste oprykke og igen begive os på vort forehavende tog ind i Sverige; de skulle ikke bekoste andet töj til hestene end bidsel, hvormed de kunne føres, men medgive karlen penge til underhold for sig og hestene, som de skulle få igen, når toget er overstanden. Hestene skulle være fremsendte 14 dage för jul efter lænsmændenes anvisning; disse skulle lægge dem i læg, den rige skal hjælpe den fattige og ingen være fri uden adelens egne ugedagsmænd, som bo i de sogne, i hvilke de gårde ligge, som de holde avl på*[1].

Tegn. o. a. lande 7, 476—77, koncept, og original udfærdigelse til Roskilde læn.

[1] *Lænsmændene i Sælland, Fyn og Smålandene fik 3. novbr. 1563 missive om at påse, at de husmænd, som ere fri og* ingen besvering drage met de bosiddendes bønder, *udgöres til at følge hestene, om de ere stærke og føre, og at der gives dem tæring, således at bønderne, som bruge avl, forskånes for selv at udgöres fra deres hus og bjærging (a. st. 579).*

184.

1563 16. oktbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om forbud mod at udføre heste, hvad enten de ere store eller små; hvo her imod gör, skal have hestene forbrudt og hvad andet, han haver med at fare.*

Tegn. o. a. lande 7, 477.
Koncept.

185.

1563 1. novbr. (Malmø.) *Missive til borgemester, rådmænd og byfogder i Malmø, Landskrone og Helsingborg om at sørge for, at ingen hofmænd eller landsknægte udføres her af landet til skibs for deres byer uden pasbord fra vor øverstelöjtnant eller vore øverster.*

Tegn. o. a. lande 7, 562.
Koncept.

186.

1563 13. novbr. (Halmstad.) *Missive til her Niels Lange*[1] *om, at det, da Ribe købstad ikke kan undvære at handle og vandle med hertug Adolfs undersåtter, med hensyn til det udgåede forbud på alle hånde ædende varer*[2] *må være borgerne der i byen tilladt at sælge dem korn og andre varer til deres huses ophold, således at vore undersåtter igen af dem må få tilførsel og de varer, som ere dem gavnlige.*

Tegn. o. a. lande 7, 565.

[1] *Lænsmand på Riberhus.* [2] *Missive 1563 11. apr.*

187.

1563 19. novbr. (Kiøpnehafn.) *Missive til lænsmændene i Fyn og Nörre Jylland om, at det, da undersåtterne besvære sig over at skulle levere heste til at bære fetalje til feltlejren*[1] *og særlig over at skulle fremskikke og bekoste karle med hestene, skal tillades, at hver 20 bønder i det sted give 30 dlr. eller 2 lod sølv for hver daler; så ville vi selv finde råd at forskaffe os heste. Pengene med klare registre og mandtal skulle fremsendes senest til förstkommende jul.*

Tegn. o. a. lande 7, 483—84.
Koncept.

[1] *Jfr. åb. brev 1563 16. oktbr. (183) og miss. 1563 24. decbr. (193).*

188.

1563 25. novbr. (Halmstad.) *Missive til her Niels Lange*[1] *om, at der af Riber læn må udføres korn og andre varer*[2]*, og om, at der er udgåt breve om udførselen af heste*[3]*; han skal dog have opseende med, at landet ikke blottes* (forblottis)*, og at der holdes til råde med fisk og anden vare, så der ikke skal fattes til krigsfolkenes og kgl. majts. skibes behov.*

Tegn. o. a. lande 7, 568.

[1] *Lænsmand på Riberhus.* [3] *Åb. brev 1563 16. oktbr.*
[2] *Åb. brev 1563 13. novbr.*

189.

1563 27. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at borgerne i Halmstad, som troligen have ladet sig bruge og tilhjulpet at forsvare byen mod de Svenske og været besværet af vort eget krigsfolk, skulle være fri for al told og sise, hvor de komme med deres gods og købmandsskab for vore købstæder, toldstæder, fiskerlejer eller andet steds i Danmark og Norge.*

Reg. o. a. lande 8, 421 - 2.

190.

1563 30. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til alle købstæder i Sælland og Skåne om, at vi, da mange sætte deres varer til dobbelt værd, fordi de ikke ville antage den mønt, som vi nu lade mønte, for fulde, ville lade uden al nåde straffe dem ved livet, som ikke ville antage vor mønt for den værd, vi have ladet den slå til*[1].

Tegn. o. a. lande 7, 570.
Koncept.

[1] *S. d. fik borgemestre og råd i hine byer missive om at påse overholdelsen af dette åbne brev og at stå til rette, hvis de ikke straffe dem af borgerne, som sig der imod måtte forgribe.*

191.

1563 23. decbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at vi efter indløbne klager fra rigets indbyggere og efter samråd med de her nærværende Danmarks riges råder have opgivet det udgangne forbud*[1] *således, at byg, malt, heste, huder, skind, talg og staldøksne atter må udføres, medens forbudet på alle andre varer skal blive uopgivet.*

Tegn. o. a. lande 7, 589.

[1] *Åb. br. 1563 9. avg. og miss. 1563 7. oktbr.*

192.

1563 24. decbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til jordegne bønder og kronetjænere i Låland om, at hver jordegen bonde skal give et godt fedt svin eller 2 gode sider flæsk*

og hver kronetjæner, som ikke har frit bondegods, 1 god side flæsk; Erik Rud skal lægge dem i læg sammen således, at den rige hjælper den fattige; samme svin og flæsk skal udgives inden förstkommende fastelavn, og Erik Rud skal forskikke det hid.

Tegn. o. a. lande 7, 592—93.

193.

1563 24. decbr. (Kiøpnehafn.) *Missive til lænsmændene over al Danmark af indhold som missivet af 19. novbr. (no. 187) til Fyn og Nørre Jylland, dog sættes ingen indbetalingstermin og den, som ikke kan give daler eller sølv, må give danske pendinge.*

Tegn. o. a. lande 7, 590—91.

194.

1563 27. decbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at der til krigsfolkenes og orlogsskibenes behov behøves en mærkelig stor hob fetalje, og at derfor Viborg kapittel skal udrede 40 levende staldøksne, 20 skippund flæsk, 1/2 læst smör, 1/2 læst fårekød, 50 tdr. brød og 100 tdr. havre, provsterne, præsterne og købstædmændene i Viborg stift skulle give således, som vor marsk og råd her Otte Krumpen, ridder, takserer dem, medens hver 20 bønder i stiftet, hvem de end tilhøre, skulle lægges i læg sammen og give 1 fed okse, 1 fdg. smör, 5 sider flæsk, 10 fårekroppe og 6 tdr. brød.*

Tegn. o. a. lande 7, 595—96.

195.

1564 18. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at der i Lunde stift kun må ansættes provster med lænsmandens tilladelse.*

Tegn. o. a. lande 7, 629.

Vi ere komen udi forfaring, hvorledis at nar nogen herritsprovester døer och afgaar udi Lunde sticht, da ordineris och settis der andre provester i dieris sted egien

vor lensmand, som ofver de geistlige befalling hafver, uvitterligt, och der met under tiden forskickis de personer, som til same befalling uduelig ere, hvor fore vor och kronens rettighed ofte forsømmis. Ti ville vi, at her efter ingen herritsprovester skal settis der udi stichtet, uden det sker met forskrefne vor lensmands vilge och sambtycke, paa det der motte tilskickis de personer, som duelig ere same embede at forestaa.

196.

1564 19. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at den havn Nesby å, hvilken vore undersåtter i Jylland plejede at besøge med torsk og anden salt fisk og Nordbaggerne med små tømmer, og som nu for nogen tid siden blev forbudt efter nogle købstædmænds forhandling, atter må besøges af Jyder og Norbagger, eftersom her Oluf, abbed i Sorø kloster, har beklaget, at vore klostre Sorø, Andvordskov og Ringsted, som årlig der kunde købe deres behov af saltet fisk, og bønderne, som der købte tømmer til husbygning, nu måtte betale dobbelt for hine varer i købstæderne.*

Reg. o. a. lande 8, 323—4.

197 a.

1564 19. febr. (Frederiksborg.) *Missive til tolderen i Helsingør om ikke uden besked fra os at lade skibe med tømmer, som ville dermed i fremmede lande, løbe gennem Sundet.*

Tegn. o. a. lande 7, 629—30.

197 b.

1564 4. mars. (Kiøpnehafn.) *Missive til borgemester og råd og borgere i Malmø, Landskrone, Ysted, Helsingborg, Trælleborg og Åhus om, at det på grund af den afbræk, de lide ved forbudet mod udførsel af korn*[1] *og andre varer der af landet, skal være dem tilladt at udføre*

[1] *Åb. brev 1563 9. avg.*

til Tyskland byg, malt og heste, medens forbudet på andre varer bliver stående. De, som udføre slige varer, skulle være pligtige til igen at indføre humle, salt, stål og andre varer og tilforn at give vor tolder til kende, hvad de udføre, og hvad de indføre, når de komme tilbage.

Tegn. o. a. lande 7, 642—43.

198.

1564 8. mars. (Kiøpnehafn.) *Missive til borgemester og rådmænd i Køge, Næstved, Kallundborg, Malmø, København og Roskilde om af hver by med det aller förste at sende til København 1 bartskær med sin kiste og redskab, 1 piber og 1 trommeslager, som skulle bruges til skibs.*

Tegn. o. a. lande 7, 645.

199.

1564 9. mars. (Kiøpnehafn.) *Fire missiver til lænsmændene i Fyn og Langeland (Eskil Göje, Jørgen Marsvin, Arild Ugerup og Kristoffer Johansen) om at skaffe værgagtige bådsmænd fra købstæderne, samt så mange unge bådsmænd og fiskere, som bekommes kunne fra Langeland, og tilsige bådsmændene på de små øer omkring Nyborg, at de skulle få ydermere besked hos admiralen*[1].

Tegn. o. a. lande 7, 646.

[1] *Liste over de bådsmænd, som købstæderne skulde levere, findes i tillæg.*

200.

1564 15. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om kirkegårdene i København.*

R: Tegn. o. a. lande 7, 653—54.
K: Koncept.

Trykt efter K hos O. Nielsen: Københ. diplomat. 1, 434—5.

Vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at der holdis stor uskickelighed oc misbrug met kierkegaardenne udi vor kiøpsted Kiøpnehafn oc besynderligen met sancti Nicolai kierkegaard, saa at der nu ofver samme kierke-

gaard er laugt hver mands vei met riden, agen oc i andre maade, desligiste tømmer oc anden del der heden leggis, huse sammenhuggis met anden utilbørlige urenhed, som paa slige steder usømeligt ere. Da paa det sancti Nicolai kierkegaard saa vel som andre christene meniskes hvilesteder maa blifve holdenne i slig agt oc verdighed, efter som den tilforn forordineret ere, ville vi her met alvorligen forbudet hafve alle, ehvem de helst ere eller vere kunde, inden byes eller uden, borgere eller andre, nogen hantieringe at hafve paa sancti Nicolai kierkegaard enten met tømmer at uplegge, huse at samenhugge eller udi nogene andenne maade. Bedendis och biudendis kierkevergerne til sancti Nicolai kierke, de som nu ere eller her efter komendis vorder, at i rette eder efter strax met det aller første at indtage forskrefne kierkegaard udi sin lenge oc brede, som den met rette bør at vere, den indhegenne och der fore giøre nottorftige røster oc porter, saa at svin oc fae mo udlyckis oc ingen agge- eller ridevei der ofver blifver, at kierkegaarden kand holdis ren oc ubesmittet. Fordrister seg nogen til her emod efter denne dag enten at uplegge tømmer eller och lade samenhugge huse paa sancti Nicolai kierkegaard, da skulle de hafve forbrot alt tømeret halfdelen til os oc anden halfdelen til kierken. Findis oc kierkevergerne her udinden forsømmelige oc icke indhegner kierkegorden met porte och røste oc forskaffer det saa, at den holdis ren, eller oc ser egenom finger met nogen, som der hafver nogen hanteringe emod dette vort bref, da skulle de der fore lide tiltalle oc stande til rette.

201.

1564 22. mars. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til købstæderne om, at vi agte straks efter påske at lade vore orlogsskibe udruste og at bruge på dem iblandt vort*

fremmede krigsfolk nogle af vore egne undersåtter; de skulle derfor straks udgöre et antal duelige og værgagtige karle med harnisk, værger, hager og lange spyd (spiesze) *og tilskikke en borgemester og en rådmand, som kan have befaling over dem og følge dem på denne rejse; de skulle være tilstede i København förstkommende 16. apr. Hvis de ikke fremkomme til denne tid og rustede, som det sig bör, ville vi lade straffe der over.*

Tegn. o. a. lande 7, 659—60.

202.

1564 23. mars. (Kiøbenhafn.) *Missive til Henrik Mogensen om i henhold til det ham tilforn givne pålæg*[1] *med lempe at anholde alle de fremmede skibe, som komme der i Sundet, hvad enten de komme af østen eller vesten, indtil han har forfaret vor vilje derom; dog må han fortolde og straks lade løbe deres kås de skibe, som have hjemme til Stettin og tilhøre de stettinske, ti disse have tilskrevet os og lovet at göre vort rige tilførsel med proviant; ligeledes skal han opholde de skibe, som have kåber inde, indtil han har ladet os forstå det, ti vi ere til sinds at lade købe noget kåber.*

Koncept og Tegn. o. a. lande 7, 662.

[1] *Missive 1564 19. febr.*

203.

1564 25. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at der til orlogsskibenes udredning skal gives i madskat af hver provst og sognepræst på landsbyerne i Sællands og Fyns stifter 1 fdg. smör, 2 sider flæsk, 2 fårekroppe og 4 gåsekroppe; lænsmændene skal lægge dem i læg således, at den rige hjælper den fattige, og skal fetaljen være ude inden 16. april förstkommende.*

Tegn. o. a. lande 7, 663.
Koncept.

204.

1564 25. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at bønderne i Sælland, Fyn, Langeland, Låland, Falster, Møn og Tåsinge, hvem de end tjæne, til orlogsskibenes udredning skulle udgive en madskat, således at hver 20 mænd lægges i læg af lænsmanden og give 1 okse, 1 fdg. smör, 10 sider flæsk og 20 gåsekroppe; den rige skal hjælpe den fattige, og fetaljen skal være ude inden 16. apr. förstkommende.*

Tegn. o. a. lande 7, 664.
Koncept.

205.

1564 27. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til købstædmænd og bønder i Skåne, Halland, Bleking* (Bleginge) *og Lister om dem, som ikke ville for fulde antage* den mønt klippinge, som vi nu udi denne feide hafve ladet mønte, oc den for gienge oc giefve holde [1].

Tegn. o. a. lande 7, 666—67.
Koncept.

[1] *Brevets indhold er det samme som i åb. brev 1563 30. novbr. (no. 190) til købstæderne i Sælland og Skåne.*

206.

1564 1. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Sønder og Nörre Halland om, at det under livsstraf og forbrydelse af alt, hvad vedkommende måtte eje, forbydes dem at göre vore fjender de Svenske tilførsel med korn, salt og andre varer, hvad mange af dem skulle understå sig at göre.*

Tegn. o. a. lande 7, 672.

207.

1564 2. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at borgerne i Simmershavn* (Sømmershafn) *må købe og udføre heste fra Skåne til Tyskland.*

Reg. o. a. lande 8, 439.

208.

1564 12. apr. (ex arce Hafnensi). *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om at anholde alle saltskibe, indtil vor flåde udløber; de skibe, som komme i Sundet med ballast, må han fortolde og lade løbe mod at skipperne forpligte sig til, hvis deres skibe formedelst storm eller uvejr føres til Sverige eller Reval* (Revel) *eller de tages med eller mod deres vilje og føres der hen, at give os så mange tusinde dlr., som deres skibe ere værd; disse skulle straks vurderes og summen sættes i brevet; under samme bøde skulle de forpligte sig til inden sti. Jacobi apostoli dag förstkommende at bevise ham, hvor de have losset og solgt deres varer. Af de Stralsundiske, som komme i Sundet, må han dog annamme den sædvanlige told og lade dem sejle på videre besked*[1].

Tegn. o. a. lande 7, 691—92.

[1] *En indlagt seddel lød på, at de skibe fra Dantzig, som komme i Sundet og ville vester på, må passere, når de have givet deres rettighed, men de, som komme vest fra* (af vestene), *skal han opholde* met beste lempe, *indtil han får talt med os selv der om.*

209.

1564 16. apr. (Hafnie.) *Åb. brev om, at borgerne i Åhus må udføre til Tyskland byg, malt, huder, skind, talg og tømmer og indføre til deres huses ophold humle, salt, stål og andre varer.*

Reg. o. a. lande 8, 440.

210.

1564 15. apr. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne over alt riget om at låne os alle de klippinge, de have, og levere dem til lænsmændene inden förstkommende söndag cantate, så skulle de penge betales dem igen til gode rede med rund mønt*[1].

[1] *Lænsmændene fik s. d. missive om at levere pengene til rentemester Jokim Bek inden nævnte tid; de jyske og fynske fik dog frist til pinsedag.*

Tegn. o. a. lande 7, 697.
Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.

211.

1564 18. apr. (Frederiksborg.) *Missiver til lænsmændene og borgemester og rådmænd over alt riget om at handle med borgerne i vedkommende købstæder om at låne os alle de klippinge, de have, så skulle de penge betales dem igen med rund mønt. Pengene skulle inden förstkommende pinsedag sendes til rentemester Jokim Bek, som igen skal forskaffe dem vort brev og forvaring derpå.*

Tegn. o. a. lande 7, 701—2.
Original udfærdigelse i Kallundborg bys breve.

212.

1564 19. apr. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om at lade hollandske skibe passere efter at have taget deres bepligtelsesbreve*[1]*; men skotske skibe og Hamborger skibe skal han anholde og ikke tilstede at bortløbe uden vor synderlige forlov.*

Tegn. o. a. lande 7, 703.

[1] *Se missive 1564 12. apr.*

213.

1564 26. apr. (ex arce Hafnensi). *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om, at han, eftersom det ikke synes rådeligt at tillade* (forlofve) *noget skib at løbe i Østersøen, för vor skibsflåde afløber, da de Svenske skulle ville udløbe og med magt føre alle de skibe, som de kunne overkomme, ind i Sverige, riget der med at bespise, skal anholde alle skibe, som indkomme, indtil vi affærdige vor flåde at udløbe, hvilket skal ske i den tilkommende uge og med förste* følgende vind.

Tegn. o. a. lande 7, 710.

214.

1564 27. apr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om livsstraf for den, som ikke vil tage klippingemønten for dens pålydende værdi.*

T: Trykt patent i fol. i Dske. kancellis saml., forsynet med kongens segl o: åb. brev 1564 27. apr.

Trykt i Dske. mag. 3, 111—12 efter et eksemplar af patentet, som havde påtegning om at være blevet læst fra prædikestolen i st. Mortens kirke i Næstved til höjmesse Kristi himmelfartsdag 1564. Brevet findes ikke i kancelliregistranten.

K: Koncept af åb. brev 1564 10. novbr. (no. 240).

Overleveringen af bestemmelserne om Fredrik II.s klippingemønt er meget ufuldstændig. Selve tilværelsen af den forordning, som indførte den, er kun afhjemlet ved et missive 1563 14. septbr. (no. 174), som, uden dog at fastsætte nogen bestemt straf, pålægger lænsmændene at tiltale den, som ikke vil tage den for fulde. Scharlings danske mønthistorie i »Pengenes synkende værdi, belyst ved danske aktstykker« s. 1—78 kender lige så lidt forordningen, som Grundtvig: Fredrik II.s statshusholdning, eller T. Lund: Peder Oxes tilbagekomst (i: Historiske skitser). Åb. brev 1564 27. mars (no. 205) viser dog, at forordningen må være udgåt 1563 (udi denne fejde). De senere bestemmelser, som knyttede sig til forordningen, gik ud på nærmere at fastsætte straf for at vrage den ved den indførte mønt. Åb. brev 1563 30. novbr. (no. 190), som kun var rettet til byerne i Sælland og Skåne, og nys nævnte åb. brev 1564, som kun henvendte sig til bønderne i Skåne, Halland, Bleking og Lister, fastsætte livsstraf for overtrædelsen, og til disse lokale bestemmelser slutte sig den nedenfor trykte forordning 1564 27. apr., som udvider straffebestemmelsen til at gælde hele riget.

Så godt som enslydende med denne forordning er åb. brev 1564 10. decbr. (240), hvis formål kun er at fremhæve anvendelsen af forordningen af 27. april specielt på dem, som vrage klippingemønten under deres handel med krigsfolket; dets få afvigelser ere derfor givne i varianter til teksten af 27. apr.

End dog vi ofte hafve ladet vore obne brefve[1] udgaa, hvor udi vi strengeligen hafve budet oc befalit, at i skulle rette eder efter for fulde at annamme vor mønt klippinge, som vi udi denne feigde hafve ladet mønte, eftersom samme vore brefve ydermere formelder, da forfare vi, at mange af eder ligevel icke alene forachter samme vor mønt oc dend for fulde icke ville antage, men ocsaa eders vare, hvad i hafve at selge oc afhende, lofve oc sette for dubbelt verd. Da end dog vi noksom ere foraarsagit der ofver at lade straffe, hafve vi det paa denne tid ladet forofvergaa oc eder endnu met dette vort bref ville besøge oc for skade alvarligen hafve atvarit, bedendis eder alle oc hver besønderligen[2] strengeligen biude:

1. at i rette eder efter forskrefne vor mønt klippinge for fulde oc for dend verd, vi dennom hafve ladet mønte, som er tre mark for en daler, at indtage oc udgifve, saa oc eders vare, hves i hafve at selge[3], for it skielligt verd efter som[4] udi forgangene aaringe afhender, saa at fremmede saa vel som vore egne undersotte mue for forskrefne mønt bekomme, hves de behof hafve.

2. Findis nogen, ehvem hand heldst er eller vere kand, indlendiske eller udlendiske, borgere eller bonde, som forskrefne vor mønt klippinge forachter oc for deris verd lige ved daler, tre mark regnindis for en daler, icke indtager oc udgifver, saa oc for fulde gienge oc giefve [icke][5] acter oc holder eller oc sine vare dyrer oc høigre, end de hannom met daler blefve betalit, setter eller afhender, da skal hand der fore straffis paa hans hals uden al naade.

3. Bedindis oc biudendis derfor alle vore fogeder,

[1] *Åb. brev 1563 30. novbr. og 1564 27. mars.*
[2] *K:* serdelis.
[3] *K tilf.:* vort krigisfolk.
[4] *K:* det fore set och taxerit er, afhender, saa at de mue *etc.*
[5] *TK forbig.:* icke.

embitsmend, borgemester, raadmend oc byefogder, at i hver, saa vit eders befalinge sig strecker, hafver flitig oc alvarlige opseende, at dette vort bref ved alle sine ord, puncter oc articler ved mact holdis, oc der som nogen her emod giør, at i da uden al undskyllinge straffer der ofver paa lifvit, paa det andre mue se ved oc vore brefve oc bud holde oc icke ofvertrede; saa framt at dersom eders forsømmelse findis, at i alvarligen icke der ofver holder oc de ofvertredere icke straffe, efter som forskrefvit staar, at i da icke ville lide tiltale oc stande os til rette.

215.

1564 28. apr. (ex arce Hafnensi). *Missive til lænsmændene over alt riget, som herreder have, om at lade læse hosfølgende åbne brev*[1] *til herredstingene og siden holde over, at ingen gör her imod, og lade straffe på livet og ophænge i galgen uden al undskyldning den, som foragter vor mønt og ikke vil antage den for fulde eller overtræder dette vort brev i andre måder, så andre kunne se derved og agte vore breve. Hvis de hermed se igennem fingre, ville vi vide det hos dem selv*[2].

Tegn. o. a. lande 7, 711—12.

[1] *Åb. brev 1564 27. apr.*

[2] *Samme dag udgik ligelydende missive til købstæderne om at lade åb. brev af 27. s. m. læse på rådhusene, og med pålæg om at lade opsætte en galge* (paa markedet same steds) *og i denne lade ophænge den, som overtræder hint brev. Dette missive er ikke indført i kancelliregistranten; det til Århus sendte eksemplar er trykt i Hübertz: Aktst. vedk. staden og stiftet Århus 1, 176—77, det til Svenborg i Ny dske. mag. 6, 60—61.*

216.

1564 10. maj[1]. (Hafniæ.) *Åb. brev til undersåtterne stiftsvis om, at det, da mange findes forsömmelige i at*

[1] *Således R; SF: 9. maj.*

søge kirkerne på de bededage, som superintendenterne pålyse efter vor befaling, nu, da vi på ny have befalet at holde bededage[1], *bydes alle under straf, som ved bör, at besøge kirken og begange og fuldende bededagene med gudfrygtig bön og påkald.*

R: Tegn. o. a. lande 8, 11—12.

S: Afskrift efter original udfærdigelse til Skåne, trykt i Dske. mag. 6, 57.

F: Afskrift i Karen Brahes manuskr. no. 280 efter original udfærdigelse til Fyn; trykt herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 73—74.

[1] *Brevet herom udgik 10. maj (Tegn. o. a. lande 8, 12, trykt hos Rørdam 2, 74—5).*

217.

1564 17. maj (ex Esserom closter[1]). *Åb. brev til bønderne i Sælland, hvem de end tjæne, om at komme os til hjælp med øl til orlogsskibenes brug således, at hver 20 mænd give 20 tdr. øl og den rige hjælper den fattige. Til hver tde. øl skal tages 3 skpr. malt og* $^1/_2$ *skp. humle, og de skulle lade brygge hos de mænd, som have bryggeredskaber* (bryggerede) *og kunne brygge, så at alt kan være fremført til Københavns slot inden st. Bodels dag; hver tønde skal have 10 bånd, så øllet bliver vel forvaret. Lænsmanden skal lægge dem i læg, så at den rige hjælper den fattige.*

R: Tegn. o. a. lande 8, 23.

O: Original udfærdigelse til Roskilde læn i Dske. kancellis arkiv.

[1] *Således R; O:* paa vort jagthus Esserom.

218.

1564 8. juni (ex arce Hafnensi). *Åb. brev til bønderne i Falster, Ålholms og Ravnsborgs læn om at levere øl til orlogsskibene ligesom åb. brev 1564 17. maj (no. 217). Øllet skal leveres inden vor frue dag visitationis på de steder, som Klavs Hvitfeld, landsdommer i Låland og Falster, anviser dem.*

Tegn. o. a. lande 8, 34.

219.

1564 8. juni (ex arce Hafnensi). *Åb. brev til bønderne i Nörre Jylland, hvem de end tjæne, om, at Danmarks riges råder, som der hos tilstede ere, til vort krigsfolk og vore orlogsskibe have bevilget os en almindelig madskat og landehjælp således, at hver 20 bønder lægges i læg og give os 1 levende okse, 1 fdg. smör og 10 sider flæsk; den rige skal hjælpe den fattige og lænsmændene eller deres fuldmægtige skulle skrive dem for skatten; madskatten skal være ude inden förstkommende st. Oluf konges dag, og ingen skal være fri for den uden adelens egne ugedagsmænd, som bo i det sogn, som adelens sædegårde ligge i, på hvilke de selv holde avl.*

Tegn. o. a. lande 8, 35—36.

220.

1564 17. juni (ex arce Hafnensi). *Åb. brev til bønderne på Bornholm om, at de, da de hidtil have været forskånede for landehjælp, madskat og anden besværing, nu med Danmarks riges råds bevilling skulle give, hver fri bonde, som har frit jordegods, 6 dlr., og hver bonde, som ikke har frit jordegods og sidder for landgilde, 3 dlr.; lænsmanden på Landskrone slot, Aksel Viffert, skal lade lægge dem i læg, hver 10 til sammen, så at den rige hjælper den fattige; hver skrædder og smed på landsbyerne skal give 2 dlr., hver pebersvend, husmand og ledige karl give 1 dlr.; samme hjælp skal være ude inden sti. Jacobi apostoli dag förstkommende.*

Tegn. o. a. lande 7, 715 og 8, 50—51.

Uddrag herefter er trykt hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie s. 294.

221.

1564 19. juni. (Hafniæ.) *Missive til Klavs Hvitfeld, Mogens Eriksen, Erik Rud og Jakob Brokkenhus, foged*

på Møn, hvorved for Møn indskærpes forbudet mod udførsel af brændeved.

Tegn. o. a. lande 8, 50.

Endog for nogen aar forleden er forbud giort[1], at ingtet brendeved skal udførries her af riget ind i Tydskland enten af vore egenne undersotte eller af fremmede, hvilket forbud endnu staar vid magt, da forfarre vi, at der af landet lige vel møget ved udførries saa vel af vore egenne undersotte som andre. Ti bede vi teg oc ville, at du lader met al flid tilse, at aldelis ingtet ved udførries der af landet anden steds end hid ind i riget. Findis nogen vore undersotte, som enten self udførrer vid eller oc selliger det fremmede, da skulle de straffis der fore paa lifvit oc deris hofvidslod vere forbrot til os. Blifver oc nogen fremmed der ofver begrebbet, som udførre[r] vid uden vort forlof, da skal hand hafve forbrot skib oc gots oc hvis andet hand hafver met at fare, oc der til straffis, som vid bør. Her kand du vide teg efter at rette, oc tag her ingen forsømelse fore, saa frempt du icke vilt stande os til rette, om du enten self gifver dit minde der til eller oc døllier oc ser egenom finger met andre, det giør.

[1] *Åb. brev 1562 5. juni, Kold. reces 1558 13. decbr. § 64.*

222.

1564 19. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i Skåne og Sælland*[1], *hvem de end tjæne, om at hver 9 mænd skulle udgöre den tiende med harnisk og værger; de skulle skaffe udbudsmændene tæring og anden nødtørft*[2] *og til 3. juli forskikke dem henholdsvis til Helsingborg og København, hvor vi ville lade dem mønstre og siden bruge dem mod vore og rigens fjender.*

Tegn. o. a. lande 8, 52.

[1] *Se åb. brev 1564 11. juli (no. 225).*

[2] *Missive s. å. 24. juni til lænsmændene i Sælland, som havde herreder, bød, at hver ni mænd til den tiendes underholdning i en måned skulde udlægge 18 mrk.*

og overgive pengene til en lægsmand, som kunde føre dem til København og her give dem fra sig, se Tegn. o. a. lande 8, 54—5.

223.

1564 29. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om told af dem, som besøge fiskerlejet på Skagen.*

Tegn. o. a. lande 8, 55—56.

Vi ere kommen udi forfaring, at mange af eder udi nogle forledenne aar hafver seg fortrycket oc icke udgifvit til vore tollere, hves told oc rettighed os tilkommer oc eder met rette burde at udgifve. Ti bede vi eder alle oc hver serdelis strengeligen biude,

1. at i rette eder her efter at gifve oc fornøie vor toldere der samme steds denne efterskrefne told, efter som af gammel tid sedvanligt hafver veret, som er af 1 tønne sild 2 sk., af 1 tønne saltet fisk 2 sk., af 1 tønne traun 4 sk., af 1 vorde kabalag 2 sk., af 100 kuller 1 1/2 sk., af 100 skader 4 sk., af 100 brocker 4 sk., af 1 tønne pilrocker 2 sk., af 1 tønne sund oc mafver 2 sk., af 100 flønder 1/2 sk., af 1 tønne packet tør fisk 2 sk.

2. Oc skal ingen vere fri for samme told at udgifve uden adellen alleniste, som brugge fiskeri udi deris egenne forstrande eller och met deris egenne vogenne oc baade lader hente fisk paa samme fiskeleier.

3. Findis nogen her emod at giøre oc vore toldere forskrefne told oc rettighed, epter som forskrefvit staar, icke paa vore vegene fornøier, da skal hand hafve forbrot, hves hand hafver met at farre.

224.

1564 2. juli. (Friderichsburg.) *Åb. brev til bønderne i Vendsyssel, hvem de end tjæne, om, at vi, da vi have forskikket vort fremmede krigsfolk til hest og til fods ind i Sverige, behøve nogle af vore egne undersåtter til efter vor lænsmands, Jens Ulfstands undervisning at holde vagt på nogen tid på Båhus* (Baehus) *og göre mod-

stand sammen med de norske, om fjenderne der ville göre indfald; derfor have vi befalet Otte Brade, vor råd, at udtage 300 værgagtige karle af Vendsyssel og sende dem til Båhus (Baehus) *til skibs på vor omkostning* (onkosten). *De skulle derfor udgöre hine karle og forsyne dem med våben, værger og underholdning på en kort tid; ingen, som bliver udgjort, må sig løskøbe eller i andre måder løshandle.*

Tegn. o. a. lande 8, 56—7.

225.

1564 11. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, hvem de end tjæne, om, at vi, efterat vi have tilladt de udgjorte udbudsmænd*[1] *igen at vende hjem, have betænkt os anderledes derom og nu agte at bruge dem på ny i rigens tjæneste; udbudsmændene skulle derfor under straf straks* (dag oc nat uspart) *sendes til København, dog skulle de ikke give dem penge med til tæring, da deres penge bleve overgivne vor rentemester, ti vi ville selv forsørge dem med tæring.*

Tegn. o. a. lande 8, 65.

[1] *Se åb. brev 1564 19. juni (no. 222).*

226.

1564 21. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Fyn, hvem de end tjæne, om til orlogsskibenes behov hver 20 mænd at give 20 tdr. øl og den rige hjælpe den fattige; til hver tønde øl skal bruges 4 skpr. malt og så meget humle, som behov göres, så det kan forvares; det skal leveres i gode, stærke tønder på de steder, som Antonius Bryske og Eskil Gøje, der skulle lægge dem i læg og udkræve øllet, anvise.*

Tegn. o. a. lande 8, 74—75.

227.

1564 25. juli. (Abramstrup.) *Åb. brev til bønderne i Fyn, hvem de end tjæne, om, at hver 9 mænd skulle*

udgöre den tiende med harnisk og god værge og sende dem til de steder, som Eskild Göje tilsiger dem; denne skal af udbudsmændene udtage 300 velrustede karle og sende dem til København; de skulle forsyne disse hver med to måneders tæring og ikke være forsömmelige her i, hvis de ikke ville lide tiltale og stande os til rette.

Tegn. o. a. lande 8, 83.

228.

1564 1. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi have undt Björn Kaas til Starupgård, embedsmand på Helsingborg, at have birkeret i Höjslev* (Hygslef) *sogn i Fjends herred i Nörre Jylland på alt det gods, som han har eller får der i sognet, dog således, at han skal holde der et birketing og en birkefoged; end videre skal hans gods i Østerris, som er to gårde og et bol, høre til Höjslev* (Hygsløf) *birk og bønderne, som bo der, skulle holde Höjslev* (Hygsløf) *birketing for deres rette værneting, hvor hos Østerris skal ligge til Höjslev* (Hygsløf) *sogn og bønderne der søge dettes kirke.*

Reg. o. a. lande 8, 79—80.

229.

1564 3. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Skåne, hvem de end tilhøre, om, at de Svenske have spærret vejen for vort krigsfolk, som er inddraget i Sverige* (lagt dennom paa veien emellom folkit oc landmerket oc indtaget passen), *således at der ikke kan göres tilførsel til det, hvorfor det er at befrygte, at de Svenske ville indfalde i Skåne; derfor skulle straks hver fire mænd udgöre den femte med våben og værge og underholdning på en måneds tid og straks møde der, hvor Ejler Hardenberg, Björn Kaas og Aksel Viffert*[1] *tilsige dem, for at*

[1] *Missive til dem af s. d. a. st. 88.*

forsvare deres land, og ikke være forsömmelige her i, hvis de ikke ville lide tiltale og stå os til rette.

Tegn. o. a. lande 8, 88—9.

230.

1564 25. avg. (Helsingborg.) *Åb. brev til bønderne vest for Sundet stiftsvis om, at vi endnu behøve et antal folk mod vore fjender, hvortil vi agte at bruge vore egne undersåtter; derfor skulle de hver 9 mænd udgöre den tiende med våben, værge og underholdning på to måneder og straks sende disse* udgiordsknechte *til Københavns slot.*

Tegn. o. a. lande 8, 108—9.

231.

1564 1. septbr. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Jylland, Fyn, Sælland og Smålandene om, at vore Danmarkes riges råder, som her hos os tilstede ere, til besolding for det krigsfolk, som vi have her i riget og bruge mod vore og rigens fjender, have bevilget os en almindelig skat og landehjælp således, at hver 10 bønder, jordegne bønder, kronebønder og adelens bønder, alle sammen* under hver anden, *skulle lægges i læg og give os 40 mrk. i klippinge, og den rige skal hjælpe den fattige.* Indestedmend, *pebersvende, husmænd og tjænestedrenge, som kornsæd have, skulle give hver 3 mrk. og den rige hjælpe den fattige. Hver smed, skomager, skrædder, murmester, kjæltring og møller, som bor på landsbyerne, selv om de ikke bruge avl, skal give 3 mrk., og de, som bruge avl, 6 mrk. Vore egne ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, gårde og klostre, skulle hver give 3 mrk. i klippinge. Ingen skal være fri for samme skat uden . . . o. s. v. som i åb. brev af 1559 17. apr., og skal skatten være ude inden förstkommende sti. Mortens dag.*

Tegn. o. a. lande 8, 115—16.
Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.

232.

1564 1. septbr. (Hafnie.) *Missive til Færgen Sested om straks at lade forbyde, at nogen ved livs og gods fortabelse overføres fra Gilleleje til Skåne.*

Tegn. o. a. lande 8, 120.

233.

1564 1. septbr. (Hafnie.) *Åb. brev, som udgik over alt riget undtagen Halland, at retstrætter om jordegods med adelsmænd, som ere med på krigstoget, skulle opsættes til de komme hjem igen.*

Tegn. o. a. lande 8, 118—19.

Nogen vore undersotte addellen her udi rigit hafve klageligen for os beret, hvorledis de riddermendsmends fogider, som ere paa togit emod vore och rigens fiender, forfølger och tiltaller dennom, som hieme sider, til tinge och besverer dennom met atskillige trette paa deris gods och eiendome, och nar de ville svare der til, liggis dennom vore brefve fore, som vi hafve gifvit dennom, som er paa togit, at ingen skulle føre nogen dele eller trette paa dennom eller deris gots och eiendome, emiden de udi vore och rigens bestillinge forhinderit ere, hvor fore de, som hiemme sidder, afvises och ei der fore kunde komme met deris sager til rette, hvor udinden de dennom hart besvere.

1. Da paa det at ingen af vore undersotte skulle forkortis nogit af deris ret eller besveris emod det, som loug och ret ere, hafve vi os met vore Danmarkis rigis raad, som her hos os til stede er, der om beraadslagit och for got anser, at hvis trette och forføllinge eiendom anrørendis, som vore undersotte, som er paa togit, saa och dennom, som hiemme sidde, emellom ere, skulle blifve upstandendis, til saa lenge vore undersotte, som er paa rigens

reigse, hiem kommendis vorder, och daa hver at vere sin ret lige ner.

2. Ti forbiude vi alle vore fogider, dommere och alle andre nogen forføllinge til herritsting, landsting eller ander steds at tilstede paa nogen derris gods och eiendom, som paa rigens reigse ere, saa icke heller paa dennom, som hieme sidde, til saa lenge vore och rigens reigse blifver fuldend och vore undersotte, som paa togit ere, egien til stede kommendis vorder.

234.

1564 3. septbr. (Hafnie.) *Åb. brev til købstæderne over alt riget om, at kongen indbyggerne til bedste har opgivet alle udførselsforbud undtagen de, som lød på havre, saltet kød, græsøksne, honning, tør og saltet fisk, på saltede sild nær. Til gengæld venter kongen, at indbyggerne ville göre krigsfolket, som er affærdiget mod rigens fjender og skal tage deres tog gennem Bleking* (Bleginde), *tilførsel af proviant og indskikke det for Åhus*[1], *og tilsige skomagerne at göre sko og støvler og føre dem til lejren og sælge dem til krigsfolket*[2]. *De, som agte at besøge fiskeriet i Norge, skulle tage deres våben og særlig gode lange bøsser med, så de kunne hjælpe at göre rigens fjender, de Svenske, afbræk.*

Uddrag i Tegn. o. a. lande 8, 122.

O: Original udfærdigelse i Kallundborg bys breve.

[1] *A. st. bl. 123 findes en liste på proviant, som de enkelte byer ere takserede til at skulle göre tilførsel med.*

[2] *O tilf., at på det de kunne vide, at de skulle få nöjagtig betaling for varerne, har kongen med rigsrådet gjort en skik på og ladet sætte, hvor dyrt alt skal sælges, se også ovfr. åb. brev 1563 4. septbr.*

235.

1564 6. septbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i følgende læn: Malmø, Landskrone, Helsingborg, Froste herred, Fers herred, Gers herred, Gladsakse* (Gradsakse)

og Villands herred, om uden al forsömmelse hver mand at forskaffe sig og føre til Åhus 1 tde. øl, 1 tde. brød, ½ pd. smör, 1 tde. havre, ½ pd. oste, 1 lam og 1 gås og sælge proviantén der for et skelligt køb til vort krigsfolk, som skal tage deres tog gennem Bleking (Bleginge) *mod vore og rigens fjender. Vor proviantmester skal være der tilstede, skaffe hver rede betaling for varerne og optegne dem, som fremsende varerne.*

Tegn. o. a. lande 8, 126–27.

236.

1564 6. septbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i Malmø, Landskrone, Gladsakse, Åhus og Helsingborg læn, i Froste, Fers, Villands og Gers herreder om, at vi have affærdiget vort krigsfolk mod vore og rigens fjender, og at vi* (efterdi krigsfolket hafver al tid hafd nød for efterføring, nar de ere paa toget) *have rådført* (beradslagit) *os med vore Danmarkes riges råder, som her hos os tilstede ere, og set for godt an, at de hver 6 bønder straks skulle udgöre 2 heste og en vogn med en karl, som kan drive den, til at efterføre fetalje, så at krigsfolket kan blive forsørget dermed; de skulle medtage to kløvsadler til hestene, forat de, når vejen bliver ond, så at de ikke kunne komme frem, kunne lade vognene stå og oplade på hestene, hvad de føre med sig* (och det saa met kløf efterføre).

Original udfærdigelse til Villands herred i Dske. kancellis arkiv. Tegn. o. a. lande 8, 125 (ufuldstændigt uddrag).

237.

1564 7. septbr. Åb. brev om privilegium for Middelfart.

Reg. o. a. lande 8, 172—73.

Epterdi vi nu hafve forbeholdet os vor oc kronens kiøpsted Medelfart at skulle her efter vere under vort eget fadeburd, daa hafve vi unt oc tillat . . .:

1. at borgemestere, raadmend oc menige borger der same steds mue oc skulle hafve, nyde, bruge oc beholde alle de jorder udi marken met hus oc hafver, som de pleier at bruge til byen, oc gifve os der af sedvanlig landegille, disligiste sedvanlig afgift af fergerne der for byen.

2. Sameledis skulle de oc nyde oc bruge sedvanlige marsvinjacht oc sedvanlige aaledret der udi sundit oc gifve os der af vor rettighed, oc skal vor toldere der same steds paa vore vegne det upbere oc giøre os der fore gode rede oc regenskaf, oc skal vor byefogit der udi byen upbere vore oc kronens rettighed af sagefald, førlof met anden del, som sedvanligt verit hafver.

3. Udi lige maade hafve vi unt oc tillat, at vore undersotte udi Medelfart mue oc skulle nyde deris fri gresgang til deris heste, fenit oc svin paa Heinet oc Fenø for slig leie, som sedvanligt verit hafver. Oc ville vi oc hafve os sielfver forbeholdit oldengield af deris egen svin, som de drifve paa vore skoufve til slottit, oc vor tolder denom paa vore vegne at upbere til got regenskaf, til saa lenge vi anderledis der om tilsigendis vorder.

238.

1564 26. novbr. (Nyborg.) *Åb. brev til bønderne i Horns, Han og Vennebjærg herreder om, at hver 9 mænd skulle udgive 10 mrk. danske til den tiendes underholdning og antvorde dem til Otte Brade, som skal forskikke dem til samme danske knægte.*

Tegn. o. a. lande 8, 161.

239.

1564 4. decbr. (Nyborg.) *Åb. brev til bønderne i Låland og Falster om, at ingen må udføre ærter der af landet, hvis de ikke ville have forbrudt, hvad de have med at fare.*

Tegn. o. a. lande 8, 166.

240.

1564 10. decbr. (Nyborg.) *Åb. brev til undersåtterne over alt Danmark om straf for den, som vrager kongens mønt ved at forhandle de varer, som udbydes til salg for kongens krigsfolk.*

Koncept; brevet er ikke indført i kancelliregistranten.

Dette brev er næsten ordret enslydende med åb. brev 1564 27. apr. (214), der derfor også er at anse for kilden. Afvigelser findes i § 1, men de tilsigte kun at angive brevets forandrede adresse. Som følge heraf er det anset for tilstrækkeligt til aftrykket af brevet af 27. apr. at anføre afvigelserne fra brevet af 10. decbr.

241.

1564 11. decbr. (Nyborg.) *Åb. brev om krigsordning for det danske krigsfolk.*

R: Tegn. o. a. lande 8, 172—78.

Kilden til de følgende krigsartikler af 1564 for de danske landsknægte og ryttere ere de på tysk affattede artikler, som under 1559 1. maj udgaves af Fredrik II. og af hertug Adolf for de landsknægte, som de havde antaget til brug i Ditmarskerkrigen[1]. *Artiklerne af 1564 følge dem af 1559 § for § og forbigå af disses 57 §§ kun 8 (§§ 8, 9, 31—33, 50, 51 og 55) og tilföje af nye §§ kun 5 (8, 14, 22, 31 og 48). Når de alligevel have 53 §§, ligger årsagen hertil i, at §§ 13, 14 i artikler 1559 er slået sammen til én § (§ 12) i artikler 1564, og at hines §§ 23, 44 af disse hver ere delte i to (§§ 23, 24, 42, 43). De §§, som ere overførte fra artikler 1559, ere som oftest kun oversatte; kun hist og her ere nogle tilföjelser gjorte eller nogle udeladelser foretagne. Derimod have artikler 1564 ingen beröring af betydning med artiklerne af 1559 1. maj*[2], *udgivne af Fredrik II. og hertug Adolf for de 400 ryttere, under anførsel af Joakim von Blankenburg*

[1] *Afskrift bag i Tyske kancellis bestallingsprotokol (»Rigistrant konig. maitt. bestalten rethe, diener, befelchs, haupt und krigsleute etc.«) 1555—73.*

[2] *Afskrift a. st. umiddelbart foran artiklerne for landsknægtene af s. d.*

og Movrids Rantzau, som de ligeledes havde antaget til Ditmarskerkrigen, og kun i § 3 noget slægtskab med artiklerne af 1561 5. maj[1], *der udgaves af Fredrik II. for de landsknægte, som sendtes til Livland med hertug Magnus.*

Af kilder til artikler 1559 er der i det følgende særlig henvist til en udateret »artickelbrief der landzknecht«, som er indført i Tyske kancellis ovenfor anførte protokol[2]. *Den er af mindre omfang (46 §§) end artikler 1559, som ikke alene föje flere nye artikler til, men også på flere steder udvide de optagne artikler. Af dens 46 §§ ere kun 14 (§§ 11, 12, 25, 26, 29—31, 35—7, 39, 42—44) ikke gennem artikler 1559 gåede over i artikler 1564. Noget sådant gælder derimod ikke artiklerne af 1555 30. septbr. for de landsknægte, som s. å. lagdes i fæstningen Krempe i Holsten*[3]. *Af ældre krigsartikkelsbreve findes endnu i Tyske kancellis arkiv to koncepter til artikler af 1540, nemlig af 24. juni* (am tage Johannis baptistæ) *og 8. novbr.* (am mantage nach omnium sanctorum), *de første givne de to faner knægte, som oberst Rejnholt von Heidersdorf skulde hverve, de sidste givne de 50 krigsmænd, som den samme skulde hverve til besætning for slottet Elnbogen (Malmøhus). Da disse artikler næppe stå i noget nærmere kildeforhold til artikler 1564, er der ved disse kun et enkelt sted ved henvisninger gjort opmærksom på forbindelsen med hine.*

Noget anderledes er forholdet til nogle på dansk affattede artikler, som kaldes: en ordning och skik, som de danske reisenner och landsknecte skulle holde och rette seg efter, nar de udgiøris oc brugis udi nogen krig. *Disse artikler bleve trykte i Kristian III.s historie 2, 545—50 efter »et eksemplar in folio på 14 blade, skrevne med en temmelig gammel hånd , og ere udaterede, om det end, da samme håndskrift også indeholdt Kristian III.s skibsartikler (se ovfr. s. 96), er rimeligt, at de skrive sig fra Kristian III.s tid. Artiklerne bestå af 35 §§, af hvilke dog § 18 fattedes i det omtalte manuskript (a. st. 547*

[1] *Afskrift a. st. bag i.*
[2] *Blad 41—48.*
[3] *A. st. bl. 48—51.*

anm.). At der består et slægtskabsforhold mellem denne landsknægte- og rejsener-ordning (anført ndfr. som LR-ordning) og artikler 1564, kan ikke betvivles. Af hins 35 §§ vise de 16 (§§ 1, 8—11, 13—15, 17, 20—22, 26—27, 30, 32) slægtskab til bestemmelser i krigsartiklerne, af hvis 53 §§ dog de 33 (2, 4, 5, 7—9, 12—14, 16, 17, 20, 22, 24, 27, 28, 31—40, 44, 46, 49—53) ikke have nogen berøring med den. Slægtskabet mellem de to love er dog ikke så stort, at der kan konstateres et afstamningsforhold, om end én § i artikler 1564 (§ 48), ikke, så vidt det har kunnet ses, viser slægtskab til nogen bestemmelse i de ældre krigsartikkelsbreve uden netop til LR-ordning § 22. I anmærkningerne i det følgende er der derfor ikke gået videre end til gennem et »jfr.« at henvise til tilsvarende bestemmelser i LR-ordningen.

Enkelte af bestemmelserne i artikler 1564 genfindes også, om end som oftest i afvigende form, i de ovfr. s. 98—109 trykte skibsartikler og i de ovfr. s. 217—22 ligeledes trykte drabantartikler, men det er dog næppe rigtigt at betragte sådanne bestemmelser som andet end parallelsteder, til hvilke henvisning er uhensigtsmæssig. -- I anmærkningerne betegner K kilden til den pågældende §.

Artikle, som vi Frederik dend anden *etc.* vort danske krigsfolk ville forstillit hafve, hvor paa de lofve oc sverge och dennom i alle maade efter at rette skulle.

1. For det første skulle de os som deris øfverste krigsherre saa oc deris øfverster, som vi dennom tilskickendis vorder, efter som denne bestillinge ydermere udviser och indholder, svere troligen oc erligen at tienne til land oc vand, saa lenge vi denom behof hafve, och af deris yderste formue dennom beflitte vor skade at afvende, vort gafn oc beste at vide oc ramme och der udinden ingen flid eller umag spare, saa lenge gud vil spare hver sit lif.

Kilde: artikler 1559 § 1 jfr. artikler 1561 § 1, artikkelsbrev § 1, LR-ordning §§ 1, 2.

2. Udi lige maade skulle de vere alle deris høvits-

mend, fendricker, veibler och befalingsmend, som denom af deris øfverste blifver tilforordenierit, hørige och liudige, och hvad de dennom paa vore vegne biude och befale, som krigsfolkit tilstaar, skulle de uden ald giensigelse och forhalinge rette dennom efter och ingen muteri eller ofverfald giøre dennom, men lade dennom brugge, det vere sig til fiende eller fra, udi besetninge eller udi marken, paa togit eller paa vagt, til land eller vand, ehvorledis det sig begifver, ved dag eller nat al tid, eftersom leiligheden det fordrer oc udesker. Findis nogen, en eller flere, sig uliudig oc uhørsom at bevise, skulle de efter ofverstens dom straffis efter leiligheden, eftersom i efterfølgende artikle klarligen findis beskrefvit.

Kilde: artikler 1559 § 2 (til: Findis nogen . . . beskrefvit, *jfr. artikkelsbrev § 2).*

3. Skal hver undholde sig at misbruge gud och hans hellige ord och fravende sig dend uchristelig oc utilbørlig sveren och banden; blifver nogen, en eller flere, der met befunden her udinden skiuldig at vere, skulle de straffis paa lifvit uden ald naade.

Kilde: artikler 1559 § 3 (artikler 1561 § 2, artikkelsbrev § 3, der bl. a. for: sein heiligs wort, *har:* seine heiligen*) jfr. LR-ordning § 27.*

4. Skal och hver fenlin knechte samptlig, atskilde eller udi rodevis, eftersom leiligheden sig begifver oc det udesker, til vand oc land lade denom brugge, det vere sig oc paa tog, vacht eller i besetninge, saa oc til ski[b]s efter voris nottorft oc leilighed och efter ofverstens forordninge.

Kilde: artikler 1559 § 4 (artikkelsbrev § 4), som dog forbigår: saa oc . . . och.

5. Dersom det seg saa begifver, at en høfvitsmand eller befalingsmand en anden høvitsmands fendrik, veibel eller knechte nogit befaler at giøre, det som leiligheden hasteligen udesker och krigsfolket mueligt er at udrette, skulle de der udinden vere hanom hørsomme och bi-

standige, ligervis som deris egin høvitsmand denom det befalede.

Kilde: artikler 1559 § 5 (artikkelsbrev § 5).

6. Item kvinder, som rede til barsel eller lige udi barselseng, jomfruer, piger, gamelt folk, predicanter och andre geistlige personer skulle de forskone och dennom [1]ingen [sk]endsel[2] eller ofvervold bevise under lifsstraf uden ald naade.

Kilde: artikler 1559 § 6 (artikkelsbrev § 6), som forbig.: piger, *jfr. LR-ordning § 10, art. 1540 24. juni § 20.*

[1] *K:* kein smach oder gewalt. [2] *R:* gendsel.

7. Dersom mand met leigret blifver nogen steds stille liggendis eller oc giøre nogit tog der hen, som kierker ere, skulle de dennom icke leigre eller tage deris lossamente i kierkerne eller kirkerne opbryde eller vonere, men tilhielpe dennom at ere, beskytte oc beskerme, efter som det sig bør, och dennom udi ingen maade berøfve eller skade tilføie, men skal holdis christelige skik och ordning, efter som af gamel tid sedvanligt hafver verit, under lifsstraf.

Kilden til: Dersom . . . eller vonere, *er artikler 1559 § 7 (artikkelsbrev § 6).*

8. Skulle de udi mustringe och udi andre maade ere alle de musterherrer, som af os blifve sat oc forordnet, och, ligervis som vi self personligen til stede vore, seg emod dennom forholde och vere dennom hørige och liudige. Findis nogen, en eller flere, som seg emod denom uhørsomme beviser, de skulle straffis paa lifvit.

9. Nar steder, slotte, skibe eller andre befestninge met dagtinge blifve indtagit, da skal ingen af dennom indfalde eller pløndre, icke heller der indgaa eller staa eller nogit i andre maade der emod giøre och handle, uden det sker met ofverstens forlof oc tilladelse, eller hvem paa hans vegne befaling hafver, under lifsstraf. Och

emod denom, som blifve til naade antagne och hafve huldet, skulle de dennom fredeligen forholde.

Kilde: artikler 1559 § 10 (artikkelsbrev § 13) med småtilföjelser.

10. Nar et slag eller storm blifver forøfrit eller vundet, udi hvad maade det kand vere, da skal ingen pløndre, løbe paa bytte eller i andre maade seg nogit understaa, met mindre end valdsted blifver forøfvert, men skulle blifve udi deris slagtorden under lifsstraf.

Kilde: artikler 1559 § 11 (artikkelsbrev § 14) jfr. LR-ordning § 22.

11. Ingen skal maa udløbe af leigret paa bytte eller anden steds uddrage, uden det sker met hans høvitsmands vilge oc tilladelse, icke heller blifve fra sin fenlin om natten, under lifsstraf och øfverstes dom oc sententze.

Kilde: artikler 1559 § 12 (artikkelsbrev § 15), LR-ordning § 13.

12. Nar nogen munstring sker, skulle høvitsmendene och krigsfolkit al tid hafve deris verger oc rustning til stede. Skal hver beflitte seg at hafve et got verge paa siden, saa hand der met kand bestaa och lade seg bruge emod sine fiende[r], som en krigsmand tilstaar. Findis nogen deris forsømmelse her udinden, skulle de der ofver straffis, som ved bør.

Kilde: artikler 1559 §§ 13, 14.

13. Skal hver skøtte hafve sin hage oc rustning vel ferdige och seg uden krud, lod oc anden nottorft icke finde lade. Findis nogen, som paa togit eller paa vagt icke hafver sin rustning oc verge saa ferdig, at hand det kand brugge emod fienderne, skal hand der fore straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 15.

14. Hvilken knecht som met vilge bortkaster eller forkommer sit rustning och verger, hand skal strax borthengis uden ald dom.

15. Dersom en eller flere udi slag, skarmutzler eller udi marken ville begynde at giøre flugt eblandt folkit, da

skal dend, som hannom nest staar, slaa eller stecke hannom, och dersom dend, der flugten begynder, der ofver blifver i hiel slagit, da skal ingen der met hafve nogit forbrøt, men stor tak der met hafve fortient. Dersom hand oc undløber, da skal den, hannom nest vor, strax gifve høvitsmanden det til kende, oc blifver hand siden der ofver grebet, da skal hand straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 16 (artikkelsbrev § 16) jfr. LR-ordning § 21.

16. Knechtene skulle ved deris ed icke holde gemein uden øfverstens vilge och befalinge; hvo her emod giøre, de skulle holdis for meneder och skulle straffis paa lifvit uden ald naade.

Kilde: artikler 1559 § 17 (artikkelsbrev § 17).

17. Skal oc ingen met fienderne eller met deris tromslagere och trometter, det vere seg udi leigre, paa toget eller udi befestninge, holde sprok eller nogen bud eller brefve til dennom forskicke eller af dennom at anamme uden øfverstens forlof oc befalinge under lifsstraf.

Kilde: artikler 1559 § 18 (artikkelsbrev § 18) jfr. artikler 1540 24. juni § 5, artikler 1540 8. novbr. § 7.

18. Dersom nogen kunde forneme eller forfare, at en eller flere ville foretage eller drifve nogen forrederi eller andre forredelige støcker, som os krigsherren eller dend gandske hob kunde vere til skade, hand skal strax ved sin ed vere forpligt same misdedere for øfverigheden oc profossen at obenbare och til kiende gifve; dersom hand det icke giøre, skal hand sielf ligervis som forskrefne misdedere straffis der fore.

Kilde: artikler 1559 § 19 (artikkelsbrev § 19) jfr. LR-ordning § 8.

19. Nar knechtene slaas indbyrdis, skal ingen maa bruge nogen dødelige verge emod dend anden, det vere sig bøsser eller ellers lange verger, under lifsstraf, men det verge, som mand drager paa siden, skal vere hver fri fore at mue brugge.

Kilde: artikler 1559 § 20.

20. Dersom en eller flere hafde nogen gamel had eller afvend til en anden, da skal hand dend udi dene loflig tog aldelis aflegge och det icke vrecke[1] enten med ord eller gierninger, met mindre end det sker med retten; findis nogen en eller flere, som her emod giøre, de skulle straffis der fore paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 21 (artikkelsbrev § 20).

[1] *K:* rechen.

21. Ingen skulle rotte sig tilsamen; begifver det seg, at tvo eller flere slaas indbyrdis, eller oc en tvist eller uenighed seg tildroge, da skulle de, som ere der nest hos, troligen och upartiske tage fred første, anden och tridie gang; hvilken da icke ville holde fred och der ofver fanger skade eller blifver i hiel slagit, [1]hand skal hafve det for hiemgield. Hvilken som slaar en anden, siden fred er tagit, eller och dend, som ligger eller er virgeløs, hand skal straffis paa lifvit uden ald naade.

Kilde: artikler 1559 § 22 (artikkelsbrev §§ 21, 22) jfr. LR-ordning § 14, art. 1540 24. juni § 12.

[1] *K:* der sal inen damit gebust haben.

22. Hvilke landsknechte som under dette regiment sig foruvilliget och en gang met hver anden balget hafver, skulle icke mere mue slaas, ald dend stund de under forskrefne regime[n]te ere. Findis nogen der ofver at giøre, skal [hand] straffis paa lifvit.

23. Dersom en eller flere hafde oppeborit pendinge och der fore vore forplicht at tiene, eller oc nogen uden øfverstens pasbord och forlof ville drage bort fra sin fenlin eller af marken och hand eller de siden blefve paagrebit, da skal dennom frantagis, hves de hafve met at fare, och skulle der ofver straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 23 1. led jfr. LR-ordning § 9.

24. Men dersom hand bortkommer och icke blifver

paagrebit, da skal hand der fore vere sagt fra sin ere och giord til en skelm, saa hand ingen frihed, sekerhet eller leigde nogen steds skal hafve.

Kilde: artikler 1559 § 23 2. led.

25. Skal ingen knecht paa togit gaa ud af sit ordnung uden merkelig orsage; dersom en eller flere lader sig finde her udinden uhørsomme, da skulle hovitsmendenne, feltvebel, befalingsmend oc gemene knechte drifve dennom ind udi deris orden egen. Stiller seg nogen der emod til verge oc lader seg befinde uliudige oc lider der ofver skade eller blifver ehiel slagit, da skal ingen hafve forbrøt nogit der met. Dersom oc nogen blef straffit af nogen befalingsmand enten paa togit eller paa vagt for nogen retferdige orsage skyld, at hand icke giørde det, som en krigsmand burde och tilstod, och dend, som saa straffede blef, rottede eller stillede seg til verge emod hannom, da skal hand der fore efter ofverstens dom straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 24 (artikkelsbrev § 10) jfr. LR-ordning § 17.

26. Dersom det oc begaf sig, at nogen forordente feltslag eller storm skede til nogen faste steder, slotte och skibe och met guds hielp ved eder blef forøfrit, skal der holdis met, efter som af gammel tid sedvonligt hafver verit; men ubefestede steder, brøder, ringe befestninge oc skandser, som indtags, skulle icke regnis for nogen storm, men for it anlob.

Kilde: artikler 1559 § 25 jfr. LR-ordning § 20.

27. Skal oc ingen uden øfverstens synderlige befalinge understaa sig at brandskatte, brende eller ansticke leigret under lifsstraf, och synderligen skal mand det icke giøre, nar folket drager for eller egennom, paa det at provianten der met icke skal forhindris.

Kilde: artikler 1559 § 27 (artikkelsbrev § 34).

28. Ingen skal understaa seg at giøre nogen larm,

uden nøden er for handen, under lifsstraf. Blifver oc nogen larm, da skal hver udløbbe paa dend plats, som hand er beskeden, och skal ingen blifve udi sit lossamente, uden merkelig lifsnød trenger hannom der til, under lifsstraf.

Kilde: artikler 1559 § 28, som dog forbig.: uden nøden er for haanden.

29. Skal oc vere forbodit nogen at brende, ødeligge, forderfve oc nederbryde møller, smidier, plouge oc des tilbehøringe uden øfverstens befalinge under lifsstraf.

Kilde: artikler 1559 § 29 med småændringer, jfr. LR-ordning § 6 og § 11 i sl.

30. Skal ingen ofverfalde skarpretteren eller hanom i nogen maade uforrette, men lade hannom blifve ved sin frihed; hvem her emod giør, skal straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 30 (artikkelsbrev § 41) med ændringer, jfr. LR-ordning § 32.

31. Skal ingen mue bortdoble sit harnisk, rustning och verger, som hand skal brugge emod sine fiender; findis nogen her emod at giøre, hand skal straffis ved lifsstraf.

32. Skal oc hver underholde seg fran øfverflødige druckenskaf oc andre skendlige laster, och dersom nogen udi druckenskaf slaas eller udi andre maade nogit utilbørlig udretter, da skal hand fore sin druckenskaf skyld icke vere undskyldet, men skal udi lige maade, som hand hafde verit edrue, lige som andre misdedere straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 34.

33. Skal och hver synderligen underholde sig fra druckenskaf, nar hand er paa vachten; dersom nogen der udofver blifver befundit drucken at vere, saa hand icke kand vare sin vagt, hand skal slaas udi jern och siden straffis efter ofverstens dom.

Kilde: artikler 1559 § 35.

34. Skal det och vere forbodit nogen paa farlige steder oc synderligen om natten at afskiude och met ild at handtere, hvor af nogen skade kunde hende, det vere sig udi leigrit, paa slotte eller udi steder, under lifsstraf.

Kilde: artikler 1559 § 36 (artikkelsbrev § 23), som dog forbig.: och met ild . . . hende.

35. Item ingen skal drage af leigret, met mindre end hand hafver sit verge hos sig; blifver nogen der ofver befundet, skal hand straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 37.

36. Blifver nogen paa vagt beskeden och tager der forsømelse fore, saa hand icke kommer til stede, hand skal straffis der fore efter øfverstens dom; men dersom nogen for skrøbeligheds skyld icke kunde sig der lade finde, skal hand ved sine rotgeseller lade gifve sin høfvitsmand til kiende och af hannom begere forlof. Er och nogen paa vagt och ganger der fra, hand skal straffis uden ald naade, och skulle hans rotgeseller ved deris ed vere forpligt sligt at gifve til kiende. Skal oc ingen mue bestille nogen at voge udi hans sted, uden det sker met høvitsmants vilge oc vidskaf.

Kilde: artikler 1559 § 38 (artikkelsbrev § 24).

37. Skal och hver hafve goed acht paa det løsen, som hannom paa hver tid gifvis; hvo som forglemmer sit løsen, hand skal der fore straffis paa lifvit efter ofverstens dom.

Kilde: artikler 1559 § 39 med småændringer.

38. Dersom nogen blifver befundet sovendis paa skiltvachten eller oc ganger der fra, føre hand blifver forløssit, hand skal straffis paa lifvit uden ald naade.

Kilde: artikler 1559 § 40.

39. Skal och vere forbodit nogen at slaas met en anden enten paa gaderne eller i losamenten, siden at vagten er besat; tisligiste icke heller dend stund dagvachten er sat, under lifsstraf.

Kilde: artikler 1559 § 41 med småændringer.

40. Skal ingen udi vor egen land, paa togit eller i leigret tage nogit fran nogen mand, uden hand det strax ville betale, ei heller tilføie vore undersotte nogen skade eller ofvervold; hvem her ofver nogit tager och blifver der fore anklagit, hand skal straffis paa lifvit uden al naade.

Kilde: artikler 1559 § 42.

41. Nar der giøris tilføringe met proviant til leigrit och det indkomer i leigrit, skal ingen ofverfalde dennom, som det framførendis vorder, icke heller tilfalde eller angribe, med mindre end det tilforn sat er, hvorledis det selgis skal. Skal oc ingen udløbe af leigrit proviant at kiøbe, føre end det udi leigret komendis vorder, men lade det indføris paa platsen och siden fortøfve, til saa lenge det blifver sat. Hvo som understaar sig her emod at giøre, hand skal straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 43 (artikkelsbrev § 27), som dog forbig.: ofverfalde . . . icke heller, *jfr. LR-ordning § 26.*

42. Nar profossen eller hans knechte ville gribe eller fange nogen, en eller flere, som hafver verit uliudige eller stillit sig utilbørlige, skulle ingen mue sette sig op emod hannom eller hannom der udi forhindre eller rotte seg samen och tage nogen emod hannom udi forsvar, men tilhielpe hannom at hanthafve, under lifsstraf.

Kilde: artikler 1559 § 44 1. led (artikkelsbrev § 28 1. led) jfr. LR-ordning § 30.

43. Dersom och profossen och hans tienere ville fange nogen, och en eller flere dennom der udi forhindrede, saa misdederen for slig leiligheds skyld undkom, skulle de, som dennom saa forhindrit hafve, udi alle maade straffis ligervis som same misdedere, dersom de hafde verit paagribit.

Kilde: artikler 1559 § 44 2. led (artikkelsbrev § 28 2. led) med tilføjelser, jfr. LR-ordning § 30.

44. Dersom det seg begifver, at en eller flere udi en obenbarlige skendlige gierninge, det vere sig mord, tiveri eller andet sligt, blifver befundet, och profossen och hans tiennere icke strax ere for handen, da skulle de, som nest der hos ere, regiment til bistand vere forplicht hannom at anholde, til saa lenge profossen til stede komendis vorder.

Kilde: artikler 1559 § 45.

45. Hvor ryttere och foedfolk skulle ligge udi et leigre tilsamen, skulle knechtene til temlig vis gifve rytterne plats, saa de met deris heste kunde hafve rom och des bedre met hverandre indbyrdis kunde fordragis.

Kilde: artikler 1559 § 47 (artikkelsbrev § 32) jfr. LR-ordning § 15.

46. Skal och hver lade seg benøge met dend plads, som hannom af kvartermestern forreres oc rotmestern blifver forvist och dend for sig fredeligen beholde, och ingen skal falde en anden ind i hans lossamente; hvem her emod giør, hand skal straffis efter ofverstens dom.

Kilde: artikler 1559 § 48 (artikkelsbrev § 33).

47. Hvad nogen udi slag, storm, skibe eller udi andre maade kand fienden afvinde, det skal hver efter krigsret och ordnung beholde, dog hves skøt, lidet och stort, undertagit handverger, krud, arkelis tilbehøringe, eiendom, steder, landsbyer, skibe och huse, udi hvilke forraad, skiøt oc munition ere, ville vi os forrebeholdit hafve.

Kilde: artikler 1559 § 49 i beg. (artikkelsbrev § 38) med tilföjelser, jfr. LR-ordning § 20.

48. Oc nar et slag eller storm sker eller oc kiøpsteder och befestninge blifve vondne oc indtagne, skal hver under lifsstraf icke udløbe paa bytte, men blifve udi deris slagtorden paa valdstedet, til saa lenge vi eller vore øfverste dennom afeske, paa det at dersom fienderne dennom egen forsamble, at mand da alvorligen kunde giøre denom modstand; blifver nogen befunden her emod

at giøre, da skal dend, hannom nest er. hannom slaa eller sticke, eller oc hand skal straffis paa lifvit uden ald naade och giøris til pris. Och nar valdsted er forøfrit och ingen fiende er mer for handen, skal fra hver fenlin forordineris en bytmester, hvilken de self skulle hafve magt at udvelge, som skal hafve acht paa bytten, saa de kunde hver fange nogen antpart der udi. Skal oc hver fendrik met feltvebelen hafve magt udi tre dage hver under sin fenlin at indtrede udi de beste bytte; dog skal proviant, fe och anden slig bytte icke tilstedis uden pasbord at bortføris af leigrit, men skal selgis knechte och krigsfolkit udi leigrit for en temelig betalinge.

LR-ordning § 22.

49. Dersom en eller flere under krigsfolkit hørde eller formerkte udi leigre eller anden steds nogit, som os kunde vere til skade och forhindringe, eller oc saae eller viste nogen fremde folk udi leigrit, til hvilke mand nogen mistanke hafver, skal hand strax gifve sin høvitsmand det til kiende, och høvitsmanden lade øfversten det vide. Och dersom en eller flere, som der om viste, det icke giorde, och mand der om kom i forfaringe, skulle de ligervis som de, der vore for hofvitsagen, straffis uden ald naade.

Kilde: artikler 1559 § 51.

50. Ingen skal handhafve, forsvare, hiemligen forsticke eller borthielpe nogen misdedere; hvem her emod giør, skal straffis paa lifvit.

Kilde: artikler 1559 § 52 med ændringer.

51. Skal ingen lade sig finde eller gaa eblant trossit uden de, som ere met siugdomme besverit.

Kilde: artikler 1559 § 53.

52. Dersom en eller flere findis, som forskrefne artikle icke holde, skulle de som menedere pinligen straffis, efter som ofversten kand kiende ret at vere.

Kilde: artikler 1559 § 56 (artikkelsbrev § 45).

53. Dersom nogit udi forbemelte artikle er forglempt, saa der icke omtalit er, som krigsfolkit bøer oc tilstaar at holde, skulle alle slig brøde oc forseelse indsettis for ofversten, saa hand der om kand lade straffe, efter som ret er. Och alle de knechte, som paa dette tog ere udi tienniste under hoben, end dog de icke ere til stede at sverge, nar forskrefne artikle forelesis; tisligeste de, som her efter komme under regimentet och blifve indskrefne och skulle vere met paa toget och paa vagt, de skulle alle vere forplicht same ed at holde ligervis, som de self personligen hafde verit til stede och svorit.

Kilde: artikler 1559 § 57 (artikkelsbrev § 46).

242.

1564 12. decbr. (Nyborg.) *Åb. brev til provster og præster over alt riget om, at vi til vort og rigens nytte og behov behøve en mærkelig stor hob kåber, og at det, efterat vi have berådslaget os med Danmarks riges råder, som her tilstede ere, og fordi vi ikke kunne fortøve så længe, til vi kunne få det til købs, er anset for rådeligt at besøge dem om en hjælp i så måde, at hver præst, som har en kirke, skal give os 5 lispd. kåber, de 3 lispd. grydekåber og de 2 lispd. keddelkåber, for hver kirke, han har. Da ikke alle sogne ere ens gode, skal lænsmanden i stiftet kalde alle provster og præster i stiftet for sig, overveje lejligheden med provsterne og siden lægge dem i læg sammen således, at den rige hjælper den fattige og det går ligelig til. Kåberet skal være ude inden førstkommende kyndelmisse.*

Tegn. o. a. lande 8, 186.
Koncept.

243.

1564 15.[1] *decbr.* (Nyborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, som have udgjort*

[1] *Således R; O: 11.*

udbudsknægte, om, at vi, efterat have erfaret, at de danske udbudsknægte have stor brøst for pænge, og på det de ikke skulle besvære dem ydermere end hvad billigt er, have overvejet det med vore Danmarkes riges råder, som her tilstede ere, og ere blevne til ens med dem om, at hver 9 mænd skulle udlægge til den tiende, som er udgjort, til 3 måneders underholdning 30 mrk. dske., og der over skulle hine knægte ej besvære dem. Pengene skulle være ude inden förstkommende kyndelmisse og lænsmændene skulle oppebære dem.

R: Tegn. o. a. lande 8, 190.

O: Original udfærdigelse til Roskilde læn i Dske. kancellis arkiv.

244.

1564 15. decbr. (Nyborg.) *Åb. brev til købstæderne over alt riget om, at vi inden 20. dag jul agte at lade mynstre og afbetale vort krigsfolk, og da vi dertil behøve en mærkelig stor sum pænge, som vi ikke kunne bekomme uden vore undersåtters hjælp, have vi berådslået os med vore Danmarkes riges råder, som her tilstede ere, og er med dem til ens vorden om at besøge købstæderne om en hjælp. Vi have derfor ladet dem taksere for et antal dalere i sølv eller danske pendinge*[1] *og bede, at pengene må blive fremsendt inden förstkommende 20. dag jul til vort slot København og antvordet til vor rentemester Jokim Bek.*

Tegn. o. a. lande 8, 186—7.

[1] *Liste herover findes i tillæg.*

245.

1564 15. decbr. (Nyborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vi til skibsflådens udredning mod vore og rigens fjender straks på foråret behøve en stor hob fetalje og derfor have berådslået os med vore Danmarkes riges råder, som nu her tilstede ere, og at de, efterdi ingen anden middel eller råd*

er på færde, have bevilget os en almindelig hjælp af alle undersåtter over alt riget således, at hver 10 mænd lægges i læg og give os 1 okse, 1 fdg. smør, 5 sider flæsk, 10 tørre gæs, 5 fårekroppe, 30 skpr. malt, 20 skpr. humle og 10 gode tomme tønder, hver med 10 bånd. Fetaljen skal være ude inden förstkommende midfaste[1].

Tegn. o. a. lande 8, 189.

[1] *Fritagelse og opkrævning ligesom i åb. brev 1565 28. septbr.*

246.

1564 16. decbr. (Nyborg.) *Missive til domkapitlerne om inden 20. dag jul at komme os til hjælp med: Roskilde 3000 dlr., Lund 3000 dlr., Århus 3000 dlr., Ribe 3000 dlr. og Viborg 2000 dlr.*

Tegn. o. a. lande 8, 184.

247.

1564 19. decbr. (Nyborg.) *Åb. brev om forbud mod, at undersåtterne bagvaske eller skrive nidskrifter mod hverandre.*

Tegn. o. a. lande 8, 190.

Efterdi her til dags alle hande oc mangfoldige tvist, uskickelighed och besveringe emellom vore undersotte, indbyggerne udi vore riger och førstendomme, och en part vort krigsfolk sig tildragit hafver for dend orsage skyld, at eblant dennom brugis mange unyttige, spotske, grofve oc uforstandige ord, snak oc bagtale, som oc vore egne undersotte rigens indbyggere under dennom self indbyrdis utilbørlige dicht oc skieldskrifter emod hverandre dichter och udskrifver, hvor af de tit oc ofte ere blefne upstudsige, saa det er at befrøchte, at der af udi framtiden alle hande mutteri, oprøer, tvedragt och anden uløst kunde vogse oc efterfølge, oc efterdi sligt udi sig self er utilbørligt oc uliudeligt, ville vi det ingenlunde tilstede och der fore vort mandat derom ladet publicere oc udgaa, hvor met vi alfvorligen ville hafve forbudit oc nu udi dette vort

obne brefs kraft strengeligen forbiude alle, det vere sig indlendiske eller udlendiske, udi hvad condit[i]on eller befaling de ere. som udi vore riger oc førstendomme bygge oc boe eller oc der same steds tilsamen komme enten udi laugselskaf eller ander steds, ehvor det vere kand, at bruge nogen besverlige, unyttige oc utilbørlige snak eller bagtale, som nogens gode røchte, ere oc lempe kand vere for ner, icke heller nogen berychtige eller spodske skieldskrifter emod hverandre at dichte eller udskrifve, men ville, at de dennom sligt aldelis undholde skulle, och dersom en hafver nogit met en anden at giøre, skal hand det met retten ordentlig udføre oc icke udi andre maade under vor høigiste straf oc unaade, saa oc lifs oc gots fortabelse.

248.

1564 20. decbr. (Eskebierg.) *Åb. brev om, at vi, på det de igen må komme til næring og bjærging, have tilladt, at alle undersåtter i Bleking og Lister, hvis gårde ere dem frabrændte i nærværende fejde, skulle være fri for skat og landgilde, og om, at de kvinder,* som hafve siddet for gaarde och mendene ere franslagne, *skulle besidde gårdene uden besværing. End videre må samme undersåtter sejle og udføre tømmer og andre varer og igen indkøbe korn og hvad de behøve til deres huses ophold.*

Reg. o. a. lande 8, 448—49.

249.

1565 2. jan. (Andvordskouf.) *Åb. breve om privilegier for bønderne i Øster, Medelsted og Vester herreder i Bleking.*

R: Tegn. o. a. lande 8, 198.

Efterdi vore tro undersotte, bønder och menige almue ofver alt — herrit udi vort land Bleginge hafve haft deris fuldmechtige her hos os och beklagit dend store skade

oc ofverfald, dennom af vore och rigens fiender de svenske skedde ere udi denne feide och der fore underdannigst begerit, at vi dennom met deris landgilde och udgift nogit ville forskonne och i andre maade vide oc ramme deris beste, da paa det forskrefne vore undersotte egen mue komme til neringe oc bieringe, hafve vi unt oc tillat . . ., at hvilke kvinder, som hafve siddet for huse oc gord och deris hosbonder ere i denne feigde franslagit, da mue kvinde[r]ne egen nyde och besi[d]de[1] gorden oc grunden. Hvilke af vore undersotte, som gordene ere afbrent af fienderne, de mue vere kvit for landgilde at udgifve; mue de och seigle oc udføre tømmer och anden del och der fore kiøbe korn och hvis de til deris neringe behof hafve, til saa lenge vi anderledis der om tilsigendis vorder.

[1] *R:* besinde.

250.

1565 4. jan. (Sore closter.) *Åb. brev til bønderne lænsvis over alt riget, undtagen Skåne, hvem de end tjæne, om, at vi behøve ydermere krigsfolk end det, som allerede udgjort er, og derfor have rådslåt med nogle af vore rigens råder og ere blevne til ens med dem om at udskrive et antal krigsfolk af bøndersönner, pebersvende, tjænestedrenge og ledige karle, som ere værgagtige; vi have derfor befalet N. sammen med N., som vi agte at bruge til høvedsmand, at udskrive N. karle af lænet og straks sende dem til København; ingen skal være fri uden adelens ugedagsmænd, som ere rette ugedagsmænd og göre ugedagsarbejde; de udskrevne skulle ruste sig med de bedste værger, et godt rör og en degen eller andre gode værger, og de bedste klæder, de kunne afsted komme; vi ville enten forsørge dem med underhold eller give dem sold, hvormed de skulle holde sig; ingen, som ud-*

skrives, må under straf på livet løskøbe sig eller blive hjemme[1].

Tegn. o. a. lande 8, 200.

[1] *A. st. bl. 204—5 findes opregnet, hvor mange knægte der skal udskrives af hvert enkelt læn, se tillæg.*

251.

1565 14. jan. (Soer closter.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at vi nu straks på foråret agte at udrede vore orlogsskibe og dertil behøve et antal bådsmænd, skippere, styrmænd og skibstømmermænd; de skulle derfor hver udrede et antal af disse og sende dem* (inden N. dag først kommendis) *til vort slot København til Herluf Trolle, vor råd og admiral; vi ville lade give dem til besolding om måneden hver god bådsmand 3 gylden, hver tømmermand efter hans fortjæneste og hver skipper og styrmand en redelig månedspenge; de bådsmænd, som i forgangne år have fået pasbord skulle med indregnes i hint antal og fremsendes til bestemte tid*[1].

R: Tegn. o. a. lande 8, 207—8.

[1] *S. d. fik nogle lænsmænd i Norge missive om at udskrive bådsmænd fra deres læn, og dette er trykt i Norske rigsregistranter 1, 447. Skönt der i R ikke er opført noget missive til danske lænsmænd eller norske byer, viser den liste over de bådsmænd, som skulle udskrives, dog, at både norske byer og visse danske læn skulde stille søfolk. Om udskrivningen fra de danske byer henvises til tillæget. De landsdele og fiskerlejer, som skulde stille søfolk, vare: Helsingborg læn (8 skibsbyggere, 100 bådsmænd), Læssø (100 bådsmænd), Samsø (150 do.), Langeland (100 do.), Agersø og Omø (10 do.), Frølund i Korsør læn (6 do.), Tåsinge (20 do.), Hven i Krogens læn (10 do.), Vordingborg læn (25 do.), Jungshoved (30 do.),* Bryndehøv *og Møns land (30 do.), Nykøbing læn (30 do.), Ålholms læn (30 do.), Ravnsborg læn (30 do.), Gilleleje (30 do.), Askø, Fæmø, Fejø og andre små øer (12 skibsbyggere og bådsmænd), Kallundborg læn (20 bådsmænd), Sejrø (4 tømmermænd og 30 bådsmænd), øerne til Nyborg læn (60 bådsmænd), Hasselø ved Guldborgsund (4 skibsbyggere).*

252.

1565 2. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at fru Anne Rosenkrandz, Albret Göjes efterleverske, må nyde birkeret til Krenkerup hovedgård i Låland, som i fordums tid har været et frit birk, men birkeretten er blevet øde, fordi godset blev bortsolgt; nu har hun dog igen fået største parten af godset til sammen, og udi birket skal være indtaget og begrebet hendes gods i Radsted, Geltofte* (Goldtofte), Høiet *og Rørbæk byer, i Rersøby* (Reiersøbye) *og lille Rersø* (Reiersøe)*; hun skal der lade lægge et birketing og tilskikke en birkefoged.*

Reg. o. a. lande 8, 194—5.
Uddrag hos F. R. Friis: Musse herred s. 138.

253.

1565 2. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at Ebdrup by og en skov, kaldes Ebdrupholm, i Århusgårds læn, som tilkomme os og ligge næst op til Feldballe birk, på det, at lænsmanden på vor gård i Århus bedre kan beskytte* (fordagtinge) *dem, skulle lægges til Feldballe birk. Ligeledes skal Havreballegård, som er ladegård til vor gård i Århus og ligger næst op til Viby birk, lægges under dette birk*[1].

Reg. o. a. lande 8, 86.

[1] *Jfr. åb. brev 1565 21. maj.*

254.

1565 5. febr. (Hafnie.) *Missive til her Niels Lange, embedsmand på Riberhus, om, at borgemester, råd og borgere i Ribe have haft deres fuldmægtige hos os og klaget over den nød og trang, hvori de ere komne på grund af vort forbud mod udførsel af fisk*[1]*, og over, at fiskeriet vil blive øde* (for, at de icke hafve at forlegge fiskerne, hves de til deris fiskeredskaf behof hafve); *de have derfor foreslået at give tilladelse til, at vindtørret skuller*

[1] *Åb. br. 1564 3. septbr.*

må blive udført. På det at skaden ikke alene skal hænge ved dem, have vi tilstedt dem at udføre hine tørre flyndre[1], *der ikke ere saltede, men al anden fisk skal blive i riget på det, at rigens indbyggere ikke skulle lide brøst for fisk.*

R: Tegn. o. a. lande 8, 224.

[1] *R:* føldre.

255.

1565 20. febr. (Malmø.) *Åb. brev til bønderne i Skåne om, at hver seks bosiddende bønder, uden adelens egne ugedagsmænd, skulde udgöre en færdig vogn og to stærke heste og en gårdmand*[1], *som kan køre samme vogn, så de kunne være til rede til at efterfølge krigsfolket med proviant.*

Tegn. o. a. lande 8, 229.

[1] *Missivet af s. d. til lænsmændene om at lade brevet forkynde har:* husmand.

256.

1565 20. febr. (Malmø.) *Åb. brev til samme om, når de tilsiges, hver 10 mænd at fremføre og sælge for skelligt værd til krigsfolket 5 tdr. brød, 10 tdr. havre, 1 åtting smör, 10 pd. oste, 5 sider flæsk,* $^1/_2$ *oksekrop og 2 læs hø.*

Tegn. o. a. lande 8, 229.

257.

1565 21. febr. (Malmø.) *Åb. brev til bønderne i Varberg læn om til krigsfolkets underhold, som ligger i Varberg, at udgive så meget, som de med Hans Holk kunne til ens vorde.*

Tegn. o. a. lande 8, 231.

258.

1565 2. mars (up unsem hafe binnen Lunden). *Åb. brev om skibsartikler for de skibe, med hvilke Herluf Trolle skulde sendes til Øster- og Vestersøen.*

Nedertysk tekst trykt hos Westphalen: Monumenta rerum Germanicarum 4, 1851—57.

Skibsartiklerne for Herluf Trolles flådeafdeling af 1565 kendes kun af Westphalens nedertyske tekst; de findes ikke i Danske kancellis registranter og den indenlandske registrant for Tyske kancelli for dette år fattes; det vil i det følgende af dette bind søges sandsynliggjort, at disse skibsartikler oprindelig have været affattede på dansk. De ere nemlig i hovedsagen af samme indhold som de danske skibsartikler af 1568 17. maj for Peder Munks flådeafdeling, med hvilke de have kilde fælles. På grund af den uklarhed, som er forbundet med spörgsmålet om den oprindelige form for artiklerne af 1565, er det blevet foretrukket at give dem som varianter til artiklerne af 1568 (se ndfr.) frem for at aftrykke den nedertyske tekst og give de danske artikler som varianter til den. Se i øvrigt ndfr. under 1568 17. maj.

Wy hebben verordent unsen raht Herlof Trolle to Herlofsholm to wesen unse admiral und Christoffer Monsen to wesende syn lieutenant aver unse orlogsschepe und kriegesvolk so wy in unser bestellung in der Oster und Westersee verschicket hebben; darumme scriftlich laten verfaten disse nageschrevene articul, worna alle unse kriegesvolk und ein jeder besonders, he sy unse admiral, lieutnant, hovetman, landsknecht und boszman, wat nation se [syn], sik schölen weten to holden und to richten, welkere wy ok ernstlick to holdende hiermede willen gebaden hebben.

1—68. [*Se skibsartikler 1568 17. maj §§ 1—3, 5—68.*]

259.

1565 16. mars. (Byringe.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om, at vi ikke ville tilstede hollænderskibe at løbe til Danzig; derimod må de skibe, som have hjemme i Lybæk og komme fra Norge med sild, fortoldes og passere, men de, som have andet steds hjemme i de østre stæder, skulle anholdes, indtil vor orlogs-*

flåde kommer i søen. Heller ikke må nogen løbe igennem, selv om de have vore pasbord, daterede forganget år, på at sejle på Narva (Narven) *eller de andre østre stæder, så lidt som nogen fribytter, der ikke har vor bestilling fra dette år; dog skal der haves indseende med, at de, som dette år ere bestillede, ikke under dette skin føre nogen købmandskab, salt eller anden fordægtig vare på Narva* (Narven), *Reval* (Refvel), *Riga eller andet steds.*

Tegn. o. a. lande 8, 247.

260.

1565 22. mars. (Byringe.) *Missive til her Ejler Hardenberg, Aksel Viffert, Björn Kaas, Hans Spejel, Jakob Sparre, Børge Trolle, fru Sidsel, Knud Gyldenstjærnes, og her Lave Brade om at oppebære af bønderne i deres læn*[1] *efter hosfølgende åbne brev*[2] *en almindelig skat således, at hver mand, som sidder for gård, jordegne bønder, kronens tjænere og adelens egne tjænere, skal give 10 mrk. i klippinge og lægges i læg, så den rige hjælper den fattige og det går ligeligen til; alle kronens ugedagsmænd, pebersvende, gårdmænd, skræddere, skomagere, smede, kæltringe, tjænestedrenge og alle møllere skulle hver give 5 mrk. klippinge, lægges i læg og skrives efter deres formue; skatten skal være ude inden førstkommende påske, og ingen skal være fri for skatten uden adelens egne ugedagsmænd, som bo i de samme sogne, i hvilke adelens sædegårde ligge.*

Tegn. o. a. lande 8, 255.

[1] *Alle i Skåne.*

[2] *Dette er ikke indført i kancelliregistranterne.*

261.

1565 21. apr. (Lund.) *Åb. brev om stadfæstelse på Lund købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande 8, 459.

262.

1565 25. apr. (Lund.) *Åb. brev om ordenen ved markederne i Lund.*

Reg. o. a. lande 8, 469.

Efterdi vore undersotte borgemestere oc raadmend her udi vor kiøbsted Lund hafve for os beret, hvorledis at der same steds holdis aarligen tvende markeder, som er sanct Laurents market oc Trehøie market, oc en part af de kledebodemend oc kremer, som same markeder besøge, bygge deris boder paa Bredegaaden, oc der met formenis bønderne oc almuen, at de met deris vogne icke kunde komme i byen, der ofver vor told oc rettighed ocsaa forkortis, da for saadane leiligheds skyld hafve vi unt oc tillat . . ., at ingen kledebodemend eller kremere, som forskrefne tvende markeder besøge, skulle mue efter denne dag bygge deris klede- eller kramboder paa Bredegaarden, men de skulle bygge oc staa met deris vaare paa adeltorgit oc neder at gaaden efter gamel sedvane, vor oc kronens told oc rettighed i alle maade uforkrenkit. Findis nogen her emod at giøre, da skal borgemestere oc raadmend her same steds denom mue der fore tiltale oc tage deris brøde.

263.

1565 2. maj. (Lund.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om, at vi efter indløbne klager fra de skippere, som ligge i Sundet med ballast, over, at de opholdes, have betænkt os derom og nu tillade, at han må fortolde alle de skibe, som komme i Sundet med sandballast og lade dem løbe til Lybæk* (Liubeke), *Danzig, Kønigsberg* (Kunsberg) *og andre østre stæder, efterat have taget forpligt af dem, at de ikke løbe til Narva* (Narven) *eller til Sverige, Reval* (Refvel) *eller andre fordægtige svenske stæder, og ransaget dem, om der ikke*

under sandet findes vin, salt, skyt, harnisk, krud eller andre varer. Dersom nogle komme af østerstæderne og have hjemme vestpå (vestvert), *må han ligeledes lade dem passere, når de have givet deres told.*

Tegn. o. a. lande 8, 279.

264.

1565 9. maj. (Helsingborg.) *Missive til borgemester og råd i Holstebro om, at de må göre arrest og forbud på deres ejendomme i byen, som ikke ville tage del i de byen påhvilende byrder.*

R: Tegn. o. a. lande 8, 283—84.

Som i paa eders egne saa och paa menighedsens vegne der udi byen met eders fuldmechtige lade gifve til kiende, at der skal vere mange bode prester, bønder och andre, som boe uden byen och hafve borgeregaarde der udi byen, som de kiøpt och arfvit hafve, och naar nogen tynge, landehielp eller anden besveringe kommer paa byen, veigre de dennom och staa der imod[1] deris anpart, epter som de taxerit blifve, at udgifve, ti bede vi eder och ville, at i tilsiger alle dennom, som hafve gaarde och jorde der udi byen och boe uden byen, at de tiltenke at giøre der af hves borgerlig tynge och besveringe hver for sin anpart til os och byen, som dennom tilleggis, efter som andre der udi byen boendis, det vere sig udi pendingeskat, madskat eller anden tønge, naar der om tilsigis. Dersom nogne der udi veigre dennom och icke ville udgifve deris anpart, som de blifver tilsagt om, at i da giøre arrest och forbud paa deris gaarde och eiendom, til saa lenge de betale, hves dennom tilkommer at udgifve, och dersom de der ofver nogit befatte dennom met forskrefne gaarde och eiendomme, føre de udgifve, hves dennom met rette tilkommer, at i da dennom tiltaler och forfølger der fore met retten.

[1] *R tilf.:* och.

265.

1565 16. maj. (Hafniæ.) *Missive til nogle købstæder om straks at sende et antal tømmermænd til Helsingborg, som kunne oprykke med krigsfolket; hver skal forstrækkes 15 mrk. til månedsbesolding, nemlig Malmø 4, Landskrone 3, Helsingborg 2, Lund 3, København 3, Køge 3, Slangerup 2, Helsingør 3, Roskilde 3.*

Tegn. o. a. lande 8, 287.

266.

1565 17. maj. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vi til vort krigsfolk behøve en stor sum penge, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os en almindelig skat og hjælp således, at af hver gård skal gives 6 mrk. dske. og den rige hjælpe den fattige; vore egne ugedagsmænd, som bo for vore slotte og gårde, skulle hver give 3 mrk.; hver skrædder, skomager og smed på landsbyerne og hver møller skal give 6 mrk. dske. og den rige hjælpe den fattige; pebersvende, husmænd og tjænestedrenge, som kornsæd have og ikke ere udskrevne i udbud, skulle hver give 3 mrk. dske., og ingen skal være fri uden adelens egne ugedagsmænd, som af arilds tid have været ugedagsmænd og bo for deres egne sædegårde, som de holde avl på, og i de samme sogne, i hvilke deres sædegårde ligge, og skal ingen regnes for ugedagsmænd, som bo uden for disse sogne. Skatten skal være ude inden førstkommende N. N.*[1] *og leveres vor rentemester Jokim Bek med klare registre af vore lænsmænd, som skulle lægge skatten, og skriverne skulle ingen penge have for at skrive skatten.*

Tegn. o. a. lande 8, 289—90.

[1] *Betalingsterminen er ikke angivet i registranten.*

267.

1565 21. maj. (Kiøpnehafns slot.) *Åb. brev om, at Ebdrup by og en skov, kaldes Ebdrupholm, samt Skårup-*

gaard i Århusgårds læn, som ligge næst op til Feldballe birk, på det at vor lænsmand på vor gård i Århus bedre kan beskytte (fordagtinge) *dem, skulle ligge til Feldballe birk. Ligeledes skal Havreballegaard o. s. v. ligesom i åb. brev 1565 2. febr.*

Reg. o. a. lande 8, 91—2.

268.

1565 21. maj. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne stiftsvis, hvem de end tjæne, om at de så mange, som ere 16 år gamle, møde for Holger Rosenkrandz, Otte Brade og Jørgen Rosenkrands, vore råd, som til vort behov skulle udtage nogle bønderknægte, hvilke vi agte at bruge mod vore og rigens fjender; de, som blive udskrevne, skulle lade sig finde lydige og hørsomme uden al undskyldning i det, som vore råder tilsige dem på vore vegne; hvis nogen, som bliver udskrevet, sidder overhørig hjemme, ville vi uden al nåde lade straffe ham på livet* (ofver hans hals).

Tegn. o. a. lande 8, 291.

269.

1565 21. maj. (Hafnie.) *Åb. brev om, at alle, som ville göre tilførsel til krigsfolket, skulle blive betalte med rund mønt eller med korn og andre gode varer efter, som rentemesteren kan vorde til ens med dem om.*

Tegn. o. a. lande 8, 292.

270.

1565 22. maj. (Hafnie.) *Missive til søster Margrete Urne, abbedisse i Maribo om forholdsregler mod løsagtighed mellem klosterjomfruerne.*

Tegn. o. a. lande 8, 294.

Trykt herefter i Ny kirkehist. saml. 2, 763—4; herefter igen hos Kall Rasmussen: Musse herred s. 170—1.

Vider, at vi ere komne udi forfaringe, at der stackit siden skulle vere udlobit af closterit en af eders medsøstre och skickit sig utilbørligen, och dend karl, som

hinde lockede, skal der fore hafve standit sin tilbørlige straf; formerke vi och, at der eblant søsterne skal vere stor uenighed, saa at en part af de unge jomfruer skulle sette dennom up emod eder och de elste, som befalinge hafve, och bevise dennom møgit udulige, hvilkit os saare ilde behager; hagde os vel tilforset, at eblant slige folk icke skulle findis slig løsachtighed, som (des vere) sigis af, men mere beflite dennom at lefve [it] gudeligt och christeligt lefnit, gud och deris slegt och venner til ere. Da paa det der paa maa raadis bod, och slig uskickelighed kand afskaffis der udi closterit, och jomfruerne kunde formanis til liudighed och holde en kierlig omgiengelse met hverandre, bede vi eder och ville, at i kalle alle jomfruerne for eder paa cappittel och foregifver dennom, at vi sligt om dennom forfarit hafve och alfvorligen biuder och befaler dennom, at de tiltenke at holde dennom emod eder, som gode liudige jomfruer vel tilstaar; tisligiste at de holde it christeligt och tuchtig lefnit och flyer ald løsachtighed och last; sameledis at i och hafver flittig upseende met och icke steder dennom at tale met nogit løst folk for taleporten, der met dennom kand gifvis aarsage til nogit unt; men dersom kommer nogen af deris slegt och venner eller bud fraa dennom, som ville tale met nogne af jomfruerne, skulle de gifve eder det til kende och [uden] eders forlof intet giøre. Och dersom nogen her epter beviser dennom uliudige och uhørsomme emod eder eller met nogen grof last befindis, at i da straffer dennom met presonen, som ved bør; dersom det icke vil hielpe, ville vi befale vor lensmand at straffe der ofver, ti vi endeligen ere til sinds sligt for ingen del at ville lide eller tilstede.

271.

1565 13. juni. (Hafnie.) *Åb. brev til alle læn i Sælland og Smålandene om, at hver bonde og landbo,*

som ikke bor i de sogne, i hvilke gode mænds sædegårde ligge, skulle komme kgl. majt. og riget til hjælp med 1 god tde. dansk øl i en stærk tønde med 10 bånd og sende den til proviantmesteren i København inden förstkommende st. Olufs dag.

Tegn. o. a. lande 8, 307.

272.

1565 14. juni. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne i Sælland og Smålandene, hvem de end tjæne, undtagen adelens egne ugedagsmænd, om, at vi behøve at sende til vor orlogsflåde nogle hundrede læster øl, hvorfor vore Danmarkes riges råder, som hos os tilstede ere, have besluttet* (set for got an) *at besøge dem derom således, at hver mand kommer os til hjælp med 1 tde. dansk øl; øllet skal inden förstkommende st. Olufs dag forskikkes i en god tønde med 10 færdige bånd til vort slot København og antvordes vor proviantmester.*

Tegn. o. a. lande 8, 310—11

273.

1565 14. juni. (Hafnie.) *Missive til Eskil Göje om at tilsige vor tolder, Jørgen Valle, at han må fortolde og lade passere de skibe, som komme ballastede i Beltet og ville løbe til Danzig, Kønigsberg* (Kønsberg) *eller andre ufordægtige østre stæder, efterat have taget deres forpligtelsebrev på, at de ikke skulle løbe til fjenderne, til Reval* (Revel) *eller andre fordægtige stæder, men kun til de stæder, om hvilke E. Gø med vor tolder bliver til ens med dem. Saltskibene skulle indtil videre anholdes, men ville de afhænde saltet nogen steds her i riget, må det tillades dem.*

Tegn. o. a. lande 8, 308—9.

274.

1565 20. juni. (Kiøpnehafn.) *Missive til borgemestre og rådmænd i købstæderne om, at de straks skulle sende de knægte og bådsmænd, som ere udskrevne til brug på orlogsskibene og ere hjemløbne uden pasbord og forlov så vel som dem, der have været hjemforlovede for sygdom, men nu ere helbredede og ikke ville give sig hid igen, til vort slot København.*

Tegn. o. a. lande 8, 316—17.
Original udfærdigelse i Kallundborg bys breve.

275.

1565 26. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Sælland om at føre hvad brød, mel, rug og havre, som de kunne undvære* (hafve at aflade), *til købstæderne og sælge det for et skelligt værd, på det disse bedre kunne göre krigsfolket tilførsel.*

Tegn. o. a. lande 8, 319.

276.

1565 9. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til alle pebersvende og gårdmænd i Malmø, Helsingborg og Landskrone læn om, at de dag og nat uspart med deres værger skulle give sig til Jørgen Bille og hos ham lade sig bruge mod rigens fjender.*

Tegn. o. a. lande 8, 349—50.

277.

1565 10. avg. (Kiøpenehafn.) *Åb. brev til alle pebersvende, gårdmænd og ledige karle i Villands, Gers, Froste* (Frostod), *Albo og Fers herreder om, når Jørgen Bille, befalingsmand i Bleking* (Bleginge), *tilsiger dem, at begive sig til ham og göre fjenden modstand; vore fogeder og lænsmænd skulle, hvis de ikke ville stå til rette, have indseende med, at ingen fortrykker sig og sidder hjemme.*

Tegn. o. a. lande 8, 351—52.

278.

1565 20. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i Københavns, Krogens, Fredriksborg, Roskildegårds og Abrahamstrup læn, hvem de end tjæne, om, at Danmarkes riges råder, som her hos os tilstede ere, have bevilget os en almindelig skat af dem til hjælp at besolde vort krigsfolk med således, at hver mand, som sidder for gård og bruger avl, liden eller stor, skal give 10 mrk. klippinge; hver skomager, smed, møller, kæltring, murmester og skrædder give 6 mrk. klippinge og hver af vore egne ugedagsmænd give 3 mrk. klippinge; ingen skal være fri uden adelens ugedagsmænd, som pleje at være fri; lænsmanden eller hans foged skal skrive dem for skat og oppebære den inden 8. dagen efter, at dette brev bliver dem forkyndt.*

Tegn. o. a. lande 8, 363–64.
Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.

279.

1565 22. avg. (Hafniæ.) *Missive til sisemestrene i København, Køge, Præstø, Stege, Vordingborg, Nakskov, Rødby, Næstved, Skelskør, Korsør, Nyborg, Malmø, Landskrone, Falsterbo* (Karleboe!), *Skanør, Trælleborg og Ysted om herefter af hver tde. tysk øl, som føres ind for byen og sælges, at tage 12 sk. dske.*

Tegn. o. a. lande 8, 365–66.

280.

[*1565 26. avg.* (Hafniæ.) *Missive*][1] *til følgende købstæder i Skåne om til kongens behov af deres by at udruste geruste karle og heste, nemlig Malmø 25, Landskrone, Helsingborg og Lund hver 10, Åhus 16, Væ 12. For Ysted, Trælleborg og Simmershavn er tallet ikke angivet*[2].

Tegn. o. a. lande 8, 369.

[1] *Datum er tilsat efter de foran stående og efterfølgende breves.*
[2] *Se mis. 1565 1. septbr. (no. 282).*

281.

1565 1. septbr. (Helsingborg.) *Åb. brev til bønderne i Malmø, Landskrone, Helsingborg og Gladsakse læn, i Fers, Froste og Villands herreder, undtagen adelens ugedagsmænd, om at vi, eftersom vore tyske knægte, som ligge i Ysted, Trælleborg og Simmershavn, göre vore undersåtter stor overlast og skade, og forat disse kunne forskånes derfor, have ladet handle med knægtene om at skulle oprykke med os mod fjenderne. Til knægtenes udrykning* (optog) *behøve vi en stor sum penge, og derfor bede vi, at hver mand af dem vil undsætte os med 5 mrk. klippinge og straks udgive dem til vor lænsmand eller hans foged, som skal lægge dem i læg sammen således, at den rige hjælper den fattige.*

Tegn. o. a. lande 8, 373.

282.

[1565 1. septbr. (Helsingborg.) *Missive]*[1] *til Ysted, Simmershavn og Trælleborg om til kongens behov af deres by at udruste geruste karle og heste, nemlig i Ysted 15, Simmershavn 10 og Trælleborg 5*[2].

Tegn. o. a. lande 8, 373.

[1] *Brevets datum er tilsat efter det foregående brevs.*

[2] *Se mis. 1565 26. avg.*

283.

1565 21. septbr. (Helsingborg.) *Åb. brev til adelen og menigheden i Skåne om forbud mod udførsel af fetalje og heste der fra landet.*

Tegn. o. a. lande 8, 399.

Efterdi vort krigsfolk en tid lang hafver ligget der udi vort land Skone oc fast udforterit korn oc hves anden fettalie, der var udi landit, oc der fore er at befrøgte, at dersom kornit skal udføris der af landit, skal der blifve en merkelig diurtid, oc vore undersotte der fore icke skulle kunde giøre tilføring til vort krigsfolk; sammeledis

forfare vi oc, at der er stor brøst for heste der udi landet for dend aarsage skyld, at de aarligen opkiøbis af fremmede saa vel som af vore egne undersotte oc af riget udføris, ti hafve vi os met vore Danmarkis rigis raad der om beraadslagit, paa det at landet icke slet skal blifve forblottet, oc vore undersotte der ofver self skulle lide nød oc icke helder kunde giøre tilføring til vort krigsfolk, desligiste paa det oc heste kunde bekommis til kiøbs der udi landit, da forbiude vi alle, ehvo de heldst ere eller vere kunde, indlendiske oc udlendiske, ingen undertagit, nogit korn eller fettalie, desligeste heste, store eller smaa, at udføre der af landit, før end vi anderledis der om tilsigendis vorder. Fordrister seg nogen til, enten vore egne undersotte eller andre, her emod at giøre oc af vort land Skone udfører korn oc anden fetallie eller heste, store eller smaa, før end vi dennom det forløfve, da skulle de hafve forbrot, hves de hafve met at fare, oc der ofver straffis, som ved bør.

284.

1565 28. septbr. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev til bønderne i Jylland, Sælland, Fyn og Smålandene, hvem de end tjæne, om, at vi til denne krigs* udretning *behøve en stor sum penge, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os en almindelig skat og landehjælp i så måde, at hver 10 mænd: jordegne bønder og andre, møllere, smede, skomagere, skræddere, murmestre og kæltringer, som bo på landsbyerne, skulle lægges i læg og give os 100 mrk. klippinge; hver indestemand, husmand, pebersvend og tjænestedreng, som kornsæd har, skal give os 5 mrk. klippinge, og samme hjælp skal være ude 14. dagen, efter at dette brev er læst og kundgjort*[1].

Tegn. o. a. lande 8, 400—1.

[1] *Fritagelse og opkrævning ellers lige som i åb. brev 1559 17. apr., kun tilföjes, at adelens ugedagsmænd skulle have været fri af arilds tid, og der tales ikke om fogders skattepligt.*

285.

1565 3. oktbr. (Kiøpnehafn.) *Missive til købstæderne over alt riget om til vort krigsfolk at komme os til undsætning med N. enkede daler og at fremføre dem til København til vor rentemester Ejler Grubbe inden st. Mortens dag førstkommende*[1].

Tegn. o. a. lande 8, 407.

[1] *Liste over de enkelte købstæders bidrag findes i tillæg.*

286.

1565 5. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Københavns, Fredriksborg, Roskilde, Krogens og Abrahamstrup* (Abrumstrup) *læn, hvem de end tjæne, om, at vore Danmarkes riges råder, som her tilstede ere, efterdi her er brøst for fetalje til vore skibes og slottes behov, have bevilget os en madskat af dem således, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give os 1 okse, 5 sider flæsk, 5 fårekroppe, 1 fdg. smör, 10 gæs, 10 tdr. godt øl og 5 tdr. brød; den rige skal hjælpe den fattige, og skatten skal føres til vort slot København og overantvordes Lave Bek, vor proviantmester*[1].

Tegn. o. a. lande 8, 409.

[1] *Fritagelse som i åb. brev 1565 28. septbr.*

287.

1565 9. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om at undersåtterne i Sorø birk, som alene høre til Sorø kloster, efter herom udtalt ønske ikke mere, når vore breve om skat og landehjælp udgå, skulle skrives og lægges i læg af vor lænsmand i Vordingborg, men af abbeden i Sorø kloster.*

Reg. o. a. lande 8, 212—13.

288.

1565 9. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til alle kapitlerne om, at vi behøve en stor sum penge til at besolde vort*

krigsfolk med, og efter at vi have berådslaget os derom med vore Danmarkes riges råder, forårsages vi at besøge dem om en hjælp således, at hver, som har indkomst der i domkirken, skal give os af hver 3 smalle tdr. korn 1 enkende daler, og skal en fdg. smör regnes for 3 tdr. korn; deslige hver 6 mrk. landgildepenge og hver bolesvin for 3 tdr. korn; sammeledes ville vi og i år oppebære halvparten af domkirkernes indkomst; hjælpen skal sendes til vort slot København og antvordes vor rentemester Ejler Grubbe inden förstkommende st. Mortens dag; domkirkernes rente skulle de göre i penge og sende til samme tid.

Tegn. o. a. lande 8, 411—12.

289.

1565 10. oktbr. (Hafnie.) *Missive til købstæderne på søsiden i Skåne om, at vi, eftersom vore undersåtter og andre, som besøge Skåne fiskeri* (fiskende), *besværes af det forbud mod udførsel af sild*[1], *igen have opgivet dette, dog vort forbud på heste, korn og al anden fetalje dermed uforkrænket. Dog må de, som ville besøge det norske fiskeri* (fiskende), *medtage den fetalje, som de skulle bruge til samme fiskeri, mod at der holdes opseenae med, at der ikke under skin heraf udføres fetalje.*

Tegn. o. a. lande 8, 413.

[1] *Åb. brev 1565 21. septbr.*

290.

1565 10. oktbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at vi have tilladt vore undersåtter i Helsingør i alle købstæder i Skåne at købe og overføre til deres by, hvad de behøve til deres huses ophold, dog vort forbud*[1] *uforkrænket og på vilkår af, at de ikke under det skin skulle føre varerne andet steds hen.*

Original udfærdigelse i Helsingør bys breve.

[1] *Åb. brev 1565 21. septbr.*

291.

1565 16. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgerne i Ysted må udføre af riget små heste* (klippere) *til under 10 dlrs. værd.*

Tegn. o. a. lande 8, 417.

292.

1565 23. oktbr. (Frideriksborg.) *Åb. brev om, at enker efter bønder på kongens og kronens gods skulle beholde deres gårde uden indfæstning.*

A: Trykt i: Kongelige Majestatz obne breff etc. Prentit i Kiøbenhaffn, aff Matz Vingaard 1590, *bl. B—Bij, trykt herefter 1642 og 1670 sammen med udgaverne af Koldingske reces og i Ketilsons: Forordninger for Island 2, 59—61.*

M: Trykt i Dske. mag. 6, 57—58 efter afskrift af en original udfærdigelse.

Brevet er ikke indført i kancelliregistranten; derimod findes følgeskrivelsen til lænsmændene af s. å. 24. oktbr. i Tegn. o. a. lande 8, 424.

Efterdi for os er beklagit, at naar nogen mand, som paa landsbyerne boer, døer oc afgaar, da nødis oc trengis den dødis efterladne enke at stæde oc feste den gaard, hendis hosbonde af døde, da hafve vi den leiglighed ofverveiet och betenkt, oc ville vi, at der om her efter saa holdis skal met vort oc kronens gots ofver alt vort rige Danmark:

1. at dersom saa sker, at nogen bonde paa vort oc kronens gods her udi rigit døer oc afgaar[1], da maa oc skal hans efterladne hustru uden al[2] indfesting besidde gaarden met al[2] sin tilliggelse, al den stund hun sidder enke oc umandit, men dersom hun vil giftis, da skal den, som samme kone tager, vere plictig at feste oc hafve det udi vor lænsmands minde, føre hand drager udi gaarden.

2. Dog skal samme enker vere vore fogeder oc

[1] *M forbig.:* oc afgaar. [2] *M forbig.:* al.

embitsmend hørige oc lydige, bygge oc forbedre gaarden oc udgifve deris landgilde, gæsteri oc anden rettighed, som der bør af at gaa, betimelige til gode rede oc ei leie eller laane bort ager, eng, skov eller anden eiedom, som til gaarden hører.

3. Bedendis och biudendis der for alle vore fogeder, embitsmend oc alle andre vore[1] befalingsmend paa vore slot[te] oc gaarde, at i udi alle maade rette eder her efter

4. Findis nogen her imod af nogen enke indfesting at oppebere eller dennom i saa maade met stædsmaal at besvære, da skulle de det af deris egit[2] forskrefne enker igen udlegge oc betale oc der ofver straffis som de, vore bref[ve] oc bud icke acte ville.

[1] *M forbig.:* vore. [2] *M tilf.:* gods.

293.

1565 1. novbr. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev til købstæderne i riget om arv, til hvilken rette arvinger ikke straks komme tilstede.*

S: Håndskr. C 93 i kgl. bibliotek i Stokholm.
M: Håndskr. Molbech 32, s. st. har en ufuldstændig tekst.
A: Håndskr. C 88 s. sted.

Vi ere komne udi forfaring, at naar nogen døer oc afgaar udi vore kiøbstæder her udi riget oc rette arfvinge icke til stæde ere, understaa mange dennom at tilkiøbe dennom den dødes efterladne gods oc fører der om brefve til stæde, oc er dog stoer tvil paa, om de der met saa retteligen omgaa, som det sig burde, hvormed vor och kronens ret och rettighed forkrenkis, daa for saadanne leilighed ville vi, at her efter der med saa holdes skal,

1. at naar nogen udi vor kiøbstæder døer oc afgaar, oc rette arfvinge icke til stæde ere, skal hans efterladende gods beskrifves och indsettis udi goed forvaring oc staa aar oc dag, oc dersom den dødis rette[1] arfvinge midler-

[1] *A forbig.:* rette.

tid komme til stæde oc samme gods eske, oc di kunde skilligen bevise, at de ere rette arfvinge, skal det dennom følge, dog vor oc kronens, saa oc byens rettighed der med uforkrenkit.

2. Komm[e] oc icke den dødis arfvinge til stede inden aar oc dag, som forskrefvit staar, daa skal samme gods være falden[1] til os oc kronen, oc der met ligevel byens rettighed, saa oc dieris friheder och privilegier uforkortit.

3. Fordrister sig nogen til. indlendiske eller udlendiske, her emod at giøre, skal hand der for straffis, som ved bør.

[1] *A:* forfalden.

294.

1565 14. novbr. (Kiøpenhafn.) *Missive til Knud Stensen i Sælland, Lave Venstermand i Låland og Falster, Peder Munk i Fyn, Kristen Jul og Enevold Kruse i Jylland om, at vi på foråret til vore orlogsskibe behøve et stort antal bådsmænd og derfor anse for godt i tide at handle herom; de skulle derfor i købstæderne og fiskerlejerne i de dem anviste landsdele udtage alle de bådsmænd, som der kunne fås* (ere fangelige) *og ere duelige til at bruges til søs, optage lister over dem og tilsige dem at sidde til rede på foråret og da at være tilstede i København[1]; de må ikke anse gunst, gave, venskab eller fordel og derfor lade nogen sidde hjemme, som er duelig til skibs, og de skulde vise de bådsmænd, som ere hjemløbne uden pasbord, tilbage hertil; vore lænsmænd, borgemestre og rådmænd skulle have hosfølgende åbne breve[2] om at være dem behjælpelige med at udtage bådsmænd, skaffe dem befordring* (fordelse) *og underholdning.*

Tegn. o. a. lande 8, 439.

[1] *Se miss. 1566 22. febr.*

[2] *Disse breve ere ikke indførte i kancelliregistranterne.*

295.

1565 21. novbr. (Kiøpenhafn.) *Åb. brev til vore og kronens bønder*[1] *i Københavns, Krogens, Fredriksborgs, Abrahamstrup* (Abramstorps), *Roskilde og Hørsholms læn om, at vi hasteligen skulle udgive en stor sum penge, og at derfor hver mand, som sidder for en gård, skal komme os til hjælp med 12 mrk. klippinge, den rige skal hjælpe den fattige, og pengene skulle udgives til vore lænsmænd inden förstkommende mandag eller tirsdag, og de skulle fremsende dem til vor rentemester med klare registre*[2].

R: Tegn. o. a. lande 8, 442.

O: Original udfærdigelse til Roskilde læn i Dsk. kancellis arkiv.

[1] *For:* vore og kronens bønder, *har O:* vore undersotte bønder och menige almue, ehvem som heldst i tienne eller tilhøre.

[2] *O tilf. i almindelig form en bestemmelse om, at adelens ugedagsmænd skulle være fri.*

296.

1565 23. novbr. (Kiøpenhafn.) *Missive til abbeder og priorer i Sælland om, at vi behøve ydermere ryttere til at bruge mod vore og rigens fjender, og at vi derfor have ladet handle med adelen her i riget og ladet den taksere for, hvor stærk hver i denne fejde skal lade sig bruge, hvilket den og har bevilliget; vi have også beråd-slaget os med vore Danmarkes riges råder, som her tilstede ere, og anse for godt, at klostrene ligesom tilforn holde deres rustningsforpligtelse og udrede heste; de skulle derfor skaffe værgagtige karle med hesteharnisk og anden rustning, eftersom klostret al tid har været takseret* (dog at udi det sted, som de dreftøi førde, derfore forskaffer gode skøttetøig, sorte eller isenfarfve, och icke blanketøig); *hver karl skal have 2 gode fyrbøsser med sværd og anden rustning, så de kunne ride uden spot; de skulle holdes rede på videre besked.*

Tegn. o. a. lande 8, 443.

297.

1565 26. novbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om dem, som på Bornholm tilholde sig adelsfrihed med urette.*

Reg. o. a. lande 8, 477.

Vi ere komen udi forfaring, hvorledis at mange paa vort land Borneholm udgifve denom for herremend och tilholde denom der same steds adels friheder, end och det icke er at bevise, der met vort och kronens ret och rettighed udi adskillige maade forkrenkis; och efterti tilforn i same sag ere brefve udganget och der met er set gienom fingre, da forbiude vi endnu alle och hver serdielis der paa landet nogen adels frihed at brugge, uden hand skielligen kand bevise, at hand er egte fød af adelen eller och hafver af fremfarne koninger forhverfvet frihed. Findis nogen seg met adelsfrihed befatter och det efter som forskrefvit staar skielligen icke bevisis kand och vor och kronens rettighed der ofver forkortis, skal vor befalingsmand hanom der for tiltale och met retten forfølge och da siden gange der om, hvad loug och ret er.

298.

1566 6. jan. (Nyborrig.) *Missive til lænsmænd og købstæder om at sende skibsbyggere fra Jylland til København, nemlig fra Ribe 4, Sønderhoved ved Ribe 1,* Giørlof *1, Nykøbing i Mors 4, Tisted 6, Tavle* (Taufvil) *sogn i Elbo* (End!) *herred 3, Glud sogn i Bjærre herred 4, Ravnholt 1, Randers 1, Ovsby sogn i Vester herred 4, Bollum 1, Æbeltoft 2, Grenå 2, samt fra Fyn: Fåborg 1, Middelfart 6.*

Tegn. o. a. lande 8, 460—1.

299.

1566 7. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev til alle herredsprovster, sognepræster og sognedegne over alt riget om, at vore Danmarkes riges råder have bevilget os en al-*

mindelig skat og hjælp til at besolde vort krigsfolk med i så måde, at hver provst eller præst skal give os 10 tyske dlr. eller 20 lod sølv og hver sædedegn 2 dlr. eller 4 lod sølv; den rige skal hjælpe den fattige, og vore stiftslænsmænd skulle lade skatten skrive og oppebære inden næstkommende fastelavn, men stiftsskriveren og provsterne skulle ligne og jævne skatten mellem præsterne og degnene i hvert herred (efter hver deris rente och foræfning).

Tegn. o. a. lande 8, 459.

300.

1566 21. jan. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre, rådmænd og byfogder i Malmø, Ysted, Simmershavn, Trælleborg, Falsterbo og Skanør, Landskrone, Helsingborg og de i Bodsted om ikke at tilstede nogen landsknægt at komme ud af landet til skibs, uden han har kongens eller hans øverstes egenhændig underskrevne pasbord.*

Tegn. o. a. lande 8, 462.

301.

1566 22. jan. (Kiøbenhavn.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, over alt riget, Skåne og den egn undtagen, om, at vore Danmarkes riges råder, som her hos os tilstede ere, have bevilget os til vore orlogsskibes behov en madskat af dem, som skal fremføres for vort slot København inden næstkommende midfaste*[1].

Tegn. o. a. lande 8, 462.
Koncept.

[1] *Bestemmelserne om skattens störrelse, opkrævning og om fritagelse fastsættes lige som i åb. brev 1565 5. oktbr.*

302.

1566 29. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om told og sise over alt riget*[1].

Reg. o. a. lande 9, 147—50.
Trykt herefter i Ny dske. mag. 6, 171—75.

Efterdi vi ere komne udi forfaringe, at det her udi

[1] *Ophævet igen ved mis. 1566 4. maj.*

rigit ganger møggit uligeligen til met told och sise, som paa vore vegne opberris skal af hves vare udføris eller egien i rigit indføris, da hafve vi os der om met vore Danmarkis rigis raad beraadslagit och met deris raad och samtycke giord der saadan en skik och ordning paa, hvad af alle hande vare paa vore vegne opberris skal, som her efter følger. Dog skal addelen vere fri for ald sise och told, for hves de kiøbe til deris behof.

1. Først sise: for 1 amme vin 1 daler, 1 amme brendevin 1 daler, 1 amme vineddicke 1 daler, 1 fad mumme 1 mark, 1 fad emstøl 1 mark, 1 fad prytsing 1 mark, 1 tønne hamborgøl 12 sk., 1 tønne tydskt øl 8 sk., 1 ottinge brendevin 4 sk.

2. Told: 1 skibslest byg $^1/_2$ daler, 1 skibslest rug $^1/_2$ daler, 1 skibslest hvede $^1/_2$ daler, 1 skibslest hafre $^1/_2$ daler, 1 lest skonesild 1 daler, 1 lest aal 1 daler, 1 lest norsk sild $^1/_2$ daler, 1 lest aalborgsild $^1/_2$ daler, 1 stor lest salt $^1/_2$ daler. 1 oxe, som føris af rigit, 1 kue, 1 hest, 1 øig, 1 tønne kiød, 1 tønne kallund hver toldis for 20 sk. Af hver oxe, som slachtis udi kiøpstederne at selgis udi slachterboderne eller paa torfvit, 20 sk.; for 1 svin 4 sk., for 1 lam 1 sk. 1 tønne tallig, 1 tønne hønning, 1 tønne lax, 1 tønne smør, 1 tønne kiøckenfiet, 1 tønne istre, 1 tønne sielspek, 1 tønne trafn, 1 tønne svagel, 1 laasetønne, 1 kramkiste, 1 packe met kaarsbond, 1 skippund hamp, 1 skippund hør, 1 skippund kabelgarn, 1 deger huder, 1 vorde langer, 1 vorde kabelag, 1000 hvitling, 1000 kuller, 1000 skauffløender, 1 snes rocker, 1 skippund bli, 1 skippund kober, 1 skippund tere, 1 skippund homble, 1 skippund flesk, 1 skippund vox, 1 skippund bergerfisk, 1 fad jern, 1 tønne lønborgsalt, 1 tylt 12 eller 16 alne trer, 1 tylt vagenskud: 4 sk. 1 tønne erter, 1 tønne gryn, 1 tønne torsk, 1 tønne hornfisk, 1 tønne miød, 1 tønne oste, 1 kiste mꝛ ꝑeus, 1 deger bukskind, 1 deger gied-

skind, 1 tønne beg, 1 tønne tiere, 1 tønne aske, 1 tønne nødder, 1 tønne most: 2 sk. Af hver hest, som kiøbis paa hestemarkit, 2 sk. 1 tylte deller 12 sk., 100 lecter 12 sk., 1 støcke bered engelst 1 daler, 1 støcke mønsters $^1/_2$ daler, 1 støcke klede mønsters verd $^1/_2$ daler, 1 støcke gøttingis eller andre foderlagen 1 ort. 1 tønne malt, 1 tønne miel, 1 tønne rug, 1 tønne biug, 1 tønne hvede, 1 tønne brød, 1 deger smaaskind, 1 tønne perer, 1 tønne ebbelle, 1 svin, 1 lispund hør, 1 tylte tre 6 alne lange, 1 packe vadmel, 1 tremit homle, 1 tønne edicke, 1 tønne løg eller røddere, 1 tønne kalk, 100 bondholt, 100 klapholt, 1 tylte sparrer, 1 tylt aaretre, 1 sten hamp, 1 neg hør, 1 burse hør: 1 sk. 1 tønne hafre, 1 tønne kul, 1 sildetønne, 1 sildekurf, 1 fierding kiød, 1 støcke tallig, 1 pund smør: $^1/_2$ sk. Item hver fremmit kremmere och kiøpmand, som udflier sin kram och gots, skal gifve os hver maanit 1 daler.

3. Efter denne ordning och skik ville vi alle vore toldere och sisemestere udi kiøbstederne och paa alle toldstederne ofver rigit dennom skulle hafve at rette.

303.

1566 19. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Nörrejylland, hvem de end tjæne, om, at vi have ladet overslå, hvor mange bådsmænd vi have ladet udskrive over alt riget og bestille i andre måder, og befinde, at der endnu behøves et antal bådsmænd til vore orlogsskibe; vi have derfor affærdiget her Jørgen Lykke, ridder, Otte Brade og Jørgen Rosenkrandz, vore råder, til der i landet hver at udtage 700 gode, værgagtige karle og siden forskikke dem til vort slot København; de skulle derfor uden al undskyldning møde for vore råder og lade sig udskrive, og de udskrevne skulle straks begive sig hid, hvor vor admiral skal give dem besked; befindes nogen,*

som udskrives, modvillig, ville vi uden al nåde lade straffe ham på livet[1].

Tegn. o. a. lande 8, 476.

[1] *S. d. udgik missiver til Aksel Tønnesen og Morten Svensen om at følge her J. Lykke, til Folmer Rosenkrandz, Erik Lange, Hans Johansen, Jørgen Barnekov om at følge J. Rosenkrandz og til Erik Kaas til Ås og Peder Vinter om at følge Otte Brade og hjælpe dem med at udtage hine karle, a. st. s. 476—77.*

304.

1566 21. febr. (Hafnie.) *Missive til købstæderne ved søsiden (København, Køge, Præstø, Næstved, Kallundborg, Helsingør, Skelskør, Helsingborg, Landskrone, Malmø, Trælleborg, Ysted, Kærteminde, Svenborg, Bogense, Fåborg, Kolding, Ribe, Horsens, Varde, Års, Randers, Sæby, Æbeltoft* (Efveltofte), *Grenå, Ålborg, Ringkøbing, Tisted, Nykøbing i Mors) om udskrivning af bådsmænd til orlogsskibene.*

Tegn. o. a. lande 8, 481—2.

Vi behøfve til vore orlougskibe et stort antal bodsmend ydermere, end vi allerede hafve ladet udskrifve. Ti bede vi eder oc ville, at i bestiller det saa, at aldelis ingen skibe nogen steds der fran byen udsegle, før end vor orlougisflode er udloben oc vi bekomme saa mange baadsmend, som vi behof hafve. Men de skibe, vore lensmend udtagendis vorder til at føre proviant met hid til slottet, eller oc de, til leigrit skulle forskickis met fitalie, mue ubehindrit udløbe oc siden ind for byen egien oc icke anden steds.

305.

1566 22. febr. (Hafniæ.) *Missive til købstæderne i Sælland, Fyn og Jylland om, at vi til vore orlogsskibe, som vi til foråret agte at udruste i søen mod vore og rigens fjender, behøve noget krigsfolk; de skulle derfor af deres by udgöre en borgemester, en rådmand og*

med dem N. karle[1] *med harnisk og gode værger og sende dem til København til förstkommende qvasi modi geniti tilligemed 1 god badskær med kiste og tilbehør, 1 piber og 1 trommeslager. End videre skulle de til søndag efter midfaste fremsende de bådsmænd, skibsfolk og tømmermænd, som ere udskrevne*[2].

Tegn. o. a. lande 8, 483—4.

[1] *Liste over disse findes i tillæg. Ved Odense, Bogense, Kærteminde, Varde og Lemvig findes tilskrevet, at de ikke skulde levere bådsmænd. A. st. bl. 486 findes en liste over købstæder, som skulde levere badskærer, pibere eller spillemænd og trommeslagere, men da den viser helt andre købstædnavne end listen på bl. 483—84, hører den vist ikke til ovenstående brev.*

[2] *Mis. 1565 14. novbr.*

306.

1566 28. febr. (Hafnie.) *Missive til superintendenterne i Skåne, Fyn, Viborg, Ribe, Århus og Vensyssel om at påse, at ingen præst befatter sig med et fremmed sogn.*

R: Tegn. o. a. lande 8, 499.

F: Den fynske udfærdigelse i Fyns bispearkiv.

Trykt efter R i Ny kirkehist. saml. 3, 602, efter F hos Rørdam: Kirkelove 2, 80—1.

Det følgende påbud er en fuldstændiggörelse af tanken i det åbne brev 1550, hvorved det forbydes sognemændene at søge anden sognekirke end deres egen. Den tilfældige anledning til, at missivet af 1566 blev udstedt, var, at præsten ved st. Nicolai kirke i København mod superintendentens forbud havde holdt ligtalen over Sten Rosensparre i Skarolt kirke i Skåne, af hvilken grund han blev tiltalt for professorerne ved universitetet. Da disse afviste sagen, gav kongen 1566 27. febr. præsten en skarp tilrettevisning og udstedte dagen efter missivet til superintendenterne, se Ny kirkehist. saml. 3, 591—603.

Vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at nogne prester dennom understaa at giøre kirketieniste met predicken, lig at begrafve oc udi andre maade udi fremmede sogner, som andre prester ere forlent met, superintendenterne saa oc presterne, samme sogne udi befalling hafve, uatspurt.

Da paa det ingen uorninge udi kirkerne skulle opkomme oc dend ene seg udi dend andens befalning skal indtrenge, bede vi eder oc ville, at i udi eders stift hafve flittig upseende, saa at hver sogneprest udi kiøbstederne oc paa landsbyerne varer sit sogen oc met de sogner, andre prester met fors:te ere, dennom intet befatter, uden det sker met eders tilladelse oc efter eders befalning; findis nogen her emod at giøre, at i da der udofver[1] lader straffe efter ordinantzen. Er oc nogen, som seg modvillig beviser och icke vil seg af eder lade undervise eller straffe, at i da det os til kiende gifver; da ville vi der om tiltenke, saa det ustraffit icke skal blifve.

[1] *F:* ofver.

307.

1566 14. mars. (Lund.) *Åb. brev til bønderne i Malmø, Landskrone, Helsingborg og Gladsakse læn, i Froste-, Fers-, Gers- og Villands-herreder om, at vi straks behøve en stor sum penge, og at derfor hver mand skal komme os til hjælp med 15 mrk. klippinge inden torsdagen næst efter søndagen oculi, den 21. mars; den rige skal hjælpe den fattige, lænsmanden skal lade skrive og oppebære hjælpen og ingen være kvit for hjælpen uden adelens egne arvetjænere.*

Tegn. o. a. lande 8, 507.

308.

1566 1. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over al Danmark, Skåne undtagen, om, at vi til denne krigs førelse* (udretning) *behøve en stor sum penge, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os en almindelig skat og landehjælp således, at hver jordejende bonde skal give os 2 dlr. eller 6 mrk. danske runde penge; hver kronebonde og andre, som ikke have eget jordegods, skal give os 1 dlr. eller 3 runde mrk.; lige så*

hver møller, vejrmøller (vedermøller) *eller vandmøller, hver indestemand bolsmand, pebersvend, tjænestedreng, som har kornsæd, smed, skomager, skrædder, kæltring og murmester; hver ugedagsmand, som bor for vore egne slotte, klostre og gårde, skal give* $^1/_2$ *dlr. eller 24 sk., og skatten skal være ude inden förstkommende pinsedag, i Sælland og Fyn inden søndag misericordia, som er 28. apr.*[1]

Tegn. o. a. lande 8, 520.

Koncept.

[1] *Fritagelse og opkrævning ellers ligesom i åb. br. 1565 28. septbr.*

309.

1566 6. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da Danmarkes riges råd og menige adel udi nærværende fejde er kommet os til hjælp med penge, fetalje, heste og folk ydermere end det tilforn har været sædvanligt og imod deres privilegier, tilsige dem, at slig deres velvillige tjæneste og hjælp ikke skal regnes dem og deres arvinger for nogen ret eller pålæg, men at deres privilegier og friheder skal holdes og håndhæves.*

Reg. o. a. lande 9, 162—3.

Original udfærdigelse på pergament med kongens segl i rødt voks i rigens råds breve.

310.

1566 21. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det, da mange ikke ville søge kirken, når superintendenterne efter vor befaling lyse bededage, strængeligen bydes, at alle skulle besøge kirken på de dage, som præsterne tilsige, og der* begange och fuldende samme bededage; *den, som her i findes forsömmelig, skal straffes, som ved bör*[1].

Tegn. o. a. lande 8, 526.

[1] *Gentagelse af åb. brev 1566 21. apr.*

311.

1566 4. maj. (Hafniæ.) *Missive til borgemester, rådmænd og tolder i København, Malmø, Køge, Næstved,*

Skelskør, Nakskov, Nysted, Halmstad og Nyborg om, at vi efter de klager, som fremkomme over den nye told og sise[1], *som er pålagt, igen have ladet den falde, og om, at der herefter skal tages således, som det tilforn har været sædvanligt.*

Tegn. o. a. lande 8, 547.

[1] *Indført ved åb. brev 1566 29. jan.*

312.

1566 5. maj. (Hafniæ.) *Missiver til købstæderne over alt riget om, at vi skulle udgive en stor sum penge til vore krigsfolk og derfor have forhandlet med vore Danmarkes riges råder og menige adel, så de alle have bevilget at holde större rustning og rostjæneste, end de tilforn have holdt, og desuden bevilget os en almindelig skat og landehjælp af købstæderne og bønderne over alt riget. Derfor skulle de inden st. Hans dag midsommer sende os til København og overgive vor rentemester Ejler Grubbe N. daler i sølv og N. daler i klippinge*[1].

Tegn. o. a. lande 8, 551—53.
Missivet til Århus er trykt i Hübertz: Aktstyk. 1, 185—6.

[1] *Listen over de enkelte byers skat findes blandt tillæg.*

313.

1566 6. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle provster og præster over alt riget om, at vore Danmarkes riges råder, efterdi der er brøst for fetalje til vore orlogsskibes og vore slottes behov, have bevilget os at oppebære en almindelig hjælp af dem således, at hver af dem inden st. Hans dag midsommer skal give 5 sider flæsk, 1 fdg. smör, 5 fårekroppe, 5 gåsekroppe, $^1/_2$ tde. oksekød eller $^1/_2$ tör oksekrop. Stiftslænsmændene skulle med provsterne lægge dem i læg sammen, så at den rige hjælper den fattige.*

Tegn. o. a. lande 8, 555.

314.

1566 13. maj. (Lund.) *Åb. brev om, at det, da borgemestre og råd i Malmø have klaget over, at fogeder, præster, bønder og andre, som bo på landsbyerne der omkring, så og ridefogeder og skrivere bruge købmandskab og landkøb købstædmændene til forprang og skade, forbydes alle at bruge landkøb vore undersåtter i Malmø til forprang under forbrydelse af det, som de have med at fare, halvparten til byen og halvparten til os.*

Tegn. o. a. lande 8, 559.
Koncept.

315.

1566 26. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det, da vore undersåtter i Rørum i Albo herred have klaget over, at sletteboerne, når de drage ind på kronens alminding* (alminde), *begive sig i deres fredede vange og tæppede marker og hugge og basteflå deres træer og tilföjer dem adskillig skade, forbydes at hugge eller basteflå træer i hine vange og marker; den, som herimod gör, skal have forbrudt heste og vogn og dertil deles og tiltales og oprette skaden.*

Tegn. o. a. lande 8, 530.
Koncept.

316.

1566 4. juni. (Hafniæ.) *Missive til købstæderne i Låland og Falster om, at Erik Rud, vor råd, til vore orlogsskibes behov skal udtage et antal folk af dem og straks* (iligen, dag oc nat uspart) *sende dem til vort slot København; de skulle under tilbörlig straf indfinde sig her, hvor vor admiral skal give dem besked.*

Tegn. o. a. lande 8, 531.

317.

1566 10. juni. (Lundegaard.) *Åb. brev til bønderne i Landskrone, Malmø, Helsingborg og Gladsakse læn, Fers-, Froste- og Villands-herreder om,*

at vi have handlet med vort krigsfolk således, at de nu straks skulle oprykke mod vore og rigens fjender, og at vi til samme uptog *behøve en stor sum penge; for at de nu skulle blive krigsfolket kvit, skal hver mand, som sidder for 1 gård og bruger avl, straks give os 1 dlr.; hver møller, svend, skrædder og skomager, som bor på landet, 1 dlr.; hver tjænestedreng, som har kornsæd, og hver pebersvend* $^1/_2$ *dlr. Lænsmanden skal lægge dem i læg, og ingen skal være fri uden adelens egne ugedagsmænd*[1].

Tegn. o. a. lande 8, 577—78.

[1] *Med begrænsning som i åb. br. 1565 28. septbr.*

318.

1566 23. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Malmø, Landskrone og Helsingborg læn om, at vi nu, efter at vi forleden ved vore åbne breve*[1] *have pålagt dem at sidde til rede med deres våben og værger, så de kunde göre fjenden modstand, hvis noget påkom, og efterat vi ere oprykte med vort krigsfolk, frygte for, at* nogen skalkehob uforseendis skulle giøre indfald *over landemærket, hvor intet opsyn er; vi have derfor befalet vor lænsmand at udtage hver femte mand af lænet, unge værgagtige karle med rør og gode værger, og deraf oprette nogle fenlin til landeværn på grænsen; ingen, som bliver udgjort, må løskøbe sig eller udleje andre i sit sted; findes nogen uhørsom herimod, skal han straffes uden al nåde, og tager nogen af adelen, købstædmænd eller andre en sådan karl i værn eller tjæneste, ville vi lade straffe der over, som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 8, 537.

[1] *Synes ikke indført i kancelliregistranterne.*

319.

1566 30. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at kronens bønder i Bleking* (Bleginge) *i Øster herred,*

som have klaget over den skade, de have lidt af fjenderne, må være fri for skat og landgilde endnu et år og, til så længe vi anderledes tilsigendes vorder, sejle om deres næring og udføre tømmer og andre varer, undtagen kød, og derfor indkøbe, hvad de have behov til deres huses ophold.

Tegn. o. a. lande 9, 2.

320.

1566 31. juli. (Vor gaard Nygard udi Ots herrit.) *Åb. brev til bønderne i Kallundborg læn, hvem de end tjæne, om, at hver 24 mænd til orlogsskibenes behov skulle levere 12 tdr. øl, når fogden på Kallundborg, der også skal lægge dem i læg, tilsiger dem derom.*

Tegn. o. a. lande 9, 5.

321.

1566 31. juli. (Nygaard udi Ots herrit.) *Åb. brev om, at 3 gårde i Ørslev vestre i Gyrstinge sogn, 9 gårde i Bringstrup sogn og by, 4 gårde i Egerup by og 3 gårde i Herrestrup i Nordrup sogn herefter må ligge under Sorø klosters birk.*

Reg. o. a. lande 9, 181.

322.

1566 31. juli. (Nygaard i Ots herrit.) *Åb. brev til købstædmænd, præster og bønder i Ods herred om, at det, da mange ikke agte pålæget om ikke at holde hunde, uden de stå bundne eller ere lemmede, forbydes at holde hunde, uden de al tid stå bundne eller og den ene fremmer fod er dem afhugget; den, som holder hund herimod, skal for ulydighed straffes, som ved bör.*

Reg. o. a. lande 9, 182--3.

323.

1566 24. avg. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne i Skåne, hvem de end tjæne, om, at hver 20 mænd straks*

skulle udgöre en god, før karl med en god økse og en hakke eller spade til skansegraver og medgive ham er halv måneds kost og 10 runde mrk. dske. penninge; vore lænsmænd skulle udtage dem og forsamle dem i Malmø inden 14 dage og forsende dem derfra til skibs (til skibe) *ind for vort slot Båhus til vort krigsfolk, hos hvilket der er brøst for skansegravere.*

Tegn. o. a. lande 9, 17.

324.

1566 25. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om fornyelse af privilegiet for Helsingør af 1565 10. oktbr. (ovfr. no. 290).*

Original udfærdigelse i Helsingør bys breve.

325.

1566 26. avg. (Hafnie.) *Åb. brev til købstæderne over alt Danmark om, at vi ere blevne således til ens med vore Danmarkes riges råder, at de, eftersom vore orlogsskibe af storm og guds vejrligt have fanget skade på folk,* skøt *og anden krigsrustning, og der må findes råd til at staffere andre skibe met* skøt *til at bruge mod vore og rigens fjender, skulle undsætte os med N skippund kåber, de to parter grydekåber og tredje parten keddelkåber, og straks fremføre kåberet til vore lænsmænd, således at det kan være tilstede på vort slot København inden st. Dionysii dag förstkommende*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 17—19.

[1] *Liste over de enkelte byers bidrag findes blandt tillæg.*

326.

1566 26. avg. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi til vort krigsfolk behøve en stor sum penge, og at vore Danmarkes riges råder, som nu her tilstede ere, derfor have bevilget os en almindelig skat og landehjælp således,*

at hver jordejende bonde, som har frit jordegods, skal give 2 dlr. af hver bondegård, han ejer; hver bonde, som ikke har frit bondegods og sidder for gård og plöjer og sår, give 1 dlr., og hvor der findes flere mænd end én i gården på krongods og adelens gods, skal én af dem lægges for fuld skat, som er 1 dlr., og de andre regnes for husmænd eller gårdsæder; hver møller, vejrmøller (vedermøller) *eller vandmøller, skal give 1 dlr.; hver smed, skomager, skrædder, murmester, kæltring, som bor på landsbyerne, 1 dlr.; af hvert gadehus, hver gårdmand,* indeste *eller husmand, hver pebersvend, tjænestedreng, som har kornsæd, og ugedagsmand, som bor for vore egne slotte, klostre og gårde, $^1/_2$ dlr. Skatten skal være ude inden st. Dionysii dag förstkommende* [1].

Tegn. o. a. lande 9, 20–21.

Original udfærdigelse til Vestervig klosters birk i Topog. Saml. på papir, Vestervig kloster no. 7.

[1] *Fritagelse og opkrævning ellers lige som i åb. brev 1565 28. septbr.*

327.

1566 28. avg. (Hafnie.) *Åb. brev om, at borgerne i Helsingør indtil videre må købe i Issefjord og for Sundby færge til deres huses ophold korn og andet, som de behøve.*

Reg. o. a. lande 9, 189.

Håndskrift C 88 bl. 81 i det kgl. bibliotek i Stokholm.

328.

1566 10. septbr. (Flensborghus.) *Åb. brev til købstæderne i Skåne om, at der er brøst for proviant på vort slot Båhus, og at vi derfor have befalet* [1] *Björn Kaas, Jørgen Tidemand og Jørgen Marsvin at forhandle med dem om straks at komme os til undsætning med det meste*

[1] *Miss. af s. d. (a. st. 9, 37). De skulde også udtage 100 føre karle og sende dem til skibs til Båhus for at arbejde på den befæstning, på hvilken der blev arbejdet der.*

fetalje, som står til fangs der i byen; de skulle derfor lade sig befinde godvillige heri.

Tegn. o. a. lande 9, 38.

329.

1566 21. septbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne over alt Sælland om, at der på foråret vil behøves fetalje til vore orlogsskibe, og at vi derfor have rådslaget med vore rigens råder og anset for rådeligt, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give os en god, færdig okse, som straks skal udkomme; lænsmanden eller hans fuldmægtig skal skrive dem for disse øksne*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 49.

[1] *Det a. st. stående brev lyder kun på bønderne i Sorø birk, men overskriften* (bønderne ofver al Sielland) *viser, at det kun er indført som eksempel på teksten, og det samme ses af missivet til lænsmændene af s. d., se a. st. bl. 48.*

330.

1566 22. septbr. (Kiøpenhafn.) *Åb. brev til købstæderne i Sælland og på Møn om at komme os til hjælp med fetalje*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 52–53.

[1] *Liste over de enkelte byers madskat findes blandt tillæg.*

331.

1566 2. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til tolderen i Malmø om, at undersåtterne i Skåne, da gud har benedidet dem, så at kornet er vel vokset, må, på det de må komme til næring og bjærging, udføre byg og malt, men ikke rug, havre eller nogen anden vare.*

Tegn. o. a. lande 9, 60–61.

332.

1566 2. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmænd på Sælland om af deres læn at udskrive stærke og ledige karle og straks sende dem til København til vor lænsmand Björn Andersen til arbejde på Holmen, nemlig*

fra Kallundborg læn 30, Korsør læn 20, Vordingborg læn 30, Skjoldenæs læn 10 og Roskilde læn 10.

Tegn. o. a. lande 9, 60.

333.

1566 3. oktbr. (Hafniæ) *Missive til købstæderne i Sælland og Smålandene om til arbejde på vore skibe for vort slot København straks at sende et antal tømmermænd*[1] *med deres redskaber og overantvorde dem til vor lænsmand der Björn Andersen, som skal give dem videre besked.*

Tegn. o. a. lande 9, 62.

[1] *Liste over de udskrevne tømmermænd findes i tillæg.*

334.

1566 9. oktbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til købstæderne i Nörrejylland* [*Fyn og Langeland*[1]] *om, at vi have affærdiget*[2] *Jørgen Lykke, ridder, Holger Rosenkrandz, Otte Brade og Jørgen Rosenkrandz, vore råder, til at skulle udtage af købstæderne et antal værgagtige karle med rør og gode værger til at bruge mod vore og rigens fjender; de, som som blive udtagne, skulle forskaffe sig gode værger og rette sig efter, hvad vore råder tilsige dem; vi ville give dem månedspenge al den stund, de ere i vor tjæneste og lade sig bruge mod fjenderne; hvis nogen, som bliver udskrevet, drister sig til at sidde hjemme, ville vi straffe ham på liv og gods uden al nåde.*

Tegn. o. a. lande 9, 66—67.

[1] *I de i registranten anførte breve om nærværende udbud tales kun om Nörrejylland, men den vedföjede liste (se blandt tillæg) over knægtene opfører også knægte fra byerne i Fyn og Langeland.*

[2] *Ved missiver af s. d. (a. st. 65—66); det pålagdes dem heri af den skat, som bønderne i deres læn nu skulle udgive, se åb. brev 1566 26. avg., at give de knægte, som de udtage, noget på hånden, eftersom Holger Rosenkrandz videre kan tilsige dem. Ved missiver af s. d. (a. st. 69) pålagdes det borgemestre og rådmænd i byerne at være kommissærerne behjælpelige med udskrivningen.*

335.

1566 14. oktbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til præster og bønder i Skåne om til vort krigsfolks behov at komme os til hjælp med så megen havre og fetalje, som Björn Kaas og Knud Sparre (Oksie, Bare, Skøds, Vemindhöjs, Hærrestad, Jerrestad, Albo, Lynæs* (Liuvits) *og Fers herreder), Jørgen Tidemand (Froste, Gers, Villands, Torne, Rönberg, Hariager og Odense* (Ottense) *herreder) og Jørgen Marsvin (Luggude, Sønder og Nörre Asbo, Bjære og Gydinge herreder) kunne vorde til ens med dem om*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 70—71.

[1] *Missivet til de tre mænd udgik først 20. oktbr., jfr. anmærkning til åb. brev 1566 20. oktbr. ndfr.*

336.

1566 20. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til provster, præster og bønder i Sælland, Møn, Falster, Låland, Fyn, Langeland og Tåsinge om, at vi erfare, at vort krigsfolk af brøst for proviant vil begive sig til Halmstad og proviantere sig der for derpå igen at begive sig mod fjenderne; vi have derfor befalet N. N.*[1] *at handle med dem om at komme os til hjælp med det meste brød og havre, de kunne afstedkomme, så det straks kan afsendes til Halmstad.*

Tegn. o. a. lande 9, 75—6.

[1] *S. d. udgik missiver til Eskil Göje om at handle med dem i Fyn, Langeland og Tåsinge, til Björn Andersen i Sælland og Møn, til Jørgen Munk i Fredriksborg læn, Klavs Hvitfeld i Låland og Falster, jfr. åb. brev 1566 14. oktbr.*

337.

1566 21. oktbr. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om, at han skal tage af de nederlandske skibe, som komme i Sundet og*

begære at passere, deres told og bepligtelse, at de ikke skulle løbe til fjenden, og så lade dem løbe.

Tegn. o. a. lande 9, 76.

338.

1566 31. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Froste, Fers, Gers, Albo og Villands herreder om, at vi have befalet Jørgen Bille med det förste at udskrive af herrederne alle gårdmænd, pebersvende, bartholomæusdrenge og andre løse karle, som findes på landet eller ere inddragne i købstæderne, hvem de end tilhøre, eller på hvis gods de findes inddragne; de skulle derfor tilhjælpe Jørgen Bille at udnævne dette folk og ikke fordølge nogen; de, som udskrives, skulle være ham lydige, i hvad han på vore vegne tilsiger dem, eller straffes uden al nåde; hvis nogen af adelen eller andre gör hold på nogen, som udskrives, ville vi lade straffe der over, som ved bör*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 83–4.

[1] *Se videre åb. brev 1567 21. april.*

339.

1566 11. novbr. (Frederiksborg.) *Missive til nogle købstæder om, at vi behøve nogle skibsbyggere til at færdiggöre vore orlogsskibe, som vi lade bygge for vort slot København, og om, da vi have erfaret, at der findes sådant folk i deres by, ufortøvet at sende dem hid med deres redskaber, både de, som ere nævnte ved navn, og andre*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 97—8.

[1] *Liste over de udskrevne skibsbyggere findes i tillæg.*

340.

1566 20. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vore Danmarkes riges råder, da der til vort krigsfolks besolding behov göres en stor sum penge, have bevilget os en skat*

og landehjælp af dem, og efterdi der for os kommer mangfoldige klager over, at de fattige besværes lige ved de rige, og at den ene ikke vil hjælpe den anden, have vore råder samtykt, at samme hjælp skal oppebæres således, at hver mand skal give af hver plovfærdige okse, han ejer, og hver ko 4 sk., hvert ungnød 2 sk., hver kalv 1 sk., hvert får 1 sk., hver ged 1 sk., hvert svin, som er over 1 år gammelt, 1 sk., hver hest 4 sk., hvert øg 2 sk. og af hver fole eller føl, som ikke er år gammelt, 1 sk.; skatten skal udgives i rund mønt og ydes inden førstkommende fastelavn[1], *og den, som skriver*[2] *skatten, skal give hver bonde en seddel på, hvor meget han skal udgive.*

Tegn. o. a. lande 9, 106—7.

[1] *Fritagelse som i åb. brev 1565 28. septbr.*

[2] *Til at oppebære og skrive skatten blev ved missive af s. d. udnævnt en eller flere lænsmænd for et eller flere læn eller ét stift ad gangen.*

341.

1566 6. decbr. (Viborg.) *Missive til Søvren Kier, tolder i Kolding, hvorved der tilsendes ham et åbent brev*[1] *om, hvorledes der skal forholdes med det fæ og kvæg, som drives gennem Kolding til markedet; hvis noget fæ drives gennem byen imod dette brev, skal han stå til ansvar derfor* (skulle vi vidit hos tig).

Tegn. o. a. lande 9, 113—14.

[1] *Et sådant brev er ikke blevet indført i kancelliregistranterne, med mindre der sigtes til det ndfr. med datum 1567 1. jan. trykte brev.*

342.

1566 6. decbr. (Viborg.) *Åb. brev til adelen og alle andre, gejstlige og verdslige, som have frit jordegods i Nörrejylland, om, at vi have handlet med vore tro råder og undersåtter af adelen om hjælp til vort krigsfolk, og da blev samtykt, at der skulde oppebæres af alle, som have frit jordegods, så og af vore egne slotte*

og gårde over alt riget 12 dlr. af hver læst korn, regnende 36 tdr. byg eller 30 tdr. rug eller 60 tdr. havre for 1 læst; 1 fdg. smör eller 1 bolgalt eller 1 fed ko eller 1 okse for 1 pd. korn. Denne hjælp skulde oppebæres af her Jørgen Lykke, ridder, Holger Rosenkrandz, Otte Brade og Jørgen Rosenkrandz, vore råder, og overantvordes vor kansler Johan Fris og Peder Oxe. Derfor skulde de møde i Viborg til förstkommende kyndermøsse *med registre og jordebøger og hver lænsmand med kronens jordebog* (och underskedligen paa eders egen genant) *og udgive samme hjælp* [1].

Tegn. o. a. lande 9, 115—16.

[1] *Peder Bille fik brev om 5. dag jul (i registranten står:* julu*) förstkommende at begive sig til Ringsted og der sammen med Peder Oxe handle med adelen i Sælland, Møn, Låland og Falster om at komme os til hjælp af deres arvegods ligesom adelen i Jylland. S. d. dag fik Børge Trolle brev om sammen med Peder Bille at oppebære den hjælp af alt frit jordegods, som denne og Peder Oxe skulde se at få bevilget, og siden levere den til Johan Fris og Peder Oxe (a. st. 114—15). S. d. fik Johan Fris og Frans Brokkenhus brev om at handle med adelen i Fyn, Langeland og Tåsinge om en lignende landehjælp; ligeledes her Otte Krumpen, her Peder Skram og her Lave Brade om at handle med adelen i Skåne og Halland. Endelig udgik s. d. åb. brev til alle, som frit jordegods ejede* ofver alle vore lande N. N. *om at møde i Ringsted förstkommende 5. dag jul (a. st. 117). Den skånske og hallandske adel undslog sig for landehjælpen og sendte sine fuldmægtige til kongen, hvorfor denne 1567 21. jan. sendte dem et formaningsbrev om at betænke rigets lejlighed og henviste til deres fuldmægtige om nærmere svar (a. st. 9, 140). Da dette svar ikke syntes at være nåt til alle, blev der ved åb. brev af s. å. 14. febr. sammenkaldt et møde i Malmø til söndag oculi, hvor alle skulde indfinde sig og få kongens svar at høre af deres fuldmægtige, hvorefter de straks skulde udgive den hjælp, som de andre undersåtter af adelen i riget havde gjort (a. st. 165). Åb. brev af s. å. 20. jan. bød alle, som eje frit jordegods i Sælland, Låland og Falster om inden förstkommende* kyndermisse, *at udgive den os samtykte hjælp til Børge Trolle og Peder Bille (a. st. 9, 138). Tilsvarende brev til Fyn, Langeland og Tåsinge findes ikke i registranten, men ved åb. brev 1567 18. febr. indkaldtes restancerne af den bevilgede hjælp, der har samme störrelse som hjælpen af Jylland (a. st. 162).*

Man må herefter antage, at landehjælpen er blevet oppebåret med samme störrelse over hele riget, hvormed også stemmer det hos Jacobsen: Det danske skattevæsen o. s. v., s. 196—7 trykte missive af 1567 25. jan. (Tegn. o. a. lande 9, 145), som forudsætter, at de, som have frit jordegods »over alt riget«, svare samme skat, og derfor også forlanger den af enkedronningens livgeding, jfr. også åb. brev 1567 12. febr. ndfr.

343.

1566 6. decbr. (Viborg.) *Åb. brev om ophævelse af de af kongen udgivne beskærmelsesbreve mod anlæg af processer om faste ejendomme.*

Tegn. o. a. lande 9, 116.

Efterti mangfoldige klagemaal for os hafver verit, hvorledis at dend [tid] vi giorde det første taag ind uti Sverig, lode vi nogen vore brefve udgaa, at ingen forføllinge eller delemaal skulle ske paa nogen egendomsgods dend stund, denne feigde varer, och mange deris ret for dend orsage skyld hafver verit dennom forholdit fore til herritsting, lantsting och ander stets, da paa det at hver af vore undersotte maa vederfaris, hvad loug och ret er, ville vi, at hvis brefve, som vi her til dagis uti saa maade hafve ladit udgaa, skulle icke mere gielde, och skulle lantsdommer[e], herritsfogeder och andre dommere vere forplicht at hielpe hver mand loug och ret efter lougen och recessen och icke anse nogen de brefve, som vi her til dags och til denne dag uti saa maade hafve ladit udgaa. Bedendis der fore alle lantsdommere, herritsfogeder, birkefogeder och alle andre dommere, som nogen vore undersotte kommer fore uti rette, at i rette eder efter at dømme och hielpe dennom til rette efter lougen och recessen och icke anse de brefve, som tilforn uti saa maade ere udgangen.

344.

1566 22. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Skive* (Skiufve) *bys privilegier.*

Reg. o. a. lande 9, 26.
Koncept.

345.

1567 1. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at alle husdyr, som sælges på Kolding marked til udførsel til Sønderjylland, skulle fortoldes der i byen.*

Reg. o. a. lande 9, 33.
Koncept.

Vi ere komne udi forfaring, hvorledis at hvis fe och kveg, som kommer til Kolding markit, fortoldis der icke, men de, det did føre, gifve fore, at de paa andre vore toldsteder ville tolden udrette, der med møgit bortdrifvis ufortoldit, och vor och kronens ret och rettighed der ofver forsømmes. Ti ville vi, at her efter der om saa holdis skal, at alle de øxen, kiøer, tiure, heste, fuoler och øeg, som kommer til Kolding markit och blifve der solt at føris ind udi førstendomit, de skulle udi Kolding fortollis, och skal lensmanden paa vort slot Koldinghus med vor toldere der udi byen hafve flitig tilsiufn, at ingtet fe eller kveg tilstedis ind udi førstendomit at drifvis, før end det er udi Kolding fortolnit, och at vor och kronens rettighed icke forsømmis. Findis der och nogen indlendiske eller udlendiske, som drifver enten øxen, kiøer, tiufre, heste, fuoler eller øeg enten at Riper veigen eller anden steds heden ad uloflig vadsteder, ad Eistrup, Møllevad, Hiardrup, Skanderup, Klegebek eller nogen anden uloflig vadsteder udi Anst herrit eller Malt herrit, før end det er fortolnit udi Kolding, och forskrefne vor tolder der for er paa vore vegne betalit och tilfritsstillit, da skal hand hafve forbrut alt, hvis hand hafver med at fare, och der til straffis paa lifvit.

346.

1567 5. jan. (Kolding.) *Missive til Søvren Kier, tolder i Kolding, om, at han, da han havde givet til kende, at købmændene, som forgangen år dreve øksne, og andre, som skulde tolde, gave de nye forbudte daler*

til told, og at vi derved lede skade, fordi vi måtte forbedre dem med opgæld, når de igen skulde udgives til vort behov, herefter skulde annamme til told gamle (og uforslagne) *daler, som igen kunde udgives og ikke vrages, og hvis nogen ikke havde gamle daler, skulde han på hver ny daler oppebære så mange lybske skilling, at den kunde göre fyllest for 31 sk. lybsk. For den opgæld, som han forgangen år havde udgivet på vore vegne på de nye daler, han oppebar, skulde han dette år tage fyllest af dem, som udgave disse nye daler.*

Tegn. o. a. lande 9, 129.

347.

1567 24. jan. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til adelen i Fyn om ordningen af dens rostjæneste.*

Reg. o. a. lande 9, 124—26.

Eftersom vi ved vore rigens raad, Johan Fris til Heslegagger, vor cantsler, och Frands Brockenhus til Branxstrup, loed handle med eder om en hielp af eders goeds, efter som vore kiere tro undersotte ridderskabit udi vort land Nørrejytland os bevilliget och samtykt hafve, det i os underdanigst hafve indrømbt, hvor fore vi eder ville hafve naadigst betackit, och efterdi at i ved forskrefne vore raad hafve underdanigst ladit gifve til kiende och eder beklagit dend besverring, i saa vel som andre rigens indbyggere af adelen udi denne langvarinde feigde haft hafve besønderligen udi det, at i forskrifvis med eders heste och harnisk at ligge udi Skaane och der at fortøfve paa eders egen omkostning lenge før, end nogit tog gaar for sig, da endog sligt her til dags er sket for dend aarsag skyld, at vi icke kunde hafve bevilliget det tydske krigsfolk at updrage saa betimmen, som vi hafde agtet och gierne set, ville vi her efter naadigst forskaffit, at i med saadanne besverring, saa møgit mest mueligt er, skulle blifve forskaanit.

1. Och skal hver riddermandsmand mue fortøfve

hiemme, til saa lenge nogit tog skal ske, och nar i, som rustning ere pligtig at holde, skulle giøre nogit tog, ville vi lade forskrifve eder 14 dage tilforn, paa det at i icke lenge skulle ligge och fortøfve paa eders egen omkostning, och nar i komme ofver grendsen, skal det holdis med eder, efter som af gammel tid hafver verit sedvanligt.

2. Bedindis eder der for och naadigst begiere, at i holde eders rustninge ferdige och aldtingeste sidde til rede, saa at nar i fange vor skrifvelse, at i da dag och nat uspart kunde vere til stede at drage emoed vore och rigens fiender.

3. Vi ville lade befördre, at i icke lenge skulle blifve liggendes paa grendsen, efter at i ere kommen tilsamen; i ville der for hafve eders rustning ferdige, saa i kunde drage ofver paa en tid; ti dersom nogen forhaling sker, och i icke tilsamen fremkomme, nar i blifve forskrefvne, och da en part blifve foraarsagit at tøfve efter de andre, da skal det vere eders egen och icke vor skyld.

4. Och dersom nogen for sin alderdoms och skrøbeligheds skyld icke sielf kand ride paa nogen reigse, skal hand fremskicke udi sit sted saa mange gerust heste och karle, som hand fore taxerit er, eller och udi det sted vere pligtig at gifve os saa mange pendinge, som vi kunde besolde saa mange ryttere med, som hannom bør at holde, som er om maaneden 12 daler paa hans egen persoen och 10 daler paa hver hest, som hand der foruden er pligtig at holde rigit til tienniste.

5. Findis och nogen formuende riddermandsmand, som udi denne nerverindes feigde hafver det forfald, at hand icke kand eller vil sielf ride, hand skal vere forpligt at forskaffe en riddermandsmand udi hans sted med hans rustning eller at gifve hver maanet paa hans persoen 12 daler til at besolde en riddermandsmand med och 10 daler paa hver hest, saa mange hand er pligtige at holde,

efter som forskrefvit staar, och same pendinge skal hand til rette tide udgifve och betale, saa frambt hand icke vil stande til rette, om nogen forsømmelse der udi findis.

Bedindes eder alle och af hver serdelis naadigst begiere, at i hafve eders rustning ferdige, saa at nar behof giøris och tilsiges, at i da aldtingeste kunde vere til rede at gifve eder paa reigsen, vor och rigens, saa och eders egen skade at afverge. Vi ville egien vere eder en naadigst herre och koning och eders gafn och beste vide och ramme, som vi vore tro undersotte pligtig ere.

348.

1567 30. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til tolderen i Rødby om takst for færgefarten mellem Rødby og Heilighafen eller Femern.*

Tegn. o. a. lande 9, 150.

Vid, at os adskillige klage forekommer af indlendiske och udlendiske, som fergestedit der samme steds besøger, hvorledis at de hart och ofver det, som billigt och ret er, besvergis med fergeløen, saa at hvem der ofver skal, maa nu gifve mere end dubbelt saa møgit, som uti fremledne tid sedvonligt hafver verrit, desligiste naar nogen kommer, som ofver vil for pendinge, tiltrenge de rige och formuende der uti Rudbye dennom at ville ofverføre, och naar nogen kommer med vore pasbord och skulle fri ofver, da nødis de fattige til at seigle och fange der intet fore, da paa det at al ting der med maa ligeligen tilgaa, hafve vi giort der paa saadan en skik, hvilken vi al tid her efter ville hafve holdet uti saa maade:

1. Hvilken indlendiske eller udlendiske, som did kommer och ofver vil for pendinge, skal gifve om vinteren af en skude med fuld lad fran Rudbye och til Helgehafven 10 mrk. och om sommeren 8 mrk., item om vinteren af en skude med sit fulde lad fran Rudbye och til Femern 5 mrk. och om sommeren 3 mrk., och icke mere; findis

nogen fergemand at tage mere, end som forskrefvit staar, hand skal hafve forbrut sin skude til os.

2. Och naar nogen kommer och vil ofver och tilbiuder at ville gifve af skuden, efter som forskrefvit staar, da skal skipperen, som det da tilkommer at ofverføre, vere plictig at føre hannom ofver och icke at tøfve efter flere.

3. Sammeledis skal det her efter gaa omkring eblant dennom, som ferger och skuder hafve, saa at naar en hafver ofverført, skal hannom icke tilstedis egien at føre, før end de andre alle och hafve ført, saa at dend ene icke skal mere besvering paaleggis end dend anden, och skal det gaa ligeligen til emellom dennom baade med de, som skulle ofverføre[s] for pendinge, och de, som fri ofverføris.

4. Findis nogen her emod at giøre, skal hand hafve forbrut hans skude til os.

5. Ser och vor toldere med nogen egiennom fingre och icke holder der ofver, at det gaar udi alle maade, efter som forskrefvit staar, ret til, da skal hand hafve forbrut hans boeslod til os.

349.

1567 12. febr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at vore Danmarkes riges råder og menige adel og ridderskab her i riget for den store pengesudgift, som vi have haft i nærværende fejde mod Sverige, og som daglig påhænger os til vort krigsfolk og andet rigens behov, have bevilget os*[1] *af hver læst korn, de selv eje eller have i pant eller forlæning, 12 dlr., beregnende i en læst byg 36 tdr., i en læst rug 30 tdr., en læst havre 60 tdr., en fjdg. smör, en bolgalt, en fed ko og en okse hver for 1 pd. korn, dog undtaget adelens egne sædegårde, som de selv holde avl på, og de møller, som ligge for samme sædegårde og male*

[1] *Se åb. brev 1566 6. decbr.*

frit for herskabet. Herimod tilsige vi dem at ville annamme slig hjælp af dem for en velvillige, taknemelige skienk och forering *og ikke for nogen pligt, og skal hverken de eller arvinger være pligtige at give slig hjælp eller anden beskatning.*

Reg. o. a. lande 9, 200—1.

Koncept.

Original udfærdigelse på pergament med kongens segl i rigens råds breve.

350.

1567 22. febr. (Frederiksborg.) *Missive til tolderne i Ribe, Kolding, Assens, Middelfart og Rødby* (Rudby) *om, at vi på grund af den store pengesudgift, som påhænger os til vort krigsfolk, med vore Danmarkes riges råders råd ville lade oppebære af købmænd og andre, som dette år drive øksne, 1 dlr. af hver okse over den sædvanlige told. Tolderne skulle, hvis de ville undgå vor vrede og unåde, holde dette hemmelig* (stille och aldelis uformeldet) *hos sig og ikke sige nogen noget derom, för købmændene komme med øksne på toldstedet.*

Tegn. o. a. lande 9, 181—82 jfr. 198.

351.

1567 23. febr. (Frederiksborg.) *Missive til Lave Venstermand om i købstæderne og på landsbyerne i Låland og Falster og på de omliggende øer at udtage 50 tømmermænd og skibsbyggere og om på landsbyerne og i alle fiskerlejerne at udtage 300 gode bådsmænd og med det förste sende vor admiral Evert Bild et register over dem*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 184.

[1] *Se åb. br. 1567 22. mars.*

352.

[*1567 24. febr.* (Kiøbenhafn.)][1] *Missive til følgende om at holde postklippere:*

[1] *Dette datum har det foregående og efterfølgende brev i registranten.*

Björn Andersen skal holde i København 4 postklippere, som skulle føre [post] til Køge, Roskilde, Helsingør og Fredriksborg; i Roskilde 2, som skulle føre [post] derfra til København og til Ringsted, og i Køge 2, som skulle føre [post] derfra til København og til Tryggevælde.

Holger Rosenkrandz skal holde i Tryggevælde 2 postklippere, som skulle føre [post] derfra til Køge og til Præstø.

Børge Trolle skal holde i Præstø 2 postklippere, som skulle føre [post] derfra til Tryggevælde og til Vordingborg.

Peder Oxe skal holde i Vordingborg 2 postklippere, som skal føre [post] derfra til Præstø.

Klavs Hvitfeld skal holde 2 postklippere ved Gåbense (Gobenes) *færgested, som skulle føre [post] til Maribo.*

Abbedissen i Maribo skal holde 2 postklippere, som skulle føre [post] derfra til Rødby (Rudbye) *og til Gåbense* (Gobenes) *færgested.*

Abbeden i Ringsted skal holde 2 postklippere, som skulle føre [post] derfra til Sorø og til Roskilde.

Abbeden i Sorø skal holde 2 postklippere, som skulle føre [post] derfra til Andvorskov og til Ringsted.

Prioren i Andvorskov skal holde 2 postklippere, som skulle føre [post] derfra til Sorø og til Korsør.

Fru Pernille, Otte Ruds, skal holde [i Korsør] 2 postklippere, som skulle føre [post] til Andvorskov, og en god, stærk båd, som kan føre kongens folk over.

Eskil Göje skal holde [i Nyborg] 2 postklippere, som skulle føre [post] til Odense og i lige måde en god båd, som kan føre kongens folk over til Korsør.

Evert Bild skal holde i Odense 2 postklippere, som skulle føre [post] derfra til Nyborg og til Assens, og i Assens 2 postklippere, som skulle føre [post] til Odense.

Tegn. o. a. lande 9, 185—86.

353.

1567 25. febr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og rådmænd i købstæderne om, at vi nu straks efter påske agte at lade vore orlogsskibe løbe i søen mod vore og rigens fjender; vi bede derfor og ville, at de skulle udgöre et antal*[1] *bådsmænd, skippere, styrmænd, bartskærere, pibere og trommeslagere og sende dem med en rådmand for hver by til vort slot København til förstkommende qvasi modo geniti, hvis de ikke ville stå os derfor til rette; ligeledes skulle de straks* (dag och nat uspart) *sende et antal*[1] *tømmermænd.*

Tegn. o. a. lande 9, 187—89.

[1] *Liste over det fra de enkelte byer udskrevne mandskab i tillæg.*

354.

1567 25. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne stiftsvis i landene vest for Sundet, undtagen Låland, Falster og Møn, om, at vi behøve et antal bådsmænd til vore orlogsskibe og derfor have affærdiget nogle gode mænd*[1] *til at drage om i landsbyerne ved søsiden, fiskerlejerne og omliggende øer, for at udskrive bådsmænd, saa at de kunne være tilstede i København søndag qvasimodo geniti, som er søndag efter påske. De skulle give lænsmændene klare registre på, hvor mange bådsmænd, der udskrives i hvert læn, for at de siden kunne sørge for, at de komme tilstede til bestemte tid til København, hvorhen vore fogder og lænsmænd skulle lade føre dem af deres egne tjænere, som skulle medbringe hine registre; hvis ikke de udskrevne komme tilstede, ville vi vide det hos dem selv, og hvis nogen udskreven sidder overhørig, ville vi lade straffe der over uden al nåde.*

Tegn. o. a. lande 9, 191—2.

[1] *S. d. udgik missive om udskrivning af bådsmænd til Palle Jul (fra Riber stift 300), Henrik Gyldenstjærne (fra Viborg stift og Vendelbo stift 300), Peder Munk (fra Århus stift 400), Eskil Göje og Gabriel Skinkel (fra Fyn 200), Otte Galskøt (fra Langeland 100), Erik Basse og Henrik Nielsen (fra Sælland og Samsø 250).*

355.

1567 25. febr. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev til bønderne i landene vest for Sundet, hvem de end tjæne, om, at de efter vore Danmarkes riges råder, som hos os tilstede ere, deres samtykke skulle til vore orlogsskibes behov, som vi straks efter påske agte at udruste mod vore og rigens fjender, give os en madskat således, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give 1 fdg. smör, 5 sider flæsk, 5 fårekroppe, 10 gåsekroppe, 10 tdr. øl vel forvarede med 10 bånd på hver tønde, og 5 tdr. vel baget kavringbrød; skatten skulde være forsendt til København inden förstkommende påske dag*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 195—96.

[1] *I de jyske og fynske breve blev sat, at de, som i år havde udgivet hjælpesvin, skulde være fri for at give flæsk. — Fritagelse og opkrævning ligesom i åb. brev 1566 10. juni.*

356.

1567 25. febr. (Frederichsburg.) *Mandat om erlæggelse af lastepenge af de skibe, som sejle gennem Øresund og Storebelt.*

Uddrag på tysk, meddelt i en samling af afskrifter af aktstykker til Øresundstoldens historie (tidligere: Dske. Saml. 821), s. 113.

Peder Oxes navn bringes allerede fra gammel tid af i forbindelse med Øresundstolden, og gamle optegnelser tilskrive ham endogså, at tolden blev indført. I håndskriftet C 56 i det kongelige bibliotek i Stokholm står der med en håndskrift fra 17. årh. tilskrevet ved toldrullen af 1558 (jfr. ovfr. s. 88): Tolden udi Øresund hafver Peder Oxxe først paafunden; det bevisis paa Kronneborg paa dend sturre saael. *jfr. Joh. Francken: Beschreibung aller könige in Dennemarken, Magdeburg 1597 bl. G viii:* Peter Ochsz hat den zoll zu Cronenburgk vffbracht. *Den rette mening heraf kan kun være, at den forhöjelse i form af lastepenge, som gaves tolden i Fredrik II.s tid, og som den senere med en delvis afbrydelse beholdt, skyldtes Peder Oxes initiativ. Således udtale også Holberg: Danmarks riges historie 2, 491, og Ryge: Peder Oxes liv og levneds-*

beskrivelse s. 201, sig, men de kende reformen kun af hollandske kilder og henføre den til 1566. Mærkelig nok synes den fuldstændige tekst ikke at være bevaret til denne »berygtede« (T. Lund: Historiske skitser s. 76) og »vigtige« (Heise i Histor. tidsskr. 5. række 5, 382) forordning, hvor efter tolden ikke som hidtil skulde opkræves alene med et beløb for hvert skib, men tillige med en afgift enten af hver læst varer, som skibene havde inde, eller efter skibets drægtighed, når det var ballastet. Da forordningen blev stærkt modificeret året efter i anledning af diplomatiske forestillinger fra Nederlænderne og fra England (T. Lund a. st. s. 76—93), se missive 1568 17. juni (no. 419), har man formodenlig ikke villet indføre den i Kancelliets registranter, medens man dog indførte det missive, hvormed den oversendtes tolderne, af 27. febr. (no. 357), og det samme gælder et åb. brev af maj s. å., som noget forandrede mandatet af 25. febr., og omtales i miss. 5. maj (ndfr. no. 369). Nu kendes kun det nedenfor trykte tyske uddrag af mandat 25. febr., som synes gjort i 18. århundrede.

Und wollen fürtermenniglichen die segelation und schiffart durch unsere strömme Sund und [Belt][1] passefrei mit ihren schifen und inhabenden volk, güter und waren, ausgenommen kriegsmunition und andern verdächtigen waren, damit vnser feind der Swede gestercht, ostwertz und vestwertz auserhalb Sweden, dahin wir keine zufür gestatten, ungehindert durchstatten und passiren lassen, jedoch mit dem ausdruchlichen bescheid und vorbehalt, das uns von jeder last weitzen, korn, rocken, maltz, mel, habern und alle anderen angeladenen gütern und waren, so durch geschifet, ein taller und von den ballasten jeder last ein halben taller zu lastgelt dieses jares unwegerlich gegeben und gereichet werde[2], obgerürter unser reichsregalien, freiheit und gerechtigkeit gäntzlich unschädlich und unver-

[1] *Jfr. miss. 1567 27. febr. (no. 357).*

[2] *Missive 1567 27. febr. og 5. maj (no. 369) viser, at ovenstående forordnings fuldstændige tekst må have gjort undtagelse med hensyn til Lybækkerne.*

greiflich. Gebieten und befelen darauf unsern zolnern in Oresund und Belt ernstlich solch lastgelt abgesatzter massen von den seefarenden und durchschifenden kauf- und handelsleuten unweigerlich und onne unterschied zu nemen und die fürter sonder vorzug und aufhalten neben erlegung der gewönlichen gebürlichen zollen passiren und segelen lassen.

357.

1567 27. febr. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne i Nyborg og Helsingør om, at der herhos sendes dem tvende breve, det ene*[1] *om det, de skulle oppebære af alle skibe, som komme for toldstæderne, det andet*[2] *om, hvorledes de skulle forholde sig med de nye daler, som ydes i told; de skulle derfor oppebære sådan lastegæld, som vort brev indeholder, af alle de skibe, som indkomme, med undtagelse af de lybske, og ligeledes med hensyn til de nye daler forholde sig efter vort brev.*

Tegn. o. a. lande 8, 198—9.

Koncept i Topogr. saml. på papir Helsingør no. 69.

[1] *Mandat 1567 25. febr. (no. 356).* [2] *Dette brev er ikke indført i kancelliregistranterne.*

358.

1567 6. mars. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om, at han, på det at de ballastede skibe ikke aldeles skulle passere frit, og på det at det noget måtte løbe til summa, af hvert ballastet skib skal tage* 1 ort af en daler for hver lest, det kand drage, och derudinden ramme vort gafn, om der er mere at bekomme. *Af de skibe med salt, sild eller andre ufordægtige varer, som ville løbe til Narva* (paa Narven), *skal han tage 2 dlr. af læsten, eftersom de kunne drage, hvad enten de have vin eller andre ædende varer inde, men de skibe, som ville losse her i riget, skulle være fri for lastegæld. De skibe, som løbe*

igennem, skulle give deres forpligt, at de ikke ville løbe til fjenden, og blive de (ofverveldigit eller) *taget af fjenderne og nødes de til at løbe med dem til fjendeland, skulle de, når de komme tilbage i Sundet, komme på toldboden med alt deres folk og hver især sværge for sig og vidne, at de bleve nødte og tvungne*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 214—15.

[1] *Forskellige meddelelser i brevet om afgörelse af enkelte tilfælde ere udeladte.*

359.

1567 11. mars. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev til landsdommerne over alt riget om den møntsort, i hvilken fald efter loven skal udlægges.*

Tegn. o. a. lande 9, 220—21.

Efterti os berettis, at der skal begifve seg stor trette emellom vore undersotte om hves mønt, som udleggis skal til fald efter lougen, och de, som blifve felde enten til 3 mrk. eller 40 mrk. sager, for deris faldsmaal udlegger klippinge, hvilke de, som dennom felt hafve, icke ville anname, och dommeren och fogitter besvere dennom der om at dømme; sammeledis fordrister seg och mange til at giøre vold, herreverk, husfred och andre brøde och siden udlegger klippinge for deris faltsmaal och achte icke om, hvad skalkhed de bedrifve, efterti de med slig ringe faltsmaal kunde afkomme, da paa det at slig trette maa afskaffis och der kand giøris en klar och visse besked, hvor efter dommeren och fogitter dennom uti sligge sager skulle hafve at rette, hafve vi med vore Danmarkis rigis raad det saa besluttit, at hvilke her efter blifver felde til 3 mrk. eller 40 mrk. sager, skulle udlegge deris fald uti rund mynt, och skal beregnis uti hver mrk. 16 sk. Bedendis och befalendis der fore alle vore fogitter, embitsmend och alle andre, at i retter eder efter at indtage af dennom, som blifve felde efter lougen, och strengeligen

biude alle vorre undersotte, som felde blifve, at i, efter som forskrefvit staar, uti lige maade for eders fald rund mønt udgifver.

360.

1567 13. mars. (Kiøbenhafn.) *Missive til lænsmændene i Skåne, Björn Kaas, Jørgen Tidemand; Jørgen Marsvin, Hak Ulvstand; Jakob Sparre og Børge Trolle, om straks, da vi have brøst for tømmermænd og skibsbyggere til vore orlogsskibe, i købstæderne og på landsbyerne at udtage de fleste hus- og skibstømmermænd, som ere at få, og* (dag och nat uspart) *sende dem til vort slot København, hvor vor admiral Evert Bild skal give dem videre besked.*

Tegn. o. a. lande 9, 223.

361.

1567 14. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i Bleking* (Bleginge) *om, at det efter deres supplik må være dem tilladt at salte og udføre det fæ og kvæg*[1], *som de kunne göre til bytte* (forøfre af fienderne), *og sælge det her i riget eller i Tyskland og igen købe, hvad de have fornøden til deres huses behov.*

Tegn. o. a. lande 9, 225—26.

[1] *Jfr. åb. br. 1564 3. septbr.*

362.

1567 14. mars. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne over alt riget om, at de her efter skulle tage* $^1/_2$ *dlr. til sise af hver tde. Rostokker øl, Vismar' øl, Sundisk øl og andet tysk øl, som indføres og sælges der i byen.*

Tegn. o. a. lande 9, 227.

363.

1567 20. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemestere og råd i København om, at de indtil videre*

må oppebære af alle, som brygge der i byen, en dansk hvid af hver skæppe malt, som forbrygges[1].

Tegn. o. a. lande 9, 243.

[1] *Et missive af samme dag til de samme viser, at pengene skulde anvendes til byens befæstning, som skulde være meget forfalden.*

364.

1567 22. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om dem, som modsætte sig den påbudte udskrivning af mandskab fra Låland og Falster.*

Tegn. o. a. lande 9, 250–51.

Vi ere komne uti forfaringe, hvorledis at vi nu siste gang[1] hafde afferdigit Lauge Venstermand at skulle omdrage uti kiøbstederne och paa lantsbyerne uti vorre lande Loland och Falster och der udtage et antal bodsmend och tømmermend til vorre orlougeskibis behof; da hafver Lauge Venstermand uti hvert sogen paa lantsbyerne udtagit 4 eller 6 mend, som skulle udnefne, hvilke bodsmend uti samme sogne boendis duelige vare at bruge paa vorre orlougskibe och vi och rigit kunde verre tiente med, hvilke forskrefne mend truis och undsigis baade af det folk, som blifver udskrefvit, och andre flere; desligiste understaar seg och mange af dennom, som uti kiøbstederne udskrifvis, och undsige borgemestere och raadmend for, at de dennom lader udskrifve, hvilkit vi for ingen del ville eller kunde lide eller tilstede.

1. Ti forbiude vi alle, ehvo de helst ere eller verre kunde, som forskrefne mend udnefne eller til kiende gifve, dennom at true, undsige eller i nogre maade at ofverfalde; fordrister seg nogen her emod at giøre och forskrefne mend for saadanne deris liudighed, de os bevisse, enten at undsige eller nogen ofverfald at giøre, da skulle de der fore hafve forbrod deris bodslod och der ofver straffis paa lifvit uden ald naade.

[1] *Missive 1567 23. febr.*

2. Findis och vorre fogitter, embitsmend eller andre nogen, som seg uti sleg maade mutvillige bevise, at hanthafve eller tage uti forsvar, da ville vi vide det hos dennom.

3. Bedendis och biudendis der fore forskrefne mend, som Lauge Venstermand hafver udtagit til forskrefne skibsfolk at udnefne, at i rette eder efter for hannom at framsige och tilkiendegifve alt det skibsfolk, som i uti hvert sogen kiende och i kunde tenke, at vi och rigit kunde verre tient med, och ingen af dennom fordøler for vild, venskaf, gunst eller gafve skyld, hvad heller de tienne preste[r], fogitter eller nogne andre, eller paa hves gods de findis, under eders bodslods fortabelse, och at i der udinden ere Lauge Venstermand ludige, uti hves hand eder paa vorre vegne tilsiger. Och hafve vi befallit Lauge Venstermand at skulle hafve flittig opseende med, at slig vor alvorlig vilge och befalinge fuldgiøris och efterkommis, och der udinden at giøre och lade, hves os och rigit kand verre gafnligt.

365.

1567 11. apr. (Frederiksborrig.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, stiftsvis* (til alle stifterne) *om, at tienden skal ydes efter ordinansens og recessens lydelse.*

R: Tegn. o. a. lande 9, 273—74.
F: den fynske udfærdigelse i Karen Brahes mskr. 280.
S: den sællandske udfærdigelse.
K: Koncept.

Trykt efter F hos Rørdam: Kirkelove 2, 94—5, efter afskrift af S i et håndskrift af Roskilde landemodes akter og i moderne omskrivning i N. kirkehist. saml. 2, 495—6.

For os er beklagit, at hos en part af eder skal findis stor uretferdighed uti eders tiende, som i aarligen erre plictige at udgifve, udi saa maade, at mange understaae dennom, naar de føre deris korn ind om høsten, at udlede det aller verste korn, der eblant findis, och det til

tiende[1] udgifve; sammeledis hvor de skulle gifve[2] dend tiende kierfve af alt deris korn, yde de icke under tiden uden halfparten och end stundom det, som mindre er, och der med bedrage baade os, kirken och presten och med slig deris uretferdighed først høiglige synder emod guds bud och befalning och siden giøre emod deris rette øfrigheds mandat, som er uti ordinantzen[3] och recessen[4] udtrøkt, (for hvilke sager gud gifver och under tiden ringe grøde paa jorden).

1. Ti bede vi eder alle och hver serdelis[5] strengeligen biude, at i rette [eder][6] efter her efter retferdeligen at tiende efter ordina[n]tzens och recessens liudelse.

2. Saa framt at dersom nogen mistenkis, at hand utroligen med sin tiende handlit hafver, skal vor lentsmand fuldmagt hafve at opkaste alt hans korn uti laen, och dersom hand da findis skyllig och icke retferdeligen tiendit hafver, skal vor lensmand lade straffe ofver hannom, som ved bør, uden ald naade.

[1] *Således og SK; F tilf.:* at.
[2] *Således og K; FS:* udgifve.
[3] *Kirkeord. 1539 bl. LVIII.*
[4] *Reces 1558 13. decbr. § 51.*
[5] *Således og KS; F forbig.:* serdelis.
[6] *Således KFS.*

366.

1567 21. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Gers, Villands, Froste, Albo og Fers herreder om, at det (eftersom det er dem for besværligt i overensstemmelse med vore breve*[1]*, som vi ofte have ladet udgå, at udgöre hver femte mand til at lade sig bruge i Bleking hos vor befalingsmand Jørgen Bille til at afværge indfald der i landet, hvorfor vore undersåtter ved grænsen tit overfaldes og plyndres og videre indfald i Skåne er at befrygte, og eftersom störste parten af de udgjorte fortrykke sig og sidde hjemme) skal være dem tilladt, da vi gærne ville forskåne vore undersåtter*

[1] *Åb. brev 1566 21. oktbr.*

for de besværinger, som påhænge dem, i stedet for hver femte mand at udgöre et antal skytter med rør og andre gode værger; de skulle derfor sende sådanne til Jørgen Bille, men hvis nogen, som bliver udgjort, bliver hjemme eller løber bort uden pasbord eller tilladelse fra Jørgen Bille, skal han uden nåde straffes på livet[1].

Tegn. o. a. lande 9, 295—97.

[1] *S. d. udgik missive om udtagning af skytter til Børge Trolle af Gers herred 3 roder, til fru Sidsel Ulvstand af Villands herred 4 roder, til Björn Kaas af Froste herred 8 roder, til Hans Spejel af Albo herred 3 roder og til Jakob Sparre af Fers herred 7 roder.*

367.

1567 25. apr. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne i Jylland og Fyn om, at det krigsfolk, som vi have affærdiget med vore orlogsskibe til Aggershus, som de Svenske have belagt, efter at være indfaldet i Aggershus læn, til undsætning for vore undersåtter der, er blevet forsynet med den fetalje, som var bestemt til orlogsskibene* (erre udspisede med en stor part af dend fettalie, som til vorre orlougsskibe var forordineret), *og at vi derfor bede dem komme os til hjælp med anden fetalje*[1], *som skal være tilstede i København inden førstkommende hellig trefoldigheds søndag.*

Tegn. o. a. lande 9, 302—3.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

368.

1567 30. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Sønder og Nörre Halland om, at de ikke, således som en part af dem have understået sig at göre, må bygge större skibe, end de tilforn plejede*[1], *til derpå til salgs at udføre större tømmer, end de af gammel tid gjort have, og ikke heller hugge sådant större tømmer til udførsel, for at skovene ikke derved skulle*

[1] *Se videre åb. brev 1569 19. avg.*

forhugges og fordærves; den, som her imod gör, skal have forbrudt, hvad han har med at fare.

Tegn. o. a. lande 9, 310—11.

369.

1567 5. maj. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, og Jørgen Vale, tolder i Nyborg, om forandring i de nylig givne bestemmelser om lastegælden.*

Tegn. o. a. lande 9, 314.

Som vi stackit siden skref deg til[1] och skickit deg der hos tvende vorre brefve, det enne[2] om lastgielt at opberge af de skippere, som komme der fore toldstedit, ingen undertagit uden de, som hafve hiemme til Lubek, det andit[3] hure du deg med de nye daler paa tolden forholde skal, da hafve vi siden det ene forskrefne vort bref om dend lastgielt nogit ladit forvandle och sender deg det her hos liggendis[3] efter, som vi det nu ville hafve. Bedendis deg och ville, at du deg der efter al tingest retter, och at du med dette bud egien forskicker til os det bref om forskrefne lastgielt indeholdendis, vi tilforn forsende til deg.

[1] *Miss. 1567 27. febr. (no. 357).*
[2] *Mandat 1567 25. febr.*
[3] *Disse breve findes ikke i kancelliregistranterne.*

370.

1567 22. maj. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at vi have undt Peder Oxe til Gisselfeld, vor råd, birkeret over alt Broby sogn i Ringsted herred, som tilhører ham selv, og skal han der lægge et birketing og holde en birkefoged. Til dette ting skulle ligge hans tjænere i Ulsø, Hasle, Vester Egede og Togsværd sogne.*

Reg. o. a. lande 9, 235—36.

371.

1567 22. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Smørum og Ølstykke herreder, hvem de end tjæne,*

om, at vi have samlet et antal krigsfolk til at bruge på vore orlogsskibe, og at vi ikke gærne ville besvære vore undersåtter omkring København med at underholde det; vi have derfor ladet forlægge krigsfolket på Amager, og nu skal hver 10 mænd af hine bønder til dets underholdning udgive og uforsømmelig føre til København, eftersom Björn Andersen, vor råd og embedsmand der, tilsiger dem, 6 sider flæsk eller lige så meget kød, 1 fdg. smör, 2 skpr. gryn, 4 tdr. brød, 10 tdr. øl og 4½ mrk. til at købe sild og anden fisk for; det stilles til deres betænkende, om de hellere ville udgive denne fetalje eller selv underholde krigsfolket.

Tegn. o. a. lande 9, 324—25.

372.

1567 7. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at Jacob Skram til Hastrup må lægge et birketing ved sin gård Hastrup således, at han der skal holde en birkefoged, og hans tjænere i Vrads herred i Ejstrup* (Etistrup) *og Nørre-Snede* (Snee) *sogn og i Nørrevang*[1] *herred i Tyrgod* (Tyrgo), *Brande* (Brandle) *og Vestre sogne skulle holde det for deres rette værneting*[2].

R: Reg. over alle lande 9, 75—6.

[1] *Herredsnavnene ere forbyttede i R.*

[2] *Se i øvrigt miss. 1567 22. novbr. i Tegn. o. a. lande 9, 436.*

373.

1567 14. [juni][1]. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at der til vort krigsfolks besolding påhænger os en stor pengesudgift, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os*

[1] *R har:* 14. augusti, *hvilket må være en fejl, da betalingsterminen, st. Lavrids dag, er 10. avg. Hint datum bör rettes til: 14. juni, tindfr. a. st. bl. 346—7 findes et missive af 12. juni s. å. til lænsmændene om at lade forkynde et medfølgende brev om skat af bønderne, medens et sådant brev med tilsvarende datum ikke er indført i registranten; brevet, til hvilket her sigtes, er sikkert det under 14. avg. indførte.*

en almindelig skat og landehjælp af dem, som skal udgives inden førstkommende st. Lavrids dag[1] *således, at o. s. v. som i åb. brev 1566 20. novbr. (skat på husdyr)*[2].

R: Tegn. o. a. lande 9, 381—82.

[1] *Nemlig fra Jylland, Fyn og Smålandene; inden Knud konges dag fra Sælland og st. Bartholomæi dag fra Skåne, se Grundtvig: Fredrik II.s statshusholdning, s. CLVIII.*

[2] *Fritagelse og opkrævning som i åb. br. 1565 28. septbr. med tilföjelse af, at lænsmændene skulle påse, at ingen med urette regnes for ugedagsmænd, og give hver bonde en seddel på hans skats beløb.*

374.

1567 14. avg. (Køpnehafn.) *Åb. brev om, at Hans Johansen, embedsmand på Silkeborg, skal lægge et birketing i Vejerslev* (Verslof) *by i Hovlbjærg* (Holbo) *herred i Nörre Jylland således, at han der skal holde en birkefoged, og bønderne i Vejerslev* (Verslef) *by, Borre* (Barre), *Ajt, Tungelund, Mondrup* (Mendrup) *og i Katvads mølle skulle besøge det som deres værneting.*

Reg. o. a. lande 9, 76—77.
Koncept.

375.

1567 19. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle, som søge fiskerlejerne i Nibe, Sebbersund, Stavn* (Stafvend), *Øland, Gøl og Nörholm om indkøb af sild til kongens behov.*

Reg. o. a. lande 9, 133—34.

Den følgende forordning er en udvidet gentagelse af åb. brev 1562 18. mars (ovfr. s. 180—81), som dog kun var rettet til fiskerlejerne i Nibe og Sebbersund.

Vi hafve befalit Erik Podbusk, vor mand, tienner och embitsmand paa vort slot Olborghus, sammeledis vor saltere Bertel Stinger der at skulle salte os 60 lester sild til vore slotte och orlougeskibis behof, och der fore ville vi:

1. at de paa vore vegne skulle hafve fri 2 dage om ugen at kiøbe sild til vort behof, naar dend best tilgaar,

och dend paa vore vegne til gode rede met vore pendinge efter gamble sedvon at betale, och skal samme dage vere, som de paa vore vegne sild kiøbe skulle, fran løgerdagen aften och til mandag ad aften.

2. Och skal forskrefne vor lensmand hafve goed upseende til alle nedkarle och vodekarle der samme steds, at de och komme och tilbiuder samme vor saltere deris sild, hves de fange paa samme tid, och ei skulle holde denom af veien der met, som de tilforn giort hafver.

3. Dersom nogen af forskrefne nedekarle eller vodekarle fordrister seg at vere vor saltere ofverhørige fore och icke ville lade dennom bekomme deris sild paa samme tid, som de fangindis vorder, och ei ville komme der met til land eller uptelie dend, førre samme kiøbedage ende hafve, da skal vor lensmand hafve macht til at straffe der ofver paa vore vegne, som ved bør.

4. Ti forbiude vi alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, indlendiske och udlendiske, enten kiøbe eller kiøbe lade nogen sild paa de dage udi hver ugge, som forskrefne vor lensmand och saltere paa vore vegne kiøbe ville, eller giøre dennom nogen forhindring paa samme vore fri dage och koningiskiøb, til saa lenge de fanger saa mange lester sild, som de paa vore vegne salte skulle.

5. Fordrister seg nogen her emod at giøre, da skulle de hafve forbrot, hves sild de hafve met at fare, och der til straffis som de, vore brefve och bud icke achte ville.

376.

1567 19. avg. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, om, at vi med vore Danmarkes riges råder have anset det for rådeligt, at de til vore orlogsskibe, som igen på foråret skulle udrustes, skulle udgive hver 10 mænd en god, færdig okse, som skal*

ydes på vort slot København inden førstkommende st. Mikkels dag[1].

Tegn. o. a. lande 9, 387.

[1] *Fritagelse og opkrævning bestemmes ligesom i åb. brev 1566 10. juni.*

377.

1567 12. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det, når nogen sognedegn på landsbyerne i Fyn dør, må tillades eftermanden, så længe han er degn i sognet, at få det degnebolig, som hører til kirken, med rente og tilliggelse frit uden stedsmål.*

R: Reg. o. a. lande 9, 136—37.

K: Håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter K hos Rørdam: Kirkelove 2, 100—1.

378.

1567 17. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at de sogne i Fyns stift, som ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne fra skolen i nærmeste købstad.*

R: Reg. o. a. lande 9, 137—38.

K: Afskr. efter original udfærdigelse i manuskr. 280 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter K hos Rørdam: Kirkelove 2, 101—2.

Vi ere komne udi forfaringe, at skolerne udi Fyens stigt skulle hafve møggit ringe indkomst, saa at de personer, som samme skoler besøge[1], icke hafve, der met de dennom kunde underholde, hvor fore mange fororsagis at ofvergifve bogen, som ellers udi fremtiden vel kunde tiene religionen. Da paa det forskrefne skoler saa møggit des bedre kunde blifve ved macht och ungdommen udi bogelige kunster forfremmis och uptuchtes gud och dend christelige[2] kirke til lof och ære, hafve vi af vor synderlig gunst och naade unt och tillat . . ., at naar nogen sogendegen paa landsbyerne boendis døer och afgaar och det sogen, som ledigt blifver, ligger paa 2 mile ner[3] kiøbstederne, da skal samme sogen egien forsørgis met en

[1] *Således K; R:* besøger.

[2] *K:* christen.

[3] *Kirkeord. 1539 bl. LXXI siger kun:* ligge noget ner.

degen af skolen udi dend kiøbsted, som det[1] nest och beleiligst[2] ligger, och dend person, som til degen blifver forordinerit, at nyde al degnerente och rettighed af samme sogen[3], efter som dend afgangne degen for hannom haft hafver, dog at der tilsettis de degne, som duelige ere och kunde lere och undervise det unge folk udi sognet deris catechismum och børnelerdom, efter som ordinantzen[4] udviser; der til met giøre sognefolkit dend tilbørlige tienniste i kirken och uden, en sognedegen pligtig er.

[1] *K:* der.
[2] *K:* bekvemligst.
[3] *K forbig.:* af . . . sogen.
[4] *Kirkeord. 1539 bl. LXXI.*

379.

1567 21. septbr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at Otte Rud eller hans hustru fru Pernille Oxe, som i sin husbonds fraværelse har ansøgt derom, må lægge et birketing ved Sæbygård i Vendsyssel mod der at holde en birkefoged, og Sæbygård og Sæbygårds mølle så og deres bønder i Volstrup sogn, som ligge til Sæbygård, skulle ligge til birket tillige med følgende gårde: Langtved* (Langeved), *Menhave, Ageled, Fuglsang, Solsbæk* (Sulsbek), *Ugerholt* (Ugelholt), *Ørkhede* (Ørheiden), *Dyrheden, Kragelund, Kneverheden og Stenshede, hvilke gårde herefter må ligge i Volstrup sogn; end videre i Hørby sogn: i Vesterestrup 1 gård, i Østerestrup 2 bol, i Estrup 1 gård og 3 gadehuse, Fagerholt, Bunkehule, Skærpinge, Melsthave, Løbtved og Felleren.*

Reg. o. a. lande 9, 83—84.
Koncept.

380.

1567 26. septbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til købstæderne på søsiden i Skåne om, at intet rug, byg eller havre må udføres af Skåne för end förstkommende jul.*

Tegn. o. a. lande 9, 406.

381.

1567 28. septbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til dem, som have kronens læn i pant, på afgift eller for genant*[1], *om, at nogle af vore Danmarkes riges råder, som her tilstede ere, til den store pengesudgift, som os påhænger, ville komme os til hjælp med* $^1/_3$ *af dette års visse rente af de læn, som de have af os, og det inden förstkommende jul, og skal det regnes dem, som ville give penge i gamle dalere, hver tde. korn for 1 dlr., 1 tde. smör for 12 dlr., 1 tde. honning 8 dlr., 1 fed ko 8 mrk., 1 slagtokse 3 dlr., 1 bolgalt 2 dlr., 1 får 1 mrk. dske., 1 lam 12 sk., 1 gås 4 sk., 2 höns 2 sk., 1 tde. sild 2 dlr., 1000 hvillinger 8 dlr., 1000 flyndre 10 mrk. dske.; de skulle derfor også udgive til os en sådan hjælp inden jul, eftersom Holger Rosenkrandz for Jyllands vedkommende og Peder Oxe for Sællands, Lålands og Falsters nærmere tilsige dem*[2].

K: Koncept.

R: Tegn. o. a. lande 9, 406—7.

Trykt efter R hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 198—99.

[1] *R har i overskrift:* ofver alt Danmark.

[2] *Fyn er der ikke tale om i denne sidste tilföjelse, som kun findes på K.*

382.

1567 1. oktbr. (Kiøpenhafn.) *Åb. brev om tilladelse til, at de karle, som borgemestre og råd i København efter deres beretning ville tage i tjæneste til at våge i portene, på voldene og om natten i gaderne, og hvilke de ville lönne af byens penge, skulle blive tilstede i byen og kun bruges, hvor borgemestre og rådmænd have dem behov.*

Reg. o. a. lande 9, 259.

Orig. udfærdig. på pergament med kongens segl i Københ. rådstueark.

Trykt efter denne hos O. Nielsen: Københ. diplom. 1, 438.

383.

1567 7. oktbr. (Avensøe.) *Åb. brev om fordelingen af byens tynge mellem indbyggerne i København.*

R: Reg. o. a. lande 9, 260.

O: Original udfærdigelse på pergament med kongens segl i Københavns rådstuearkiv.

Trykt efter O hos Nielsen: Københavns diplomatarium 1, 439—40.

Efterdi borgemestere och raadmend udi vor kiøbsted Kiøpnehafn hafve[1] ladet berette for os, at der skal vere mange der udi byen boendis, som sidde skattefri och ingen besveringe ville drage met de andre borger och byes indbyggere, men dennom alenne ville befri der met, at de ere udi vor tienniste, och ligevel bruge stor neringe met kiøb och sal, de andre, der skatter och skylder, til stoer[2] skade, da paa det at vidre klage der om for os icke komme skal, ville vi, at der met her efter saa holdis skal, at alle borger, som bygge och boe udi Kiøpnehafn och bruge kiøbmandskaf och andre[3] borgelige neringe, skulle alle skatte och skylde och drage met udi hves besveringe byen paakommer, efter som de hafve neringe til, dog her med undertagit klerkeriet och de geistlige, som ordinantzen holder fri[4], saa och bogtrøcker och bogfører, som alrede hafve vore privilegier, tisligiste de, der hafve vor kiere herre faders eller vore brefve at skulle mue sidde skattefri deris lifstid. Sameledis de vore tiennere, skibsfolk och andre, som lefve af deris besoldinge och ingen besynderlig neringe, handel eller kiøbmandskaf bruge[5] med øl at selge uden hus til forprang eller i andre maade ydermere end til deris huses uphold, skulle och vere fri efter gammel sedvane.

[1] *Således O; R:* hafver.

[2] *O forbig.:* stoer.

[3] *O:* anden.

[4] *Nogen sådan bestemmelse findes ikke i kirkeord. 1539 eller tillægene hertil af 1555 12. maj så lidt som i Riber artiklerne af 1542, uden for så vidt som det i disses § 5 bestemmes, at man ikke må besvære præsterne ud over, hvad der var brugeligt i bispernes tid efter gammel sædvane, se videre åb. brev 1568 17. septbr.*

[5] *Således O; R:* bruger.

384.

1567 16. oktbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til bønderne i Skåne, hvem de end tjæne, om, at der formodenlig vil*

blive brøst for underholdning til vort krigsfolk, som nu er oprykket mod vore og rigens fjender, og om, at hver mand, for at krigsfolket ikke for underholdnings skyld skal forårsages at rykke tilbage, skal give 1 tde. brød og 1 tde. havre inden 1. novbr.; lænsmændene skulle oppebære denne hjælp, og ingen skal være fri uden adelens egne ugedagsmænd, som bo for deres sædegårde og i det sogn, i hvilket disse ligge.

Tegn. o. a. lande 9, 412.

385.

1567 3. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det, da der på Låland skal findes mange ulovlige havne, skal være forbudt at udskibe staldøksne andetsteds end for Rødby* (Rudbye) *og Nakskov. Den, som her imod gör, skal have forbrudt, hvad han haver med at fare, og straffes, som ved bör.*

Reg. o. a. lande 9, 103–4.

386.

1567 3. novbr. (Kiøbnehafn.) *Missive til tolderne i Rødby* (Rudby) *og Nakskov om, at de herefter af hver staldoxe, som udføres, skulle oppebære 1 dlr. mere end den sædvanlige told*[1], *men af andet fæ og kvæg kun den sædvanlige told. Det meddeles dem, at der er udgåt åbne breve*[2] *om, at staldøksne kun må udføres fra deres to byer.*

Tegn. o. a. lande 9, 420.

[1] *Denne bestemmelse, som ved miss. 1567 22. febr. (ovfr. no. 350) kun gaves på et år, udvides nu til at gælde fremtiden, jfr. miss. 1568 20. febr.*

[2] *Af s. d., se no. 385.*

387.

1567 19. novbr. (Olborg.) *Åb. brev til kronens bønder i Kær herred, som ligge til Ålborghus, om, at der vil vorde bröst for rugfoder* (ruefoder) *til vore og vore hofsinders heste; derfor skulle hver 4 mænd af dem*

komme os til hjælp med 1 godt, færdigt læs hø og 1 læs strøelse og straks levere det her på slottet til vor embedsmand eller hans fuldmægtig.

Tegn. o. a. lande 9, 449.

388.

1567 22. novbr. (Olborg.) *Missive til Peder Stub, tolder i Ålborg, om ophævelse af forbudet mod udførsel af ål.*

Tegn. o. a. lande 9, 436.

389.

1567 5. decbr. (Kiøbnehafn.) *Missive til købstæderne i Sælland, Smålandene og Skåne om at stille knægte*[1] (udgiordsknechte), *som skulle sendes ind i Sverige til undsætning for kongens andet krigsfolk og være tilstede i Lavholm den 9. decbr.; hver af dem skal medføre fetalje for 14 dage.*

Tegn. o. a. lande 9, 439—40.

[1] *Liste over de fra de enkelte købstæder udskrevne knægte findes i tillæg.*

390.

1567 7. decbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til bønderne på Bornholm om, at den landehjælp, som vore rigens råder have bevilget af bønderne over alt riget, er oppebåret* her uti rigit, *og at vi gærne havde forskånet dem for samme skat, men efterdi nøden trænger og der behøves penge til vort krigsfolk, skulle de også inden 14 dage, efterat skatten bliver skrevet af her Hans Brolægger, kannik i Lunde domkirke, udgive i rund mynt af . . . o. s. v. som i åb. brev 1567 14. juni (skat på husdyr).*

Tegn. o. a. lande 9, 440—41.

Trykt herefter i udtog i Hübertz: Aktst. til Bornholms historie s. 318.

391.

1567 14. decbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til borgemester, rådmænd og borgere i byerne på Bornholm om, at*

de på grund af den pengesudgift, som os til vort krigsfolks besolding påhænger, og efter at vi have berådslået os med vore Danmarkes riges råder, straks skulle udgive til her Hans Brolægger, kannik i Lunde domkirke, en hjælp i enkede daler efter det registers lydelse, som er medgivet ham.

Tegn. o. a. lande 9, 445—46.

392.

1567 19. decbr. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev om, at ingen må opskibe tysk øl eller andet gods for Malmø, för end det er blevet opskrevet hos vor tolder og han har bekommet den rettighed, som os tilkommer; ikke heller må gods udskibes, uden at man tilsiger ham derom. Fordrister sig nogen* (enten prammend, møndricker eller vogenmend) *til herimod at göre, skal han bøde 40 mrk. til os* (derofver til os under 40 mrk. straf verre forfaldit).

Tegn. o. a. lande 11, 449.

393.

1567 25. decbr. (Frederiksborg juledag 1568.) *Missive til købstæderne om, at vort krigsfolk er rykket en lang vej ind i Sverige og har haft sejr* (statlig seiervinding) *over vore og rigens fjender; hvis det kan få nogen undsætning, forhåbes det med det förste at få en god ende på den langvarige fejde; de skulle derfor udgöre af byen et antal*[1] *gode, værgagtige skytter vel stafferede med gode rør, som med andet krigsfolk kan sendes ind i Sverige, og med dem en borgemester eller rådmand, og sende dem til København, hvor de skulle være tilstede anden nytårsdag; de skulle medgive dem fetalje for en måneds tid eller penge, så at de kunne købe sig den der for.*

Tegn. o. a. lande 9, 451.
Koncept.

[1] *Listen over de fra de enkelte købstæder udskrevne knægte er ikke indført i kancelliets registrant.*

394.

[1567 decbr.] Åb. brev til bønderne over alt riget om at udgive en almindelig skat og landehjælp (skat på husdyr som i åb. brev 1567 14. juni) til kyndelmisse 1568[1].

[1] *Brevet er ikke indført i kancelliets registranter; dets tilværelse ses af rentemesterregnskabet og missive 1568 17. febr. (Tegn. o. a. lande 9, 475), som indkalder skatterestancerne fra lænsmændene over alt riget (Regnskabet undtager Skåne, Grundtvig: Fredrik II.s statshusholdning, s. CLIX.).*

395.

1568 13. jan. (Kiøpnehafn.) *Missive til superintendenterne over alt riget om at anordne de kirkelige ceremonier i overensstemmelse med brugen i vor frue kirke i København.*

O: Original udfærdigelse til superintendenten i Fyn i Fyns bispearkiv.
A: Afskrift af udfærdigelsen til superintendenten i Skåne stift i håndskr. Ny kgl. saml. 4, 1128 s. 53—4.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 105—6, og i Dsk. mag. 5, 86—7. Missivet er ikke indført i kancelliregistranten, men dets fulde adresse ses af missive 24. mars s. å. (ndfr. no. 404).

Vi ere komne uti forfaringe, hvorledis at seg skal begifve nogen tvist och uenighed eblant sogneprester och capellaner saa vel uti kiøbstederne som paa landit her uti vort rige Dannemark uti kirkens ceremonier, synderligen uti det hogverdige altars sacramentis trakterelse, hvilkit vi ugierne formerke och ville det for ingen del lide eller tilstede. Och efterti vor herre fader hafver ladit udgaa en ordinantz[1] om kirketienniste och befallit, at alle superintendenterne ofver alt rigit dennom altingest der efter skulle rette och med ald flid och uden forsømmelse det saa bestille hver uti sit stift, at alle kirkens ceremonier skulle brugis och holdis efter dend ordning och skik, som holdis uti vor frue kirke her uti vor kiøbsted Kiøpnehafn, da bede vi eder och her med strengeligen biude och befale, ville det ochsaa af eder alvorligen haft hafve, at i

[1] *Kirkeordinans 1539.*

tiltenker al tingest at skicke och ordinere uti kirkens ceremonier ofver alt eders stift uti kiøbstederne och paa lantsbyerne efter forskrefne ordinantz och efter dend skik, som holdit och brugit er uti vor frue kirke her samme steds, siden forskrefne ordinantz er udgangit, och endnu holdis, och ei tilsteder nogen tvedragt uti kirkens ceremonier och besynderligen uti det hogverdige altars sacramentis trakterelse; ti vi det for ingen del ville eller kunde lide. Findis nogen, som seg modvillig eller gienstridig beviser och efter deris egit hofvid nogit ville ordinere och indskicke uti nogen kirkens ceremonier emod forskrefne ordinantz och dend skik, her uti vor frue kirke holdis och brugis, da ville vi der ofver lade straffe, som vid bør.

396.

1568 18. febr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i Villands, Gers og Albo herreder om, at det, eftersom de ved fuldmægtige have skriftlig givet til kende, at de have udgjort deres bedste unge karle og sendt dem ind i Sverige med gode våben og værger, således at der nu kun er gamle mænd tilbage uden gode værger og disse ligge til landeværn og holde strandvagt ved strandbredden, tillades dem efter deres begæring hver ti mænd i hver af de næste 6 måneder at udgive 10 mrk. dske. til at besolde en hageskytte med og selv at sidde hjemme*[1] *og vare deres næring* [og] *bjærging, men hvis nøden trænger* (saa mand af huse ofver det hele land opbiudes), *skulle de være forpligtede selv at uddrage og lade sig bruge mod fjenderne; vi ville selv affærdige en skriver, som skal göre register på bønderne i herrederne og derefter oppebære pengene*[2].

Tegn. o. a. lande 9, 476—77.

Original udfærdigelse med påtegning om læsning på Villands herreds ting den 11. maj findes i Dske. kancellis arkiv.

[1] *Se åb. brev 1567 21. apr.*

[2] *Jfr. åb. brev 1568 10. apr. i Tegn. o. a. lande 10, 8—9.*

397.

1568 18. febr. (Hafniæ.) *Missive til købstæderne i Skåne ved søsiden om, at aldeles ingen heste må udføres, för end vore ryttere, som ere nedkomne af Sverige og have lidt skade på deres heste af fjenderne, blive forsørgede med heste og vi tilsige dem anderledes derom*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 476.

[1] *Se missive 1568 18. apr.*

398.

1568 20. febr. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Assens, Kolding, Ribe og Middelfart om, at de, da det fast er ved den tid, at øksne skulle drives, skulle tage told af disse lige som i fjor*[1].

Tegn. o. a. lande 9, 479.

[1] *Missive 1567 3. novbr. og 22. febr.*

399.

1568 23. febr. (Kiøpnehafn.) *Missive til købstæderne over alt riget om at udgöre skibsfolk*[1] *og sende dem med en borgemester eller rådmand til København til förstkommende påske.*

Tegn. o. a. lande 9, 480—82.

[1] *Liste over de fra de enkelte købstæder udskrevne findes i tillæg.*

400.

1568 4. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne*[1], *hvem de end tilhøre, om, at vi, efterdi vore undersåtter, som bruge sejlads, klage over de mangfoldige fribyttere, som alle vegne løbe i søen og frarøve dem, hvad de have med at fare, ville lade nogle orlogsskibe løbe i søen for at forsvare vore undersåtter mod slig overvold, og vore Danmarkes riges råder have derfor bevilget os en madskat således, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give os 5 sider flæsk, 5 fårekroppe, 10 gåsekroppe, 1 fdg. smör,*

[1] *Det er ikke angivet, om der menes bønderne over alt riget eller kun i enkelte landsdele; leveringstiden står in blanco.*

5 tdr. velbaget kavringbrød, 10 gode tdr. øl med 10 bånd på hver tønde og 3 skpr. gryn; den rige skal hjælpe den fattige[1].

Tegn. o. a. lande 10, 491—92.

[1] *Opkrævning og fritagelse som i åb. brev 1566 10. juni med tilföjelse af pålæg til lænsmændene om, hvis de ikke ville stå til rette, at påse, at ingen med urette regnes for ugedagsmænd.*

401.

1568 24. mars. (Frederiksborg.) *Missive til Viborg kapittel om at medgive Frans Fris, vor mand og tjæner, der på Læssø skal udtage 120 bådsmænd til vore orlogsskibe, som skulle udløbe i søen til förstkommende påske, når han besøger dem med dette brev, en af deres tjænere, som kan fremfølge ham did til landet og tilhjælpe ham at udtage samme bådsmænd og sørge for* (forfordre), *at disse fremkomme til vort slot København inden påske.*

Tegn. o. a. lande 9, 508.

402.

1568 24. mars. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre, rådmænd og borgere i København om, at de, da der til trods for vort forbud*[1] *mod at udføre tønder der af byen, ikke kan fås tønder til vore orlogsskibes behov, i det der ingen findes hos* tistølsfører eller andit gement folk, *fordi de rige have opkøbt dem til eget behov, skulle komme os til hjælp med 200 læster tønder, der straks skulle leveres vor slotsskriver på vort slot København.*

Tegn. o. a. lande 9, 509.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatarium 4, 589.

[1] *Brevet findes ikke i kancelliregistranterne.*

403.

1568 24. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at de sogne i Skåne, som ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne derfra*[1].

[1] *Se åb. brev for Fyn 1567 17. septbr.*

Afskrift i håndskrift Ny kgl. saml. 4, 1128 s. 34—35 i det kgl. bibliotek i København.

Trykt herefter i oversættelse i Kirkehist. saml. III 2, 161—62.

Vi ere kommen udi forfaring, at mange steds udi vort land Skaane ville sognemendene udi de sogne nest omkring kiøbstederne liggendis icke hafve degne af skolerne, efter som ordinantzen udviser[1], men tage dennem selfve degne, hvem dennem lyster, en part aldelis ulærde och uduelige til at undervise det unge folk i sognen deris børnelærdom, saa och at giøre den tieniste i kirken, dennem bør at giøre. Da paa det saadant kand forekommis, och ordinantzen maa ved mact holdis, ville vi:

1. at al tid her efter saa skal holdis, at naar de landsdegne, som nu ere udi nogen sogn, der ligger paa to mile ner kiøbstederne, enten døer och afgaar eller och i andre maade komme fra sognerne, da skal der tilskickis personer af skolen udi de neste kiøbsteder, som samme sogner besøge skulle, och superintendenten och skolemesteren skulle hafve indseende med, at der tilsettis de personer, som saa lærde och forstandige ere, at de kunde giøre den tieniste, en degn bør at giøre, och kunde undervise och lære det unge folk deris børnelærdom.

2. Och skal sognefolket vere plictige at gifve och til gode rede yde forskrefne person den aarlige rente, som en degn tilkommer och bør at hafve med rette efter ordinantzen.

3. Findis nogen her imod at giøre, da ville vi der ofver lade straffe, som ved bør.

[1] *Kirkeordinans 1539 bl. LXXI.*

404.

1568 24. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemester, rådmænd og menige borgere i Malmø.*

Afskrift i håndskrift Ny kgl. saml. 4, 1128 s. 135—6.

Trykt herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 107—8.

Vi hafve nogen tid siden ladet vore brefve udgaa til

alle superintendenterne ofver alt rigit[1], at hver udi sit stict skulle tiltenke altingist at skicke och ordinere i kirkens ceremonier udi kiøbstederne och paa landsbyerne efter den giestlige ordinantz och efter den skik, som holdet och brugt er udi vor frue kirke i Kiøbenhafn, siden forskrefne ordinantz er udgaaen, och endnu holdis, som samme vore brefve videre formelder. Da hafver hederlig och høilerd mand mester Tyge Asmundsøn, superintendent udi Lunde stict, underdanigst for os berettet, hvorledis at i udi lang tid icke hafve ofrit eders sogneprest der udi byen efter ordinantzens liudelse, efter som udi alle kiøbsteder, sammeledis paa landsbyerne ofver alt riget, brugeligt er. Ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at i retter eder efter aarligen at ofre eders sogneprest til de tider och saa ofte, som ordinantzen formelder[2]. Findis och her efter hoes eder saadan forsømmelse, ville vi der ofver lade straffe, som ved bør.

[1] *Missive 1568 13. jan.* [2] *Kirkeord. 1539 bl. LXIX.*

405.

1568 6. apr. (Frederiksborg.) *Missive til Malmø, Landskrone, Helsingborg, Ysted, Simmershavn, Trælleborg, Falsterbo og Skanør om, at der, for at der ikke skal blive brøst for havre til vore ryttere, som ligge der i Skåne, aldeles ingen havre må udskibes der for byen, uden de få vor skrivelse derom*[1].

Tegn. o. a. lande 10, 3.

[1] *Se videre åb. brev s. å. 22. apr.*

406.

1568 10. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Skåne om, at de, da vi erfare, at de Svenske skulle være til sinds at indfalde i Skåne og göre skade med rov, mord og brand, hver fire mænd skulle udgöre den femte, som skal ligge på grænsen*

til landeværn, og udruste ham med rør og andre gode værger og skaffe ham fetalje, eftersom Otte Brade og Björn Kaas, vore råder, ydermere tilsige dem.

Tegn. o. a. lande 10, 8.

407.

1568 10. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at bønderne i Fjære* (Fierre) *herred i Nörre Halland, hvis fuldmægtige have givet til kende den skade, som de have lidt af de Svenske, så at de ikke have korn at så eller at behjælpe dem med til deres huses ophold, efter deres begæring, ligesom de af arilds tid gjort have, må bruge sejlads hid ind i riget*[1] *med stok og sten og igen købe såkorn og andet korn, dog således at de först skulle begive sig til vort slot Elfsborg og der göre deres forpligtelse for vor embedsmand Jens Kaas, at de ikke ville løbe andet steds hen end her i riget og ikke tilføre fjenderne det korn eller andet, som de købe, hvorefter de skulle annamme hans pasbord.*

Reg. o. a. lande 10, 448.

[1] *Se åb. brev 1569 19. avg. og 1571 2. maj § 5.*

408.

1568 18. apr. (Frederiksborg.) *Missive til Malmø, Landskrone, Helsingborg, Ysted, Åhus, Trælleborg, Simmershavn, Falsterbo og Skanør om, at vi på vore egne undersåtters og fremmedes begæring have tilladt, at der må udføres små heste* (klippere) *her af riget, som i det höjeste ere åtte daler værd*[1].

Tegn. o. a. lande 10, 11.

[1] *Jfr. missive 1567 18. febr.*

409.

1568 22. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det, da der er brøst for havre til vore rytteres behov, som vi have liggende i Skåne, forbydes at udføre havre der fra landet; hvis nogen herudi har forhvervet vore*

breve på at udføre havre i dette år[1], *skulle de breve være kasserede.*

Tegn. o. a. lande 10, 13.

[1] *Jfr. missive s. å. 6. apr.*

410.

1568 24. apr. (Frederiksborg.) *Fundats for trivialskolen på Fredriksborg.*

Reg. o. a. lande 10, 412—15.

Trykt herefter hos Bendtzen: Efterr. om den lærde skole ved Fredriksborg (Skoleprogram 1822) s. 6—11.

Vi hafve gud aldmechtigste til ere och dend sande hellige christne kirke til forfremmelse, bistand och gaufn uprettet her paa vort slot Frederiksborg en trivialskolle til 30 personner med skollemesteren och høreren til ald nottorftig underholding, och ville vi, at der med saa holdis skal, som her efter følger:

1. Først skal der ingen person indtagis, uden hand tilforn hafver lerd sin abeset och Donat bode at tyde och uden at lese, saa møggit fornøden er och behof giøris.

2. Maa hver persons prøvelsistid, som indtagis, vere et aar; findis hand icke da duelig och bekvem til bogelig konster at lere, skal hand forvisis, och en anden bekvem och skickelig efter tidens leilighed egien at anamis i stedit.

3. Skal her och ingen vere lenger inde end sex aar, uden det skier med vor tilladelse och for noggen besynderlig orsage skyld.

4. Hvad bøgger, som skal lesis for dennom her udi skollen, der med skal vor hof- och slotspredicant med skollemesteren her same steds hafve flittig opseende, saa at de bøgger dennom forlesis, hvor af de best och mest kunde forbedris och snarest til gaufns forfremis.

5. Skal vor slotsskrifvere her same steds paa vor omkostninge forskaffe dennom bøgger, pappir, blek, lius och hves andet, dennom behof giøris, naar skollemesteren

hannom der om tilsiger, saa at børnene for saadant icke blifver forsømmit.

6. Skal disse forskrefne 30 personner hafve tre diske och fire retter til hvert maaltid, god spisning och vel kogit. Och skal skollemesteren och høreren her foruden hafve til hvert maaltid en synderlig god ret af vor lensmands egen gryde och en rugsemel af lensmandens egen kielder.

7. De 28 personer maa til hvert maaltid tøsser om dagen bekomme 28 potter øl, men skollemester och høreren efter deris begieringe, dog til nottorftighed.

8. Skollemesteren skal hafve aarligen til sin besoldinge 20 daller och en fri kledning, och høreren 10 daller och en fri kledning, och naar de hafver trolligen och med flid en tid lang forestandit deris kald, ville vi dennom hver efter sin vilkor i andre maade med kirkens tienniste och rente forsørge.

9. Skal hver tredie aar giøris 28 ny kiorteler, en til hver person, som da til stede ere, och skal ingen person maa udkomme fra skollen med sin kiortel, uden hand hafver verit der inde udi tre aar och hafver et gaat testimonium af sin skollemester.

10. Ville vi lade gifve hver af disse 28 personer aarligen et par engelst hose och en sardugstrøie for sancti Mickels dag, et par lerritshosser inden pindsdag, to skiorter for paaske, et par sko for sancti Mickels dag, et par sko for paaske, en bonet och for paaske och hvert andet aar for sancti Mickeldag en underkiortel af engelst och en ulden skiorte. Men er der nogle eblant forskrefne 28 personner, som hafver rige och formuende foreldre, da skulle deris foreldre underholde dennom til sko och kleder, undertagit kiortellen.

11. Skal och fadeburskvinden her paa slotted tov deris skiorter och lagen och de smaa deris hofveder, efter som skollemesteren hinde tilsiger.

12. Findis der noggen af disse personer uduelig eller uskickelige enten i lerdom eller lefnit, da skal skollemesteren strax gifve det vor hof- och slotspredicant til kiende, och naar de hafve grandgifveligen forfarit, hvore der om er, da skulle de enten undervise och paaminde forskrefne person, at hand flitteligen varer hans bog och seg udi sit lefnit bedre skicker, eller och de skulle strax forvise hannom, efter som dennom siunis best och nøttigst at vere, och unde hannom af klederne saa møggit, dennom gaat tyckes.

13. Men de, som legge vind paa dennom, skicke dennom vel, och er gaat hob om, ville vi, naar de her hafve laugt et gaat fundament til bogelige konster at lere, och vi der om blifver tiltallit af dennom, der paa forstand hafver, paa et andet sted forsørge.

14. Dersom skollemesteren eller høreren findis forsømmelig i hans kald eller uskickelig i sit lefnit, da skal dend, hves brøst saa findis, af vor hof- och slotsprediger flitteligen paamindis, och hves hand icke der efter retter sig, da skal hand aftackis och en anden skickis i hans sted.

15. Dersom enten skollemester, hører eller skollebørn icke fanger deris nottorftige och tilbørlige underholdinge til mad, øl, kleder, senge, bøgger, pappir och andet, hves dennom til nottorftighed behof giøris, til gode rede, efter som forskrefvit staar, saa at børn enten forsømmis i deris lexer eller blifver af ubekvem och usund spisning forkrenkit paa røsten eller paa deris sundhed, da skal skollemesteren gifve det vor hof- och slotsprediger til kiende, och de skulle os der om besøge; siden ville vi finde raad, at det skal gange anderledis och ret til, saa at ingen sig der ofver skulle kunde med rette beklage.

Denne ordning ville vi for en evig fundats och skik her same steds, efter som forskrefvit staar, for os och vore efterkommere konninger udi Danmark hafve holdit,

och til des ydermere stadfestning hafve vi ladet henge vort signet her neden fore. Och hafve vi denne vor fundats ladit duplere och der af en andtvordit ind udi vort universitet udi Kiøpnehafn, hvilken al tid der hos skal blifve, och dend anden vor lensmand her paa vort slot Frederiksborg til hende stillit, hvor efter hand, der nu er, och hans efterkommere lensmend her same steds dennom ald tingiste skulle hafve at rette.

411.

1568 1. maj. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vi, eftersom vi have erfaret, at de, når vi lade vore breve udgå om folk at udgöre til at bruge mod rigens fjender, beskattes og besværes dermed* fast ofver nogen anden skat, *som pålægges dem, ere til ens vorden med vore Danmarkes riges råder om, at vi herefter i det sted ville lade antage og bruge fremmede krigsfolk, og at derfor hver 20 mænd et år igennem fra dette brevs dato skulle lægges i læg og give os hver måned 20 mrk. dske. til at besolde vort krigsfolk med, og den rige skal hjælpe den fattige; desligeste skulle de være fri for al anden skat og landehjælp undtagen madskatter; vore embedsmænd skulle lægge dem i læg og hver måned oppebære skatten af lænene*[1].

Tegn. o. a. lande 10, 17.

Trykt herefter hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 200—2.

[1] *Fritagelse som i åb. brev 1565 28. septbr.*

S. d. udgik tilsvarende missiver til lænsmændene; månedsskatten fra Jylland skulde leveres dem, hvem Holger Rosenkrandz, statholder i Nörrejylland, forordinerede dertil; skatten fra Sælland, Fyn, Låland og Falster skulde føres til København og leveres renteskriver Peder Hansen.

412.

1568 11. maj. (Kiøbnehafn.) *Åb. brev til bønderne på Langeland om, at det, da tolderen i Rudkøbing*

Hans Knudsen har berettet, at mange øksne og heste udføres der fra landet og sælges i Tyskland, og at han derpå, för han kan få tolden, skal rejse til herredsting og lyse og udspörge, om nogen stander tilbage med dens erlæggelse, og ligeledes, at der opskibes og sælges tysk øl i adskillige havne, för han kan få det at vide, så at hver fortolder, eftersom ham synes godt, herefter forbydes alle at udføre øksne, heste eller korn, för de have fortoldet det hos vor tolder Hans Knudsen, eller at opskibe og sælge tysk øl der på landet, för de have forsiset *det; findes nogen heri forsömmelig, skal han have forbrudt, hvad han har med at fare, og derover straffes, som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 10, 20—21.

413.

1568 15. maj. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at vi, da vore undersåtter af adelen her i riget have ladet for os berette den besværing, som de nu på femte år have haft i denne fejde mellem os og de Svenske både med at göre tjæneste uden riget med deres rustning og med stor pengesudgift af deres arvegods, pant og forlæning og med at lade deres tjænere komme os til hjælp med penge-, fetalje- og kvægskat og i anden måde ydermere, end de have været pligtige, og da de frygte, at deres velvillighed måtte i fremtiden* (komme dennom och dieris arfvinge . . . under øgne och) *regnes til en sædvane og en pligt, love og tilsige dem, at den tjæneste og hjælp, som de eller deres tjænere have bevist os i denne fejde eller herefter bevise os, ikke skal regnes dem til nogen pligt eller sædvane imod deres privilegier og friheder.*

To originale udfærdigelser på pergament med kongens segl i rigens råds breve.

Reg. o. a. lande 10, 10.

Trykt herefter hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 199—200.

414.

1568 17. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om skibsartikler for de skibe, med hvilke Peder Munk skulde udløbe i Øster- og Vestersøen.*

R: Tegn. o. a. lande 10, 36—44 ɔ: skibsartiklerne for Peder Munk af 1568.

A: Konceptet hertil.

W: Aftrykket på nedertysk hos Westphalen: Monumenta inedita rerum Germanicarum 4, 1851 – 7 af skibsartiklerne for Herluf Trolle af 1565.

Den nedenfor meddelte redaktion af de danske krigsskibsartikler foreligger allerede i en tekst, som 1565 blev meddelt Herluf Trolle til den af ham ledede flådeekspedition; denne tekst af 1565 kendes dog kun (se ovfr. s. 281—2) i den nedertyske form, i hvilken den blev trykt af Westphalen, og som sikkert er en oversættelse fra dansk. I § 56 har den nemlig: unse admiral van adel, *der først bliver forståelig ved at jævnføres med artikler 1568:* adelamiral, *der (jfr. adelgade, adelvej) betyder det samme, som artikler 1565 i samme § i slutng. kalder* overadmiral. *Skibsartikler 1565 ere imidlertid i alt væsenligt overensstemmende med de på dansk affattede artikler, som 1568*[1] *medgaves de skibe, over hvilke Peder Munk fik kommandoen, og det er derfor blevet foretrukket at trykke disse og kun give den ældre tekst i sine afvigelser fra dem.*

Skibsartikler 1565 og 1568 have af de ældre artikler benyttet skibsartikler 1563 20. juli (ovfr. no. 153 jfr. no. 65) som kilde. At disse og ikke artiklerne 1561 21. febr. ere benyttede, ses af, at de tilföjelser til artikler 1561, som findes i artikler 1563, genfindes i artikler 1565 og 1568; således artikler 1563 §§ 12, 13, 38, 39, mindre afvigelser i §§ 8, 9 m. fl. På samme måde ses, at artiklerne 1563 14. febr., som ikke have artikler 1563 20. juli §§ 30—37, 39, men i øvrigt ere omtrent enslydende med de to andre artikkelsbreve, heller ikke er den direkte kilde til artikler 1565 og 1568.

Forholdet mellem disse sidste og artikler 1563 20. juli er nu dette, at kun 4 §§ (§§ 23, 30, 36, 37) af denne lovs 40 §§ ikke ere blevne benyttede til artikler 1565 og

[1] *Kun § 4 i disse genfindes slet ikke i W.*

1568, af hvis 68 §§ i alt 44 §§ utvivlsomt hvile på artikler 1563. Benyttelsen af disse er dog sket på en helt anden måde, end man benyttede skibsartikler 1555 og 1561 ved udarbejdelsen af artikler 1563. Medens disse væsenlig skrive sine kilder af og meddele indholdet i samme orden, som kilderne, repræsentere artikler 1565 og 1568 et helt nyt stadium i fremstillingen af skibsartikler for flådeafdelinger. Kildens tekst er behandlet med stor frihed, stoffet er helt omstillet, indholdet af §§ i kilden er snart slået sammen i en enkelt §, snart atter er en enkelt § i kilden blevet delt i flere. På mange steder ere reglerne blevne præciserede nöjere, straffebestemmelser blevne skærpede eller mildnede og hele formen forandret; kun undtagelsesvis ere §§ i kilden optagne omtrent ordret i artikler 1565 og 1568, se disses § 21—22. Kildehenvisningerne i det følgende ere derfor heller ikke at forstå om en ordret optagelse. Foruden de 44 §§ (§§ 1, 6—8, 10, 12—16, 18—23, 26—28, 30—33, 35, 37—41, 51—53, 55—63, 66—68) af artikler 1565 og 1568, som i större eller mindre grad bero på artikler 1563, har endnu måske disses § 31 været anledning til affattelsen af § 11, og samme forbindelse er der måske mellem gårdsret 1562 §§ 6, 4 og artikler 1565 og 1568 §§ 24—25.

Fuldstændig uden tilknytning til den ældre lovgivning ere således indtil videre 21 §§ i artikler 1565 og 1568, nemlig §§ 2—5, 9, 17, 29, 34, 36, 42—50, 54, 64—65.

Det står endnu tilbage at omtale det genealogiske forhold mellem artiklerne 1563, 1565 og 1568. Af det kronologiske forhold følger, at artikler 1565 ikke kunne stamme fra artikler 1568, men heller ikke det omvendte er tilfældet, i det snart artikler 1565 (i §§ 1, 27, 39), snart artikler 1568 (i §§ 8, 22, 23, 39, 63) på steder, hvor de afvige fra hinanden, stemme med kilden: artikler 1563 (i det følgende anført som K). På den anden side fremgår det af deres store overensstemmelse i modsætning til K, at de ikke hver for sig have øst af K. Der er derfor kun den mulighed tilbage, at artikler 1565 og artikler 1568 stamme fra en tredje tekst, som direkte har benyttet K. Denne tekst har vist været affattet på tysk,

da en germanisme i artikler 1568 bedst finder sin forklaring under denne forudsætning. I § 51 står nemlig: beholder dend andens farind hafve, *hvor K kun har:* beholde de andris verge, kleder oc gods, *og da artikler 1565 har:* farende have und gut, *må den fælles kilde for artikler 1565 og 1568 sikkert haft:* fahrende habe *(løsøre). Denne tekst er formodenlig tabt sammen med Tyske kancellis indenlandske registrant for 1564—65.*

Vi hafve forordinerit Peder Munk til Estvadgaard at vere vor ammeral och Oluf Calips til N. at vere hans leutenampt ofver vore orlougskibe och krigisfolk, som vi uti vor bestilling udi Østre- och Vestresøen hafve udskickit, och der fore hafve ladit skriftelig forfatte disse artikle, hvor efter vort krigisfolk alle och hver serdelis, det vere seg vor ammerals leutenampt, høvitsmend, lantsknecht och bodsmend, ehvad nation de ere, dennom skulle vide at rette, hvilke vi och alvorligen ville hollit hafve[1].

[1] *Den til dette stykke svarende indledning i W er trykt ovfr. s. 282.*

1 (1, 2). Først skal alt vort skibs- och krigisfolk[1] loufve och sverge til sammen os och Danmarkis rige huldskaf, mandskaf och tro tienniste och desse efterskrefne skibsartikle alle och hver besynderlig fast och ubrødeligen at holde, som erlige krigismend bør at giøre. Skulle de och vere vor ammeral hørige, lydige[2] och følgagtige lige som os self udi egen person.

Kilde til: Først . . . at giøre, *er skibsartikler 1563 § 1.*

[1] *W:* unse schepesvolk. [2] *W forbig.:* hørige, lydige och.

2 (3). Sammeledis skulle de holde god regemente och god enighed och komme hver anden til hielp och undsetning udi ald nød emod vore och rigens fiendere.

3 (4). Skal och vor ammeral hafve fuldmagt at forløfve eller afsette høvitsmend, skipper och andre, som uduelige ere eller och findis ulydige, och egien sette och forordinere andre udi deris sted saa ofte, som behof giøris, och høfvitsmendene icke uden ammeralens vilge

och samtycke at sette nogen af sin befalning eller forløfve uden merkelig aarsage[1].

[1] *W forbig.:* och høfvitsmendene . . . aarsage.

4[1]. Skal och hver skibshøvitsmand hafve besynderlig flid och opseende at lade forvare lod och krud och der udinden vide och ramme vort gafn och beste, saa at intet der af spildis eller forskydes til unytte.

[1] *W forbig. denne artikkel.*

5 (5). Skal och [1]hver skibsfolk vere sin høfvitsmand hørige och lydige som ammeralen self.

[1] *W:* ein jeder vam schepesvolke.

6. Efter gammel skibsbrug skal hver høfvitsmand paa hvert skib kvartere efter ammeralens befalning och sette gode kvartermestere baade paa vore och dend mennige mands vegne efter hvert skibs leilighed.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 2 2. led.

7. Skal vor ammeral, høvitsmend[1], skippere och kvartermestere paa hvert skib hafve god opseende med kok och kiellersvend, och skal icke hollis uden tvo maaltider om dagen, och skulle hvere 40 mend lade seg nøige med 1 tønne øl om dagen och icke begiere mere. Och skal kvartermesteren vere til stede och vare paa, men maaltid holdis, och se der paa, at der holdis gode boerseder, och at intet spildis; men efter maaltid skal køcken och kielleren tilløckis och intet tappis eller skienkis uden høfvitsmandens villige och befalning. Dog skulle bodsmendene hafve deris frokost[2] efter gammel sedvonne, och ingen anden.

Kilde til: Skal vor . . . och befalning, *er skibsartikler 1563 § 2 1. led; til:* Dog skulle . . . anden, *er skibsartikler 1563 § 4.*

[1] *W:* hovetman. [2] *KW tilf.:* vor ere arbeit.

8. Skal och ingen gaa uti kabytsen uden kvartermesterens[1] och kiellersvendens vilge, och hvo som ofverfalder kok eller kellersvend enten med ord eller gierning,

[1] *W tilf.:* koks.

da straffis hand der fore under kiølen efter skibsretten.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 33.

9. Skal ochsaa kok, kellersvenne, skibmend, kvartermestere och alle andre, som befalning hafve udi kieller, kabytsen eller lasten[1], intet bortgifve, icke heller tilstede nogen der ind uden høfvitsmendens vilge och befalning. Men findis der nogen emod at giøre, da straffis hand, der befalningen hafver, dubbelt, och dend anden straffis efter skibsretten.

[1] *W forbig.:* eller lasten.

10. Naar de giøre maaltid, skal ingen tage for seg mere, end hand gider opedit[1]; icke heller tage nogit med seg, naar hand gaar fraa bords; hvo det findis at giøre, hand straffis der fore efter skibsretten.

Kilde til: Naar . . . opedit, *er skibsartikler 1563 § 6.*

[1] *W:* upeten kan.

11. Ingen skal sverge, bande, bespotte[1] eller skiende ofver bordit; hvo det findis at giøre, hand straffis efter skibsretten.

Jfr. skibsartikler 1563 § 31.

[1] *W forbig.:* bespotte.

12. Hvo som spilder øl eller mad, hand straffis der fore til masten af mestermanden.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 6 i slutng.

13. Hvo som kaster [1]mad eller fettallie ofver borde, straffis der fore efter skibsretten.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 3 i beg.

[1] *W:* victualie edder spiese.

14. Hvo som sønderslaer eller kaster for borde nogen drickekar, hand straffis och efter skibsretten.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 5.

15. Dersom det seg begifver, at vore skibe opholdis udi siøen eller uti fremmede land, (det gud forbiude), af

storm eller uveder, och [1]brøst vare for øl eller fettalie, saa mand icke kunde saa rundeligen spise som tilforn, da skal hver skibshøfvitsmand med skibskvartermesteren hafve fuldmagt at skicke och sette, hvorledis spisis skal udi slig nød, paa vore och dend mennige mands vegne, och hves de da sette och giøre, skal hver lade seg med nøige.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 3.

[1] *W:* dar wert afgang, feil edder gebrecken.

16. Skal ingen gifvis varmt øl om morgenen, ei heller bløt brød uti øl undertagit dennom, der siuge ere.

Jfr. derimod skibsartikler 1563 § 2 i slutng.

17. Skal och bolte och jern hengis paa masten, och alt skibsfolk, krigisfolk och bøsseskiøtter vere under deris høfvitsmands regimente och en ret efter artiklens lydelse.

18. Ingen skal veigre seg at lade seg sette af mestermanden, men hvo som opsetter seg emod høfvitsmanden, mestermanden och emod retten, da straffis hand paa lifvit uden ald naade. Och skal hver mand vere forplichtet ved sin ere och ed at giøre vor ammeral, høfvitsmend, kvartermester och alle andre, som befalning hafve, hielp och bistand uti alle maade, om oprør och mutteri paakommer.

Kilde til: Och skal . . . alle maade, *er skibsartikler 1563 § 27 i slutng.*

19. Hver mandag efter gamel skibsbrug, nar skibet ligger for anker, skal ret holdis; hvilken som hafver nogen anden til at talle, da vederfaris hannom saa møgget, som ret er efter artiklenne.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 25.

20. Hvilke som raadslae och forbinde dennom til hobe, tvo, tre eller flere, emoed vor amiral, høfvitsmend, skiper, kvartermester, kok, kieldersvend, mestermanden eller hans svenne, eller nogen findis, der giør møtteri, da straffis hand ved lifvit och kastis for borde uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 27.

21. Ingen skal talle eller handle met fienderne muntlige eller skriftlige uden amiralens forlof; hvo det giør[1], hand straffis der forre ved lifvit uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 32.

[1] *R:* giøre.

22. Skal ingen fordriste seg til at legge udi land eller fare i land, efter vore skibe ere udlagt paa strømen eller paa nogen tog, vere seg krigismend, baadsmend, bøsseskjøtter eller andre; hvilke det giøre, straffis ved halsen uden ald naade[1].

Kilde: Skibsartikler 1563 § 35.

[1] *Således og K; W forbig.:* uden ald naade.

23. Vi ville oc, at ingen høfvitsmend skulle fare til lands uden amiralens forlof, och ingen skal fare fran skibsborde oc til andet skib eller oc til landet uden høfvitsmandens forlof; hvem det giør, skal straffis ved halsen efter retten[1] uden ald naade.

Kilde til: ingen skal . . . naade, *er skibsartikler 1563 § 34 med tilföjelse af:* ved halsen.

[1] *Således og K; W forbig.:* efter retten.

24. Hvilken som anden slar pust eller[1] nefvehug[2] inden skibsborde, da straffis hand tre gang[e] under kiøllen.

Jfr. gårdsret 1562 9. maj § 6.

[1] *W forbig.:* pust eller. [2] *W:* mit der fust.

25. Hvilken som kalder anden horensøn eller ukvemsord inden skibsborde, da straffis hand til masten.

Jfr. gårdsret 1562 9. maj § 14.

26. Drager mand sverd eller knif emoed hinanden inden skibsborde, da skal hans hand egiennom stingis til masten, och sielfve rifve hand det ud.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 17.

27 (27, 28). Slar mand anden saar inden skibsborde, da miste hand, der gierningen giorde[1], sin hand; men slar[2] mand anden ehiel inden skibsborde, da binde dend

[1] *KW forbig.:* der . . . giorde. [2] *R gentager:* men slar.

lefvindis til dend døde, och kastis saa bode til samen for borde.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 17, som dog kun fastsætter almindelig livsstraf for sidst nævnte forbrydelse og for den förste lader gærningsmandens hånd nagles til masten.

28 (29). Hvo som stiel fraa anden til fire skielingis verd, hand henge der fore i bougspryden.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 15.

29 (30). Hvo som røfver eller ranner[1] anden inden skibsborde, hand straffis under kiøllen.

[1] *W forbig.:* eller ranner.

30 (31). Hvo som randsager eller bespeider nogget udi skibet, nar mand ligger for anker, skal straffis til masten af mestermanden uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 24, som dog forbig.: til masten.

31 (32). Hvo som sverger, bander eller nefner diefvelen dend stund, skibet er under segel, hand straffis udi ligge maade til masten.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 19, som dog forbig.: til masten.

32 (33). Forsømmer nogen sin vagt, ehvo hand er, da straffis hand ved lifsstraf uden ald naade.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 18.

33 (35). Lader mand anden vogge for seg, uden at hand hafver høfvitsmand[e]ns forlof der til och for siugdom icke sielfve kand vaage, da straffis hand ved lifsstraf.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 18.

34 (34). Komer mand drucken paa vacten, nar vacten hannom tilfalder, da straffis hand vid lifsstraf.

35 (36). Hvo som icke gaar til sit lossement strax, vacten er sat, da straffis hand met lifsstraf; och skal hver høfvitsmand gaa til seng, naar vagt settis.

Kilde til: Hvo som . . . hand, *er skibsartikler 1563 § 21.*

36 (37). Hvo som forsofver eller forsømer siøefløgten[1], hand straffis første gang til masten, anden gang under

[1] *W:* dat siöflöten.

kiøllen; skier det tridie gang eller tiere, da straffis hand der fore, som vid bør. Och hver skal lade seg villige finde til sit arbeide vid dend ed, hand svorit hafver.

37 (38). Skal ingen gaa paa kobryggen uden de, der seiglatsen regierer, uden amiralens eller høfvitsmandens befalinge, nar skibet er under segel.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 20.

38 (39). Hvo som giør bulder[1], skreg, raab inden skibsborde, efter at vacten er sat, oc icke ville verre stille, men giør skipper, stiurmand, baadsmend oc dennom, som seiglatsen skal regiere, uliud[2], nar skibet er under seigel, da skulle de straffis der fore met lifsstraf, fordi det er skib oc gods anliggendis.

Kilde til: giør skipper . . . anliggendis, *er skibsartikler 1563 § 22.*

[1] *W:* balder.

[2] *W tilf.:* und vordreht.

39 (40). Hvo som icke størker retten[1] och tilhielper mestermanden oc hans svenne at giør[e] hver sin ret saa ofte, som nogen setter seg up emoed dennom oc icke vil lade seg straffe eller oc anker, arger[2] eller ofverfalder mestermanden eller hans svenne, nar reigsen er ofverstanden, for dend aarsage de hafve straffit hannom[3] oc giord hannom hans ret paa skibet, da skal hand skieldis oc straffis som en erløs troløs skielm oc bøsvicht.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 26.

[1] *Således og K; W forbig.:* retten.

[2] *Således og K; W forbig.:* eller . . . arger.

[3] *KW tilf.:* up dem schepe.

40 (41). Ingen, som pocker eller anden unde saar hafve, skal kome paa hiemligheden; icke skal heller nogen uren giøre hiemeligheden eller nogen skibsredskab, skiøt eller andet; hvo det giør, straffis under kiøllen.

Kilde til: Ingen . . . hiemeligheden, *er skibsartikler 1563 § 28.*

41 (42). Sameledis hvo, som unde saar hafve eller buldere, skal vere forpligt at gifve seg til kiende under same straf.

42 (43). Ingen skal føre flag paa sin store mast uden vor amiral, oc ingen paa sin fukmast uden vor underadmiral; men nar hand søgger vore fiender, da upsette hver saa mange, som mod hafver oc ville lade seg kiende at søgge sine fiender, tvo flag ligge ved amiralen.

43 (44, 45). Men nar amiralen upsetter det tegen, hand hafv[e]r foraskedet [1] met vore høfvitsmend [2], det hand vil søge oc borde met vore oc riggens fiender, da skal hver oc en, udi flaaden er, vere hannom følgactige, oc hver søgge sine fiende oc kome der til met det første mueligt er, under ere oc lifs straf. Nar som det komer, at mand skal forfølge fienderne, da skal ingen stryge eller forringe sine seggel før, end hand komer fienderne om boerd, oc skal ingen skipper, styrmand eller nogen anden inden skibsboerde befalle at strygge eller forringe segel uden høfvitsmandens befalinge och vilge under lifsstraf.

[1] *W:* bescheden. [2] *W:* mit unsen hovetmanne.

44 (46). Nar som mand border oc mangler [1] met fienderne, da skulle alle inden skibsborde, ehvem de heldst ere, vere velvilige oc rede at mangle [2] oc indfalde udi det andet skib under lifsstraf, oc hvem det icke giøre vil, skal mand strax mue ehielstinge som sine fiende.

[1] *W:* sik menget. [2] *W:* antogripen.

45 (46). Skal och bøsseskøtterne vere forpligtige at ofverfalde met, desligiste at tilhielpe at regiere seiglatsen saa ofte, som høfvitsmanden dennom tilsiger.

46 (47). Hvor som nogen blifver forordinerit enten upe eller nedere, skal hand icke vige der fran før, end hand blifver forloset met andre, under lifsstraf.

47 (48). Hvad som blifver beslutit udi raadslag om fienderne at søgge, seiglatsen eller andre ordnung udi siøen at holde, det skal høfvitsmanden lade skipper och st[i]urmanden forstaa oc andre, som det bør at vide, paa

det at de kunde vide at rette dennom der efter, oc al tingist maa gaa des bedre oc ordentlicher holdis.

48 (49). Dersom nogen blifver saar eller forderfvit udi denne handel for vore oc riggens fiender, saa at hand der efter icke kand fortienne sit brød, da skal hand forsørgis af os oc kronen met lifsunderholding efter hans parsons leilighed, saa at hans tro tienste skal blive hannom naadigst belønt.

49 (50). Blifver nogen saar inden skibsboerde udi vort troet[1] arbeid eller for vore fiender, da skal hand holdis[2] paa vor omkaast; men anden saar oc skade skal hver betalle for seg sielf.

Kilden til: Blifver . . . omkaast, *er skibsartikler 1563 § 14.*

[1] *W forbig.:* troet. [2] *W:* gehelet werden.

50 (51). Blifver nogen fangenne, da ville vi hanom rantzoune inden aar oc dag met andre fanger eller udi andre maade.

51 (52). Nar gud almegtigiste ved sin magt gifver vor amiral oc høfvitsmend løcke at nedderlegge vore fiender, oc at bytte blifver vundet fran vore fiender, da skal skibet, alt skiøtte, krud, lod, arkeli oc alt fetallie, beste anker oc beste toug kome os til alenne af hvert orlougskib, som vundet bliver, [1]men alt andet gods, som findis inden skibsborde, det skal kome os halfparten til oc anden halfpart vort krigisfolk undertaget vor amirals[2], høfvitsmends, predikanters, skrifvers, skipper, stiurmends, kvartermesters, bøsseskiøtters, trometers oc tømermends rettighed, som er, at hver af dennom beholder dend andens farind hafve[3], der ofvervundet blifver, som ligge ere udi befaling oc bestillinge.

Kilde: Skibsartikler 1563 §§ 7, 11.

[1] *W:* doch dat schipbodt und alle dat ander gut.
[2] *R:* amiralens.
[3] *W:* farende have und gut; *K:* verge, kleder oc gods.

52 (53). Och hvilke af vore orlougskibe, som først

legge anden orlougskib om boerd, oc same skib blifver forøfrit, da skal same skibsfolk forlods beholde alt, hvis som same skibsfolk[1] ber paa lifvit same tid.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 11 i slutng.

[1] *W forbig. fejlagtig:* forlods . . . skibsfolk.

53 (54). Ingen skal upslae eller upbryde breve, kister, [1]tønner, packeguods[2] eller andet[3], som ere til hobe bundet; men det skal holdis helt och til stede, saa lenge det føris til amiralen, eller hand befaller det at upbryde; hvo her emoed giører, da straffis der fore som en menedder.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 16, som dog bestemmer straffen anderledes.

[1] *K:* tønder eller noget gods, som . . .
[2] *W:* packen efte gut.
[3] *W:* ander gut.

54 (55). Vorder nogget skib tagget, som er lad met skøt, krud, lod oc anden munition, det kome os halft til oc anden halfve part vort krigisfolk.

55 (56). Vorder oc nogit skib vundet, som alenne med fetallie lad er, da kome udi ligge made halfparten os til af godsit oc anden halfpart vort krigisfolk.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 7 i slutng.

56 (57). Nar som nogenne vore skibe blive udsent met amiralsskib før, end vor adelamiral[1] komer paa reden, oc de forøfre nogen bytte, da skiftes det dennom alenne emellom, som føre udlobenne ere, oc komer icke til menige mands bytte, dog vor[2] rettighed der udi uforkrenkit[3].

Kilde: Skibsartikler 1563 § 9 i midten.

[1] *W:* unse admiral van adel.
[2] *W tilf.:* und des overadmirals.
[3] *W:* unafbreklich.

57 (58). Alt hvad som vundet oc tagget blifver inden sigt eller uden sicht, siden vor amiral er paa reden, det komer til menigmands bytte.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 9 sidste punktum.

58 (59). Hvad som vundet oc tagget bliver til pris eller bytte udi sicht eller uden sicht, der af skal vor

amiral hafve dend tiende pendinge af vort bytte oc dend tiende pendinge [af][1] menige mands bytte, ehvor det tagis til land eller vand, undertagget skib, anker, tackel, toug, skøt, krud, lod oc fetallie, hvilket os alenne tilkommer, som føre er sagt[2].

Kilde: Skibsartikler 1563 § 9 i slutng., §§ 8, 12 og 7 i begynd.

[1] *Således A W.*

[2] *W forbig.:* undertagget ... sagt, *og dette stykke er i A også tilskrevet i randen.*

59 (60). Skal ingen, ehvem hand er, løbe fran flaaden paa bytte eller anden steds uden amiralens forlof; giør det nogen, da straffis hand der fore, som ved bør.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 29.

60 (61). Skal oc hver skibshøfvitsmand hafve tvenne[1] bytte af vor part oc tvenne[1] bytte af menige mands part, ehvor det taggis til land eller vand.

Kilde: Skibsartikler 1563 §§ 9, 12.

[1] *W har urigtig:* de 20ste.

61 (62). Capelannen, secretarius, øfverste skrifvere, skiper, stiurmend, kvartermester, badskier, trometer, piber, tromslar oc tømmermend skulle hafve [1]two bytte.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 9.

[1] *W:* twe büte van unsen parte und eine van der gemeinen parte; *således og K.*

62 (63). Ald bytte, saa ofte som nogget blifver vundet, skal føris til Kiøpnehafn uforrycht, oc skal der tilforordineris oc tilskickes fire byttemestere, vi en, vor amiral en, høfvitsmendenne en oc dend menige mand en, oc skal ald bytte oc vundet gods skrifvis oc forskickes til forskrefne fire byttemestere[1], oc de giøre rede oc regenskab der fore, saa at hver bekomer sin anpart.

Kilde til: Ald bytte ... uforrykt, *er skibsartikler 1563 § 7 i midten.*

[1] *R:* bytthememestere.

63 (64). Ald brandskat skal vor amiral lade giøre os regenskaf fore, saa møgget som der blifver uppeborit

bode til land oc vand, oc dend alenne kome os til beste[1].

Kilde: Skibsartikler 1563 § 13.

[1] *Således og K, som dog forbig.:* beste; *W forbig.:* oc dend ... beste.

64 (65). Hver skibshøfvitsmand skal blive huoes hans skib til saa lenge, at hans befalingismend, skiper oc arkelimester hafve giort rede oc regenskaf for dieris inventarium, oc skibet er udi hafnen.

65 (66). Skipperen skal hafve inventarium paa hans skibsredskab, køckentøig, jernfang oc tømermends behof. Arkelimester skal hafve inventarium paa sit arkeli, oc skal hand efter sit inventarium giøre der rede och reggenskab fore før, end hand skiellis der fran, oc antvorde det fran seg udi vort tøighus met klare register oc regenskab, hvor hvert blefvit er.

66 (67). Efterdi de lubske ere delactige met os udi denne krig [oc][1] giøre it met os met dieris orlougskibe, da skulle de oc vere antagenne udi alle disse artikler, vore met dennom oc dieris met voris, efter dend contrachts liudelse, os oc dennom emellom giort er.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 38.

[1] *Således W; R:* at.

67 (67). Skal oc vor amiral udi raadslag tilkalde de lubske oc dieris høfvitsmend ligge vid vore oc met dennom som met vore egne udi ald merkelige handel at beraadslae.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 39 i begynd.

68 (68). Skal oc vor amiral oc vore høfvitsmend dennom foreholde endrectligen met de lubske udi alle maade som met dennom sielfve indenbyrdis oc ei tilstede dennom, dieris skib eller folk af vort folk i nogen maade at uforrettis.

Kilde: Skibsartikler 1563 § 39 i slutng.

Disse artikler vid alle dieris ord oc puncter ville vi af alle oc hver besynderligen fast oc ubrødeligen hafve holdit ved dend pén oc s[t]raf, som føre er rørt.

415.

1568 18. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det, da mange indføre og udføre varer for Trælleborg uden at tilsige vor byfoged der om, hvorover vor sise og anden rettighed efter den derpå gjorte skik forsömmes og bortkommer, bydes alle, som besøge købstaden med noget købmandskab eller udskibe varer der, at lade godset beskrive af vor byfoged, så at han bekommer den os tilkommende told, sise og rettighed, för godset opskibes eller udføres; den, som herimod gör, skal have forbrudt, hvad han har med at fare, og straffes, som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 10, 31.

416.

1568 19. maj. (Frederiksborg.) *Missive til borgemester og råd i København om, at de, da vi behøve et antal knægte til brug på vore orlogsskibe, som straks skulle udløbe i søen, skulle udgöre der af byen 300 værgagtige karle med degen og lange rør og forvise dem til vor admiral Peder Munk, som skal give dem ydermere besked.*

Tegn. o. a. lande 10, 31—2.

417.

1568 1. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til købstæderne over alt riget om, at os påhænger en stor pendingsudgift til vort krigsfolk, og at vi derfor bede dem og ville, at de, da de en tid lang, det meste det har været os muligt, have været forskånede for pengeskat, skulle komme os til hjælp med N. daler*[1]*, halvparten i daler og halvparten i danske pendinge, og levere dem på vort slot*

[1] *Listen over skatten af de enkelte købstæder er meddelt i tillæg. I registranten står tilskrevet, at den blev* antegnet udi kon. maits. egenne nerverelse af Danmarkis rigis raad paa Kiøpnehafn anno 66 (!) dend tridie mai. *Man skulde herefter tro, at listen er en gentagelse af den, som gjaldt for pengeskatten af 1566 5. maj (se no. 312), men dette er dog ikke tilfældet.*

København til vor renteskriver Peder Hansen inden førstkommende hellig trefoldigheds søndag (Jylland og Fyn til st. Hans dag); hverken borgemestre, rådmænd eller andre, som bruge købstadnæring, skulle være fri for skatten.

Tegn. o. a. lande 10, 50—51.
Koncept.

418.

1568 2. juni. (Frederiksborg.) *Missive til købstæder i Sælland og til Malmø om til vore orlogsskibe, som vi ville lade udløbe i søen imod vore og rigens fjender, at skaffe et antal gode, raske og duelige karle*[1] *med degen og lange rør og sende dem til København til førstkommende løverdag. Vi ville give dem slig månedsbesolding, som vi give vore tyske hageskytter, og købstæderne skulle ikke besværes med at besolde eller underholde dem.*

Tegn. o. a. lande 10, 54.

[1] *Listen over de sællandske knægte er meddelt i tillæg; Malmø skulde stille 100 knægte.*

419.

[*1568 17. juni.* (Helsingborg.)][1] *Missive til tolderen i Helsingborg, Henrik Mogensen, om forandring i reglerne om opkrævningen af lastepenge af skibene, som komme i Sundet.*

Tegn. o. a. lande 10, 65—66.

Vi bede teg och ville, at du her efter ingen lastpendinge tager af de skibe, som komer af østen, men nar du af dennom hafver upeborit dend sedvanlige told och rettighed, du da lader dennom passere. Oc hvilke skibe der komer af vesten oc ville ostvert, af dennom

[1] *Brevet er udateret i registranten; ovenstående datum findes ved det følgende missive, der ligeledes er stilet til Henrik Mogensen, medens det næst foregående er dateret:* Frederiksborg dend 15 die junii anno 68.

skal tu tage lastpendinge paa vider besked; nar de kome tilbage egien oc ville vestvert, da mo du aname dend sedvanlig told oc der met uden lastpendinge lade dennom seigle; dog dersom du af teg sielf forser det en 8 dage oc tagger lastpendinge, om det nogget kand drage til sum, skal tu ingen utak eller unaade der met fortienne. Oc eftersom du tilforn hafve[r] omtallit oc mente, at der hoes, nar same besveringe skipper oc kiøbmend efterladis, skulle gifvis nogen aarsage til kiende, hvor forre etc, da siønes os best, at det sigis dennom, at efterde de ofte til stadtholderen i Nederlandenne suplicerit hafve, oc vi der paa hafve bekomit hans forbønskreft [1], oc de vestvertske dennom huos teg hafve beklagit, oc mest af dend gunst oc naade, vi de lande synderligen er met tilneigt, ville vi dennom met same besveringe naadigst hafve forskaanit, forseende os til dennom, at de egien i alle maade ville dennom mod os, vore rigger oc undersotte saa bevise, som det seg bør, oc vore fiender icke her efter, som en stor part her til giort hafve, udi nogere maade met tilføringe eller i andre maade bestyrke.

[1] *Se T. Lund: Historiske skitser s. 89—90.*

420.

1568 22. juni. (Lundegaard.) *Åb. brev til provster, sognepræster og sædedegne i købstæderne og på landsbyerne om, at de, eftersom vi med det aller förste skulle udgive en stor sum penge til vort krigsfolk, og da nøden det storligen udæsker, skulle lægges i læg på hver 10 præster, som skulle give os 150 enkede daler* [1], *og på hver 10 sædedegne, som skulle give os 30 enkede daler, og den rige skal hjælpe den fattige; vore stiftslænsmænd, superintendenter og provster skulle ligne og lægge skatten,*

[1] *Se åb. br. 1568 10. juli, som nedsætter skattebeløbet.*

som skal fremføres til vort slot København inden førstkommende st. Jacobi apostoli dag.

Tegn. o. a. lande 10, 75.

421.

1568 10. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til provster og sognepræster over alt riget om, at vi, eftersom de have besværet sig over at skulle udgive den ved åb. brev 1568 22. juni udskrevne hjælp, have formildet den noget således, at hver 10 præster skulle give os 100 dlr., halvparten daler og halvparten i dansk mønt.*

Tegn. o. a. lande 10, 105—6.

Koncept.

Uddrag af udfærdigelsen til Lunde stift er, efter Ny kgl. saml. 4, 1128 s. 137—9, trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 111, der ikke meddeler, at brevet gjaldt for hele riget.

422.

1568 4. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at bønderne i Hørve* (Høraa), *Bjerresø og Vallekilde herefter skulle blive under Dragsholm birk og nyde samme birkeret, som andre bønder nyde, der bo i samme birk.*

Reg. o. a. lande 10, 208—9.

423.

1568 4. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Sejrø bøndernes ret til at besøge Korshavn i Skippinge herred.*

Reg. o. a. lande 10, 208.

Vorre undersotte menig almue paa Serø hafver haft deris fuldmechtige huos os och gifvit til kiende, at de af arilds tid hafve haft deris segelats ind i en hafn udi Skipings herrit liggendis, kaldes Kaarshafn, och der afhend och sold til bønderne der omkring kalk, tømmer, sten och under tiden sild och andit, hvad de hafde at selge, och der for igien til derris hus uphold kiøbte korn och anden del, som denu[m] behof giordis; saa och berette de, at nar storm och uveder paakommer, och de komme af siøen,

hafve de ingen sted, som de kunde redde och bierge derris skib[e] och skuder med hvis armod, de der paa hafver, uden i samme hafn, och beklage, at vorre undersotte udi Kallundborg nogen stackid tid siden hafve med vrang undervisning forverfvit vort bref[1], at ingen skulle mue besøge samme hafn, hvor forre Serø indbiggerre nu der fran holdis denum til stor skade, da epter slig leilighed, saa oc epterdi at bønderne paa Serø af arrilds tid hafve besøgt forskrefne hafn, hafve vi . . . unt och tillat . . ., at vorre undersotte paa Serø her epter mue besøge Korsehafn udi Skypings herrit uanseendis det bref, vi vorre undersotte i Kallundborg gifvit hafver, och der selge til bønderne der omkring kalk, sten, tømmer och sild och igien kiøbe korn och anden del, som de behof hafve til derris hus uphold, dog saa de icke skulle bruge nogen landkiøb eller forprang de omliggendis vorre steder til skade emod deris privilegier, hvor med vor fogit och befalningsmand paa vort slot Dragsholm skal hafve flittig opseende.

[1] *Synes ikke indført i kancelliregistranterne. Det ser ud, som om Paludan: Beskriv. over Kallundborg, s. 46 anfører brevet efter byens arkiv, men da det ikke findes i Kallundborg bys breve, som afgaves til Kongerigets arkiv, og Paludan ikke angiver datum, kan hans citat godt passe på en stævning af 1573 10. decbr. til næste herredage i sagen om Korshavn, der findes blandt byens breve.*

424.

1568 8. avg. (Frederiksborg.) *Missiver til Folmer Rosenkrandz og borgemester og råd i Århus og til Eskil Göje og borgemester og råd i Nyborg om, at de, da færgemændene, når vore lænsmænd sende de til orlogsskibenes behov købte og bestilte øksne fra Århus til Kallundborg [eller fra Nyborg til Korsør][1], nægte at føre*

[1] *Konceptet, hvorefter registranten er skrevet, taler kun om Århus-Kallundborg, men brevet til lænsmand og magistrat i Nyborg må dog sikkert have lydt på færgestederne Nyborg-Korsør.*

disse øksne over for mindre færgelön end 12 sk. for hver okse, skulle tilsige færgemændene, at de ikke må tage mere i færgelön end 4 sk. danske for hver os tilkommende okse[1]. *Hvis nogen færgemand her imod beskatter vore lænsmænd med ydermere færgelön for hine øksne, skulle de lade dem stå os til rette derfor, hvis vi ikke skulle vide det hos dem selv. Ligeledes skulle de sørge for, at hine øksne straks blive overførte, når vinden vil föje, og at færgemændene ikke ere forsömmelige heri.*

Tegn. o. a. lande 10, 144—5.
Koncept.

[1] *Hverken registranten eller konceptet angiver bestemt, om denne takst kun skulde gælde Århus-Kallundborg eller tillige Nyborg-Korsør, dog er det rimeligt, at der mellem de sidste to byer kun skulde gives 2 sk. i færgelön, jfr. missive 1568 11. avg.*

425.

1568 10. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle bønderne* (af alt landit), *hvem de end tjæne, om, at vi i rette tid må finde råd til fetalje til vore orlogsskibe, som skulle udrustes på foråret, og at det derfor med Danmarks råders samtykke er bevilget, efterdi det nu på vinteren ikke vilde tjæne at drive øksen over land, at de hver 10 mænd skulle lægges i læg og give os en god færdig okse, som skal ydes på vort slot København inden förstkommende st. Mikkelsdag*[1].

Tegn. o. a. lande 10, 146 7.

[1] *Opkrævning og fritagelse ligesom i åb. brev 1566 10. juni.*

426.

1568 11. avg. (Hafniæ.) *Missiver til samme brevmodtagere som no. 424 om, at skippere og færgemænd, der overføre adelen med heste, folk og gods, som skulle på toget, besvære dem med stor og ulidelig færgelön, skönt vi för have ladet vore breve udgå om, hvorledes der skal forholdes hermed; de skulle derfor, hvis vi ikke skulle vide det hos dem selv, sørge for, at hine vore undersåtter, når de komme til byen, straks komme over, og at færge-*

mændene tage 8 sk. af hesten fra Århus til Kallundborg og 4 sk. af hesten fra Nyborg til Korsør og ikke mere; tager nogen mere og der kommer klage derover, skal han have forbrudt skib og gods og dertil straffes, som ved bör.

Tegn. o. a. lande 10, 150.
Koncept.

427.

1568 14. avg. (Fredriksborg.) *Åb. brev til bønderne i Malmø, Landskrone og Helsingborg læn, Fers, Gers, Villands og Albo herreder, hvem de end tjæne, om, at vi agte at forsamle de knægte, som skulle bruges på toget mod vore fjender, og ville forlægge dem til Lavholm, for at de ikke skulle blive til besværing for vore undersåtter i Skåne, og for at de nu ikke skulle udløbe og tage fra vore undersåtter, er det besluttet, at hver 20 mænd til underholdning for dem skulle give 1 okse, 1 fjærding smör, 2 tdr. øl, 2 tdr. brød og 1 pund ost, og overantvorde samme fetalje i Lavholm til vor proviantmester Lavrids Paaske; vore lænsmænd skulle skrive dem for skatten* (for same giengerd), *så den rige hjælper den fattige, og bestille det således, at den uforsömmeligen fremføres til Lavholm*[1].

Tegn. o. a. lande 10, 151.
Koncept.

[1] *I brevene til lænsmændene af s. d. hedder det, at kongen agtede at bruge de knægte til lands, som have været til skibs. I skattebrevet er der ikke tale om nogen fritagelse for skatten.*

428.

1568 21. avg. (Fredriksborg.) *Missive til borgemester og rådmænd i Ålborg om den orden, som skal holdes med byens å.*

Tegn. o. a. lande 10, 159—60.

Vi ere komne i forfaringe, at den aa, som løber igiennom byen, skal vere megit igiengroed. Ti bede vi eder oc ville, at i uden ald forsømelse tiltenker at lade

rydde oc rinse same aa saa vit, som byens grund oc eiendom forstrecker, oc den siden vid god macht holler, epter som Erik Podebusk, vor mand oc tienner oc embidsmand, ydermere undervisindis vorder; disligiste at i tilsige oc befalle, at hvis skuder oc skibe, som indleggis udi aaen, icke blifver der lenger beliggindis, end de kunde udskibe oc losse, hvis gods de inde hafve, oc siden strax udleggis udi fioren igien; sameledis at i lade forbiude til tinge oc paa raadhus, at ingen der udi byen eller andre lader møgit udkaste i same aa, der med den kand forfyllis oc strømen oc vandlobit fortagis oc forhindris, [oc] saa frambt at nogen sig der til fordrister, at de skulle straffis, som vid bør.

429.

1568 25. avg. (Fredriksborg.) *Åb. brev til bønderne i Malmø, Gladsakse og Landskrone læn, Fers, Gers og Villands herreder om, at det, da vort krigsfolk med det förste skal oprykke mod vore og rigens fjender, er for godt anset, da der vil blive brøst for havre til rytternes heste, og for at toget ikke af den grund skal blive forhalet, at hver bonde der i landet skal give os 1 tde. havre*[1].

Tegn. o. a. lande 10, 162—63.

[1] *Opkrævning og fritagelse som i åb. brev 1564 8. juni (no. 219).*

430.

1568 17. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om den beværtning, som præsterne må give tiendeyderne, når de bringe tienden.*

R: Reg. o. a. lande 10, 458, hvor brevets datum fattes.

T: Afskrift efter original udfærdigelse i Thottske saml. 4, 2041.

Trykt efter T i Kirkehist. saml. 3. ræk. 2, 162 og derefter igen hos Rørdam: Kirkelove 2, 117—18.

Os forekommer mangfoldige klagemaal, hvorledis, at nar nogen bønder her udi rigit skulle yde presten[1] derris

[1] *T:* presterne.

tinde til denum, som dend af vorre stigtskrifverre hafve fortingit [1], da besverre de denum med stor omkostninge och hos hanum forterre med mad och oel merre, end en staar part af tienden kand sig [2] beløpe. Da paa det at presterne med slig unyttige teringe mue blifve forskonnit och alt tingist kand gange skikeligen och vel til, ville vi, at saa her epter der med skal holdis, at nar sognefolkit yder presten derris tiende, daa skal hand gifve denum 2 tønner oel och icke merre; denum skulle de førre til derris gildehus och icke dricke denum i prestegaarden eller presten met ydermerre ombkaastninge besverre. [Ti bede oc biude vi vore fougder, embedsmend oc alle andre, at i rette eder her efter at hafve indseende med, hver udi sit len, at naar bønderne her efter skulde yde sognepresterne deres tiende, at de da med forskrefne to tønder øl lader dennom benøie och ei besvere dennom med nogen ydermere bekostning.] [3]

[1] *T forbig.:* til denum . . . fortingit. [3] *Således T.*
[2] *T forbig.:* sig.

431.

1568 17. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til alle tjænestedrenge i Sælland, som have kornsæd, om, at de lige så vel som bønderne skulle yde deres sognepræst hans, vor stiftsskriver vor og kronens og kirken dens part af tienden af den kornsæd, som de have, hvis de ikke ville have forbrudt samme kornsæd.*

Tegn. o. a. lande 10, 180—81.

Trykt herefter i Ny kirkehist. saml. 2, 468 og herefter igen i uddrag hos Rørdam: Kirkelove 2, 113, bægge steder med urigtigt datum: 7. septbr.

432.

1568 17. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at præsterne i Fyns stift ikke skulle besværes med bys tynge* [1].

[1] *Udvidelse til Fyn af den bestemmelse, som blev givet for København ved åb. brev 1567 7. oktbr.*

Afskrifter efter original udfærdigelse i manuskr. no. 280 og 283 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 116—17.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis presterne paa landsbyerne udi Fyns stict dennem underdanigst beklage, at de fast skulle besveris af bønderne med alle haande byes tynge, som er gaardgang, felletsdrift, oldermands læn, tyrehold och andet mere, som bønderne self bør at vare paa, da efterdi saadant er aldelis imod deris privilegier, dennem naadigst er gifvet och tillat baade udi den fundatz, vor herre fader de høilerde i Kiøbenhafn och alle geistlige her udi riget med deris efterlefverske[r][1] begafvet hafve[2], at de skulle vere frie fra ald byes tynge saa vel paa landsbyerne som udi kiøbstederne, saa och imod hves frihed dennem udi ordinantzen[3] naadigst er bevilget och tillat, ville vi och strengeligen befalle, at vore lensmend der udi Fyens stict skal hafve flittig indseende, at presterne med slig unyttig tynge maa blifve forskonet, paa det al tingest med det hellige prædickeembede kand gange skickeligen och vel til, och at presterne icke med nogen verdslig handel skulle foraarsagis dennem at befatte och der ofver i deris kald och embede forhindris.

[1] *Aftrykket hos Rørdam:* —skes.
[2] *Fundats 1539 10. juni (hos Rørdam: Kirkelove 1, 36).*
[3] *Kirkeordinans 1539 bl. LXVIII.*

433.

1568 18. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det, da der udføres meget korn fra Skåne, således at det kan befrygtes, at der bliver dyrtid i landet og brøst for underhold til krigsfolket, skal være alle forbudt at udføre korn fra Skåne. Gör nogen her imod, skal han have forbrudt, hvad han har med at fare, og straffes som en ulydig og som den, der ikke vil agte vore breve og bud.*

Reg. o. a. lande 10, 457.

434.

1568 26. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til provster og præster over al Låland og Falster om, at der er brøst for heste til vort artilleri* (archelie), *som skal bruges på vort forehavende tog, og at vi derfor have anset for godt, at de, hver to præster, ligesom provster og præster i Sælland og Skåne tilforn i dette år*[1] *ere komne os til hjælp med heste til brug for vort artilleri* (archeli), *skulle lægges i læg og udgöre en stærk hest, hvilken Albret Oxe skal udfordre af dem og forskikke til København inden 5. oktbr.*

Tegn. o. a. lande 10, 185—86.

[1] *Brevet herom er ikke indført i kancelliregistranterne.*

435.

1568 1. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at den udskrevne månedsskat*[1], *på det den bedre og til rette tid kan blive udgivet, skal skrives og opkræves af stiftsskriverne; lænsmændene skulle derfor holde deres fogder og skrivere til at hjælpe stiftsskriverne, og hvis nogen sidder overhørig og fortrykker sig, skulle herredsfogderne og lænsmændene være forpligtede at pante dem* endoch de icke ere fordelt oc forvundene met lofven); *være de heri forsömmelige, skulle de straffes som dem, der ikke ville agte vore breve og befalinger.*

Tegn. o. a. lande 10, 192—3.

Åb. brev 1568 1. maj.

436.

1568 2. oktbr. (Frederiksburg.) *Åb. brev om, at borgemester, rådmænd og borgere i Kallundborg have klaget over, at de fire markeder, som årlig holdes i Holmstrup i Dragsholms birk, er dem til skade på deres købmandskab, og at undersåtterne i birket have klaget over, at* markidsfolket giørre staar skade paa skofven, upbrende sønderniis gierder, afbede derris beste gresgang; ochsaa

forsamblis der møgit skarnsfolk, saa at de bedrifve staar synd med ofverflødig drik, mandslet och anden uskickelighed[1]. *Derfor skal efter denne dag ingen markeder holdes i Holmstrup, men de fire markeder holdes i Kallundborg til de sædvanlige tider; dog have vi* forholdit os vor oc kronens told och rettighed.

R: Reg. o. a. lande 10, 217.

Original udfærdigelse i Kallundborg bys breve.

Trykt efter R i udtog i Dsk. mag. III 3, 221, hvor årstallet ligesom i Regesta dipl. hist. Dan. 2, 225 urigtig er angivet som 1561.

[1] *Se åb. brev 1552 16. oktbr.*

437.

1568 9. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at disse Sorø klosters gårde i [Alsted] herred i Stenmagle sogn, nemlig 28 gårde i Stenmagle by, 12 gårde i Assentorp by, 5 gårde i Nyrup by, og i Merløse herred 4 gårde i Saltofte by i Stenlille sogn, må blive under Sorø birk og birkeret.*

Reg. o. a. lande 10, 218.

438.

1568 2. novbr. (Roskildiæ.) *Åb. brev om, at det, da der udføres så megen havre fra Låland og Falster, at der vil blive brøst derpå, hvis vi ville have nogen havre til vort behov, forbydes at udføre havre fra Låland og Falster, og at den, som udfører nogen havre, skal have forbrudt, hvad han har med at fare, og dertil straffes som en ulydig og som den, vore breve og bud ikke agte vil; se vore embedsmænd, borgemestre, rådmænd eller byfogder gennem fingre dermed, skulle de derfor stande os til rette.*

Reg. o. a. lande 10, 422.

439.

1568 24. novbr. (Roskilde.) *Åb. brev til alle provster og præster om, at vi ere blevne* fordragen med vor vederpart, *de Svenske, og ere til sinds med det aller förste at*

aftakke vort fremmede krigsfolk; men da nøden er så stor, at dersom vi ville [vere] vort krigsfolk kvit, fororsagis vi mod vor ville at søge raad, hvor vi kunde bekome pendinge til same kriegsfolk at betale, *og vore Danmarkes riges råder have derfor bevilget os, at hver 20 præster skulle lægges i læg og give os 400 dlr. og hver 10 sædedegne give os 20 dlr., alt inden førstkommende jul; vore lænsmænd skulle sende pengene til renteskriver Peder Hansen*[1].

Tegn. o. a. lande 10, 221—22.
Koncept.
Trykt efter sidste i uddrag hos Rørdam: Kirkelove 2, 119.

[1] *Opkrævningsreglerne fastsættes ligesom i åb. brev 1568 22. juni.*

440.

1568 24. novbr. (Roskilde.) *Åb. brev til alle købstæderne om, at vore Danmarkes riges råder have bevilget os, da al ting efter den besværlige krig er kommet til fred og rolighed igen, og for at vi kunne betale vore krigsfolk, så at de kunne komme af riget og vi ikke skulle forårsages at lade dem* forlegge *hos vore undersåtter i købstæderne, en almindelig landehjælp af købstædmænd, bønder og præster; de skulle derfor inden førstkommende jul fremsende til vort slot København og vor renteskriver Peder Hansen N. daler*[1], *halvparten i enkende daler og halvparten i mønt.*

Tegn. o. a. lande 10, 217—18.
Koncept.
Original udfærdigelse til Tisted i Topogr. saml. Tisted 11.
Trykt efter brevet til Århus i Hübertz: Aktstyk. 1, 188—90.

[1] *Liste over de enkelte købstæders bidrag findes i tillæg. Konceptet til den er dateret 27. novbr.*

441.

1568 24. novbr. (Roskilde.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vore Danmarkes riges råder til betaling af vort krigsfolk, hvem vi*

skylde en stor sum penge, have bevilget os en almindelig skat og landehjælp af dem, således at hver jordejende bonde, som har frit jordegods, skal give os af hver fri bondegård, han ejer, 3 dlr.; hver bonde, som ikke har frit bondegods og for gaard sider oc pløier, *skal give os 2 dlr., den rige skal hjælpe den fattige, og hvor der findes flere i gården end én mand, på kronens og adelens gods, skal en af dem lægges for fuld skat, som er 2 dlr., og de andre regnes for husmænd; hver møller* (vedermøllere oc vandmøllere), *som ikke bor for gode mænds gårde og maler frit for sit herskab, skal give 3 dlr.; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand og hver kæltring på landsbyerne, som ikke sidder for gård og giver landgilde, skal give 2 dlr.; af hvert gadehus gives 1 dlr.; hver gårdmand,* indeste *eller husmand, pebersvend og hver tjænestesvend, som har kornsæd, skal give 1 dlr.; hver af vore egne ugedagsmænd, som bo for vore slotte, klostre og gårde, skal give 1 dlr., og den rige hjælpe den fattige, og ingen skal være fri for skatten uden adelens ugedagsmænd, som bo for adelens sædegårde og i det sogn, hvori sædegården, de holder avl på, ligger, og som have været fri af arilds tid. Skatten skal være ude inden førstkommende jul, og lænsmændene eller deres fuldmægtige skulle lade lægge eller skrive den, dog skal skriverne ikke have noget for at skrive skatten; i hvert læg skal tilskikkes 4* achte *danemænd til lægsmænd, som under deres boslods fortabelse skulle lægge skatten således, at den rige hjælper den fattige; lænsmændene skulle have indseende dermed og stå til rette for, hvis nogen regnes for adelens ugedagsmænd ydermere end sagt er, og de skulle opkræve skatten, halvparten i daler og halvparten i rund mønt, og overantvorde den til Per Hansen, vor renteskriver; vil nogen ikke udgive skatten inden den tid, som forelægges,* da skulle legsmendene hafve magt til at pante dennom

derfore, alligevel de icke ere delt eller forvundit oc dermed intit hafve forbrut; *når denne hjælp er udgivet, ville vi forskåne bønderne med den månedsskat*[1], *som de ere takserede for.*

Tegn. o. a. lande 10, 225–27.

[1] *Åb. brev 1568 1. maj.*

442.

1568 6. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Ronnebys privilegier og, eftersom borgemester Mads Hansen har berettet, at byen er blevet indtaget og afbrændt af fjenderne, med tilföjelse af, at undersåtterne der må bruge og beholde al den ejendom, som hørte til byen, för den blev afbrændt; når vi videre komme i forfaring om deres privilegier, ville vi konfirmere dem stykkevis* (støckens [1]).

Reg. o. a. lande 10, 459.

A: Afskrift efter orig. udfærdigelse i »Svenske jordebøger« 98 (Geh. ark.).

[1] *A:* stuckvis.

443.

1568 24. decbr. (Nyborg.[1]) *Åb. brev til bønderne i Vends herred om, at Vends herreds ting af Jørgen Sehested, embedsmand på Hindsgavl, skal flyttes og forvandles til Middelfart og der lægges på en belejlig plads*[2]*; de skulle derfor søge tinget i Middelfart som deres rette værneting.*

R: Reg. o. a. lande 9, 141.
Koncept.

[1] *Efter denne datering er brevet måske af 1567.*

[2] *Tingstedet flyttes tilbage igen ved åb. brev 1569 24. maj.*

444.

1569 3. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at de, som besøge markederne i Holstebro, kun må drive handel på markedsdagene.*

Reg. o. a. lande 10, 36–7.

Vore undersotte borgemestre raadmend och menige borger udi vor kiøpsted Holsterbro hafve ladit berette for

os, hvorledis at udi derris by holdis om aarit trinde markeder, som erre paa medfaste søndag, sancti Hans dag medsommer oc sancti Olufs dag, och mange baade indlendske oc udlandske, som samme markeder besøge, understaa denum ofte 8 dage eller mer, før en tiden er och markidsdagen kommer, der uden byen paa usedvonlige platse och steder at forsamblis och til forprang bruge derris handel oc kiøpmandskaf indbyggerne der i byen saa vel som andre vorre undersotte der omkring boendis baade af adelen oc andre til forfang oc skade, der ofver oc vor oc kronens told och rettighed forsømmis och underslaas och mange adskillige laster oc utilbørlig handel der hos bedrifvis, da epterdi vi saadant icke ville lide eller tilstede, forbiude vi alle, ehvo de helst erre eller verre kunde, indlenske eller udlendske, som samme trende markeder i Holsterbro besøge, nogen handel, kiøb eller sel at bruge, før end rette markidsdag paagaar, eller paa andre steder end, som af arilds tid sedvonligt och brugeligt verrit hafver. Fordrister sig nogen indlendsk eller udlendsk her emod, før end rette markidsdag er, eller paa andre steder i byen eller uden byen, end sedvonligt verrit hafver, nogen kiøpmandskaf at bruge til forskrefne trende markeder, da skulle de til os oc kronen, det giørendis vorder, hafve forbrot alt, hvis de hafve med at fare. Bedendis oc biudendis vore lensmend, de som nu erre oc her epter komendis vorder oc vor kiøpsted Holsterbro udi befalning hafve, sameledis borgemestre, radmend oc byfogit der same steds, at i grandgifveligen hafve indseende, at der med holdis udi alle maade, som forskrefvit staar, och hvor nogen denne vor befalning ofvertredendis oc emod giørrendis vorder, at i da straffer der ofver, som før er rørt, saa frampt vi icke skulle vide det hos eder, om i med nogen ser giemmen fingre, at sligt skier, oc eders forsømmelse her udinden findis.

445.

1569 4. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev til kronens bønder, stiftsgodsets* (stigtens) *tjænere, kloster-, prælate-, kannikke-, vikarie-, kirke- og præstetjænere om, at vi have for godt anset, at hver mand, eftersom de fremmede ryttere, som vi have liggende i Skåne, have brøst for havre til deres heste, og vandet ikke er så åbent, at vi kunne lade hente havre fra Nörrejylland, skal give os 1 tde. havre inden 8 dage, efter at dette brev er læst; vore embedsmænd skulle skrive dem for havren og oppebære den.*[1]

Tegn. o. a. lande 10, 251—52.

[1] *Det er ikke angivet, hvilket landområde dette brev angår; kun siger en efterskrift, at brevene til Roskilde og Skjoldenæs læn fik en tilföjelse om, at de, som udgave havre til vort behov nu senest, da vi vare på vor gård i Roskilde, skulde være fri for afgiften. Brevet gælder derfor formodenlig Sælland.*

446.

1569 6. febr. (Hafniæ.) *Missive til købstæderne om til vore orlogsskibes behov, som vi ville lade udløbe i søen for at beskytte vore undersåtter mod fribyttere, at udgöre et antal skippere, styrmænd, bådsmænd, bartskærere, pibere og trommeslagere*[1] *og sende dem til vort slot København til midfaste søndag*[2]*; end videre skulle de afsende et antal tømmermænd*[1]*, som kunne komme tilstede det tidligst mulige.*

Tegn. o. a. lande 10, 259—60.

[1] *Fortegnelse over de fra de enkelte købstæder udskrevne findes i tillæg.*

[2] *Den 20. mars.*

447.

1569 15. febr. (Fredriksborg.) *Åb. brev til bønderne i Viske* (Vilse) *og Fjære* (Fiere) *herreder, hvem de end tilhøre, om, at vi have for godt anset, at hver 20 mænd, eftersom vi behøve fetalje til vort krigsfolk på vort slot Elfsborg og vi for denne vinters skyld ikke så hastig*

kunne fremskikke den herfra, skulle lægges i læg og hver 20 mænd give 5 sider flæsk, 10 pund smör og 10 pund oste og straks fremføre dette til Elfsborg; vor høvidsmand Jens Kaas eller hans fuldmægtig skal skrive dem for skatten.

Tegn. o. a. lande 10, 268—69.

448.

1569 26. febr. (Fredriksborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vore Danmarkes riges råder til de orlogsskibes behov, som vi ville lade løbe i søen for at forsvare vore undersåtter mod de mangfoldige fribyttere, over hvilke der forekommer os adskillige klagemål, have bevilget os en madskat af dem således, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give os 5 sider flæsk, 5 fårekroppe, 10 gåsekroppe, 1 fdg. smör, 5 tdr. vel baget kavringbrød, 10 gode tdr. øl, vel forvarede med 10 bånd på hver tønde, og 3 skpr. gryn; end videre skal hver mand, da vore ryttere have brøst for havre til deres heste, give $^1/_2$ tde. havre*[1]*. Skatten skal forskikkes til København inden midfaste søndag*[2]*, fra Jylland inden palmesøndag*[3]*.*

Tegn. o. a. lande 10, 282–83.

Original udfærdigelse til Vestervig birk i Topogr. saml. på papir, Vestervig kloster no. 10.

[1] *Skatten blev udskrevet på foranledning af Peder Oxe og Johan Fris, se kgl. miss. 1569 25. febr., trykt hos Ryge: Peder Oxes liv og levned, s. 217.*

[2] *Den 20. mars.*

[3] *Den 3. apr. — Fritagelse og opkrævning ligesom i åb. brev 1568 4. mars.*

449.

1569 19. mars. (Fredriksborg.) *Åb. brev til de jordegne bønder i Fredriksborg læn om, at hver mand (!) til vore orlogsskibe, som vi med det förste agte at lade udruste mod vore og rigens fjender, skal levere på vort slot Krogen inden förstkommende palmesøndag*[1]

[1] *Den 3. apr.*

1 okse, 10 sider flæsk, 10 fårekroppe, 10 gåsekroppe, 1 fdg. smör, 5 tdr. velbaget kavringbrød og 5 tdr. øl velforvaret med 10 bånd på hver tønde.

Tegn. o. a. lande 10, 302.

450.

1569 [23. mars][1]. (Hafniæ.) *Åb. brev til borgemester, rådmænd og byfoged i Malmø, Landskrone, Helsingborg, Trælleborg, Ysted, Åhus, Simmershavn, Falsterbo og Skanør om at have indseende med, at ingen af vore ryttere eller knægte udkomme der for byen uden øverstens eller hans ritmesters pasbord, hvis de ikke ville stande os derfor til rette.*

Tegn. o. a. lande 10, 306—7.

[1] *Således er det foregående brevs datum.*

451.

1569 23. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi* hafve unt oc tillat, . . . at her Bertel Søfrenssøn, prior udi Anderskof closter, maa lade legge et birketing udi klosters by Bierby udi Slafvelse herrit, och alle de bønder, som Anderskouf closter hafve[r] udi disse epterskrefne sogne skulle verre oc blifve udi samme birk, som er først uti Slafvelse herrit: i Bierby sogen, udi Lund forlund sogen, udi Gierløf sogen, udi st. Peders sogen, udi st. Mickels sogen, udi Hienninge sogen, udi Otestrup sogen, udi Synderup nørre sogen, udi Boeslund sogen, udi Hemmesøe sogen, udi Vemersløf sogen; udi Løfve herrit: udi Solberg sogen, udi Hafreberg sogen, udi Stillinge sogen, udi Backendrup sogen, [udi] Giørløf sogen, udi Hallitslef sogen och udi Bøssindrop gaarde; udi Alsted herrit: Liunge sogen; udi Flackebergs herrit: Sorbymagle sogen, udi Faardrup sogen, udi Kirkerup sogen, udi Sludstrup sogen, udi Skiorpinge sogen, udi Haldagerlille sogen, udi Tiufstrup sogen, udi Eggitslef sogen, udi Tierebye sogen; end huos closterit i Trindstrup

to bønder och ved klosters nedre port tre bønder, och skulle alle closters bønder i forskrefne sogner och byer, som klosterit der nu hafver och her epter bekommendis vorder, besøge forskrefne birketing och det holde for derris rette verneting, *og prioren i Antvorskov* (Anderskof) *skal al tid holde en birkefoged til hint birketing.*

Reg. o. a. lande 10, 233—34.

452.

1569 26. mars. (Hafniæ.) *Missiver til borgemester, rådmænd og borgere i København*[1] *om at komme kongen til hjælp med 200 læster tømmer og antvorde dem til slotsskriveren på slottet og til dem i Malmø om ligeledes at levere 100 læster tømmer.*

Tegn. o. a. lande 10, 310.

[1] *Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplom. 4, 594.*

453.

1569 27. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at de, som have ejendomme i Nykøbing i Mors, skulle bære deres andel af kongelig og byens tynge.*

Reg. o. a. lande 10, 37—8.

Vi erre kommen i forfaring, at hvorledis at siden vor kiøpsted Nykiøbing i Mors blef afbrend, da hafve nogen prestemend och bønder der i landit tilkiøpt denum en part af de beste gaarde, eiendomme, saa och renteboder der udi byen, af hvilke de aarligen opberre en stor summa penge til rente och leie och dog icke holler nogen kongelig eller bys tynge oc besverringe med denum, nar vi lader vorre brefve udgaa enten om skat eller andit, som vorre undersotte der same steds skulle komme os til hielp med, hvor ofver borgermester, radmend och menige borger der i byen denum hart besverre.

1. Ti bede vi oc strengeligen biude alle oc hver serdellis, ehvo helst de erre eller verre kunde, som hafve gaarde, eiendomme, renteboder i vor kiøpsted Nykiøbing,

at i retter eder epter enten self at besidde samme gaarde oc med borgerne oc bys indbyggere at holde kongelig oc bys tynge, eller oc at besette samme eders gaarde oc eiendomme med andre, som kunde holde och udrette slig tynge och skat som andre vorre undersotte der same steds.

2. Dersom oc ingen af eder hverken selfve eller vid andre udi eders sted ville holde sedvonlig bys tynge oc besverring med borgerne, da skulle borgemestre oc raadmend hafve fuldmacht at anholde oc arestere eders rente oc guots, til saa lenge i med denum der af holde oc udrette, hvis sedvonligt er och eder bør met rette.

454.

1569 24. apr. (Hafniæ.) *Missive til følgende lænsmænd om at udtage bådsmænd i deres læn og straks sende dem til vort slot København, hvor vor admiral Peder Munk skal give dem videre besked, nemlig Eskil Göje af Tåsinge og andre omliggende øer i Nyborg læn 100, Albret Oxe af Rødby 20, Peder Oxe af de øer til Nykøbing slot 40, Peder Bille af Samsø 30, Aksel Viffert af de øer omkring Ribe 50.*

Tegn. o. a. lande 10, 328.

455.

1569 25. apr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at lænsmændene ikke herefter skulle befatte sig med opkrævningen af skatter blandt bønderne i det birk, som vi nu have lagt til Antvorskov* (Anderskouf) *kloster*[1], *men at der hver gang særlig skal tilskrives prioren i Antvorskov* (Anderskof) *om at besörge dette.*

Reg. o. a. lande 10, 237.

[1] *Se åb. brev 1569 23. mars (no. 451).*

456.

1569 26. apr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at markedet i Stubbekøbing, som har været holdt årlig*

ste. Hans baptistæ dag, og over hvis aflæggelse formedelst vrang undervisning borgemester, rådmænd og menige borgere der have klaget, herefter atter må holdes ste. Hans baptistæ dag, ligesom i andre købstæder med heste og andre uforbudte varer; krømmerne, som besøge markedet og bygge deres kramboder, skulle give penge af deres bodepladser (boesteder, de bygge paa), *og ingen fremmede må gå i markedet med deres værger. Borgemester, rådmænd og borgere skulle være vor byfoged behjælpelig* (bistandig) *med at indkræve vor og kronens told, sagefald og anden rettighed, forsvare og håndhæve* (hanthafve) *ham, hvis nogen vil overfalde ham, og have opsyn* (indseende) *med, at vor og kronens rettighed ikke underslås eller forkrænkes.*

Reg. o. a. lande 10, 247–8.

457.

1569 29. apr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til borgemestre, rådmænd og borgere i købstæderne på Bornholm og til undersåtterne på alle fiskerlejerne s. st. om, at vi med vore Danmarkes riges råder, da der påhænger os en stor pengesudgift til besolding af vort krigsfolk, have for godt anset at besøge dem om en hjælp og derfor have afferdiget mester David Tomesen, kannik i Lunds domkirke til at oppebære den efter den takst, som vi have medgivet ham; de skulle derfor udgive hjælpen, så at den kan være her tilstede inden førstkommende st. Hans dag midsommer* [1].

Reg. o. a. lande 10, 464.

Uddrag trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie, s. 324.

[1] *Den 24. juni.*

458.

1569 29. apr. (Hafniæ.) *Missive til Jørgen Pedersen, tolder på Falsterbo, om ikke at besvære Lybækkerne*

med told imod Odense recessen, og om årlig at lade læse modbogen.

Tegn. o. a. lande 10, 335—36.

De lybske sendebud, som hid til os hafve verrit forskikit, hafve beret for os, hvorreledis at nar nogen af derris medborger tilladis om høsten at udførre en tønne kiød eller to, da fuorder du af dennum paa vorre vegne 20 sk. til told af hver tønne kiød, oc de for samme told udi dette aar haffver mot stild dig lofven oc vissen, da bede vi dig oc ville, at du løs oc kvit gifver forskrefne lybske kiøpmend, hvis borgen du af denum paa same told nest forgangene aar anammit hafver, oc her epter udi de maade aldellis intid emod dend reces, som udi Ottense blef opret[1], denum besverrer. Sameledis epterdi forskrefne sendebud oc hafve gifvit til kiende, hvorreledis at det al tid hafver verrit sedvanligt paa de fire fiskeleie udi Skaane, at tolderren skulle aarligen lade lese modbagen[2], saa hver mand kunde hafve sig der epter at rette; disligiste at nogen af de eldste kiøpmend skulle komme tilsammen med tolderren oc borgemestre oc raadmend udi stederne oc med denum forenne denum om, hvis penge der skulle udgifvis for pramme oc vogneleie, oc hvad de der om besluttede tilsammens, skulle blifve vid macht holdit, oc ingen at giørre der emod, ti bede vi dig oc ville, at tu her epter udi lige maade aarligen lader lese modbogen paa forskrefne fiskeleire, oc hvis foreninge der blifver giort om pramgielt oc vogenleie, at det blifver vid macht holdit, oc ingen understaar sig der emod at giørre.

[1] *Traktat med hansestæderne af 1560 25. juli, anført ovfr. s. 88 anm.*

[2] *I håndskrifterne også kaldet:* Skanør logh och Falsterbothe. *Herved sigtes til den af kong Erik og dronning Margrete givne forordning om ordenen mellem fiskerne i Skanør og Falsterbo. I nogle yngre håndskrifter meddeles den med overskriften:* Desse efterskrefne artikle forkyndis paa den tid, der frid sveries paa Skanner och Falsterbo, *se Schlyter: Skånelagen, s. 462 ff., hvor så vel en dansk som en tysk tekst meddeles.*

459.

1569 17. maj. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til byfogden i Åhus om, at ingen købmænd, som indkomme med deres købmandskab der for byen, må opbryde deres ladning* (bonke eller last) *uden hans vidskab og ham uadspurgt eller sælge noget deraf, för de have givet ham sise. Den, som gör herimod, skal have forbrudt, hvad han har med at fare, og dertil straffes som den, der ikke vil agte kgl. majts. bud og breve.*

Reg. o. a. lande 10, 66.
Koncept.

460.

1569 18. maj. (Viborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Kær herred om, at det, da der klages over, at mange af dem forgrave den grönne jord i herredet, forbydes dem under straf, som ved bör, aldeles at grave tørv på den grönne jord.*

Koncept.

461.

1569 19. maj. (Viborg.) *Åb. brev til lænsmanden på Hald, den, som nu er og her efter kommendes vorder, om, at de* skulle hafve indseende med och bestille, at ald dend straatag, som findis at vere tagt paa husenne der i Viborg, med det alder første mueligt er, blifver aftagit, och husenne egien at teckis med tegeltag. Skal och alle de huse, som her efter byggis, i lige maade teckis med tegeltag, efterdi kongl. majt. self personligen hafver set och forfarit, hvad forderfvelig skade sked er udi Viborg bode paa domkirken och byen af ildebrand.

Reg. o. a. lande 10, 60.

462.

1569 24. maj. (Ottense.) *Åb. brev, hvorved det tillades, at Vends herreds ting, som for nogen tid*

siden blev henflyttet til Middelfart[1], *igen må lægges på sit gamle sted, da det efter indkommen klage skal være herredsmændene til stor besværing at søge deres herredsting i Middelfart.*

Reg. o. a. lande 10, 155.

Koncept, på hvilket datum er rettet til: 28. maj.

[1] *Åb. brev 1568 (1567) 24. decbr. (no. 443).*

463.

1569 2. juni. ([Hafniæ.]) *Åb. brev til bønderne i Jylland, Fyn, Langeland og Tåsinge, hvem de end tjæne, om,* at eftersom vi nu siste gang udi vor kiøbsted Viborg[1] loed eder gifve til kiende, hvorledis leiligheden hafver begifvit seg emellom os oc dend nu regerindis koning udi Sverig, hvad frid disse riger emellom var opret, och hvorledis dend af de Svenske egien hafver verit afskrevit oc omkast, och hvad beverlige artikle kongen af Sverig foregifver, os och vore riger fast ulidelige, och efterdi vore undersotte addelen, borgere och bønder os samptligen hafve tilraadit, at vi icke skulle giøre nogen ulidelig fred, som os vore riger och undersotte kunde komme til skade, hon, spot eller forachtelse, men heller foretage det, som os, vore riger och undersotte kunde vere til ere och berømmelse, hvortil de och vilde vere os behielpelige, da ere vi til sinds at bruge de middel och veie, hvormet vore lande och undersotte en gang kunde blifve befriit af dende lange, besverlige feigde, och dersom de Svenske icke ville indgaa nogen christelig och lidelig fredsmiddel, achte vi met det første met vor gantz krigsmacht at giøre et bistandig varendes tog udi Sverig, *men da hertil behøves en stor sum penge, forårsages vi at besøge bønderne over alt riget om en almindelig skat og landehjælp således, at hver jordejende*

[1] *På herredagen (stændermødet), som indkaldtes til mandag næst efter søndag vocem jucunditatis (den 16. maj), se indkaldelsesbrevet hos Jacobsen: Det danske skattevæsen, s. 202.*

bonde, som har frit bondegods, skal give os af hver fri bondegård, han ejer, 4 dlr. eller 12 mrk. dske.; hver bonde, som ikke har frit bondegods, men sidder for gaard och pløier och saar, *skal give os 2 dlr. eller 6 mrk. dske.; den rige skal hjælpe den fattige, og hvor der findes flere i gården end en mand, på kronens og adelens gods, skal en af dem lægges for fuld skat og de andre regnes for husmænd; hver møller* (vedermøller och vandmøller), *som ikke bor for gode mænds gårde og maler frit for sit herskab, give 3 dlr. eller 9 mrk. dske.; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand og kæltring på landsbyerne, som ikke sidder for gård og giver landgilde, skal give 2 dlr. eller 6 mrk. dske.; hvert gadehus 1 dlr. eller 3 mrk. dske., hver* indestemand *eller husmand, hver pebersvend og hver tjænestedreng, som har kornsæd, 1 dlr. eller 3 mrk. dske., og skulle vore ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, gårde og klostre, hver give 1 dlr. eller 3 mrk. dske. og den rige hjælpe den fattige. Ingen skal være fri for skatten, hverken herredsfogder eller andre uden adelens ugedagsmænd*[1]*, og skatten skal være ude inden förstkommende 25. juli*[2]*.*

K: Koncept.

R: Tegn. o. a. lande 10, 354–56.

O: Original udfærdigelse til Vestervig birk i Topogr. saml. på papir, Vestervig kloster no. 11.

Trykt efter R hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 204—6.

[1] *Med begrænsning som i åb. brev 1568 24. novbr. (no. 441).*

[2] *Reglerne om opkrævningen, skriverpenge, udnævnelsen af lægsmænd og disses ansvar og ret til at pante vrangvillige, gives ligesom i åb. brev 1568 24. novbr. (no. 441), kun tales der ikke om lænsmændenes tilsyn med, hvem der regnes for ugedagsmænd.*

464.

1569 2. juni. ([Hafniæ.]) *Åb. brev til bønderne i Sælland*[1] *og Skåne, hvem de end tjæne, om, at vi, da*

[1] *Listen over lænsmændene, som skulde opkræve skatten (Tegn. a. st. bl. 352), viser, at hertil regnedes Låland, Falster og Møn.*

de Svenske have omkastet den aftalte fred, ikke gærne ville holde vort krigsfolk til forgæves her i vort land til skade for vore undersåtter og derfor have beradslået os med vore rigens råder, med adelen, borgerne og bønderne i Nörrejylland og Fyn, som samtlige have tilrådet os at foretage alvorlige midler, så at [1] *denne langvarende krig en gang kunde komme til ende; vi ere derfor til sinds at lade vort krigsfolk oprykke, hvis de Svenske ikke ville indgå nogen lidelig fred, og da vore undersåtter, bønder og menige almue, i hine vore lande have bevilget os en almindelig skat og landehjælp, forårsages vi også at besøge dem om en hjælp således, at . . . o. s. v. som i brevet til Jylland og Fyn (no. 463).*

K: Koncept.

R: Tegn. o. a. lande 10, 353—4.

Trykt efter R hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 203—4.

[1] *Således K; R:* disse rige en gang.

465.

1569 3. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da der er stor brøst for bådsmænd til vore orlogsskibe, som nu straks skulle udløbe i søen mod vore og rigens fjender, have affærdiget Björn Andersen, råd og embedsmand på vort slot København, til at udtage 200 bådsmænd i købstæderne i Sælland og straks, dag og nat uspart, inden førstkommende onsdag*[1] *sende dem hid til slottet, hvor admiral Peder Skram skal give dem videre besked; borgemestre, rådmænd og byfogder i købstæderne skulle være Björn Andersen behjælpelige hermed.*

Koncept.

[1] *Den 8. juni.*

466.

1569 9. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det, da Henrik Gyldenstjærne til Ågård har berettet, at Hornum og andre omliggende herreder udrede mange bundgarn hvilke bønderne fordriste sig til at sætte for Vidskøls*

klosters grund[1] *ved Nörrelade* (Nørrelaae) *i Slet herred mod klostrets gamle friheder og til forhindring for sejladsen, forbydes alle at sætte bundgarn på Vidskøl klosters grund* (och rette forstrog) *i Nörlade* (Nørlaae) *uden tilladelse og anvisning af vor lænsmand Henrik Gyldenstjærne eller hans fuldmægtig. Denne må lade optage de bundgarn, hvilke nogen fordrister sig til at sætte herimod, og lade dem tiltale og forfølge med lov og ret.*

Trykt i Dske. mag. 1, 206—7 uden kildeangivelse, datum synes dog at være rigtigt, da Fredrik II. s. d. underskriver andre breve på Fredriksborg, se Tegn. o. a. lande 10, 357.

[1] *Nemlig i Limfjorden.*

467.

1569 13. juni. (Hafniæ.) *Missive til kapitlerne om, at vi, da de Svenske ikke ville holde den fred, som er oprettet mellem disse riger, med det aller förste agte at lade vort krigsfolk oprykke og ikke at lade det blive liggende vore undersåtter til besværing, og at vi, da der til dets optog behøves en stor sum penge, ville, at de inden 25. juli komme os til hjælp med enkede daler: Roskilde kapittel med 4000 daler, Lunde kapittel med 3000 daler, Århus kapittel med 3000 daler, Riber kapittel med 3000 daler.*

Koncept.
Tegn. o. a. lande 10, 363 (Uddrag).

468.

1569 21. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at landstinget i Fyn herefter skal holdes i det elændehus i Odense.*

Reg. o. a. lande 10, 155—6.

Epterdi Johan Fris til Hesselager, vor tro mand, raad oc cantzler, paa hans egen oc menige adelens oc indbyggers vegne udi vort land Fyen hafve[r] for os beret, at der er stor brøst for en bekvem plats udi vor kiøpsted

Ottense, hvare landsdommeren der udi landit kan holde landsting, oc den menige mand, som landsting søger, kunde udrette derris sager oc deris brefve, som de udi rettergang hafve fornøden at bruge, udi regen oc uveder icke skulle blifve forderfvit, da hafve vi af vor sønderlig gunst oc naade, saa oc epter Johan Frises underdanigst begerring, menige adelen oc undersottene til beste, unt oc gifvit . . . vorre undersotte adelen oc menigheden udi vort land Fyen til it almindelig landsting oc dommehus dette epterskrefne hus med gaard, boder oc gaardsrom udi vor kiøpsted Ottense liggendis, som kaldis det elende hus oc strecker sig udi bredelsen udi den østre ende af sønder udi nør tiufvesiuf alne it kvarter, udi den vestre ende af synder fran kirkegaden oc udi nør til det lille strede tiufvefem alne, udi lengden paa den søndre side ud til sancti Albani kirkegaard af øster i vester med de lerboder, der til hører, halftrediesindstiufve en alne it half kvarter, oc paa den nørre side ud med den lille gaade af øster oc udi vester halftrediesindstiufve en alne $^1/_2$ kvarter, alt med fynske alne maalit, hvilkit hus oc boder med bøgning, gaard oc gaardsrom udi lengden oc breden, som det nu begrebit oc forfunden er, forskrefne vore undersotte oc derris arfvinge oc epterkommere al tid her epter skulle hafve, nyde, bruge oc beholde til et domhus, oc skulle de det self lade bygge, tilfly, forbedre oc al tid vid guod hefd oc macht holde, saa at landsdommeren, som nu er oc her epter komendis vorder, kand sidde ret oc høre, hvis sager for hanum i rette blifver stefnit, saa oc menige landsens indbyggere der samme steds at søge derris ret udi alle tilbørlige sager, som for landsdomeren bør at ordellis.

469.

1569 28. juni. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik*

Mogensen, tolder i Helsingør, om opkrævningen af told og lastepenge i Øresund.

Koncept, noget beskadiget.

Vid, at som du lader gifve til kie[nde], at du stackit siden hafver talit [med] os oc begerrit vor vilge at vide, [om] du skulde upbere told oc lastpendinge a[f] deris skibe oc gots, som hafve hie[me] i land to Holsten oc Dytmersken [som] af andre fremmede, der icke ere privilegerit, da maa du endnu paa nogen tid lade bestaa met told oc lastpendinge af dennom at upbere, men vi ville, at du skalt tage deris brefve oc forskrivinge, hvar udi de dennom forpligte, at dersom vi det met dennom icke ville omdrage, skulle de, nar paaeskis, det til os udgifve. Hvilke Nederlender som dennom udi førstendomit hafve nederset oc komme i Sundet met førsternis eller oc borgemesters oc raads udi de steder, de erre boesette, søbref, af dennom maa du oc tage forskrivinge, efter som fore er rørt; men fogders eller lensmends søbref hafver du intet at achte; af hvilke dennom hafver, tager du som af andre fremmede. Saa mange vore egne undersotte, der boer udi vore førstendome oc komme udi Sundet, saa oc de Nederlender, som dennom hafve boeset udi de kiøbsteder, os tilkommer, denom maa du lade fri passere oc ingen told eller lastpendinge af dennom upbere. Dette vi dig paa din underdanigst begerringe icke ville forholde.

470.

1569 30. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne over alt Viske og Fjære herreder om, at hver mand straks skal give en proviantskat* (en gierd) *til Elfsborg*[1], *eftersom Jens Kaas, høvedsmand der, tilsiger dem.*

Koncept.

Tegn. o. a. lande 10, 369.

[1] *R:* Esborg.

471.

1569 13. juli. (Soer.) *Åb. brev om, at lænsmanden i Kallundborg skal lade oppebære told af og føre tilsyn med de varer, som indføres i havnene Skyholmen og Museholmen.*

Reg. o. a. lande 10, 250.
Koncept.

Vi ere komen udi forfaring, at der skal vere vid Reiersø udi Løve herrit her udi vort land Sielland tvende hafner, kaldis Skyholmen och Museholmen, hvilke der besøgis af Bagger, Hallindsfare och andre, som der kiøber och handler och ingen told til os udgifver, som af gamel tid sedvanligt verit hafver. Da paa det saadanne vor och kronens rettighed icke skal forsømmes, ville vi:

1. at vor lensmand paa vort slot Kallundborg, dend som nu er och her efter komindes vorder, aarligen skal lade opbere af de skibe, som forskrefne tvende hafvenne besøger, hvis told och rettighed, som os och kronen med rette tilkomer, och der fore giøre os gode rede och regenskaf.

2. Skal hand och hafve flitig indseende, at der ingen ulovlig handel brugis, ei helder nogne forbudne vare udskibis.

3. Bedindes och biudindes alle, som forskrefne tvende hafne besøger, at i rette eder efter til gode rede at fornøige vor lensmand eller hans fuldmechtige hvis told och anden del, som os och kronen med rette tilkomer, under dend straf, som ved bør.

472.

1569 17. juli. (Frederiksborg.) *Missive til Slangerup by om, at akseltorvet der i byen skal flyttes til købstaden, som skal lægges for Fredriksborg.*

Reg. o. a. lande 10, 252.

Vi achte at lade legge en kiøpsted her for vort slot Frederiksborg och dend med kiøpsteds ret och privilegier

at begafve och der fore ere til sinds at ville forvandle det axeltorfve med anden kiøbmantshandel, som her til hafver verit holdit och brugt der udi Slangerup, hid til dend kiøpsted, vi her ville lade bygge. Ti bede vi eder alle och hver serdelis biude, at i efter sancti Mortens dag førstkomindes rette eder efter aldelis ingtet at befatte eder med nogit dend agger och eng, der til Slangerup ligger, førre i med vor lensmand her same steds ere til ens vorden, hvad skyld och landgilde i der af aarligen til os udgifve skulle, ei helder efter denne dag at bruge der nogen borgerlig neringe eller handel med kiøb eller sal i nogre maade, saa frembt i der fore icke ville lide tiltale och stande til rette, men hvilke af eder, som sig hid ville begifve och her bygge och sig nedersette, dend ville vi paa nogre aar lade vere fri och kvit for ald skat och anden konninglige och byes tynge och besverring och der paa gifve eder vore brefve.

473.

1569 17. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at det, da vi ville lade lægge en købstad her for vort slot Fredriksborg og begave den med privilegier og købstadret, skal være alle, indlændinge og udlændinge, som inden to år efter dette vort åbne brev ville begive sig hid, frit for at nedsætte sig der og bruge købmandskab, handel og vandel med køb og salg og anden borgerlig næring, som i andre købstæder, og de skulle være fri for alle skatter og borgerlig og bys tynge i 10 år, efterat de have bosat sig her.*

Reg. o. a. lande 10, 253.

474.

1569 22. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, om, at det af vore Danmarkes riges råder er anset for rådeligt, at de hver 10 mænd skulle*

lægges i læg og til orlogsskibenes behov, som skulle udrustes på foråret, give en god færdig okse, hvilke øksne, efterdi det på vinteren ikke vil tjæne at drive øksne, skulle ydes på vort slot København inden førstkommende 8. septbr.[1]

Tegn. o. a. lande 10, 382—3; 389—90.

[1] *Fritagelse og opkrævning ligesom i åb. brev 1565 28. septbr.*

475.

1569 30. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kronens tjænere over alt Fredriksborg og Krogens læn og Hörsholm birk om, at hver 10 mænd inden st. Mikkels dag*[1] *skulle give en god færdig okse til Fredriksborg.*

Tegn. o. a. lande 10, 390—91.

[1] *Den 29. septbr.*

476.

1569 5. avg. (Helsingøer.) *Åb. brev om bøndernes forhold på Ravnsborg læn i Låland.*

O: Original udfærdigelse i Dske. kanc. arkiv, bestående af fire sammenhæftede ark, forsynet med kongens underskrift og spor af seglet. Brevet har nu et gammelt brud gennem hele papirets længde; derved er fremkommet enkelte huller i teksten, som dog har kunnet udfyldes efter R. Det bageste blad, af hvilket halvdelen nu fattes, har påtegningen: Er thette kongelig maiestatis [breff lest] paa Nøre herrittz tingh . . . . . anno mdlxix.

R: Reg. o. a. lande 10, 255—58.

Vi Frederik den anden . . . giøre alle vitterligt, at vore undersotte kronens tienner udi Rafvensborg len hafve haft hoes os deris fuldmechtige och dennom beklagit, hvorledis at dennom paaleggis adskillige besverringe ydermere, en[d] som børligt och sedvanligt pleier at vere; først beklagede, at de vornede sønner, som tiene bonden for helt eller halft aar, besverris af vore lensmend med besynderlig beskatning, for at de maa tienne bonden; tisligiste at fri selfeierbøndersønner platses och delis at bygge paa kronens; sammeledis at de besverris med usedvanlig giesteri af lensmendene och met skrifvergesteri, och naar nogre bønder och tiennere feste nogen garde, da

trengis de til at gifve skrifveren en tønne hafre; ydermere beklage de och, at de gifve noget korn och pendinge for egt och arbeid aarligen, och der ofver trengis de ligevel bode at age, arbeide och u[dgifve] korn och pendinge, och at de hvert aar trengis til [at] holde deris landgilde hoes dennom och icke kunde blif[ve] det kvit før, end saaetiden kommer egien, och lensmendene icke det af dennom førre anamme ville, hvilket dennom er til skade och afdrecht; sammeledis at de trengis til at gifve 12 sk. for hvert skattelam och 24 mark for hver tønne smør; desligiste at endog at de hafve privilegier, at de maa segle med deris egne hiemfødde kveg och der fore kiøbe, hves de hafve fornøden til deris gards behof, dog ligevel trenger lensmendene dennom en gulden af for hver reigse, de seigle. Da for saadanne vore undersottes beretning och klage hafve vi med vore Danmarkis rigis raad her nu hoes os til stede ofverveiet samme klagemaal och vore undersotte ofver alt Rafvensborg len til gafn, beste och bistand giort der saadanne en skickelse om, som her efter følger.

1. Først at ingen vornede sønner, som ere hiemme hoes dieris fader eller tienne bonden helt eller halft aar, skulle besverris met nogen beskatning eller udlegning, for de tienne bonden, uden de, som ere pebbersvenne, och andre, som besøgge fiskeri och icke hafve tienniste helt eller halft aar hoes bonden; de samme skulle hafve hosbundhold af v[ore le]nsmend, om de ere fødde eller och hafve deris ver[ils]e paa vort och kronens, och de andre, som tienne for helt och halft aars tienniste, skulle icke besverris af vo[re] lensmend førre, end de fleste garde. Och hvor som nogen fri selfeigerbonde hafver icke uden en søn, da skal dend blifve ved samme gots efter hans faders død, och det skal icke formenis hannom at vere fri och ubehindrit hoes sin fader; ei heller skal hand

kaldis der af til nogen anden boelig udi nogre maade. Dog dersom selfeierbønder hafve flere sønner end, som forskrefvit staar, da skal en, som duelig er, vere fri och nyde gaarden och icke delis eller mellis til stafns der fran, och vor embitsmand hafve macht at tage borgen af de andre sønner, at de icke flytte af gotsit anden steds at boe och bygge end paa vort och kronens. Och dersom dend døer, som bondegotsit tilhør och boer paa gotset, da skal alle tid dend, som nest arfving er til garden, hafve macht at upsige det gots, hand paa boer, och indflytte paa sit fri bondegots; dog skal hand vere plichtig at forlige sig met de andre metarfvinge och stille dennom til freds enten med skieppeskyld eller udi andre maade efter recessens[1] liudelse, saa ingen klage der ofver k[omm]er.

2. Om giesteri ville vi, at ingen vore oc[h] kronens bønder och tienner skulle besverris met fl[ere] heste udi nogen giesteri end, som af arrilds tid pleige at vere sedvan, och ei heller flere karle och folk der hoes end, som hestene ere, uden en staldreng och icke heller flere hunde end et par mønder och to kobbel støfvere.

3. Om skrifvergesteri ville vi, at her efter holdis skal, at naar skrifveren uddrager i lenit och klarer bogen och indkrefver achterstaden, da skal hand icke vere uden self anden, och icke skal nogre vore undersotte vere plichtig at holde dennom uden de, som egien staar med deris landgilde, och det skal icke vere uden en tid hvert aar, och de, som hafve udgifvit deris landgilde, skulle icke vere plichtige at holde skrifveren.

4. Och skulle samme vore undersotte icke vere plichtig, naar de feste nogen gaarde, at gifve skrifveren nogen besynderlig gafve eller rente der fore, at hand skrifver ind eller af bogen, enten hafre eller andet uden en skieppe biug om aaret efter gammel sedvanne; dog

[1] *Kold. reces 1558 § 40.*

skulle icke nogen vere plichtig at gifve samme sk[eppe][1] skrifverkorn uden de, som det hafve u[dgi]fvit af gammel tid af deris garde.

5. Ville vi och, at vore undersotte bønderne her efter icke skull[e be]sverres med ydermere egt eller arbeide end, som de hafve giort af gammel tid.

6. Sammeledis skulle de vere plichtige hvert aar at yde deris landgilde inden sancti Andreæ dag efter handfestningens liudelse[2] och icke trengis til af vore lensmend lenger at holde det hoes dennom, och vore lensmend at ve[r]e plichtige samme deris landgilde af dennom inden forskrefne tid at anamme.

7. Skal och icke vore lensmend nøde eller tvinge bønderne til at gifve pendinge for smør, skattelam eller anden smaaredsle, men det skal staa i bøndernis kaar, om de ville smør, lam och andet sligt udgifve eller och gifve der pendinge fore.

8. Och skulle bønderne vere pligtige aarligen at yde deris sommerskat til sanct Hans dag och deris sommersmør til sancti Laurits dag och deris vinterskat til kyndermøsse.

9. Sameledis skulle forskrefne vore undersotte icke vere plichtige til at gifve lensmendene nogen besynderlig gafve, naar de seigle efter deris privilegiers liudelse, som de de[r p]aa hafve, ydermere end deris rette told, som [de] pleige at gifve af gammel tid.

10. Desse forskrefne puncter och artikler ville vi, at her efter skal holdis fast och ubrødeligen, efter som forskrefvit staar, til saa lenge vi der om anderledis tilsigendis vorder, och ville vi os forbeholdet hafve efter landsens och tidens leilighed denne ordning och skik at

[1] *Således R.*

[2] *Håndf. 1559 indeholder dog ikke nogen sådan bestemmelse.*

formere eller formindske, efter som os och kronen, saa och vore undersotte toleligt och lideligt kand ver[e].

Ti forbiude vi alle vore fogitter och lensmend o[f]ver Rafvensborg len, de som nu ere eller her efter kommindis vorder, vore undersotte udi forskrefne len her emod, efter som forskrefvit staar, at hindre eller i nogre maade forfang at giøre, under vor hylliste och naade. Under vort signet.

Friderich.

477.

1569 9. avg. (Helsingøer.) *Missive til borgemestre, råd og borgere i Malmø om med det aller iligste at komme os til hjælp med 6000 dlr. i daler og danske pendinge til betaling af vort krigsfolk.*

Tegn. o. a. lande 10, 394.

478.

1569 19. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om straf for de undersåtter i Halland, som handle med de Svenske, og om störrelsen af de skuder, som de må benytte.*

Tegn. o. a. lande 10, 400.

Vi erre kommen udi forfaring, at vorre undersotte bønder udi Halland seigle med derris skuder, indførrer der i landit brød, tyst øl, korn, salt, fisk oc andre vare baade udi Varbergs hafn oc andre hafner oc det selger, bytter oc forvandler til de Svenske. Ti hafve vi befallit Jens Kaas, vor mand, tienner oc høfvitsmand paa vort slot Elfsborg, at skulle der med hafve opseende, oc dersom hand kand ofverkomme nogen, som saa giørre de Svenske tilføring, skal hand denum mue lade gribe oc paatage, oc hvis de hafve med at fare, at verre forbrut til os[1]. Samledis forfare vi, at nogre af bønderne i Halland skulle hafve skuder paa en 15 alne kiøl och en part større, hvilkit skal verre emod dend skik[2], der paa giort er[3],

[1] *Sml. åb. brev 1568 10. apr.*

[2] *Åb. brev 1567 30. apr.*

[3] *R:* ere.

hvar om forskrefne Jens ocsaa skal forfare leiligheden, oc dersom saa kand findis, skal hand lade annamme samme skuder och denum forskicke hid til slottid paa en ret.

479.

1569 25. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Fyn, Sælland og Smålandene, hvem de end tjæne, om, at vore fjender, de Svenske, ikke have villet holde den forligelse, som blev opsat i Roskilde, og at vi derfor ville hjemsøge dem igen med vor krigsmagt; hertil have vore Danmarkes riges råder bevilget os en hjælp af dem således, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give os 20 enkende dlr. eller 60 mrk. dske. og den rige hjælpe den fattige; hver møller, undtagen de, som bo for gode mænds gårde og male frit for deres husbonde, skal give 2 dlr. eller 6 mrk. dske.; hver gårdmand, pebersvend, murmester, tømmermand, kæltring, skomager, skrædder og tjænestedreng, som har kornsæd, skal give 1 dlr. eller 3 mrk. dske.*[1]*; skatten skal være ude inden 14 dage efter dette brevs datum, og den skal oppebæres i Fyn, Langeland, Tåsinge og på øerne af Eskil Göje, i Københavns, i Tryggevælde og Roskildegårds læn af Björn Andersen, i Vordingborg læn af Peder Oxe, i Kallundborg, Holbæk, Korsør og Antvorskov* (Anderskof) *læn, Møn og Sorø birk af Kristoffer Valkendorf, i Låland af Albret Oxe, i Falster af Peder Oxe og i Dragsholms læn af Frans Lavridsen.*

Tegn. o. a. lande 10, 407—9.

[1] *Fritagelse for skatten fastsættes ligesom i åb. brev 1565 28. septbr.*

480.

1569 25. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Skåne om, at hver mand til vort krigsfolks behov, som vi med det første ville bruge mod vore og rigens fjender, skal give* $^1/_2$ *tde. brød og 1 tde. havre og med det allerførste fremføre det til Otte Brade og Björn Kaas, vore*

råd, og da havren i Gydinge, Villands, Gers, Fers, Froste, Nörreasbo og Bjære herreder ikke skal være at få (verre til fangs), *skal hver mand der give os 1 tde. brød og forskånes for havren.*

Tegn. o. a. lande 10, 409—10.

481.

1569 25. avg. (Kiøpnehafven.) *Åb. brev om, at bønderne i Lille Næstved herefter må ligge til Herlufsholms sogn og birk, holde Herlufsholms birketing for deres rette værneting og Herlufsholms kirke for deres rette sognekirke.*

Reg. o. a. lande 10, 262.
Koncept.

482.

1569 7. septbr. (Kiøbenhafn.) *Reces om stævninger, befalinger og nogle andre artikler.*

O: Original udfærdigelse i Gehejmearkivet (håndfæstninger og recesser no. 23 a) på et pergamentsblad, forsynet med kongens mindre segl i rødt voks; vedhængende seglremme vise, at rigsråderne også skulde have forseglet brevet, men deres segl have aldrig været hængte ved. Muligvis er udfærdigelsen blevet kasseret på grund af fejlene i § 5, hvorefter man har nöjedes med straks at trykke recessen. Bag på brevet står: Konning Frederik 2. reces ofver nogre faa artikler anno 1569.

T: Originaludgaven af 1569, Prentet i Kiøbenhaffn, aff Laurentz Benedicht. M. D. lxix. *Denne udgave blev optrykt 1572, se Bibliotheca Danica 1, 634.*

Vi Frederik dend anden ... giøre alle vitterligt, at vi med vor Danmarkis rigis raad, som nu her hoes os til stede ere, som ere Peder Oxe til Gislefeld, vor hofmester, Johan Fris til Hesselagger, vor cantzler, Frants Brockenhus til Brangstrup, marsk udi vort rige Danmark, her Peder Skram til Urup, ridder, Byrge Trolle til Lillø, her Jørgen Løcke til Ofvergaard, ridder, Holger Rosenkrants til Bolver, stadtholder udi vort land Nørre Jutland, Peder Bilde til Svanholm, Erik Rosenkrants til Valsø, Otte Brade til Knudstrup, Jørgen Rosenkrants til Rosenholm, Erik Rud til

Fulesang, Biørn Kaas til Starupgaard, Biørn Andersen til Stenolt och Axel Urne til Siøgaard, rigens cantzler, hafve beraadslagit och ofverveigit nogen merkelige brøster, hvor med vore undersotte beklage dennom fast at besverris udi det, at de med vore stefninger och befalinger tidt och ofte dragis fran dieris herritsting och landsting udi de sager, som der same steds bør at ordelis och til ende at forfølgis; sameledis opholdis de och til herritstinge och landstinge med opsettelse udi adskillige sager, saa dieris ret dennom forhalis fra en tid och[1] til en anden, och der ofver besverris med brefvependinge fast mere, end nogen tid tilforn sedvanligt hafver verit. Och paa det at slig besverringe mue afskaffis och nederleggis, och vore undersotte med hvis sager, som henge udi trette, saa møgit des bedre mue komme til ende och vederfaris, hvad retten medfører, hafve vi der paa giort saadanne en ordning och skik, som her efterfølger, hvilken vi udi vort cantzlie, af landsdomere, herritsfogider och andre vore undersotte rigens indbyggere fast och ubrødeligen ville holdit och fuldkommit hafve under dend pen och straf, som ved bør.

1. Och for det første efterdi vi forfare, at det tit och ofte sker, at mange med vrang undervisning forhverfver stefninger udi de sager, som først bør at gange dom paa til herritsting och landsting, end og same sager icke tilforn hafver verit stefnit der udi rette, da ville vi det her efter saa alfvorligen befalit och holdit hafve, at aldelis ingen stefninger efter denne dag skulle udgifvis emoed recessen[2], hvor med nogen kunde dragis fran herritsting, landsting eller rigens cantzler.

2. Sameledis skal icke helder vore befalninge her efter udgaa til nogen riddermendsmend at dømme udi de sager, som bør at ordelis til herritsting och landsting, men aldienniste om herritsskiel och markeskiel, dog icke

[1] *T forbig.:* och.

[2] *Kold. reces 1558 §§ 8, 5.*

førre end sandemend eller oldinger hafve svorit, tesligiste udi de sager, som sambfrender bør at dømme udi. Och skulle slig befalninge tagis af begge parterne, men dersom dend ene part veigrer sig der udi och icke ville hafve gode mend paa saadanne trette, nar sandemend eller och[1] oldinger hafve svorit, end og hand af dend anden part der om blifver besøgt, da skal det vere hans gienpart frit fore enne same befalning at tage, dog at hand det skielligen beviser, at hand tilforn hafver tilbødit sin vederpart halfparten at mue anname.

3. Efterdi det tit och ofte beklagis, at nar nogen sager stefnis til landstingit[2] enten om vitnisbyrd, sandemend, oldinger, nefninger eller andre, som blifve kaldit for dieris ed eller vitnisbyrd, som enten skulle regsis eller feldis, forlengis sagen, och icke for det første udgifvis nogen endelig dom, da paa det at fattigt folk icke udi en sag til forgiefs skulle behøfve at giøre mangfoldige omkostning, hafve vi det saa endeligen besluttit och giørt denne skik och forordning, at landsdomere her efter uden nogen fortog skulle endeligen dømme udi slig sager och enten reigse eller felde hvilke, som lougligen blifve stefnit for dennom udi rette, och dieris domme med klare udtrøkte oerd gifve beskrefvit, saa der eblant icke giøris nogen tvil, hvor med nogen dieris ret kunde blifve dennom forhalit.

4. Tesligiste forfare vi och, at fattigt folk och andre dennom fast besverre, at de for domme, opsettelser, vindner och andre brefve, som de til herritsting och landsting skulle hafve beskrefvit, beskattis med brefvependinge fast ofver dieris efne och mere, end sedvanligt hafver verit. [3]Da hafve vi for got anset der paa at giøre slig en skik, som efterfølger, hvilken vi ochsaa aldelis

[1] *T forbig.:* och.
[2] *T:* landsting.
[3] *T:* Hvor fore vi hafve for gaat.

ville holdit hafve. Først for hver dom, som afsiges til landstingit[1] och gifvis beskrefvit paa pergamente, skal icke gifvis mere end 2 daler i det alder meste och ellers mindre for andre domme efter leiligheden; for en opsettelse skal gifvis 3 mark, 1 1/2 mark och 1 mark efter leiligheden och som sagen er til; for it tingsvitne til herritsting och landsting skal icke gifvis mere end 8 hvide i det meste; for en herritstingsdom paa pergamente skal gifvis 1 mark danske, paa papir 10 skilling och ellers mind[r]e[2] efter leiligheden.

5. Sameledis efterdi det och beklagis, at nar fembten mend udi Skaanne och [16 udi][3] Sielland blifve opkrefvit oc tilnefnt at skulle døme enten paa drab eller andre sager, opsettis slig sager fra en tid til en anden, saa retten der ofver forhalis, da er ochsaa der paa besluttit, at nar fembten [eller sexten][4] mend her efter blifve lovligen opkrefvit, skulle de inden sex sambfelde uger der nest efter endeligen sige paa, hvis sager de blifve tilnefnt at skulle dømme paa, under dieris boeslods fortabelse til dieris herskaf.

Til ydermere vitnisbyrd, at vi alt dette udi alle maade ville fast och ubrødeligen holdit hafve efter, som forskrefvit staar, hafve vi ladit henge vort signet her neden fore med vore rigens raads indseigle. Gifvit paa vort slot Kiøpnehafn dend 7. septembris anno etc.[5] 1569.

Friderich.[6]

[1] *T:* landsting.
[2] *Således T.*
[3] *Således T.*
[4] *Således T.*
[5] *T forbig.:* anno etc.
[6] *T forbig.:* Friderich.

483.

1569 8. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til vore og kronens, stiftsgodsets* (stiftens), *klostre-, prælate-, kannike-, vikarie-, kirke- og præste-tjænere i Sælland, Fyn, Langeland, Tåsinge* (Tosin) *og Møn om, at hver mand, da*

vi med det aller første agte at lade vort krigsfolk rykke ind i Sverige og behøve havre til dets heste, skal komme os til hjælp med 1 tde. havre og ufortøvet fremføre den til lænsmanden.

R: Tegn. o. a. lande 10, 415—16.
K: Koncept.
Trykt efter R i Annal. f. nord. oldkynd. 1855 s. 88—9.

484.

1569 8. septbr. (Hafnie.) *Åb. brev om, at vi have befalet N. N. at udtage i Københavns læn 100, i Roskilde læn 100, i Vordingborg læn 50, i Kallundborg læn 50 og i Dragsholm læn 40 raske karle, som på toget ind i Sverige mod vore og rigens fjender skulle bruges som skansegravere; de udskrevne skulle hver skaffe sig en god spade, en hakke og en skovl og være tilstede i Helsingør mandag åtte dage*[1].

Koncept.

[1] *Den 19. septbr.*

485.

1569 9. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Jylland, hvem de end tjæne, om, at vore Danmarkes riges råder have bevilget os, efterdi vi skulle udgive en stor sum penge til vort krigsfolk, som nu skal oprykke mod vore og rigens fjender, en almindelig skat og landehjælp af bønderne over alt riget*[1], *og på det alt må gå ligelig til, så den fattige ikke skal besværes lige med den rige, skal skatten skrives således, at hver mand skal give . . . (skat af husdyr ligesom i åb. brev 1566 20. novbr.) . . . Skatten skal fremføres til vort slot i København inden førstkommende st. Mortens dag*[2], *og ingen, hverken fogder eller skrivere, skulle være fri uden sudelens egne ugedagsmænd*[3]; *stiftsskriverne skulle skrive*

[1] *Se åb. brev 1569 21. novbr. (no. 497).*
[2] *Den 11. novbr.*
[3] *Med begrænsning som i åb. brev 1565 28. septbr.*

og oppebære skatten og give hver bonde en seddel på, hvor meget han skal udgive, og hermed skulle vore lænsmænd, deres fogeder og skrivere være dem behjælpelige; göre de det ikke, skulle de regnes for uhörsomme og de, som vore breve og bud ikke agte ville, og straffes, som ved bör.

Tegn. o. a. lande 10, 419—20.

486.

1569 9. septbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Køge om, at de, da mange udflytte af byen, fordi de ikke ville holde borgerlig og bys tynge med andre undersåtter i byen, herefter, så længe denne fejde varer, ikke må tilstede nogen at udflytte af byen; hvis nogen gör herimod, skulle de give det til kende, så ville vi lade straffe derover, som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 10, 420—21.

487.

1569 16. septbr. (Helsingborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Helsingborg læn, Froste, Villands og Gers herreder om, at Otte Brade, råd og embedsmand på Helsingborg, skal udtage 200 raske karle af gårdmænd, ledige karle og pebersvende, som skulle bruges til skansegravere, og hvis hine ikke kunne tilrække, skulle de udtages af bosiddende bønder; de skulle lægges i læg og give hver, som udskrives af læget, 14 dages kost, 3 mrk. penge og en god øksе; skansegraverne skulle møde på de steder, som Otte Brade eller hans fuldmægtig tilsiger dem.*

På samme måde skulde Björn Kaas udskrive af Malmø læn, Albo og Fers herreder 200, Jørgen Marsvin af Landskrone læn 100 skansegravere.

Koncept.

488.

1569 17. septbr. (Helsingborig.) *Missive til tolderen i Ålborg om, at han, når nogen skal give rosennobel på*

tolden og vil give daler i stedet, for hver rosennobel skal opbære 4½ gammel daler eller 5 ny daler; de, som ville give rosennobel, må ikke besværes derudover.

Tegn. o. a. lande 10, 417–8.
Koncept.

489.

1569 17. septbr. (Helsingborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om til beskyttelse mod svenske og polske kapere at give indenlandske skippere toldsedler, som lyde på hjemsted i udlandet.*

R: Tegn. o. a. lande 10, 421.
K: Koncept.

Eftersom du hafver ladit gifve til kiende, at nogre vorre undersotte, som bruge seilats ostvert oc vestvert, erre begierendis, at derris toldsedler, som denum paa tolden gifvis, motte formelde, at de hafve hiemme til Bremen, Hamborg, Embden eller anden steds uden riget, paa det de der med kunde dennum derris skib oc goets befri, o[m][1] enten fienderne, de polniske fribytter, eller andre, som denum ilde ville, komme til denum udi siøen; sameledis at de, som blifve fortollit paa Narven, motte, nar de hafve udgifvit til os alt, hvis os tilkommer, fange toldsedler paa Rig at segle hos de toldbrefve, denum gifvis paa Narven, at de oc der met kunde denum forsvarre, om de polniske fribytter eller svenske denum i siøen ofverkomme, da epter slig leilighed oc paa det baade vorre undersotte oc andre, som vor[t][2] toldsted besøger, saa møgit dis seckerer mue verre for siørøfver oc snaphanner fri[3], erre vi til frids, at tu metdeller denum forskrefne toldsedler, dog at tu hafver indsehende, at al ting der med maa gange ligeligen oc ret til, oc at samme toldbrefve icke skulle misbrugis os til skade.

[1] *Således K; R:* oc.
[2] *RK:* vorre.
[3] *K forbig.:* fri.

490.

1569 20. septbr. (Kiøbenhafn.) *Mandat om fem og tyve artikler, som skulle forelægges alle udlændinge, som ville bo i Danmark og Norge.*

Trykt patent i folio med latinsk, dansk og tysk tekst. Et fuldstændigt eksemplar, underskrevet af kongen og forsynet med hans segl, findes i Fyns bispearkiv. Den danske og tyske tekst, skårne fra hinanden, findes indsat i Dske. kancellis samling. Alle tre tekster sammen med selve artiklerne på latin, dansk og tysk findes i en udgave fra 1569, Prentet i Kiøbenhaffn, aff Laurentz Benedicht. *Denne udgave er optrykt 1615, 1619, 1627 (se Bibliotheca Danica 1, 643) og end videre i den hos Jørgen Holst 1643 og Kr. Cassuben 1670 trykte samling af Fredrik II.s åbne breve. Efter den er den danske tekst af mandatet og af artiklerne end videre trykt hos Rørdam i Ny kirkehist. saml. 4, 234—42, og i Kirkelove 1, 126–34. Den danske tekst af mandatet er endelig sammen med den latinske af artiklerne trykt hos Pontoppidan: Annales eccles. Danicæ 3, 419—21.*

Efterdi vi komme udi visse forfaringe, at møgit fremmit folk af adskillige nationer begifver sig ind udi vore riger Danmark, Norge och andre lande os undergifvit, och er at formode, at en stor part af dennom hafver en anden tro och mening om dend sande religion och rette gudstieniste, end vi self och vore undersotte udi vore riger hafve, hvor udaf med tiden kand komme splid, tvedragt och uenighed bode udi dend rene lærdomme och bekvemme ceremonier, som udi vor kiere herre faders regering och til denne dag udi vor tid uanfechtid hafver verit, da paa det saadanne ulempe maa i tide forekommis, och vore riger, lande och undersotte mue blifve ved dend rene och uforfalskit lærdomme, som vi hafve anammit, och hos hvilken vi med guds hielp, saa lenge gud sparer os lifvit, blifve ville, hafve vi ladit forfatte nogre christelige artikle [1] om dend rette och sande religion och dennom forskickit til de hederlige och høglerde mend vore superintendenter udi vore riger Danmark, Norge och andre lande, som os tilhøre, udi hvilke de

[1] *De steder, hvor disse findes trykte, ere angivne ovfr.*

skulle examinere och ofverhøre alle de fremmede och udlendiske, som for to aar forleden och til denne tid ind udi vore riger och lande kommen ere och her efter kommendis vorder och verelse och voning der udi bekommit hafver och efter denne dag bekomme kand, och hvilke af forskrefne fremmede, det vere sig en eller flere, som icke forskrefne artikle alle och hver serdelis i alle dieris ord och puncter velvilligen anamme ville och der hos blifve, dend eller de skal icke tilstedis plats eller verelse udi nogen vore riger eller lande at hafve, ei helder at bekomme. Befindis och nogen under it helligt skien eller svigelige at anamme och svere paa samme artikle och der efter kand spørris och i sandhed bevisis anderledis at giøre, da skal dend eller de, hvis brøst saa findis, straffis paa lif och gots uden ald naade i noger maade. Men hvilken som icke vil anamme och svere paa forskrefne artikle, hand maa och skal strax inden tre dage der nest efter, at hand blifver examinerit, uden ald forhindring (saa møgit religionen er anrørendis) forse sig med høstru, børn, goeds och ald, hvis hannom met rette tilhører, af vore riger och lande; men fortøfver hand der lenger, da skal hand straffis der ofver, efter som forskrefvit staar. Skal och borgemestere och raadmend udi kiøpstederne udi vore riger Danmark och Norrige aldelis ingen fremmede eller udlendiske tage eller anamme udi borgerskaf eller och tilstede verelse och voning hos dennom at hafve, uden de hafve superintendentens och sogneprestens vindnisbyrd (i det stigt och dend bye, de achte at boe) om dieris tro och mening om dend sande religion klarlig beskrefvit och besegligt.

491.

1569 24. septbr. (Helsingborig.) *Åb. brev til vore og kronens bønder, stiftsgodsets* (stiftens), *kloster-, prælate-,*

kannike-, vikarie-, kirke- og præstetjænerne i Københavns, Roskilde, Skjoldenæs og Tryggevælde læn om, at vi til vort krigsfolk, som nu oprykker mod vore og rigens fjender, behøve en stor hob fetalje og især øl, og at vi, på det krigsfolket ikke for underholdnings skyld skal rykke tilbage igen, have for godt anset, at hver bonde der i lænene skal straks yde og fremføre til Københavns slot en tde. øl med 10 bånd på hver tønde. Björn Andersen, råd og embedsmand på vort slot København, eller hans fuldmægtige, skal lægge dem i læg, og ingen skal være fri for øllet uden adelens egne arvetjænere[1].

Tegn. o. a. lande 10, 426.
Koncept.

[1] *Denne undtagelsesbestemmelse synes overflødig, da brevet ikke er rettet til adelens tjænere.*

492.

1569 24. septbr. (Helsingborg) *Åb. brev om, at ingen, under forbrydelse af pågældende svin, må indrive svin på kongens og kronens skove i Låland, når der findes olden, uden de tilforn ere brændte med kongens mærke* (med hans maiestatis brende).

Reg. o. a. lande 10, 266—7.

493.

1569 28. septbr. (Helsingborrig.) *Åb. brev til bønderne over alt Fyns stift om straf for dem, som modsætte sig udpantningen for skatter.*

Tegn. o. a. lande 10, 429—30.

Epterdi vi forfare, at nar vi lade vorre brefve udgaa om nogen skat eller landehielp at indfördre oc oppeberre af bønderne oc menige almue ofver alt rigit, da sidde en part af de legsmend, som blifve tilskikit at legge samme skat, ofverhørrige, dennum fortrøcke oc icke ville pante dennum, som staar tilbage met forskrefne skat oc dend

icke udgifve til dend tid oc termin, vorre brefve indeholde, men forhalle det en tid epter dend anden, uanset at samme vorre brefve[1] tilholde forskrefne legsmend slig uhørsomme at skulle pante, endog de tilforn icke blifve fordelt eller med lougen forvundne; sammeledis formerke vi oc, at nar en part af legsmendenne ville pante bønderne, da stille de dennum uvillige emod dennum oc med mact dennum ville der fran trenge, hvilkit udi framtiden kunde gifve aarsag til oprør oc anden uløst,

1. da paa det at sligt udi tide maa forrekommis, oc epterdi vi nu self erre paa toggit emod vorre oc rigens fiender, saa vi icke kunde lade straffe der over, som vid bør, da hafve vi befallit Erik Rosenkrantz, vor mand, raad oc embitsmand paa vor gaard i Ottense, som vi hafve tilskikit oc tiltrot Fyns stift udi vor franverrelse at hafve udi befalning, at skulle bestille hos alle vorre lensmend udi forskrefne stift oc derris fougeder oc skrifverre udi derris franverrelse, at nar legsmendens brøst oc forsømmelse findis, at de hver udi derris leg icke bruger derris flid at udfordre skatten oc icke panter dennum, som blifve stoendis tilbage oc findis uvillige, da skulle forskrefne vorre lensmend hafve fuldmact at pante legsmendenne til saa lenge, at skatten af dennum blifver udfordrit oc framført.

2. Understaar sig oc nogen af bønderne at stille dennum mutvillige emod forskrefne legsmend oc for skatten oc derris forsømmelse oc uliudighed icke ville lade dennum pante, da skulle forskrefne vorre lensmend eller derris fougeder stefne dennum for landsdommerren udi rette oc der tage dom ofver denum, hvad de for slig derris forsømmelse kunde verre forfaldne. Oc skal landsdommerren der udi landit hafve magt at tage gode mend til sig oc

[1] *Åb. brev 1568 1. oktbr. og 24. novbr. (no. 441), 1569 2. juni (no. 463).*

dømme ofver dennum som ofver andre ulydige, oprørske undersotte.

3. Bedendis och biudendis landsdommerren udi vort land Fyn, saa oc vorre fougeder oc embitsmend der same steds oc derris fougeder i derris franverrelse, at i, efter som Erik Rosenkrantz eder ydermerre undervisendis vorder, udi alle maade retter eder epter denne vor befalninge. Findis det oc, at i med nogen ser egiemmen fingre, da ville vi vide det huos eder, saa i udi dieris sted skulle stande os til rette.

494.

1569 28. septbr. (Helsingborrig.) *Missive til Peder Hundermark* (Hundritmark), *landsdommer i Fyen, om, at de, som modsætte sig lægsmændenes udpantning for skat, skulle straffes for oprør.*

Tegn. o. a. lande 10, 428—29.
Koncept.

Vi forfarre, at nar vi med vorre Danmarkis rigis raads bevilninge lade vorre brefve udgaa om en skat eller anden hielp, da sidde en part af vorre undersotte ofverhørrige, dennum fortrøcke oc icke ville lade dennum pante af legsmendenne, met mindre end de tilforn erre fordelt oc med lougen lovligen forvundne[1], en part understaa dennum oc med mact at ville holde legsmendenne der fran, at de icke skulle pante dennum, hvilkit udi framtiden kand gifve aarsage til oprør oc anden uløst, oc paa det sligt maa forekommis, bede vi dig oc ville, at nar nogen blifver stefnd for dig udi rette, som sig udi saa maade emod legsmendenne mutvillige oc ofverhørrige beviser, at tu da dømmer paa forskrefne bøndere, som sig udi saa maade uvillige forholde, saa de kunde blifve straffit som andre oprørske, som sig emod derris øfrighed utilbørligen forgribe, paa det at andre kunde se vid oc tage exempel

[1] *Se åb. brev 1568 1. oktbr. og 24. novbr. (no. 435 og 440), 1569 2. juni (no. 463).*

der af denum sligt at undholde, oc vorre erinde oc bestilninge icke der ofver skulle forhindris oc forsømmis.

495.

1569 8. oktbr. (Halmsted.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at de, for at vort krigsfolk, som nu er på toget mod vore og rigens fjender, ikke for penges skyld igen skal nedrykke i vinterlejren vore undersåtter til mærkelig skade, skulle levere os på vort slot København til vor renteskriver Peder Hanssen inden den 28. oktbr. (de jyske inden alle helgens dag) n. daler, halvparten i enkende dalere og halvparten i mønt*[1].

Tegn. o. a. lande 10, 440.

Koncept til listen over de enkelte købstæders skat er dateret 12. oktbr.

[1] *Listen over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

496.

1569 21. novbr. (udi kongelig maiestats feltleigre for Vardberg). *Åb. brev til bønderne i Fjære herred, hvem de end tjæne, om, at de efter deres ved Jens Kaas gjorte tilbud må forskånes for de skytter, som de skulde udgöre i følge vort åbne brev*[1], *mod at udgive 1000 daler, dog at disse betales Jens Kaas med det aller förste.*

Tegn. o. a. lande 10, 467.

[1] *Brevet er næppe indført i kancelliregistranterne.*

497.

1569 21. novbr. (udi vort feltleigre ved vort slot Vardberg). *Åb. brev til bønderne over alt Sælland, Fyn, Låland og Falster, Langeland og Tåsinge, hvem de end tjæne, om, at vi, efterat vi have indtaget* (forøfrit) *Vardberg slot, have, for at vort krigsfolk ikke, vore undersåtter til skade, skal indrykke i borgeleje, for godt anset fremdeles at lade det göre fjenderne det mest mulige afbræk og derfor ladet handle med krigsfolket om at göre et alvorligt tog ind i Sverige. Men da der til dets be-*

solding påhænger os en stor pengesudgift, have vore og Danmarkes riges råder bevilget os en almindelig skat og landehjælp, som skal fremføres til vort slot København inden förstkommende nytårsdag[1].

Tegn. o. a. lande 10, 467—69.
Koncept.

[1] *Skatten var en afgift af husdyr af störrelse som i brevet 1569 9. septbr. (no. 485), med hvilket brevet her i øvrigt er enslydende uden for så vidt, som opkrævningen i stedet for til stiftsskriverne er betrot Björn Andersen i København, Roskilde, Skjoldenæs og Tryggevælde læn, Herluf Skave i de øvrige sællandske læn og i Stege læn, Mogens Falster i Låland og Falster, renteskriver Mads Riber over alt Fyn og Tomes Jørgensen skriver i Langeland og Tåsinge.*

498.

1570 7. jan. (Frederiksburg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Malmø, Landskrone, Gladsakse og Helsingborg læn, i Froste og Fers herreder om, at vort krigsfolk for underholdnings skyld er neddraget på grænsen, og at vi, på det de ikke vore undersåtter i Skåne til skade skulle nedrykke i deres vinterlejr, have ladet handle med dem om igen at opdrage mod fjenderne, men da de have brøst for brød og havre, skal hver bonde komme os til hjælp med 1 tde. brød og 1 tde. havre og straks fremføre det på de steder, vor lænsmand tilsiger dem, og ingen skal være forskånet for hjælpen uden de, for hvilke der er blevet brændt af rigens fjender*[1].

Tegn. o. a. lande 11, 7—8.
Koncept.

[1] *Åb. brev 1570 11. jan. bestemmer, at Björn Kaas, embedsmand på vort slot Malmø, skal opkræve gengærden og bestille det således, at den, dag og nat uspart, sendes til Landskrone og overgives vor proviantmester Lave Bek (a. st. 11).*

499.

1570 15. jan. (Kiøpnehafn.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at de til vore orlogsskibes behov, som*

med det aller förste på foråret skulle udløbe i søen mod vore og rigens fjender, skulle udgöre et antal skippere, styrmænd, bådsmænd, pibere og trommeslagere[1] *og sende dem med en borgemester til vort slot København inden förstkommende midfaste*[2]*; de skulle påse, at vi få duelige, søfarne folk og ikke, som hertil sket er, uforfarne folk, som det ikke tjæner at bruge, hvis de ikke ville stande til rette derfor. Ligeledes skulle de straks, dag og nat uspart, hid sende et antal tømmermænd*[1].

Tegn. o. a. lande 11, 20.

[1] *Liste over de fra de enkelte købstæder udskrevne findes i tillæg.*

[2] *2. mars.*

500.

1570 15. jan. (Kiøpenehafn.) *Åb. brev om en domstol i ægteskabssager i Fyn, Langeland og Tåsinge.*

R: Reg. o. a. lande 10, 161—62.

O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.

Trykt efter R i Dske. mag. 6, 60—1, efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 139—40.

Den følgende forordning er en forandring af Riberartiklerne 1542 4. maj § 4, som först ordnede ægteskabsretterne, jfr. kirkeord. 1539 bl. LXXVIII. *I Fyns stift, hvor der ikke fandtes noget domkapittel, skulde retten sættes af befalingsmanden for stiftet, som skulde tage til sig prioren i st. Knuds kloster, nogle af de mest ansete brødre i klostret eller nogle sognepræster eller lærde mænd; derimod skulde superintendenten i følge § 3 kun tilkaldes, når hans råd ikke kunde undværes.*

Efterdi vi ere komen udi forfaring, at det skal holdis fast uordentligen och uskickeligen udi vort land Fyen, saa och paa Langeland och Taassing med hvis egteskafssager, der same steds skal udi rette stefnis, efterdi slig sager forhøris paa adskillige steder och dømmes tit och ofte der paa, endog hverken stigtslensmendenne eller superintendenterne ere der hoes tilstede, da paa det at

ald tingeste her efter der med maa blifve skickeligen och vel holdit, hafve vi det saa besluttit, hvilkit och ald tid her efter saa holdis skal, at nar udi forskrefne vore lande her efter skal dømmis paa nogen echteskabs sager, da skal saadanne sager paa nogen visse beleilige tider hvert aar indstefnis udi vor kiøpsted Odense for vore lensmend paa vor gaard udi Odense och vort slot Nyborg, saa och superintendenten udi Fyen stigt, och de med nogen af de fornemiste af de geistlige udi forskrefne vore lande at dømme paa same sager, bedindes derfore och byudindes vore lensmend udi Ottense och Nyborg, saa och superintendenten udi Fyen stigt, de som nu ere och her efter komindes vorder, at i rette eder efter aarligen paa nogen visse tider och terminer for eder udi rette at stefne hvis echteskafssager, som skulle forhøris udi forskrefne vore lande, och der paa at dømme och at hielpe hver, som for eder udi rette komme, saa møgit, som loug och ret er.

501.

1570 23. jan. (Kielstrup i Odsherred.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Nykøbing i Ods herred, som Kristiern I. og andre konger have udgivet; dog forbeholde vi os ret til efter lejligheden at forandre og forvandle dem.*

Reg. o. a. lande 10, 271—2.
Koncept i topogr. saml. på papir Nykøbing no. 35.

502.

1570 25. jan. (Gielstrup i Ots herrit.) *Åb. brev om, at Ods herreds ting skal flyttes til Nykøbing.*

Reg. o. a. lande 10, 273—74.

Vore undersotte udi Nykiøpning i Ots herrit hafve verit hoes os och gifvit til kiende, hvorledis at Ots herritsting nogen tid forleden hafver liggit udi Nykiøping, och bønderne her i herredit hafve det der besøgt, och vor herre fader efter

bøndernes begiering hafver bevilgit[1], forskrefne ting at skulle egien leggis fran Nykiøping och udi herredit paa dend plats, det tilforne ligit hafver, dog at tingit der efter icke skulle holdis om løfverdagen, men om mandagen, och der til skulle bønderne vere forplicht at søge dieris torf med hvis vare, de hafve at selge, til Nykiøping och holde det for dieris axeltorf, hvilkit vor herre faders bud och befaling vore undersotte udi Nykiøping beklage bønderne icke at hafve holdit och der fore paa det underdanigste begierit, at forskrefne ting egien motte leggis ind til byen, saa at bønderne der med motte fororsagis at føre ind, hvis vare de hafve at afhende, och dennom selge borgerne for it skielligt verd, da efterdi at bønderne udi Ots herrit icke hafve ret dennom efter vor herre faders bref och hverken holdit tingit paa dend dag, brefvit formelder, ei helder søgt dieris torf til Nykiøping, men der udi ere funden forsømmelig, saa och paa det at borgerne motte fange tilføring, med hvis de til dieris husholdinge behøfve, hafve vi unt och tillat . . .:

1. at Ots herritsting maa fløttis fran det sted, som det nu ligger, och leggis udi vor kiøpsted Nykiøping paa it beleiligt och bekvembt sted, och skulle bønderne, saa mange som nu søger Ots herritsting, her efter søge til forskrefne ting, som udi Nykiøping leggis, och det holde for dieris rette verneting til saa lenge.

2. Och paa det ald ting maa gaa ordenlig til och at ingen for druckenskab eller anden uskickelighed skyld skulle udi sin ret blifve forsømmit, ville vi her med alvorligen hafve forbødit, at ingen, enten borgemestere, raadmend eller nogen borgere i Nykiøping skulle paa nogen tingdag udtappe eller skenke brendevin, øl eller anden drik, før end tingit er holdit.

3. Sameledis skulle vore undersotte udi Nykiøping

[1] *Åb. brev 1553 19. septbr.*

vere pligtig at selge och afhende til bønderne, hvis de til dieris husholdinge behøfve, det vere sig klede, humble, staal, salt och anden del, for it temeligt och skielligt verd, efter som det selgis udi andre kiøpsteder her i landit.

4. Findis vore undersotte udi Nykiøping her emoed at giøre, och klage der ofver for os kommer, och sligt dennom skielligen ofverbevisis kand, da skulle de der med hafve forbrot dette vort bref, och det der efter icke at komme dennom til gode.

503.

1570 27. jan. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i landene vest for Sundet om, at vi med det første agte at lade udruste vore orlogsskibe i søen mod vore og rigens fjender, hvortil der behøves en stor hob fetalje; vore Danmarkes riges råder, som hos os tilstede ere, have derfor bevilget os en madskat således, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give os 1 fdg. smör, 5 sider flæsk, 5 fårekroppe, 10 gåsekroppe, 10 gode tdr. øl med 10 bånd på hver tønde og 5 tdr. vel baget kavringbrød; den rige skal hjælpe den fattige, hver efter sin ævne og formue, og ingen skal være fri uden adelens egne ugedagsmænd, som bo for adelens sædegårde, som de holde avl på, og i de samme sogne, som sædegårdene ligge i; lænsmændene skulle lade lægge dem i læg, så skatten kan forskikkes til vort slot København inden midfaste søndag førstkommende*[1], *og hvis nogen ikke* (til betimen tid) *vil udgive madskatten, skulle lægsmændene have fuldmagt at pante dem* (endog de icke derfore ere fordielte eller lougforvundne), *hvis de ikke skulle stå til rette derfor i deres sted.*

Tegn. o. a. lande 11, 26.
Koncept.

[1] *5. mars.*

504.

1570 1. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne på Tåsinge om, at der påhænger os at udgive en stor sum penge til vort krigsfolk, som nu igen skal oprykke mod vore og rigens fjender, og på det det ikke for disse penges skyld igen skal nedrykke til skade for vore undersåtter, have vore Danmarkes riges råder bevilget os en almindelig skat og landehjælp af bønderne over alt Tåsinge, og for at alt skal gå ligelig til, så hver må udgive efter sin ævne og formue, er det anset for godt, at hver mand skal give . . . (skat af husdyr, ligesom efter åb. brev 1566 20. novbr.) . . .; skatten skal fremføres til Københavns slot inden 26. febr. og ingen, hverken fogder eller skrivere, skulle være fri for skatten, dog undtages adelens ugedagsmænd ligesom i åb. brev 1565 28. septbr. Vi have tilforordnet vor renteskriver Mads Ryberg til at skrive og oppebære skatten; han skal give hver bonde en seddel på, hvor meget han udgiver, og påse, at ingen regnes for ugedagsmænd uden dem, som bör regnes derfor.*

Tegn. o. a. lande 11, 30—1.

505.

1570 4. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til provster og præster, som bo på landet over alt riget, om, at vi, da den svenske konge ikke har villet holde den fredshandel og kontrakt, som hans råder havde oprettet med vore forordnede i Roskilde og forseglet på hans vegne, nødes til at beholde vort fremmede krigsfolk, til hvilket vi behøve en stor sum penge, og at vi derfor nødes til at besøge dem om en hjælp; vi have på det, at ingen af dem skal besværes over ævne, befalet*[1] *superintendenterne at optegne hver af dem besynderlig ved navn og hvad de velvillig ville bevilge at give os til hjælp; denne takst er gjort og tilsendt os af superintendenterne; vi bede dem derfor komme os til hjælp*

[1] *Ved missive af s. d., a. st. 38.*

med det, hvorfor de ere opskrevne, og antvorde hjælpen til superintendenterne inden förstkommende pinsedag[1] (och emeden och ald den stund i saadanne hielp til os udgifver, ville vi hafve etter met ald anden skat och tønge forskonet, uden hves i af gamel tid pleige aarligen at gifve)*; når gud giver fred, skulle de befries aldeles for hjælpen.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 38—9.
K: Koncept.

Trykt efter R hos Jacobsen: Det danske skattevæsen s. 211—12 og herefter i kort uddrag hos Rørdam: Kirkelove 2, 142.

[1] *14. maj.*

506.

1570 4. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om bebyggelsen af øde grunde i Nykøbing i Mors og om forbud mod landkøb i Mors.*

Reg. o. a. lande 10, 84—5.
Koncept i topogr. saml. på papir Nykøbing no. 41.

Efterdi vi forfare, at udi vor kiøpsted Nykiøping i Mors skulle findis mange øde gaard[e], steder och joerde, som tilhører preste, bønder och andre, som boe paa landsbyerne, och de, som same joerde eige, ville dennom icke bygge, saa der af kand holdis nogen borgerlig och byes tynge, hvor ofver och andre vore undersotte der same steds saa møgit des mere besverris; sameledis skulle och rigefogider, bønder och andre opkiøbe hvis korn, som skal føris tid til byen, och det egien selge til forprang, saa borgernis nering och biering dennom der ofver betagis, hafve vi der fore vore undersotte udi vor kiøpsted Nykiøping til gafn och beste det saa besluttit och forordinerit:

1. at hvilke som hafve nogen øde plats der udi byen, de skulle vere forplicht same joerd at lade bygge inden tre sambfelde aar nest efter dette vort obne brefs datum regnindes och der paa opsette goed kiøpstedsbygning,

saa der udi kunde boe det folk, som kunde holde slig borgerlig och byes tynge som andre vore undersotte der same steds holde och giøre.

2. Findis och nogen, som dette vort bref sidde ofverhørige och forskrefne øde platse icke lader bygge, inden tre aar ere forlobne, da skulle de same øde joerd[e] hafve forbrot, och borgemestere och raadmend der same steds hafve fuldmagt forskrefne joerde til dennom at annamme och byen til beste dennom selge och afhende til andre, som der paa ville sette goed kiøpstedsbygning och holde der af tilbørlig borgerlig och byes tynge.

3. Sameledis hvilke som boe paa landsbyerne der omkring och bruge landkiøp och selge til forprang, dennom skulle borgemestere och raadmend udi Nykiøping tiltale och forfølge, och de der fore efter recessen [1] at stande tilrette.

[1] *Kold. reces 1558 § 33.*

507.

1570 6. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse af privilegierne for Rødby i Låland.*

Reg. o. a. lande 10, 426.

508.

1570 8. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til borgemester og rådmænd i Odense [1] om, at fordelingen af udskrevne skatter skal ske ligeligen der i byen.*

Reg. o. a. lande 10, 163.
Koncept i topogr. saml. på papir Odense no. 16.

Efterdi os nu er bevilgit af alle kiøpstederne ofver salt rigit en hielp at mue bekomme och lade opbere, och vvi forfare, at det der udi byen skal gaa fast uskickeligen

[11] *Brevet er vist også sendt til Assens, i det mindste findes i Tegn. o. a. lande 11, 154 (Aktst. om Danmarks indre forhold 1, 4) et missive til byerne Odense og Assens om, at det dem tidligere givne brev (ovenstående) efter det præsterne givne løfte (åb. brev 1570 4. mars, se no. 505) skal modificeres således, at der, så længe krigen varer, ikke må afkræves præsterne, som have arvegods der i byen, nogen penge eller madskat.*

til, nar saadanne hielp leggis paa borgerne, saa at hver icke tilskrifves at udgifve, efter som de ere formuende, da paa det at ald ting der med maa gaa ligeligen och ret til, bede vi eder och biude:

1. at i rette eder efter at lade legge och taxere borgerne der udi byen udi same hielp at udgifve hver, efter som de ere formuende och hafve goets, hus, jord, handel och efne til at gifve af, och der udi icke anser vild, venskaf, gunst, gafve eller anden fordel.

2. Skal och ingen, hverken prester, fogider, skrifvere, borgere helder bønder, som hafve gaarde och grunde der udi Odense och boer uden byen, vere fri for same hielp, ei helder de, der bruger nogen kiøpstedsneringe, uden de hafve der paa vort bref udi dieris lifvistid.

509.

1570 8. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at kronens bønder på Vesterlandsfør* (Vesterlandsfiord), *som have klaget over, at de, når skat udgives, ere blevne lagte i 14 læg, hvorved de ere blevne så forarmede, at de ikke kunne give slig hjælp med mindre de noget forskånes, herefter, når skat eller hjælp skal udgives, kun skulle lægges i 10 læg.*

Reg. o. a. lande 10, 90.
Koncept i topogr. saml. på papir Før no. 3.

510.

1570 8. mars. (Kiøpnehafn.) *Missive til indbyggerne i Rødby om, at de, eftersom der af dem, som indkomme til skibs der for Rødby*[1], *klages over, at de indløbe med deres skuder i den havn* Hofminde *og der sætte i land, hvad folk de overføre, hvorefter disse med stor besværing og undertiden med livsfare skulle over to dybe vejler, för de kunne komme til byen, — for fremtiden al tid skulle løbe ind i Dragsminde* (Dregisminde)

[1] *Formodenlig med færgeskuderne fra Nordtyskland.*

og der sætte folkene i land. Den, som herimod gör, skal straffes, som ved bör.

Reg. o. a. lande 10, 426—27.
Koncept i topogr. saml. på papir Rødby no. 2.

511.

1570 12. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at Danmarkes riges råder og menige adel og ridderskab, som nu til denne herredag er forsamlet her i København, have overvejet vor og rigens store udgift og den svære gæld, os og riget påhænger og derfor for dem selv og adelen, som ikke er her tilstede, bevilget os, at alle deres ugedagsmænd over alt riget skulle på en gang i dette år komme os til undsætning med en almindelig skat og landehjælp, således at hver af dem, som sidder for gård eller plöjer og sår, skal give os to daler, halvparten i daler og halvparten i mønt. Herimod tilsige vi dem at ville annamme dette af dem* for en velvillighed och underdanigst skenk, som de os paa samme tid forerit hafve, *og ikke for nogen pligt, og det skal ikke tilregnes dem for nogen sædvane, og hverken de eller efterkommere skulle være pligtige til at indrömme os eller efterkommere slig hjælp eller nogen beskatning.*

Reg. o. a. lande 10, 282.
Original udfærdigelse på pergament med kongens segl i rødt voks i rigens råds breve.

512.

1570 12. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne i landene vest for Sundet*[1], *hvem de end tjæne, om, at vi, da kongen af Sverige har tilintetgjort den fred, som blev oprettet mellem disse riger i Roskilde* (och dernest

[1] *R har til overskrift:* bønderne over alt riget, *medens den bl. 48—9 stående liste over lænsmændene, til hvem brevet blev udsendt, forbigår Fyn, Langeland og Tåsinge. De åbne breve af 4. juli og 10. avg. ndfr. vise dog, at dette brev må være udsendt til landene vest for Sundet.*

paa grendsen udslaget alle billige fredsmiddel), *så deraf intet andet er at formærke end, at han alene tragter efter at opholde disse riger i uenighed og beværing, og da der må tiltænkes middel, hvormed der kan göres ham alvorlig modstand, så at disse riger en gang kunne blive befriede af denne langvarendes besværing, have forskrevet*[1] *Danmarkes riges råder, adel, superintendenter, fuldmægtige af prælater, kanniker, provster, præster, købstædmænd og bønder over alt riget og med dem overvejet vort og rigens store anliggende og hvad middel, der kunde påfindes til længere at udføre denne krig, indtil al ting kunde komme til en bestandig fred; de have derfor alle efter deres ævne og lejlighed bevilget at komme os til hjælp, og ligesom de selv (bønderne) ved deres fuldmægtige have tilbudt os at tilhjælpe med at udføre nærværende krig, så have og vore Danmarkes riges råder og menige adel samtykt os at måtte oppebære en almindelig skat af dem og deres ugedagsmænd således, at hver*[2] *skal give . . . (skat af husdyr ligesom i åb. brev 1566 20. novbr.); sammeledes skal hver ugedagsmand, som plöjer og sår, på denne tid give 2 dlr., halvparten i enkende daler og halvparten i mønt. Skatten skal udgives inden förstkommende pinsedag*[3] *(i Sælland og Smålandene inden 9. apr.), og lænsmændene skulle opkræve skatten og lade give hver bonde en seddel på, hvor meget han udgiver.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 46—8.

Trykt herefter hos Jacobsen: Det danske skattevæsen, s. 215—16.

[1] *Til herredagen i København den 26. febr.*

[2] *Herunder kan ikke til trods for brevets ordstilling være indbefattet adelens ugedagsmænd, hvis skat nævnes efter ordet: »sammeledes« og ikke skulde være en skat på husdyr, se åb. brev 12. mars (no. 511).*

[3] *14. maj.*

513.

1570 12. mars. (Kiøpnehavn.) *Missive til køb-*

stæderne i landene vest for Sundet[1] *om, at vi have forskrevet . . . (som i foregående brev) . . . os til hjælp, og eftersom de (købstæderne) samme tid have ladet sig taksere for N. daler*[2]*, halvparten i daler, halvparten i mønt, og besluttet, at pengene skulle udgives til 4 terminer, så er det nu, da vi straks på sommeren agte at göre et alvorligt og bestandigt tog mod vore og rigens fjender, nødvendigt, at pengene udgives på én tid, for at toget ikke derover skal forhales; de skulle derfor udgive pengene inden förstkommende pinsedag*[3] *og levere dem til stiftslænsmændene.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 49—50.
K: Koncept.
O: Original udfærdigelse til Middelfart i byens arkiv.
Trykt efter R hos Jacobsen: Det danske skattevæsen, s. 217—18.

[1] *R har til overskrift:* kiøpstederne ofver alt riget, *ligesom ved brevet foran no. 512, men den bl. 50—2 stående liste over købstæderne, som fik missivet, har ingen fra landene øst for Sundet.*
[2] *Liste over de enkelte købstæders bidrag findes i tillæg.*
[3] *14. maj.*

514.

1570 12. mars. (Kiøpnehafvn.) *Missive til Lunde, Roskilde, Århus og Riber kapitler om, at vi, da det til sidste herredag blev samtykt, at de skulde komme os til hjælp til den store pengesudgift, som os påhænger, med tredje parten af al deres rente i enkende dalere, have anslået denne således: hver tde. byg eller rug til 1 dlr., hver tde. havre til 1 mrk., hver fdg. smör til 3 dlr., hver bolgalt til 2 dlr., hvert lam til 12 sk., hver gås til 4 sk., hvert par höns til 2 sk. og hver 3 mrk. landgildepenge til 1 dlr.; skatten skal fremføres til vort slot København til vor renteskriver Peder Hansen inden förstkommende st. Hans dag midsommer*[1].

R: Tegn. o. a. lande 18, 44—5.
K: Koncept.
Trykt efter R hos Jacobsen: Det danske skattevæsen, s. 213—14.

[1] *24. juni.*

515.

1570 17. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kronens bønder i Vesterland-Før om forbud mod, at de sælge deres jorder til andre end kronens bønder.*

Tegn. o. a. lande 11, 56.
Koncept.

Vi komme udi forfaringe, at en part af eder selger och afhender eders jorde och eigendomme fran gaardenne til fremmede och udeigere, der met vort och kronens gods blifver met tiden øde. Ti forbiude vi etter alle och hver serdelis her efter enten at selge, pante eller i nogre maade at afhende nogen dend grund och eigendom, som hører til etters gaarde met rette, til nogen fremmede eller udeigere, men dersom i blifver fororsaget noget der af at afhende, at i da afhender det til vore och kronnens bønder och tiennere och til ingen anden, och hves i alrede udsat eller afhent hafver, at i tiltenker ded egien med det aller første at indfri. Findis nogen her emod at giøre, da skal hand hafve forbrot hans jord til os och kronen och straffis som en uhørsommer.

516.

1570 27. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at der er stor brøst for bådsmænd til vore orlogsskibes behov, som med det aller förste skulle udløbe i søen mod vore og rigens fjender; vi have derfor befalet Eskil Göje, embedsmand på Nyborg, at udtage over alt Fyn, på øerne, fiskerlejerne og andet steds, hvor de ere at bekomme, 300 duelige bådsmænd og med det aller förste sende dem til Københavns slot; hvis nogen, som bliver udskrevet, drister sig til at sidde hjemme eller løber bort uden forlov, ville vi, hvor de end kunne opsøges eller påfindes, lade dem straffe på livet*[1].

Koncept.

[1] *Brevet er ikke indført i kancelliregistranterne; derimod findes missivet til Eskil Göje i Tegn. o. a. lande 11, 62.*

517.

1570 2. apr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev til bønderne på Bornholm, hvem de end tjæne, om, at der til vort krigsfolk behøves en stor pengesudgift, og at vi derfor have rådført os med vore Danmarkes riges råder, adel og fuldmægtige af menige rigens indbyggere, som alle efter deres ævne og lejlighed have bevilget at komme os til hjælp, og skönt vi gærne havde forskånet vore undersåtter på Bornholm, forårsages vi dog, da nøden fordrer det, at besøge dem om en almindelig skat og landehjælp således, at hver mand, som bor på sædegårde, skal give 2 dlr., hver jordegen bonde af den gård, han selv i bor, og af hver lejegård, han har udfæstet til andre, 4 dlr., dog skal den bonde, som bor på gården og har lejet den, give ham til hjælp halvparten eller 2 dlr.; hver vårdnede skal give 2 dlr., hver pebersvend, møller, ugedagsmand, hvem han end tilhører, og hver hospitalsbonde 1 dlr.; skatten skal udgives i enkende daler, og vi have befalet mester David Tommesen, kannik i Lunde domkirke, at skrive dem for skatten, oppebære den og føre den til Københavns slot inden förstkommende pinsedag*[1].

Tegn. o. a. lande 11, 66 a.

Trykt efter koncept hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie, s. 359—60.

[1] *14. maj.*

518.

1570 2. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til købstæderne på Bornholm så og vore undersåtter i fiskerlejerne s. sted om, at vi, da der til vort krigsfolks besoldning påhænger os en stor pengesudgift, have rådført* (beraadslaget) *os med vore Danmarkes riges råder og for godt anset at besøge dem om en hjælp; vi have derfor affærdiget mester David Tommesen, kannik i Lunde domkirke, til at oppebære den efter den takst, som vi have medgivet ham; de skulle derfor udgive skatten i*

enkende daler, så at den kan være tilstede på vort slot København inden förstkommende pinsedag[1].

Tegn. o. a. lande 11, 65.

Trykt efter koncept hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms historie, s. 360.

[1] *14. maj. — A. st. 66 b findes listen over den udskrevne skat af købstæderne: Åkirkeby 30 dlr., Hasleby 50 dlr., Neksø 60 dlr., Rönneby 100 dlr., Svannike 50 dlr., og af fiskerlejerne: Snogebæk 1 læst torsk, Guddum og Melstaa 1 læst torsk, hellig Peders vegne og Kofleje $^1/_2$ læst torsk, Osdal 3 tdr. torsk, Arnikke $^1/_2$ læst torsk, Tegene 4 tdr. torsk og Hasle $1^1/_2$ læst torsk.*

519.

1570 3. apr. (Hafnie.) *Åb. brev om, at vi, da der er brøst for bådsmænd til vore orlogsskibe, som nu straks skulle løbe i søen mod vore og rigens fjender, have afferdiget Rudbæk Pors til Malmø læn og Lavrids Norby til Helsingborg læn for at omdrage til fiskerlejerne og andet steds der og i de næst omliggende læn og udtage de fleste bådsmænd, som der ere at bekomme, og sende dem til Københavns slot. Alle fogder og embedsmænd skulle være dem behjælpelige hermed, og hvis de, som blive udskrevne, understå sig at blive hjemme eller at bortløbe uden forlov, skulle de, hvor de end kunne påfindes der i landet, forskikke dem velforvarede hid til Københavns slot.*

Koncept; brevet er ikke indført i kancelliregistranterne.

520.

1570 4. apr. (Kiøpnehavn.) *Missive til Peder Bille, fru Pernille Oxe og borgemestre og rådmænd i Skelskør, hvorved det pålægges dem, da en part af hans majestæts skibsfolk bortløbe og komme der over færgestederne uden pasbord, at have grangiveligt indseende med, at ingen kommer over færgestederne der uden kongens eller admiralens pasbord, og at sende dem til København, som ikke have bevis.*

Tegn. o. a. lande 11, 66.

521.

1570 5. apr. (Koldinghus.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Ribe om at holde opsyn med de fremmede, som komme der til byen.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 66—7.
K: Koncept.

Vi ere komne udi forfaringe, at der skal komme til etters bye atskillige fremmede folk, som ingen kiender, och efterti det er at formode, at mange speidere och forredere af vore fiender och uvenner udgiøris os, vore riger, lande och undersotte til verste, saa och mordbrendere och andre skalke [omløbe at giøre skade][1], vil vere fornøden der met at hafve got upseende. Ti bede vi etter och alfvorligen befalle, at i met ald flid forfarer och lader tage besked, [af][1] hvad folk som saa indrager i etters bye, hvem de tilhøre, hveden de ere komne, hvort de ville och hveden deris bestilling er, saa och om deris pasbord och hvad bevisning de hafve met dennom, och hoes hvilke i finde nogen tvifvel deris sag icke at vere ret, at i dend eller dennem strax lader indsette och udi got hegt forvare til, saa lenge i kunde komme udi visse forfaringe, om de findis at fare met ret eller uret, och at i her om saa bestiller efter, som i vide macht paaligger och i sielfve ville vere uden tiltale.

[1] *Således K.*

522.

1570 6. apr. (Koldinghus.) *Åb. brev om forbud mod at føre ufortoldede øksne ind i fyrstendömmerne.*

Tegn. o. a. lande 11, 67—8.
Koncept.

Efterti vi ere komne udi forfaringe, hvorledis der himmeligen emod forbud, som er giort til tinge och anden steds, selgis och uddrifvis mange øxne her af vort land Nørrejutland ind udi vore førstendomme, och vor och kronens told och rettighed ter ofver blifver forsømmet, da hafve vi befallet Morten Svendsen, vor mand, tiennere

och embedsmand paa vort slot Koldinghus, der met at hafve flittig indseende, och hvilke af vore undersotte hand kand betrede efter denne dag, nogne øxne selger och afhender, och fremdelis uddrifves och icke fortollis, da skulle de, som samme øxne selger, vere forpligt at udlegge och nafngifve dend kiøpmand, som samme øxne kiøft hafver, och der ofver straffis, at de emod forbud saa solt hafver och met samme kiøbmend huld och dult, och vor told och rettighed der ofver er forkrenket och underslaget. Och skal Morten Svendsen fuldmagt hafve der fore at tiltale bode dennom, der selger, och dennom, der kiøber, och ded saa vidt forfølge paa vore vegne, som hand kand giøre met rette.

523.

1570 13. apr. (Silkeborg.) *Åb. brev til bønderne i Hids og Vrads herreder, hvem de end tjæne, om forbud mod fiskeri i kronens enemærker i Møllebœks-å og Ul-å.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 72.
K: Koncept.

Vi ere kommen udi forfaringe, at en part der udi heritterne understaar dennum at bruge fiskeri med hamer, kroge, medejern och i andre maade udi Møllebeckis aae ved [Hundedals mølle, udi Hardvadsaa][1] Hardvad lund och udi Ul aa vesten ved Funderholm. Da efterdi at samme aaer ere vore och kronens fri ennemerker, och ingen andens grund støder der paa end vor och kronens, forbiude vi alle, ehvo de helst ere eller verre kunde, nogen fiskeri at bruge udi samme aaer enten med vode, ruser, hammer, kuber, kroge, medejern eller i nogre andre maade. Findis nogen her emod at giøre, och de der ofver betredis, eller och det skielligen bevisis kand, da skal vor lensmand her paa vort slot Silkeborg paa vore vegne dennum der fore lade tiltalle och med retten

[1] *Således K.*

forfølge som for andre stolne koste[1]. Hvilkit vi och forskrefne vor lensmand her med alfvorligen ville hafve befallit.

[1] *Således K; R:* kostne.

524.

1570 26. apr. (Kollinghus.) *Åb. breve til borgemestre, rådmænd og borgere i Vejle* (Vedle), *Kolding og Assens, hvorved det, da disse have klaget over, at mange, præster og bønder, uden bys, som havde arvet, købt og pantet gårde, grunde, humlegårde, kålgårde og anden ejendom i byen, ikke vilde være med til at udlægge skat eller tynge, når sådan påbydes, — befales, at alle, som således have ejendom i byen, skulle deltage i byens tynge, eftersom de have ejendom til, og at borgemestre og rådmænd, hvis nogen ikke vil deltage, skulle have fuldmagt til at arrestere hans ejendom, indtil han udlægger og betaler.*

Reg. o. a. lande 10, 100.

525.

1570 30. apr. (Kollinghus.) *Åb. brev om, at borgemestre og råd i Kolding, som have ladet bygge en skibsbro her for byen, mod at holde skibsbroen ved hævd og magt og for igen at komme til den bekostning, som de have gjort* (vendt) *på broen, må oppebære af hver borger og bonde, som der opskiber sine varer, til bropenge af hver heste og vogn 1 sk. dske., hver hest eller øg 1 alb., hver okse 1 alb., hver kramkiste 1 sk. og hver læst gods eller korn 4 sk.; dog skulle vore undersåtter af Ribe af hver læst korn eller gods kun give 2 sk. dske., og adelen skal være fri for samme bropenge for deres egne heste, vogne og gods.*

Reg. o. a. lande 10, 101—2.

526.

1570 10. maj. (Hafniæ.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, som tilforn har fået befaling om at*

anholde de skibe med salt, som komme i Sundet[1], *om nu at lade passere de skibe, som med nöjagtige certifikatser bevise, at de høre hjemme til Lybæk og have salt inde, som tilhører de Lybske. Med de andre skibe, som ankomme med salt eller allerede ere i Sundet og ikke have hjemme til Lybæk eller have salt inde, som ikke tilhører de Lybske, skal han handle med bedste læmpe, så at de løbe til vore købstæder her i riget og der losse og afhænde deres salt for et temmeligt køb, hvorom han kan vorde til ens med dem, og som han skal lade vore undersotter der, hvorhen* (hvart heden) *de løbe, vide.*

Tegn. o. a. lande 11, 88.
Koncept.

[1] *Et brev her om fra 1570 er ikke indført i kancelliregistranterne.*

527.

1570 12. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til fiskerne under Synderside, som fiske med liner, om at give lige så meget i sandtold som andre linefiskere.*

Tegn. o. a. lande 11, 89.

Vider, at vi ere komit udi forfaring, at mange af eder, som hafve linebaade, icki ville gifve til sandtold uden 500 skulder uanset, at i under tiden fisker saa møgit som nogen, der bruger liner, oc der med forkortis vor oc kronnens rettighed.

1. Ti bede vi eder alle oc hver serdielis strengeligen biude saa mange, som fisker med linebaadde vid Syndersidde, at i rette eder efter aarligen til gode rede at gifve til os oc kronen slig sandtold, som andre gifver, der fisker med liner, til saa lenge vi kome her om udi vider forfaring.

2. Findis nogen, som her udinden dennom fortrøcker oc icki ville udgifve forskrefne sandtold, efter som forskrefvit staar, da skal vor lensmand paa vort slot Riberhus der fore lade dennom tiltalle oc forfølge, saa vit hand kand giøre med rette.

528.

1570 16. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at bønderne på Møn, da de have klaget over, at det nu stakket siden er blevet dem pålagt at tiende i kærven, medens de af arildstid have ydet deres tiende i skæppen, må tiende således, som de der på landet have gjort af arildstid.*

Reg. o. a. lande 10, 294—95.
Koncept i topogr. saml. på papir Møn no. 8.

529.

1570 22. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i landene vest for Sundet, hvem de end tjæne, om, at der til vort krigsfolk, som vi med det förste agte at lade oprykke mod vore og rigens fjender, behøves en stor sum penge, og at vi derfor med vore Danmarkes riges råders samtykke have ladet vore åbne breve udgå til bønderne over alt riget om en almindelig skat og landehjælp således, at hver jordegende bonde skal give af hver jordegne gård, han ejer, 7 mrk. dske., hver mand, som ikke er jordegen bonde, men sidder for gård og bruger avl, skal give 3½ mrk. dske., og skal hver 10 lægges i læg sammen og den rige hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand, møller og kæltring, som bor på landsbyerne, skal give 3½ mrk. dske., og hver indestmand, husmand og tjænestedreng, som har kornsæd, skal give 2 mrk. dske. Skatten skal være fremskikket til vort slot København inden förstkommende st. Hans dag*[1].

Tegn. o. a. lande 11, 98—9.
Original udfærdigelse til Vestervig klosters birk i topogr. saml. på papir Vestervig kloster no. 12.

[1] *24. juni. — Fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. br. 1559 21. apr.*

530.

1570 24. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til adelen*

i Sællands stift og i Låland og Falster om bøder for dem, som ikke møde i rette tid til mønstring.

Tegn. o. a. lande 11, 101—2.

Eftersom i met os nu udi denne herredage, til hvilken vi eder met andre vore undersotte riggens indbyggere hafve forskrefvit, hafve ofverveiget oc befundit dend store pendinges udgift oc besveringe, os oc riggit paahenger, oc der fore icke alenniste bevilgit eders uggedagsmend paa denne tid at kome os til hielp, men oc godvilligen hafve ladit eder sielfve taxere, hure sterke hver af eder ville holde sin rustninge os oc rigget til tienste udi dette aar, for hvilken eders hørsom oc velvilighed vi eder oc naadigste vil hafve betackit, vil det oc met ald gunst oc naade forskylde oc bekiende, da epterdi i paa same tid hafve beklagit, at nar i met eders rustning hid forskrifvis, blifve en part tilbage oc icke fremkome til dend bestimpte tid, som de ere forskrefvit, oc de andre, som betimen oc til rette tid ere framkomen, der ofver blifve liggendis her paa dieris store omkaastninge oc mue fortøfve efter dennom, som ere tilbage, dennom icke uden merkelig stoer besveringe, oc der fore same tid af eder alle ere blefvit bevilgit, at hvilke af eder uden louglig forfald oc tilbørlig bevislige aarsag icke framkome til dend tid oc termin, de ere forskrefvit, de skulle gifve til straf en monnits sold for hver hest, de ere plictig at tienne met, for hver otte dage, de blifve ude, siden de ere forskrefvit. Da bede vi eder alle oc hver serdielis strengeligen biude, at i tiltenke aldellis at rette[1] eder epter same skik, oc paa det at i icke uforseendis skulle forskrifvis, men at i mue vide at rette eder der epter, paa hvad tid i skulle vere her til stede, oc at eders rustning dog tilforn motte ofverses, paa det at hvilke som icke hafve sadanne svenne, heste oc rustninge, som dem bør at holde, at de kunde for-

[1] *R:* rett retthe.

skaffe andre udi det sted, som ustraffelige ere, oc intet der met skal forsømis, nar uptogit ganger fore sig, hafve vi der fore for got anset eder at lade mustre dend 31. maj førstkomendis. Bedendis der for alle oc hver serdielis strengeligen biude, at i rette eder epter paa same dag at møde paa det sted, Peder Bilde oc Biørn Andersen, vore mend, raad oc embitsmend paa vore slote Kallundborg oc Kiøpnehafn eder forskrifvindis vorder, oc eder af dennom lade mustre, och hvilke som der icke hafve saadanne rustning, som dennom bør at holde, at de forskaffer anden udi det sted, som det seg bør, oc siden met dieris rustning, epter som i af eders arfvegots her er taxerit, saa oc saa sterke, som eder bør at ride af eders len, at vere her til stede udi vor kiøbsted Kiøbenhafn sancte Marie Magdalenne dag, som er dend 22. julii førstkomendis. Hvilke icke uden louglige forfald til same tid framkome, di skulle epter, som forskrefvit staar, vere forplictit at gifve en maanids sold for hver hest, de skulle holde, for hver otte dage, de blifve ude, epter at same dag er forgangit.

531.

1570 2. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod uden forlov at fiske på Viborg kapittels grunde i Limfjorden ud for Nörholm.*

Tegn. o. a. lande 11, 106.

Eiler Grube, vor rentemester, hafver paa sin eigne oc Viborig capitels vegne beret for os, at vore undersotte fiskere af Nibe oc andre understaar dennom at inddrage paa Viborig capitels rette forstrog for Nørholms grunde oc der same steds ofver mitstrøme bruge fiskeri med sildefiskende, bundgarnsette, vode oc udi andre maade uden capitels adspørelse oc minde, saa oc emod recessen [1], hvilkit hand mener at skie med urette.

[1] *Kold. reces 1558 § 61.*

1. Ti forbiude vi alle, ehvo de heldst erre eller vere kunde, serdielis vore fogitter, embidsmend, Nibefisker oc alle andre at bruge nogen fiskeri enkten med bundgarn at sette, med vode eller udi nogre andre maade ofver mitstrøme paa Viborig capitels grund oc rette forstrog til Nørholm, uden de hafve Viborig capitels lof der til.

2. Findis nogen her emod at giøre, da maa capitel udi Viborig dennom der fore tiltalle oc forfølge, saa vit som de kunde giøre med loug oc ret.

532.

1570 3. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, Møn, Fyn, Langeland, Tåsinge og Smålandene, hvem de end tjæne, om, at vore Danmarkes riges råder, som hos os tilstede ere, da der er brøst for proviant til vore orlogsskibe, have bevilget os en halv madskat af dem således, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give os $2^1/_2$ sider flæsk, $2^1/_2$ fårekroppe, 5 gæs, 1 otting smör, $1^1/_2$ skp. gryn, $2^1/_2$ tde. vel baget kavringbrød og 5 tdr. øl; hjælpen skal være ude fra Sælland inden 16. juli, fra de andre lande inden 22. juli*[1].

Tegn. o. a. lande 11, 107—8.

Fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1565 28. septbr.

533.

1570 26. juni. (Abramstrupe.) *Missive til tolderen i Helsingør, Henrik Mogensen, om toldbehandlingen af de saltskibe, som ligge i Sundet.*

Tegn. o. a. lande 11, 114.

Som vi tilforn hafve tallit met teg om de salteskibe, der ligge udi Sundit, oc du nu tilskrive[r] os, hure mange de ere, oc hure møggit salt de hafve ind, oc du der huoes beger vor vilge at vide, hure du teg met same skib[e] skal forholde, da bede vi teg oc ville, at du paa vore vegne anamer af saa mange, som vil løbe egiennom, fire daler af hver lest salt oc siden fortolder denom at løbe, hurt

de ville, uden til fiendelande, oc nar de kome tilbage egien, maa [du] denom paa dend rette sedvonlig told lade passere ligge som de, der fortoldis paa Narven, oc hvilke der hører hiem i de steder, som tilforn ere bevilget at vere fri for lastpendinge[1], at du ofverslar dieris last, hvad os kand tilkome, 4 daler af lesten oc af dem førdrer til en forering saa møgit, det seg kand beløbe, oc hvilke det vil udgifve, at du dennom fortolder oc lade[r] løbe, hurt heden de ville uden til fienderne, oc at du ingen lastpendinge eller foreringe forder af denom, nar de komer tilbage egien, men paa dend sedvonlig told lader dennom seigle egiennom. Er oc nogen, som intet ville gifve oc begier at løbe tilbage, da mue du dennom det tilstede, dog at du af denom ingen told tagger.

[1] *Missive 1568 17. juni.*

534.

1570 3. juli. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne i Sønderhalland om, at hver 4 mænd skulle give til knægtenes underhold, som ligge i Halmstad og Lavholm, 4 pund flæsk eller 1 slagtenød, 2 pund smör og 2 pund brød og føre det derhen, hvor her Peder Skram befaler.*

Tegn. o. a. lande 11, 118.

535.

1570 4. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Skåne, hvem de end tjæne, om, at vi, da kongen af Sverige . . . (ligesom i åb. brev 1570 12. mars (no. 512) om skat af husdyr, kun med den ændring, at rådførselen siges sket* udi dend neste forgangene herredag, som her udi Kiøpnehafn in martio stoed) . . . *og halvparten i mønt. For denne skat have vi hidtil forskånet dem* (hafve met eder omdragit), *men da kongen af Sverige fremdeles ikke har villet indgå nogen anstand og vi ikke kunne vide, hvad der vil besluttes i den handel, som er berammet til Stettin, forårsages vi til i lige måde at besøge dem*

om en hjælp; de skulle derfor inden førstkommende st. Lavrids dag[1], *ligesom vore andre undersåtter have gjort, komme os til hjælp med en skat som anført; lænsmændene skulle lade skrive dem for skatten, opkræve den og overgive den til vor rentemester Otte Brokkenhus; de skulle give hver bonde en seddel på, hvor meget han udgiver.*

Tegn. o. a. lande 11, 119—20.
Koncept.

[1] *10. august.*

536.

1570 4. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til kronens bønder i Fredriksborg og Krogens læn og i Hörsholm birk om, at de, da de for meste parten have været forskånede for de pengeskatter og madskatter, hvormed kronens og adelens bønder over alt riget ere komne os til hjælp, og da vi behøve et stort antal øksne, hver ti mænd skulle komme os til hjælp med et par færdige staldøksne og levere dem inden st. Mikkels dag førstkommende til vor embedsmand Jørgen Munk, som skal lægge og skrive dem i skat og påse, at alt går ligeligen til.*

Tegn. o. a. lande 11, 138.
Koncept.

537.

1570 5. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til adelen i Falster om forbud mod at jage på kongens vildtbane.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 138—9.
K: Koncept.

Epterdi vort land Falster al tid hafve[r] verit vore forfederis framfarne koningers udi Danmark fri vildbanne, oc ingen uden koningens vidskaf oc vilge dennom at hafve understandit der at jegge, skiude eller ødelegge nogit adelvild[1], oc vi nu stackit siden hafve [verit][2] der udi landit oc befinder, at meste delen [vildet][2] er upslagit oc øddelagt, kunde vi os ikke noksom forundre, at nogen seg vil for-

[1] *Håndf. 1559 § 7, Kold. reces 1558 § 29.*
[2] *Således K.*

driste i saa maade at indgribe udi vor oc kronnens frihed, hvilket vi her efter for ingen del ville eller kunde lide.

1. Ti bede vi eder alle oc hver serdielis strengeligen biude, at i her epter aldiellis vil undholde eder boede jegen oc skiuden der i landet oc ingen[1] adelvild øddelegge, saa frombt i icke ville lide der fore tiltalle oc stande os til rette.

2. Vi hafve tilskrefvit Peder Oxe, vor tro mand, raad oc hofmester, at hand der met skal hafve flittige indseende, oc dersom nogen befindis, som seg her emoed forgribe[r][2], at hand da det met rette skal forfølge, saa frombt vi icke skulle vide det huoes hannom oc hand at stande os til rette, om hans forsømelse findis.

[1] *R tilf.:* oc ingenn. [2] *Således K.*

538.

1570 5. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til adelen i Falster om forbud mod at hugge i de fælles skove, i hvilke kronen har del.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 139.
K: Koncept.

End dog det udi recessen[1] er forbudit, saa oc vor herre faders bref[2] er udgangit, at ingen skulle hugge udi uskift[e] skofve under pen oc straf, som der huos formeldis, da det uactindis forfare vi, at de felligis skofve udi vor[t] land Falster, som kronen hafver lod oc del, saare møgit skal vere forhugit oc ilde metfarne, hvor fore vil vere fornøden der met at hafve god upseende, saa frombt skofven icke aldellis skulle forøddis.

1. Ti ville vi her met hafve alle de felligis skofve, som kronen hafver lod oc del udi ofver ald Falster, liust udi fred, forbiudendis alle, ehvo de heldst ere eller vere kunde, noget der udi at hugge eller hugge lade, liddet eller møgit, før end skofven blifver adskilt, och hver vid der udi sin anpart.

2. Findis nogne her emoed at giøre, da skal vor

[1] *Kold. reces 1558 § 30.* [2] *Reces 1551 § 8 (?).*

lensmand, hvilken vi oc her om hafve tilskrefvit oc befallit hannom paa vore vegne, der fore at tiltalle oc forfølge epter recessens liudelse.

3. [1]Dersom oc vor lensmands forsømelse findis, at hand sie[r] egennom fingre, ville vi vide det huoes hannom.

[1] *K:* Er oc vor lensmand forsømelig oc ser met nogen genom fingre, da ville vi det vide . . .

539.

1570 10. avg. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne i lænene vest for Sundet, hvem de end tjæne, om, at vor og rigens fjende, kong Johan af Sverige, ikke har villet bevilge nogen stilstand, hvor om han er blevet anmodet* (besøgt) *af kejserlige majestæt, men ruster sig for at göre os og riget skade, hvorfor det vil være fornødent at göre ham modstand; vi arbejde derfor daglig på at betale vort fremmede krigsfolk for siden at føre det mod fjenden; hertil behøves en stor sum penge, og vi havde vel ventet* (vel forset os), *at den hjælp, som vi have fået af dem og andre undersåtter*[1], *skulde have forslået noget mærkeligt, men vi erfare, at den beløber sig til en såre ringe sum, fordi mange fordølge* (berre døl paa och underslar) *deres kvæg og ikke ville være det bekendt. Vi have derfor rådført os med vore Danmarkes riges råder og ere blevne til ens med dem om en almindelig skat og landehjælp, som, for at det kan gå ligelig til, skal udgives således, at hver mand skal give en dobbelt kvægskat*[2]*; ligeledes skal hver pebersvend, tjænestedreng, som har kornsæd, hver kæltring, smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand på landsbyerne, hver møller, som ikke bor for gode mænds gårde og maler frit for sit herskab, give os 2 dlr.; skatten skal oppebæres og være tilstede på Københavns slot inden förstkommende st. Mikkelsdag*[3],

[1] *Se åb. brev 1570 12. mars (no. 512).*

[2] *Imod den ved åb. brev 1570 12. mars (no. 512) foreskrevne, se den der opstillede takst fra åb. brev 1566 20. novbr.*

[3] *Den 29. septbr.*

og ingen, hverken fogder eller skrivere, skal være fri for skatten; dog undtages adelens ugedagsmænd ligesom i åb. brev 1565 28. septbr. Vi have tilforordnet, at skatten skal opkræves i Viborg stift af her Jørgen Lykke, i Århus stift af Holger Rosenkrandz, i Vendelbo stift af Aksel Jul, i Riber stift af Aksel Viffert, i Fyn, Langeland og Tåsinge af Erik Rosenkrandz og Aksel Urne, i Københavns, Korsørs, Sorø og Andvordskov læn af Björn Andersen, i alle andre sællandske læn og på Møn af Herluf Skave, i Falster af Peder Oxe og i Låland af Erik Rud og Lave Venstermand; de skulle give hver bonde en seddel på, hvor meget han skal udgive, og have indseende med, at kun de regnes for ugedagsmænd, som bör regnes derfor. Vore lænsmænd og deres fogder skulle være dem behjælpelige, hvis de ikke ville regnes for uhørsomme og dem, som ikke ville agte vore breve, og straffes, som ved bör. De, som have kvæg i leje, skulle forskatte det, som om det var deres eget, og siden afkorte det i den leje, de skulle give, og hver mand skal med ed og oprakte fingre bekende for hine mænd, hvor meget fæ og kvæg, han har både i eget eje og i leje af andre; hvis nogen fortier noget af det kvæg, han har, lidet eller meget, skal han deles og tiltales som en lögner og meneder og straffes derfor som for andre stjålne koster; hvis nogen ikke til rette tid udgiver den skat, han er takseret for, skulle hine mænd have fuldmagt at pante dem derfor, hvem de end tilhøre, os og kronen, adelen eller andre, og intet have forbrudt dermed.

Koncept.
Tegn. o. a. lande 11, 141—44.

540.

1570 11. avg. (Hafnie.) *Åb. brev til pebersvende, gårdmænd, tjænestedrenge, kæltringer, smede, skomagere, skræddere, murmestre og tømmermænd, som bo på landsbyerne, hvem de end tilhøre,*

og alle møllere[1] *om, at vi til vort krigsfolk behøve en stor sum penge, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os, at hver af dem skal give os to dlr. eller seks mrk. dske., og at ingen skal være fri for skatten uden de møllere, som bo for gode mænds gårde, på hvilke disse holde avl, og som male frit for deres herskab; lænsmændene skulle lægge dem i læg, så at den rige hjælper den fattige, og sørge for, at skatten bliver sendt til København inden förstkommende st. Bartholomæi dag*[2]*, og de skulle have fuldmagt at pante dem, som fortrykke sig og ikke ville udgive hjælpen i rette tid.*

Tegn. o. a. lande 11, 144.
Koncept.

[1] *Registranten angiver ikke, til hvilke lande dette brev blev udsendt; men af regnskabet (Grundtvig: Fredrik II.s statshushold. s. XXX jfr. s. CLXI, hvor henvisningerne ere urigtige) ses, at det gjaldt Skåne.*

[2] *24. avgust.*

541.

1570 12. avg. (Hafnie.) *Åb. brev til bønderne i landene vest for Sundet, hvem de end tjæne, om, at det vil være nødvendigt i tide at tænke på fetalje til vore orlogsskibes og vore slottes underhold, og at vi derfor have overvejet den lejlighed med vore Danmarkes riges råder, som hos os tilstede ere, og anset for rådeligt at besøge dem om en hjælp, og da det ikke vil tjæne at drive øksne over land om vinteren, er det bevilget, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give en god færdig okse, som skal ydes på vort slot København inden 14. septbr.*[1]

Tegn. o. a. lande 11, 146–7.
Koncept.

[1] *Fritagelse og opkrævning ellers lige som i åb. br. 1565 28. sepbr.*

542.

1570 12. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om færgelön og forplejning ved Gedsør for kongens bud, som skulle til Tyskland.*

R: Reg. o. a. lande 10, 430.
K: Koncept.

Vi ere komne udi for[f]aringe[1], hvorledis at naar vi afferdige nogen vore enspendere och bud vor erende ind udi Tysland, och uanset vi baade metgifve dennom terependinge til at underholde dennom met paa reigsen, indrage de udi kroen i Giedsbye och der paa terer och lader det indskrifve os at betalle; der tilmet veigre de dennom at indtrede udi ferge met nogen anden, som ofver ville, men begiere en ferge for dennom sielfve, end og i dend anden er noksom rom, hvilkit os i lige maade tilskrifvis at betalle, och der met kommer det os til dubbelt omkost. Ti ville vi det saa her efter hafve holdit, at hvilke af vore enspender eller bud, der udskickis, skulle tere af de pendinge, dennom til teringe metgifvis, och naar de komme paa fergestederne, skulle de indtrede met andre, som ofver ville, saa icke skal giøris behof at fli dennom alleinne en ferge; men dersom icke er selskaf, som ofver ville, da skal dennom forskaffes ferge, dog skal de sielfve betale fergeløn, efter som taxerit och set er, och det dennom siden at afkortes i deris teringe. Dersom forskrefne kromand her ofver nogit forskaffer, enten ferger eller underholding, och de hannom det icke betaler, skal det vere hans egen skade och icke tilregnis os udi nogre maade.

[1] *Således K; R:* forvaringe.

543.

1570 27. avg. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og råd og borgere i Odense og Assens om, at præsterne skulle være fri for skatter, så længe krigen varer.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 154.

B: Manuskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter B hos Rørdam: Kirkelove 2, 146–7, dog uden bemærkning om, at brevet kun udvik til de to nævnte byer; i udtog i: Aktstykker til oplysning om Danmarks indre forhold o. s. v. 1, 4–5.

Eptersom vi nogen tid siden[1] forleden epter eders klage oc beretninge hafve unt oc gifvit eder vort bref[2].

[1] *B forbig.:* siden.

[2] *Åb. brev 1570 8. mars (no. 508).*

at hvilke prester, fogder oc bønder, som icke boer der udi byen oc hafve dog gaarde der same steds, skulle skatte oc skylde met eder epter, som same vort bref vidre formelder, da epterdi at alle presterne her udi riget hafve godvilig bevilget[1] oc samtykt at ville aarligen, saa lenge denne nerverindis krig varer, kome os til hielp[2] met en visse hielp oc pendingsudgift, hver epter sin formue, oc vi der emoed hafve denom met vore brefve forsekrit, at de midlertid met anden tynge icke skulle besveris[3], oc vi forfare, at de af superintendenterne oc provsterne ere udi same hielp des høigre taxerit, at de hafve arfvegots udi kiøbstederne, oc paa det de met dubbelt udgift icke skulle beveris [och inted skal giøris emod vort bref, vi dennom saa gifvet hafver][4], bede vi eder oc ville, at i, saa lenge krigen varer, ingen skat hverken pendingeskat eller madskat esker eller fordrer af nogne de prester, der hafve gaarde eller grunde der i byen oc boer paa landsbyerne, oc dem i ingen maade der fore deler eller tiltaller.

[1] *B:* beiaet.
[2] *B:* undsetning.
[3] *Åb. brev 1570 4. mars.*
[4] *Således B.*

544.

1570 5. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod, at udlændinge drive handel og fiskeri ved Nibe uden at have kongelig tilladelse dertil.*

R: Reg. o. a. lande 10, 104.
K: Koncept i Topogr. saml. på papir Ålborg no. 12.
Trykt i uddrag efter håndskr. no. 21 i oktav i Arne Magn. Saml. i Nord. tidsskr. for fiskeri 4, 25–26.

Borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Olborg hafver nu haft deris fuldmechtige hoes os och underdanigst tilkiendegifvit, hvorledis nogen fremmede och udlendske dennom understaar at ville bruge deris handel met fiskeri och sild at salte paa de fiskeleigre ved Nibe, hvor til de ingen ret hafve och af arrilds tid icke hafve verrit bevilgit eller sedvanligt, der met vore undersotte udi Olborg

boendis paa deris neringe och bieringe sker forkort och kommer dennom til stoer skade, hinder[1] och forfang. Da efterdi borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Olborg paa deris egen och menige borgeris vegne der samme steds lader for os berette, at de af arrilds tid hafve haft deris brug och fiskeri ved Nibe, och beklager, at deris byes brefve och privilegier ere blefne brent och omkomne udi dend oprøriske feigde[2], saa at de nu intit hafver, der met de deris frihed kand forsvare och forskrefne fremmede afvise, som slig ulouglig fiskeri och usedvanlige handel bruge ville, forbiude vi alle udlendske nogen handel och fiskeri at bruge eller bruge lade ved Nibe, uden de synderlige met vore eller vore forfedres framfarne koningers udi Danmarkis brefve och naadigst tilladelse kunde bevisse, de hafve der ret til.

[1] *R:* hunder.

[2] *Klementsfejden, da Ålborg blev indtaget 1534 den 18. dec.*

545.

1570 6. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til undersåtterne i Fyn om ikke at huse tatere, der skulle være fredløse for hver mand.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 157–58.

Trykt efter R hos Dyrlund: Tatere og natmandsfolk, Kbh. 1872 s. 368–69.

End dog vor herre fader nogen aar siden forledne hafver ladit brefve[1] udgaae, at aldielis ingen tater skulle stedis her udi rigget eller oc nogen deris handel oc bedrageri at bedrifve, oc saa mange tater, epter dend dag her udi riget fandis, skulle vere fredløs oc for hver mand pris met alt, hves de hafve met at fare, da forfare vi, at der nu skal vere en stuor hob tatter udi vort land Fyen oc der vandrer omkring oc tilvender vore undersotte adskiellige skade met dieris tyfveri oc skalkhed, hvilket vi for ingen del ville lide eller tilstede.

[1] *Åb. brev 1554 29. septbr. jfr. 1561 18. novbr.*

1. Ti forbiude vi alle vore undersotte udi vort land Fyen, ehvo de heldst ere eller vere kunde, serdielis vore fogder, embitsmend, provster, prester, borgmester, raadmend, bønderne paa landsbyerne oc alle andre forskrefne tatter epter denne dag at huse, helle eller i nogen maade at underholde eller hanthafve, men forskrefne tatter epter denne dag at vere aldielis fredløs oc at acte oc holde for pris.

2. Findis nogen vore undersotte dennom at huse, hele eller forsvare, fordactinge eller i nogne maade at handhafve, da skulle de der fore straffis som uhørsome oc de, vore brefve oc bud icke achte ville.

546.

1570 22. septbr. (Nykiøping i Falster.) *Åb. brev om indførslen af øl i Låland og Falster og om forbud mod udførsel af brændeved derfra.*

Reg. o. a. lande 10, 430—31.
Koncept.

Vi ere kommit udi forfaringe, hvorledis at der indføris udi vort land Laaland[1] møgit tyst øel och opskibis och selgis udi adskillige hafner der under landet, hvor met vor sise och rettighed forkortes, sammeledis at endog det er forbudet[2], at intet brendeved skal udføris af landet ind udi Tysland, findis ligevel mange, som forskrefne forbud intit achte, men udfører saa møgit ved, dennom sielf got synnis. Da paa det slic[t] maa forrekommes och vor och kronnens rettighet icke skal forsømis, ville vi:

1. at efter denne dag aldelis intit tyst øel eller andet fremmit drik skal der udi landet indføris och opskibis anden steds end for vore kiøpsteder der samme steds, och de, som samme øl och fremmet drik indfører, skulle udgifve och fornøgie vor sisemester slig sise, som der

[1] *Lige brev udgik s. d. til Falster.* [2] *Ved reces 1558 § 64 i sl., åb. brev 1562 5. juni.*

paa set er, førre de bryder deris bonke eller selger eller afhender nogit af forskrefne fremmet drik.

2. Findis nogen indlendske eller udlendske nogit tyst øel eller fremmit drik at indføre udi vort land Laaland anden steds end for vore kiøpsteder, som forskrefvit staar, skal hand hafve forbrot skib och gods och alt, hand hafver med at fare, halfparten til os och kronnen, om det er fremmede eller vore och kronnens tiennere — er det af adelens tiennere, da skal samme halfpart vere forfaldit til hans hosbonde — och anden halfpart til dend, der paaklager.

3. End dersom nogen bryder hans bonke for kiøbstederne och selger eller afhender noget af hves fremmet drik, hand indfører, førre hand hafver betalt och tilfreds stillet vor sisemester vor rettighet, da skal hand hafve forbrot skib och gods til os och kronnen.

4. Ser och vor sisemester met nogen egiennem fingre, skal hand straffis som en utro mand.

5. Sammeledis ville vi och, at aldelis intit brendeved skal føris der af landet ind udi Tysland; hvem der findis enten at selge eller udføre nogit brendeved til Tystland, hand skal hafve forbrot alt, hves hand hafver met at fare, halfparten til hans hosbonde och anden halfparten til dend, der paaklager [1].

[1] *Den sidste bestemmelse er en nöjere udførelse af Kold. reces 1558 § 64 2. led og åb. brev 1562 5. juni § 3.*

547.

1570 7. oktbr. (Nykiøping slot.) *Åb. brev om, at vi, da Jep Nielsen og Jep Olsen på Råø have givet til kende, at de så vel som vore andre undersåtter på Fœmø, Fejø (Feø) og andre omliggende øer lade sig bruge til med deres skuder at indskibe og fremføre vort korn og anden del, når de tilsiges derom, have tilladt, at hine vore undersåtter på Råø må nyde de samme privilegier til at*

segle med deres skuder og søge deres næring og bjærging, som de bruge, der bo på Fœmø, Fejø (Feø) og omliggende øer[1].

Koncept i topogr. saml. på papir Råø no. 1.

[1] *Se åb. brev 1560 20. febr. (no. 18.)*

548.

1570 8. oktbr. (Nyekiøping.) *Åb. brev til bønderne i Korsør, Kallundborg, Tryggevælde, Roskilde, Skjoldenæs, Holbæk, Dragsholm og Vordingborg læn, i Sorø birk og Alsted herred, hvem de end tjæne, om at vi have liggende i København ved 2000 knægte og egenlig ere nødsagede til at forlægge dem hos bønderne, da købstæderne allerede have så mange knægte, som de kunne underholde, men for at bønderne ikke skulle besværes for meget af knægtene, overfaldes af disse og få deres gods frarøvet, have vi anset for rådsomt og bedst, at der udskrives af dem en gengærd* (giengerd), *som straks skal føres til lejren og overgives vor proviantskriver, således, at hver 10 bønder skal lægges i læg og give 2½ sider flæsk, 5 lam eller i det sted lige så meget kød, ½ fdg. smör, 1 pd. oste, 2½ tdr. brød og 5 tdr. øl; lænsmændene skulle skrive dem for gengærden og opkræve den og ingen skal være fri uden adelens egne ugedagsmænd* (tagendis her aldielis ingen forsømelse fore, saa frombt vi icke skulle lade knectene udløbe och selfve uppetagge det af dennom, som uhørsome findis oc forskrefne giengierd icke ville udgifve).

Tegn. o. a. lande 11, 182—3.
Koncept.

549.

1570 12. oktbr. (Nykiøping.) *Åb. brev til bønderne over alt Fyn, hvem de end tjæne, om, at vore knægte, som vi have liggende i Halland, skulle lide stor brøst for proviant, og at bønderne, som bo der omkring, ikke ere så*

formuende, at de kunne forsørge dem med tilførsel, fordi en part af deres gårde ere afbrændte og deres gods er dem frarøvet af fjenderne; for at vi nu ikke skulle forlange knægtene her ned (hid nedder fördre) *og forlægge dem i Fyn og anden steds der omkring, og efterdi nøden er så stor og anden råd på denne tid ikke er for hånden, forårsages vi at besøge dem om en gengærd* (giengerd) *således, at hver 10 mænd skulle lægges i læg og give 5 sider flæsk, 5 fårekroppe, ½ fdg. smör, 2 pd. oste, 5 tdr. brød og 5 tdr. øl; Erik Rosenkrandz, vor råd, eller hans fuldmægtig skal skrive dem for gengærden og opkræve den, og ingen skal være fri uden adelens egne ugedagsmænd; hvis nogen fortrykker sig og ikke iligen, dag og nat uspart, vil udgive hjælpen til rette tid, som han tilsiger dem, skal han have fuldmagt at lade dem pante og ikke dermed forbryde noget.*

Tegn. o. a. lande 11, 186.

550.

1570 19. oktbr. (Nyekiøping slot.) *Missive til klosterjomfruerne og menige konvent i Maribo kloster om, at vi have tilskrevet søster Margrete Urne, abbedisse i klostret, således som de kunne se af hosfølgende kopi (no. 551), efter hvilken de skulle rette sig; de skulle rette sig efter den skik, som vi have ladet göre i klostret ved vor kansler og andre forordnede råd, være abbedissen hørige og lydige og holde en god samdrægtighed med hver andre.*

Tegn. o. a. lande 11, 187.
Koncept. Topogr. saml. på papir Maribo kloster no. 13.

551.

1570 20. oktbr. (Nykiøping.) *Missive til abbedissen i Maribo kloster om klostrets styrelse i forskellige henseender.*

TR: Tegn. o. a. lande 11, 188.
TK: Koncept i Topogr. saml. på papir Maribo kloster no. 12, dat. 19. okt.

Eftersom vi vid vor cantsler oc andre vore raad hafve ladit giøre en ordninge oc skik, hure udi Maribo closter met jomfruernis underholdinge oc anden del der same steds holdis skal, da bede vi eder oc ville, at i strax lader tilfli oc ferdige giøre saa mange kamere oc verelse, saa at hvere tvo jomfruer kunde fange en voninge met stue, kamer och køcken, desligiste at i oc lader tilfli saa mange kieldre, at hvere tvo jomfruer ocsaa mue bekome en besønderlige kieldre, som de kunde hafve dieris øl oc anden del udi, oc nar same kieldre oc verelse ere ferdige oc tilflid, at i da lader gaa lod der paa, saa at hvere tvo fanger, hvad denom loden vil gifve. Udi ligge maade skulle i oc holdet aarligen met dieris fetalie oc det lade skifte met loden, saa at en icke mere fordel skal hafve end en anden, oc hvad ofver forskrefne underholdinge beholdit blifver, at i det aarligen, nar vor hofmester oc cantzeler skal høre closters regenskab, lader føre til got och klart regenskaf, saa det kand leggis clostrit til framtarf. Sameledis bede vi eder oc ville, at i lader tilfli det koer, som superintendenten oc vor hofpredicant eder forvist hafver, oc forskaffer det saa, at jomfruerne met sang och lesninge same koer besøgger oc for høiealtrit der same steds anamer sacramentit, oc at i bestiller, at al ting epter ordinantsen skickelig oc ordentlig holdis udi kierken oc clostrit.

552.

1570 21. oktbr. (Nykiøping i Falster.) *Åb. brev om afholdelse hvert 3. år af syn over præstegårdene i Låland og Falster.*

R: Reg. o. a. lande 10, 435—36.

K: Koncept.

Trykt efter K hos Rørdam: Kirkelove 2, 147—48.

Vi erre komne udi forfaringe, hvorledis at mange prestegaarde udi vore lande Laaland och Falster møgit forfalder och mest af dend aarsage, at en part prester

kiøber och i andre maade tilhandler dennom sielfve gaarde for dennom och deris arfvinge, och samme gaarde bygge och forbedre de och der ofver lade prestegaardenne forfalde och blifve øde, da paa det sligt maa forrekommes, ville vi:

1. at vor[e] lensmend, som prestenne i befalling hafve, skulle her efter hvert tredie aar lade tage aasiun paa alle prestegaardenne, och hvilke gaarde som da findis at vere forfalden eller brøstholden, och aasiunsmenden[e][1] vorderer skaden, da skulle kirkevergerne indkrefve och oppebere af presten, hoes hvilken slig forsømelse findis, eller af dend afgangne prestes arfvinge, om gaarden findis i hans tid at vere forfalden, saa mange pendinge, som forskrefne aasiunsmend samme skade for settendis vorder, och forskrefne pendinge forbygge paa prestegaardenne.

2. [Oc][1] skulle kirkevergerne aarligen giøre vor lensmand god rede oc klart regenskaf, saa at forskrefne pendinge forvendes paa prestegaardens bygning och til intit andet.

3. Skal och vor lensmand hafve flitig opseende, at her met intit blifver forsømmet, saa frampt de icke ville stande os til rette.

[1] *Således K.*

553.

1570 29. oktbr. (Frideriksborg.) *Åb. brev om, at pulsvåder ikke må bruges i Limfjorden, og om, at klittag, hvideris, marhalm, sener, sli, torn og hjelme, som gro på strandbakkerne ved Vesterhavet, ikke må ødelægges.*

R: Reg. o. a. lande 10, 111—13.

K: Koncept, som har datum: 19. oktbr.

Trykt efter R i Dske. mag. 6, 61—3; herefter i Tidsskr. for fiskeri 2, 215.

Epterdi mangfoldige klage for os kommer bode af adellen och kiøpstedsmend dend stoere och usigelige skade, dend menige mand udi vort land Nørre Julland hafver paa derris fiskri af pulsvoder, som brugis udi Limfiord, saa at al det syld, helt, giedder, abore och andre

slig fiske foringis, och fiskeriet der ofver met tiden blifver øde, sammeledis forfare vi och, at møgit guods, saa vel vort och kronens som adelens, forderfvis och fordrifvis af sand af dend aarsag, at klittetag och hielmeris ud met dend vester strand ødeleggis, och endog vor herre fader hafver ladit sinne strenge brefve och forbud udganget, at ingen pulsvode skulle bruges[1], ei heller nogit klittetag eller hielmeris ødeleggis[2], hafver en stoer part samme forbud ingtet achtet, saa at her til dags m[e]gen skade der ofver skiet er, da paa det sadanne menige mands skade och vore landes forderfvelse maa forekommes, hafve vi met Danmarkis rigis raad der om saa endeligen beslut, hvilkit vi och alvorligen ville holdit hafve:

1. at efter denne dag skal aldelis ingen pulsvod bruges nogen tider om aarit udi Limfiorden eller nogen anden steds enten for sancti Hans dag eller epter.

2. Fordrister seg nogen til met pulsvoder at slaa eller sla lade eller och hiembler eller befaller nogen det at giøre, da skal dend vere pligtig at oprette ald dend skade, der af skier, der til delis, tiltalis och forfølgis som for andre stolne koste och siden achtes, regnes och straffes som en tiuf uden ald naade, och skal hver mand, hvem der vil, mue tiltale dend, som bruger pulsvode, saa och dend, der hiembler[3] eller befaller, lige som en ret sagvolder, och dend, som samme delle forfølger, skal mue tage alt det falsmaal, som der af falde kand, lige som det var hans egen tiennere, sligt giort hafver, och skal ei anse, hvis tienner det er.

3. Blifver och nogen befunden at bruge pulsvode, och det hannum ofverbevisis kand, da skal hand icke maa staa udi loug, toug eller vidnisbyrd met dannemend efter dend dag, uden hand fanger vor opreisning.

[1] *Reces 1547 § 21 (fr. 1546 21. febr., reces 1539 § 9, fr. 1515 1. novbr.).* [2] *Reces 1558 § 63.* [3] *Således K; R:* heimbler.

4. Disligiste ville vi och alvorligen forbødit hafve, at ingen epter denne dag skal opslaa, oprøcke, ophugge eller i nogre maade ødelegge marhalm, hvideris, sener, klittetag, hielme, slie eller de torne, som gror paa strandbacken eller udi klitten ud met Vesterhaf emellum vor kiøpsted Ribe och Skafven eller paa nogen de øer, som hører til vort rige Danmark och ligger udi Vesterhaf.

5. Dersom nogen her emod giør och udi nogre maade ødelegger eller omkommer forskrefne marhalm, hvideris, sener, klittetag, hielme, slie eller torne paa nogen de steder, forskrefvit staar, da skal dend, det giør eller himbler andre det at giørre, straffis som en tiuf uden al naade och der til verre plictig at oprette al dend skade, som der af kommer.

6. Findis och samme marhalm, hvideris, sener, klittetag, hielme, slie eller torne, som er groet paa forskrefne aasteder, huos nogen, da skal dend, det huos findis, verre plictig at staa der fore til rette som for andre stolne koste, och skal det verre hver mand frit fore, ehvem der vil, at mue tiltalle dend, som slig gerning giør eller hiembler eller findis huos, lige som en ret sagvolder, och dend, som samme delle och tiltalle forfølger eller lader forfølge, maa tage och opberre alt det sagefald och faldsmaal, som der af falde kand, lige som det var hans egne tiennere, sligt giord hafde, och skal ei anses, hvis bonde eller tienner det er.

7. Blifver och nogen met slig sag befunden och det kand hannum ofverbevises, da skal hand epter dend dag icke maa staa for fulde enten udi loug, toug eller vvidnisbyrd, før end hand fanger vor opreisning.

8. Och skal alle vorre fougeder, embitsmend, menige sadellen, borgemestre och raad udi vort land Nørre Jylland vverre plictig til at hafve goed flittig opseende, at dette vvort alvorlige forbud udi alle sinne ord, puncter och artikle vvid macht holdis, och at met ingen, ehvem det helst er

eller verre kand, ses egiennem fingre under vor høiiste straf och unade.

554.

1570 6. novbr. (Nykiøping i Falster.) *Åb. brev til alle jordegne bønder, som frit bondegods have på Tåsinge, og som, uanset at lænsmanden forbyder dem det, fordriste sig at forhugge og ødelægge de skove, som ligge til deres gårde, om, at de intet må hugge i skovene, uden at lænsmanden på Kærstrup* (Kiestrup) *eller hans foged udviser* (forviser) *dem det; gör nogen herimod, skal han straffes, som ved bör.*

Tegn. o. a. lande 11, 201.
Koncept.

555.

1570 15. novbr. (Nykiøping.) *Åb. brev om stadfæstelse på Kristian III.s privilegium af 1550 23. juli*[1] *for Stokkemarke sogn på Låland.*

Reg. o. a. lande 10, 436—37.
Koncept i topogr. saml. på papir Stokkemarke no. 3 a.

[1] *Dette brev findes optaget i stadfæstelsen, men ikke på sit sted i kancelliregistranterne og derfor heller ikke i udgaven af disse for 1550.*

556.

1570 29. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Falkenberg bys privilegier.*

Reg. o. a. lande 10, 484–5.
Uddrag meddelt hos Richardson: Hallandia antiqua et hodierna, s. 81 med datum: 20. novbr., hvilket er urigtigt, da kongen denne dag enten var i Nykøbing i F. eller Vordingborg.

557.

1570 13. decbr. (Hafnie.) *Missive til købstæderne over alt riget om, at vi, da vi have fåt en god fred, og da alt er forligt med vor fjende, kongen af Sverige, agte med det förste at betale og aftakke vort krigsfolk, så det ikke skal ligge dem og andre undersåtter til besvær*

og omkostning; hertil göres behov en stor sum penge, og de skulle derfor straks fremføre til vort slot København N. enkede daler og levere dem til vor renteskriver Peder Hansen; ingen skal være fri for denne hjælp, og skulde nogen fremkomme med vor herre faders eller vore breve på at skulle være fri for skat og tynge, skal der svares, at vi ikke ville trænge dem fra deres friheder, men de skulle anse lejligheden (oc denne vor oc riggens store anligende) *og ikke vægre sig ved at udgive, hvad de skrives for, på det vi ikke skulle forårsages til længere at holde vort krigsfolk her i riget og forlægge det hos dem og andre af vore undersåtter, indtil pengene blive betalte*[1].

Tegn. o. a. lande 11, 219—20.
Koncept.
Trykt efter original udfærdigelse til Middelfart by i Aktstykker o. s. v. udg. af Fyns litter. selskab 1, 160—61.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

558.

1570 16. decbr. (Hafnie.) *Missive til superintendenterne som, at vi, da de have handlet med alle provster og præster, så disse have bevilget at ville komme os til hjælp med en sum penge årlig, så længe krigen varer, og da gud nu har gjort ende på krigen, så vi have fåt en stadig fred, straks agte at betale og aftakke vort fremmede krigsfolk, for at vore undersåtter kunne forskånes for videre besvær med at underholde det; de skulle derfor straks sammenskalde alle herredsprovster på et belejligt sted og give dem til kende, at der påhænger os en stor pengesudgift med at betale krigsfolket, og at dette, med mindre vore undersåtter komme os til hjælp, må blive beliggende i riget alle til stor besværing; dernæst skulle de handle med præsterne som at komme os til hjælp med en pengesum, eftersom hver kan afstedkomme* (de rigge epter dieris efne, de

mindre epter dieris formue oc de aldielis forarmede och intet hafve, epter som i dieris leilighed best vide oc kiende, at de forskonis); *hjælpen skal uforsömmelig udkomme og leveres lænsmanden i stiftet med klare registre, så at han, dag og nat uspart, kan forsende den til vor renteskriver Peder Hansen, og skal det brev*[1], *vi forhen have tilskrevet dem om den hjælp, som provster og præster skulle give, blive aldeles ved magt, så at de herefter skulle forskånes for sådan besværing.*

Tegn. o. a. lande 11, 221—23.
Koncept.

[1] *Åb. brev 1570 4. mars (no. 505), jfr. 27. avg.*

559.

1570 18. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Skåne, hvem de end tjæne, om, at vi, efterat vi tit og ofte have beflittet os på at göre fred mellem os og kongen af Sverige uden at kunne komme til ende dermed, nu med guds hjælp have fået en god* (goed, bestendig, rømelig) *fred og derfor ere til sinds med det aller förste at aftakke vort fremmede krigsfolk og forlove det ud af riget; men da der hertil vil behøves en mærkelig stor sum penge, som ikke er at få så hurtig* (ilige) *hos os, have vi overvejet det med vore Danmarkes riges råder, som hos os tilstede ere, og de have bevilget os en hjælp og skat således, at hver mand skal give en dobbelt kvægskat . . . (dobbelt skat af husdyr mod den efter åb. brev. 1566 20. novbr.) . . .; desuden skal hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand og hver kæltring, som bor på landsbyerne og ikke sidder for gård og giver landgilde, give os 2 dlr. eller 6 mrk; hver gadehusmand, gårdmand, husmand, pebersvend og hver tjænestedreng skal give 1 dlr. eller 3 mrk., og* dersom nogen tienstedreng bortløber, epter han er skrefvit oc icke betaller oc fultgiøre, hves hand er skrefvit fore, da skal hans hosbonde, som hand

tien, det for hannom udlegge oc betalle; *hver møller, som har vandmølle eller vejrmølle og ikke bor for gode mænds gårde og maler frit for herskabet, skal give 3 dlr. eller 9 mrk., og hvis nogen af de nævnte gårdmænd, husmænd, gadehusmænd, pebersvende, tjænestedrenge, møllere og embedsmænd have kvæg, skulle de uanset de penge, for hvilke de ere takserede, dog give for deres kvæg ligesom bønderne. Ingen, hverken fogeder eller skrivere, skal være fri for skatten, dog undtages adelens ugedagsmænd ligesom i åb. brev 1565 28. septbr.; lænsmændene skulle have tilsyn med, at ingen regnes for ugedagsmænd, som ikke have været fri af arilds tid, hvis de ikke ville stå os til rette; de eller deres fuldmægtige skulle skrive og lægge dem for skatten, oppebære den og levere den til vor rentes-skriver Peder Hansen på vort slot København inden 25. decbr. förstkommende.* Ti tager her ingen forsømelse fore, anseendis eders eget gafn oc met hvad stuor besveringe i blive forskonnit, om krigisfolkit blifver betalt och bortkomer. Findis nogne, som seg fortrøcker oc icke til os ville udgifve forskrefne hielp til dend tid oc termin, som forskrefvit staar, da foraarsagis vi at lade forlegge vort krigisfolk huoes vore undersotte her udi rigget boede huoes eder oc andre, at de der kunde underholdis, til de fanger dieris betaling; hvad skade oc besveringe det ville gifve eder, hafve i selfve at betenke. Skal oc vor lensmand hafve fuldmagt at pante hvilke bønder, der sider ofverhørig oc icke til rette tide udgifver same skat, oc der met intet hafve forbrot.

Tegn. o. a. lande 11, 224—26.
Koncept.

560.

1570 18. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om . . . (som i åb. brev 1570 18. decbr., no. 559) . . . og de have bevilget en*

skat således, at hver jordegen bonde, som har frit jordegods, skal give af hver fri bondegård, han ejer, 4 dlr. eller 12 mrk. dske.; hver bonde, som sidder for gård, plöjer og sår, skal give 2 dlr. eller 6 mrk. dske., og hvor flere ere i en gård på vort og kronens eller adelens gods, skal den ene lægges for fuld skat og de andre regnes for husmænd; hver møller[1] *skal give 3 dlr. eller 9 mrk. dske., hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand og hver kæltring på landsbyerne, som ikke sidder for gård og giver landgilde, skal give 2 dlr. eller 6 mrk. dske.; hver gadehusmand, pebersvend og tjænestedreng skal give 1 dlr. eller 3 mrk. dske. og dersom nogen tjænestedreng bortløber . . . (i øvrigt ligesom åb. brev 1570 18. decbr. (no. 559) med hensyn til opkrævning, fritagelse, tilsyn hermed, pantning, indbetaling m. m., dog tilföjes, at den rige skal hjælpe den fattige, og at alt skal gå ligelig til). . . . Skatten skal være ude fra Sælland, Fyn og Smålandene inden jul, fra Skåne til samme tid som den dobbelte kvægskat (se no. 559*[2]*), fra Nörrejylland inden hellig tre kongers dag.*

Tegn. o. a. lande 11, 227—29.
Koncept.

[1] *Med begrænsning som i brev no. 559.*

[2] *Grundtvig: Fredrik II.s statshusholdning, s. CLXII har: hellig tre kongers dag.*

561.

1571 14. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Lavholm købstads privilegier.*

Reg. o. a. lande, 10, 486.
Trykt i svensk oversættelse hos Richardson: Hallandia antiqua et hodierna, s. 213.

562.

1571 6. febr. (Friderichsburg.) *Fredrik II.s drabantartikler*[1].

[1] *Teksten er i det hele énslydende med drabantartiklerne 1563 22. maj (ovf. no. 147), og de få afvigelser ere derfor givne i anmærkninger til aftrykket af disse.*

Koncept i Tyske kancellis arkiv.
Trykt herefter i Dske. mag. 5, 17—21.

563.

1571 12. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i landene vest for Sundet om, at det i den fredstraktat* (dend fredsfordrag), *som er berammet i Stettin, er bevilget, at vi skulle have de skibe og det skyt, som er frataget os i denne fejde, og at vi derfor straks i foråret agte at lade vore orlogsskibe udløbe i søen for at hente samme skibe og skyt hjem; da der til at proviantere disse skibe behøves megen fetalje, have vore Danmarkes riges råder bevilget os en madskat*[1].

Tegn. o. a. lande 11, 246—47.

[1] *Størrelsen af skatten, opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1568 4. mars.*

564.

1571 14. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på en havnevedtægt for Sæby købstad.*

R: Reg. o. a. lande 10, 115—17.
K: Koncept i topogr. saml. på papir Sæby no. 3 a—b.

Vedtægten lød således:

Vi epterskrefne Jørgen Jesperssøn, Mickel Riber, borgemestere udi Seby, Mickel Bertilssøn, Jens Klemidssøn, Tomis Tordssen, Cristen guldsmid, Anders Pederssøn, Peder Tommessøn, Oluf Anderssøn, Jens Mogenssøn, Mickel Sur och Per Svenske, borgere och raadmend ibidem, och Cristen glarmester, byfogit der samme steds, kiendis och giørre vitterligt for alle met dette vort obne bref, at denne aa och hafn her udi byen, som af gamble tid hafver verrit skift och delt til alle gaarder, saa de hafve vist, hvorre møgit jen och hver skulle giørre och holde ferdig for sin gaard, och hvilke borgerre, som ingen gaard hafve, eller och bovfolk hafver vist, hvorre møgit de efter derris leilighet skulle aarligen holde ferdig, och

udi lige maade, nar nogen udenbys mand, herremend eller bønder, hafve kiøpt gaarde eller eigendom her udi byen, hafver samme hafn fuld met gaarden, och forskrefne udenbys mend hafve mesten her til dags hver holden sin part ferdig, dog er samme hafn mesten øde och forderfvit. Aarsagen der til er mesten udenbys mend icke allenne for de guode mend jo gerne ville ferdig holde, hves dennum burde at giørre, men møgit mere kand derris leilighet sig icke saa begifve somme tiden for derris kornsed och somme tid for derris høbierring och høst, saa at samme hafn for slig leilighet aldrig kand blifve ferdig eller holdis vid macht, vorris fattige by til alsomstørste skade och afbrek; ti saa nar hafnen er øde, da er byen ochsaa øde bode for fiskre och andre søfarendis folk, indlendske och udlendske mend. Paa det at vorris fattige by des bedre kunde blifve vid och samme hafn vid macht kunde holdis, och paa det at de gode mend, herremend, bønder udenbys her epter af os icke skulle aarligen ofverlobis eller tiltallis for samme hafn, bulder och trette motte nederleggis, och vi des bedre kunde elske gode naboskaf met hverandre, hafve vi met menige borger och disse gode mend os beraadslagit och samptøkt, som er først velbyrdig mand Mogens Jul til Knifholt, Tomes Svendssøn til Ellingard, Erik Kaas til Aas, Laurits Nilssøn til Tveden, Tyge Galskiøt til Hvidstedgaard, Jep Perssøn udi Ørvid, Jens Perssøn i Knefverhede och Jens Cristenssøn udi Flodeholt; disse forskrefne gode mend och bønder hafve alle gaarde och eigendom her udi byen, och met disse gode mends raad, vilge och samptøcke och flerre gode mends tilskyndelse erre vi saa til ens vorden[1] och endeligen beslut til endelig ende for slig aarsaage och leilighet skyld, som forskrefvit staar, paa det her epter udi dend sag

[1] *R:* vorder.

ingen trette vider for samme hafn skyld skulle forskrefne udenbys mend tilleggis eller tilregnis.

1. Skal alle udenbys mend, som hafve gaarde och eigendomme her i byen, gifve 1 sk. danske aarligen aar af hver fodum jord, deris gord och voninge er bred muret ofver jorden, saa hvilken jord der findis 7 fodum bred, gifver 7 sk., er det och breder, gifver 1 sk. af hver fodum, eller och lade dennum, som boe udi gaarden, udgifve samme penge och korte af udi husleien.

2. Och skal samme penge aarligen at paaske udgifvis, och dend met ingen videre besverring paa samme hafn end, som forskrefvit staar.

Til vidnisbyrd trøcker vi vort signet neden for dette vort obne bref met disse forskrefne gode mend. Datum Seby 9. januarii 70.

565.

1571 16. febr. (Frederiksborig.) *Åb. brev om stadfæstelse på Korsør bys privilegier.*

Reg. o. a. lande 10, 354.
Originaludfærdigelse i Korsør bys breve.

566.

1571 23. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om laksefiskeriet i Lavholms å.*

R: Tegn. o. a. lande 11, 252—3.
K: Koncept.

Epterdi her Peder Skram rider etc. for os hafver ladet berette, hurledis bønderne der udi lenit, som hafve paalob paa den aae, der løber fran forskrefne vort slot Laugholm, understaar denom emoed dend skik oc ordning, som der om af gamelle tid giort er, at drage vaad oc at fiske epter lax udi same aae paa de tider om aarit, som forbudit er, oc nar dend rette tid komer, dennom ere tilladit epter laxe at mue fiske, veigere de denom at tage tegen paa slotit, efter som al tid sedvonligt hafver verit,

da paa det at vor oc kronens rettighed icke der ofver met tiden skulle forkrenkis, ville vi der met alvorligen [for]budet[1] hafve:

1. alle bønderne, ehvem som heldst de tienne eller tilhøre, nogen laxefiskinde at bruge paa foraarit udi Laugholms aae for sanct Valdburg dag, oc hvilke som siden udi saa maade vil søgge dieris nering oc biering met laxefiskinde, de skulle tilforn det vor lensmand eller hans fogit oc befallingismand paa slotit gifve til kiende oc af hannom tage tegen oc der fore gifve oc fornøige hanom paa vore vegne, epter som af arilds tid sedvonligt hafver verit.

2. Fordrister seg nogen her emoed at giøre, da skal vor lensmand hafve fuldmagt at tage fran denom alt, hves de hafve met at fare, oc dennom der fore delle oc tiltalle som for anden uhiemlit koste oc lade straffe der ofver, som vid bør.

[1] *R tilf.:* oc befalit, *der er overstreget i K.*

567.

1571 13. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne på Bornholm, hvem de end tjæne, om . . . (som i åb. brev 1570 18. decbr. no. 559) . . . og de have bevilget os, at hver mand der på landet, som bor på sædegårde, skal give os 2 dlr., hver jordegen bonde skal give 4 dlr. af den gård, han selv besidder, og ligeledes af hver bondegård, han ejer og har udlejet til andre, dog skal den bonde, som bor på gården og har lejet den, give ham halvparten, som er 2 dlr., til hjælp; hver vornede bonde skal give 2 dlr.; hver ugedagsmand, hvem han end tilhører, hver hospitalsbonde, møller, smed, skomager, skrædder og pebersvend, som bor på landsbyerne, skal give 1 dlr.* Oc epterdi vi ere komen udi forfaringe, at mange der paa landit side oc holde denom fri for skatte under det

skin, at de skulle hafve frihed oc regnis eblant adelen, hvilket dog icke findes af rette, da ville vi der fore alvorligen holdit hafve, at ingen skal regnis for adel oc vere fri for skat uden de, som af arilds tid hafve verit fri oc kunde bevise dennom at hafve aldielis frihed, men hver, som det icke giøre kand, skal gifve som andre jordeigne bønder hver 4 daler, och hvilke som udi disse forgangne aaringe udi denne feigde under sligt it skin hafve denom fortrøcht oc intet udgifvit, skulle endnu vere forplicht at udgifve til os, hves de stande tilbage met, epter som vore brefve aarligen der om udgangne indholder, saa frompt de icke ville straffis der fore som uhørsome. *Skatten skal ydes i enkede dalere inden Philippi og Jacobi apostolorum dag*[1] *förstkommende og skrives og oppebæres af mester David Tomessen, kannik i Lunde domkirke.*

Udt. i Hübertz: Aktst. t. Bornholms hist. I. 366–67.
Tegn. o. a. lande 11, 256–58.

[1] *Den 1. maj.*

568.

1571 13. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne og fiskerlejerne på Bornholm om . . . (som i åb. brev 1570 18. decbr. no. 560) . . . og de have bevilget os en hjælp af dem; vi have derfor affærdiget mester David Tomessen, kannik i Lunde domkirke, som skal indkræve skatten af dem efter den takst, som vi have medgivet ham; skatten skal udgives i enkede dalere inden Philippi et Jacobi apostolorum dag*[1] *förstkommende; desligeste skulle alle, som bo på fiskerlejerne, give ham den torsk, for hvilken de ere opskrevne i hint register.*

Tegn. o. a. lande 11, 259–60.

[1] *Den 1. maj.*

569.

1571 26. mars. (Frederiksborg.) *Missive til tolderne Henrik Mogensen, Peder Holst og Zerobabel Milch om at*

oppebære told og lastepenge i Sundet [og Beltet][1] *i idel gamle dalere og aldeles ikke modtage nye dalere.*

Tegn. o. a. lande 11, 264.

[1] *Missivet taler kun om Sundet, men Peder Holst og Zerobabel Milch vare toldere i Nyborg, se missive 1571 4. apr. ndfr. no. 574.*

570.

1571 30. mars. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om lastepenge af de varer, som føres gennem Øresund.*

Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl i Dsk. kancellis arkiv. Brevet er ikke indført i kancelliregistranten.

Afskrift i håndskr. C 56 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at vi hafve befalit vor tollere udi Helsingøer, Henrik Monsen, at skulle paa vore vegne och os til beste upbere lastpendinge af alt hves gots, som skibes egiennom Øresund ostvert eller vestvert. efter som vort obne bref, vi hannom hafve ladet ofverantvorde, der om videre formelder, och der fore hafve ladet forfatte udi denne efterfølgindis rolle, hvad hand af hvert slags gots skal anamme, hvor efter hand sig i alle maade skal hafve at rette, som er:

1. Af hvede, salt, flams sild, hirsegryn, høerfrø, skippund vox, lest hør och hamp, lest osmund, sex skippund stangejern, sex deger saltede oxehuder, sex skippund tallich, en tolast rinsk vin paa $4^1/_2$ amer och der ofver, boette malmersi, boette vintint, boette romeni och sek, pibe bastert, tre amer rinsk brendevin, fire deger elandshuder, skippund engelst tin, et foeder bli, et tusind bukskind, ti deger tørre huder, et tusind store lamskind, halfandet tusind skotske lamskind, sex tønner traven, helt fad med kramgots och spidzeri, fire tusind engelske kanineskind, otte støcker got engelst, sextan støcker groft engelst och døsin klede, sextan støcker leist och amsterdams, sextan støcker flamsk klede, ti støcker skots blamengt

och roset, sextan støcker groft skots klede, sex fad prudsing, sex faed ael och størrie, en packe saien och mackeier, en hel korfve med tinverk, en korfve mesingsverk, et hundert prudsk vogenskud, et hundert prudsk klapholt och faedholt, en nest cypressekister, et skok prudske och stetinske deler, en lest hollands sefve, en lest russyn och figen, pibe hollands lerrit, sex tønner hollandske spiger, sex roller frandsk och melvingis boldavid och hves andet gots, som dette er ligt udi verd, af hver lest forskrefne gots skal gifvis til lastpendinge en daler.

2. Skibslest rug, biug, malt, hafre, 12 tønner mel, erter, nødder, to lester beg, tiere och aske, rostoks, sundisk, lubsk och vismers øel, fad rinsk vin paa 4 amer och der under, pibe frands vin, pibe vinedicke, huexhøeft spansk och frands brendevin, huexhoet och baale peber, pibe lemonier, oliver och capres, tusind pund bressyl, et huexhovet aluen, pibe svedsker, tre baler papier, fire korfve frands glas, fire vager hes glas, et tusind hvit ler, sex døsin grofve engelske sengklede, en lest dantsker kister, hel korfve med malede skrin, fem tusind hollandske kanineskind, en pak fordug, tre hundert pund mandele, en baal comyn, et huexhovet røgelse och hves andet gots, som dette er ligt udi verd, af hver lest forskrefne gots skal gifvis til lastpendinge en half daler.

Gifvit paa vort slot Kiøpnehafn dend 30. dag martio aar etc. 1571. Under vort signet.

Friderich.

571.

1571 30. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgemestre og rådmænd i Køge, efter deres begæring og da deres havn er meget bygfalden på bulværket og i andre måder, herefter må oppebære 8 sk. dske. af hvert pund malt, som forbrygges der i byen, og 4 sk. dske. af hver*

læst gods, som udskibes og indføres i byen; dog skulle de kun anvende pengene til havnens bygning og anden byens nytte og årlig göre regnskab derfor, så at man deraf kan forfare, hvortil pengene udgives.

Reg. o. a. lande 10, 362—3.
Koncept i topogr. saml. på papir Køge no. 12.

572.

1571 31. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om den vægt, hvorefter humle skal sælges i Malmø.*

Koncept.

Vi ere kommen udi forfaring, hvorledis at nar der indføris och selgis nogen homle udi vor kiøbsted Malmø, da begifver seg stor trette emellom dennom, som samme homle hafve at selge, och vore undersotte, som dend kiøbe skulle, om ret maade och vecht, efter hvilkit samme homle skulle udveiis, och paa det at sligt maa forekommis och der paa maa giøris en visse skik och ordning, hvorledis her efter met saadanne vecht holdis skal, efter hvilken bode indlendiske och udlendiske kunde hafve dennom at rette, da hafve vi besluttit och for got anset,

1. at hvert Vismar tremmit homle, som indføris och selgis der udi byen, skal veie $4^1/_2$ lispund, hvert lybske tremmit $3^1/_2$ lispund och hvert Rostoks tremmit humble 5 lispund, men de, som føre humle udi tynder, skulle dend selge, efter som den er packit, eller och som dend veiger til.

2.[1] Fordrister seg nogen [2]heremod at giøre, da skulle de der ofver hafve forbrot, hves de hafve met at fare.

[1] *Her foran er udeladt den almindelige inhibitio:* bedendes och strengeligen biudendis *o. s. v.*

[2] *K havde oprindelig:* indlendiske eller udlendiske nogen humble der udi vor kiøbsted Malmø at selge, som icke saa møggit veiger efter som forskrevit staar, da ville vi derofver lade straffe som ved bør uden al naade.

573.

1571 4. apr. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at den af adelen for syv år bevilgede årlige pengeskat af bønderne ikke skal benyttes til andet end til afbetaling af den under krigen pådragne gæld, og at denne skat skal være uden bindende følge for adelen og dens efterkommere.*

O: Original udfærdigelse på perg. med kongens segl i rigens råds breve.
R: Tegn. o. a. lande 11, 269–71.
K: Koncept.

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt oc kiendis med dette vort obne bref, at efterdi denne forderfvelig langvarindis feigde, som emellom disse trei kongeriger Danmark, Sverig oc Norge paa nogen aar verit hafver, vore undersotte rigens indbyggere til aldsomstørst skade oc besvering, nu formedelst dend allermectigste guds hielp er venligen forligt, fordragit oc til en goed ende afskaffet, oc os paahenger en merkelig stor gield oc pendingsudgift at betalle, som vi til forskrefne krig at fulddrifve bode hafve lont af kurførster oc andre uden lands, saa oc erre blefne vort krigsfolk skylduge, som hafve tient os udi same varendis feigde, oc eftersom vore Danmarkis rigis raad al tid udi forskrefne krig hafve verit os bistandige bode med pendingehielp, fetalie oc anden diel ydermiere, end sedvanligt hafver verit, hvor fore vi dennom oc naadigst vil hafve betackit, saa hafve de oc nu udi lige maade alvorligen besindet oc grandgifveligen betractet oc ofverveigit forskrefne gield oc pendingsudgift, oc paa det der maa findes raad til dend at betale oc aflegge, hafve de goedviligen bevilgit oc sambtøkt os at mue hvert aar udi siuf sambfelde nest efterkomende aar bekome oc lade opbere saadanne en almindelig skat oc landehielp, at hver bonde ofver alt riget skal udi hver af forskrefne siuf aar med en enkide daler eller toe lod sølf kome os til hielp. Da hafve vi der emoed lofvit oc tilsagt . . . vore Danmarkis riges raad paa dieris eigne oc miennige

adels oc riderskafs vegne, at vi egien ville vere dennom alle oc hver serdielis en naadigst herre oc koning, dieris gafn, beste oc velferd udi alle maade vide oc ramme, som en christelig koning bør at giøre emod sin liudige, villige, tro undersotte, oc at forskrefne skatte oc hielp, som de os udi saa maade bevilgit hafve, aldenniste til forskrefne gield at aflegge oc icke til nogen anden udgift skulle forvendis. Oc skal same dieris bevilging oc velvillighed icke regnis dennom for nogen pligt eller sedvanne, ei heller kome dennom eller dieris efterkomere paa dieris frihieder oc previlegier til hinder, forfang eller skade udi nogre maade, men vi ville det for en velvillig oc taknemmelig foreringe af dennom annamme oc ville eller skulle vi udi midlertid icki lade besvere dieris bønder eller tiennere med nogen anden skat eller paaleg, men de skulle for alle hande anden besvering vere forskonit. Til ydermierre vidnisbyrd oc bedre forvaringe hafve vi ladet henge vort signet neden for dette vort obne bref. Gifvit paa vort slot Kiøpnehafn dend fierde aprilis aar 1571.

Friderich.

574.

1571 5. apr. (Hafniæ.) *Missive til Peder Holdst og Zerobabel Milich, toldere i Nyborg, om lastepenge af de varer, som føres gennem Beltet.*

Tegn. o. a. lande 11, 273.

Eptersom i nogne tid siden hafve fangit vor skrifvelse[1], hurledis i eder skulle forholde met lastpendinge at uppebere af hves guods, som skibes der egennom Belt, da hafve vi os der om nogit anderledis betenkt oc same vort bref ladit nogit forandre, oc skicke vi eder her huoes[2] en

[1] *Af 1571 26. mars.*

[2] *Der sigtes herved sikkert til åb. brev 1571 30. mars (no. 571), der indeholder en rulle over lastepenge, som skulle opkræves i Sundet, og til en indførelse af samme bestemmelser for Beltet.*

rulle met it vort obne bref[1], hvor epter vi ville, at i skulle uppebere oc paa vore vegne indtagge lastpendinge oc der epter eder al tingist epter, som same bref oc rulde formelder, retter. Ti bede vi eder oc ville, at i strax met dette vort bud til os forskicker det vort bref, som i nu nest tilforn bekomit hafver, oc at i udi alle maade vider oc ramer vort gafn oc beste, som vi eder tiltroer.

[1] *Dette er ikke indført i registranterne.*

575.

1571 14. apr. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør*[1], *om, at ingen fremmede må opholde sig for længe i Helsingør.*

Original udfærdigelse, dog uden kongens underskrift, i Helsingør bys breve med påtegning om at være læst på rådhuset for menigmand tredje påskedag 1571. Brevet er ikke indført i kancelliregistranterne.

Vi ere komne i forfaringe, at der skal komme did til byen atskiellig fremmet folk, en part, som mand ved ingen besked om, hvem de tilstaae, eller hvad deris erinde oc bestillinge er, oc blifver der liggindis i byen, hvilkit icke kand vere ufortenkeligt eller uden mistanke. Ti bede vi tig oc ville, at du strax paa vore vegne lader komme menigheden der i byen til sammen paa raadhuset oc dennom tilsiger oc befaler, at de aldelis ingen fremede giester herberger, som icke ere skippere eller kiøbmend oc derfra dennom begifve, nar deris skibe ere fortollede, men dersom nogen findis lenger dennom der i byen at underholde, som fremmede ere oc ubekiende, skal verten, som de ligge til herbergis, vere pligtig det at gifve borgemestere oc byfogden til kiende. Findes oc nogen vore borgere oc indbyggere her udi forsømmelig oc icke gifver det til kiende, som fore er rørt, da skulle de hafve forbrot deris boslod, til os halfparten oc halfparten til byen, oc der til straffis som uliudige.

[1] *Henrik Mogensen var tillige borgemester i Helsingør (ovfr. s. 113), og i denne egenskab adresseres brevet til ham.*

576.

1571 2. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om nye privilegier for Nykøbing i Mors.*

Reg. o. a. lande 10, 118—20.

Borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøpsted Nykiøping i Mors hafve nu haft dieris fuldmechtige hoes os och klagligen beret, hvorledis at dend tid, dieris bye siste gange af ildebrand fik skade[1], blef der nogen dieris brefve, privilegier och friheder, som dennom af fremfarne koninger udi Danmark naadeligen unte och gifne vare, brent och omkommet, och der eblant hafver verit et bref, som koning Christiern dend første udgifvit hafde udi Holstebroe aar etc. 1460, hvor af de hafde en vidisse under her Niels Langes och Gunde Langes segel, hvilket bref formeldit[2], at det vor forbudet, at ingen skulle mue ligge och kiøpslaa udi Mors anden steds end udi Nykiøping. Da paa det vor kiøpsted Nykiøping egien motte blifve bygt och forbedrit, och borgere och indbyggerne der same steds des ydermere mue komme til dieris neringe och bieringe, hafve vi af vor synderlig gunst och naade fornyet hogbemelte koning Christierns bref, dennom gifvit vor, och af same gunst och naade unt och tillat: . . . .

1. at ingen kiøpmend eller forprangere, indlendiske eller udlenske, borgere eller dieris tiennere, ehvor de høre hiemme, skulle efter denne dag mue ligge nogen steds udi vort land Mors eller och der i landet omvandre eller udi nogen hafner der omkring at handle eller kiøpslaa, men aldienniste ehvem eller hvilke som nogen kiøpmandshandel med kiøb eller sal bruge ville, skulle det bruge och forhandle udi vor kiøpsted Nykiøpinge och ingen anden steds der udi landet.

2. Findes nogen her emoed, enten indlendiske

[1] *I Sommeren 1560.*

[2] *Nu synes teksten til Kristiern I.s privilegium helt tabt.*

kiøpstedsmend eller andre eller och udlendiske, nogen handel eller kiøpmandskaf at bruge der udi Mors anden steds end i Nykiøpings bye, da skulle de der med hafve forbrot, hvis de hafve med at fare, til os och kronen.

3. Och dersom saadanne forprangere findes med dieris goets enten paa vort och kronens eller paa adelens, och borgemestere och raadmend i Nykiøping besøger vor[e] fogider eller lensmend eller och de af adelen, udi hvis forbed och paa hvilkens grund forskrefne forprangere findes, da skulle de vere pligtig at unde dennom arrest och besetning paa forskrefne forprangere och dieris medhafvindis goets.

4. Och skulle vore undersotte i Nykiøpinge det mue forfølge med lougen, och da der om at gaa, hvad ret er, dog saa at Nykiøpings borgere der emoed skulle vere pligtige at holde fal homble, staal, salt och anden nottorft, som bønderne paa landit til dieris huses ophold behof hafve, och det selge dennom for et skelligt verd.

5. Skal det och vere bønderne frit fore at mue kiøbe af Hallandsfare[1] och Norbagger, som tid under landit komindes vorder udi lovlig och uforbodne hafne, tømmer och deler til dieris husebøgning och det betale med korn och andre vare, som de hafve at afhende och icke er forbudet at udføre af rigit.

6. Findes och bønderne at bruge ydermere kiøpmandskaf eller andit at kiøbe af forskrefne frembede end tømmer, deler och trefang, da skulle de och mue delis och tiltalis och vere pligtig at stande os der for til rette.

[1] *Se åb. brev 1568 10. apr. (no. 407).*

577.

1571 4. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om jagten på Langeland.*

Tegn. o. a. lande 11, 306—7.

Vi ere komen udi forfaringe, at end dog vort bref[1] tilforn ere udgangit, hvor udi vi hafve budit oc befallit, at vore undersotte paa vort land Langland at skulle frede jagten, oc at ingen skulle der skiude eller ødelegge nogne di[u]fver, saa forfare vi, at en part der same steds liggevel skiuder oc jager saa vel paa vort oc kronens[2] som paa fellit.

1. Ti forbiude vi alle, ehvo de heldst ere eller vere kunde, at skiude eller skiude lade, jage eller jage lade nogne daavild eller raadiur paa vort land Langeland, til saa lenge vi anderledis tilsigger.

2. Findis nogne her emoed at giøre, ville vi hannom der fore lade tiltalle som dend, vore brefve oc bude icki achte oc holde vil.

3. Kand oc nogen betredis at skiude eller jegge paa vore ennemerker, da skal vor lensmand hannom der fore tiltalle som for andre uhiemelt koster.

[1] *Åb. brev 1560 17. novbr.*

[2] *Håndf. 1559 § 7, Kold. reces 1558 § 29.*

578.

1571 2. juli. (Soer kloster.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af brændeved.*

Tegn. o. a. lande 11, 321–22.

Foruden de af Kristian III. udgivne forbud mod udførsel af brændeved og tømmervarer i reces 1557 § 6 og Kold. reces 1558 § 64 havde allerede Fredrik II. udstædt forbud i samme henseende ved åb. brev 1562 5. juni og for Møns vedkommende ved missive 1564 19. juni (ovfr. no. 221) for Lålands og Falsters ved åb. brev 1570 22. septbr. § 6. Den følgende forordning, som dog kun handler om udførslen af brændeved, indfører som ny straf for overtrædelse af forbuddet forbrydelse af boslod.

Os forekommer mangfoldige klagemaal, hurledes at vore undersotte boede udi kiøpstederne saa oc paa landsbyerne her udi rigget skulle hafve merkelig stuor brøst

for ved til dieris ildebrand oc endog recessen formelder[1], at aldielis intet brendeved skal udskibis eller udføris her af riggit, men hvo som ved hafve at selge, skulle føre dend til kiøbs inden riggit oc ingen anden steds, forfare vi ligge vel, at en stuor part af vore undersotte aldielis intet rette dennom derefter, men hves ved de hafve at selge, føre de til Stralsund, Rostok oc anden fremede steder, saa derfore fast ingen ved er til kiøbs at bekome her udi rigget.

1. Da paa det at vore undersotte saa vel i kiøbstederne som paa landsbyerne mue fange nodtorftige brendeved oc ildebrand for dieris pendinge, forbiude vi alle indlendiske oc udlendiske nogne ved nogen steds at udføre her af riggit.

2. Befindis det, at nogen udlendiske understaar dennom heremoed at giøre oc de der ofver bliver grebne paa, da skulle de hafve forbrot skib, gots oc hves de hafve med at fare.

3. Fordrister sig nogne af vore egne undersotte dertil, skulle de i ligge maade under same pen oc straf vere begrebit oc der til met half dieris boslod til dieris herskaf vere faldenne.

4. Kand det oc bevises, at vore lensmend med nogne se egiennom finger, skulle de stande os derfore til rette.

[1] *Reces 1558 § 64 2. led.*

579.

1571 18. juli. (Soer closter.) *Missive til tolderne i Helsingør og Nyborg om, at undersåtterne i Flensborg skulle nyde samme frihed for told og lastegæld som kongens andre undersåtter.*

Tegn. o. a. lande 11, 336—7.

Vore undersotte udi vor kiøbsted Flensborg [hafve] os paa det underdanigste ladit besøgge oc ere begierindis, at epterdi de ere vore egne undersotte, at vi

dennom da med lastgielt oc told naadigste ville hafve forskaanit, saa de icke ydermere skulle besveris, end tilforn sedvonligt hafver verit, hvilket vi dennom oc naadigste bevilget hafve. Bedendis teg der fore oc ville, at nar nogne af vore undersotte i Flensborg der (udi Sundet eller Belt) komendis vorder, at du da retter teg efter det saa met dennom at holde som met andre vore undersotte af kiøbstederne her udi rigget. Dog skulle de af dieris borgmester oc raadmend der same steds føre nøigactige certificatser til stede, at hves guods, de inde hafver, hører dennom selfve til oc ingen anden; dersom de oc hafve noget guots inde, som andre tilhøre, skal det under same frihed icke vere begrebit, men der af tage[s] sadanne told oc lastgielt, som af andre fremide, som løbe egennom strømenne. Kand det oc befindis oc skelligen bevisis, at nogen af vore undersotte af Flensborg understaar dennom at føre fremide gots egiennom (Sundet eller Belt) under det skin, at det dennom self tilhører, oc det der met ville befri, da skulle de denne vor frihed met, hves de hafve met at fare, hafve forbrot och der ofver straffis som andre falskner.

580.

1571 25. juli. (Høfdit.) *Missive til abbederne i Ringsted og Sorø klostre og prioren i Andvorskov om, at de ikke må låne bøndernes vogne til andre end dem, som have kongens pas eller rejse i hans ærende.*

Tegn. o. a. lande 11, 375.

Nogne af Ringsted closters bønder hafver verit huos os oc dennom paa det høgiste beklagit dend ofvermaade stuore besveringe, dennom paahenger met daglige egter, saa at alle de, der komer til closterit, bode adlen oc andre, som drage dieris egne erinde oc bestillinge egennom landit, skulle de fløtte oc føre oc der med forsømer dieris nering oc biering, oc med mindre der bliver andre raad

til, nødis de at ofvergifve dieris gaarde, oc endog adelen en part hafve dieris egne arfvetiennere hart huos clostrit, ville de dennom icke bruge, men closters bønder skulle dennom framføre. Da efter slig leilighed oc paa det at bønderne icke skulle blive forderfvit, ville vi her med alvorligen hafve eder befallit, at i epter denne dag aldielis ingen lonner vogne, enten heremend eller andre, uden de hafve vort pasbord, eller oc vore riggens raad, nar de af os forskrifvis til herredage eller udi andre vore bestilling. Dersom det befindis, at i her emoed giør, skal i stande os der fore til rette.

581.

1571 30. juli. (Kornerup.) *Åb. brev om, at Ringsted klosters bønder i Kværkeby, der have klaget over de daglige ægter, som påhænge dem med at flytte og føre dem, der komme til klostret, både adelen og andre, og drage deres ærende gennem landet, hvorved de forsömme deres næring og bjærging, ikke herefter, for at de ikke skulle blive fordærvede, skulle være pligtige at flytte og føre nogen, som ikke har vort pasbord, med mindre det er vore rigens råder, som ere forskrevne af os til herredage eller ere i anden vor bestilling, eller de af abbeden i Ringsted kloster få tilsigelse om at göre ægter og arbejde til klostrets behov.*

Tegn. o. a. lande 11, 385.
Koncept i topogr. saml. på papir Ringsted kloster no. 22.

582.

1571 11. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod, at søfarende gå i land og hugge i kronens skove på Romsø i Belt.*

Tegn. o. a. lande 11, 362.

Vi ere komenne udi forfaringe, hurledis at nar dend siøfarinde mand, som løbe[r] egiennom Belt, aresteris af vinden under Romsø, begifve de dennom der paa landit

oc uden ald forlof understaar dennom at hugge udi vore oc kronens skofve oc der giører stuor skade, hvorofver skofvene med tiden forderfvis. Ti forbiude vi alle, ehvo de heldst ere eller vere kunde, indlendiske oc udlendiske nogit at hugge, lidet eller møggit, udi vore oc kronens skofve paa Romsø, uden de der til hafve vor lensmands paa vort slot Nyeborg, dend som nu er eller her efter komendis vorder, vilge oc samtycke; saa frompt at dersom nogne her emoed fordrister seg til der udi noget at hugge oc de der ofver fange skade oc blive paagrebne, de da icke skulle hafve det for hiemgield oc stande der fore til rette.

583.

1571 23. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vi ere blevne vort krigsfolk, som vi nu sidste gang have forlovet af landet, en stor sum penge skyldig, på hvis betaling med det förste de have vort brev, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os en almindelig skat og landehjælp af dem således, at hver 10 fri, jordegne bønder skulle lægges i læg og give os 20 enkede daler, den rige hjælpe den fattige; hver 10 bønder, som ikke have eget bondegods, men have fæstet gårde og bruge avl, skulle give 10 enkede daler, og den rige skal hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand, kæltring og hver møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give os 2 enkede daler, og de, som ikke bruge avl, 1 dlr.; lige så pebersvende og tjænestedrenge, som have kornsæd; hver husmand og indest samt hver ugedagsmand, som bor for vore egne slotte, klostre og gårde, skal give $^1/_2$ dlr.; skatten skal være ude inden förstkommende juledag*[1].

Tegn. o. a. lande 11, 370—72.

[1] *Fritagelse og opkrævning bestemmes som i åb. brev 1559 17. apr.*

584.

1571 23. avg. (Kiøpenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse af privilegierne for Visby på Gulland, dog forbeholde vi os, når vi komme videre i forfaring om byens og landsens lejlighed, at forandre og forvandle disse privilegier, eftersom vi med vor Danmarkes riges råd kunne tænke, at det kan være os, riget, byen og indbyggerne nyttigt og gavnligt.*

Reg. o. a. lande 10, 505.

Trykt efter original udfærdigelse hos Strelow: Den Gutilandiske cronica, s. 272–73.

585.

1571 23. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at alle, som bruge borgerlig næring i Visby, skulle skatte og skylde og bære byens tynge med borgerne.*

Reg. o. a. lande 10, 506–7.

Efterdi vore undersotte, borgemestere [och] raadmend udi vor kiøpsted Vesbye hafve ladit berette for os, hvorledis at mange af slotstiennerne paa vort slot Visborg skulle hafve dieris gaarde och vonninger der udi byen och bruger dieris handel och kiøpmandskaf lige ved borgerne och dog hverken skatter eller skyller eller och drager nogen borgerlige tønge med borgerne, hvor udinden forskrefne undersotte dennom hart besvere och underdanigist er begierindes, at dermed motte hafves et billigt indseende, da ville vi:

1. at her efter alle de slotstiennere paa Visborg, som hafver huse och gaarde der i byen eller och bruger nogen handel eller borgerlige neringe, skulle vere pligtig at skatte och skylde med borgerne hver efter dieris efne och efter, som borgemestere och raad dennom settindes och taxerindes vorder.

2. Findes och nogen, som sig her udi veigre och icke ville giøre och gifve til os och byen som andre

borgere och ligevel bruger borgerlige neringe, da maa och skal borgemestere och raad arrestere hans goets, saa lenge hand udgifver och betaler, hvis hannom i saa maade paalegges.

586.

1571 2. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at kirkernes tiender ikke mere skulle anvendes til rigets behov, og at lænsmændene skulle føre tilsyn med, at de anvendes til kirkernes nytte.*

Tegn. o. a. lande 11, 377—78.

Eptersom vi udi denne forledne krig paa nogne aar hafver verit foraarsagit til vort oc riggens behof at lade uppebere kierkernis part af tienden her udi rigget, da efterdi gud almegtigste nu naadeligen hafver unt oc gifvit os en varactige oc bestendige fred, oc paa det kierkerne kunde blifve vid goed hefd oc magt holdet:

1. ville vi herefter kierkernis part af tienden oc anden kierkernis rente intet ydermere befatte, men kierkevergerne udi hvert sogen skulle efter denne dag indkrefve oc uppeberre ald kierkernis tiende oc anden indkomst oc det forvende kierkerne til beste oc til intet andet oc giøre det kierkerne det meste nytteligt, dennom mueligt er, oc derfore aarligen til rette tid giøre guod oc klart regenskaf.

2. Vi ville oc alvorligen hafve befallit vore stigtslensmend, de som nu er oc her epter komendis vorder, at hver udi sit stigt skal hafve grandgifvelig goed oc flitig upseende, at same tiende anden kierkernis indkompt komer til kierkens gafn oc fordel oc icke til nogne anden brug. Oc dersom det kand befindis, at kierkevergerne forvender nogit af kierkernis rente oc indkome, tiende eller andet, til dieris egit nøtte, oc kierkerne ei fanger derfore fylliste oc skiel, da skal vor stigtslensmand udi hvilket stiget, det sker, straffe derofver, som vid bør.

3. Ti forbiude vi vore fogder, embitsmend, stigt-

skriver oc alle andre her emoed noggit at befatte dennom med kierkernis part af t[i]enden oc anden rettighed, men dend ubehindrit at følge kierkevergerne paa kierkernis vegne, efter som forskrefvit staar.

587.

1571 4. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at øksne, slagtefæ og heste kun må udføres til Sønderjylland over Gredsted bro og gennem Kolding.*

R: Reg. o. a. lande 10, 123–24.
K: Koncept.

Efterdi vi ere kommen udi forfaring, hvorledis at mange af vore undersotte saa vel som andre frembede understaar dennom at uddrifve øxne, slachterfe och føre heste her af rigit och ind udi førstendomit paa usedvanlige steder ofver aaer och anden steds emellom vor kiøpsted Koldinge och Gredstedbro, hvorofver vor och kronens told och rettighed forsømmes, da paa det at sligt maa forekommes, ville vi det her efter saa alfvorligen holdit hafve:

1. at aldelis ingen heste, øxne eller andit fe nogen steds skal uddrifves her af vort land Nørrejutland paa andre steder end ofver Gredstedbro och egiennom[1] vor kiøpsted Koldinge, och hvilke som ville drifve ofver Gredstedbro, skulle tilforn gifve dennom til kiende for vor tolder udi vor kiøpsted Ribe och fornøige hannom paa vore vegne hvis told och rettighed os tilkommer och af hannom anname en seddel paa, hur møgit fe de hafve.

2. Tesligiste skulle och kiøpmend och bønderne der omkring boendes, som drifve och selge nogit fe der same steds, och det befindes dennom det icke at hafve fortoldit, vere forplicht at giøre vor lensmand paa vort slot Riberhus, dend som nu er eller her efter komindis vorder, gode rede derfore, til hvem de det sold hafve.

[1] *Således K; R:* eigennom.

3. Understaar sig nogen her emoed at føre nogen heste och uddrifve øxne eller andit fe paa andre steder end ofver Gredstedbroe och egiennom vor kiøpsted Koldinge eller och selger det af rigit ufortoldit, da skulle de hafve forbrot, hvis de hafve med at fare, och derofver straffes som for anden tiufveri.

588.

1571 11. septbr. (Frederiksborg.) *Fundats for Københavns universitet.*

Original udfærdigelse på pergament med kongens og rigsrådernes segl i universitetets arkiv.

Trykt herefter hos Rørdam: Universitetets historie 4, 234—35.

. . . Efterdi tit och ofte for os hafver verit beklagit, at nar echteskafssager skulle udi Roskilde capittel til bestimbt tid aarligen forhøres, findes icke uden fire eller fem residerendis cannicker tilstede, som paa same sager skulle dømme, endog tit och ofte kommer saadanne vichtige och tvilachtige sager fore, at mand vel behøfvede der paa gode raadslag, da ville vi der fore udi denne vor fundats alfvorligen budet, befalet och det saa aldelis holdit hafve, at af de professoribus, som enten hafve cannickedom eller vicarier udi forskrefne Roskilde domkirke, skulle her efter aarligen til hver termin, som forskrefne echteskafssager skulle forhøris, tvo doctores och tre magistri rette dennom [efter] der same steds at vere tilstede och med de andre residerindis cannicker døme paa hvis sager da ere stefnit udi rette och hielpe hver, som hender for dennom at komme, saa møgit, som loug och ret er . . .

589.

1571 28. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev, hvor ved det, da mange, når der stander marked i Ålborg, understå sig at drage over til Sundby og der drive deres handel*

og vandel, hvoraf kronens told forkrænkes og vore undersåtter i Ålborg lide skade og afbræk, påbydes alle, som ville handle og vandle, at besøge markedet i Ålborg, når det stander der, og ikke i Sundby; den, som gör her imod, skal have forbrudt, hvad han har med at fare, og straffes, som en uhørsomme.

Reg. o. a. lande 10, 125.
Koncept i topogr. saml. på papir Ålborg a no. 13.

590.

1571 18. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at indbyggerne i Falkenberg, som have klaget over, at den besværing, der påhvilede dem med ægter med at flytte og føre alle rejsende, nødte dem til at overgive alt, hvad de have og begive sig andet steds hen, for fremtiden, på det at sligt måtte forekommes, ikke skulle være pligtige at flytte og føre nogen som helst, lænsmanden eller andre, uden han har vort pasbord, underskrevet med vor egen hånd.*

Reg. o. a. lande 10, 513—14.

591.

1571 19. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod, at bønder vise sig på marken med skydevåben.*

Tegn. o. a. lande 11, 401 f 2.

Epterdi vi ere komenne udi forfaringe, hurledis at en stor part af bønderne oc andre ledige karle, som udi denne forgangne feigde hafve haft rør oc hager at brugge emoed riggens fiender, skulle endnu alle vegne her udi rigget vandre ofver marke med same dieris rør, hvor ofver sig kand tildrage, at veifarindis folk af en part af sadanne løse partie kunde pløndris, ofverfaldis oc uforrettis, oc raar, harer oc anden vild oc ødeleggis, da paa det at sligt maa forekomis oc dersom det skulle vere bønderne oc andre ledige karle frit fore udi saa maade at brugge forskrefne dieris rør, at der med da icke skulle gifvis

aarsag til mord, drab oc anden guds fortørnelse oc raar harer oc anden vild derofver skulle upskiudes oc ødeleggis, ville vi alle vore lensmend strengeligen oc alvorligen befallit hafve:

1. at de hver udi sit len hafve grandgifvelig upseende med, at aldielis ingen bønder eller andre ledig[e] karle tilstedis nogen steds at reigse eller vandre ofver marke med bøsser eller andre lange rør, men hvilke som hafve sadanne rør, skulle dennom udi dieris hus forvare eller oc udi deris sognekierke indlegge.

2. Understar seg nogen her emoed at giøre och brugge dieris rør vidre, end som forskrefvit staar, da skulle de vere forplicht at bøde och gifve til dend, som paaklager oc dennom same dieris rør frantager, 10 mrk. danske oc der til med til dieris herskab it paar øxen hafve forbrot.

3. Fordrister seg nogen af vore lensmend med nogen at se egennom fingre, da ville vi det vide huoes dennom, oc de self skulle stande os til rette.

592.

1571 25. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne over alt Københavns, Roskildegårds og Skjoldenæs læn om forbud mod at fange mårer og ræve.*

Tegn. o. a. lande 11, 418.

Vi ere komen udi forfaringe, hurledis at mange af eder, som boe udi forskrefne len, understaar eder at fange, gribe oc ødelege maar oc refve, bode met skiuden, stamper, snarer oc udi andre maade, hvor ofver oc andre diur under det skin upskiudes oc omkomis. Da paa det sligt her efter maa efterladis oc forekomis, ville vi met dette vort bref strengeligen oc alvorligen forbudet hafve, at aldielis ingen af eder her efter skulle understaa seg at skyde, fange eller ødelegge nogen refve eller maar. Fordrister seg nogen her emoed at giøre, oc dennom det

skielligen ofverbevises kand, da skulle de straffis der fore som for anden tyfveri. Findis nogen at dølie med hver andre, da skulle de lide lige straf vid dennom, som gierningen giør.

593.

1571 28. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Kristian III.s privilegium for borgerne i Ronneby og Lykå* (Lyckov) *i Bleking* (Bleginde) *af tirsdag næst for st. Mikkels dag 1550*[1].

Reg. o. a. lande 10, 515—18.
Koncept.

[1] *23. septbr. — Trykt i Danske kancelliregistranter 1535—50 s. 453—4 med datum: tirsdag næst efter st. Mikkelsdag (30. septbr.).*

594.

1571 30. oktbr. (Frederiksburg.) *Åb. brev om forbud mod, at bønderne i Skåne drive jagt.*

Tegn. o. a. lande 11, 414-15.

Vi ere komen udi forfaringe, at mange vore undersotte bønder udi vort land Skaanne, besønderlige de, som udi forledne feigde hafve tient os for knecte oc emoed fienderne dennom ladit brugge, nu understaar dennom at inddrage udi vor vildbane der udi landet oc der skiuder oc ødelegger stort vildt, saa oc raadiur, harer, refve, vilde ggies oc ender saa vel paa vore ennemerker som anden steds, uanset at det strengeligen er forbodet. Da efterdi vi sadanne skiuden for ingen del ville lide eller tilstede:

1. forbiude vi alle kiøbstedsmend, bønder, ledige karle oc alle andre efter denne dag at skiude eller ødelegge enten hiort eller hind, raadiur, harer, refve, vilde ggies eller ender udi skofvenne eller paa marken.

2. Dersom nogen findis her emoed at giøre oc bliver der med begrebit eller oc det hannom skielligen ofverbevises kand, skal hand hafve forbrut til os it hundrit mark danske oc til hans herskaf hans boesloed.

3. Ser oc nogen vore lensmend egiennom fingre med nogen oc icke holder ofver dette vort bref oc straffer de, som her emoed giører, da ville vi lade straffe ofver hannom, som ved bør.

595.

1571 1. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kronens bønder i herrederne omkring Kolding så og til borgemestre, rådmænd og borgere i Kolding om, at de skulle føre til den ny mølle, som er bygget for Kolding, alt korn, rug og malt, som de have at lade male, så skal det blive malet for dem for en skellig told; fordrister sig nogen at føre kornet andet steds hen, skal vor lænsmand tiltale dem derfor og straffe dem som ulydige.*

Tegn. o. a. lande 11, 425.

596.

1571 2. novbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vi have undt Jakob Sefeld til Visborg at have birkeret på hans gård Visborggård med det gods, som han har eller får i Visborg sogn og by; sammeledes på en gård ved Korup mølle, en gård, kaldes Glashytten, Glerup by, en gård, kaldes Øster Korup, og Korup mølle, liggende i Solberg sogn, på en enemærkeskov og kær, kaldes* Lunkier, *så vidt han der har lod og del, samt på alt det gods, han har eller får i Vive sogn og by, således at hans bønder og tjænere der skulle holde Visborg birketing for deres rette værneting, og han skal holde der en birkefoged.* Dersom det kand befindes, at forskrefne birk och birkeret er os paa vor och kronens eigendom eller i nogre andre maade til forfang eller skade, da skal dette vort bref ingen macht hafve.

Reg. o. a. lande 10, 125—26.

597.

1571[1] *30. decbr.* (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget om, at vi til foråret agte at udruste nogle orlogsskibe og dertil behøve nogen fetalje; de skulle derfor lægges i læg og hver 10 mænd give 1 okse, 10 sider flæsk, 5 fårekroppe, 20 gæs, 1/2 tde. smör, 1 tde. gryn, 8 tdr. brød og 20 tdr. øl vel forvarede i gode tønder med 8 bånd på hver; lænsmændene skulle lægge dem i læg, så at den rige hjælper den fattige og al ting går ligelig til, og skatten skal være ude inden midfaste søndag förstkommende*[2]*; ingen skal være fri for skatten, som har frit jordeget bondegods, hverken skrivere eller fogder.* Ti lader det ingenlunde, saa fremt i icke ville lide tiltalle oc straffis, som vid bør.

AR: Tegn. o. a. lande 11, 448.

[1] *R har:* 1572. [2] *16. mars.*

598.

1572 8. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Kristian III.s privilegium af vor frue dag nativitatis*[1] *1553 for bønderne i Skibby i Horns herred på, at de skulle være fri for den halve skat, når sådan udskrives, dog med forbehold af ret til at forandre det.*

Jyske reg. 1, 2.

[1] *12. septbr.*

599.

1572 18. jan. (Korsøer.) *Åb. brev om, at de fremmede, som bo i København, skulle rette sig efter skik og orden her i byen.*

Sæll. tegn. 12, 2—3.

Trykt efter en vidisse af 1572 hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 450.

Efterdi vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at en part af de Nederlendere och andre fremmede, som boe

udi vor kiøbsted Kiøpnehafn och hafve vore brefve paa nogen aar at skulle vere forskonit for skat och anden tønge, skulle icke hafve giord borgemestere och raadmend derris ed paa vore vegne, icke heller rette dennom efter hves skik, ordning och politie, som giøris der udi byen,

1. ville vi derfore forskrefne fremmede met dette vort obne bref alvorligen och strengeligen budit och befallit hafve, at de rette dennom efter at vere borgemestere och raadmend udi vor kiøbsted Kiøpnehafn hørig och lydig, och hvilke alrede icke hafve giort derris borgered, at de retter dennom efter at sverge borgemestere och raadmend paa vore vegne och at vere hves skik och politier, der udi byen giort er, eller de her efter giørindis vorder, aldelis undergifne; de skulle dog intet besveris emod hves frihedsbrefve, vi dennom gifvet hafve.

2. Findis nogen enten af forskrefne fremmede eller andre vore borgere der udi byen, som seg emod borgemestere och raadmend udi slig och andre tilbørlige sager uliudige, uhørsamme och gienstridige bevise, da ville vi derofver lade straffe, som ved bør.

600.

1572 1. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev til kronens tjænere i Hagenskov læn, som af arilds tid have besøgt Hagenskov mølle, om, at de fremdeles der skulle lade male det korn, som de ville have malet, og intet andet sted; mølleren skal male kornet vel for en ret og rimelig told.*

Fynske og smål. tegn. 1, 1.

601.

1572 13. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om forbud mod, at de, som årligen om våren besøge fiskerlejerne i Hundslund birk, Hals birk og Mov birk for der*

at bruge deres handel og bjærging med sild at salte, og af hvilke mange bortløbe med deres sild og andet ufortoldet, udløbe eller bortsegle med sild eller andet gods, för de have givet dem til vor tolder i Ålborg og fornöjet ham for tolden. Hvis de göre her imod, skulle de have forbrudt, hvad de have med at fare, og straffes som ved bör.

Jyske reg. 1, 17—18.
Koncept.

602.

1572 13. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev om oprettelse af Kærgårds birk i Vester herred.*[1]

Jyske reg. 1, 18.
Koncept.

[1] *Brevet er med nogle afvigelser enslydende med åb. brev 1572 24. juli, som vist har skullet træde i stedet for det; dets tekst er derfor givet som varianter til brevet af 24. juli, se ndfr. s. 515.*

603.

1572 24. mars. (Koldinghus.) *Åb. brev til købstæderne over alt riget om, at der endnu påhænger os en stor pengesudgift til krigsfolket, som har tjænt her riget og er aftakket, og at vi derfor ikke kunne forskåne dem for at komme os til hjælp med N. enkende Maler, som skal betales på vort slot København til vor skenteskriver Peder Hansen inden hellig trefoldigheds søndag förstkommende.*[1]

Sæll. tegn. 12, 8—9.
Orig. udfærdigelse til Tisted by i Topogr. saml. på papir Tisted No. 12.

[1] *1. juni. — Liste over de enkelte byers skat findes i tillæg.*

604.

1572 1. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod efter denne dag at hugge eller hugge lade i Heslehestehave og de skove, som ligge i den ny mark for Nyborg, over hvilke skove der forhen er*

lyst fred, men som ikke desto mindre ere ilde medfarne og forhuggede; hvis nogen bliver dermed befunden, skal han lide tiltale af lænsmanden på vort slot Nyborg og straffes, som ved bör.

Fynske og smål. reg. 1, 9—10.

605.

1572 10. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til provster, præster og bønder over alt Vordingborg og Tryggevælde læn om hundeholdet.*

Sæll. tegn. 12, 11—12.

Vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at mange af eder holde hunde, som udløbe, jage och ødelegge adelvild och anden diufver, endog saadanne hunde tilforn afliust och forbudne ere.

1. Ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at i tiltenker strax uden ald forsømmelse at ødelegge slig skadelig hunde, och ville vi, at ingen af eder efter denne dag skulle holde mere end en hund, och dend skal stande bunden udi gaarden eller och vere lemmet paa det ene ben.

2. Findis nogen, efterat dette vort bref er lest och forkyndet til tinge, at holde nogen hunde, som icke ere bunden eller lemmet, som forskrefvit staar, da skal hand hafve forbrot en god oxe til hans herskaf och 5 mrk. danske til dend, der paa klager, saa ofte hand findis heremod at giøre.

606.

1572 29. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om foretagelse af en ny, almindelig bortfæstning af konge- og kirketienderne ved Ejler Grubbe, Herluf Skave og Lave Bek i Sællands stift, Björn Kaas, Jørgen Marsvin og Oluf Movridsen i Skåne stift, Holger Rosenkrandz og Björn Andersen i Århus stift, Her Jørgen Lykke og Erik Lykke i Riber stift, Aksel Jul og Korfids Viffert*

i Viborg stift, Peder Munk og Erik Podebusk i Vendelbo stift og Jakob Ulfeld og Hak Ulfstand i Fyns stift.

R: Sæll. tegn. 11, 21—22 jfr. 20.

A: Afskrift af original udfærdigelse for Lunde stift i Ny kgl. saml. 4, 1128 a.

Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 2, 175—77.

Efterdi vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at vore undersotte, som udi denne forgangne feide hafve haft vor och kronens part af tienderne ofver alt riget udi leie for afgift af vor stigtskrifvere her samme steds, dennom hart beklage, at naar nogen tiender vare dennom forpactit[1] och der fands andre, som ville gifve ydermere och større afgift af samme tiender, end de der føre hafde udlofvid, blefve de dennom kvit egien icke uden derris store skade och besverringe, da paa det der maa giørris en ret skik och ordning, hvorledis her efter met samme tiender holdis skal, saa och paa det at de, som en gang dennom hafve fest, icke aarligen skulle hafve behof paa det nye der om at lade handle,

1. hafve vi tiltroit, befallit och fuldmagt gifvet N., vor mand, raad och embitsmand, och N., vor mand, tienner och embitsmand paa N., at skulle for stedsmaal stede och bortfeste vor och kronens part af alle de tiender udi N. stigt til hvilke af vore undersotte der samme steds, adellen, bønder eller andre, som mest der af gifve ville, och hvilke som samme tiender feste, skulle dennom beholde for dend afgift, som de med forskrefne vore forordnede kunde komme ofver ens, derris lifstid och saa lenge de lefve, dog at de aarligen til rette tide forskrefne afgift skulle udgifve och yde paa de steder, dennom af vor stigtslensmand, som same afgift opbere skal, befallit vorder.

2. Hvilke dennom och fortrøcke och blifve siddendis

[1] *A:* forpantede.

tilbage met forbemelte afgift at udgifve, skulle hafve forbrot, hves lifsbrefve de der paa bekommendis vorder.

3. Och skulle forskrefne vore fuldmechtige paa klare register lade optegne, hure mange tiende de hafve bortfest och hvem dennom bekommit hafve, och samme register til os[1] ofverantvorde; siden ville vi dennom, som skulle hafve forskrefne tiender udi leie, met vort lifsbref der paa[1] forsørge.

4. Sammeledis skulle och alle de[2] forleningsbrefve, som her til dags paa nogen tiender udgifne ere, vere casserit, død[e] och machteløse undtagit hves lifsbrefve, som vor herre fader eller och vi self udgifved hafve.

5. Udi lige maade skulle och hves tiender, som nogen hafve udi pant, och for afgift bortfestes, och de, som samme tiender hafve, met derris pantebrefve til os forvisis; saa ville vi dennom lade gifve och fornøige, hves penninge de der paa forstrakt hafve.

6. Tisligeste skulle och forskrefne vore forordnede udi lige maade hafve fuldmacht at bortfeste kirkernis part af tienden til dennom, som och mest der af ville gifve, och hves stedsmaal och aarlig afgift, som skal gifves af samme tiender, skulle kirkevergerne oppebere, det aldeniste forvende til kirkernis bygning, som forfaldne ere, och udi andre maade til kirkernis beste och icke til nogen anden brug; de skulle och aarligen giøre stigtslensmendene och herritsprovisterne eller och andre, som hafve kirkerne udi forsvar och befallinge, derfore gode rede och regenskaf, hvilke och skulle dermed hafve god grandgifvelig opseende, at kirkerne egien blifve opbygt och vel ved magt holdene, saa framt de icke ville stande der fore til rette.

7. Och skulle forskrefne vore fuldmechtige her udinden udi alle maade ramme vort gafn och beste, efter som vi dennom tiltroe.

[1] *A tilföjer:* lade. [2] *A forbig.:* de.

607.

1572 3. maj. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmændene på Vordingborg, Roskilde, Korsør, Nyborg, Odense, Rugård, Hindsgavl, Ålborg og Århus slotte og gårde om al tid straks at skaffe postheste til kongens bud, der komme med kongeligt pas.*

Sæll. tegn. 1, 22—3.

Vi ere komne udi forfaringe, at naar nogen vore bud och andre, som udi vor bestillinge udskickis, komme til deg met vort pasbord med vor egen hand underskrefvit och skulle med vogne eller postklipper afsted førdris, da blifve de afviste och fange ingen førdring, och intet mand ved dennom til vilge, hvor ofver vore brefve och bestillinge ofte blifver forsømmit os icke til ringe skade, hvilket vi os dog til deg icke hafve forset. Ti bede vi dig och alvorligen befaller, at naar nogen med vort pasbord med vor egen hand underskrefven dig besøgendis vorder, du da retter dig efter uforsømmeligen uden ald fortoch dag och nat uspart dennom at førdre och afsted hielper efter vort pasbords lydelse, saa framt at dersom din forsømmelse findis, och klage derofver for os kommendis vorder, at du da derfore icke vilt stande os til rette.

608.

1572 12. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Ysted købstad, som har mistet sine privilegier, da fjenderne i sidste fejde brændte rådhuset sammen med byen, så at den intet har, hvormed den kan forsvare sine ejendomme, herefter må nyde sådanne privilegier og købstadret, som vore undersåtter i Malmø og andre købstæder i Skåne have; ligeledes skal den nyde, bruge og beholde de jorde og ejendomme, som have ligget til byen för fejden og af arilds tid, dog hver mands ret hermed uforkrænket.*

Skånske reg. 1, 11.

609.

1572 16. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev, hvorved kursen på skillemønt fastsættes og udførsel af landets mønt forbydes.*

R: Sæll. tegn. 12, 34—35.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskrift C56 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Trykt i uddrag hos Edvarsen: Skelskør, s. 433—34.

Efterdi vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at al tingist her udi riget med mønten fast uskickeligen holdis skal, saa at, naar noggit enten skal kiøbes eller selgis, anslais det udi en maade for mønt och udi [en][1] anden maade for daller, hvor ofver[2] sig alle hande irringe tildrager, hvilket vore undersotte och andre icke er til ringe besverringe, da paa det at al tingist der med her efter maa komme och blifve udi en god skickelig[3] ordning och politie, hafve vi dend leilighed med Danmarkis rigis raad beraadslagit och ofverveiget och der paa giort saadanne en skik och ordning, som her efter følger, hvilken vi under efterskrefne[4] pén och straf[5] alvorligen ville holdit hafve.

1. Først skal hves mønt, som nu her udi riget gienge ere, strax udi saa maade omsettis och udi kiøb och sal, handel och contract for saadanne verd indtagis och udgifves [som her efter følger][6]: hver markstøcke skal regnis och holdis for 8 sk. eller $^1/_2$ mark danske; hver otte sk. støcke for fiere sk. danske; hver 4 sk. støcke for 2 sk. och hver 2 sk. for en sk. danske; hver sk. for en søsling, hver fire hvide[7] for to hvide och hver to hvide for en hvid[8], och skal der siden beregnis 32 sk. danske udi en gammel daler, och dend der fore for fulde [9]at antagis och udgifves. Udi lige maade skal och regnis tuo mark

[1] *Således A.*
[2] *A:* udi.
[3] *A:* skellig.
[4] *A:* dend.
[5] *A tilf.:* som ved bør.
[6] *Således A.*
[7] *A:* alba.
[8] *A:* album.
[9] *A:* annamme oc udgifve.

udi en gammel daller och hver mark for 16 sk. danske, och efterdi mønten udi saa maade omsat och anslagit findis udi alle maade udi skrod och pagimente[1] at vere saa god som stedernis mønt, da bede vi och strengeligen biude alle inlendiske och udlendiske, edle och uedle[2], som bygge och boe, handle och vandle udi vore riger Danmark och Norge, det vere sig hvo som heldst de ere eller vere kunde, at de rette dennom efter forskrefne vor mønt udi kiøb, sal och veksel, handel[3] och contract, indtegt och udgift udi alle maade for fulde at holde och antage, efter som forskrefvit staar.

2. Dersom det findis[4], at nogen understaar sig her emod at giøre och det dennom skielligen ofverbevisis kand, da skulle de der fore tilbørligen straffis som de, vore skik och ordninge, brefve och befallinge icke anse eller achte ville och til os femhundrede daller hafve forbrot[5].

3. Sammeledis, paa det at mønten maa blifve her udi riget til stede och icke skulle udføris och uden riget forveksles och ommøntis, saa och paa det at vore undersotte rigens indbyggere icke udi framtiden skulle hafve brøst for[6] mønt, da ville vi alle indlendiske och udlendiske med dette vort obne bref strengeligen och alvorligen forbudit hafve nogen fornefnde mønt uden lands af riget at udføre.

4. Fordrister sig nogen heremod at giøre, da skulle de fornefnde mønt hafve forbrot med alt, hvis andit de hafve med at fare, och der ofver straffis, som ved bør.

[1] *A:* skraad oc pagiment.
[2] *A forbig.:* edle oc uedle.
[3] *A forbig.:* handel.
[4] *A:* sig begifvendis vorder.
[5] *A forbig.:* och til os . . . forbrot.
[6] *A:* paa.

610.

1572 17. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om en skik og ordning, som skal holdes i Maribo kloster.*[1]

R: Fynske og smål. reg. 1, 472—77.
K: Koncept. Topogr. saml. på papir Maribo kloster no. 14.
Trykt efter R hos Kall Rasmussen: Musse herred, s. 175—80.

Efterdi vi ere komne udi forfaring, hvorledis udi Maribo closter begifver sig stoer uskickelighed med religionen, med[2] sang udi kirken och udi andre maade, hvad efter ordinantzen forhandles skal; desligeste skal vere møgen uenighed emellom abbedissen och jomfruerne der same steds bode om dieris underholding och andit, da hafve vi derfore nogen tid siden forleden tilforordinerit nogen vore Danmarkis rigis raad, som ald leiligheden grandgifveligen hafve betrachtet och ofverveigit och dennom venligen och vel forligt, och paa det saadanne uenighed udi framtiden maa forekommes och ald ting her efter kunde saa møgit des bedre och ligeligere tilgange[3], hafve vi bevilgit och sambtøcht en skik och ordning, som ald tid efter denne dag udi Maribo closter holdis skal, som her efter følger.

1. Først skulle abbedissen och alle jomfruerne flitteligen høre guds oerd och ideligen och ald tid, saa ofte guds oerd skal forkyndis, komme udi kirken och da med dend christne menighed same steds bede, siønge, lofve och prise gud dend aldmechtigiste, och paa det at de saa møgit des flitigere kunde høre guds ord, da skulle de hafve dieris stoele och seder udi chorit paa de steder, saa de vel kunde se predickestolen och grandgifveligen høre, hvad der af siges.

2. Sameledis med dieris daglige sang udi kirken

[1] *Først ved missive s. å. 13. avg. meddeltes der abbedissen i Maribo kloster en kopi af ovenstående åbne brev med pålæg om at lade den forkynde for jomfruerne og derefter holde den i god forvaring i klostret, se Fynske og smål. tegn. 1, 9—10.*

[2] *Understreget i K.*

[3] *K:* gange til.

skulle de dennom udi saa maade skicke och forholde: om morgenen skulle de alle, som ere saa til pas, gaa udi chorit, siunge tre psalmer och lesse en lectie af dend danske bibel emellom hver psalme, saa at de kunde lesse tvo capitler til ende formiddag och eftermiddag; der efter siønge te deum laudamus och benedictus, der nest kirieleison, Christe eleison kirie etc. och lesse søndagens collect; nar det saa er endt, mue de gaa af chorit. Nar 9 slar, mue de egien gaa udi chorit och siunge dend tredie part af beati immaculati och lesse to eller tre lectier af bibelen och der efter lesse søndagens collect; saa mue de gange af chorit. Om eftermiddag, nar 3 slar, skulle de atter gaa udi chorit och siønge tre psalmer och saa lesse af bibelen en lectie, saa at de ender de tue capitler, som de først om morgen begønte, der nest siønge himnen efter tiden; tesligiste magnificat, siden kirieleison, der nest søndagens collect och siønge dend psalme: qui habitat in adjutorio altissimi, for det siste: da pacem, med sin sedvanlig collect paa danske, och saa hafver det ende.

3. De skulle ingen latine sang eller lesning bruge enten udi kirken, dieris conventstufve eller kammer, men altsamen paa danske, och skulle de ingtet siunge eller lesse uden, hvad de finde udi dend hellige skrift, men aldelis rette dennom udi lesning och sang efter bibelen och dend danske psalmebog, som mester Hans Tomesen efter vor befaling hafver ladit paa prent udgaa.

4. Sameledis skal der icke vere uden et altar udi kirken, til hvilken de med andre christne skulle gaa och anname det høigeverdige sacramente, Jesu Christi legem och blod, och skal det vere dennom frit fore at gaa til sacramentit faa eller mange paa hvilken tid, de ville, och skulle de icke vere forbundne til nogen visse tid och termin om aarit, som her til sket er.

5. Der skal icke helder holdis udi nogen fest eller

høigtid uden en messe och det udi bekvem tid, som er emellom 8 och 9, uden der er nogen af jomfruerne eller andre, som ville lade sig berette. Dog maa der holdis fropredicken och aftensangspredicken efter sedvanne, tesligeste holdis tienniste oensdag och fredag som udi andre smaa kiøpsteder efter ordinantzen.

6. Skal och sognepresten hafve flitig opseende med, at ald ting sker med guds oerd at høre, sang och lesning uden ald superstition och afguderi, som forskrefvit staar, och hvis hand formerker dieris forsømelse, skal hand dennom der om fliteligen formane; dersom de da icke ville rette dennom efter hans christelig formaning, skal hand vere forplicht at lade gifve os det til kiende; saa ville vi lade finde der raad til.

7. Sameledis paa det saa møgit des bedre sambdrechtighed emellom dennom indbyrdes kunde plantes, stiftes och holdis, da skulle alle jomfruerne udi forskrefne closter vere abbedissen hørige och liudige, och skal abbedissen egien skicke sig emoed alle jomfruerne venlig och kierlig och udi alle maade saa forholde sig som en moder emoed hindes kiere børn.

8. Och skal abbedissen med alle jomfruerne en dag hver uge forsambles udi capittelshus och da rette hvis brøster, som kunde vere emellom dennom indbyrdis, och andit, hvis behof giøris, forhandle.

9. Skal och der udi closterit vere en fogit och en skrifvere, som skulle giøre regenskaf for closters rente, hvore dend blifver indtagit och udgifvit, dog efter abbedissens befalning.

10. Och skulle 4 af Danmarkis rigis raad, som er hofmesteren, marsken och 2 andre af de eldste raad eller de af de nest ere ved handen, en gang høre closters regenskaf, paa det at closters rente, som icke blifver for-

terit eller udgifvit, maa komme closterit til beste och framtarfve.

11. Och efterdi nogen [af][1] jomfruerne dennom beklage, at de icke blifve bespiset, som tilbørligt er, da paa det ald tingiste maa gange ligeligen til och [dis][2] bedre sambdrechtighed kand holdis eblant jomfruerne, skal abbedissen gifve hver af jomfruerne aarligen til dieris underholdinge, som her efter følger: 2 pund $^1/_2$ skieppe hvedemel, 4 pund malt, 24 skiepper humble, $^1/_2$ tønne smør, $^1/_2$ pund oste, 3 skiepper lønneborgersalt, 1 tønne groft salt, hver 1 oxe til sancti Mickels dag och hvere 2 jomfruer 1 til paaske, 1 boelsvin, 4 sider flesk, 2 faaer, 6 lamb, 10 gies, 20 høns, 1 tønne saltit sild, $^1/_2$ tønne eller 12 olle tør sild, 1 tønne torsk, 200 tørre hvitling, 300 tørre flønder, 1 fierding oel, 2 skiepper boghvedegryn, 2 skiepper hafregryn, 1 fierding eddicke, 1 otting eddicke, $^1/_2$ tønne erter, 30 les ved, $^1/_2$ lest kul, ferskt smør och melk af ladegaarden til nottorftighed, fersk fisk af søerne at skiftes dennom emellom, 6 alne klede, hver alne 4 mrk. danske, och hver 50 mrk. Hvilken fetalie, klede och pendinge hver jomfru udi klosterit skal bekomme, och abbedissen dubbelt saa møgit, och skal same underholding begyndes nu sancti Mickels dag førstkomindis.

12. Skal och abbedissen hafve luckelse och laas for closter och alle de dørre, som ere ind eller ud udi closterit, saa der ingen komer ind eller ud emod hindes vilge och sambtøcke, och skulle alle dørre, som nogen kand komme ind udi closteret, vere tillugte om vinteren om aftenstide, nar klocken er 4, och om someren, nar klocken er 6, ei helder opluckes om morgenen, før end klocken er sex.

13. Kommer nogen af jomfruernis slegt och venner, da mue de indgaa udi closterit med abbedissens lof och

[1] *Således K.* [2] *Således K; R:* til.

tale med dieris søster och slegt, til abbedissen lader tillucke hver aften, som forskrefvit staar; dog skulle ingen mandspersoner indgaa udi closterit uden de, som af adel ere.

14. Kommer och nogen goed kvinde af adel och begier, at hindes datter, syster eller frenke maa følge hinde ud af closterit hiem til sin gaard eller til andre hindes venner, da maa abedissen det sambtycke, dog saa, at[1] hun skal vere udi closterit egien inden 6 uger, om hindes venner boer uden lands, och 8 eller 14 dage, om[2] de boe udi Laaland eller Falster, och skal same fru, hinde udførde, holde hinde hoes sig, til saa lenge hun fører hinde hiem til closterit egien, som forskrefvit staar, dog icke uden en gang om aarit. Blifver nogen jomfru lenger uden closter, end hun hafver lof af abbedissen, sidde udi prisonen til vand och brød saa lenge, som hun er uden closter uden forlof.

15. Findes nogen jomfru, som sig lader beligge, skal hun indmures, och abbedissen skal spise hinde indmuret hindis lifstid.

16. Hvilken som uddrager af closter uden abbedissens minde, skal abbedissen icke mue noger tid tage til naade at komme ind udi closter egien, uden det sker med vor[3] bevilling och sambtøcke, endog hinde intet andit uerligt[4] kand ofverbevises.

17. Skal och hvere to jomfruer hafve et skorstenskammer, det første, som abbedissen kand dennom bekomme, at bygge.

18. Och skal abbedissen hafve tilsiufn med, at hvad piger, [som][5] jomfruerne hafve, at de ere uberøgtede.

19. Skal abbedissen icke hafve magt at selge eller

[1] *K forbig.:* at.
[2] *K:* oc.
[3] *K tilf. men overstreget:* hofmesters oc marskis oc 2 andre af vort raads.
[4] *I K stod først:* vitterligt.
[5] *Således K.*

afhende nogit af closters gots eller eigendom udi nogre maade.

20. Dersom det sig och tildrager, at nogen af de jomfruer, som enten nu ere eller her efter komme udi forskrefne closter, blifve til sinds at gifte sig med dieris foreldris eller neste slechts raad, vilge och sambtycke, och der findes nogre af adelen, som beder om dennom och kunde vere dieris lige, da skulle de egien af forskrefne closter mue udkome, och forskrefne giftermaal dennom udi ingen maade at forhindres, och da ubehindrit at følge dennom alt hvis goets rørindes och urørindes, som dennom efter dieris foreldris eller neste slechtes død och afgang med rette kunde tilfalde, ligervis som de aldrig vare komne udi forskrefne closter. Men dersom dieris neste slecht ville forhindre dennom dieris giftermaal for dieris goetsis skyld eller for andre sager, som icke bør med rette at forhindre echteskaf, [1]da ville vi det saa forskaffe, at hinde icke udi nogre maade der udi sker forhindring, tesligeste at deris slecht lader dennom bekomme, hvis anpart dennom udi arfvegoets med rette kunde tilfalde, saa dennom der paa udi ingen maade sker for kort.

Til ydermere vitnisbyrd hafve vi ladit henge vort signet neden for dette vort obne bref med vor[e][2] Danmarkis rigis raads indsegle, som ere Peder Oxe til Gislefeld, vor hofmester, her Peder Skram til Urup, her Jørgen Løcke til Ofvergaard, riddere, Holger Rosenkrantz til Bolver, statholder udi vort land Nørrejutland, Peder Bilde til Svanholm, Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm, Erik Rud til Fugelsang, Jacop Ulfeldt til Koxbølle, Biørn Kaas til Starupgaard, Biørn Andersen til Stenolt, Eiler Grubbe til Lydstrup, rigens cantzler, Peder Munck til Estvadgaard,

[1] *K havde oprindelig:* da skulle hofmesteren, marsken och tvo af Danmarkis rigis raad der hafve fuldmacht det saa at forskaffe . . .

[2] *Således K.*

vor amiral, Jørgen Marsvin til Dybegk, Peder Guldenstiern til Tim och Oluf Movritssen til Bollerup.

611.

1572 19. juni. (Kiøbenhavn.) *Åb. brev om, at vore undersåtter i Rødby efter deres ansøgning og for den store besværing, som de have af den vejfarende mand, saa vel vort folk som andre, herefter må forskånes for alle ombud i rettergangen* (for ald næfn och toug eller domere eed at giøre).

Afskrift fra 1648 efter original udfærdigelse.

612.

1572 27. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til vore og kronens bønder, som ligge under Frederiksborg slot, og som ofte have beklaget sig over, at de ikke kunne avle så meget korn, at de dermed kunne betale deres landgilde og underholde sig selv, deres hustru og börn, må beholde deres kornlandgilde og i det sted betale lænsmanden 8 sk. dske. for hver skæppe, hvilke de skulle erlægge årlig til st. Mortens dag.*[1]

Sæll. reg. 11, 17.

[1] *11. novbr. — Forandret ved åb. brev 1572 27. septbr.*

613.

1572 4. juli. (Vordingborg.) *Åb. brev om ydelsen af bolgalte og skattekøer af kronens bønder på Møn.*

Sæll. reg. 11, 19—20.

Efterdi vore och kronens bønder och tiennere paa vort land Møen for os hafve beklagit, at naar de til vort slot Stege skulle yde och framføre deris boelgalte och skattekiør, vil fogderne dennom for fulde icke anamme, men besverre bønderne met korn och anden del dennom met at skulle forbedre; tesligeste naar derris faar och lam ere hendøde, som de skulle gifve, saa de icke kunde afstedkomme dennom at yde, paaleggis dennom at gifve

udi stedit for hver faar 2 mrk. danske och hver lam 24 sk., hvilkit de mene dennom icke at kunde afstedkomme, da paa det at vore och kronens bønder och tiennere paa vort land Møen icke ofver derris efne och det, som billigt och ret er, skulle besverris, hafve vi der paa giort saadanne en skicke och ordning, hvilken vi her efter ville aldelis holdit och fuldkommit hafve.

1. Naar nogen bønder skulle yde derris boelgalte och skattekiør, da skulle tilskickis 12 af de fornembiste jordeigne bønder, som ere der paa landit. hvilke der skulle granske och forfare, om forskrefne boelgalte och kiør ere saa gode, at de bør for fulde at anammis, och hves de der om kiende, skulle bode lensmanden och bønderne lade dennom met benøige.

2. Sammeledis hvilke bønder, som icke hafve faar och lam at yde, de skulle gifve for hver faar 24 sk. och for hver lam 1 mark danske och intet videre derofver besverris udi nogre maade; dog dersom de hafve faar och lam at giøre fylliste met, da skulle de vere forplicht dennom at yde och icke gifve pendinge udi stedit, met mindre end de kunde hafve det met lensmandens vilge och samtycke.

614.

1572 4. juli. (Vordingborg.) *Åb. brev om, at tolden af heste, som udføres fra Skåne og Sælland over Rødby, skal betales i Vordingborg.*

Sæll. reg. 11, 20—1.

Efterdi vi ere komne udi forfaringe, hvorledis at en part af hves heste och øg, som kiøbis bode her udi landit, saa och udi vort land Skaane och for Rudbye skulle fortoldis, udføris af bønderne udi Loland och Falster, som hafve privilegier at seigle for derris rette hiemsødninge, hvorofver vor och kronens rette told forsømmis och forminskis, da paa det at sligt her efter maa fore-

kommis, och vor och kronens rettighed icke skal forkortis, hafve vi for gaat anset, ville det och her efter saa holdit hafve,

1. at hves rette told her til dags af heste och øg for Rudbye hafver verrit oppeborrit, som er 20 sk. af hvert støcke, skal her efter for vort slot Vordingborg indtagis och oppeberis, och skal vor lensmand paa vort slot Vordingborg, dend som nu er eller her efter kommindis vorder, al tid tilskicke en toldere, som der samme steds forskrefne told skal indkrefve och udfordre och der fore aarligen giøre os gode rede och regenskaf, hvilken toldere skal gifve hver, som fører nogen heste eller øg herofver, en toldsedel paa, hure mange hand ofverført och fortoldit hafver, hvilken sedel hand siden udi Rudbye kand hafve at vise och til vor toldere der samme steds skal ofverantvorde och skal siden udi Rudbye for samme told vere forskonit och icke ydermere der met udi nogre maade besveris.

2. Ti bede vi och strengeligen biude alle indlendiske och udlendiske, som nogen heste eller øg paa fergestedit her samme steds ofverførendis [vorder], at i retter eder al tid her efter at yde och fornøige vor toldere her for vort slot Vordingborg ald hves told och rettighed, som i her til dags af forskrefne heste och øg til vor toldere udi Rudbye pleie at yde och udgifve. Fordrister seg nogen heremod at giøre och forskrefne told icke efter, som forskrefvit staar, her samme steds udgifver, da skulle de hafve forbrot, hves de hafve med at fare, och derofver straffis som de, vore brefve och bud icke achte ville.

615.

1572 15. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der herefter skal betales sise af det tyske øl, som indføres i Gulland.*

Skånske reg. 1, 18—19.

Efterdi vi forfare, at der aarligen føris til vort land

Gotland møggit tysk øl, och ingen sise der af gifvis til os efter, som anden steds ofver alt riget sedvanligt er[1], da ville vi, at vor lensmand der samme steds skal paa vore vegne tilskicke sissemestere paa de steder, som tyskt øl indføris, hvilke der skulle herefter opberre saadanne sise, som her udi riget er brugeligt, som er af hver tønne Rostockis øl, sundest øl och af alt andet tyskt øl en half daler undtagit hves Vismer øl, som borgerne och indbyggerne udi Vismer selfve med deris eigne skibe did indføre[2]; deraf skal opberes en mark danske och icke mer; men hves Vismers øl vore eigne undersotte eller andre fremmede, som icke hafve hiemme til Vismer, did indføre, det skal forsisis som andit fremmit øl, som er $^1/_2$ daller af hver tønne, och hves sise, som saa opberis, skal aarligen føris til got regenskaf och komme os til beste. Bedendis och biudendis alle indlendiske och udlendiske, som tyskt øl fører til vort land Gotland, at i rette eder efter forskrefne sise til gode rede at gifve och fornøige vore sisemestere, som tilskickit blifve dend at opbere, och skal ingen mue bryde sin bonke eller selge och afhende nogit tyskt øl, førre hand hafver gifvit det vore sisemestere til kende och klart giort och betalit, hves sise os tilkommer, saa framt hand icke vil hafve forbrot, hves hand hafver med at fare, och der til straffis som en uhørsomme.

[1] *Missive 1567 14. mars.* [2] *Jfr. missive 1573 23. maj.*

616.

1572 24. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om oprettelsen af et birk ved Kærgaard i Vester herred.*

R: Jyske reg. 1, 46—47, o: åb. brev 1572 24. juli.
A: Jyske reg. 1, 18, o: åb. brev af 1572 13. mars, der har nogle afvigelser fra R, som vist har skullet afløse det.
K: Koncept til A.

Efterdi vi ere komen udi forfaringe, hvorledis at der skal ligge it fiskeleigre udi Vester herrit fran Langelegs

hafn[1] och til Nyeminde, som aarligen besøgis af udlendiske saa vel som vore egne undersotte, och en part, som kome paa same fiskeleigre, bortløbe och icke udgifve[2], hves told och anden del os och kronen tilkommer, da paa det[3] vor och kronens ret och rettighed icke skal forsømis, hafve vi befalit Erik Løcke, vor embitsmand paa vort slot Riberhus, at skulle lade legge it birketing vid Kiergaard udi Vester herrit, och ville vi, at vore undersotte alle[4] kronens bønder och tienner[5], som bygge och[6] bo [7]udi disse efterskrefne sogner, som er udi Hoe sogen, Oxeby sogen, Aal sogen, Henne sogen, Lønne sogen och Nebil sogen, skulle al tid her efter ligge och blifve til forskrefne birk och besøgge Kiergaards birketing som deris rette verneting och niude och bruge slig birkeret och rettighed, som frist [8]nydis och brugis udi noget birk paa landet her udi vort rige Danmark, hvilken birkeret skal strecke sig fran Langelegs hafn[9] och til Nyeminde och framdelis saa vit [10]och bret, som forskrefne vore och kronens bønders grund och eiendom i forskrefne sex sogner sig strecker, och hvem dennom nogit hafver til at tale, skal der talle dennom til som til deris rette verneting. Dog skal Erik Løcke och hans efterkommere lensmend paa Riberhus skicke en birkefogit til forskrefne birketing, som al tid skal hielpe hver mand loug och ret, som til forskrefne birketing nogen hafver til at talle.

1 *KA:* fran Synderside.
2 *Således og K; A:* gifve.
3 *K tilf.:* at.
4 *KA forbig.:* alle.
5 *KA forbig.:* och tienner.
6 *A forbig.:* bygge och.
7 *KA:* udi Hov, Ovsby, Kiergaard oc Løn skulle al tid
8 *KA:* bruggis oc holdis udi.
9 *KA:* fran Synderside.
10 *KA:* forskrefne byers grund oc eiendom seg strecker, oc.

617.

1572 14. avg. (Frederiksborg.) *Instruks for Björn Kaas til Starupgård, embedsmand på vort slot Malmø,*

Björn Andersen til Stenalt, embedsmand på vor gård i Århus, og Jørgen Marsvin til Dybæk, embedsmand på vort slot Landskrone, vore mænd og råd, og Tønne Parsbierg, vor sekretær, i de ærende og hverv. som de skulle udrette på Bornholm.

Skånske tegn. 1, 6—8.
Trykt herefter hos Hübertz: Aktstyk. til Bornholms hist. s. 376—79.

1. Først skulle vore forordnede giøre deris yderste flid at vere tilstede paa vort land Borneholm sancti Bartholomei apostoli dag først kommendis och der strax lade lese och forkynde vort obne bref[1], som vi dennom til menigheden der paa landet medgifvit hafver, at de kunde vide dennom der efter at rette.

2. Och efterdi vi forfare, at der paa landet siellen settis ret eller hollis ting, och vore undersotter, synderligen de fattige, der ofver møggit besveris och uforrettis, da ville vi, at vore forordnede skulle for dennom beskede och høre alle, som hafve at klage, och siden gifve dennom stefning ofver deris vederpart, och naar sagerne ere indstefnit och komme for dennom, skulle de grandske och grandgifveligen forfare, hvad derom ret er, och endeligen dømme dennom emellom och hielpe vore undersotte til rette, gifvendis fran dennom beskrefvit, som de ville antsvare for gud och vere bekient for os, och hves de i saa maade dømmendis och for rette afsigendis vorder, skal holdis och actis, ligervis som vi det self dømpt och afsagt hafde.

3. Dersom och nogre vore undersotte hafve dennom emod fogetten paa slottet eller andre, som befalinge hafve der paa landet, at beklage, skulle vore forordnede ochsaa

[1] *Af 1572 27. juni (Skånske tegn. 1, 5); brevet (trykt hos Hübertz: Aktstykker til Bornholms hist. 1, 375—76) indeholder en meddelelse til indbyggerne om, at oven nævnte råder sendes til landet for at afgöre de langsomme trætter, som begive sig der i anledning af, at en part af dem forurettes på forskellig måde; de skulle derfor møde for råderne, ligesom om kongen selv var personlig tilstede.*

kalle och fordre dennom i rette och udi lige maade forhielpe dennom, hvad loug och ret er.

4. Skulle och vore forordnede forfare, om der paa landet findes brøst for landsdommere eller herritsfogeder, och om de, der nu ere, findis duelige och forstandige for deris befalinge, saa och om nogen af undersottenne med [rette] emod dennom kunde hafve sig at beklage, och dersom deris brøst i nogre maade findis kand, da skulle vore forordnede dennom afsette och andre da udi deris sted tilskicke, der duelige, gode och forstandige ere, som kunde och ville forhielpe undersottenne til rette, saa at al ting der met maa gange retferdeligen och ligeligen til. Och paa det ingen skulle forhales eller holdes fra sin ret, skulle vore forordnede giøre en skik och ordning, hure ofte och paa hvad dage landsting och herritstingene skulle holdes, och siden landsdommeren och herridsfogederne at vere plichtige dennom der efter at rette och ingen ting forsømme at besøge efter dend skik, vore forordnede giørendis vorder, under deris faldsmaal.

5. Sammeledis forfare vi, at paa vort land Borneholm skal vere giort forbud, at ingen af undersottenne skulle mue seigle med deris vare anden steds end til Lybek, hvilkit icke er indbyggerne paa landit til ringe besveringe, hvorom vore foror[d]nede skulle forfare al besked, och hves usedvanlig besveringer, enten forbud eller andet, som findis at vere undersottenne paalagt af fogetten paa slottit eller andre paa landet, som icke bør eller hafver verit af gammel tid, det skulle vore foror[d]nede med al flid afskaffe.

6. Vi komme och udi forfaringe, at mange paa vort land Borneholm gifve dennom ud for fri mend och tilholder dennom addelsfrihed och der med sidde fri for skat och anden tønge at gifve och giøre til os och kronen och skulle dog ligevel findis icke at vere addelspersoner, hvor fore vi vore forordnede alvorligen ville hafve befalet,

at de saa mange, tvil er paa, der icke skulle vere af addelen och dennom ligevel addelsfrihed tilholder, for dennom udi rette stefner och al ting der om forfarer och grandgifveligen udspørrer, och siden giører dend endelig forordning[1], at saa mange, som med rette kand findis at vere fri mend, blifve fri och nyder addelsfrihed, men hvilke som bønder och ufri ere och icke kunde bevise dennom nogen frihed at hafve, at de blifve bønder och ufri, seendis med ingen egiennom fingre.

7. Kand det och bevisis, at nogen ufri mand der samme steds hafver tilholdet sig addelsfrihed och der med vor och kronens skatte, tønge och anden rettighed underslagit, skulle vore forordnede hafve fuldmacht at dømme derpaa, hvad de derfore til os skulle vere faldet.

8. Sammeledis skulle och vore raad och forordnede forfare, om dend geistlig jurisdiction der paa landet och dend rettighed af alt geistlig gods, saa och hves sagefald for hoersager och alt andet sligt, som bisperne och de geistlige i fordum tid lod opberre, nu kommer os alenne til beste eller ei, och dersom det findis at vere os fravent och af andre upberis end af vor befalingsmand och os til beste, da skulle vore raad det saa bestille och giøre dend endelig forordning, at det alt herefter paa vore vegne och os til fordel aldenne indkrefvis och uptagis och aarligen til got och klart regenskaf føris.

9. Hves ydermere vore foror[d]nede der paa landet, efter at de ald leilighed och omstende hafve forfaret, kunde os och riget, saa och undersottenne der samme steds til gafn och beste udrette, der udi skulle de dennom beflitte, och skulle vore raad icke ile eller haste der fra, men tage dennom god tid och stunder til alle sager met flid

[1] *Kommissærerne nöjedes med at give det af dem herover optagne forhør beskrevet. Med datum 1572 6. septbr. er det trykt hos Hübertz a. st. 380—2.*

at forhøre och giøre til ende och disligeste al ting ordinere och skicke os til gafn och beste, efter som vi dennom tiltroer.

618.

1572 19. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at der påhænger os en stor pengesudgift til at betale det fremmede krigsfolk med, som har tjænt os i den forgangne fejde, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os en almindelig skat og landehjælp af dem, som skal være ude inden juledag förstkommende.*[1]

Sæll. tegn. 12, 59—61.

[1] *Skattens störrelse og regler om fritagelse og opkrævning bestemmes som i åb. brev 1571 23. avg. (no. 583).*

619.

1572 1. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om konfiskation af de øde gårde i Varberg læn, som rette vedkommende ikke have antaget sig inden juledag.*

Skånske reg. 1, 22.

Vi ere komne i forfaringe, hvorledis udi Vardbierg len skulle findis mange jordeigne bøndergaarde, som udi denne forgangne feigde ere blefne øde och afbrende, och ingen ville kiende dennom ved samme gaarde, men siden at de af andre ere feste och opbygde, fremkomme de først, som ere der rette arfvinge til, och ville da tilholde dennom forskrefne gaarde. Da paa det at forskrefne øde gaarde egien mue blifve opbygde och ved magt holdne, bede vi och strengeligen biude alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, som kiende sig rettighed til nogen øde jordeigne bøndergaarde udi Vardbierg len, at i retter eder efter en gang inden juledag førstkommendis samme gaarde til eder at anamme och dennom fremdelis opbygge och deraf at giøre, hves ret och rettighed os och kronen tilkommer. Findis nogen at side ofverhørige och inden

forskrefne tid icke ville kiende dennom ved forskrefne gaarde, da skal vor lensmand hafve fuldmagt samme gaarde, ehvor de findes eller opsøgis kand, til seg paa vore veigne at anamme och til dennom bortfeste, som forskrefne gaarde ville opbygge och giøre och gifve der af til os och kronen slig skyld, landgilde och anden ret och rettighed, som andre vore och kronens bønder och tiennere gifve och giøre der udi lenit.

620.

1572 2. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til vore og kronens bønder i Fredriksborg, Krogens og Hörsholm læn om, at vi have ladet vort åbne brev udgå over alt riget om en almindelig skat og hjælp af alle bønderne*[1]*, og at de, da vi have forskånet dem for sådan skat og hjælp*[2]*, skulle give os hver 10 bønder 1 god okse; hver 5 møllere, skomagere, skræddere, smede og tømmermænd, som bruge avl, og hver 10, som ikke bruge avl, skulle give 1 okse og ligeså hver 10 tjænestedrenge, som have kornsæd, pebersvende og husmænd. Så snart vor embedsmand her, Jørgen Munk, tilsiger dem, skulle de møde og lade sig skrive og lægge i læg sammen, så den rige hjælper den fattige, og de skulle udgive hine øksne inden st. Mikkelsdag förstkommende.*

Sæll. tegn. 12, 65.

[1] [1] *Åb. brev 1572 19. avg.*

[2] [2] *Der maa her sigtes til en almindelig fritagelse, ti brevet af 19. avg. udgik lige så vel til de nævnte som til andre læn.*

621.

1572 9. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om den opgæld, som skal tages på ny dalere, som erlægges til told.*

Sæll. tegn. 12, 67.

Efterdi som vi hafve ladit omsette mønten[1] her udi riget, saa dend udi alle maade kommer ofver ens med

[1] [1] *Ved åb. brev 1572 16. juni.*

stedernis mønt, och hves mønt, her efter paa en gamil daller skal opgange, findis och udi alle maade saa guod, som en gamil daller, da efterdi vi forfare, at for tolden och lastgelt udgifvis och ydis mange ny daller, bede vi deg och ville, at du retter dig herefter at anamme paa hver ny daller saa mange peninge, som dend findis ringer end en gamil daller och der bør at paa gange.

622.

1572 11. septbr. (Frederiksborg.) *Missiver til landsdommerne i riget og til lænsmændene, som have købstæder i befaling, om, at lade hosfølgende åbne breve*[1] *om forbud mod, at der dette år udføres korn af riget, da det er fast ringe vokset, så at det er at befrygte, at der bliver dyrtid her i landet, læse til landstingene og købstæderne; lænsmændene skulde have opsyn med, at intet korn udføres fra købstæderne eller lænet imod forbuddet.*[2]

Sæll. tegn. 12, 68.

[1] *Sådanne breve ere dog ikke blevne indførte i kancelliregistranterne.*

[2] *Forbuddet hævet ved åb. brev 1573 26. maj.*

623.

1572 15. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om afskaffelse af den opgæld, som skulde tages på de ny dalere, der erlagdes til told.*

Sæll. tegn. 12, 70–1.

Eftersom du nogen tid siden hafver bekommit vor skrifvelse[1] at skulle anamme paa hver ny daller, som anammis til lastpening, saa møgit til opgelt, som dend er ringer end en gamil daller; sameledis som du lader gifve til kende om fiurpendinge, tønnependinge och andit och begier derom vor vilge at vide, om du skalt derfor opber, som du her til giort hafve[r], eller efter som mønten

[1] *Af 1572 9. septbr.*

nu er sat her udi rigit, da efterdi vi os herom siden anderledis hafve betenkt, bede vi dig och ville, at du her efter udi dette nerverendis aar anammer til lastpening nøi daller som tilforn och for fiurpendinge, tonnependinge och anden opboring efter, som du her til giort hafver; vi ville siden efter leiligheden ydermiere lade dig vor vilge forstaa, hur vi det ville holdit hafve.

624.

1572 16. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemester, råd og menige borgere i Lavholm om at hjælpe byfogden med at gribe forbrydere.*

Skånske reg. 1, 22—23.

Vi ere kommen i forfaringe, hvorledis naar nogen sig forser der udi byen enten med tiufveri eller anden mishandel, som straf verd er, och vor byfoget der samme steds saadanne misdeder vil paagribe och anholde, vil ingen af eder vere hannom derudi behielpelige, hvor ofver mange, som burde at straffis, bortkommer och vor och kronens rettighed underslas och forsømmes; da paa det at hves mishandlinge der udi byen i saa maade bedrifvis, maa der samme steds efter som i andre vore kiøpsteder her udi riget tilbørligen blifve straffet, bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at naar vor byfoget nogen misdeder eller nogen anden, som sig i de maade hafve forset, at dennom bør at straffis, kunde ofverkomme eller betrede, i da rette eder efter at vere hannom behielpelige och bistandige saadanne at paagribe och anholde och siden ret ofver dennom at forhielpe och andre maade at handhafve vor byfoget och vor ret och rettighed troeligen tilhielpe at udførdre, saa at intit der af forsømmes eller forkortes. Findes nogen af eder, som sig ner udinden veigrer eller fortrøcker och icke vil vere vor byfoget der samme steds, dend som nu er eller her efter kommendis vorder, efter som forskrefvit staar, bistandig

och behielpelig, och nogen der ofver[1] bortkommer, som bør at straffes, da skulle de der fore stande til rette och svare dends gierninger, der skyldig er och bortviger.

[1] *R tilf.:* ther offuer.

625.

1572 27. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om afløsning af kornlandgilden af kronens bønder i Fredriksborg læn med penge.*[1]

Sæll. reg. 11, 25—26.

Efterdi en part vore undersotte bønderne her paa Frederiksborg len dennom hart beklage, at de icke kunde afstedkomme at yde och fuldgiøre deris kornlandgilde af dend orsage, at kornit ofte slaar (!) tilbage, saa at de under tiden icke bekomme om høsten saa møggit, som de hafve saaet i jorden, hvorfore de underdanigst hafve begerit, at de motte gifve pendinge for same deris kornlandgilde, da paa det bønderne saa møggit des bedre kunde ved magt blifve, hafve vi det bevilgit . . .

1. at saa mange af vore undersotte her i lenit, som ville gifve pendinge for deris kornlandgille fire skilling danske, efter som mønten nu er sat, for hver skippe rug och biug, skulle dermet mue vere kvit och met korn at gifve icke besverris, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder, och skulle de same pendinge udgifve och betalle aarligen inden sancti Mortens dag[2] i det aller seniste.

2. Findis och nogen forsømmelig och til forskrefne tid och termin forskrefne pendinge icke udgifver, da skulle de vere plichtig at yde och framføre derris kornlandgilde til rette tid, saa intet af vor och kronens rettighed der ofver forkortis.

[1] *Jfr. åb. brev 1572 27. juni.* [2] *10. novbr.*

626.

1572 16. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse af Stege købstads privilegier.*

Sæll. reg. 11, 28—29.
Koncept i Topogr. saml. på papir, Stege no. 70.
Trykt hos J. Paludan: Beskrivelse over Møn 2, 294—95.

627.

1572 30. oktbr. (Andvorskouf kloster.) *Åb. brev om stadfæstelse på Roskilde købstads privilegier, dog med forbehold af ret til at forandre dem.*

Sæll. reg. 11, 35.
Koncept i Topogr. saml. på papir, Roskilde no. 8a.

628.

1572 12. novbr. (Kolding.) *Åb. brev om bestyrelsen af det gods, som testamenteres til vor frue skole i København.*

Sæll. reg. 11, 36—37.
Trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 6, 141 efter afskrift i Københavns bys arkiv.

Efterdi vi ere komne udi forfaringe, at naar nogen udi derris testamente gifver och forordinerer til siellegafve eller i andre maade af derrits gods eller penninge til fattige peblinge och skolebørn udi vor frue skole i vor kiøbsted Kiøpnehafn til hielp til sko, kleder, papir och bøgger, da understaar sig en part af derris arfvinge och andre, som under tiden tilkiøber dennom arfven, saadanne testamente och dend dødes siste vilge at ville røgge och til intet giøre oc dermet forholder och giører fattige skollebørn forhindring paa, hves dennom i saa maade gifves, da paa det sligt maa forrekommis, ville vi, at dermed her efter saa holdis skal,

1. at hves som nogen efter lougen udi derris testament[e] eller i andre maade gifver och forordinerer fattige peblinge och skolebørn udi forskrefne skole af derris gods och penninge, det skal dennom strax uden al forhindring eller giensigelse urøggeligen følge, och skal de to eldste raadmend der udi Kiøpnehafn och sognepresterne der samme steds indkrefve och upbere, hvad forskrefne peblinge

saa gifves och skienkis, och det strax uddele til de peblinge och skolebørn i vor frue skolle, som fattige och vedtørfvindis ere och ingen hielp hafver.

2. Och skulle forskrefne to raadmend och sognepresterne aarligen udi superintendentens och de to eldste borgemesters ofververelse giøre got och klart regenskaf for, hves de efter, som forbemelt er, upeberindis och egien skiftendis och uddelindis vorder, saa at det alt kommer fattige skolebørn til beste och til intet andit forvendis.

629.

1572 18. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om takst, hvorefter kongens hofsinder skulle betale for sit ophold, når de indkvarteres om i landet.*

Jyske reg. 1, 57—8.

Efterdi vore hofsinder for os hafver beklagit, hvorledis at hves de til dennom sielf, deris folk och heste til underholdinge behøfve, settis dennom af borgere och bønder saa høigt fore, at de med deris besoldinge icke kunde tilkomme, da paa det at al tingist maa gange ligeligen til, saa vore hofsindere for et skielligt och lideligt verd mue bekomme, hves de til deris underholding behof hafve, och vore undersotte borger[n]e och bønderne udi lige maade maa fange visse betallinge for, hves af dennom anammis och oppeberris, hafve vi der paa giort saadanne en skik och ordninge, som her efterfølger, hvilken vi efter denne tids le[i]lighed saa aldelis ville holdit hafve.

1. Først skulle hofsinderne vere forpligt at gifve deris vert for hver persone om uggen for øl och mad til nottorft ofver maaltid en enkede daler, och dersom de ville dricke nogit emellom maaltiderne, skulle de det synderligen betale; for hø och strøelse paa hver hest om natten 1 ½ sk., for hver tønne hafre 1 ½ mark. Sameledis skal gifvis bønderne for hver les hø, de udføre, 2 mrk.

eller en enkede daller och for hver vel tilladde les strøelse 1 mark 4 sk. Och skal al tingist her med regnis efter, som mønten nu er omsatte.

2. Skulle och vore lensmend, som kiøpstederne hafve udi befallinge, hafve upseende och det saa bestille, at bønderne giøre tilføringe och selge borgerne, hves de udføre, for slig verd efter, som forskrefvit staar.

630.

1572 20. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at birkeretten i Visborg birk, som er blevet igenkaldt, fordi den skulde være til skade for os og kronen*[1], *igen undes Jakob Sefeld efter hans brevs lydelse,* efterdi Jacob Sefeld nu hafver gifvit til kiende sig icke nogen af vore oc kronens tiennere udi nogre maade at hafve beskattit.

Jyske reg. 1, 58.
Koncept.

[1] *Genkaldelsesbrevet findes ikke i kancelliregistranterne, men ved missive 1572 20. mars nedsattes en kommission på 7 medlemmer til at undersøge de klager, som vare indløbne over, at Visborg birk skulde være til forfang for kronens bønder, som bode i den egn, fordi Jakob Sefeld og hans fogder voldsvor og forfulgte dem, se Jyske tegn. 1, 14 og 16.*

631.

1572 24. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til borgemestre og rådmænd i Ålborg om tinglæsning af pante- og skødebreve.*

R: Jyske reg. 1, 61.
K: Koncept.

Efterdi vore undersotte borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Olborg hafve ladit berette for os, hvorledis at der udi byen findis at vere stor uskickelighed udi saa maade, at nar nogen blifver fororsagit af armod ellers at pante eller til kiøbs at afhende deris gaarde [oc][1] eiendomme, understaar de dennom at oppeberre pendinge af to eller

[1] *Således K.*

tre och der med fører got folk udi atskiellige trette och uenighed, da paa det saadant maa forekommes och slig uskickelig handel kand afskaffis, ville vi, [at her efter saa holdes skal][1]

1. at nar nogen borger heller indbygger i Olborg blifver til sinds eller fororsagis sine huse, gaarde eller grund[e] at afhende enten til pant eller eiendome, da skal byskrifveren der udi byen skrifve hves brefve, det vere sig pantebrefve eller eiendomsbrefve, som gifvis och giøris paa forskrefne eiendome, der saa afhendis, och samme brefve strax at lesis och forkyndis paa byetingit eller raadhusit, paa det ingen udi saa maade, som her til sket er, skulle bedragis om deris pendinge och der ofver komme udi trette och uenighed.

2. Findis och efter denne dag nogen ei[en]doms[2] eller pantebrefve at gifvis eller giøris paa nogen gaarde, huse eller grunde der udi Olborg, hvad heller de afhendis til nogen inden byes eller uden, som byeskrifveren icke skrifver, eller och brefvene efter, som forskrefvit staar, til raadhuset eller paa byetingit icke forkyndes, da skulle de vere magteløs och aldelis intet gielde.

[1] *Således K.* [2] *Således K.*

632.

1572 29. decbr. (Skanderborg.) *Missive til Jens Mogensen, tolder i Helsingør, om hvorledes det i forskellige henseender skal forholdes med opkrævning af Øresundstolden.*

Sæll. tegn. 12, 93–96.

Vi hafver ladit os forelese dend fortegnelse, som du hafver ladit forfatte om nogne artikle tolden oc lastgelt anrørendis, hvor paa du est begierindis vor endelig vilge och mening at vide, hvorledis du dig der met udi alle maade skulle hafve at forholde, och hvad nu for det første belanger vor skrifvelse anrørindis, som du tilforn

hafver bekommit[1], formelindis, at du herefter til told och lastgielt skulle anamme guode gamle daller, som til omslagit och ander steds udi det romiske rige for fulde gienge och giefve ere, och derhos gifver til kiende, at dersom fremmede skippere och kiøbmend skulle gifve gamle daler til lastgelt, skulle det falde dennum fast besverligt forskrefne gamle daller at bringe til veie, dersom och paa ny daller skulle gifvis opgelt, hvad mangel och irringe det da vilde gifve same opgelt at føre til regenskaf met ydermere omstendighied paa hvad os egien vilde opgange paa hvis egien udi Sundit til vort behof skulle kiøbis och udi andre maade os til beste forhandlis, hvilkit udi lige maade met gamle daller skal betalis udi det sted, som det nu for ny daller kand bekommis efter, som same fortegnelse ydermere formelder, hvorpaa vi dig icke kunde forholde, at efterdi at vi hves pendinge, som vi enten til omslagit eller ander steds skulle udgifve, icke kunde yde, met mindre end det ere guode gamle uforslagne daller, da ville vi icke heller ny daler for gamle dallers verd enten til told eller lastgelt lade anamme; dog ere vi tilfreds, at hvilke som icke kunde komme gamle daler af sted, at de gifve ny daller til lastgelt met saa møgen opgelt, som sig derpaa kand beløbe efter dend muntsordninge, som udi det romiske rige bevilgit er, hvorpaa vi deg hosliggendis bog tilskicker, hvorefter du dig met forskrefne opgelt at opbere al tingist kand vide at rette. Hvad fremdelis fyrpendinge, tønnependinge och skrifverpendinge er anrørindis, hafve vi efter dit betenkinde adit os befalde, at af hvis her til hafver verit gifvit 2 sk., skal her efter gifve 1 1/2 sk.; hves 4 alb. tilforn, her efter 1 sk.; hves 2 alb. tilforn, her efter 1/2 sk.; hves 1 alb.,

[1] *Missive 1572 15. septbr. (no. 623), som er det sidste brev i kancelliregistranten, der omhandler dette forhold, svarer ikke ganske til tekstens citat.*

her efter 3 pendinge; udi lige maade hvad skrifvere- och tonnependinge belanger, at hvor tilforn hafver verit gifvit $^1/_2$ daller, skal herefter gifvis en $^1/_2$ gamel daler, och naar tilforn hafver verit gifvit 1 mrk. danske, skal her efter gifvis 12 sk. danske efter, som mønten nu er omsat; och skal tolderen och toldskrifveren dieris rettighed udi lige maade saa mue anamme. Om de fyrelamper ved macht at holde hafve vi tilskrefvit vore lensmend paa Kalløe, Olborg och Helsingborg, at de skulle hafve opseende, at intit der met forsømmis. Vi skicke deg der hos vort obne bref[1] til de Skotter, Engelske, Frantzoser och andre fremmede nationer belangendis, at de skulle føre nøgachtige certificatzer tilstede paa, hvad gods och hure møgit de hafve inde fran de steder, som de det hafve indskibit, och dersom det icke sker, at dieris gods da skal opskibis och randsagis derefter, om der findis nogit fordølt, och siden gange dom der paa. Hvad du fremdelis gifver til kende om de vendiske steder, som udrede met hverandre indbyrdis, at de ere fri for rosenobeltold, naar de ere certificerit, och naar same steder frachte skibe, hafvindis hiemme her udi rigit, skulle de gifve rosenobeltold, hvad heller de ere certificerit eller icke, och derfore for got anser, at naar forskrefne vendiske steder met nøigachtige certificatz kunde bevise, at hvis skibe, de hafve frachtit, hørde undersotten til her udi rigit boendis, at di da och maatte vere fri for rosenobeltold, paa det at indbygerne udi handel och vandel saa møgit des bedre hos denum motte blifve annammit, derpaa ville vi deg til svar icke forholde, at efterdi det hertil hafver verit sedvanligt, at naar forskrefne vendiske steder hafver frachtit nogen skibe paa andre steder enten her udi rigit eller ander steds, de da al tid forskrefne rosenobel-

[1] *Dette brev er ikke blevet indført i kancelliets kopibøger for de udenlandske forhold.*

told hafve udgifvit, da kunde vi icke heller nu lade giøre der udi nogen forandring; det kunde och vere at formode, at det udi fremtiden af mange saa kunde misbrugis, at en stuor part af vor [och] kronens rettighed derofver kunde forkortis, och ville derfore lade det blifve vid dend besked efter, som det her til dags hafver verit holdit. Sameledis ere vi och tilfreds, at du annamer af dend fremmede mand for tønde- och fyrepening danske mønt begierindis det efter, som gamle ere sat, paa det at ingen skal met billighed hafve seg derofver at beklage, och rigens mønt icke heller skal komme derofver udi forachtelse. . . .

633.

1573 16. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at vort og kronens gods, som ligger til Skanderborg slot i Ring, Vitved, Venge, Skanderup, Illerup, Svejstrup og Brestrup sogne, skal være et frit birk, og at vor lænsmand der på vore vegne skal bruge birkeret og tilskikke en birkefoged i birket, som skal kaldes Skanderup birk.*

Jyske reg. 1, 75—76.
Koncept.

634.

1573 16. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev lige som no. 633 om, at Dover* (Dofverd), *Ry, Vissing og Salten sogne skulle være et birk, som skal kaldes Ry birk, og at lænsmanden på Skanderborg skal lægge et tingsted ved Ry.*

Jyske reg. 1, 76.
Koncept.

635.

1573 16. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev lige som no. 633 om, at Vor, Tørning og Hylke sogne skulle være et birk, som skal kaldes Tørning birk, og at*

lænsmanden på Skanderborg skal lægge tinget ved Tørning.

Jyske reg. 1, 76.
Koncept.

636.

1573 29. jan. (Skanderborg.) *Missive til tolderne i Helsingør, Nyborg, Assens, Middelfart, Kolding og Ribe om kun at tage mod tolden i gamle dalere.*

Sæll. tegn. 12, 112—3.
Koncept.

Vi komme udi forfaring, at de ny nederlendiske daller, som hid ind i rigit mer end nogen ander steds føris, fast alle vegne ere ugangbar, och hvor vi denum skulle udgifve enten til omslagit eller paa ander steder, mue vi denum met stuor opgelt lade forbedre os icke til ring[e] skade. Da paa det saadant maa forekommis, och forskrefne ny daler her i rigit paa vore tolsteder udi told eller anden indtegt icke mer for fulde skulle antagis end udi andre omliggendis lande, bede vi deg och ville, at hves told och rettighed, os tilkommer och du efter denne dag paa vore vegne skalt opbere, at du dend udi guode gamle uforslagne daller, som til omslagit och anden steds i det romiske rige for fulde gienge och giefve ere, indtager och fører til regenskaf och aldelis ingen ny daller opberer, saa fremt du icke til dig vilt anamme, hvis nøi daller du indtagendis vorder, och i det sted til os udlegge och fylliste giøre gamle daller; her vid ald tingist at rette deg efter, och tag der ingen forsømmelse før. [1]

Sameledis skicke vi eder her hos vort obne bref [2] om gamle daller, som i efter denne tag opber paa vore vegne der paa tolden, hvorefter i kunde vide eder at forholde och, naar behof giøris, det lade lese for de fremmede skipper, der ankommer, at de denum och der efter kunde hafve at rette.

[1] *Her stanser konceptet til brevet.* [2] *Åb. brev 1572 16. juni.*

637.

1573 12. mars. (Skanderborg.) *Missive til lænsmanden på Fredriksborg om, at lade forbyde i Fredriksborg birk, Hörsholm birk og Dronningholms birk at udgrave rœveunger efter denne dag og have opsyn hermed, så fremt vi ikke skulle vide det hos ham selv; dog må man udgrave rœveunger i Krogens læn og Holbo herred.*

Sæll. tegn. 12, 127.
Koncept.

638.

1573 16. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev til bønderne i Skanderborg læn om opsyn med og straf for dem, som jage i kongens vildtbane.*

Jyske tegn. 1, 63–4.

Vi komme i forfaringe, hvorledis at mange dennom skulle understaa at inddrage udi vor fredejagt oc vildbane och der skiuder oc ødelegge vildet, och end under tiden begifver sig, at en part af eder kommer dermed til maade oc taler med dennom, sligt giør, ligevel slas det neder oc fordøllies, saa vor lensmand eller ingen maa faa det at vide.

1. Ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at i herefter troligen oc med al flid hafver god acht oc opseende met, om nogen dennom understaar at skiude udi vor fredejagt oc vildbane, och dersom i nogen ofverkomme kunde, ingen undertagit, som i saa maade skiuder eller nogit diufver ødelegger, at i da det strax och uforsomelig gifver vor lensmand her paa slottet til kiende.

2. Findis nogen, som i forfaringe kunde komme eller och fanger at vide, det saadant sker, eller och nogen der med betreder oc berer der døl paa oc icke atvarer vor lensmand efter, som forskrefvit staar, da skal hand lide

dend same straf derfore som dend, gierningen[1] giorde, burde at lide, och alt hans gots at vere forbrot til os och kronen.

3. Men hvilke som kunde komme til maade med, at nogen skiuder udi vor fredejagt eller paa vor grund, och kand derom føre sand jartegen til stede eller giøre det bevisligt, at saa i sandhed sked er, och det gifver vor lensmand til kiende efter, som føre er rørd, met dend ville vi omdrag[e] al hans landgilde udi et aar for hvert sinde, hand saa nogen kand ofverkome oc det med sandhet til kiende gifver, oc i andre maade vide hans beste, saa hand os underdanigst skal hafve at betacke.

[1] *R:* gierninger.

639.

1573 27. mars. (Skanderborg.) *Åb. brev til alle, som regnes for fri og frelse, om udbud af hele riget.*

R: Sæll. tegn. 12, 135—6.
K: Koncept.

Vi ere komne udi forfaring, hvorledis uden lands skal vere adskiellige bestillinge och krigisrusting for handen, och endog vi icke vide os nogen uenighed eller fiendskaf met nogen at hafve, saa vi derfore nogen fare kunde hafve at befrøchte, dog betenke vi os och vore riger fast nytteligt at vere, at der hafvis et got opseende, saa dersom udi framtiden skulle nogit paakomme, at der da uden rigis merkelig stor besvering kunde giøris it got alvorligt modstand, och efterdi udi vor herre faders tid hafver verit sedvanligt, at hver 9 mend saa vel vore och kronens bønder som adelens tienere skulle udgiøre dend tiende met hernisk, kleder och gode verger, saa mand al tid kunde hafve it visse antal folk her udi rigit at bruge emod rigens fiender, dersom det behof giordis, da bede vi eder endnu alle och hver serdelis strengeligen biude, at i retter eder efter, saa vel vore lensmend som andre

af adelen, at lade hvere 9 mend udgiøre dend tiende ofver alt rigit met kleder, en degen och et langt røer, som al tid kunde vere rede [at bruge][1], om behof giøris, och naar vi en gang udi denne sommer blifve til sinds forskrefne folk at lade mustre, at de da kunde møde, paa hvilke steder de blifve forskrefne, och met dieris verger och udi andre maade findis ustraffelige.

[1] *Således K.*

640.

1573 28. mars. (Silkeborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om den mønt, hvori tolden og andre afgifter skulde erlægges.*

Sæll. tegn. 12, 138.

Som du lader gifve til kende, at vor skrifvelse[1] er deg til hende kommit, hvorudi formeldis, hvad mønt vi ville, du herefter skal paa vore vegne opbere til told och lastgelt, som ere guode gamle gangbare daller och opgelt paa de, der ringe ere och icke for fulde gaar, som same vor skrifvelse vider och udtrøkliger forklarer, och du begierer vor vilge, om du mot tage guld for tolden och lastpendinge, om dend fremmede mand vil det udi stedit for daler, da er vi dermet vel til frids, och maa du indtage guldit for efterfølgindis verd, som er en portugeløsser for 16 daller, en rosenobel for $3^1/_2$ daller, en dubbelt ducat for 3 daller, en milreser for 3 daller, en engelot for 2 daller, 1 ort kroner hvere tre for 4 daller met andit guld efter, som tilforn er anammit. Men dersom de frambiude danske mønt for told eller lastpening, ville vi, at du denum det afslaer och anammer alene guode gamle daller eller guld efter, som forbemelt er. For tønde- och fyrepening ere vi tilfrids, du tager danske mønt af denum, det tilbiuder, och i alle maade vider och ramer vort gafn, som vi deg tiltroer.

[1] *Mis. 1572 29. decbr.*

641.

1573 9. maj. (Drotningborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Kristian III.s af kapitlet i Viborg fremviste brev*[1] *om, at undersåtterne på Læsø til deres eget behov må købe korn over alt i riget.*

Jyske reg. 1, 109.
Koncept i Topogr. saml. på papir no. 181.

[1] *Åb. brev 1541 5. juli i Diplom. Vibergense s. 225.*

642.

1573 19. maj. (Drotningborg.) *Missive til tolderne i Ribe, Kolding, Middelfart, Assens, Rødby og Vordingborg om, at købstædsmændene her i riget have klaget over, at de have lidt skade på de øksne, som de i indeværende og nogle foregående år have uddrevet her af riget, og over, at de ikke formå at udgive den ny told*[1]*; vi have derfor til vore undersåtters gavn og bedste bevilget, at de både for den næst forgangne told og herefter for hver okse, som uddrives, kun skulle give 1 gammel daler, og at indlændinge og udlændinge for hver hest, øg, fole, føl og ko, som udføres, ligeledes skulle give 1 gammel daler*[2]*.*

Sæll. tegn. 12, 142—3.
Koncept.

[1] *Missive 1567 22. febr. og 3. novbr. jfr. mis. 1568 20. febr.*

[2] *Den 23. maj s. å. fik en del købstæder i Sælland, Skåne, Låland, Falster, Møn, Fyn og Norge missive om at påse overholdelsen af »en forordning« af indhold som ovenstående missive, til hvilket der derfor må være sigtet (a. st. 145 og koncept).*

643.

1573 19. maj. (Drotningborg.) *Missive til lænsmændene om at holde tilsyn med tiggerne.*

Sæll. tegn. 12, 143.

Eftersom vor her fader hafver gjort dend forordning . . . *(reces 1558 § 62)* . . ., da forfare vi, at under slig trøgleri seg stuor uskickelighed och misbrug tildrager och

at der findis mange, som er karske och føre och kunde taale at arbeide och fortiene dieris brød, och de lige vel af dend vone, de ere udi kommen, omkring løbe fran it herrit eller sogen udi it andit at trøgle och bede om guds almøse och icke vore lensmend, herritsfogder, sogneprester eller andre dermed ville hafve opseende, men med denum ser egiennum finger och icke achte eller efterkomme hves recessen denum derom tilholder, och paa det slig uskickelighed maa afskaffis och forekommis, bede vi deg och alvorligen befale, at du retter deg efter strengeligen och med aldsomstørste flid at holde derofver, saa vit det len sig strecker, och ingenlunde tilsteder nogen saadanne staadere eller trøglere anden sted at omkring løbe at trøgle och betle end udi de sogner, de ere fød eller hafve bot udi, och dersom nogen findis heremod at giøre, at de derofver straffis, som det seg bør efter recessens liudelse, saa fremt, at dersom din forsømmelse findis och der udi det len findis nogen trøglere, som understaar dennum nogen steds uden sognen at betle och omløbe, vi da icke skulle vide det hos deg och deg det tileigne som dend, seg efter vore brefve, vilge och befaling icke rette vil.

644.

1573 21. maj. (Drotningborg.) *Åb. brev om fredning af skovene Bygmandsris og Skaberkrat ved Viborg.*

Jyske tegn. 1, 71.

Original udfærdigelse i Topogr. saml. på papir Viborg no. 34.

Vi ere komne udi forfaringe, hvorledis hederlig capittel udi Viborg domkirke och borgemestere och raadmend udi vor kiøbsted Viborg skulle hafve ladet impe och upfredt tvende kratte ved nafn Bygmandsris och Skabberkrat, och det allerede er kommit til vext, saa at der end er forhabning til, at det med tiden kunde blifve til skouf, saa mand kunde hafve der hielp af til olden och anden

del, och beklages der hos, at en part af borgerne der udi byen ere uden al forlof modvillig uddragen, huggit och giort stor skade i forskrefne kratte, da paa det forskrefne Bygmandsris och Skabberkrat maa herefter fredis och ved god magt holdis, forbiude vi alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, serdelis vore fogitter, embitsmend, borgere, bønder och alle andre, nogit efter denne dag at hugge eller hugge lade i forskrefne tvende kratte, uden det blifver dennom forløfvit och forvist af capittel i Viborg domkirke och borgemesterne och raadmend der udi byen, och da skal der icke andet hugges end det, som udueligt er, dermed skoufvene des bedre kunde elskis och upfredis. Giør nogen her emod, da skal hand der for straffis, som ved bør.

645.

1573 23. maj. (Drotningborg.) *Missive til sisemestrene i Sælland, Skåne, Låland, Falster, Møn, Nyborg og Marstrand om, at vi på vor kære fader hertug Ulriks af Meklenborg forbön have bevilget, at der af det Vismar øl, som af hans undersåtter i Vismar indføres og sælges her i riget, skal gives til sise kun 1 mrk. dske. af hver tønde*[1]*, således som mønten nu er omsat her i riget*[2].

Sæll. tegn. 12, 144.
Koncept.

[1] *Miss. 1567 14. mars.* [2] *Se videre miss. 1575 25. jan.*

646.

1573 26. maj. (Drotningborg.) *Åb. brev om, at vi med vore Danmarkes riges råder have opgivet det forbud*[1] *mod udførsel af korn, som vi have gjort de fattige til bedste den gang, da der var stor dyrtid på korn her i riget, hvilket forbud ikke kan stå på længere*

[1] *Jfr. miss. 1572 11. septbr.*

uden vore undersåtters skade, efterdi bønderne og andre, som bruge avl, nu ere komne til deres sæd.

Sæll. reg. 11, 46–7.

647.

1573 26. maj. (Drotningborg.) *Missive til borgemestre og rådmænd i købstæderne ved søsiden om, at vi have årsag til på nogen tid, indtil vi ved vor skrivelse tillader det, at lade forbyde vore undersåtter her i riget at göre tilførsel til Rostok eller bruge købmandskab der*[1]*; de skulle tilsige vore undersåtter i byerne dette, og hvis nogen gör herimod, skal han have forbrudt skib og gods og alt, hvad han har med at fare.*

Sæll. tegn. 12, 146.

[1] *Forbuddet hævet ved åb. brev 1573 23. septbr.*

648.

1573 26. maj. (Drotningborg.) *Missive til tolderne i Helsingør og Nyborg om, at de, da vi have årsag til at arrestere de skibe, som have hjemme i Rostok eller have Rostokker gods inde, skulle arrestere sådanne skibe, dog uden at give dem nogen årsag, hvorfor de arresteres, men kun, at de skulle blive liggende på videre befaling*[1]*.*

Sæll. tegn. 12, 146.

[1] *Hævet ved missive 1573 23. septbr.*

649.

1573 27. maj. (Drotningborg.) *Åb. brev til bønderne i Låland og Falster om forbud mod, at de lige så lidt som ellers købstædmænd*[1] *og bønder her i riget på nogen tid göre tilførsel til Rostok med korn, fetalje eller andre varer; gör nogen herimod, skal han have forbrudt skib, gods og hvad andet, han har med at fare, og dertil straffes som andre uhørsomme*[2]*.*

Fynske og smål. tegn. 1, 277.

[1] *Miss. 1573 26. maj.*

[2] *Forbuddet hævet ved åb. brev 1573 23. septbr.*

650.

1573 28. maj. (Drotningborg.) *Missive til borgemestre og rådmænd i købstæderne om at holde tilsyn med tiggerne.*

R: Sæll. tegn. 12, 146—7.
K: Koncept.
O: Trykt efter afskrift efter original udfærdigelse til København hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 6, 142.

Vi ere komne udi forfaring, hvorledis at alle vegne udi kiøpstederne her udi rigit skulle vere mange adskiellige staadere och trøglere, som bede om guds almisse, och en part af denum ere karske och helbrede, saa de vel kunde fortiene dieris brød, och de ligevel icke ville arbeide eller nogen steds begifve denum udi tieniste, men af vane fran dieris første barndom dieris neringe och underholding med trøgleri søgt och bekommit hafve, och endog vor herre fader udi hans maits. siste udgifne reces[1] hafver giort dend alvorlig[2] forordninge, [at][3] slig[e][3] trøglere, mands- eller kvindspersonner, som kunde taale at arbeide och icke vare[4] guds almisse verde, skulle med tilbørlig straf af kiøbstederne forvisis, formerke vi ligevel, at vor herre faders reces udi de maade lidit eller intet holdis eller efterkommis, efterdi at hvor mand reigser her egienum rigit, befindis det, at fast alle kiøpstederne med saadanne trøglere ere forfyldit. Da paa det at vor herre faders reces[1] maa blifve ved magt holdit och saadanne sterke staadere, som taale at arbeide, kunde blifve afskaffit, bede vi eder och alfvorligen befale, at i aldelis ingen trøglere tilstede der udi vor kiøpsted N. at bede om guds almisse, som karske och helbrede ere och dieris brød kunde fortienne, men[5] denum[6] med tilbørlig straf af byen lader forvise. Och hvilke som for siugdom eller allerdom ere udulige til arbeide eller ere aldelis forarmit och hafve hiemme der udi byen, denum skulle gifvis tegen, saa de

[1] *Reces 1558 § 62.*
[2] *Således RK; O forbig.:* alvorlig.
[3] *Således KO; R:* och slig.
[4] *Således KO; R:* vorde.
[5] *Således RK; O:* oc.
[6] *Således RK; O tilf.:* noch.

kunde kendis at vere saadanne almise verde och tilstedis at bede och samble, hvis got folk [dennom][1] hielpe vil. Understaar seg nogen der same steds at betle, som icke hafve saadane tegen, denum skulle i tilbørligen lade straffe och siden byen forvise, saa fremt at dersom eders forsømmelse herudi findis, och i med nogen ser igienum fingre, at vi da icke ofver eder skulle lade straffe som ofver denum, vore brefve och befaling icke anse eller achte ville.

[1] *Således KO.*

651.

1573 28. maj. (Drotningborg.)[1] *Åb. brev om afskaffelse af herskabsfogedembedet i Ribe*[2].

R: Jyske reg. 1, 121.
K: Koncept i Topogr. saml. på papir Ribe no. 14.
T: Trykt efter original udfærdigelse hos Terpager: Ripæ Cimbricæ, s. 462.

Eftersom udi vor kiøbsted Ribe her til hafver verit to fogder, dend ene en herskabsfogit oc dend anden byfogit, och udi andre vore kiøpsteder her udi rigit ingen steds er sedvanligt, at der holdis tov fogder, och vi icke heller befinde det at vere fornøden, ville vi, at udi vor kiøpsted Ribe efter denne dag icke heller skal vere mere end en fogid, och efterdi vi hafve tilskickit Nils Povelsen at skulle vere byfogit der udi byen, skal hand paa vore vegne uppebere alt, hvis ret oc rettighed os oc kronen

[1] *K:* Randers.

[2] *Allerede 1572 20. jan. havde Erik Lykke, lænsmand på Riberhus, fået missive om, at han, da der hidtil har været tvende fogder i Ribe, en herskabsfoged, der indtager den rente og rettighed, som os der tilkommer, og en byfoged, som alene har med byens sager at bestille, medens det er således forordnet i de andre købstæder, at byfogden skal sværge lænsmændene, som have købstæderne i befaling, på vore vegne og oppebære al den rettighed, sagefald og andel, som os og kronen tilkommer, straks skal bestille det således, at herskabsfogden også bliver byfoged, og at Niels Povlsen, som i nogen tid har været herskabsfoged i Ribe, sværger ham på vore vegne og derpå forordineres til også at være byfoged. (Jyske tegn. 1, 1—2.)*

tilkommer efter, som herskabsfogden til des giort hafver, hvorfor hand aarligen skal giøre os got oc klart regenskaf, och skal hand ligevel der foruden forstaa byefogdens befalinge och se paa byens rettighed och forhielpe borgerne der samme steds oc andre, som nogit til byetingit hafver at udrette oc for hannom hender for dom at komme, saa møggit loug oc ret er, och icke derfore at skulle anse vild, venskaf, gunst, gafve eller anden fordel i nogre maade.

652.

1573 29. maj. (Drotningborg.) *Åb. brev om, at de sogne, som have ligget til klostrene i Århus stift, selv må vælge sig sognepræster.*

Jyske reg. 1, 124—5.

Trykt herefter i oversættelse i Kirkehist. saml. III 2, 163 og derefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 197—8.

Vi hafve nu gjort dend forordning och . . . tilladt . . ., at udi hvis kierker oc sogner, som tilforn hafve liggit til closterne udi Aarhus stigt, maa oc skal det vere sognefolkit samme steds frit fore sielf at elegere oc udvele dennom sogneprester til forskrefne sogner, och stig[t]slensmendene at gifve dennom derpaa collatz efter ordinantzens liudelse och som udi andre sogner her udi rigit sedvanligt er. Sameledis skulle sognepresterne til forskrefne sogner deris anexeprestegaarde til deris sogner udi lige maade sielf mue niude och beholde ligervis som andre prester der udi stigtit, och skal herritsprovesten besøge samme kierker oc der have regenskaf efter, som udi andre sogner brugeligt er.

653.

1573 29. maj. (Drotningborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på borgemestre og råds vedtægt i København om beregning af husleje og jordskyld efter møntens forandring.*

R: Sæll. reg. 11, 48.

O: Samtidig afskrift efter original udfærdigelse i Københavns rådstue-arkiv.

S: Afskrift i håndskrift C77 i det kgl. bibliotek i Stokholm.

Trykt efter O i Københavns diplomatarium 1, 454—5; i oversættelse efter afskrift af en original udfærdigelse i Dske. mag. 6, 64.

Efterdi nu, siden mønten er blefven omsat[1], hafver sig tildragit uenighed udi vor kiøbsted Kiøpnehafn emellom adellen, professores, borgerne och andre, der hafver gaarde, huse, boder eller jorder aarligen at udleige, och dennom samme gaarde, hus, boder och jordsmonner udi leie hafve af denne orsage, at hvor tilforn hafver verrit udgifvet udi husleie och jordskyld 3 mrk. for dalleren, som tilforn gik, begerer dend nu, som jorddrot er, och tre mrk. efter, som mønten nu er omsat; da efterdi borgemestere, raadmend och menige borgere udi vor kiøbsted Kiøpnehafn paa vor naadigst bevillinge møggit fattigt folk [der][2] samme steds til beste, som icke hafve nogen stor nering och biering, at de kand formaa at besverris med stor husleie, hafve giort dend forordning och skik der udi byen,

1. at hvor tilforn hafver verrit opborrit udi[3] aarlig husleie eller jordskyld 3 mrk., som før gik for daleren, skal efter denne dag opberris icke mere end en enkind daller, eller 2 mrk., som mønten nu er omsat, hafve vi . . . . fuldbyrt, samtøkt och stadfest . . . same ordning och handel, som vore undersotte udi vor kiøbsted Kiøpnehafn under dennom selfve bevilgit och samtøkt hafve.

2. Ti forbiude vi alle, ehvo de heldst ere eller vere kunde, bode adelen, de høglerde, borgemestere, raadmend, borgere och alle andre, der hafve hus, gaarde, voninge ooch jorder udi vor kiøbsted Kiøbenhafn at udleie, dennom, som fornefnde gaarde, huse eller jorder udi leie hafve,

[1] *Åb. brev 1572 16. juni.*

[2] *Således OS.*

[3] *Således og S; O:* til.

ydermere end som forskrefvit staar, heremod udi nogre maade at besverre. Bedendis och biudendis alle borgere och indbyggere udi vor kiøbsted Kiøpnehafn, at i efter samme skik och ordning eder udi alle maade forholder, saa framt i icke ville stande derfore til rette och straffis som de, vore brefve och befallinge icke achte ville.

654.

1573 29. maj. (Drotningborg.) *Åb. brev om, at borgemestre og rådmænd i København, til hvis embede ingen rente eller indkomst er lagt, herefter må oppebære til akcise af hver amme vin, som indføres og sælges der i byen, 1 mrk. dske., og af hver tønde tysk øl, som krøgersker sælge og udtappe, 2 sk. dske.*

Sæll. reg. 11, 47.

655.

1573 30. maj. (Drotningborg.) *Åb. brev om indførsel i Fyn af den jyske proces med høringsdele.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 31—32.
K: Koncept.
S: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskrift C 56 i kgl. bibliotek i Stokholm.
A: Trykt efter afskrift af en original udfærdigelse hos A. Berntsen: Danmarkes og Norges frugtbare herlighed 2, 361—63.
Trykt efter R og A hos V. A. Secher: Om vitterlighed og vidnebevis i den ældre danske proces 1, 223—31.

Vore undersotte menige kiøbstedsmend udi vort land Fyen hafve os underdanigst besøgt och til kiende gifvet, hvorledis at nor nogen bønder der i landet blifver dennom gield skyldig, och derfor orsages at talle dennom til for same gield, da ville bønderne icke staa dennom til rette eller svare dennom til tingit udi kiøbstederne, men forskiuder dennom til derris herritsting, och der paalegges dennom, at de skulle forfølge saadanne deris gieldener med sex laver, som de det kalder, udi saa maade, at de

til første ting skulle tage tvo mend, til andet ting tvo och til tredie ting tvo, och da skal hand, som delen følger[1], føre alle sine laver, som er forskrefne 6 mend, tilstede, saa frambt hand vil hafve forføllinge paa dend, hannom skyldig er, och naar da dend, for sagen er, vil sig undslaa, skier ofte, at hand underkiøber en eller flere af forskrefne 6 mend, at de til fierde ting icke møder, och dermed forspildis dends ret, som tiltaller, saa hand ofte et halft eller helt aar icke kand med sin sag komme til ende, och mange derofver forholdis fran deris ret. Sameledis beklage forskrefne vore kiøbstedsmend, at naar nogen af dennom hafver sager at forfølge paa landet och selfve udi egen persone blifve forhindrit enten at reigse uden lands eller i andre maade udi deris kiøbmandshandel och dennom icke kunde udrette och derfore orsagis[2] at giøre nogen deris tiennere eller andre fuldmyndige deris gield at indkrefve eller i andre maade deris rette talle at forfølge, da afvisis saadanne deris fuldmechtige, saa de icke skulle mue staa for fulde, for at de icke skulle hafve 3 mrk. ved at hette, endog sligt hverken med lougen eller recessen i nogre maade kand bekreftis, hvor udi forskrefne vore undersotte dennom paa det høigeste besverer och derfore underdanigst begierer, at vi derudi vvilde hafve et naadigst indseende. Da hafve vi dend lleilighed med vore Danmarkis riges raad ofverveiget och derom saa endelig beslutted och til ens vorden,

1. at efterdi menige indbyggere udi vort land Fyen hafver och bruger dend judske loug, skal herefter med forskrefne delemaal holdis udi kiøbstederne i Fyen ligesom i kiøbstederne i Nørre[3] Jutland, saa at hvilken kiøbstedsmand, som vil tiltalle en anden enten borgere

[1] *Således RKS; A:* forfølger.
[2] *Således KSA; R:* fororsages.
[3] *Således RKS; A:* vort land.

eller bonde for gield, [1]hand skal med tvo mend, som ere louguforvundne, lade gifve [ha]nnom [2] varsel enten til hans sognekirke eller for hans broefiel for dele; dog skal hand reigse dele paa dend, der skyldig er, et ting, førre hannom gifves varsel, och siden forfølge same dele med 3 ting, och naar hand sine dele forskrefne 4 ting saa forfuld hafver, skulle paa fierde ting forskrefne hans varsel møde tilstede och inden tinget for foggitten och menige tingmend vitne med oprakte fingre, at de hafve louglig advaret den, der paadelis; der hand icke da vil rette for sig eller talle minde, skal foggitten nefne hannom sex høringe, och de skulle da fordele dend, som skyldig er, først for hofvitgielden, och dersom hand da icke vil rette for sig, da forfølgis hand udi lige maade for hans fald.

2. Sameledis dersom vore undersotte udi kiøbstederne hafve nogen til at talle och deris leilighed icke er, at de kunde det self forfølge, da skulle de mue giøre enten deris tiennere eller en anden fuldmøndig, som deris dele och rette talle skal forfølge, och fogden eller dommeren, hvor hand same dele forfølger, skal icke afvise dend, der fuldmagt hafver, men vere plichtig at hielpe hannom til rette, ligervis som de, der sagen anrør, self personlig var tilstede. Dersom och nogen bonde kiøbslaar med nogen borgere och blifver hannom derfore eller i andre maade skyldig, skal bunden vere plichtig at staa same borgere til rette til bytingit der, som same borgere hafver

[1] *K har tilskrevet i randen, men atter overstreget, følgende ændringsforslag til teksten:* hand skal reigse dele paa hannom til byetinget, oc fogden skal udnefne hannom af tinge to mend, som skulle vere hans varsel, oc samme tvo mend skulle atvare den, som paadelis, enten til hans sognekirke eller for hans brofiel; siden skal den, der paadeler, forfølge same dele med 3 ting, oc paa fierde ting skulle forskrefne tvo mend, som varsel hafve verit, møde tilstede oc vitne for fogden oc tingmendene, at de gafve den anden louglig varsel; der da den, der paadelis, icke vil rette for sig . . .

[2] *Således KAS; R:* dennom.

hiemme, och icke at skulle mue skiude sig til hans herritsting.

3. Sameledis skal det aldelis udi lige maade holdis med hves dele, som skal forfølgis emellom bønderne indbyrdis, och hvilken bonde som giør en anden fuldmechtige nogen dele at forfølge, da skal det och i lige maade for fulde holdis efter, som forskrefvit staar, och icke nogen derfore at afvisis, som hertil sked er.

4. Och ville vi denne skik och ordninge udi vore lande Fyen, Langeland och Tosing bode udi kiøbstederne och paa landsbierne saa aldelis holdit och fuldkommit hafve, bedendis och biudendis alle landsdommere, herritsfoggitter, birkefoggit[er], byfoggitter och alle andre, at de aldelis rette dennom efter denne vor skik och befallinge, saa frambt de icke ville stande derfore til rette.

656.

1573 2. juni. (Drotningborg.) *Åb. brev om udtagelse af stævninger til Viborg landsting.*

R: Jyske reg. 1, 131.
K: Koncept.
O: Trykt i Dske. mag. 6, 63 efter afskrift efter en original udfærdigelse.

Epterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis en part her udi vort land Nørre Jutland dennom understaar sielf at lade skrifve stefninger och dennom lader lese oc forkynde for hvem, de ville hafve stefnit til landstingit, uanset at de derom tilforn icke hafve tallit med landsdommeren och icke heller verit hoes landstingskrifveren, saa at nar sagen kommer udi rette til landstingit oc de ville hafve dom, hafver landsdommeren [tilforn][1] intet hørt af sagen, och icke ere heller forskrefne sager udi landstingbogen indtegnit, saa landsdommeren kunde vide, hvad sager der

[1] *Således KO.*

komme udi rette; da paa det slig uskickelighed maa afskaffis och forekommis,

1. ville vi alle oc hver serdelis, saa vel edle som uedle, strengeligen och alfvorligen forbudit hafve nogen stefninger epter denne dag udi saa maade at lade skrifve eller til landstingit framskicke, men hves stefninger nogen vil hafve i de sager, som til landstingit bør at ordelis, [1]de skule tage dennom af landsdommeren eller oc af landstingskrifveren och icke i andre maade.

2. Fordrister sig nogen heremod at giøre, skulle samme stefninger ingen macht hafve, och dend, som i saa maade stefner, skal vere forplicht at gifve dend, som stefnd vorder, sin kost och tering igien.

[1] *Således KO; R:* da skule de tage.

657.

1573 2. juni. (Drotningborg.) *Åb. brev om, at indbyggerne i Kongsbak herefter må beholde købstadret og frihed som andre borgere og indbyggere i Halland, indtil vi tilsige anderledes derom, dog således at de skulle holde til købs der i byen humle, stål, salt, klæde og anden vare, som de omkring boende bønder have behov, og sælge dem for et skelligt og lideligt køb; ligeledes skulle de holde ret mål, vægt, måde og alen og i deres købmandskab handle og sig forholde, som ret kan være.*

Skånske reg. 1, 36.

658.

1573 25. juni. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at det, da de jordegne bønder i Åkær len forhugge deres skove* (til uplicht), *torveføre en del af dem eller ødelægge dem på anden måde, og da de, når der er olden, tage lige mange svin ved os og kronen og andre lodsejere, som have fællig med dem, ind på deres forhuggede skove, hvorover der tit kommer klagemål for hos, herefter skal for-*

holdes således dermed, på det at skovene kunne fredes, at hine jordegne bønder skulle, når de behøve noget af deres skove til husbygning, plove, vogne, ildebrand eller anden nødtørft for deres gårde, tilsige vor lensmand på vort slot Åkær eller hans skovfoged derom, og han skal da udvise dem, hvad de kunne behøve (til skiellighed)*; gör nogen af dem herimod, skal vor lænsmand lade tale ham til med rette og straffe, som ved bör.*

Jyske reg. 1, 139.
Koncept.

659.

1573 6. juli. (Hald.) *Åb. brev til borgerne i Randers om at lade male i kongens mølle der i byen.*

Jyske tegn. 1, 90.

Vi forfare, hvorledis en part der udi byen dennom understaar at lade giøre udi deris huse handkverne at male maalt paa, tesligiste at lade bortføre til andre møllere uden byen, hves de hafve at lade male, och icke ville lade føre til vor mølle der udi byen liggindis, hvorofver same vor mølle tit och ofte staar leddig och intet fanger at mole. Ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude, at hves nogen af eder efter denne dag hafver at lade molle, enten rug eller malt, at i det lader mole paa vor mølle der udi byen och ingen anden steds, emeden och al dend stund same mølle er ferdig och holdis ved magt; saa frambt at dersom nogen befindis deremod at giøre, i da icke ville stande derfore til rette och straffis derofver som uliudige och de, vore brefve och befalinge icke achte ville.

660.

1573 19. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om forbud mod, at kronens bønder i Slagelse, Løve og Flakkebjærg herreder holde hestemøller eller andre små møller.*

Sæll. reg. 11, 52.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis vore undersotte bønderne udi Slaugelse herrit, Løfve herrit och Flackebergs herrit, som ligge och tiene til Andvorskouf closter, skulle en part hafve hestemøller och andre smaa skvatmøller, saa vore undersotte søge did med deris korn at lade male, och andre vore och kronens møller der ofver stande ledig och intet fange at male, och møllerne derfore icke kunde afstedkomme dend sedvanlige landgilde, som der orligen pleier af at gange, os och kronen til merkelig stor skade, da efterdi vi for ingen del ville lide eller tilstede, at vore och kronens bønder och tiennere skulle holde nogne saadanne møller, icke heller, at vore och kronens bønder och tiennere skulle lade male hos dennom, som same møller holder, och paa det vor och kronens landgilde och rettighed icke skal os blifve formindsket, hafve vi befallet hederlige mand her Bertel Severinsen, prior udi Andvorskouf closter, dermed at skulle hafve opseende, saa frambt hand icke vil stande derfore til rette. Forbiudendis derfore alle vore och kronens bønder och tiennere udi forskrefne tre herritter boendis, nogen saadanne hestemøller eller anden smaa møller at holde eller och hos dennom at lade male enten rug eller malt, men at i dermed søge til vore och kronens møller och icke anden steds, saa frambt i derfore icke ville tiltallis och straffis derofver, som ved bør.

661.

1573 20. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegiet for hollænderne på Amager af 1547 stæ. Margretæ virginis dag*[1].

Sæll. reg. 11, 53.

[1] *Trykt i uddrag i Danske kancelliregistranter 1535—50 s. 351—52.*

662.

1573 21. avg. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at borgemestre og rådmænd i København, til hvem intet*

er tillagt for deres befaling, herefter må opkræve 1 sk. af hver tønde dansk øl, som krøgere og krøgersker udtappe der i byen, og bruge pengene til eget bedste.

Sæll. reg. 11, 54.

663.

1573[1] *23. avg.* (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om forbud mod at opkøbe øksne hos kronens bønder i Sælland.*

Sæll. tegn. 12, 177—78.

Efterdi os forekomer, at kiøbmend och andre opkiøber hoes vore och kronnens bønder her udi vort land Sielland alle de øxen, der er at bekomme, saa at nar vi nogen til vort eget behof hafve ville, ere de af andre betingit, at vi da dennum icke kunde fange, da forbiude vi alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, kiøbmend och alle andre nogen øxen at kiøbe af vor och kronnens bønder her i landit, men hves øxen de hafve at selge och afhende, dennum skulle de unde vore leńsmend til vort egit behof. Findis nogen anden end vore lensmend at kiøbe nogen øxen af vor[e] och kronnens bønder, da skulle de hafve forbrøt same øxen och verdit, de derfor gafve, och bønderne derofver at straffis, som ved bør; dog skal det icke vere bønderne forbudit dieris øxen at drifve til almindelig markeder och der dennum at afhende for, hves de til dieris hussis ophold behøfve.

[1] *Brevet er i registranten dat. 1574, men det er indført mellem breve fra 1573.*

664.

1573 23. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om henlæggelse til Gredsted bro af de heste- og fæmarkeder, som have været afholdte i Ribe.*

R: Jyske reg. 1, 167—68.
K: Koncept.

Vi ere komne udi forfaringe, at udi de hestemarkeder [oc femarkeder][1], som hertil ere holdene for vor kiøpsted Ribe, skal vor och kronens rettighed med told och udi

[1] *Således K.*

andre maade møgit vere forkortit och underslagit, och efterdi vor tolder der samme steds det icke vare kand, bortdrifvis en stor part deraf ufortoldit. Da paa det at saadant maa forekommes, ville vi

1. at herefter aldelis ingen heste- eller femarkeder skal holdis for Ribe, men de skulle efter denne dag holdis och stande norden Gredsted bro.

2. Och skal vor tolder paa vore vegne upbere af heste och fe, saa møggit til market kommer, hves told och rettighed os deraf bør at hafve, och det føre til got regenskaf.

3. Findis nogen indlendiske eller udlendiske, som fører eller drifver heste eller fe til Ribe til markit eller och fordrifver vor told, da skal hand dermed hafve forbrut, hvad hand hafver med at fare, och dertil straffis, som ved bør.

665.

1573 31. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til vore og kronens, stiftsgodsets* (stiftens), *kloster-, prælate-, kannike-, vikarie-, kirke- og præstetjænere og bønder over alt Kallundborg, Holbæk, Dragsholm og Tryggevælde læn om, at vi straks agte at lade udruste nogle orlogsskibe og dertil behøve nogen fetalje; de skulle derfor hver mand give 1 tde. øl, $^1/_2$ tde. brød og $^1/_2$ skp. gryn og med det förste* (uden ald fortog) *fremføre det til vort slot København; lænsmændene skulle skrive dem for skatten, så at den rige hjælper den fattige.*

Sæll. tegn. 12, 183—84.

666.

1573 3. septbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Sælland om hundeholdet.*

Sæll. tegn. 12, 185.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis en part eblant

eder emod vor brefve och alfvorlig forbud[1], som vi tilforn hafve ladit udgaa, skulle holde mange hunde, som udløbe paa skofven och udi marken och der forjage diurene, der til met giør skade paa faar, lam och andit smaa kveg.

1. Da efter saadanne leilighed ville vi det saa strengeligen holdit hafve, at ingen af eder, ehvem som heldst i tiene eller tilhøre, skal efter denne dag holde flere hunde udi sin gaard end en, och same hund skal det enne fremmerste ben vere afhuggen ofven kneet.

2. Fordrister seg nogen mand til her emod at holde flere hunde end en, och det befindis, at same hund icke er lemmit, som forskrefvit staar, da skal hand hafve forbrot til os en guod ferdig staldoxe, om det er vor och kronens tiener; tiener hand och nogen af adelen eller andre, da skal hand i lige maade til sit herskaf vere forfaldit en ferdig oxe.

3. Och skal vore fogitter och lensmend hermet lade hafve flittig grandgifvelig opseende, saa at met aldelis ingen ses egiennum fingre, saa framt de icke vil stande os derforre til rette.

[1] *Åb. breve 1560 23. maj, 1566 31. juli, 1572 10. apr.*

667.

1573 3. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til forskellige købstæder i Sælland om straks at sende til København et antal knægte vel stafferede med gode værger og et antal bådsmænd af dem, som Peder Oxe, vor råd og hofmester, der efter vor befaling har mønstret dem, har kendt duelige, nemlig til Roskilde (70 knægte, 16 bådsmænd), Køge (80 knægte, 25 bådsmænd), Næstved (66 knægte), Holbæk (35 knægte), Kallundborg (30 knægte) og Slagelse (70 knægte); vor admiral Peder Munk skal give dem videre besked.*

Sæll. tegn. 12, 185.

668.

1573 5. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemester, rådmænd og byfoged i København og Helsingør om, at borgerne der kun må holde hunde, når disse holdes bundne.*

Sæll. tegn. 12, 186.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 606.

Vi komme udi forfaring, at borgere och indbyggere der udi byen skulle holde mange hunde, som løbe løse, och en part løbe udaf byen udi marken och skofvene der omkring, forjager vildit udi vor vildbane och giør fattigt folk der omkring skade paa dieris faar, lam och andit smaa kveg. Ti bede vi eder och alfvorlig befaler, at i strax uforsømmeligen lader aflegge och omkomme alle de hunde, som borgerne hafve der udi byen, och tilsiger ald menigheden, at de aldelis ingen hunde herefter holder, saa framt de icke ville lide straf derfor; men dersom nogen vil holde en staldhund udi sin gaard, dend skal hand lade holde bunden, saa dend icke kommer løs. Findis det, at i her udi er forsømmeligen och denne vor befaling icke fuldgiør, och nogen hunde herefter holdis der udi byen, som icke er bunden, som forskrefvit staar, daa ville vi eder derfore lade tiltale, och skulle i stande os til rette. Sameledis skal och en part af de blegekvinder der for byen i lige maade holde hunde, som och løbe løse och giør skade; ti bede vi eder och ville, at i ochsaa giør dend forordning, at same kvinder aldelis ingen hunde holder, uden de ere saa sterke bunden, at de icke komme løse; findis andit, da ville vi vide det hos eder, och i udi lige maade skal stande os derforre til rette.

669.

1573 11. septbr. (Krogen.) *Åb. brev om takst, hvorefter kongens hofsinder skulle betale for sit ophold i Helsingør.*

Sæll. tegn. 12, 190.

Efterdi vi hafve befalit vor hofmarskalk met vor hofsinder och nogen andre vore undersotte af addele her udi rigit paa nogen tid udi vor køpsted Helsingør at skulle fortøfve, och paa det at vor hofsindre och addel mue bekomme redelig underholding for dieris pendinge, och borgere och bønderne udi lige maade mue blifve betalit for, hvis tilføris och hos denum forteris, saa al tingist maa gange ligeligen til, da hafve vi giort en skik och ordning derpaa, hvorledis dermed holdis skal, hvilken vi under høgeste pen och straf alfvorligen ville fuldkommit hafve.

1. Først skal gifvis for hver tønne hafre 1 mark, for 1 skp. hafre 8 alb., for 1 got les høe 1 mark, for 1 got les halm 8 sk., en guod trav hafre 5 sk., for it moltid mad foruden øllit 1 $^1/_2$ sk., och skal der gifvis for en tønne gemen øl 1 $^1/_2$ mark, for hø och strøelse paa en klipper nat och dag 1 $^1/_2$ sk, alt beregnit efter, som mønten nu er omsat.

2. Sameledis ville vi, at hves bønderne udføre, skulle de selge och afhende, som her efter følger: for en guod oxe skal gifvis 4 enkende daller eller 2 mrk. danske for hver daller, for 1 got lamb 12 sk., en guod gaas 3 sk., et par høns 2 sk., en snes eg 2 sk., en otting smør 5 mark, och skal hver enkende daller annammis och udgifvis for 2 mrk., som mønten nu er omsat.

3. Och paa det bønderne her omkring boendis skulle giøre tilføring hid til byen, skal Jørgen Munk, vor mand, tiener och embitsmand her same steds, giøre dend forordning, at fire sogner giøre tilføring hver uge, och hves der udføris, skal aldeniste selgis til denum, som vor[e] hofsinder ligge til herbergis, och icke til nogen anden her udi byen. Och de, som udføre, skulle lade dieris nafn antegne hos stadsskrifveren, saa och de, som med denum kiøbindis vorder.

4. Her met ville vi udi saa maade, som forskrefvit staar, strengeligen och alfvorligen holdit hafve, och dersom nogen heremod giør, ville vi derofver lade straffe, som ved bøer.

670.

1573 21. septbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, over alt riget om, at der tilkommer os at betale en stor sum penge til det fremmede krigsfolk, som har tjænt os i den forgangne krig, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os en almindelig skat og landehjælp af dem, som skal være ude inden juledag förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 12, 193—4.

[1] *Skattens störrelse og regler om fritagelse og opkrævning bestemmes som i åb. brev 1571 23. avg. (no. 583).*

671.

1573 23. septbr. (Koldinghus.) *Missive til tolderne i Helsingør og Nyborg om, at vi igen have opgivet den arrest*[1] *på de skibe, som have hjemme til Rostok eller have Rostokker gods inde; når disse have fornöjet dem for told, lastepenge og anden rettighed, som tilkommer os, skulle de lade dem passere.*

Sæll. tegn. 12, 197.
Original udfærdigelse i Kallundborg bys breve.

[1] *Missive 1573 26. maj (no. 648).*

672.

1573 23. septbr. (Koldinghus.) *Missive til borgemestre og rådmænd i købstæderne ved søsiden om at lade forkynde for vore undersåtter der i byerne, at vi igen have opgivet vort forbud*[1] *mod, at de handle med de Rostokker.*

Sæll. tegn. 12, 196.

[1] *Missive 1573 26. maj (no. 647).*

673.

1573 23. septbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til købstædmænd og bønder i Låland og Falster om ophævelse af forbuddet*[1] *mod at göre tilførsel til eller bruge købmandskab på Rostok.*

Fynske og smål. tegn. 1, 278.

[1] *Åb. brev 1573 27. maj.*

674.

1573 1. oktbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om forbud mod fiskeri i åer og bække i Kolding, Skodborg, Skanderborg, Åkær, Dronningborg og Silkeborg læne.*

Jyske tegn. 1, 106.

Efterdi vi komme udi forfaringe, at der skal findis mange ennemerkers aar oc becke udi N. len, som vor oc kronens grund paa begge sider paaløber, oc ingen uden kronen, capittel udi Ribe oc kirken hafver paaløb eller oc lod oc del der udi, men hører os alene til, des uanset fordrister sig mange bønder til udi samme aar oc becker, som er vor fri endel, at fiske ørreder oc anden smaa fisk, hvilket vi icke ville hafve eller efter denne dag lide eller tilstede.

1. Ti ville vi hermed strengeligen hafve forbudet alle bønder oc almue, ehvem som heldst i tienne eller tilhøre, nogen fiskeri, lidet eller møggit, at bruge enten efter ørrider eller anden fisk udi forskrefne aar oc becker met ruser, kuber, tene eller i nogen anden maade.

2. Blifver nogen herofver begrebet, eller det kand bevises hannom ofver, da skal hand derfore straffes som for anden tiufveri, hvorfore vi bede oc strengeligen biude oc befale vor lensmand her paa vort slot N., at hand hermet hafver flitig indseende, at ingen heremod giør.

3. Dersom det befindis, at nogen sig heremod forgriber, och hand icke straffer derofver, eller oc hand ser met nogen egiennom fingre, eller herudi er forsømmelse,

ville vi det vide hoes hannom, oc skal hand da vere pligtig at stande os til rette derfore.

675.

1573 2. oktbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om, at de markeder, som af arilds tid have været holdte ved Vestervig kloster, og hvortil mange fra de omliggende købstæder og herreder have søgt, og på hvis henlæggelse til Tisted vore undersåtter i denne by for nogen tid siden have fået brev, atter må holdes ved Vestervig kloster tre dage efter Tisted markeder, som også skulle blive ved magt efter det derom udstedte brev, eftersom vi have erfaret, at hine markeder ere blevne holdte der af gammel tid og ere blevne stadfæstede af nogle af Danmarks afdøde* (framfarne) *konger, og at det har været til stor skade og brøst for købstæderne Lemvig og Nykøbing i Mors, at de bleve afskaffede og ikke holdte efter gammel sædvane, dog med forbehold af vor og kronens rettighed med sagefald og i anden måde og af vor ret til at forandre hine markeder, hvis vi komme i erfaring, at de holdes vore undersåtter til hinder, skade eller forfang*[1].

Jyske tegn. 1, 106—7.

[1] *I overskriften til brevet står, at det er blevet erhvervet af Preben Gyldenstjærne, lænsmand på Vestervig kloster.*

676.

1573 3. novbr. (Koldinghus.) *Åb. brev om offenlig vejning i Ålborg af de varer, som indføres eller udføres og skulle vejes på stor vægt.*

Jyske reg. 1, 192.

Borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Olborg hafve underdanigst ladit gifve os til kiende, at de nogen tid siden forleden efter vor befaling hafve paa byens bekostning ladet der samme steds bygge och opsette it veigerehus med vegt och anden tilbehøring, hvorudi fremmede kiøpmend saa vel som vore egne undersotte

kunde lade veige hves gods, som enten ind- eller udskibis der for byen; och beklage de, at der skal vere mange borgere der udi byen, som sielf holde store vegte i deris huse, saa at minste parten føris til veigerehusit at veiges, hvorofver er at formode, at udi fremtiden atskiellige uraad och klage kand komme. Da efter slig leilighed och paa det fremmede saa vel som vore undersotte icke skulle hafve dennom at beklage, at de med nogen falsk eller uret vegt skulle besveris, och at al ting dermed maa gange christeligen och ret til, saa och paa det byen icke skal hafve giort saadan bekostning til forgefvis, ville vi det saa endeligen hafve holdet,

1. at alle de vare, som der for byen enten ind- eller udføris och skal veiges met stor vegt, de skulle føris til det veigerehus, som borgemestere och raadmend hafve ladit bygge, och der veiges; och derfor skal gifvis en skiellig och lidelig veigereløn, som anden steds sedvanligt er.

2. Och ville vi hermed strengeligen hafve forbødit alle vore borgere och undersotte udi Olborg, at aldelis ingen skulle hafve eller bruge nogen store vegt i deris hus, men al[e]ne besmervegt.

3. Findis nogen heremod at giøre och nogen stor vegt i deris huse at bruge, da skulle de derfore delis, tiltalis och straffis, som ved bør.

4. Der emod skulle borgemestere och raadmend vere fortenkt al tid at holde en ret vegt vel ferdig och ved guod macht, saa ingen klage derofver kommer, saa frambt de icke ville stande os til rette.

677.

1573 4. decbr. (Frederiksborg.) *Instruks for Kristen Munk som embedsmand på Visborg på Gulland.*

Skånske reg. 1, 45—47.

1. Først at efterdi at almuen der paa landet hafver tilforn aftingit med lensmendenne for herregesteri och gifver derfore til os och kronen aarligen vid 20 skippund smeltit tallie, da skal hand samme tallie herefter ochsaa opbere os til beste och forskonne almuen med samme gesteri.

2. Som almuen och lader beklage dennom, at de besveris af slottens slachter met paabødelamb paa hves kiøer, som de skulle yde paa slottit, och at sligt sker mere under tiden efter vild och venskaf end efter, som ret er, derfore skal det blifve vid dend skik, at landfogeden skal til sancti Hans dag lade anamme hves kiøer, som almuen er skyldig at udgifve til slottit och dennom lade udsette paa holmenne eller anden steds udi goed gresbed indtil emod slachtertiden och dermed lade almuen vere forskonit med slig nøi paalegge.

3. Skal och Chresten Munk hafve god opseende med ildebrand der paa slottit, at dend icke brugis unyttеligen, saa at hand icke besverer almuen mere end med tvende gange ved om aarit, som beløber mere end 4000 les ved.

4. Efterdi at vor afvelsgaard nu brugis och drifvis med mere flid os til beste end tilforn, derfore skal Christen Munk hafve opseende, at hves arbeide, som almuen plichtige ere at giøre til vor aufvelsgaard, at det icke brugis anden steds end til vort behof, och hvem hermed forlent er fran slottit, skal leggis under slottit egien, och dersom samme rettighed blifver formindsket eller ses ofver med nogen, da skal Chresten Munk staa til rette derfore.

5. Item om de slachterskind, som almuen en tid lang hafver udgifvit til slotsfogeden, for at hand skulle lade slachte for dennom, och almuen lige vel derofver er blefven besverit, dermed skal Chresten Munk saa holde, at hand skal lade opbere samme slachterskind paa vore

vegne och lade giøre dennom udi pendinge och leie der folk fore udi slachterhusit och, hves ofver blifver af samme pendinge, at giøre regenskaf fore os til beste. Och hermed skal almuen paa landit eller deris folk och tiuende icke udi nogre maade videre besveris eller tagis och føris til slottit, som tilforn sket er.

6. Skal Christen Munk och hafve indseende, at hves pendinge, som falder udi de fattiges blok der ofver alt landit, at de icke blifver uddelte til andre end til de fattige hver udi sit sogen.

7. Icke skal hand heller tilstede nogen at drage eller løbe om landit at trygle, betle eller stielle fran almuen; hvor som slige findis at vere uddragen paa landit uden forlof, da skal hand dennom lade føre til slottit och straffe derfore, efter som gammelt hafver verit.

8. Skal och Chresten Munk hafve indseende med alle kirkers och prestegaards skoufve, saa at aldelis intet huggis udi dennom enten af presten eller kirkevergerne hverken til deris ved eller andit tømmer at bortselge uden aldeniste til kirkernis och presternis gaardes bygning och presternis ildebrand.

9. Sammeledis skal och Chresten Munk aarligen lade fornøige superintendenten der paa Gotland 300 mark gulands udi pendinge och vare, och hves hand icke allerede hafver fangit saa møggit udi dette aar, det skal Chresten Munk hannom fornøige.

10. Item hves gammelt forrustit och ubrugeligt jernkøt, som der er paa slottit, skal och Chresten Munk saa foraarit forsende hid neder til vort slot Kiøpnehafn saa klart register.

11. Skal och Chresten Munk hafve god och flittig opseende til byens befestning och hafv[n]en der udi Visbye, saa borgemestere, raad och borgere dennom holder ved god hefd och macht udi alle maade, sammedis at borge-

mestere, raad och menighed holder deris røstninge, hver efter som hand er taxerit fore, ferdige udi alle maade, och at de en gang hvert aar lader dennom mustre af hannom, naar hand dennom tilsiger.

12. Dersom Chresten Munk findis her udi forsømmelig, da skal hand[1] staa os derfore til rette.

[1] *R tilf.:* hand.

678.

1573 21. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Slangerup købstads privilegier.* (Dog ville vi os och vore efterkommere, konninger i Danmark, forbeholdit hafve dend skouf, som ligger til Slangerup, hvormed de eller deris efterkommere intet skulle dennom befatte i nogre maade, och skulle vore undersotte i Slangerup aldelis intet understaa dennom at skiude paa nogen de omkring liggendis skoufve eller eigendomme. Och dersom borgemestere och raadmend findis at dølie eller se egiennem fingre med nogen deris medborgere eller andre der udi byen, som fordrister sig til at skiude, skulle de dermed hafve forbrot forskrefne deris friheder och previlegier.)

Sæll. reg. 11, 81.
Original udfærdigelse i Slangerup bys breve.

679.

1573 21. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Fredriksborg birk om, at vi have ladet det birketing, som her til dags har ligget for vort slot Fredriksborg*[1], *for nogle årsagers og lejligheds skyld flytte til Slangerup.*

Sæll. tegn. 12, 216.

[1] *Åb. brev 1562 18. febr.*

680.

1573 21. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til borgemestre, rådmænd og menige borgere i Slangerup om inden*

fire år at opføre købstadbygninger på deres byggegrunde.

Sæll. tegn. 12, 216—17.

Eftersom vi af synderlig gunst och naade, hvormet vi eder vore menige undersotte udi Slangerup ere bevogne, hafve bevilgit och tillat, at i udi 10 nest efterkommende sambfelde aar mue blifve forskonit for ald skat och landhielp til os och kronen at udgifve, sameledis icke aldeniste confirmerit och stadfest, hves privilegier eder af franfarne konger udi Danmark unt och gifne ere, men denum och met fast ydermere friheder forbedrit och formerit[1], da efterdi vi eder saadane naade och friheder udi denne mening unt och bevilgit hafve, at vi gierne saa, at vor kiøpsted Slangerup met guod kiøpstedsbygning och vore undersotte der same steds paa dieris neringe och bieringe kunde forfremmis och forbedris, da bede vi eder alle, som hafve nogen gaarde eller byggested der udi byen, och hver serdelis strengeligen biude, at i retter eder efter udi samme gaarde och paa forskrefne bygsteder at føre guod kiøpstedsbygninge inden fire sambfelde aar nest efter dette vort obne brefs datum regnindis. Findis nogen her udinden forsømelige och icke inden forskrefne bestimpte tid fører saadanne guod kiøpstedsbygning paa dieris gaarde och byggesteder efter, som forskrefvit staar, da skulle de same gaarde och byggesteder hafve forbrot halfparten til kronen och halfparten til byen.

Åb. brev 1573 21. decbr. (no. 681).

681.

1573 21. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod landkøb til skade for Slangerup by.*

Sæll. tegn. 12, 217—18.

Efterdi borgemestere, raadmend och menige borgere vilii vor kiøpsted Slangerup hafve underdanigst ladit gifve til kiende, hvorledis paa lantsbyerne der nest omkring

liggindis skulle vere en part bode prester, bønder, pebbersvenne och andre, som denum understaar emod forbud[1] at giøre landekiøb och indkiøbe klede, salt, homble, staal och andre kiøbmandsvare och det egien til forprang med alne, maade och vecht bortselger och afhender; sameledis skulle de och fordriste denum til at indkiøbe korn och det udskiber och lader løbe ind for vore kiøpsteder Helsingøer, Kiøpnehafn och ander steds och det der afhender; desligiste skulle en part prester och bønder indkiøbe korn och det egien afhender for homble, salt, klede och anden del, hves de behøfve, til denum, som med skibe indkomme udi Isefiord; udi lige maade skulle och en part, som indkomme met dieris skibe udi Isefiord, bruge dieris handel och vandel met alne, maade och vegt, hvilkit vore undersotte udi Slangerup beklage at vere emod dieris gamble privilegier och friheder, som denum af fremfarne konger udi Danmark naadeligen unte och gifne ere, saa och denum paa dieris neringe och bieringe til merkelig hinder, skade och afbrek,

1. da ville vi same landekiøb och uloglige handel och kiøpmandskaf aldelis efter denne dag hafve afskaffit, forbiudindis alle prester, bønder, pebbersvenne och alle andre, ehvo de heldst ere eller vere kunde, som boe udi omkring liggindis sogner och byer ved vor kiøpsted Slangerup, herefter at bruge landekiøb eller nogen kiøbmandsvare at indkiøbe, det vere sig homble, salt, staal eller anden del, och det til forprang egien selge och afhende.

2. Sameledis skal det och strengeligen vere forforbuddit alle indlendiske och udlendiske, som med skibe indkomme udi Isefiord, nogen vandel eller kiøbmandskaf med alne, maade eller vegt at mue bruge med prester och bønder til forprang.

3. Understaar sig nogen heremod at giøre, da

[1] *Reces 1558 § 33.*

skulle de hafve forbrot, hves de hafve met at fare, halfparten til kronen och halfparten til byen, och tilmet straffis derofver, som ved bør; dog skal det vere denum frit fore efter recessen[1] at mue til dieris huse, bøgninge, vogne, ploge, ildebrand och notturft kiøbe tømmer och vid af denum, som met skibe indføre, sameledis dieris sedekorn och brødkorn och hves de behøfve til dieris landgille och husis ophold.

[1] *Reces 1558 § 64.*

682.

1574 12. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgerne i Væ, som have berettet, at Åhus borgere formene dem at købslå i Åhus om salt og andet, hvad de have fornøden, og som have bevist for os med kong Hanses brev*[1]*, at det var dem tilladt at købslå med fremmede købmænd i Åhus om det, som de have fornøden, herefter som tilforn må købslå i Åhus efter deres privilegiers lydelse.*

Skånske reg. 1, 59—60.

[1] *Af 1503 1. avg., se Handl. rörande Skandinaviens historia 35, 473.*

683.

1574 15. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på borgemester og råds vedtægt i Helsingør om beregning af husleje efter møntens forandring.*

R: Sæll. reg. 11, 89—90.
A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.
Trykt i uddrag efter R i Årsber. fra Gehark. 3 tillæg s. 55.

Efterdi nu, siden mønten er blefven omsat[1], hafver sig tildragit uenighed udi vor kiøbsted Helsingøer emellom kirkevergerne[2], hospitalens forstandere och andre borgere der udi byen, som hafve huse, gaarde, jorder eller boeder at udleie, och dennom, som samme [3]gaarde, huse, jorder och jordsmoner udi leie hafver, af dend orsage, at hvor tilforn hafver verit udgifvit udi husleie tre mark, som til-

[1] *Åb. brev 1573 16. juni.*
[2] *A:* kirkevergen.
[3] *A:* huse, gaarde, jordsmon och boder udi.

forn gik, beger dend nu, som jorddrot er, och 3 mrk. efter, som mønten nu gaar och er omsat, da efterdi borgemestere, raad och menige borgere samme steds paa vor naadigst[e] bevillinge møggit fattigt folk samme steds til beste, som icke hafver nogen stor neringe, at de kunde formaa at besveris med stoer husleie, hafve giort en skik och ordning der i byen, at hvor tilforn hafver verit upborit i aarlig husleie 3 mrk. for en daler, som tilforn gik, derfore skal efter denne dag icke ydermere upberis end en enkinde daler eller to mrk., som mønten nu er omsat, hafve vi . . . samtykt och stadfest . . . samme ordning och handel, *og den, som udgiver eller annammer mere husleje eller jordskyld, end som forskrevet står, skal stå til rette og undgælde som den, der ikke vil agte vore breve og befalinger.*

684.

1574 16. jan. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Kristian III.s brev af 1550 st. Laurentii dag*[1] *(10. avg.) om den skibsfart, som bønderne på Møn må bruge.*

Sæll. reg. 11, 91–92.

[1] *Trykt i Dske. kancelliregistranter 1535—50, 449.*

685.

1574 24. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vi have erfaret, at der på foråret kan ventes nogle fremmede orlogsskibe i søen, og at vi, om vi end ikke stå i uenighed med nogen, dog, på det vore riger ikke skulle blive overraskede eller lide skade, have anset for godt at udruste vor orlogsflåde, og da der dertil behov göres en stor hob fetalje, have vore Danmarkes riges råder bevilget os en madskat af dem således, at hver 10 bønder skulle lægges i læg og give 2½ side flæsk, 2½ fårekrop, 5 gåsekroppe, 1 otting smör, 1 fdg. gryn, 2½ td. brød, 10 tdr. øl og*

hver 20 mænd 1 okse; den rige skal hjælpe den fattige, og skatten skal være ude og sendt til vort slot København, fra Sælland og Skåne til förstkommende midfaste[1], *fra Jylland og Fyn til påske*[2].

Sæll. tegn. 12, 224.

[1] *18. mars.*

[2] *Opkrævning og fritagelse som i åb. brev 1565 28. septbr.*

686.

1574 28. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Roskilde kapitels og borgemestre og råd i Roskilde, deres vedtægt om beregning af husleje og jordskyld efter møntens forandring.*

Sæll. reg. 11, 98—99.

Efterdi vi forfare, at nu, siden mønten er blefven omsat[1], hafver sig tildraget uenighed emellom borgerne, som huse, gaarde, jorder eller boder paa vor och kronens, saa och paa capittels, kirkens och hospitals vegne der same steds udleiet hafver, af denne orsage, at hvor tilforn hafver verit udgifven udi husleie eller jordskyld 3 mrk., som tilforn gik, begieris udi lige maade 3 mrk., saa och hvor tilforn udgafs 1 sk. grot udi husleie, begieris nu 9 sk. efter, som mønten nu gaar och er omsat, och hederlige capittel udi Roskilde domkirke med borgemestere, raadmend och menige borgere der same steds derfore paa vor naadigst bevillinge møggit fattigt folk til beste, som icke kunde formaa stor husleie eller jordskyld at udgifve, nu hafver der udi byen giort saadan en skik och ordning, at hvor tilforn udi aarlige leie och skyld hafver verit oppeborit 3 mrk. for en daller, som tilforn gik, derfore skal efter denne dag icke ydermere opberis end en enkinde daller eller to mrk., som mønten nu er omsat, ooch for hver sk. grot, som tilforn udgafs udi husleie, skal ooch icke oppeberis mere end 6 sk., efter som mønten nu

[1] *Åb. brev 1573 16. juni.*

er omsat, da hafve vi ... sambtøkt och stadfest ... same skik och ordning, ... saa at der skal efter denne dag udi saadanne leie och skyld hverken til os och kronen, capittel, kirken eller hospitallit ydermere opberis end, som forskrefne deris skik och ordning derom udviser.

687.

1574 28. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at sognene i Sællands stift, som ligge købstæderne på to mil nær, i henhold til ordinansen skulle have degne fra skolerne der.*

R: Sæll. reg. 11, 99—100.

O: Trykt efter original udfærdigelse i Dske. mag. 6, 191—92 og derefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 222–24.

Efterdi vi kome udi forfaringe, hvorledis her[1] udi Siellands stigt skal findis mange sededegne, som hafve bekommit sogner, siden ordinantzen er udgangit, hvilke sogner der burde efter ordinantzen at hafve deris degne af skole[rne][2], hvorofver fattige peblinge och skollebørn frantagis[3] dend hielp, dennom i saa maade efter ordinantzen til deris underholdinge er bevilgit och tillagd, da paa det ordinantzen[4] udi de och andre maade maa fuldkommeligen blifve holdit och efterkommit, ville vi dermed saa alfvorligen holdit hafve,

1. at alle sogner her udi Siellands stigt, som ligge paa to mile ner nogen kiøbsted, skulle hafve deris degne af skollen, och menige sognemend udi same sogner at skulle vere forplicht at gifve och fornøige dennom och ingen anden dend sedvanlige degnerente, der pleier och bør af at gange efter ordinantzens liudelse.

2. Och hvor som alrede findis sededegne at vere tilskicked til nogen sogner, siden ordinantzen blef udgifvit, de skulle udi deris lifstid beholde same sogner; dog skulle de aarligen gifve deraf til neste skole, fattige peblinge

[1] *O forbig.:* her.

[2] *Således O; R:* skolen.

[3] *O:* fortages.

[4] *Kirkeord. 1539 bl. LXXI.*

til hielp, dend fierde eller dend fembte part af deris degnerente efter, som de derom med superintendenten kunde til ens vorde; och naar same degne dør och afgaar, som saadanne sogner nu hafve, da skal egien tilskickes peblinge af neste skole, som skulle vere degne til same sogner efter ordinantzen.

3. Och skal superintendenten her udi Siellands stigt, dend som nu er eller herefter kommendis vorder, hafve flitig indseende med, at al tingist hermed saa i alle mode holdis och efterkommis.

4. Bedendis och biudendis menige sognemend, at i retter eder efter at anamme de personer, som eder udi saa maade efter ordinantzen blifve tilskicked at vere degne til eders sognekirker, och dennom holde for eders rette sognedegne, och at i dennom til gode rede gifver och fornøiger, hves degnerente i efter ordinantzen pleie och plichtige ere at udgifve, och derpaa ingen hinder eller forfang giører dennom udi nogre maade, saa frambt i der fore icke ville stande til rette.

688.

1574 28. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at præster og degne i Sællands stift skulle være nærmest til at få kirkejorder i fæste.*

R: Sæll. reg. 11, 100.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i gl. kgl. saml. 3667 8° i det kongelige bibliotek i København.

Trykt efter A i oversættelse i Ny kirkehist. saml. 4, 390.

Efterdi vi kome udi forfaringe, hvorledis en part sogneprester och sededegne paa landsbyerne her udi Siellands stigt dennom skulle beklage, at de hafve føie jord at bruge til deris prestegaarde och degnebolig[e], och derfore underdanigst ere begierendis, at naar nogen kirkejorder blifve ledige, at de da for nogen anden motte vere dennom nest for aarlige landgilde och afgift, som der bør af at gange, da efterdi vi gierne ser, at de sogne-

prester och sededegne, som icke noksom med tilbørlige rente och underholdinge ere forsørgit, mue blifve forfremmit, hafve vi . . . unt och tillat, . . . at, hvor nogen sogneprester eller sededegne findis, som ere brøstholdne och hafve ringe jord at bruge, mue och skulle de, naar nogen kirkejorder[1] falder och blifver ledige, dennom for nogen anden bekomme, nyde, bruge och beholde uden indfestning, och skulle de vere forplicht deraf til gode rede aarligen at udgifve til kirken hves landgilde och afgift, som af same jorder pleier och met rette bør at gange[2]; dog skal med same kirkejorder aldelis intet handlis emod recessen[3], men dend i alle maade hermed vere uforkrenkit.

[1] *A:* kirkejord.
[2] *A:* afgange.
[3] *Reces 1558 § 41.*

689.

1574 31. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at de, som have fæstet kongekorntienden i Fredriksborg, Krogens og Hörsholms læn, må betale deres afgift i penge.*

Sæll. reg. 11, 101.

Eftersom vi nogen tid forleden hafve ladit bortfeste kirkens saa vel som vor och kronens part af korntienden af de sogner her udi Frederiksborg, Krogens og Hørsholm len, dog at deraf aarligen skulle gifves korn til afgift, da efterdi vi forfare, at de, som hafve fest kirkens part af same tiende, ere ofverbødige at ville gifve penninge for hves korn, de deraf skulle gifve til afgift efter, som kornit kunde gielde och billigt och ret kunde vere, da hafve vi bevilgit och tillat . . ., at de, som same kirkens part af korntienden her udi Frederiksborg, Krogens och Hørsholms lene fest hafver, mue derfore aarligen gifve penninge for hves korn, de skulle gifve deraf til afgift, dog at de skulle gifve for hver lest rug 36 daller, for hver lest byg 42 daller, som er en daller for hver tønne, och for hverre

tønne hafre $^1/_2$ gamel daller, hvilke penninge de betimen och til gode rede skulle aarligen yde och fornøige kirkevergerne udi de sogner, som de same tiender opbere.

690.

1574 13. febr. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne over alt riget med motivering som i åb. brev 1574 24. jan. (no. 685) om til orlogsskibene enten af indbyggerne, som have været brugte til søs, eller andre, som sejle for hyre, at sende bådsmænd, som kunne være tilstede i København 21. mars; vi ville give dem månedssold lige ved andre fremmede*[1].

Sæll. tegn. 12, 233—34.

[1] *Liste over de udskrevne bådsmænd findes i tillæg.*

691.

1574 17. febr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, hvem de end tjæne, om, at alle vogne skulle have samme bredde som de jyske vogne.*

Sæll. tegn. 12, 237.

Trykt herefter hos O Nielsen. Københavns diplomatar. 4, 608.

Vi komme udi forfaringe, at veiene alle vegne her udi vort land Sieland skulle vere møgit smalle mere en udi andre vore lande, saa at naar vi enten sielf eller andre vore undersotte skulle reigse her egenum landit, kunde de uden stuor besverlighed icke fremkomme, och hafve vi derforre for got anset, at alle veiene her udi landit forvidis och giøris efter det muster, vi N. vor mand [och] tiener[1] hafver tilskickit.

1. Bedindis eder alle och hver serdelis strengeligen dbiude, at i retter eder efter nu inden sanctorum Philippi coch Jacobi først komindis at giøre eders vognereder saa cbrede som judske vog[n]e och efter det muster, vi forskrefne vor lensmand hafve tilskickit, tisligiste at i for-

[1] *Lænsmanden i lænet, se missive s. d. a. st. 237—38.*

vider vegenne derefter, saa de och eders vogne kunde hafve en brede.

2. Dersom och nogen efter sanctorum Philippi och Jacobi dag først komindis findis at bruge nogen vogne, som icke ere giort efter det muster, som forskrefvit staar, da skal hand it got par øxen til hans herskaf hafve forbrot, och skulle vore lensmend alfvorligen och strengeligen derofver holde, saa frompt de icke derforre vil stande til rette, och i lige maade hafve indseende hver udi sit len och hvor unde veie och becke ere, at der giøris stenbroer ofver, saa dend veifarinde mand uden fare eller nogen forhindring kand framkomme.

692.

1574 3. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til vore og kronens bønder i Sølvitsborg og Lykå* (Lyckov) *læn om, at det, da vore og kronens skove der i lænene ilde medfares og forhugges, så at tømmer, som vi måtte behøve til vore orlogsskibes eller anden bygning, skal være ilde til fangs, fordi de ikke alene selv forhugge og bortsælge det, men også tilstede* (och indhimbler) *adelens tjænere, præstetjænere og andre at ophugge det, forbydes dem og enhver at hugge i skovene, uden det bliver dem udvist* (forvist) *af lænsmændene eller skovfogderne, som have skoven i befaling; disse skulle udvise dem den hjælp, de skulle have til bygningstømmer eller ildebrand, således som det er sædvanligt andet steds i riget; hugger nogen uden forlov, skal han derfor deles, tiltales og straffes, som ved bör.*

Skånske tegn. 1, 27.

693.

1574 7. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til herredsfogden og tinghøringerne i Øster herred i Bleking med pålæg om, at de, da det skal gå uskikkelig til der i*

herredet med at holde ting, således at der kun holdes ting nogle få gange om året, skulle sidde ting hver fjortende dag, hvis de ikke, når deres forsömmelse findes her i, ville stå derfor til rette.

Skånske reg. 1, 63.

694.

1574 8. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Låland, hvem de end tjæne, om hundeholdet*[1].

Fynske og smål. tegn. 1, 280.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1573 3. septbr. (no. 666) på det nær, at der ikke henvises til ældre påbud; forbuddets formål er at frede kongens vildtbane og forekomme bøndernes egen skade, og tilsynet pålægges lænsmændene.*

695.

1574 10. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om kurs på de nye nederlandske daler.*

Sæll. tegn. 12, 249.

Efterdi vi komme udi forfaring, at de ny nederlendiske daller skulle vere møgit gangbar icke aldeniste her i vort rige Danmark men ochsaa i vort rige Norge och indføris af nederlendiske kiøpmend af dend orsage, at de denum her i rigit kunde yde och udgifve høgre end uden lands och en[d] de verd ere, hvorofver nu icke erre ret mange guode daler til fangs, da efterdi same ny nederlendiske daler icke ere saa guode, [som] de hertil ere fore udgifven, och ere ochsaa uden lands forboden,

1. ville vi, at same ny nederlendiske daller saa vel udi vort rige Norge som her udi Danmark herefter icke skulle opberis udi kiøb, saal och i andre maade høgre en[d] $1\,^1/_2$ mrk., som er 24 sk. efter, som mønten er nu omsat.

2. Findis nogen anten af vore egne undersotte eller andre fremmede kiøpmend, som understaar sig heremod forskrefne ny nederlendiske daler høigre at opbere eller udgifve end, som forskrefvit staar, da skulle de derforre

tiltalis och straffis som de, vore brefve och befaling icke acte ville, och hafve forbrot, hvis de hafve met at fare.

3. Bedindis och biudindis vore fogitter, embitsmend, borgemestere, raadmend och alle andre, at i strengeligen och alfvorligen holder herofver och hafver flittig opseende, at same vort bref i alle maade blifver efterkommit, saa frompt i icke derfore vil stande os til rette.

696.

1574 30. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod, at nogen, der ikke har lod og del i den skov, som ligger til Opnøre by i Halmstad herred, og nu skal være ilde medfaren og forhugget, hugger i den; hvis nogen bliver påtruffet* (betredt) *dermed, skal han deles og tiltales som for andre stjålne koster.*

Skånske tegn. 1, 26.

697.

1574 1. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kongens og kronens bønder i Varberg læn om begrænsning i deres ret til at bygge skibe og udføre tømmer.*

Skånske reg. 1, 67.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis en part der udi lenit understaar dennom at bygge store skibe och udføre større tømmer end, som af gammel tid sket er, hvorofver skoufvenne møggit uplichtigen forhuggis och ødeleggis, da ville vi herefter dermed saa alvorligen holdit hafve:

1. at ingen af vore och kronens bønder och tiennere der udi lenit skulle efter denne dag bøgge støre skibe end paa 12 alne køel efter gammel sedvanne och icke heller at skulle udføre større tømmer[1] end, som af arrilds sked er.

2. Findes nogen heremod at giøre, skulle de hafve

[1] *Åb. brev 1567 30. apr.*

forbrot, hves de hafve med at fare och straffis derofver, som ved bør.

698.

1574 1. apr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og råd i Halmstad om, at Varberg by, som blev erobret* (forøfrit) *i den forgangne fejde af rigens fjender og da mistede sine privilegie[breve], har ansøgt om at få de borgerlige privilegier, som den tilforn har haft og andre købstæder her i riget bruge, og at vi derfor have undt den sådanne privilegier*[1]*, som vore undersåtter i Halmstad have; de skulle derfor, når borgemestre og råd i Varberg besøge dem med dette vort brev, lade dem få visse kopier og udskrifter under deres bys segl af deres bys privilegier og friheder, så at de kunne vide at rette sig derefter.*

Skånske tegn. 1, 32.

[1] *Der er næppe herom udstædt andet brev end ovenstående; i hvert tilfælde findes intet andet i kancelliregistranterne.*

699.

1574 16. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev til vore og kronens bønder over alt Fredriksborg, Krogens og Hörsholms læn om, at vi have ladet oppebære en almindelig skat og landehjælp af alle bønder*[1]*, og at de, da vi have forskånet*[2] *dem for sådan skat* (med saadane skat coc hielp hafver forskonit), *hver 5 jordegne bønder, som have frit bondegods, og hver 10 bønder, som ikke have sådant gods, samt hver 5 møllere, skomagere, skræddere, smede, tømmermænd og murmestre, som bruge avl, og hver 10, som ikke bruge avl, skulle give os 1 god okse; ligeledes skulle hver 10 tjænestedrenge, som have kornsæd, og hver 10 pebersvende og husmænd give 1 okse; vor embedsmand på Fredriksborg skal lægge dem i læg, så at*

[1] *Åb. brev 1573 21. septbr.*

[2] *Jfr. ovfr. ved åb. brev 1572 2. septbr.*

den rige hjælper den fattige; hine øksne skulle leveres inden förstkommende st. Hans dag midsommer[1].

Sæll. tegn. 12, 277—78.

[1] *Den 24. juni.*

700.

1574 30. maj. (Frederiksborg.) *Missive til Peder Holst, borgemester og tolder i Nyborg, om, at han, da franske, engelske, italienske og andre sådanne fremmede nationer hidtil kun have løbet gennem Sundet, og da vi ville, at disse fremmede nationer herefter som tilforn skulle løbe gennem Sundet, skal tilsige nogle franske skibe, som ere ankomne i Beltet og ville østvert, at de skulle løbe i Sundet, hvor de frit må passere, når de have udgivet den told, som de skulle udgive.*

Fynske og smål. tegn. 1, 27.

701.

1574 10. juni. (Hafniæ.) *Missive til følgende byer om at levere i København bådsmænd, som skulle göre en rejse til Norge og straks tilbage igen: Malmø (16), Landskrone (8), Ystad (2), Køge (6), Helsingør (4), Heddinge (4), Skelskør (5), Holbæk (2), Hollænderbyen på Amager (15), Nakskov (10), Stege (5), Stubbekøbing (3).*

Sæll. tegn. 12, 285.

702.

1574 11. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om, at bønderne i Hollænderbyen på Amager, som have givet til kende, at de fast formeres, siden de ere komne til at bo der på landet, så at de ikke alle kunne nære og bjærge sig i Hollænderbyen, efter deres ansøgniug må stæde og fæste gårde og boliger der på landet i de danske byer og være lige så nær til at fæste de gårde, som der blive ledige, som vore danske undersåtter; dog skulle de, som fæste gårde i de danske byer, svare de*

sædvanlige afgifter og være under samme lov og ret som andre danske, der bo i byen.

Sæll. reg. 11, 116.

703.

1574 12. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til kronens bønder i Øster herred i Bleking* (Bleginde) *om, at vi ikke ville, at de, som hidtil, når en gård var ledig og skulde bortfæstes* (bortstedis), *ikke have givet mere til stedsmål end 4 alb., skulle være forskånede med stedsmål. Ligesom andre undersåtter i Bleking ere de pligtige at fæste deres gårde således, som det er sædvanligt anden steds i riget; bliver nogen gård ledig, skulle de derfor fæste den af lænsmanden ligesom vore andre undersåtter der i Bleking.*

Skånske tegn. 1, 38—39.

704.

1574 12. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på den birkeret, som bønderne i Ravlunde have haft af arilds tid; tillige tillade vi, at der årlig må holdes et frit marked i Ravlunde, og at alle, som kommer der, må købe og sælge, som det göres andet steds i markeder i Skåne; markedet skal holdes sti. Johannis baptistæ aften og den dag over og opbrydes anden dagen, således som det hidtil har været holdt, dog vor og kronens told uforkrænket.*

Skånske reg. 1, 76—77.

705.

1574 13. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det marked, som årlig har været holdt i Helsingborg løverdag för midfaste, herefter må afskaffes, da borgerne have klaget over, at de to markeder, som årlig holdes der, ere dem til mere skade end gavn; det for-*

bydes derfor alle at søge hint marked, hvis de ikke ville have forbrudt, hvad de have med at fare.

Skånske reg. 1, 78.

706.

1574 14. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne på Bornholm om told af fremmed drik, som indføres, og af heste og kvæg, som udføres.*

Skånske tegn. 1, 41.

Trykt herefter i uddrag hos Hübertz: Aktst. til Bornholms hist. 1, 442.

Vi komme udi forfaringe, at mange bode fremmede och andre under eder self understaar dennom at føre did til landit tyst øl, pryssing och anden fremmit drik, och icke deraf udgifvis nogen sise; sammeledis skal der fran landit udføris heste, øxne, kiør, øg, foler och icke heller fortoldis. Da efterdi vore Danmarkis rigis raad nogen tid siden ofver alt rigit hafve bevilgit os af hver oxe, hest, koe, øg, foele, som udføris af rigit, en daler af støckit[1], sammeledis af hver tønne Rostocker øl, som hid udi rigit føris, 24 sk., som mønten nu gaar[2], ville vi eder icke mindre end andre vore undersotte her udi rigit med samme told och sise hafve forskonit.

1. Ti bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude bode indlendiske och udlendiske saa mange, som did til landit søge, eders bunke før at bryde, før i vor tollere samme steds paa vore vegne hafve fornøigit, hves told och sise i os bode af tyst øl, pryssing, andit fremmid drik och andre vare plichtige ere efter, som anden steds her i rigit sedvanligt er.

2. Forbiudendis ochsaa alle och hver serdelis nogen øxne, heste, kiøer, øg, foler at udføre, før i vor tollere der paa landit hafve fornøigit forskrefne told och rettighed; saa frampt i det fordølgie eller understaar eder heremod

[1] *Missive 1573 19. maj jfr. 1574 27. juni.*

[2] *Missive 1567 14. mars.*

at giøre, i da icke ville hafve forbrot, hves i hafve med at fare, och dertil straffis, som ved bør.

707.

1574 15. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på den skik og ordning, som lodsejerne have gjort med Kvindevads mølle i Skåne.*

Skånske reg. 1, 79–80.

For os hafver verit beklagit saa vel af vore egne som af andre lodseigeris tiennere, at vi och kronen skulle hafve den mølle der udi Skone liggendis, kaldis Kvindevats mølle, af hvilken mølle de lide stor skade paa deris enge, naar vvandit af mølleren i utilbørlige tide stemmis. Da efterdi vvi forfare, at herpaa kand giøris en skik och handel, saa lodseiernis saa vel som vore och kronens tiennere ingen skade kunde hafve deraf, och Kvindevats mølle ligevel kand blifve ved macht, ville vi, efterdi lodseierne det och coevilgit hafve, at med Kvindevads mølle saaledis al tid merefter skal holdis, som efter følger.

1. Først at mølleren samme steds nu strax skal giøre et got fast stigboerd paa samme demning och det al tid ferdigt och ved god makt holde; disligiste skal samme stigbord aarligen til sanctorum Philippi och Jacobi apostolorum dag[1] optagis och leggis paa landit och egien nedersettis sancti Bartholomei dag[2] och icke før; findis llet, at mølleren midlertid stemmer vandit, och nogen f parterne derofver fanger skade, da skal hand derfore ttande til rette.

2. Vil och mølleren til sanctorum Philippi och Jacobi ag icke optage forskrefne stigbord, da mue bønderne, om boe ofven for forskrefne mølle, fuldmacht hafve det aa samme dag at optage och intet dermed hafve for-iiort. Och skal det egien nedersettis sancti Bartholomei ag och lenger icke oben holdis efter, som forskrefvit staar.

[1] *1. maj.* [2] *24. avgust.*

3. Sammeledis efterdi det beklagis, at grundstockene och mølledemningen under stybordit skal vere for høg, da skal der tiltagis et uvildigt siun, som derom skulle grandske och forfare, och dersom det befindis, at samme grundstocke och demning ere udi nogre maade under stybordit forhøigit, da skal dend strax uforhindrit aftagis och synkis.

4. Ti bede vi och biude vore fogetter och embitsmend, som samme mølle udi forsvar hafver, at i endeligen tilholder mølleren samme steds, at hand hermed al tingest holder efter, som forskrefvit staar, paa det ingen skal hafve sig at beklage herofver udi nogre maade.

708.

1574 17. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om Sejrø bønders ret til at handle i Korshavn i Skippinge herred.*

Sæll. reg. 11, 118—20.

Eftersom der hafver begifvet sig nogen uenighed emellom vore undersotte borgerne udi vor kiøbsted Kallundborg paa dend ene och bønderne paa Serøe boendis paa dend anden side[1], for at de paa Serrøe skulle med skuder indløbe udi Korshafn och der selge, hvis vare de hafve at afhende, och borgerne udi Kallundborig beklage, at en part same bønder skulle understaa dennom der omkring to eller tre mile at udløbe paa landsbyerne, der deris vare afhende och egien til forprang indkiøber huder, skind, korn och anden kiøbmandsvaare, borgerne udi Kallundborg paa deris handel och nering til skade och forfang, da paa det al tingist dermed maa gange skickeligen och ret til, och ingen af parterne med billighed skulle hafve dennom at beklage, hafve vi dend leilighed betrachtid och ofverveiget och efter begge parternis bevillinge giort derpaa en skik och ordning, hvorledis al tid herefter dermed holdis skal, som her efterfølger.

[1] *Åb. brev 1568 4. avg.*

1. Først skal det vere dennom paa Serøe, som ere landbor och side for hele gorde och rede fuld skat och tønge, frit fore at mue besøge Korshafn och der selge tømmer, kalk, sten och sild til dennom, som der same steds med dennom handle och kiøbe ville, dog at alle forskrefne landbo paa Serøe aarligen icke mue udi Korshafn alle tilsamen beregnit selge ydermere end 60 lester sild.

2. Och skulle de och udi same hafn egien mue indkiøbe, hves sekorn, brøkorn och anden del de til deris egen husis ophold fornøden behof hafve.

3. Och skal det vere dennom strengeligen och alfvorligen forbudit at udløbe paa landsbyerne der omkring efter, som hertil sked er, der at giøre nogen landkiøb eller til forprang indkiøbe huder, skind eller anden saadanne kiøbmandsvare, men allene efter, som forberørt er, udi hafnen selge deris vare och der egien at indkiøbe, hves hver til sit egit husis ophold behøfver, och aldelis ingen forprang dermed at giøre.

4. Och de, som ere gardmend och icke side for gaarde paa Serøe och dog til des hafve besøgt same Korshafn, skulle efter denne dag ingen vare der mue selge eller afhende, men hvis de hafve at selge, dermed skulle de besøge kiøbstederne och dennom der afhende och icke anden steds borgerne til forfang.

5. Och skulle forskrefne gardmend paa Serøe icke heller vere udi madskaberi med landboerne der paa landit och under hves frihed, landboerne i saa maade ere unte, selge deris vare udi Korshafn.

6. Och dersom nogen enten landboe eller gardmend fordrister sig til at giøre emod dend skik och ordning, skulle de dermed hafve forbrot, hves de hafve med at fare, och straffis derofver, som ved bør. Dog skal ingen af vore undersotte paa Serøe vere forbudit uden lands at

selge, hvis sild och anden uforbodne vare de hafve at afhende, och egien kiøbe, hves de behøfve til deris husis ophold; och skulle de ligevel intet af, hvis de indkiøbe, egien til forprang udselge, och skal vor och kronens told och rettighed hermed i alle maade vere uforkrenkit.

709.

1574 26. juni. (Kiøpnehafn.) *Missive til bisperne over alt riget om at forbyde præsterne at rejse unyttige disputatser om troslærdomme.*

R: Sæll. tegn. 12, 290.

F: Original udfærdigelse for Fyns stift i Fyns bispearkiv.

S: Afskrift efter original udfærdigelse for Lunds stift i Ny kgl. saml. 1128 i 4⁰ i kgl. bibliotek i København.

Trykt efter F hos Rørdam: Kirkelove 2, 234--35, efter S i Kirkehist. saml. 1, 242—43.

Vi forfare, at der[1] uden lands alle vegne bode udi kirker oc skoler skal yppes oc opveckis adskillige nøi disputatser om sacramentit oc andre dend christelige troes artikle af urolige mennisker, som mere søge derris egen eregierighed end guds lof oc ere. Da paa det udi disse loflige kongeriger maa holdis goed endrechtighed udi religionen oc lerdommen, som til dis, gud ske lof, verrit hafver, och ingen nøi lerdom indføris, ville vi, at udi alle kirker saa vel udi eders stigt som udi andre kirker her ofver riget paa det alder enfoldigste skal leris oc predickes om sacramentit efter dend ausborgiske confession, oc ingen nøi subtil disputats derom førris. Bedindis eder oc ville, at i tilsiger oc alvorligen forbiuder presterne udi eders stigt nogen nye unøttige disputatser at opvecke enten udi derris predicken eller udi anden sambtale om sacramentit eller andre dend christelige troes artikler, men at de paa det enfoldigste saa møggit, som paa salighedsens vegne behof giøris, efter dend ausborgiske confession deris sognefolk lere oc undervise, oc at i herofver alfvor-

[1] *FS forbig.:* der.

ligen holder oc dermed hafver et flitigt indseende; saa frambt som nogen heremod findis at giøre, eller i med nogen se egiennom fingre, vi da icke skulle vide det hos eder, oc i derfore at skulle stande os til rette.

710.

1574 27. juni. (Hafniæ.) *Missive til følgende købstæder i Sælland (Køge, Præstø, Stege, Næstved, Skelskør, Korsør, Kallundborg, Holbæk), Jylland (Ålborg, Århus), Smålandene (Nykøbing i Falster, Stubbekøbing, Nysted, Sakskøbing, Nakskov, Rudkøbing), Fyn (Kærteminde, Svenborg, Fåborg, Bogense) og Skåne (Simmershavn, Trælleborg, Falsterbo og Skanør, Landskrone, Ysted, Væ, Åhus, Halmstad, Varberg, Ronneby, Lavholm) om toldbehandlingen af heste og kvæg, som udføres.*

Sæll. tegn. 12, 292 jfr. 291.

Vi komme udi forfaring, hvorledis mange steds for vore kiøbsteder her udi rigit ud med søesiden skal udskibis øxne, kiør, heste, øg, foeller oc føl oc føris uden lands, oc icke deraf gifvis, hves told oc rettighed os oc kronen bør met rette, af dend orsagge, at de icke komme egiennum almindelig toldsteder. Da paa det vor oc kronnens told oc rettighed icke skulle udi saa maade forkrenkis, ville vi dermed saa holdit hafve, at udi hver kiøbsted skal tilskickis enten byfogden eller en anden trofast dannemand af borgerne til at opberre forskrefne told oc rettighed, oc skal dend, som forskrefne befalling at forestaa tilskickit vorder, opberre af hver koe, hest, øg, foelle oc føl, som udførris af rigit, en enkende gamel daller[1] oc derfore aarligen giøre os gode rede oc regenskaf. Sammeledis ville vi, at aldelis ingen øxen for kiøbstederne skulle udskibes uden lands, men skulle forvises til vore almindelige toldsteder der at fortolde, som sedvanligt hafver verrit. Bedendis eder derfore oc ville,

[1] *Missive 1573 19. maj.*

at dersom alrede icke findis nogen udi eders bye, som same vor oc kronnens told oc rettighed opberer, at i da forordinerer oc tilskicker byfogden der same steds eller oc en af de fornemste borger, som forskrefne told oc rettighed efter, som forskrefvit staar, kand opberre, oc at i hafve flitig opseende med, at aldelis ingen kiør, heste, øg, fuoller oc føl der for byen udføris, uden at deraf tilforn blifver fornøigit vor tolder slig told oc rettighed.

711.

1574 3. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om oprettelse for 5 år af en hær af, helst indfødte, knægte.*

Sæll. tegn. 12, 294–95.

Vi komme udi forfaring, at uden lands alle vegne skal vere stoer krigsrustning oc seldsame anslag for handen, oc paa atskillige steder møgit krigsfolk forsamblis, saa mand icke kand vide, hvad de hafve i sinde, oc endog vi icke med nogen hafve uenighed, icke heller vide nogen fare at vere paa ferde, dog paa det at vore riger oc undersotte icke uforseendis skulle blifve ofverraskit, men at der kunde findis raad til at giøre et alvorligt modstand, dersom nogen vilde understaa sig her udi rigit at giøre nogen indfald, hafve vi dend leilighed met vore Danmarkis rigis raad beraadslagit oc ofverveiet, oc efterdi vi noksom hafve forfarrit, hvad merkelig stoer skade det fremmede krigsfolk udi nest forgangene feide hafve udi adskillige maade tilføiet vore undersotte, oc vi derfore rigens indbyggere igen med nogen fremede krigsfolk at underholde fast ugierne vilde besverre, er for raadeligt anset, at udi 5 nest efterfølgende sambfelde aar al tid skulde underholde[s] et antal knechte af vore egne undersotte her i rigit, som kunde tilhielpe at afverge vore oc vore rigens oc undersottis skade oc forderf oc brugis emod fienderne, naar behof giøris, hvorpaa vi met forskrefne vor raad

hafve giort saadan en skik oc ordning, som herefter følger.

1. Først skulle vore lensmend ofver alt rigit hver udi sit len udtage oc forskaffe nogen guode duelige hageskøtter med et langt rør oc verge vel stafferid, helst danske karle eller andre, om de icke ere at bekomme, som ville tienne for besolding.

2. Oc skulle hverre 40 bønder[1], som sidder for gaarde, vere forplicht at underholde oc besolde en af samme skøtter, oc skal aldellis ingen, hverken adellens ugedagstiennere eller andre, hermed verre forskonnede.

3. Hvilken knecht af same 40 bønder skal gifvis om monneden til besolding 5 gylden, beregnid udi hver gylden 3 mrk., som mønten tilforn gik; dog efterdi samme knecht skal hafve sin underhold til mad oc øl hos forskrefne 40 bønder, da skal hanum for kosten hver monid 4 gylden aftagis, oc dend fempte i rede pendinge betallis, oc skulle de aldellis ingen ydermere besolding af bønderne krefve eller opberre.

4. Oc paa det same knechte icke skulle bevise nogen modvillighed, hvor de ere, da skulle vore lensmend hver udi deris len dermed hafve indseende, oc skal udi hvert stigt tilskickis en høfvidsmand, som ofver samme knechte skal hafve befalling oc straffe ofver denum, dersom nogen findis utilbørligen sig at forhandle; dog skal det vere lensmanden frit fore at lade sette oc fengsle same knechte, naar nogen utilbørlige klagema[a]l ofver denum kommendis vorder, til saa lenge hofvidsmanden kommer til stede, oc sagen kand komme til forhør.

5. Oc skulle samme knechte 2 gange om aarit mustris

[1] *Missivet til lænsmændene af s. d. (a. st. 296—97) viser, at hver af disse skulde optage mandtal så vel på bønderne som på knægtene og indsende et exemplar heraf til kancelliet og et til stiftslænsmanden.*

udi de N., de udi ligge, af høfvidsmanden oc lensmanden same steds.

6. Oc skulle bønderne hermed for al videre udbud vere forskonnid, uden des høgre nød trenger, at finderne komme i landit, oc mand behøfvede al macht at opbiude.

7. Ti bede vi eder alle oc hver serdellis strengeligen biude, at i retter eder efter at møde paa de steder, N., vor mand oc tienner oc embitsmand paa N., eder tilsigindis vorder, oc der at lade legge eder udi mantal sammen hver 40 for en knecht at underholde oc besolde efter, som forskrefvit staar, oc at i samme besolding, som er 1 gylden om moneden, forskrefne knecht, som eder blifver tilforordnet at underholde, siden tiltenker at fornøie; oc skulle forskrefne knechte lade denum nøie med saadanne spise, som bonden sielf eder oc dricker.

712.

1574 5. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Bleking* (Bleginde) *i vort land Skåne om regler for bortfæstningen af kirkejorder.*

Skånske tegn. 1, 45—46.

Trykt herefter i svensk oversættelse hos Falkman: Upplysningar om . . . Skåne, Halland och Blekinge 2, 46—47.

Eftersom der ere mange kirkejorder, som bønderne der udi landit stede och feste af vor stigtslensmand, da komme vi udi forfaringe, naar nogen døer och afgaar, som saadanne jorder sted och fest hafver, understaar mange dennom, som samme gaarde egien bekomme, at tileigne dennom saadanne kirkejorder under deris gaarde som anden gaardens tilliggelse, hvorofver samme jorder bortkommer, och vi saa vel som kirken icke heller bekommer, hvis rettighed os bør,

1. da bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude saa mange, som herefter noger kirkejorder ere begierindis, at i dennom tiltenker af vor stichtslens-

mand, som nu er eller herefter kommer, at stede och feste.

2. Disligiste dersom nogen alrede findis saadanne jorder at hafve, och icke hand kand giøre beviseligt, at hand hafver stedit dennom, da skal hand vere forplicht dennom at feste af stichtslensmanden.

3. Skal ochsaa hver vere forplicht, som nogen kirkejord hafver, det at gifve stichtslensmanden til kiende, paa det samme jorder icke skulle borthefdes; saa frampt nogen dennom underslaer, de da icke derfore ville stande os til rette och lide straf, som ved bør.

713.

1574 5. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Gydinge herred om, at tingfoged, domsmænd og oldinge skulle svare til deres domme til landsting.*

Skånske tegn. 1, 44—45.

Vi komme udi forfaringe, at naar tingfogeden der udi herridit eller de 15 domsmend, som ere med hannom udi dom, afsige nogen uretferdige domme eller oldinge giøre nogen villige oldingeed och toug, och de dennom derfore ville stefne til Lunde landsting, tilholder forskrefne tingfougit, domsmend och oldinge dennom saadanne friheder efter nogre brefve, derpaa skal vere forhverfvede, at de icke ville møde och svare til deris dom, hvorofver mange vore undersotte dennom beklage, at dennom icke maa vederfaris och ske, hvad loug och ret er. Da efterdi hves friheder, som eder af fremfarne konninger naadeligen gifven ere, icke medføre, at herridsfogeden jo skal stefnis for hves uretferdige domme, hand udgifver, disligiste domsmend och oldinge, men aldeniste formelder om fredløsmaal, at det til herridstingit strax maa forfølgies, lige som det til Lunde landsting vor forfuld, ville vi det herefter alfvorligen och strengeligen saa holdit hafve, at naar nogen sag hiemme til herridstingit [er] saaledis ordelit och forfult,

som det sig bør, da maa och skal landsdommeren udi vort land Skone, dend som nu er eller herefter kommer, fuldmacht hafve at stefne forskrefne tingfougit, domsmend och oldinge, och de at vere forplicht at møde til Lunde landsting at svare [til] deris dom och gierninger. Bedendis och biudendis eder alle, saa mange som udi nogen 15 mends dom tiltagis, disligiste herridsfogeden udi forskrefne herrid, at i retter eder efter at møde til Lunde landsting saa tit och saa ofte, i af landsdommere samme steds stefnis, under eders boeslods fortabelse.

714.

1574 12. juli. (Frederiksborg.) *Missive til Kristen Munk, lænsmand på Gulland, om forbud mod udførsel af kvæg, fedevarer og saltet kød fra Gulland*[1].

Skånske tegn. 1, 46.

Vi komme udi forfaringe, at mange udlendiske kiøpmend udaf stederne besøge vort land Gotland och der hafve stetse deris tiennere liggendis, som opkiøbe saltit kiød och lefvendis kveg och andre fedevare, som paa landit falder, och det udføre udi Tystland; sammeledis skulle ochsaa borgerne der udi Visbye opkiøbe forskrefne vare och dennom udi lige maade udføre, hvor ofver skal vere stoer armod och dyer tid udi landit. Da hafve vi almuen och vore undersotte samme steds til beste for got anset paa en tid lang at giøre forbud, saa ingen fedevare, som er lefvendis kveg eller saltit kiød, skal udføris der fran vort land Gotland, inden vore undersotte nogit bedre kunde komme for dennom. Bedendis dig derfore och ville, at du det ofver alt landit lader forbiude och ingen fedevare, lefvendis kveg eller saltit kiød tilsteder uden vor tilladelse af noger de hafner der paa landit at

[1] *S. d. fik tolderen i Visby Ebbe Jotsen missive* »udi lige maade« *med tilföjelse af, at han skulde give lænsmanden det til kende, om nogen vilde understå sig at udføre de forbudte varer.*

udskibis eller udføris, men dersom nogen fordrister sig heremod at giøre, at du dennom derfore lader tiltale och derofver straffe som de, vore brefve och forbud icke achte ville. Dog skal det hermed icke forboden vere, naar nogen fremmede skibe under landit kommer, at de jo mue kiøbe, hves fetalie de til deris skifs behof skulle bruge, aldeniste [icke] nogen kiøpmandskab eller handel dermed at søge.

715.

1574 13. juli. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Helsingør om at meddele de fremmede, som have nedsat sig der i byen og ikke søge kirke med andet folk, at de kunne vente at blive udviste.*

Sæll. tegn. 12, 304.

Trykt herefter i Årsber. fra Gehark. 3 bd. tillæg s. 57 og herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 235—36.

Vi forfarre, at der til byen kommer møgit fremmit folk, bode Nederlender, som er for religionen[s] skyld fordrefven, oc andre, som denum nedersette der udi byen eblant vore undersotte, oc skal en part af samme fremmede sielden eller ugierne søge kirke med andit folk, men naar tieniste oc guds ord holdis oc predickis udi kirken, findis de snarist hiemme oc under predicken at giøre giestebud oc gilde eller paa gaderne op oc nere at spatzere, hvorfore mand en ringe ting kand achte eller sette, hvad religion de ere tilgifven. Da efterdi vi nogen tid siden hafve ladit vore obne brefve[1] udgaa, at ingen fremede nationer skulle tilstedis at boe her udi rigit, med mindre de vare ens med vore undersotte udi religionen oc vilde vere dend kirkeordning, som er i disse lande, undergifven, oc saadane hermed gifve til kiende denum icke at vere endrechtige med os om religionen eller kirkeordningen, bede vi eder oc ville, at i beskieder forskrefne fremid folk for eder, saa mange der i byen findis, oc denum

[1] *Mandat 1569 20. septbr.*

frembholder, at de herefter tiltenker at søge kirke, naar predicken holdis, med andit folk, saa frampt de icke ville forvisis fran byen; disligiste at i hafver indseende hos, at dersom nogen under predicken findis at giøre gestebud, spatzere paa gaden eller andit at tage vare, at i da alvorligen denum herom lader paaminde, oc dersom de der ofver findis at giøre, at i da derofver lader straffe oc denum byen forvise.

716.

1574 13. juli. (Frederiksborg.) *Missive til borgemester og råd i Helsingør om straf for løsagtige kvindfolk der i byen.*

R: Sæll. tegn. 12, 304.
A: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.
Trykt efter R i Årsber. fra gehark. 3 bd. tillæg s. 57—8.

Vi forfarre, at der udi byen skal føres et møgit utuchtigt oc skendeligt lefnit af løsactige kvindfolk, som søge did til byen mere end anden steds for det fremede folk[is] skyld, som kommer der udi Sundit, gud aldmechtigste til fortørnelse oc got erligt folk til stor forargelse, da paa det saadane obenbare grofve synder oc guds lastring maa forekommis oc afskaffis oc dermed[1] ingen guds fortørnelse skal opveckis, bede vi eder oc alfvorligen befalle, at i lader opsøge der udi byen, hvor saadanne løsachtige kvindfolk findis oc dennum lader stube[2] til byens kag oc siden byen forvise[3], at andre kand se dennum i exempel ved; findis nogen siden af saadanne løsachtige kvindfolk, som saaledis ere en gang paaminte oc stubede til kagen, atter at komme til byen, at i da lader skerre begge øren af dennum; end hvis de ydermere lader dennum findis i byen, at i da lader dennum binde udi en sek oc forsenke; desligiste hvor saadane berøchtede hus oc ølkruer erre, at i dennum paaminder, at de saadant folk icke huse eller

[1] *A forbig.:* dermed.
[2] *A:* stryge.
[3] *A:* forvises byen.

hiemme[1]; findis de deremod at giøre eller nogen saadanne skiørsk folk videligen at huse, hieme[1] eller opholde, [2]at i da saadant alvorligen straffe oc dennum byen forvise.

[1] *Således og A.* [2] *A:* at i saadanne.

717.

1574 14. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev om straf for løsagtige kvinder, som findes i Helsingør.*

Sæll. tegn. 12, 306.
Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

Efter en motivering som i missive 1574 13. juli (no. 716) pålægges det borgemestre og råd at forbyde berygtede kvindfolk at opholde sig i eller ved byen og enhver at huse eller herberge dem. Dersom alrede nogen saadane berøchtede, skandlose kvindfolk der i byen findes saadant ugudeligt lefnit at bruge, da skal borgemester oc raadmend udi Helsingør denom lade stube til byens kag, oc de dennom videligen huse eller herberge skulle strax af byen forvisis; dersom nogle saadane løse kvindfolk, som en gang ere byen forvist oc udstubbede, atter dennom der igen lader findes, da mue oc skulle borgemestre oc raadmend lade straffe ofver dennom paa lifvit uden al naade, saa frampt de med nogen ser igennom fingre, de da icke derfore ville stande til rette.

718.

1574 14. juli. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmændene og superintendenterne over alt riget om tilsyn med omløbende tiggere.*

A: Sæll. tegn. 12, 306—7 ɔ: missivet til lænsmændene.
B: A. st. 12, 308 ɔ: missivet til superintendenterne.
Trykt hos Rørdam: Kirkelove 2, 236—8 efter original udfærdigelse til superintendenten i Fyns stift.

Eftersom vi udi nest forgangit aar paa vort slot Drotningborg[1] hafve ladit vore brefve[2] udgaa ofver alt

[1] *B forbig.:* paa . . . Drotningborg. [2] *Missiver 1573 19. og 28. maj (no. 643 og 650).*

rigit oc giort dend alfvorlig forordning, at dend store misbrug oc uskickelighed skulle afskaffis, som fandis med hves stadere oc trøglere, der omkring løbe fran it sted til it andet her udi riget hver mand at besvere, oc hafve vi oc samme tid udi Randers beskedit til os alle vore lensmend, som til dend herredage same steds var tilstede, oc denum sligt strengeligen foreholt oc befallit, at hver udi sit len skulle[1] hafve flitig opseende, at aldelis ingen stadere oc trøglere skulle i saa maade tilstedis at omløbe oc betle, men at hver skulle blifve udi de sogner[2], de vare fødde eller hafde boed udi, efter som recessen[3] der om[4] udviser oc formelder, da forfarre vi ligevel, at samme betler oc trøglere endnu saa vel som tilforn mange steds omkring løbe, eblant hvilke en part oc[5] skulle findis karske oc føre, saa de kunde tole at arbeide oc fortiene deris brød, oc de under slig trøgleri bruge atskillige modvillighed oc skalkhet med tiufveri oc anden uchristelige handel, gud til fortørnelse oc vore undersotte til besveringe oc skade, oc icke vore lensmend med saadane uskickelighed ville hafve opseende, uanset vore brefve oc alfvorlige mandater, derom er udgaait, saa oc hvad recessen[3] denum tilholder, hvorofver vi os noksom icke kunde forundre[6], oc efterdi vi samme[7] skik oc forordning met forskrefne[8] stodere oc trøglere ville udi alle maade hafve holdet oc fuldkommet[9] efter recessens liudelse, bede vi dig endnu oc alfvorligen befalle, at du med alsomstørste

[1] *For:* oc hafve vi . . . skulle, *har B:* oc vi strengeligen hafve befallit vore lensmend at skulle hver udi sit len.

[2] *B tilf.:* eller kiøbsteder.

[3] *Reces 1558 § 62.*

[4] *B:* vidre formelder oc indholder, da.

[5] *B forbig.:* oc.

[6] *I stedet for:* vore lensmend . . . forundre, *har B:* dermed hafver opseende som det sig burde.

[7] *B:* dend.

[8] *B:* samme.

[9] *B:* eftersom recessen derom udviser, oc hafve vi nu atter paa ny strengeligen tilskrefvit oc befallit alle vore lensmend, at . . . *(gengivelse af pålæget i A, derefter pålæget i B, se ndfr. s. 593).*

flid strengeligen holder der ofver, saa vid dit len sig strecker, saa oc udi de kiøbsteder, du udi befalling hafver, oc icke tilsteder nogen trøglere at omkringløbe oc betle anden steds end udi de sogner, de ere fødde eller hafve boed udi, oc at du det saa forordinerer bode i kiøbstederne oc paa landsbyerne, at alle de, som tilstedis at bede oc samble saadane guds almisse, gifvis tegen, oc dersom nogen fordrister sig til emod recessen oc uden tegen at trøgle oc bede, at du da straffer derofver, som ved bør, efter som recessen derom formelder; saa frampt din forsømelse udi nogen maade findis, du da icke vilt stande os derfore til rette som dend, der sig efter vore brefve, vilge oc befallinger icke vil rette oc forholde. Vi hafve oc tilskrefvit alle superintendenterne oc se for got an . . . *(gengivelse af pålæget i B).*

I B lyder pålæget:

Oc hafve vi eblant andet for got anset, at herritsprovesterne skulle paa klare register optegne alle de stadere och betler, som findis udi hvert sogen och ere vedtørftige, at de retteligen kunde bede om samme almisse. Bedindis eder derfore oc ville, at i tilholder alle herritsprovesterne udi eders stigt, oc saa vid eders befalling sig strecker, at de lader registere[1] och optegner saa mange stadere och betler, der findis udi hvert sogen udi de herritter, de ere provester [i], oc at de samme register siden forskrifver lensmendene, som herritterne ligger under, til hende, oc at der hafvis indseende med, at ingen optegnis andre end de, som ere saa arme oc fattige, at de for alderdom oc skrøbelighed skyld icke kunde fortienne deris føede oc ere verdige til at mue bede om saadane hielp oc guds almisse.

[1] *R:* registerer.

719.

1574 17. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne*

i Sønder Halland om indrettelse af akseltorve i Halmstad og Lavholm.

Skånske reg. 1, 86—7.

Vi komme udi forfaringe, at udi vore kiøpsteder Halmstad och Laugholm skal ingen axeltorfve holdis om ugen saa vel eder self som menige borgere samme steds til merkelig stor skade, men dermed uskickeligen hertil at vere tilgangen udi saa maade, at naar nogen bønder hafve haft noger vare, korn, smør eller andit at selge eller afhende, er hand dermed uddragen til forskrefne kiøpsteder paa ingen forsagt dag eller tid, men naar hand self hafver for got anset, och er icke dermed kommen paa algaden eller markit, som anden steds sedvanligt er her udi rigit, men er inddragen til hans egen bekante och kyndinge i forskrefne kiøpsteder, hvorofver dend gemene mand intet hafver kundet fange til kiøbs, men hves for handen er kommen, er af noger faa borgere vorden opkiøpt. Da efterdi det er sedvanligt ofver alt rigit, at en gang om uggen udi hver kiøpsted skal holdis en torfvedag, ville vi,

1. at hver ugge herefter al tid skal holdis axeltorfve udi Laugholm om friddagen for middag och udi Halmstad om løfverdagen for middag.

2. Och skulle bønderne icke mue indfare udi nogen mands gaard der udi byerne med, hves del de ville afhende, før de hafve torfveført och paa markedit falbødit, hves vare de hafve at selge och afhende, paa det dend fattige kand vere det saa ner for pendinge som dend rige.

3. Sammeledis skulle borgemestere och raadmend udi forskrefne kiøpsteder vere forplicht at holde homble, saelt, klede, jern, staael och andre gode kiøpmandsvare fal, som bonden skal stedse paaholde, och det udmaale med retferdig alne, maade och vecht och forskrefne vare saa vel som bønderne selge och afhende for et skilligt

verd och varenne icke at forstige ofver, hves ret kand vere.

4. Bedendis eder alle och hver serdelis strengeligen biude saa mange, som nogen vare, korn, smør, kveg, fisk och anden del hafver at afhende, at i dennom tiltenker at kiøpstedsføre om friddagen til Laugholm och om løfverdagen til Halmstad, och at i med samme eders vare icke inddrage udi nogen mands gaard, som hertil sket er, før end kiøbit paa markedit er sket; saa frampt som nogen sig fordrister heremod at giøre, de da icke ville hafve forbrot, hves de hafve med at fare, och stande os der fore til rette.

720.

1574 23. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Fredriksborg og Krogens læn og Hörsholms birk om, at det, da vi have pålagt Jørgen Munk, embedsmand på Fredriksborg, at købe os til bedste et antal øksne til at stalde, og da borgere, præster og andre uddrage på landsbyerne og opkøbe og betinge de øksne, som ere fal, skal være dem alle forbudt at sælge øksne til nogen, för de have tilbudt vor lænsmand dem, om han vil købe dem på vore vegne, og indtil vi have bekommet det antal øksne, som vi behøve at stalde; findes imidlertid nogen at købe eller sælge øksne her i lænene, skal den, som køber, have forbrudt samme øksne, og den, som sælger, sine penge.*

Sæll. tegn. 12, 313.

721.

1574 30. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Falster, hvem de end tjæne, om hundeholdet*[1].

Fynske og smål. tegn. 1, 281.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1574 8. mars (no. 693) til Låland jfr. åb. brev 1573 3. septbr. (no. 666), på det nær, at bøderne kun tillægges »herskabet« og tilsynet pålægges »vore lænsmænd og fogder«.*

722.

1574 15. avg. (Nyborg slot.) *Åb. brev om forbud*[1] *mod at handle på Skivholms havn eller anløbe den uden skibsnød.*

Sæll. reg. 11, 135.

Vi komme udi forfaringe, at udi vort land Sielland ved Pine mølle skal ligge en ulouglig hafn, kaldis Skibholm[2], hvilken hafn vi tilforn efter mangfoldige klagemaal ved vore udgangne brefve hafve ladit afliuse och forbiude, at ingen vore undersotte der omkring boendis dend skulle besøge eller der at bruge nogen handel eller kiøbmandskaf, och formerke vi ligevel, at bønderne der omkring saa vel som andre skulle understaa dennom at bruge saadan handel udi same hafn, som udi kiøbstederne skulle drifves med rette, och der udskibe korn, heste, øxen och anden del och egien kiøbe, hves del udi kiøbstederne skulle falholdis, hvorofver dend nering och biering, vore undersotte borgere udi neste omkringliggendis kiøbsteder skulle hafve, dennom betagis och franvendis. Da paa det vore undersotte udi kiøbstederne saa vel som bønderne mue blifve ved magt, och efterdi vi ochsaa forfare, at vore kiøbsteder Kallundborg, Skelskøer och Korsør skulle ligge strax ved same hafn, saa det icke skal vere ubeleiligt for bønderne paa landit did at søge och kiøbe, hves del de til deris husis ophold behøfve, ville vi hermed Skibholms hafn aldelis forbudet hafve, saa ingen vore undersotte der omkring eller andre dend skulle mue besøge der at bruge nogen handel eller kiøbmandskaf, men hvis tømmer och sild de til deris husis ophold skulle paaholde, mue de ubehindrit kiøbe udi forskrefne kiøbsteder saa frit som borgerne same steds, och det dennom icke at skulle formenis i nogre maade. Dog skal det dend siøfarende mand icke vere forboden udi skibsnød och storm at søge same hafn til

[1] *Hævet ved åb. brev 1580 18. oktbr.* [2] *Jfr. åb. brev 1569 13. juli.*

at bierge skif och gods, alenniste nogen handel eller kiøb der at bruge, hvormed vor lensmand skal hafve et grandgifveligt opseende, och dersom nogen findis her emod anderledis at bruge forskrefne hafn, da skulle de dermed hafve forbrot til os och kronen, hves de hafve med at fare.

723.

1574 20. avg. (Kolding.) *Åb. brev om nærmere ordning af ægteskabsretten i Fyn, Langeland, Tåsinge, Als og Ærø.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 54—5.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 239—41.

Eftersom vi nogen tid siden hafve ladit vore obne brefve[1] udgaa, at alle echteskabssager, som sig tildrager udi vore lande Fyen, Langeland och paa Tosing, skulle udi vor kiøbsted Odense udi vore lensmends paa Nyborg slot [och][2] Odensegaard, i bispens nerverelse och andre de geistliges en gang om aarit forhøris och dømmis paa, och vi nu forfare, at det icke skal vere noksombt, at same echteskabssager en tid om aarit forhandlis, men at det udi andre stigt er sedvanne, at echteskabssager foretagis paa fire adskillige tider, da paa det ingen paa hans ret skal opholdis, och hvilke som saadanne sager hafve at udrette, kunde vide at skicke dennom derefter, ville vi:

1. at echteskabssager ofver alt vort land Fyen, Langeland och Tosing, saa och paa Alse och Arre skulle fire gange om aarit forhøris af vor lensmand paa Nyborg slot, Odensegaard, bispen udi Fyens stigt och de geistlige udi Odense, de som nu ere eller herefter kommendis vorder, som er om de fire tamperdage for jul, for paaske, pindzdag och sancti Mickels dag.

2. Och efterdi forskrefne vore lensmend tit och ofte

[1] *Åb. brev 1570 15. jan.* [2] *Således O.*

udi vor bestillinge forhindris, under tiden ochsaa hafve lougligt forfald, saa de icke kunde vere til stede, da skal hvilke af dennom udi saa maade blifve lougligen forhindret til hvilken tid, same angestelte dag er, at echteskabssager skulle forhøris, tilskicke andre udi deris sted, som dertil tienlige ere echteskabssager at adskilie.

3. Och skulle alle domme, som udgifves, klarligen optegnis, och skal tilskickes en af de geistlige, som ofver er, naar same domme afsiges, hvilken skal vere forplicht forskrefne domme at forfatte och siden at opskrifve.

4. Bedendis och biudendis vore undersotte udi forskrefne vore lande, som nogen echteskabssager hafver at udrette, at i til bestembte tider tenker til at møde; der skal eder vederfaris, hvad loug och ret er.

724.

1574 20. avg. (Kolding.) *Åb. brev om, at de sogne i Fyns stift, som ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne fra skolen der.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 56.

O: Trykt hos Stadfeldt: Randers købstad, s. 219—20, efter en original udfærdigelse, som ikke angiver, til hvilket stift, den er rettet, og hos Flemmer: Histor. efterr. om Randers skole 1, 43—4.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis der udi Fyens stigt[1] skal findis mange sededegne, som hafve bekommet sogner, siden ordinantzen[2] er udgangit, hvilke sogner der burde efter ordinantzen at hafve deris degne af skollen, hvor ofver[3] fattige peblinge och skollebørn frantrengis[4] dend hielp, dennom i saa maade efter ordinantzen til deris underholdinge er bevilget och tillagd, da paa det ordinantzen udi de och andre maade maa fuldkommeligen blifve holdet och efterkommet, ville vi dermed saa alfvorligen holdet hafve,

[1] *O forbig.:* udi Fyens stigt.

[2] *Kirkeordinans 1539. Mærkelig nok henvises der ikke i teksten til åb. brev 1567 17. septbr.*

[3] *O:* af.

[4] *O:* fraatagis.

1. at alle de sogner der udi Fyens stigt[1], som ligge paa to mile ner nogen[2] kiøbsted, skulle hafve deris degne af skollen, och menige sognemend udi same sogner at skulle vere forplicht at gifve och fornøige dennom och ingen anden dend sedvanlige degnerente, der bør och pleier af at gange efter ordinantzens liudelse.

2. Och hvor som allerede findis sededegne at vere tilskicked til nogen sogner, siden ordinantzen blef udgifven, de skulle udi deris lifstid beholde same sogner[3]; dog skulle de aarligen gifve deraf til neste skolle, fattige peblinge til hielp, dend fierde eller dend[4] fembte part af deris degnerente efter, som de med superintendenten kunde til ens vorde. Och naar same degne dør och afgaar, som saadanne sogner nu hafve, da skal egien tilskickes peblinge af neste skolle, som skulle vere degne til same sogner efter ordinantzen.

3. Och skal superintendenten der udi Fyens stigt[5], som nu er eller herefter kommendis vorder, hafve flitig indseende med, at al tingiste hermed saa i alle maade holdis och efterkommis.

4. Bedendis och biudendis menige sognemend, at i retter eder efter at anamme de personer, som eder udi saa maade efter ordinantzen blifve tilskicked at vere degne til eders sognekirker, och dennom holde for eders rette sognedegne, och at i dennom til gode rede gifver och fornøiger, hvis degnerente i efter ordinantzen pleie och plichtige ere at udgifve, och der paa ingen hinder eller forfang giører dennom udi nogre maade, saa frambt i icke derfore ville stande til rette.

[1] *O forbig.:* der . . . stigt.
[2] *O:* en.
[3] *O forbig.:* sogner.
[4] *O forbig.:* dend.
[5] *O forbig.:* der . . . stigt.

725.

1574 20. avg. (Kolding.) *Åb. brev om fortrinsret for præster og degne på Fyn til at få kirkejord i fæste.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 55—6.
A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek.
Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 2, 241—42.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis en part sogneprester och sededegne paa landsbyerne udi Fyens stigt dennom skulle beklage, at de hafve føie jord at bruge til deris prestegaarde och degnebolig[e], och der fore underdanigst ere begierendis, at naar nogen kirkejorder blifve leddige, at de da for nogen anden motte vere dennom nest for aarlige landgilde och afgift, som der bør af at gange, da efterdi vi gierne se, at de sogneprester och sededegne, som icke noksom med tilbørlige rente och underholdinge ere forsørgit, mue blifve forfremmit, hafve vi . . . unt och tillat . . ., at hvor nogen sogneprester eller sededegne findis, som ere brøstholdne och hafve ringe jord at bruge, mue och skulle de, naar nogen kirkejorder falder och blifve leddige, dennom for nogen anden bekomme, nyde, bruge och beholde uden indfestning, och skulle de vere forplicht deraf til gode rede aarligen at udgifve til kirken hves landgilde och afgift, som af same jorder pleier och med rette bør at gange; dog skal med same kirkejorder aldelis ingtet handlis emod recessen, men dend i alle maade hermed vere uforkrenked.

[1] *A forbig.:* bruge.

726.

1574 20. avg. (Koldinghus.) *Åb. brev om vedligeholdelse af præstegårdene i Fyn, Langeland og Tåsinge.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 55.
O: En af biskop Hans Mikkelsen 1625 attesteret afskrift af den originale udfærdigelse i Nykøbing p. F.s breve.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 2, 242.

Vi komme udi forfaringe, at en del prester udi vort land Fyen saa och paa Langeland och Tosing skulle ilde forsidde[1] deris prestegaarde och dennom icke bygge eller ved macht holde, hvorofver naar nogen anden efter dennom kommer til same sogen, finder de forfaldne prestegaarde for dennom, hvilke de uden deris store merkelig omkost icke kunde opbyge eller hielpe, uden de derofver blifve forblotte[2] och forarmed. Da hafve vi derfore bedet och befallet ... och nu befalle vor stigtslensmand der udi stigtet at skulle lade tage aasiun paa alle hvis forfaldne prestegaarde der i stigtet findes, och hvis same prestegaarde blifve sagd i fald fore, skal komme och forvendes til same prestegaardes bygning och ingen anden nøtte eller brug.

[1] *Således RA; O:* besidde. [2] *OA:* blotte.

727.

1574 20. avg. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne i Fyn, Langeland og Tåsinge om at fremvise deres kvæg, når kvægtienden skal ydes.*

Fynske og smål. tegn. 1, 32.

Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. no. 280 i Karen Brahes bibliotek.

Trykt herefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 243—4.

Vi forfare, at naar i skulle yde och lade skrifve eders kvegtiende, skulle en del eder fortrøcke sig och icke ville lade til siøne alt hves kveg, dennom tilhører och bør af at tiende med rette, hvorofver vi och kronen saa vel som kirken och preste[r]ne icke bekomme, hves del och rettighed os tilkomer.

1. Da paa det dermed al tingiste retferdeligen och kristeligen maa til gaa, ville vi, at i aarligen paa en bestembte tid lader drifve for dennom, som same kvegtiende paa

vore och kronens saa och kirkens och prestens vegne ere tilforordnet at opbere forskrefne eders kveg, i plichtige ere af at tiende, och at i deraf tiender efter ordinantzens liudelse.

2. Findis nogen sit kveg at fordølle och underslaa och icke ville frambdrifve, da skulle de derfore delis oc tiltalis som de vore brefve och forbud hafve sidet ofver hørige [1].

[1] *I en afskrift af ovenstående brev i håndskr. no. 282 i Karen Brahes bibliotek findes i følge Rørdam a. st. følgende indskud:*

Och skal der krefvis tinde af alt det kveg, som blifver fød fra dend ene midsommer eller sct. Hans dag och til dend anden; dernest efter gammel sedvane och recessens liudelse, hvor der er fuld tinde, af hvad slags kveg, det er, da tindis det tiende hofvet, och siden tindis det, som nest best er; naar der er icke en fuld tinde, da kand der opskrifvis til neste efterfølgende aar, om got siunis, eller och, hvad som feiler udi fuld tinde paa nogen slags kveg som lamtinde en to, tre eller fire, som ere et fierding aar gamle, saa et lam, en kalf, en gris fierding aar gammel lignes ved hinanden, eller det høfvet, som er mindre end fuld tinde, kand løsis for penninge och at forskrefne høfvet vorderis. Udi vorderingen skal saa tilgaa, at et lam skal saa vorderis, som det paa nest liggendis torf da gielder, och en kalf och en fierding aar gammel gris eller derofver gaar efter det samme værd. Hvert høfvit, som af disse slags kveg skal løsis, det løsis for tiende parten af de penninge, som et høfvit af samme slags blifver vorderet for; hver tiende gris løsis for ½ sk., men er hand afvant, da løsis hand for 1 sk. De penninge, som kvegit skal løsis for, delis emellom kongen, kirken och presten. Hvad tinde som presten ene tilkommer efter gammel sedvane, som er føltind, bitind etc. skrifver presten self op til et andet aar, indtil der blifver fuld tinde, och saa tage deraf det tiende efter gammel sedvane.

728.

1574 30. avg. (Skanderborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vi skulle udlægge en stor sum penge til det fremmede krigsfolk, som har tjænt os i sidste fejde, og at vore Danmarkes riges råder derfor have bevilget os en almindelig skat og landehjælp af dem således, at hver 10 jordegne bønder skulle lægges i læg og give 20 enkende daler og den rige hjælpe den*

fattige; hver 10 bønder, som ikke have frit gods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle give 10 enkende daler og den rige hjælpe den fattige; hver smed, skomager, skrædder, murmester, tømmermand, kæltring og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give 2 enkende daler, og hver, som ikke bruger avl, skal give 1 enkende daler; pebersvende og tjænestedrenge, som have kornsæd, skulle give 1 dlr. og hver husmand og inderste $^1/_2$ dlr.; de ugedagsmænd, som bo for vore egne slotte, klostre og gårde, skulle hver give $^1/_2$ dlr.; skatten skal være ude inden förstkommende 13. decbr.[1]

Sæll. tegn. 12, 334—35.

[1] *Fritagelse og opkrævning bestemmes ligesom i åb. brev 1559 17. apr. med tilföjelse af, at adelens ugedagsmænd skulle have været fri af arilds tid, og at lænsmændene skulle have opsyn med, at ingen regnes for ugedagsmænd med urette.*

729.

1574 5. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at bønderne i Århus og Ribe stifter selv skulle føre tienden til dem, som have fæstet den.*

Jyske tegn. 1, 142.

Vi komme udi forfaring, at en del bønderne saa vel udi Aarhus som udi Riberhus stigt uretferdeligen skulde tiende oc [icke] vil yde eller framførre, hvis tiender de skulle udgifve, til dennom, som samme tiender sted oc fest hafve, men ville, at de, forskrefne tiende fest hafve, enten kronens eller kirkens part, skulle dend anamme i deris gaarde hos bønderne. Da efterdi recessen[1] oc vore obne brefve[2], vi tilforn hafve ladit udgaa, formelder, at lensmanden maa lade kaste deris korn, om klagemal der ofver kommendis vorder, disligiste efterdi det anden steds her udi rigit er sedvanligt, at bønderne self skulle fremføre deris tiender, bode kirkens oc kronnens part, til dennom, som same tiender sted oc fest hafve, bede vi

[1] *Reces 1558 § 51.* [2] *Åb. brev 1567 11. apr. § 2.*

oc strengeligen biude alle herritsfougider, naar de besøgis, at de tilholder bønderne at fremføre same tiende til dennom, som same tiender sted oc fest hafver, oc dersom nogen klagemal ofver kommendis vorder, at nogen icke saa retferdeligen hafve tiendet efter recessens liudelse, som det sig bør, da skal herritsfougiten met 4 de fornemste mend der udi lenit, naar hand tilsigis, under hans boeslods fortabelse vere forplicht at lade kaste deris korn oc forhielpe dennom til rette.

730.

1574 7. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om forbud mod, at de jordegne bønder i Skanderborg læn hugge i deres skove uden udvisning af lænsmanden på Skanderborg eller hans skovfoged*[1].

Jyske reg. 1, 255.

[1] *Brevet er i øvrigt ligelydende med åb. br. 1573 25. juni for Åkær læn.*

731.

1574 8. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om forbud mod at købe de varer, som bønderne føre til Kolding, för de komme på adelmarkedet.*

R: Jyske reg. 1, 257.

Eftersom vi hafve ladit aflegge och egienlucke dend øster veig, som gik fran vort slot Koldinghus ind udi vor kiøpsted Koldinge, och nogre vore undersotte borgerne der samme steds dennom derofver beklage och besvere af dend aarsage, at bønderne, som tilforn plegede at øster veig udi byen at indkomme, skulle nu drage omkring egiennom Lusbye ind til byen, saa at hvis bønderne did ud fører at ville selge och afhende til borgerne, blifver opkiøbt udi Lusbye, før end det kand komme ind udi byen, borgerne der samme steds til [for]prang och skade, da paa det al tingist dermed maa gange ordentlig och ret til, och ingen af vore undersotte udi Koldinge eller och i

Lusbye dennom skulle hafve at beklage, ville vi, at der med alfvorligen saa holdis skal,

1. at hvis vare bønderne vil til vor kiøpsted Koldinge udføre och der selge och afhende, skulle de [1] torgføre, och skal ingen af borgerne udi Kolding eller Lusbye mue handle eller kiøbe med dennom om nogen dend vare, de saa udfører, før end dend kommer paa adelmarkit; siden skal det vere dennom alle frit fore.

2. Fordrister sig nogen heremod at giøre eller och med bønderne handler och kiøpslaar om nogen dend vare, de udføre, at selge, før end dend er torgført efter, som forskrefvit staar, da skulle de hafve forbrudt til os, hvis de i saa maade kiøbt hafver, och straffis derofver som de, vore brefve och befalinge icke achte eller anse ville.

[1] *R:* det.

732.

1574 8. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om revision af kirkeregnskaberne i Viborg stift.*

Jyske reg. 1, 256—57.

Vi komme udi forfaringe, at det fast uskickeligen tilgaar med kierkernis regenskaf at høre udi Viborg stigt, saa at under tiden ofver samme regenskaf tiltages andre fremmede bønder af omliggendis sogner at ofververe, som icke vide af kierkernis indkombst eller hvad til kierkens bygning er forvent; eblant med skal det ochsaa forhallis et aar fran det andit, at ingen regenskaf sker, hvorofver kierkerne storligen forsømmis bode paa deris indkompst och rente saa vel som paa bygningen. Da paa det kierkerne udi ingen maade skal ske forkort paa, hvis indkompst och rettighed dennom er tillagt, och at al tingst dermed maa gange ligeligen och ret til, ville vi, at alle kierkernis regenskaf en gang aarligen ofver alt Viborg stigt skulle høris och egiennom leggis paa en bestimpte tid, hvilkit regenskaf vor stigtslensmands fuldmechtige med

herritsprovesten udi hvert herrit skulle ofververe, och skal icke tiltagis fremmede bønder af andre sogner samme regenskaf at høre, som hertil sked er, men samme regenskaf skulle ske udi sogneprestens och menige sognemends nerverelse, efterdi de best vide, hvad bøgning paa kierken er anvent. . . .

733.

1574 9. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at bønderne i de sogne, som Mariager, Sebber og Vidskøl klostre have jus patronatus til, selv må vælge sognepræster.*

Jyske reg. 1, 258—59.
Trykt herefter i oversættelse hos Rørdam: Kirkelove 2, 245—6.

Eftersom vi komme udi forfaringe, hvorledis Mariagger closter, Seber closter och Vedskild closter endnu skulle hafve jus patronatus til nogen sogner udi Viborg stigt, och efterdi vi nogen tid siden forleden have giort en forordninge[1], at hvor closterne anden steds her udi rigit hafde jus patronatus til nogen sogner, skulle derefter saa med forholdis, at bønderne udi samme sogner sielf skulle mue hafve fri election och efter ordinantzen udvellie dennom sogneprester och siellesørger och samme prester at niude prestegaarde och al anden presterente efter som andre prester her udi rigit, da ville vi och hermed udi alle maade saa strengeligen och alfvorligen holdit hafve, som her efter følger:

1. At alle hves sogner Mariagger closter, Seber closter och Vedskild closter nu hafver jus patronatus til, der skal det vere menige sognefolkit udi forskrefne sogner frit fore at mue efter ordinantzen hafve election och efter denne dag sielf udvellie dennom sogneprester och siellesørger, dog at de af superintendenten skulle examineris, ofverhøris och forordineris och af hannom udi lefnit och lerdom kiendis duelig, skickelig och bekvem for guds ords tienner

[1] *Åb. brev 1573 29. maj.*

och ret siellesørger och skal dennom siden af stigtslensmend gifvis collatzbref derpaa och al tingist dermed at forhandlis efter ordinantzen.

2. Skal och samme prester udleggis prestegaarde som icke alrede dermed ere forsørgede, och de och deris efterkommere, som i saa maade efter ordinantzen blifve retteligen tilskickit och forordinerit til forskrefne sogner, forskrefne prestegaarde med tiende och al anden presterente, intet undertagit al tid herefter hafve, niude och beholde saa frit som andre sogneprester der udi stigtit niude deris prestegaarde och presterente och vore lensmend icke at skulle befatte dennom med nogen dend rente, presterne af forskrefne sogner bør och tilkomme med rette.

734.

1574 10. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at præsteenkerne må drive borgerlig næring i købstæderne.*

R: Jyske reg. 1, 260—61.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i Thottske saml. 4⁰ no. 2041 i kgl. bibliotek i København.

Trykt efter A i Kirkehist. saml. III 2, 168—69 og derefter hos Rørdam: Kirkelove 2, 248—49.

Vi komme udi forfaringe, at nar udi vor kiøpsted Viborg nogen presteenker nødis til at bosette dennom, formenes dennom af borgerne samme steds at søge nogen saadanne nering eller biering, som borgerne bruge samme steds, uden de vil skatte och skylde och opholde lige tønge vid dennom. Da efterdi de presteenker och andre de giestliges høstruer naadeligen er tillat udi dend fundats[1], vor herre fader de hoglerde her udi rigit gifvit hafver, at hvor de dennom bosette ville udi kiøpstederne, mue och skulle vere fri for skat och al anden borgelig och byes tønge, emeden och al dend stund de sidde udi deris enkesede ugift och føre it erligt och christeligt lefnit, saa

[1] *Universitetsfundats 1539 10. juni.*

och efterdi dennom ingen anden steds her udi rigit, hvor de ere bosiddendis, formenis at bruge eller søge deris nering och biering, ville vi, at dennom udi vor kiøpsted Viborg saa vel som anden steds icke heller at skulle ske nogen hinder eller forfang der paa.

735.

1574 12. septbr. (Aarhus.) *Åb. brev om stiftslænsmændenes tilsyn med præsterne i stiftet.*

R: Jyske reg. 1, 261.

Trykt herefter i oversættelse i Kirkehist. saml. III 2, 169 og herefter igen i uddrag hos Rørdam: Kirkelove 2, 249.

Eftersom ofver alt rigit sedvanligt er, at stigtslensmendene hver udi deris stigt gifver prestene collatzbref paa hves sogner, som vaccerer och ledige er och de efter ordinantzens[1] liudelse retteligen til ere kalden, udvalde och af bispen kiend duelige och skickelige, da forfare vi, at dermed alle vegne udi Aarhus stigt icke saaledis handlis som anden steds, sønderligen udi Skanderborg och Silkeborg len, udi hvilke lenne vor stigtslensmand samme steds hertil hafve gifvit presterne collatz och haft de giestlige udi befalinge saa mange, som under dennom hafve verit boesiddendis, hvilken skik hafver verit af gamel tid, siden bisperne raade for samme steder och giestlige rettighed, och efterdi stigtslensmendene ofver alt rigit udi andre stigter hafve dend samme giestlige rettighed paa vore vegne at forestaa, som bisperne hafde for dennom, ville vi, at vor lensmand her paa vor gaard udi Aarhus, dend som nu er eller herefter kommer, saa vel udi Skanderborg och Silkeborg lenne som anden steds her udi Aarhus stigt skal [gi]fve[2] presterne, som til nogle sogner retteligen kaldis och af bispen kiendis duelige, collatzbref paa samme sogner, de udi saa maade kaldis til. Sammeledis skal hand hafve de giestlige udi forskrefne lenne

[1] *Kirkeord. 1539.*

[2] *R:* hafve.

udi befalinge och dennom forsvare och handhafve som andre lensmend udi deris stigt undertagendis, hves sogner capitel eller andre hafve jus patronatus paa, hvormed hand sig aldelis intet skal befatte emod deris friheder. . . .

736.

1574 septbr.[1] (Kolding.) *Åb. brev om færgelön, som færgemændene ved Middelfartsund må tage for folk, fæ og gods.*

Fynske og smål. reg. 1, 59.

Efterdi vi komme udi forfaringe, at naar nogen saa vel vore egne undersotte indlendiske som udlendiske ville lade sette dennom ofver Medelfarsund, besveris de med uskellig fergepenninge at udgifve, da paa det at saadanne ubillighed maa afskaffis och forekommis, hafve vi ladet giøre en skik och ordning, hvorledis dermed herefter holdis skal, som efter følger.

1. For det første at naar en enlig person sig vil lade ofverføre fran Medelfar til Snaagehøi eller och fran Snaagehøig til Medelfar paa en baad, skal hand gifve deraf en sk. danske; kommer der och flere, som sig paa same baad vil med lade ofversette, gifve hver $^1/_2$ sk., och ingen derofver videre besveris. Sameledis dersom nogen hafver gods med sig at føre, da gifve for hvert les 1 sk., dog icke at regnis, hvad en gangendis person med sig bere kand.

2. Item naar nogen med heste eller och heste och vogn vil lade sig ofverføre, da gifve af hvere to heste och en vogn, hvad heller der er les paa eller ei, fire sk., eller och om det er heste uden vogen, da gifve af hver hest 2 sk.

3. Item sker ochsaa, at flere vogne kommer paa en tid och vil ofver med en ferge, da gifve af hver to heste

[1] *Dagen er ikke angivet i kancelliregistranten; brevet er indført mellem et af 17. septbr. og et af 3. oktbr.*

och en vogn 4 sk., men er der mere gods hos, end same vogne kunde bere, da gifve deraf der foruden af hvert les 1 sk., som forskrefvit staar.

4. Item kommer och nogen kiøbmend, indlendiske eller udlendiske, med øxne, heste, øeg, foeler eller føl och ville hafve ofverført til enten af begge fergesteder for Medelfar eller Snaagehøig, da gifve for hvert støcke 1 sk., hvad helder det er fuld eller half fragt; tesligeste for hvert støcke faar eller svin 1 alb., och derofver med høigre eller mere fergeløn at udgifve icke videre besveris.

5. Och efterdi for os er beklaget, at under tiden naar en enlig person til forskrefne fergesteder ankommer och sig vil lade ofverføre, veigre fergemendene der same steds sig hannom aldenne at ofverføre, uden de kunde bekomme deris fulde fragt, hvorofver fattigt folk tit och ofte dennom til skade och besveringe blifver opholdet och forsømmet, da ville vi, at herefter saaledis holdis skal, at naar en enlig person eller flere ankommer til enten af begge fergestederne och sig vil lade ofverføre, skal fergemendene der same steds vere forplicht dennom strax uden forhallinge och ophold at ofversette och efter mere fragt, dennom til skade och forsømmelse, icke fortøfve.

6. Hvilken ordning och skik udi alle sine ord, punkter och artikler vi ville i alle maade hafve holdet och fuldkommet efter, som forskrefvit staar.

7. Bedendis och biudendis vor lensmand her paa vort slot Koldinghus, saa och borgemester och raadmend udi vor kiøbsted Medelfar, de som nu ere eller herefter kommendis vorder, at i hafver grandgifvelig och alfvorlig indseende med, at saadanne skik och ordning i alle maade holdis och efterkommis efter, som forberørt er.

737.

1574 8. oktbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at intet*

øl eller købmandsgods må indføres i København, för det er fortoldet.

Sæll. reg. 11, 137.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 2, 347—48.

Vi ere kommen udi forfaringe, at en part af hvis tyst øl och andet gods, som indføres for vor kiøbsted Kiøpnehafn, tit och ofte opskibis och udi land føres før, end det hos vore toldere opskrifvis, och hannom paa vore vegne blifver fornøiget, hvis deraf med rette bør at gifves. Da paa det at vor och kronens told, sise och rettighed udi de maade icke skal blifve forsømmit,

1. forbiude vi alle indlendiske och udlendiske kiøbmend noggit tyst øl eller andet kiøbmandsgods, som indføres for vor kiøbsted Kiøpnehafn, at opskibe før, end det hos vor tolder blifver opskrefvit, och hand paa vore vegne hafver bekommet, hvis rettighed os tilkommer, tesligeste icke heller noggit gods at udskibes, uden hand och tilforn derom blifver tilsagd.

2. Fordrister sig och nogen, enten kiøbmend, prammend eller møndricker eller vognmend noggit tyst øl eller andet gods i land at føre eller och til skibs at udføre førre, end det hos vor tolder er opskrefven, och hand derom blifver tilsagd, da skulle de derfore til os under 40 mark straf, och hvis gods de hafver med at fare, vere forfaldet.

738.

1574 11. oktbr. (Skanderborg.) *Missive til Hak Ulfstand og borgemester og råd i Odense om gadernes vedligeholdelse og svineholdet der i byen.*

Fynske og smål. tegn. 1, 36.
Koncept i Topogr. saml. på papir Odense no. 21.

Vi forfare, at stenbroerne udi vor kiøpsted Ottense skulle verre møgit uferdige, saa at mange steder er slemme ufledige putse och skidne huller; sameledis forfare vi och, at der udi byen skal holdis en møgen uordelig handel

med svin. som løbe der at gaderne. Och efterdi vi udi andre kiøpsteder her udi rigit hafve ladit giørre en skik och ordning, at hvis svin som borgerne ville holde, dennum skulle de holde hiemme udi deris gaarde, saa de icke udkomme paa gaden, ti bede vi eder och ville, at i strax lader fly och ferdig giøre stenbroerne der udi byen, hvor de ere uferdige och behof giøris, saa och alvorligen tilholder borgerne der i byen, hvilke som holde svin, at de dennum holde uden byen eller indlukt i deris gaarde, saa de icke udkomme och omkringløbe paa gaderne, och at i derom giøre en skik och ordning som udi andre kiøpsteder och der hos legger en straf och vide, om noggen heremod findis at giøre.

739.

1574 11. oktbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at det, da bønderne i Bygholms læn holde mange hunde, med hvilke de om nattetide løbe på marken og i skovene efter grævlinge, hvorved harer og andre dyr forjages og ødelægges, og da en del af dem understå sig at udgrave ræveunger, efter denne dag skal være forbudt alle og enhver der i lænet med hunde at udløbe på marken og i skovene efter grævlinge eller at udgrave eller omkomme ræveunger; hvis nogen gör herimod, skal han straffes som en ulydig.*

Jyske tegn. 1, 148—49.

740.

1574 12. oktbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til bønderne i Bygholms læn om hundeholdet*[1].

Jyske tegn. 1, 149.

[1] *Brevet er enslydende med åb. brev 1574 8. mars (no. 693) jfr. åb. brev 1573 3. septbr. (no. 666), kun at der ikke henvises til fredning af kongens vildtbane som motiv.*

741.

1574 24. oktbr. (Skanderborg.) *Åb. brev, som gen-*

tager forbuddet[1] *mod at holde det marked ved Testrup, som er blevet henlagt til Hobro* (Hofbro). *Hvis nogen søger til Testrup, hvorved vor og kronens told og rettighed forkrænkes, skal han have forbrudt, hvad han har med at fare, og straffes, som ved bör. Stiftslænsmanden skal have opseende hermed og aldeles ikke se igennem fingre med nogen*[2].

Jyske reg. 1, 265.

[1] *Åb. brev 1561 7. septbr.* [2] *Hævet ved åb. brev 1578 25. avg.*

742.

1574 4. decbr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at vi have givet Jørgen Rosenkrandz til Rosenholm, vor råd, birk og birkeret på hans gård Rosenholm med* Støfvelkier *inden sine fire markeskel, som ere gjorte af ridemænd, samt på alt hans gods i Hornslet, Tendrup, Rodskov og Kradbjærg* (Kradbiere), *på hans tvende gårde i nedre Segalt, nemlig Kirkholt og Segaltgård, med disse gårdes enemærker, på Linå og Balle byer, Krannestrupgård, på al Karleby, på Skerring* (Skøring) *og møllen samme steds, så vidt som hans gods strækker sig i hine byer, dog således at han holder der en birkefoged og straks lader lægge og anrette et birketing for Rosenholm, som bønderne i hine sogne, gårde og mølle skulle holde for deres rette værneting.*

Jyske reg. 1, 272.

743.

1575 7. jan. (Skanderborg.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Odense om, at det er unødvendigt for borgersönner at tage borgerskab i byen.*

R: Fynske og smål. tegn. 1, 40.
K: Koncept i Topogr. saml. på papir Odense no. 22.

Vi komme udi forfaring, at[1] der udi byen skulle vere mange borgersønner, som tiltvingis at tage borgerskaf uanset, at det ingen steds her udi rigit er sedvanligt, at

[1] *R tilf.:* i.

borgerebørn tager borgerskab udi de kiøbsteder, de ere fød udi, uden de erre fremmede. Da efterdi vi icke ville, at nogen ny skik skulle opkomme, eller andre denum deraf bevege, bede vi eder och ville, at i herefter forskrefne borgersønner i Odense icke med nogit borgerskaf at giøre besverer, men at i sligt afskaffer och dermed holde efter, som udi andre kiøbsteder her udi rigit holdis.

744.

1575 16. jan. (Skanderborg.) *Missive til tolderne Hans Bang i Middelfart, Peder Hegelund i Ribe, Søvren Kær i Kolding, Povl Bang i Assens og Gunde Kristensen i Rødby om, at de, da vi have lidt ikke ringe skade ved, at mange øksenkøbere have fåt tid og termin på den told, de skulde have betalt, för de uddrev øksne af riget, og siden fåt skade på øksnen, hverken må lade øksne udføres, uden at tolden er betalt, eller tage borgen for den, hvis de ikke selv ville stå til rette, når deres regnskab forhøres.*

Sæll. tegn. 13, 2.

745.

1575 25. jan. (Skanderborg.) *Missive til tolderne i Skåne (i Halmstad, Landskrone, Malmø, Ysted, Trælleborg, Åhus, Ronneby), Sælland (i København, Helsingør, Kallundborg, Korsør, Næstved), Gulland (i Visborg), Fyn (i Nyborg, Kærteminde), Jylland (i Ålborg, Randerhusen (!), Århus, Kolding), Låland (i Nakskov) og Norge (i Bergen, Oslo, Tønsberg, Odevold, Skien, Fredriksstad, Kongshelle* (Congel), *Marstrand) om, at vi for vor fru moders forböns skyld have tilladt, at de vismarske indbyggere må indtil videre nyde det vismarske øl, som de indføre i riget, for sise 8 sk. for hver tønde efter, som mønten nu er sat, men af det vismarske øl, som vore undersåtter eller andre indføre,*

skal annammes således, som vore sidste breve formælde[1].

Sæll. tegn. 13, 2—3.

[1] *Missive 1567 14. mars, 1573 23. maj.*

746.

1575 28. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev til bønderne i Slagelse herred om oprettelse af torvedag i Korsør om løverdagen.*

Sæll. tegn. 13, 4.

Efterdi for vor kiøbsted Kaarsøer findis et almindelig fergested, saa at mange deris vei och reigse saa vel fremmede och udlenders som vor egne och vor[e] undersotter hender derfor ofver buode fram och tilbage, hvorfore under tids seg tildrager, at de der samme stedis nødis til at blifve liggendis børløs, och vi forfare, at tit och ofte beklagis, at udi Kaarsøer icke er at bekomme guod tilbørlig underholding for pendinge af dend aarsage, at der icke holdis axeltorfve eller giøris tilføringe efter, som til andre kiøbsteder her i rigit [sedvanligt er], da bede vi eder alle och hver serdelis strengeligen biude,

1. at i epter denne dag retter eder epter at holde eders axeltorfve hver løfverdag udi vor kiøbsted Kaarsøer och did at søge med, hves vare i hafve at ville selge och afhende, och icke anden stedis.

2. Saa frampt nogen af eder heremod fordrister sig til med deris vare at hensøge til andre kiøbsteder, de da icke ville hafve forbrot, hves de hafve med at fare, och stande derfore til rette.

3. Och skulle vor undersotte borgerne i Kaarsøer vere forplicht egen at holde fal klede, hommel, stoel, salt och anden kiøbstedsvare, saa at i det hoes denum for et skielligt verd skulle kunde bekomme.

747.

1575 28. jan. (Skanderborg.) *Missive til borgemestre*

og rådmænd i Korsør om, at vi, da der i byen kun holdes 3 eller 4 gode herberger for vore undersåtter og fremmede, som rejse frem og tilbage her i riget, og som ofte, når vinden ikke er god, arresteres 8 eller 14 dage og hidtil ofte ikke have kunnet få plads eller blive underholdte for deres penge, ville, at de straks på vore vegne skulle tilforordne 10 eller 12 af de fornemste og rigeste mænd der i byen til at holde almindeligt herberg for hver mand, som hender at komme did; disse skulle bygge gode skorstenskamre og værelser i deres gårde, således at fremmed folk kan blive herberget og trakteret for deres penge, og udhænge af deres döre tegn, som i købstæderne udhænges for almindelige herberger.

Original udfærdigelse i Korsør bys breve.

748.

1575 29. jan. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at vi have fået af Jens Bille til magelæg Allingemaglegård med mere gods i Sælland, på hvilket han og hans forældre al tid have haft birk og birkeret, og at vi, da han har fået til vederlag af os og kronen Vrejlev kloster med gods i Vendsyssel, have givet ham birkeret på det gods, hvorpå vort mageskiftebrev*[1] *lyder; han må lægge birketinget på et belejligt sted ved klostret, og skal der holde en birkefoged; bønderne på hint gods skulle tiltales der som til deres rette værneting.*

Jyske reg. 1, 296—97.

[1] *Af 1575 29. jan.*

749.

1575 1. febr. (Skanderborg.) *Åb. brev om, at vi, da præsterne i Skanderborg læn understå sig at indtage flere svin på olden i skovene til deres præstegårde eller anneksgårde end deres egne hjemme fødte svin og endog indtage andres svin* (under det skin for oldengield

at ville befri), *og da en part af dem fordrister sig at hugge på skovene uden forlov, så at de, der komme efter dem, ikke kunne få ildebrand eller bygningstømmer, — herefter ville, at præsterne i lænet ikke må beholde flere svin oldenfri end deres egne hjemme fødte svin; hvis nogen indtager flere* (under det skin at ville befri), *skal han stå derfor til rette og lide den tiltale, vi kunne have til ham; heller ikke må de hugge mere end lænsmandens skovfogder udvise dem til nødtørft til ildebrand og bygningstømmer.*

Jyske reg. 1, 302.

750.

1575 11. febr. (Kaarsøer.) *Missive til borgemestre og råd i Odense om at indrette herberger for rejsende.*

R: Fynske og smål. tegn. 1, 43.
K: Koncept.

Vi komme udi forfaring, at det gaar uskickeligen til der udi byen med herberge, saa der paa det neste ingen almindelig herberge holdis, at fremmid folk, som did hender at komme frem eller tilbage och ere ubekiend, icke kunde vide, paa hvad visse sted de skulle indrage, och epterdi borgemestere och raad ere forplicht at holde guod skik och politi udi kiøbstederne, da bede vi eder och ville, at i ere fortenkt[1] der udi byen at tilforordne 4 eller 5 formuende mend, som skulle vere forplicht at holde almindelig herberg for hver mand och udhenge tegen ofver døren, at fremmid folk kand vide, hvor de skulle indrage, och at i denum befaller, at de reder denum paa guode verelse och kammer, saa de kunde herberge och tractere hver mand, som denum gestendis vorder, for deris pendinge.

[1] *R tilf.:* udi.

751.

1575 12. febr. (Ringsted kloster.) *Åb. brev om stad-*

fæstelse på borgemestre og råds vedtægt i Odense om beregning af jordskyld efter møntens forandring.

R: Fynske og smål. reg. 1, 66—67.
K: Koncept i Topogr. saml. på papir Odense no. 162.

Efterdi borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Odense underdannigst hafver gifvit os til kiende, at der gaar fast uskickeligen til med hvis jordskyld, som gifvis af huse, øde jorde eller gaarde der udi byen udi saa maade, at der findis nogen borgere, som hafve udi byen jorder eller gorde med saadan besked, at de samme gaarde och jorder skulle forbygge och holde vid lige, och nu, siden mønten er omsat[1], tagis dobbelt mere af dennom end tilforn, och i saa maade deraf[2] ydermere besveris, hvorfore de paa vor naadigst behag och samptøcke efter menige borgeres begering hafve giort saadan en handel och skik, paa det al tingist ligeligen hermed kunde tilgaa, saaledis, at hvor der er gangen til jordskyld 3 mrk., som tilforn gik 1 sk. 2 alb., der skal nu gifvis en enkid daler 4 alb. 1 sk.[3] och saa frambdelis saa vel til kierkerne och closterne som til andre, der oppebere jordskyld. Hvilken skik och ordning vi . . . hafve fuldbyrt, samptøkt, stadfest . . . udi vor kiøpsted Odense udi alle maade efter, som forskrefvit staar, at skulle holdis. . . .

[1] *Åb. brev 1575 16. juni.*
[2] *K:* derofver.
[3] *Meningen af dette sted er ikke klar, men det lyder dog ganske éns i K og R. I de tilsvarende breve for København (no. 653), Helsingør (no. 683) og Roskilde (no. 686) lyder omsætningen på 3 gamle mark til 2 ny mark eller en enked daler.*

752.

1575 3. mars. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og råd i København om, at de boder, som ligge udenfor byen, ikke må bruges til beboelse*[1].

Sæll. tegn. 13, 10—11.

Vi komme udi forfaring, hvorledis der skal boe møgit

[1] *Forandret ved missive 1575 28. apr. og åb. brev 1576 16. febr.*

folk uden for vor kiøpsted Kiøbnehafn udi de hafver och boder, som en part borgerne tilhøre samme stedis, och mesten delen skal det vere løst folk och selskaf, som fast af dend aarsag uddrage af byen, at de der kunde befris for samme skat och anden tønge och bruge deris skalkhed med løsachtighed och anden uchristelig handel. Da paa det ingen guds fortørnelse udi saa maade skal opveckis, och saadant folk saa vel som andre kunde vere under et christeligt regimente och ofrighed, hafve vi for got anset och ville, at det aldelis ingen folk epter denne dag skal vere tilstet at boe udi nogen de hafver och boder, borgerne eller andre uden for byen hafve ladit opsette och tage leie af; men hvem, som uden for byen udi saadanne boder och huse boendis ere, skulle vere forplicht inden sanctorum Philippi och Jacobi først komendis at indfløtte enten udi byen eller anden stedis at bortdrage. Ti bede vi eder och ville, at i tilsiger och befaler borgerne och andre, som saadane boder och huse hafve udi deris hafver och uden byen, at de aldelis ingen tilsteder der udi at boe och vere, men denum til forsagt dag lader udfløtte. Hves udi nogre hafver och huse uden byen epter forsagt dag findis folk at boe och de, samme huse tilhører, med denum at se egenum finger, da hafve vi befalit vor lensmand paa vort slot Kiøbnehafn[1] samme huse och boder at skulle annamme under slottit som andit forbrot guods. I ville borgerne med alvorlighed foreholde, at de denum for skade kunde vide at tage vare.

[1] *Ved missive 1575 2. mars (Sæll. tegn. 13, 10, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 613).*

753.

1575 11. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til alle, som søge fiskerlejerne i Nibe, Sebbersund, Stavn* (Stafvend),

Øland, Gøl og Nörholm om indkøb af 60 læster sild til kongens behov[1].

Jyske tegn. 1, 176—77.
Trykt herefter i oversættelse i Nord. tidsskr. for fiskeri 4, 31—32

[1] *Brevet er énslydende med åb. brev 1567 19. avg. (no. 375), kun at lænsmanden på Ålborghus er Erik Rud, og kongens salter er Kristen Kristensen. Tiden for kongekøbet fastsættes fra mandag aften til onsdag aften.*

754.

1575 19. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forbud mod, at der fiskes med pulsvåd i Bøvling læn.*

Jyske reg. 1, 307.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis en part vore undersotte udi Bøvlinge len skulle understaa dennom emod vor strenge och alfvorlig forbud at slaa med pulsvoder[1], och endog vor lensmand der same steds Chrestiern Skel, vor mand och tienner, efter vor befalinge hafver dennom derfore ladit tiltalle och forvunden, forherdis de ligevel i samme dieris gierninger och endnu som tilforn fordrister dennom til at bruge forskrefne pulsvoder, hvorofver det gemene fiskeri ødeleggis, da efterdi vi strengeligen och alfvorligen dermed ville hafve holdit efter vore brefvis liudelse, tilforn nogen gang derom er udgangen, hafve vi nu paa nye til ofverflod befalit Chresten Skiel at skulle tiltale och forføllige alle dennom, som slaar med pulsvoder, saa vid hand kand giøre med loug och ret, och med aldelis ingen se egiennom fingre, saa frampt hand icke vil stande os derfore til rette. Och dersom hand nogen kand betrede och ofverkomme, som slaar med pulsvoder, och de derofver fanger nogen skade, skulle de det beholde for hiemgield, och Chresten Skiel eller hans tiennere derfore at vere angerløs och icke i nogre maade derfore at skulle tiltalis. Bedendis och biudendis vore fougider, embitsmend och alle andre, som Chresten Skiel

[1] *Åb. brev 1570 29. oktbr. §§ 1—3.*

med dette vort bref besøgendis vorder, at i her udinden verer hannom behielpelig och forskaffer, at hannom paa vore vegne vederfaris, hves loug och ret er.

755.

1575 24. mars. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønder og menige almue i Slagelse herred, hvem de end tjæne, som hidtil har søgt Slagelse herreds ting i Hemmershöj* (Hemmindehøie), *om, at de, både fordi der er udgåt breve*[1], *at de skulle holde akseltorve i Korsør og for anden lejligheds skyld, herefter skulle holde ting ved Korsør på de steder, som lænsmanden samme steds lader* hegge, *og hvor denne skal tilskikke en god, forstandig danemand til herredsfoged*[2].

Sæll. tegn. 13, 22.

[1] *Missive 28. jan. 1575.*

[2] *Forandret ved åb. brev 26. juli 1580.*

756.

1575 22. apr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Helsingør om, at vore drabanter, som vi have liggende der i byen, ikke således som de forlange, kunne kræve frit ved, lys og sænge af borgerne, uden de kunne have det i disses minde; de skulle meddele deres medborgere dette og have indseende med, at alt går ligelig og ret til.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

757.

1575 27. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om fastsættelse af nyt tøndemål for Sælland.*

R: Sæll. tegn. 1, 13, 30–31.

Epter at her i landit udi kiøpstederne saa vel som paa landsbierne mange steds er funden stuor uligelighed paa skippe och tønde, at maalit icke hafver verit ens paa alle steder, hvorofver stuor uskickelighed hafver efterfuld

bode i kiøb och sal, saa vi nu senisten ere foraarsagid at lade forskrifve[1] til vor kiøbsted Kiøbnehafn nogle kiøbstedernis fuldmechtige, som med andre vore guode mend och raad derpaa skulle giøre en skik, och epterdi de samme tid hafve ladit giøre en form paa skipper och tønner, hvoraf kiøbstedernis fuldmechtige strax hafve taget muster och maade, da ville vi vore undersaatter saa vel udi kiøbstederne som paa landsbyerne alvorligen och strengeligen hermed befallit hafve samme skipper och tønder, som dend tid ere giorde, och som dend holdis udi Kiøbnehafn, at skulle holde och bruge ofver ald landit[2], och skal der gaa af samme skipper 6 udi tønden til krisningen. Findis nogen at bruge andre skipper eller tønder, som icke er ens med disse, da skulle de derfore tiltallis och straffis som de, med falsk maal ere befunden.

[1] *Ved missive 1575 15. mars (Sæll. tegn. 13, 17) til at møde den 17. april.*

[2] *R havde oprindelig:* rigit.

758.

1575 28. apr. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmanden på Københavns slot om, at boderne udenfor København må bebos af dem, som tage vare på borgernes kvæg.*

R: Sæll. tegn. 13, 32—3.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 4, 614—15.

Som vi nogen tid siden [forleden] hafve skrefvit dig til saa vel som borgemestere och raadmend der udi Kiøbnehafn[1], at vi aldelis ingen efter denne dag ville hafve boendis udi de huser, hafver och boeder der udenfor byen at de skulle affløtte inden en forsagd dag eller och samme hafver och huse at vere forbrøt, och at tu denum paa vor vegne skulle annamme under slottit, som samme vort bref videre formelder, da epterdi borgemestere och raadmend der samme steds nu underdanigst lade gifve os

[1] *Missive 1575 2. og 3. mars.*

til kiende, hvorledis mange af borgerne hafve deris kveg och foring uden byen for ildebrand och urensel skyld och derfore paa det underdanigste er begerindis, at denum maatte bevilgis och tilstedis en gammel mand eller kvinde at holde udi samme deris huse uden byen som deris kveg och hafver kunde se til guode, hafve vi dend leilighed naadigst anset och bevilget och tilladt, at borgerne mue udi samme deris huse och hafver uden byen holde en gammel mand eller kvinde som med deris kveg och hafver kunde hafve opseend, dog med dend beskeden, at borgerne skulle tilforn paa raadhusit for borgmestere och raadmend lofve for samme deris husfolk, at de icke skulle føre nogit uskickeligt lefnit enten med ølsal, horrerie eller anden løsactighed; saa frampt at dersom saadant huos samme husfolk blifver befundit, borgerne da icke ville hafve forbrøt deris hus och hafve, som forskrefne husfolk paaboer och for deris foreelse stande til rette. Bedendis dig och velle, at tu efter slig leilighed och vilkoer, som forberørt er, tilsteder borgerne at holde en gammel mand eller kvinde udi forskrefne deris huse uden for byen och det paa raadhusit lader gifve denum til kiende; du vilt ligevel icke des mindre [hafve][1] grandgifvelig opseend med, at al tingist ganger skickeligen och ret til dermed.

[1] *R:* bede.

759.

1575 28. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om afskaffelse af alle markeder på landet i Sælland, der ikke ere 20 år gamle, og henlæggelse til nærmeste købstad af de andre.*

Sæll. tegn. 13, 31—32.

Vi komme udi forfaring, hvorledis her i vort land Sielland alle vegne paa landsbierne om aarit skal holdis mange bøndermarkeder, hvoraf en part nyligen ere op-

tagene, en del hafve verit holden af gammel tid, och epter at hvor saadanne markeder holdis, ophuggis och ødeleggis skofve och gierder, mange grofve laster och synder begaes, saa atskillige klagemaal derofver kommer, foruden at vor och kronens told och rettighed icke i saadanne markeder kand varis, som det sig bør, och de ere borgerne i kiøbstederne paa deris nering och bering fast mere skadelige end bønderne gafnlige,

1. da hafve vi dend leilighed betrachtit och ofverveiet och ville aldelis hafve afskaffit alle de markeder her i landit, som paa 20 aars tid ere optagen, och paa det al tingist des skickeligere kand tilgaa, skal hvad markeder, som af gammel tid hafve verit holden, liggis och holdis udi neste hoesliggende kiøbsted och der holdis paa samme dag och tid, de ere holden paa landsbyerne, och skal os elskelige N., vor mand, tiener och embidsmand paa vor etc. N., forordne udi N. len, udi hvad kiøbsted samme markeder, som ere holden der i lenit, her epter skulle holdis, hvort heden vor undersotter bønderne skulle hensøge och der holde markid.

2. Findis nogen heremod at holde eller søge markid paa landsbyerne her i landit anden steds end paa de steder, forordnet blifver, da skal til os vere forfalden, hves de hafve med at fare, och de derforuden straffis som de, vore brefve hafve siddit ofverhørige.

760.

1575 29. apr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om henlæggelse af Gudme herredsting til det sted, hvor 12 af lænsmanden udnævnte herredsmænd henlægge det.*

R: Fynske og smål. reg. 1, 69.
K: Koncept i Topogr. saml. på papir Gudme no. 1.

Chrestoffer Valkendorf til Glorup, vor rentemester, hafver beret for os, hvorledis at Gudme herritsting [udi

Gudme herrit][1], som hand udi boer, er lagt udi Svinige sogen och i kierkebyen hoes kierken, som hand hafver jus patronatus til, och icke mit udi herrittid, som det sig bør, hvorfor det en part ligger fast ubeleiligt och synderlig hannom och hans tiennere til besvering. Da hafve vi . . . unt och tillat . . ., at Axel Veffert, raad och embitsmand paa vort slot Nyborg maa nu strax lade tilnefne 12 dannemend af herritsmendene der i herrittit, som mue hafve fuldmacht at fløtte och legge Gudme herritsting paa et andit beleiligt sted der udi herrittit, hvor dennom siunis best at vere, och skulle de gifve fran dennom beskrefvit, hvor de samme herritsting henleggendis vorder, saa det herefter icke derfran skal giøris behof at fløtte, och hvor de det leggendis vorder, der skal det blifve liggendis och icke udi Svininge sogen efter denne dag.

[1] *Således K.*

761.

1575 5. maj. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om indtil videre for nogen lejligheds skyld, som tildrager sig mellem os og Königsberg, at arrestere Königsberger skibe eller skibe, som have Königsberger gods inde, og som måtte komme i Sundet.*

Sæll. tegn. 13, 35.

762.

1575 26. maj. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at vore og kronens bønder i Himle herred til vort slot Varberg, der ofte have klaget over en skat, som de udgive over deres rette landgilde, og som kaldes grevegældsskat* (grefvegildsskat), *og i forleden fejde have fået vort åbne brev om, at vi, når alt kom til fred og rolighed, vilde forfare mere derom, herefter, så mange som bo på de gårde, af hvilke skatten oppebæres, må forskånes for at udgive grevegældsskat til os, eftersom mange*

gårde ligge øde, fordi ingen vil tage ved dem for samme skats skyld; dog skulle de ikke forskånes for den rette landgilde.

Skånske reg. 1, 117.

763.

1575 8. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det må være borgerne i Ålborg tilladt at købe lyng og tørv hos bønderne der omkring og andre, som have sådant at sælge, eftersom de have klaget over, at de lide brøst på ildebrand, fordi det formenes dem at handle med bønderne om lyng og tørv til deres ildebrands behov.*

Jyske reg. 1, 315.

764.

1575 15. juni. (Kiøpnehafn.) *Åb. brev om årlig at holde et marked i Ronneby.*

Skånske tegn. 1, 61–62.

Efterdi vi kommer udi forfaringe, hvorledis der holdis ingen markeder udi vort land Bleginde som anden steds her udi rigit, saa bønderne dennom beklage, at de icke kunde bekomme til kiøps humble, salt, klede och, hves anden kiøpmandsvare de behøfve, icke heller kunde fremmede vide, hvad enkende tid de paa fri markeder kunde giøre tilføring och handle, med hves indbøggerne behof hafve, da efterdi det er gafnligt bode for borgere och bønder, at der holdis markeder udi landet, hafve vi af vor synderlig gunst och naade det saa skicket och forordinerit . . ., at aarligen herefter til hver sancti Peders dag udi høst skal holdis et markit udi vor kiøpsted Rodnebye, hvilket market det skal vere hver frit fore at besøge, bode indlendiske och udlendiske, deris gods och vare der same steds selge och forvandle efter, som udi andre markeder her udi rigit sedvanligt er. Bedendis och biudendis menige kiøpstedsmend och bønder, at i retter eder efter aarligen at holde och besøge forskrefne markit

udi Rodnebye til dend bestempte tid efter, som forskrefvit staar, for et ret frit market och der at handle och vandle, kiøbe och selgie med retferdige vegt och maade, alne och maal efter, som til andre markeder pleier at ske her udi rigit. Dog skal os gifvis slig told och rettighed, som os af samme vare met rette tilkommer och efter, som til andre markeder her udi rigit sedvanligt er, til os at udgifvis.

765.

1575 16. juni. (Hafniæ.) *Missive til Jørgen Bille om, at vi, da nogle af vore undersåtter i Østerherred i Bleking* (Bleginde) *have klaget over, at mange bønder, som have ladet opsætte små skvatmøller ved deres gårde, forgangne år ere blevne skrevne for skat, skönt sådanne møller ikke för have givet skat* (och de en ringe tingest kunde inddrage), *have tilladt, at alle de møllesteder i Bleking* (Blekinde), *som ikke ere landgildemøller, må forskånes for skat, når vi herefter lade vore breve udgå.*

Skånske tegn. 1, 63.

766.

1575 21. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til købstæderne om, at stald- eller græsøksne kun må sælges til lænsmændene eller adelen eller på markeder i købstæderne*[1].

Sæll. reg. 11, 156—57.

Efterdi vi komme udi forfaringe, hvorledis borgerne alle vegne udi kiøbstederne saa vel som fremide kiøbmend understaar dennom at uddrage paa landsbyerne och der opkiøber hvis øxen, som er til fangs, och dennom siden uddrifve af riget, hvorofver øxne fast opstige och blifve dyre, saa med tiden er at forvente, at mand icke vel skulle kunde bekomme nogen gode staldøxne her udi riget, dersom slig landkiøb skulle tilstedis och begangis,

[1] *Ophævet ved åb. brev 1576 21. novbr.*

da hafve vi derfore dend leilighed med vore Danmarkis rigis raad ofverveiget och beraadslagit och er med dennom til ens vorden,

1. at det aldellis ingen borgere eller kiøbmend, indlendiske eller udlendiske, herefter skal vere tillat paa landsbyerne at kiøbe nogen gresøxne, men skulle dennom kiøbe paa fri markeder udi kiøbstederne och staldøxen hos addellen och andre, som dennom hafve at stalde.

2. Understaar sig nogen indlendiske eller udlendiske kiøbmend heremod at giøre, da skulle de, som selge, hafve tabt deris verd, och de, som kiøbe, hvis de hafve med at fare, och derofver straffis, som ved bør.

3. Dog skal det vere hver frit fore at afhende deris øxen til vore lensmend och andre af adellen, tesligiste at mue drifve paa fri markeder udi kiøbstederne och der same steds forvandle efter, som dennom got siønis, saa de icke skulle tiltrengis dennom nogen at selge emod deris vilge, och skulle vore lensmend, hver udi sit len, hafve grandgifvelig opseende med, at al tingeste dermed holdis efter, som forskrefvit staar, och icke se med nogen egiennom fingre, saa frambt de icke ville stande derfore til rette.

767.

1575 21. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til provster, præster og bønder over alt riget om, at stald- eller græsøksen kun må sælges på markeder i købstæderne*[1].

R: Sæll. tegn. 13, 50.

M: Afskrift efter original udfærdigelse i håndskr. Molbech no. 32 i kgl. bibliotek i Stokholm.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis borgerne alle vegne udi kiøbstederne saa vel som fremmede kiøbmend understaar dennum at uddrage paa landsbyerne til eder och der opkiøber hves øxen, som ere til fangis, och denum holde til foders paa landsbyerne och siden uddrifver af

[1] *Ophævet ved åb. brev 1576 21. novbr.*

rigit, da epter at øxen hermet[1] opstige och blifve dyre, och landekiøb i saa maade brugis och begaaes, hafve vi os met vore Danmarkis rigis raad derom beraadslagit och erre met denum til ens vorden,

1. at der aldellis ingen borgere och kiøbmend, udlendske eller indlendske, herefter skal vere tillat paa landsbyerne at kiøbe nogen staldøxen eller gresøxen, men skulle denum kiøbe paa fri markeder udi kiøbstederne och hves andre denum hafver at stalde.

2. Ti ville vi eder alle och hver serdellis hermet strengeligen forbiudet hafve nogen staldøxen eller gresøxen paa landsbyerne at selge eller afhende til borger[e][2] eller til andre fremmid kiøbmend, saa frampt i, som selge, icke ville hafve tabt eders verd och de, der kiøbte, hves de hafve met at fare, och derofver straffis, som vid bør.

3. Dog skal det vere eder frit fore hves øxen i hafve at afhende, at maa drifve paa fri markeder, at i icke skulle tiltrengis denum nogen at selge, uden i gerne ville.

[1] *M:* dermed. [2] *Således M.*

768.

1575 23. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev til provster, præster og kronens bønder i Koldinghus, Hønborg og Skodborg læn om, at vi have befalet Vincens Juel, embedsmand på Koldinghus, at købe os et antal øksne til bedste, og at vi, da de sælge deres øksne til borgerne og andre og vi ville give dem så meget derfor som en anden, derfor forbyde alle, som have øksne at sælge, at afhænde dem, för de have tilbudt vor lænsmand dem, indtil han har købt til vort behov; han skal betale dem til gode rede, og de skulle ikke tvinges til at sælge dem for ringere, end andre vil give; hvis nogen*

gör herimod, skal den, som sælger, have fortabt sit værd, og den, som køber, hvad han har med at fare.

Jyske tegn. 1, 185.

769.

1575 24. juni. (Frederiksborg.) *Missive til Jørgen Bille om at lade forkynde forbud mod, at handel drives i Pugevigs havn*[1] *eller i andre forbudte havne i Bleking og Lister.*

Skånske tegn. 1, 64-65.

Vore undersotte borgerne udi vor kiøpsted Sylvitsborg hafve ved deris fuldmechtige dennom beklagit, at der ligger en ulouglig hafn icke langt ifran byen, kaldis Pugevigs hafn, udi hvilken udlendiske kiøpmend bruge stor handel och vandel och opkiøbe øxen, smør, flesk och andre fædevare och med bønderne der forbytte, hves gods de indføre, med alne, skeppe och fierding; en del skulle ochsaa understaa dennom at ligge der helle vinteren ofver och icke aldeniste kiøpslaa med bønderne, men och tilhandle dennom, hvad svenske did nederføre, och enddog vor herre fader hafver ladet giøre en skik och ordninge[2], udi hvilke hafner under Bleginde och Lister side udlendiske kiøpmend motte handle och kiøpslaa med borgerne och bønderne, som er udi Sylvitsborg, Rodnebye, Avskier och Lyckov, saa skal samme hafn ligevel brugis, at dend icke findis at vere en fri hafn. Och efterdi borgerne deris neringe och bierringe dennom udi saa maade frantagis, och det er kiøpstederne til forderfve och emod dend skik, der paa giort er, da bede vi dig och ville, at du først lader forbiude och forkynde, at ingen undersottene besøge samme hafn eller andre forbodne hafner der nogen kiøpmandskaf med frembde at drifve, men at de besøge de hafner, som dennom ere tilladne udi vor herre faders bref

[1] *Forbuddet hævet ved åb. br. 1575 7. oktbr., se nærmere den dertil knyttede anmærkning.*

[2] *Ved åb. brev 1550 30. septbr.*

at bruge, och dersom nogen herefter understaar sig at besøge samme ulouglige hafn for nogen handel skyld och icke af storm eller uveder blifver indtrengt, at du da lader paa rette hindre och anholde deris skib och gods och, hves de hafve med at fare, och siden lader straffe som de, vore brefve och bud hafve sidet ofverhørige.

770.

1575 25. juni. (Frederiksborg.) *Åb. breve om, at bønderne i Bleking* (Blegind) *efter deres ansøgning og fordi deres vilkår og lejlighed med ager, korn, sæd og anden brugning ikke er sådan som andre undersåtters her i riget, fordi det hidtil har været sædvanligt og for at de kunne komme til deres forbedring efter den forleden fejde, ikke, når vi lade skattebreve udskrive over alt riget, skulle skrives for mere end halv skat imod vore undersåtter i Skåne og andet steds.*

Skånske reg. 1, 124.

771.

1575 25. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at bønderne i Halland, når vi lade skattebreve udskrive over alt riget, kun skulle betale halv skat mod bønderne i Skåne*[1].

Skånske reg. 1, 124.

[1] *Motiveringen er ordret som i brevet for Bleking (no. 770).*

772.

1575 26. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at sællandsk alen og vægt skal bruges i Bleking.*

Skånske tegn. 1, 65–66.

Vi komme udi forfaringe, at udi vort land Bleginde icke holdis saadanne alne och vegt som anden steds her udi rigit, men brugis andre alne och som hver sig sielf til beste hafver optagit. Da efterdi menige bønder och almue befindis dennom besverit ofver samme alne och

vecht, och paa det ingen videre uskickelighed udi saa maade skal efterfølgie, ville vi, al tingest dermed herefter saa aldelis saa holdis skal,

1. at hves klede, sidentøi, lerrid eller andet kiøbis eller selgis ofver alt Bleginde, skal al tid herefter med siellandske alne och med ingen anden alne forhandlis och udmaalis.

2. Sammeledis skal och ofver alt vort land Bleginde brugis slig vecht med skippund och skolevecht bode udi kiøpstederne och paa landsbyerne udi alle maade efter, som det sker her udi vort land Sielland.

3. Understaar sig nogen at bruge andre alne och vecht end siellandske, da skulle de hafve forbrot, hves de hafve med at fare, och tiltalis och straffis som de, der bruge falsk maal och vecht, och de, vore brefve och bud icke ville achte.

4. Hvormed vor lensmand skal hafve flittig indseende, at dermed saa holdis udi alle maade efter, som forskrefvit staar.

773.

1575 27. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om forskellige handelen vedkommende forhold i Visby på Gulland.*

R: Skånske reg. 1, 127—29.

S: Trykt efter original udfærdigelse hos Strelow: Den Guthilandiske Cronica, s. 275—9.

Eftersom borgemestere och raadmend udi vor kiøpsted Visbye paa vort land Gotland nu hafve haft deris fuldmechtige hos os och underdanigst til kiende gifvet nogen brøst och uskickelighed, hvormed de befinde dennom fast at vere besverit, saa at hves vare och anden del, som fal ere[1], opkiøbis af landfogeden, hafnefogederne eller slotstiennere, som icke ere boesette borgere, och derofver dennom saa vel som bønderne formenis at kiøpsla ind-

[1] *S:* falder tilkiøbs.

byrdis med hver andre och [anden][1] mere uskickelighed der begaaes, da paa det at vore undersotte, borgere och bønderne paa vort land Gotland, saa møggit des bedre kunde komme til neringe och bierringe, och landkiøb med hves anden handel, som brugis borgerne til forprang, maa afskaffis, hafve vi vore undersotte til bedste ladet giøre der paa saadanne en aldmindelig skik, som efterfølger, hvilken vi herefter fast och ubrødeligen ville holdit och fuldkommit hafve.

1. Først om kiøpmandskaf, handel och vandel under borgere och bøndere[2] skal det vere borgerne frit fore at handle och vandle med bønderne, disligiste bønderne ubehindrit af hver mand at sielge[3] och kiøbe med borgerne, hos hvilke de kunde bekomme best kiøb och dennom løster at kiøbe och selge med[4].

2. Sammeledis skal vor lensmand der paa slottit, som nu er eller herefter kommendis vorder, icke mue[5] bruge nogen handel eller vandel enten at kiøbe eller selge borgerne til forprang udi nogre maade. Icke skal heller landefogeden[6], hafnefogederne eller nogen af slottens tiennere, som icke borgere ere, kiøbe eller sielgie eller och bruge nogen handel och vandel videre end hves de kiøbe til deris egit husis underholding, och at ei kiøbe eller sielge til forprang udi nogre maade, och hves som lensmanden vil kiøbe nogit af almuen til sit egit behof och ei til at udsielgie egien til forprang, da skal hand det betale och giøre almuen fyldeste derfore ligesom nogen anden fremmit; det samme skal och holdis med landefogeden, hafnefogederne och alle andre slottens tiennere.

3. Dersom det och befindis och skielligen bevises kand, at lensmendene for deris egen persone giøre her

[1] *Således S.*
[2] *S forbig.:* om . . . bøndere.
[3] *S:* handle.
[4] *S forbig.:* oc . . . med.
[5] *S:* mere.
[6] *Således S; R:* landefogederne.

emod eller tilsteder landefogeden, hafnefogederne eller andre det at giøre och de icke lade straffe derofver, naar paa klagis, da skulle de staa os derfore til rette som uhørige, de vore brefve och bud icke achte ville.

4. Om presternis kiøb och handel er der giort denne efterfølgende skik, at hves presterne til deris egen husholdinge behof hafve, mue de saa vel hos fremmede som hos borgerne kiøbe til deris husholdinge[1], som sedvanligt hafver verit, dog at de icke derofver bruge nogen handel eller kiøpmandskaf enten udi en maade eller anden at indkiøbe och udselgie egien, som andre borgere og kiøpmend pleie at giøre, hvilket som kunde vere borgerne til forprang, och guds ord derofver kunde forsømmis.

5. Disligeste hafve vi bevilgit och efterlat, at portene skulle opgifvis til sancti Hans dag medsommer, naar tieretiden er for handen, och midlertid skal lensmanden paa slottit hafve god flittig indseende, at der icke indføris under vort eller kronens nafn och forbud anden tiere end dend, os tilkommer; dersom det findis, skal hand staa os derfore til rette; men hvilke af almuen, som kunde yde och fuldgiøre deris tiere til slottet for sancti Hans dag, dend maa indføre, naar hand vil, sin tiere der i byen och der forhandle det bedste, hand kand

6. Vi ville och, at lensmanden der paa slottit skal befalle landefogeden och dommerne der paa landet at vere borgerne behielpelige hos almuen, at de efter handen mue fanget indkreft, hves dennom med rette hos almuen tilkommer, och udi lige maade skulle borgemestere och raadmend vere plichtige at hielpe almuen til beste, naar de derom besøgis, at de mue bekomme, hves dennom med rette hos borgerne tilstaar.

7. Disligeste eftersom kvindfolk der paa landet och i byen hertil ere optagen paa slottit udi slachterhusit

[1] *S forbig.:* til deris husholdninge.

och andet slotsarbeide, hvorofver synd och ondskaf er bedrefven, da skal ingen kvindis persone herefter nødis eller trengis op udi slachterhusit eller andet arbeide emod[1] deris vilge, men naar der giøris noget arbeide behof paa slottit, skal lensmanden betale dennom for deris arbeide och ei skal nøde eller trenge nogen op at arbeide emod hans vilge[2].

8. Och efterdi vi ville, at denne skik udi alle maade skal efterkommes, da bede vi och biude lensmanden paa vort slot Visborg, som nu er och herefter kommendis vorder, at hand alvorligen derofver holder och rette[r][3] sig derefter, at deremod intet sker eller forhandlis, saa frampt hand icke vil staa os derfore til rette.

[1] *S:* uden.
[2] *S forbig.:* men naar . . vilge.
[3] *Således S.*

774.

1575 28. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Visby på Gulland.*

Skånske reg. 1, 129—30.

775.

1575 28. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, hvorledes der skal forholdes med kirkernes jorder i Almind syssel.*

R: Jyske reg. 1, 328—30.

Efterdi vi komme udi forfaring, hvorledis udi Alminde syssel i Koldinghus len skal findis stor uskickelighed met kierkernis jord, saa at en part bønder hafve understaait dennom at bortrøfve samme kierkernis jorde under menige gr[a]nder[1], och kierker fanger aldelis intet deraf, hafver och en part, och endnu dagligen giør, skiftit och delt dennom och deris medarfvinge kierkens jord emellom, hvorofver kierken mister sin landgilde, saa mand icke kand vide, hvem det skal krefvis, och eiendommen forminskis och forvendis kierken fraa, en part selger och panter kierkens

[1] *R:* grender.

jorde bort, och kierker dermet mister bode jord och rettighed, och en part giør der framlon af och leie och bortfeste det til andre med anden stor misbrug, der hos skal findis, da paa det slig uskickelighed maa afskaffis och udi tide forekommis, och de jorde, som med rette hører til kierkerne, icke skulle der fran forvendis kierkerne paa deris rente och herlighed til skade, saa och paa det en gang for alle maa giøris en skik och forordning, hvorledis al tid dermed forholdis skal, och at hoes hver kierke kand findis en klar jordbogen paa alle de jorder, kierken tilhører, och hvem dennom udi vere och brug hafve, och dend udi kierkens brefkiste at forvaris och indleggis, ville vi, at hermed saa i alle maade skal holdis och fulddrifvis, som efter føllige.

1. Først skal menige grander, hvor som helst kierkens jorde ere franrefvit kierkerne, udvise kierken sin jord efter kierkens gamble jordbøgers liudelse eller hefder, som kand findis hoes kierkerne, eller och udlegge hinde saa got jord, som de hafve hinde franrefvit.

2. Och ville vi hermed strengeligen och alfvorligen hafve forbudit, at nogen efter denne dag skulle lade kierkernis jorde komme til arfveskifte, ei heller at skulle dennom selge, bortpante, giøre deraf framlon, leie eller feste dennom bort, men at en och icke flere skulle herefter nyde och beholde hves kierkejord, som al tid med rette hafver liggit til dend gaard, hand er hofvidmand fore, och dend, som stander indskrefven udi hosbundens jordbog for gaarden och gaardsens udgift, hand aldenne at giøre kierken deraf hindis herlighed.

3. Fordrister sig nogen til efter denne dag i saa maade kierkernis jorde at skifte til arfve [eller] selge, da skulle de derofver [deris verd?] hafve forbrut, och de, som dennom i saa maade bekommendis vorder, skulle icke aldeniste miste eiendommen och, hvis de saa der

paa udgifvit hafve, men och bøde derfor bode emod os och kronen och kierken.

4. Sameledis ville vi strengeligen befalit hafve cantoren udi Riber domkierke, saa och alle herritsprovster och sognepræster udi Alminde syssel, at i retter eder efter at giøre en klar jordbog paa hver kierkes jorde udi forskrefne syssel, hvad samme jord aarligen skylder til kierken, hvem dennom hafver, och hvad gaard de brugis til, och dend under eders signetter beskrefven indlegger hoes hver kierke udi kierkens brefkiste oc giemme; disligiste at i indfordrer alle kierkens brefve, ehvor de findis, dennom registerer och siden udi kierkens brefkiste velforvaret indlegger.

5. Fordrister sig och nogen til at fordylle kierkens brefve och dennom beholde hoes dennom efter, at de ere tilsagde at skulle antvorde dennom fran sig, och de siden dermed blifve befunden, skulle de derofver tiltalis och straffis som for andit fordult gods.

6. Och dersom nogen findis, der saadanne kierkejorde hafve udi brug, och de icke hafve stet och fest dennom efter recessens[1] liudelse, da skulle de vere forplicht samme jorde at stede och feste af cantoren udi Riber domkierke, som paa capitels vegne hafver forsvarit och herligheden til forskrefne kierker.

7. Och skal forskrefne cantor hafve flittig och grandgifvelig opseende, at al tingist hermed ganger ligeligen och ret til, och at kierken paa sin ret och rettighed udi iingen maade sker forkort, saa frampt vi det icke skal vvide hoes hannom.

[1] *Reces 1558 § 41.*

776.

1575 29. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om at det marked, som hidtil har været holdt i Varberg st. Lavrids dag, efter ansøgning fra borgerne, fordi det falder midt*

i deres høst, så at deres korn nedages og fortrædes af dem, som søge til marked, herefter skal holdes fjortende dagen för pinsedag[1].

Skånske reg. 1, 130.

[1] *Forandret ved åb. brev 1578 19. juni.*

777.

1575 10. juli. (Frederiksborg.) *Missive til købstæderne i Jylland og Fyn om, at vi ere til sinds at lade vor købstad Ribe befæste; da der dertil behøves en stor sum penge, have vi overvejet den lejlighed med vore Danmarkes riges råder, og de have med os anset for godt, at alle købstæderne i Nörre Jylland og Fyn hver skulle udgive en hjælp til byens befæstning inden förstkommende st. Mikkels dag og overantvorde den til stiftslænsmændene*[1].

Jyske tegn. 1, 189—90.

[1] *Liste over de enkelte købstæders bidrag findes i tillæg.*

778.

1575 10. juli. (Frederiksborg.) *Missive til kapitlet i Ribe om, at vi med vore Danmarkes riges råders samtykke have anset for godt, at Ribe købstad bliver befæstet og derfor ladet taksere købstæderne i Nörrejylland og Fyn for en sum penge*[1], *og at vi, da befæstningen så vel er til bedste for dem som for de andre indvånere i byen, med vore rigens råder have takseret dem alle, som ere residerende der ved domkirken, for 2000 dlr. til hint behov; Hr. Jørgen Lykke, ridder, og Jørgen Rosenkrandz, vore råder, skulle taksere dem hver efter deres ævne og indkomst for, hvor meget de skulle give af hjælpen; siden skulle de overantvorde pengene til Erik Lykke, embedsmand på vort slot der, inden st. Mikkelsdag förstkommende.*

Jyske tegn. 1, 190—91.

[1] *Se foregående brev no. 777.*

779.

1575 10. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Riberhus, Tröjborg, Skodborg og Møgeltønder læn, Vesterlandsfør* (Vesterlandsfiord), *Øster- og Nörreherreder i Koldinghus læn, Lundenæs og Bøvling læn, Hing- og Voldborg herreder, hvem de end tjæne, om at vi ville lade vor købstad Ribe befæste, så at adelen, borgerne og bønderne kunne have et sted der i landet, hvor de kunne have deres tilflugt, hvis oprør eller andet skulde komme hastig på, og da der hertil göres behov stor hjælp af folk både til at age jord og sten og til at grave og andet, hvilket borgerne ikke alene kunne overkomme, så have vi derom rådført* (beraadslagit) *os med vore rigens råder og for godt anset, at hver bonde i de næstom liggende læn, som besidder nogen gård, skal enten selv göre 6 dages arbejde på hin befæstning eller fremskikke en karl til arbejde i 6 dage på hans vegne; ingen hverken adelens tjænere eller andre skal være forskånet for denne hjælp, eftersom den er dem selv og det ganske rige anliggende, undtagen adelens ugedagsmænd, som bo i de sogne, i hvilke deres sædegårde ligge; de skulle derfor møde i Ribe til den tid, vore lænsmænd tilsige dem, og efter som vor embedsmand i Ribe, Erik Lykke, giver dem anvisning; lænsmændene i hine læn skulle give Erik Lykke register på bønderne der i lænene, og deri skal han lade afskrive enhver, som fremkommer; deres navne, som sidde overhørige, skulle optegnes, og de siden deles, tiltales og straffes som ulydige.*

Jyske tegn. 1, 188.

780.

1575 21. juli. (Afvensøe.) *Åb. brev om, at Merløse ting skal flyttes til Holbæk*[1].

R: Sæll. reg. 11, 161–62.

O: Original udfærdigelse i Holbæk bys breve.

[1] *Brevet forandres igen ved åb. brev 1579 17. juli.*

Efterdi vi komme udi forfaringe, at vore undersotte borgerne udi vor kiøbsted Holbek skulle hafve en ringe neringe och bieringe af dend orsage, at de der icke hafve nogen synderlig axeltorfve efter som udi andre kiøbsteder, och bønderne der omkring boendis icke heller giøre nogen søgning did til byen, da paa det borgerne der same steds mue saa møggit des bedre blifve ved [magt][1], och de med bønderne kunde hafve deris handel och kiøbmandskaf, hafve vi for got anset och . . . bevilget och tillat . . ., at Mierløse herritsting maa nu strax med det første fløttes fran det sted, det nu ligger, och til vor kiøbsted Holbek och der same steds herefter at skulle holdis, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder.

[1] *Således O.*

781.

1575 28. juli. (Kallundborg.) *Missive til borgemestre, rådmænd og borgerne i Odense om, at byen skal deles i fjærdinger, som skiftevis skal give møde på bytinget med sine sager.*

Fynske og smål. tegn. 1, 54—55.

Vi komme udi forfaringe, at borgerne der udi byen icke søge ting met fougitten, hvorfor byefougitterne der udi byen dennum udi samme befalinge finde besverit, at der er ingen, de kunde tage i dom met dennom, saa at der neppeligen findis nogen, som vil antage samme byefougideembede, met mindre der føris raad til, da paa det fougiden kand hafve nogen til tingit, hannom udi hvis sager, hannom der hender for at komme, kand raadføre, och al tingist met retten des bedre kand hafve fremgang, hafve vi for got anset, at byen delis udi fire fierringer, saa at 1 fierring hver uge skal vere forplicht under deris faldsmaal at søge ting och vere i dom met fougiden, saa frampt de icke ere met lovlig forfald undskyldet, hvorfor vi hafve tilskrefvit och befalit Erik Rosenkrantz[1], vor mand,

[1] *Ved missive af s. d., se a. st. bl. 54.*

raad och embitsmand paa vor gaard der samme steds, at skulle med eder lade uddele byen udi 4 fierdinger och siden alfvorligen paa vore vegne holde derofver, at hver fierding søger ting hver uge och er i dom met fougiden. Bedendis eder och ville, at i met Erik Rosenkrantz uddeler byen udi 4 fierdinger, och at i tilholder borgerne efter, som de blifve uddelte, at søge ting met fougiden och vere udi dom met hannom udi de sager, som bør at dømmis paa af eder.

782.

1575 2. avg. (Kallundborrig.) *Missive til borgemestre og rådmænd i Helsingør om svine- og hundehold.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis mange af eder skulle holde svin der udi byen, som omløbe paa gaderne och giøre stank och anden unfledighed, hvoraf siugdom och døde eblant folkit der same steds kunde optendis och foraarsagis, da paa det sligt i saa maade maa forekommis, och efterdi tilforn af borgemester och raad er giort en forordning derpaa, och er afliust udi predickestoellen, at ingen skal holde deris svin her udi byen, bede vi eder och ville, at hvilke der samme steds, som hafve nogen svin, at i dennom holder uden byen paa skoufve eller anden steds, hvor i dennom kunde hafve, saa de icke komme udi byen, och hvis svin herefter findes at komme der ind, da skal borgemestere och raadmend der samme steds hafve fuldmacht dennom at lade inddrifve der udi hospitalit, och de fattige dennom da at beholde och komme til beste.

Postscripta:

Som i och tilforn hafver bekommet vor skrifvelse[1] om de mange løsse hunde, der holdis udi eders bye, at i skulle forhollit menigheden, at de skillir dennom ved

[1] *Missive 1573 5. septbr.*

samme hunde eller holde dennom bundne, hvilket dog icke er sket, men endnu holdis mange løse hunde, som och udløbe udi marken och skoufven der omkring och giør[e] forfang paa vort vildt, saa ville vi endnu hafve eder alvorligen befallit, at i strengeligen forholde och advare menigheden, at de skille sig ved saadanne løsse hunde eller holde deres hunde bundne, saa frembt, hvis der sker forsømmelse paa, vi da icke skulle vide dend straf hoes eder.

783.

1575 20. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne over alt riget, hvem de end tjæne, om, at vore Danmarkes riges råder til afbetaling af den store gæld, i hvilken riget er kommen i den forledne fejde, have bevilget os af dem en almindelig skat og landehjælp, som skal være ude inden 25. novbr. förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 13, 76—77.

[1] *Skattens störrelse, bestemmelser om fritagelse og opkrævning fastsættes som i åb. brev 1573 23. avg., dog skulle adelens ugedagsmænd have været fri af arilds tid, og lænsmændene skulle stå til rette, når de ikke have tilbörligt opseende hermed.*

784.

1575 25. avg. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne, hvem de end tjæne, i Riberhus, Tröjborg, Skodborg og Møgeltønder læn, Vesterlandsfør* (Vesterlandsfior), *Øster- og Nörreherreder i Koldinghus læn, Lundenæs og Bøvling læn, Hing og Ulvborg* (Wolborg) *herreder om, at der til Ribe købstads befæstning göres behov en hob kampesten, og at der ikke er mange til fangs næst omkring ved Ribe; da de derfor må hentes i de næst omkring liggende læn, og det vil blive for besværligt for vore og kronens bønder alene at fremføre disse sten, have vore Danmarkes riges råder bevilget, at de næst omkring boende bønder skulle tilhjælpe;*

de skulle derfor, når vore lænsmænd tilsige dem, hver mand fremage til Riber befæstning 6 læs kampesten og levere dem på de steder, som Erik Lykke, embedsmand på Riberhus, tilsiger dem[1].

Jyske tegn. 1, 196.

[1] *Fritagelse og listeføring som i åb. brev 1575 10. juli.*

785.

1575 3. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og råd og byfoged i Helsingør om fremmede, som ville nedsætte sig i Helsingør.*

Orig. udfærdigelse i Helsingør bys breve.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis mange bode af Nederlenderne, Engeland och anden steds begifve sig der fran hid ind udi rigit och udi dend meninge, at de denom her ville nedersette och lade forstaa, at de for religionens skyld skulle vere fordrefne, enddog under tiden fast anderledis befindis, saa at de for deris misgierninger och anden utilbørlighed ere undviget, af hvilke en part skulle hafve udi sinde sig at vilde nedersette der udi vor kiøpsted Helsingør. Sammeledis forfare vi, at en part af samme fremmede, som alrede findis der i byen, skulle holde it uskickeligt, løsachtigt och utuchtigt lefnit udi deris huse, da efterdi vi sligt for ingen del ville tilstede, och paa det, at det udi tide maa forekommes, bede vi eder och ville, at i efter denne dag ingen fremmede nationer tilsteder at boesette sig der udi byen och at bruge borgerlig handel och neringe, uden det sker med vor tilladelse, och de hafve derpaa vore brefve. Desligiste at i och hafver flittig opseende med och icke tilsteder, at saadant uskickeligt och utuchtigt lefnit holdis och bedrifvis der samme steds, men hves deris brøst saa findis och bevisligt er, at de da enten tilbørligen straffis derfore eller och forvisis af byen, saa frampt i icke ville stande os derfore til rette.

786.

1575 8. septbr. (Hørsholm.) *Åb. brev om henlæggelse til Køge af det marked, som oprindelig holdtes i Snekkerup og siden i Ringsted på hellig kors dag.*

Sæll. reg. 11, 167.

Eftersom vi nogen tid siden hafve giort dend forordninge[1], at hves markeder, som til des hafver veret holdne paa landsbyerne, skulle herefter holdis udi nest hosliggendis kiøbsteder, och vi kome udi forfaringe, hvorledis udi Sneckerup i Ringsted herit hafver veret holt marked hellig kors dag, hvilked nu er forordineret at skulle holdis udi vor kiøbsted Ringsted, och efterdi vi forfare, at udi Ringsted dog skulle holdis noksom markeder, och det bedre skal vere fornøden, at same marked holtis udi vor kiøbsted Kiøge undersottene der same steds paa deris neringe och bieringe til hielp och bistand, da ville vi, at forskrefne marked, som til des hafver veret holt hellig kors dag udi Sneckerup, skal herefter paa same dag holdis udi vor kiøbsted Kiøge och icke udi Ringsted, och ville vi forskrefne marked, som tilforn hafver holtis udi Sneckerup och nu siden i Ringsted, hermed aldellis afskaffit hafve. Bedendis och befallendis vore foggider och lensmend, at i alfvorligen holder herofver, saa och strengeligen biudendis vore undersotte och alle andre, som same marked ville besøge, at i det holde udi Kiøge och icke anden steds och did føre, hves gods och vare i hafve at afhende, och der bruger eders handel med kiøb och sal efter, som i tilforn hafve giort udi Sneckerup.

[1] *Åb. brev 1575 28. jan.*

787.

1575 26. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, om at opholde saltskibene og sætte en takst på saltet.*

Sæll. tegn. 13, 86—7.

Vi forfare, at der skal vere ankommen der udi Sundit nogre skibe met salt och flere met det første ere formodendis, och epterdi de ere de første, opsette och forhøige de kiøbit der paa møgit ubilligt, saa de denum met en temelige och skellige vindst derpaa icke ville lade nøige; ti bede vi dig och ville, at hvad skibe, som met det første nu kommer udi Sundit, at tu denum opholder och paa samme deris indhafvendis salt giøre[r] och setter et billigt kiøb, settendis lesten ungeferlig for 36 eller 38 daller, saa at vore undersotte kunde der af bekomme for et skilligt verd, hvis de for nøden behof hafve [1].

Sæll. tegn. 13, 86–7.

[1] *Skippernes forsøg på at få taksten på saltet sat til 40 daler læsten og Henrik Mogensens modforestillinger nyttede intet, se missive 1575 3. oktbr. i Sæll. tegn. 13, 88—9.*

788.

1575 4. oktbr. (Frederiksborg.) *Missive til borgemestre og rådmænd i København om at lade forbyde, at borgerne opsætte hytter og småboder ud for deres huse på byens grund.*

R: Sæll. tegn. 13, 90.

A: Afskrift efter original udfærdigelse i Københavns bys arkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 459.

Vi komme udi forfaringe, hvorledis mange af eders medborgere der udi byen lader bygge och opsette hytter och smaa boder ud met deris huse paa byens grund och frihed [1] uden al forlof eller tilladelse, hvorofver gaderne blifve smalle, saa mand med [2] tiden ilde kand met vogne, nar de mødis, fremkomme, och tilmet skulle och en part understaa denum at indtage af byens grund och frihed och der paa føre bøgninge, och aldelis ingen skel eller fyldiste byen derfore sker. Da paa det slig uskickelighed och menige mands skade maa afskaffis, bede vi eder och alfvorligen befalle, at i strax met det aller første giøre en

[1] *A:* friheder. [2] *A:* under.

forordning, saa at alle saadanne hytter och boeder, som er bygt och satte paa byens grund och frihed byen til skade och trengsel, enten til forhindring udi gaderne eller i andre maade, blifve inden en forsagt tid afbrøt, och slige uordentlige bøgninge for ingen del tilsteder der udi byen, men[1] endeligen afskaffer, och dersom nogen af samme hytter eller boder findis at vere bygte paa byens grund, och de uden forhindring eller besverring kunde blifve staaendis, at i da tilholder denum, som samme boder eller hytter hafve bygt, at de derfor giøre eder paa byens vegne skiel och fylliste, om de det alrede icke giort hafver, och der udinden rammer byens gafn efter, som tilbørligt er.

[1] *A tilf.:* dend.

789.

1575 7. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om ophævelse af forbud mod at bruge Pugevigs havn i Lister*[1].

Skånske reg. 1, 134.

Eftersom vi stackit siden hafve ladet forbiude[2] en hafn udi Lister, kaldis Pugevigs hafn, som skulle vere en

[1] *Allerede 1575 1. oktbr. var der blevet tilstillet embedsmanden på Sølvitsborg, Jørgen Bille, missive om, at undersåtterne i Gammelstorp* (Gamildtorp), *Gemsø* (Giemse), *Mørum og flere sogne i Lister i Bleking* (Bleginde) *havde klaget over, at borgerne i Sølvitsborg havde erhvervet mis. 1575 24. juni til ham, fordi deres næring og bjærging fratoges dem ved Pugevigs havn, men da den menige mand nu havde berettet, at fremmede af arilds tid havde solgt mel og anden nødtørft i den havn, og at Sølvitsborg borgere endnu ikke, siden byen brændte, ere komne til den formue, at de kunne bespise landet, så må havnen bruges, indtil købstæderne kunne komme i den formue, at de kunne forsørge landet, tilmed da benyttelse af havnen hverken er tilladt eller forbudt i vor herre faders brev; dog skal han have indseende med, at intet landkøb bruges. (Skånske tegn. 1, 72.) Den 7. oktbr. s. å. fik J. Bille nyt missive om, at han ikke skulde befatte sig med Pugevigs havn, om hvilken kongen nu havde erfaret, at den lå i Elleholms læn; Arild Ugerup, som havde dette i befaling, skulde føre tilsyn med, at der ikke der dreves landkøb (a. st. 72—3).*

[2] *Missive 1575 24. juni.*

ulouglig hafn och icke tillat udi de samtykte hafner udi vor herre faders tid[1], at ingen handel eller kiøpmandskaf der udi skulle drifvis af fremede eller andre, paa det vore undersotte udi kiøpstederne der omkring des snarere kunde komme til deris nering och bierringe, da efterdi dend menige mand udi Gamelstrup, Giemsø, Mørum och andre flere sogner beklage, at borgerne udi Sylvitsborg och andre kiøpsteder der hos icke end ere kommen til dend formue, at de undersottene kunde forsørge met nodtorft, saa och efterdi de beretter, at Pugevigs hafn stedse af arrilds tid hafver verit besøgt af fremmede, och dennom paa landet icke heller hafver nogen tid verit forment før nu der at kiøbe af fremmede rue, mel, malt och anden del, de behøfve til deris husis ophold, at de samme hafn aldelis intet kunde miste, hafve vi . . . unt och tillat . . ., at vore undersotte saa vel som andre fremmede samme Pugevigs hafn for slig leiligheds skyld endnu framdelis ubehindrit mue besøge och der handle och vandle som tilforn; dog skal dennom forboden vere noget landekiøb at bruge borgerne udi kiøpstederne til forprang, men hves de behøfve, mue de kiøbe aldene til deris husis ophold, icke til at selgie, saa frambt de dette vort bref icke ville hafve forbrot, hvormed vor lensmand, som Elleholms len hafver udi befalinge, skal hafve grandgifvelig opseende och derofver lade straffe, som ved bør.

[1] *Ved åb. brev 1550 30. septbr.*

790.

1575 8. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev til vore og kronens bønder, til stiftsgodsets-* (stiftens), *prælate-, kannike-, vikarie-, kirke- og præstetjænere i Skåne, Sælland, Fyn, Låland og Falster om, at vi behøve en stor hob fetalje til udspisning på vore slotte og gårde og orlogsskibe, og at der, da der ikke er olden i Nörrejylland dette år, og det har været sædvanligt, at bønderne, når*

der var olden, kom os til hjælp med hjælpesvin, derfor i år af hver jordegen bonde og hver to bønder, som ikke have frit jordegods og sidde for gårde, skal gives os et godt levende oldensvin; lænsmændene skulle skrive dem i mandtal, så at al ting går ligeligt til, modtage svinene og lade dem yde på de steder, som vi have befalet dem; ingen skal være fri for at udgive svinene, hverken ugedagsmænd til vore slotte eller andre, uden adelens egne arvetjænere.

Sæll. tegn. 13, 92.

791.

1575 10. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på Lunde domkapittels privilegium på frihed for told eller sise af den vin, som de købe til eget eller kirkens behov og for sise af årlig 12 læster Rostokker øl til eget huses behov, dog således at de ikke må udsælge noget heraf eller forkøbe til forprang, og at de, hvis de årlig købe mere Rostokker øl, skulle de give sise som andre undersåtter.*

Skånske reg. 1, 134 5.

792.

1575 17. oktbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om oprettelse af torvedage i Ribe.*

Jyske reg. 1, 338—9.

Brevets begyndelse, slutning og § 1 er trykt efter original udfærdigelse hos Terpager: Ripæ Cimbricæ s. 678.

Efterdi vore undersotte borgemestere, raadmend och menige borgere och indbyggere udi vor kiøpsted Ribe hafve underdanigst ladit gifve os til kiende, hvorledis i deris bye icke holdis nogit axeltorfve paa visse torfvedage efter, som anden steds i vore kiøpsteder her udi rigit [sedvanligt er], hvorfor det al tid skal hafve verit dennom frit fore, at de motte uddrage til bønderne och andre vore undersotte ofver alt rigit och der kiøbe och tilforhandle dennom, hves

de til deris husholding fornøden behof hafde bode af slagterfe, øxen til foder och i andre maade søge deris handel och nering, och efter at vore brefve nu seniste ere udgangne[1], at borgerne udi kiøpstederne icke motte tilstedis at uddrage paa landit och der kiøbe gresøxne, men hvem nogen øxne hafde at selge, de skulle dennom drifve paa fri markeder udi kiøpstederne och dennom der afhende, som samme vore brefve videre formelder, och vore undersotte udi Ribe nu tilmed af bønderne och andre der omkring boendis saa got som ingen tilføring giøris, beklage de dennom paa det hiøgiste, at de derofver lide stor brøst for hvis slagterfe, de til deris husis ophold behof hafve, saa vel som och for øxen til at opsette paa deris egit foder der for byen, saa at deris største nering er dennom dermed betagen och miest af dend aarsage, at vore undersotte, som ere vit der fran besiddende, icke ville drifve hvis øxen eller slagterfe, de hafve at afhende, saa langveigs ofver Folding bro eller Gredsted bro til Ribe och sielf deraf gifve told efter dend skik, derpaa giort er[2], uden derpaa giøris anden forordning, da paa det vore undersotte menige borgere och indbyggere udi Ribe saa møgit des bedre kunde blifve vid [macht] och hafve deris tilbørlig nering och biering, ville vi herefter saa alfvorligen holdit hafve,

1. at udi vor kiøpsted Ribe skal holdis torfvedag hver freddag om uggen, och skal det vere vore undersotte bønderne och andre frit fore paa samme torfvedag at mue drifve til Ribe met hvis øxne och slagterfe, de hafve at afhende, disligiste met andre deris vare at mue did søge och dennom til vore undersotte och indbyggere samme steds selge och der giøre deris kiøbmandskaf, dog met saadanne vilkor och forord, som efterfølger, at hvo som helst nogen øxen, stude eller andit fe vil drifve til Ribe

[1] *Åb. breve 1575 21. juni (no. 766 og 767).*

[2] *Åb. brev 1571 4. septbr.*

och torfveselge, hand skal vid Folling bro eller Gredsted bro det til kiende gifve och der lade optegne, hure mange øxen eller andit fe hand drifver der for ofver til Ribe, och nar hand kommer tilbage egien, skal hand hafve bevis med sig fran dend borger, hand forskrefne øxen eller fe sold och forkiøpt hafver, och samme borger at skulle vere forplicht at gifve och fornøige vor tolder i Ribe, hves told os deraf bør met rette, saa at vor oc kronens told och rettighed i ingen maade derofver blifver os forkrenkit.

2. Dog ville vi menige indbyggere udi Ribe naadigst hafve bevilgit fri uden told at mue niude och beholde, hves slagterfe de paa torfvit til deris egne husers ophold kiøbendis vorder och lader slagte efter, som i andre kiøbsteder er brugeligt och de til des af arilds tid haft hafver.

3. Dersom och nogre af samme øxen eller fe drifvis tilbage egien fran Ribe och icke kand selgis, skal dend, dennom tilhører, gifve det til kiende vid Folling bro eller Gredsted bro hoes hannom, som tilforn, der de egiennom drifvis, dennom optegnit, hvor mange de ere, hand icke solde, och hand da met told deraf at udgifve icke skulle besveris i nogre maade.

4. Fordrister sig nogen til at drifve nogen øxen eller fe ofver forskrefne broer til Ribe och icke det gifver til kiende, som før er rørt, eller och vor told i nogre maade underslais och icke udkommer af dennom, som forskrefne øxen eller fe kiøber och blifver vor tolder fornøigit, da skal bode dend, som samme øxen eller fe sold hafver, saa vel som och dend, dennom hafver kiøbt, straffis derfor som for anden vitterlig tiufveri uden ald naade och tilmet hafve forbrut alt, hvis de hafve met at fare.

5. Forbiudendis derfor alle, ehvo de helst ere eller vere kunde, serdelis vore fougider, embitsmend och alle andre vore undersotte borgerne udi Ribe heremod paa forskrefne torfvedag at hindre eller och vore undersotte

paa hvis øxne, fe eller andre vare och tilføringe, som de søge met til Ribe, efter som forskrefvit staar, at giøre forfang eller hinder i nogre maade under vort hylleste och naade.

6. Och skulle borgerne udi Ribe heremod vere forplicht at holde fal klede, homble, jern, salt och anden kiøbmandsvare, saa at hver for it billigt kiøb kand bekomme hoes dennom, hves de behof hafve.

793.

1575 9. novbr. (Andvorskouf.) *Åb. brev om, at Nordrup sogen henlægges fra Slagelse herred til Løve herred.*

Sæll. reg. 11, 180.

Eftersom vore undersotte bønder udi Norderup sogen hafve hertil søgt til Slaugelse herritsting och nu beklage dennom, at siden same ting er laugt och fløt til vor kiøbsted Korsør[1], hafve de der møggit langt heden, saa det falder dennom saare besverlig at søge did til tings, da hafve vi ... unt och tillat ..., at vore undersotte bønder udi Norderup sogen maa herefter søge til Løfve herritsting med hvis sager och delemaal, de hafve at forrette, och det holde for deris rette verneting, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder, och hvem dennom noggit hafver at tiltalle, hand skal dennom tiltalle til Løfve herritsting och siden til landsting.

[1] *Åb. brev 1575 24. mars.*

794.

1575 15. novbr. (Andvorskouf.) *Missive til Korsør by om, at lænsmanden skal have tilsyn med byen, og om straf for den, som overfalder anden mand i sit hus.*

Sæll. reg. 11, 180—81.

Efterdi vi forfare, at møgen uskickelighed brugis der i byen med slagsmaal, vold, ofverfald och i andre maade, och ingen straf derefter sker, och paa det at saadanne uskickelighed maa afskaffis och al ting maa gange skicke-

ligen och ret til, saa at de uskyldige mue forsvaris och handhafvis och de skyldige straffis for deris uliudighed och misgierninger, da hafve vi befallet Eiller Kraufse, vor embitsmand paa vort slot Korsør, vor kiøbsted der same steds och eder dermed i forsvar at hafve, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder, tesligiste at skulle med byfoggitten der i byen forhielpe hver til rette, som uret sker, och at hafve flitig indseende, at ingen sagefald eller anden vor och kronens rettighed underslaaes eller forsømmis; dersom och nogen med vold och uret ofverfaldis i sit hus, som hertil sked er, och det skielligen bevisis, at da dend, der skyldig findis, straffis derfore paa halsen efter, som udi andre kiøbsteder her udi rigit brugeligt er. Ti bede vi eder alle och hver serdellis strengeligen biude, at i rette eder efter, herefter at vere Eiller Kraufse paa vore vegne hørige, liudige och følgachtige udi alt, hvis hand eder paa vore vegne tilsigendis och befallendis vorder, och lader det ingenlunde, saa frambt i icke ville lide tilbørlige straf, om eders uliudighed och forsømmelse findis.

795.

1575 30. novbr.[1] (Vordingborg.) *Åb. brev om tolden på heste og kvæg, som føres over Vordingborg og skulle udføres til Tyskland.*

R: Sæll. reg. 11, 183—4.

Eftersom vi tilforn hafve giort dend forordninge[2], at dend told, som pleier at udgifves til Rudby af hvis øxen, heste, foeler, øg, føl och kiør, som kiøbis enten udi Skaane eller her udi Sielland och udføres ofver fergestedet her for vort slot Vordingborg, skulle efter denne dag her udi Vordingborg fornøigis och udgifves af dend orsage, at en part vore undersotte udi Lolland och Falster tit och ofte

[1] *Brevet står i registranten mellem et af 30. novbr. og et af 8. decbr., men er selv dateret 31. novbr.*

[2] *Åb. brev 1572 4. juli.*

kiøbe dennom her udi Sielland saa vel som och udi Skaane och siden førde dennom ud til Tyskland och som deris egen hiemfødninge vilde tilholde sig dennom fri uden told, hvorofver vor och kronens told blef os formindsked,

1. da hafve vi nu tilskicked och befallet denne brefvisere Christoffer Biørnsen, borger her udi vor kiøbsted Vordingborg, at skulle vere vor toldere her same steds, och skal hand paa [vore] vegne oppebere bode af indlendiske och udlendiske en gamel daller af hver oxe, hest, foele, øg, føl och kiør, som føris her fran Sielland ofver fergestedet her for Vordingborg enten til Lolland, Falster, ind udi Tyskland eller anden steds, och derfore aarligen giøre vor rentemester paa vore vegne gode rede och klart regenskaf.

2. Och skal ingen vere fri for same told, hverken de, som boe udi Lolland, Falster eller anden steds, och skal Christoffer Biørnsen gifve hver, som nogen øxen, heste, foler, øg, føl eller kiør her ofver føre, en toldsedel paa, hvore mange hand ofverført och fortoldet hafver, hvilken sedel hand siden udi Rudby kand hafve at vise och til vor toldere same steds skal ofverantvorde, och skulle de siden med ydermere told der af udi Rudby icke besveris i nogre maade.

3. Dog skal dermed icke vere forbudet addellen at mue ofverføre til deris gaarde udi Falster eller Lolland, hvis øxne, heste, foler, øg, føl och kiør dennom self tilkommer, och d[e][1] af riget icke udfører.

4. Sameledis hafve vi tilskicked och befallet Christoffer Biørnsen at skulle oppebere ald dend sise, som os kand tilkome af, hvis fremid drik her for byen indføris och afhendis, och i lige maade at skulle derfore aarligen giøre os gode rede och regenskaf.

5. Bedendis derfore och biudendis alle indlendiske

[1] *R:* da.

och udlendiske, som nogen øxne, heste, foler, øg, føl eller kiør her ofver fergestedet førindis vorder, at i deraf fornøiger Christoffer Biørnsen, hves told och rettighed os och kronen deraf bør, som forskrefvit staar, tesligiste hannom paa vore vegne forsiser, hves fremede drik i der for byen indføre efter, som anden steds i vore kiøbsteder her udi riget brugeligt er.

6. Saa frambt nogens forsømmelse her udinden findis, och same told eller sise hannom icke fornøigis, i da icke ville hafve forbrot, hves i hafve med at fare, och tilmed straffis derofver, som ved byr.

796.

1575 8. decbr. (Vordingborg.) *Åb. brev om de vilkår, på hvilke undersåtterne i Bøtø igen må bruge sejlads.*

Fynske og smål. reg. 1, 495.

Eftersom det hafver verit forbudit vore undersotte paa Bøtte udi Falster en tid lang at mue seigle af dend aarsage, at de udi nest forgangne feigde skulle hafve udført nogen folk til Tyskland, som icke hafde pasbord eller besked met dennom, och de os nu underdaningst hafve besøgt beklagendis, at en stor part deris neringe er dennom derofver betagen, da hafve vi . . . unt och tillat . . ., at vore undersotte paa Bøtte mue herefter bruge deris seiglats bode met folk och gods at ofverføre och i andre maade och dermet søge deris nering och biering saa frit som andre vore undersotte paa landsbyerne boendis der udi Falster, dog met saadanne vilkor och besked, som efterfølger, at de aldelis intet folk eller gods skulle ofverføre, uden tilforn giøris der paa besked hoes fougiden der samme steds, hvilken vor lensmand paa Nykiøping slot tilskickendis vorder der at hafve befalinge och at oppebere hvis told, sise och anden del, som os tilkommer. Och dersom nogen understaar sig nogit at udføre før, end derpaa er giort klar besked hoes fougiden, och hannom blifver fornøigit,

hves rettighed os tilkommer, eller och nogit indføris, enten tyskt øl eller andit, som icke forsisis eller fortoldis, da skal dend, hvis brøst saa findis, til os hafve forbrot alt hans gods och tilmet straffis paa lifvit uden ald naade.

797.

1575 10. decbr. (Vordingborg.) *Åb. brev om, at borgerne i Vordingborg have klaget over, at de, da de bruge nogle jorder, af hvilke der gives landgilde til slottet, må give ny stedsmål af dem så tit, som der sker nogen forandring og tilskikkes en ny lænsmand; det tillades derfor, at de af borgerne, som én gang have fæstet hine jorder, må beholde dem deres livstid uden videre stedsmål, dog skulle de svare afgifterne i rette tid, og de må ikke, under fortabelse af jorderne, göre noget fremlån af dem, og der forbeholdes ret til at göre forandring heri, hvis jorderne i fremtiden skulle bruges til slottet.*

Sæll. reg. 11, 185.

798.

1575 15. decbr. (Andvorskouf closter) *Åb. brev til bønderne i Lykå* (Lyckov) *læn om at holde sig efter den skik, som nogle rigsråder have gjort om at holde ting og om andet.*

Skånske reg. 1, 136.

Eftersom nogen vore raad och tilforordnede stackit siden hafve efter vor befalinge[1] verit der udi Bleginde for-

[1] *Ved missive 1575 16. maj fik Björn Kaas, Ejler Grubbe, Jørgen Marsvin og Hans Skovgaard pålæg om at forhøre og pådömme en sag mellem Jørgen Bille, embedsmand på Sølvitsborg og Lykå, og bønderne i Bleking, som havde i hjæl slået nogle af hans fogder (Skånske tegn. 1, 58); i deres fuldmagt af samme dag (a. st. 56, 7) pålægges det dem, da det skal gå mere uskikkelig til i Bleking end andet steds med at holde ting, således at der ikke holdes ting tre eller fire måneder ad gangen, at overveje den lejlighed og göre en alvorlig forordning, hvor tit og på hvilke dage og tider ting bör holdes, samt i hvert herred at tilskikke en herredsfoged.*

samblit och der giort nogen skik och ordninge eblant andet, at ting skal holdis hver fiortende dag, med anden uskickelighed de hafve afskaffit, da forfare vi ligevel, at en part af eder sig derefter icke rette och ei tidere holde ting, end eder sielf got lyster, men fordrister sig bode heremod och anden deris indskickelse at giøre. Bedendis eder derfore alle och hver serdelis strengeligen biude, at i retter eder efter bode med ting at holde hver fiortende dag och i alle maade at holde och fuldkomme, hves skik och ordninge forskrefne vore raad och fuldmechtige paa vore vegne giort och oprettit hafver; saa frambt nogen af eder sig understaar heremod at giøre, i da icke derofver ville hafve forbrot eders boeslod och tilmed straffis paa lifvit uden ald naade.

799.

1559 25. avg. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Nakskov købstads privilegier.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

800.

1559 12. septbr. (Knudsby udi Vordingborg læn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Sakskøbing købstads privilegier.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

801.

1560 13. febr. (Lundenis.) *Åb. brev om stadfæstelse på Varde købstads privilegier.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

802.

1562 10. oktbr. (Koldinghus) *Åb. brev om stadfæstelse på Assens købstads privilegier.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

803.

1562 10. oktbr. (Kollinghus.) *Åb. brev om stadfæstelse på Middelfart købstads privilegier.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

804.

1563 17. apr. (Kiøpnehafn.) *Missive til Kristoffer Johansen, lænsmand på Hindsgavl, om, da vi daglig modtage breve fra Tyskland og afsende breve dertil, al tid i Middelfart at holde postklippere og postvogne, som dag og nat kunne stå til rede for at føre vore postbudde og breve derfra og til Rugård, samt om at pålægge borgemester og råd i Middelfart at forskaffe det således, at der al tid der ligger tilstede skibe og både, som kunne overføre vore poster og breve.*

Trykt efter kopi i Middelfart bys arkiv i Aktst. til oplysning af Danmarks indre forhold 1, 159.

805.

1563 10. juli. (Odense.) *Åb. brev om stadfæstelse på åb. brev 1560 3. juli om nedbrydelse af møllen ved Åhus, meddelt på begæring af Børge Trolle til Lilleø, embedsmand på Jungshoved.*

Original udfærdigelse i Kristianstads bys breve, se Handlingar rörande Skandinaviens historia 35, 493.

806.

1564 1. maj. (Kiøbnehafn sanctorum Philippi och Jacobi dag). *Åb. brev om skibsartikler for de skibe, med hvilke Herluf Trolle skulde sendes til Øster- og Vestersøen.*

Afskrift i no. 127 fol. i håndskriftsamlingen på Ledreborg.
Trykt herefter hos Rørdam: Monumenta historiæ Danicæ 2, 510—19.

Ved en sammenligning vil det straks ses, at artiklerne af 1564 danne et mellemstadium mellem artiklerne 1563 20. juli (no. 153 jfr. s. 665) på den ene og artiklerne 1565 2. mars (no. 258) og 1568 17. maj (no. 414) på den anden side, dog således, at de stå disse to sidste

langt nærmere end de förste, jfr. ovfr. s. 362. De §§, som ere fælles for artiklerne 1564, 1565 og 1568 ere på det nærmeste ordret overensstemmende, og det er derfor anset for tilstrækkeligt nedenfor at angive, hvilke afvigelser artiklerne af 1564 udvise imod teksten fra 1565 og 1568. Det viser sig da, at artikler 1564 §§ 1—37 svare til artikler 1568 §§ 1—3, 7, 10—17, 19, 20, 18 2. led, 21—24, 26—35, 37, 38, 8, 40, 39, og at artikler 1564 §§ 50—71 svare til artikler 1568 §§ 42, 43 1. led, 44—46, 48—51, 53—57, § 58 beg., 60–68. Foruden småafvigelser har altså artikler 1568 følgende tilföjelser: §§ 3 i slutningen, 4, 5, 9, 18 1. led, 25, 36, 41, 43 2. led, 47, 52, 58 i slutningen, 59. Af disse §§ genfindes heller ikke §§ 3 i slutningen, 4 og 58 i slutningen i artikler 1565; med disse stemme artikler 1564 desuden i mindre afvigelser fra artikler 1568 i disses §§ 49 og 61. Derimod indeholde artikler 1564 et stort stykke, §§ 38—49, til hvilket intet tilsvarende findes hverken i artikler 1563 eller i artikler 1565 og 1568. Af dette sidste fremgår, at artikler 1564 1. maj ikke er den ovfr. s. 362 antagne fælles kilde for artikler 1565 og 1568; det vilde nemlig være lidet rimeligt, at to selvstændige bearbejdelser skulle forbigå det samme stykke af artikler 1564, i hvilket der findes i det mindste adskillige §§, som med lige så stor grund kunde være optagne for forskellige af dem, som ikke ere forbigåede. Da artiklerne 1564 § 57 ligesom artikler 1568 i det tilsvarende stykke har: farende hafve, *er det fremdeles rimeligt, at den fælles kilde har været affattet på tysk, se ovfr. s. 363.*

Således som teksten er aftrykt hos Rørdam a. st., ere kun de förste 37 §§ nummerede; i ansførslerne nedenfor er den sidste del af artiklerne tænkt nummereret således, som teksten findes inddelt i stykker hos Rørdam.

Vi hafve forordineret her Herlauf Trolle til Herlaufsholm, vor mand oc raad, at verre vor amiral och Christoffer Mogensen, vor mand och tiennere, at vere hans lutenant ofver voris aarlaufs skib och krigsfolk, som vi udi vore bestillinge i Østre- og Vestresø hafver udskicket, och derfore hafver ladet skriftligen forfatte desse artickel, hvor-

epter vor krigsfolk alle och hver serdelis, det vere sig vor amirals lutenant, høfvitsmend, landsknecte och bodsmend i hvad nation de erre, dennum skulle vide at rette, hvilket vi och alvarligen ville holt·hafve.

1. *Artikler 1568 § 1 1. led.*

2. *Artikler 1568 § 1 2. led.*

3. *Artikler 1568 § 2.*

4. *Artikler 1568 § 3, dog:* . . . som ulydige erre eller och findis uvillige, och . . . sted, saa som behof giøris. *Resten fattes ligesom i artikler 1565 § 4.*

5. *Artikler 1568 § 6.*

6. *Artikler 1568 § 7, dog:* om dagen, och da gifvis øl, mad til skiellighed. Och skal kortyrmester . . . vare paa embeden, naar maaltid holdis. . . . Dog skulle bodsmend epter gamel sædvane hafve deris froekost och øl til skiellighed emellum maaltid for deris arbeide, och ingen andre. Och ville vi, at herepter icke skal gifvis øl udi tønner paa mandtal, som hertil sket er, uden udi trang och nød.

7. *Artikler 1568 § 10, dog:* . . . gider æt . . . ganger fraa bordit . . .

8. *Artikler 1568 § 11.*

9. *Artikler 1568 § 12.*

10. *Artikler 1568 § 13.*

11. *Artikler 1568 § 14.*

12. *Artikler 1568 § 15, dog:* . . . brøst vorder for øl och fetallie, saa at . . . med hver skibs kortyrmester . . . i saadan nød . . . och giøre af amiralens raad, sambtøcke, skal . . .

13. *Artikler 1568 § 16.*

14. *Artikler 1568 § 17.*

15. *Artikler 1568 § 19.*

16. *Artikler 1568 § 20, dog:* mestermand eller hans sven, . . . oprør, møtteri . . .

17. *Artikler 1568 § 18 2. led.*

18. *Artikler 1568 § 21.*

19. *Artikler 1568 § 22.*

20. *Artikler 1568 § 23.*

21. *Artikler 1568 § 24.*

22. *Artikler 1568 § 26.*

23. *Artikler 1568 § 27 1. led, dog:* . . . hand haanden, der . . .

24. *Artikler 1568 § 27 2. led.*

25. *Artikler 1568 § 28.*

26. *Artikler 1568 § 29.*

27. *Artikler 1568 § 30.*

28. *Artikler 1568 § 31.*

29. *Artikler 1568 § 32.*

30. *Artikler 1568 § 33, dog:* . . . met lifsstraf.

31. *Artikler 1568 § 34, dog:* . . . met lifs straf.

32. *Artikler 1568 § 35, dog fattes:* och . . . settis.

33. *Artikler 1568 § 37, dog:* . . . komme paa . . .

34. *Artikler 1568 § 38, dog fattes:* fordi . . . anliggendis.

35. *Artikler 1568 § 8.*

36. *Artikler 1568 § 40, dog:* . . . eller onde saar . . . skulle gaa . . . eller skøt; hvo det findis at giøre, hand straffis epter skibsret.

37. *Artikler 1568 § 39, dog:* . . . svenne och giør ham sin ret, eller och anker.

38. Item, naar amiralen gaar til segls och lader it støcke afgaa, skal enhver rette sig at gaa til segls och blifve udi sin ordning epter, som amiralen hafver hannum ordinerit.

39. Dersom amiralen vil gaa til segls om nattertide, da skiude et støcke løs och henge to landterner udi hofvittogen.

40. Om nogit skib kommer dend anden af sigte,

naar som hand kommer udi sigte igien, da skal hand lade sit mersskiød flyge och holde paa skotting, at seiglet stanger for veirit; ligesaa skulle de andre giøre, hannum i sigtet faar, at mand derpaa kand kiende, hvilket freunt eller fiender ere.

41. Item skal hver føre uden skibs paa sin missanraa en liden boltzan, paa det mand kand kiende vore skib fraa andre, om mand skiellies ad i søen.

42. Der amiralen ligger ofver eller vender, da skal ingen i floden vende, før end hand kommer bag i dend andens køllevand, dersom dend vender, der for hannum seigler, saa mand holder al tid sin ordning.

43. Item, nar amiralen vil segle besønderlig om nattetide, da skal hand skiude et støcke løs och henge en landterne i hofvittogen.

44. Ingen skal sette amiralen for nær och ingen dend anden for nær, at skibene hafver god svengerom at gaa til segls ubehindret.

45. Skal hver høfvitsmand ordinere sit folk til verge, hver paa sit kvarter, och en gang hver uge opstillit sette sit folk til verge, ligesom de vilde gifve och tage, paa det at folkit kand øfvis och hver desbedre kand vide, hvad hand skal giøre, naar hand kommer til fienderne.

46. Dersom nogit skib komme udi nød och begierede hielp, da skal hand skiude et skud och stecke fennicken ud af store mers, da skal dend, hannum nest er, verre pligtig at komme hannum til hielp.

47. Dersom mand icke kunde komme epter løssen for storm eller væer, da skal mand bruge dend løssen, gifven var dend nat tilforn.

48. Dersom vi skillies ad paa denne side Gulland, da skal findingen verre under Borringholm.

49. Dersom amiralen vil vende om natten, da skiude hand to støcker løs och sticke to landterner ud.

50. Artikler 1568 § 42, dog: . . . nar mand søger fienderne, da opsetter saa mange, som mand[1] hafver . . .

[1] *Således aftrykket hos Rørdam, men der må vist ligesom i artikler 1568 læses:* mod.

51. Artikler 1568 § 43 1. led, dog: Nar vaar amiral . . . for vore . . .

52. Artikler 1568 §§ 44 og 45, dog: . . . verre villige och rede . . . plictige . . .

53. Artikler 1568 § 46.

54. Artikler 1568 § 48, dog: . . . met lifsbrød och underholding . . .

55. Artikler 1568 § 49, dog: . . . i vor arbeide . . .

56. Artikler 1568 § 50.

57. Artikler 1568 § 51, dog forbigås: kvartermesters tømermends, *og skibet skal deles mellem kongen og krigsfolket; også her står:* farende hafve.

58. Artikler 1568 § 53, dog: . . . brefvekister, tønder, packit guods . . .

59. Artikler 1568 § 54.

60. Artikler 1568 § 55.

61. Artikler 1568 § 56, dog: . . . noget vor skib blifver udsent . . . før end [vor] alamiral . . .

62. Artikler 1568 § 57.

63. Artikler 1568 § 58, dog: . . . skal amiral hafve dend tiende pending bode af vort och af menige mands bytte, hvor det . . . *Derhos fattes:* undertagget . . . sagt, *ligesom i artikler 1565.*

64. Artikler 1568 § 60, dog: Skal hver . . . enten det . . .

65. Artikler 1568 § 61, dog: Prædicanterne, secretarius . . ., *og til sidst tilföjes ligesom i artikler 1565:* en af vor part, och dend ene af menige mands bytte.

66. Artikler 1568 § 62, dog fattes vist urigtig: ald bytte oc . . . oc de.

67. Artikler 1568 § 63.

68. Artikler 1568 § 64, dog: . . . er udi hafvit[1].

[1] *Således aftrykket hos Rørdam, men der må ligesom i artikler 1568 læses:* er udi hafnen.

69. Artikler 1568 § 65, dog: . . . paa hvert[1] skibsredskab, køcken och jernfang . . . register och guod regenskap . . .

[1] *Således aftrykket hos Rørdam, men der må ligesom i art. 1568 læses:* hans.

70. Artikler 1568 § 66, dog: . . . krig oc giøre . . .

70. Artikler 1568 § 67.

71. Artikler 1568 § 68, dog fattes urigtig: oc ei tilstede . . . eller folk.

Disse forskrefne artikle vid alle deris ord och puncter ville vi af alle oc hver besønderligen hafve holden ved dend pen och straf, som før er rørt.

807.

1566 27. maj. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om stadfæstelse på Randers købstads privilegier.*

Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

808.

1572 3. juli. (Vordingborg.) *Åb. brev om, at bøndersönner på Møn, som ikke have bot et helt år i købstaden, kunne deles til stavns.*

Sæll. reg. 11, 18.
Koncept.

Efterdi Peder Munk, vor mand, raad och embitsmand paa vort slot Stege, hafver beret for os, hvorledis paa vort land Møen skulle vere mange øde gaarde, och naar nogen bøndersønner eller andre af vore och kronens tienner, som icke ere boesat, tilsigis at besidde samme gaarde, indfløtte de udi vor kiøbsted Stege och dennom der samme steds forholde, hvorofver en part af vore och kronens gaarde blifve staaendis aldelis øde, da hafve vi derfore det saa forordinerit, ville det och herefter saa

aldelis holdit hafve, at hvilke af vore och kronens tienere, som ere føde paa vort och kronens gods paa vort land Møen och ere indfløt udi vor kiøbsted Stege och icke der same steds hafve boit et gandske aar, dennom skal Peder Munk hafve fuldmagt egien at dele til stafns, saa de samme øde gaarde mue bygge och besidde, men hvilke som der samme steds hafve boit lengre end it aar, de skulle derfore vere forskonit.

TILFÖJELSER.

Til no. 1: 1558 13. decbr. Koldingske reces.

§ 2: Kilde til hele §en er reces 1547 § 18 (håndf. 1536 §§ 15, 7, reces 1536 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 169, håndf. 1523 § 12, 1513 § 7, 1376 § 11, 1326 § 10, 1320 § 12).

§ 6: Kilde reces 1547 § 5 (reces II 1533 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 153, håndf. 1536 § 35, 1523 § 19, 1513 § 14 jfr. håndf. 1376 § 34, 1326 § 35, 1320 § 33).

§ 22: I kildeoplysningen tilföjes i parentesen: fr. for Sæll. 1284 § 1, fr. for Jylland 1284a § 3.

§ 24: I kildeoplysningen tilföjes i parentesen: fr. for Skåne 1284 § 1.

§ 29: I kildeoplysningen tilföjes efter jfr.: åb. brev 1551 18. septbr.

Til no. 11: 1559 12. avg. Fredrik II.s håndfæstning.

Indledning s. 56 lin. 17 f. n.: se nu anm. til §§ 36 og 45 ndfr. s. 70 og 73.

§ 32: I kildeoplysningen tilföjes efter jfr.: håndf. 1376 § 34; og efter parentesen: jfr. reces 1558 § 6 (reces 1547 § 5, reces 1533 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 153).

S. 75 no. 14:

Som anmærkning tilföjes: Jfr. åb. brev 1558 4. septbr.

Til no. 68: 1561 9. maj. Fredrik II.s søret.

§ 73: Som anmærkning tilföjes: jfr. fr. 1521 26. maj. — Jeg har i Ugeskr. for retsvæs. 1888 s. 821 indrömmet, at denne forordning er kilden til søret 1561 § 73; efter en nöje sammenligning må jeg alligevel holde det for tvivlsomt, om den virkelig har været forlæg ved sørettens affattelse.

S. 159 no. 71.

Tilföjes: Original udfærdigelse i Topogr. saml. på perg Viborg no. 54.

S. 225 no. 153. Indledningen lyder:

Efterdi vi nu hafve forordineret her Peder Skram, ridder, vor mand oc raad, at vere vor ammiral ofver vore orlougskibe oc krigsfolk, som vi udi vor bestilling hafve afferdiget, da hafve vi derfore efter gammel sedvane ladet skrifve och forfatte disse efterskrefne artikle, hure om ald ting holdis skal, hvorefter hver oc alle vore krigsfolk, det vere sig høfvidsmend, landsknegte oc bodsmend, tydske oc danske skulle vide dennom at rette.

S. 198 no. 115.

Tilföjes: Trykt i Samlingen af kgl. forordninger. Kbh. 1590 bl. A iij — A iiij.

S. 215 no. 145.

Tilföjes som anmærkning: Da kongen havde bragt i erfaring, at dette brev endnu ikke var blevet tinglæst, fik lænsmanden Erik Lykke 1572 23. juli missive om straks uden al forsömmelse at lade tinglæse det og sætte dets bestemmelser i kraft (Jysk. tegn. 1, 24).

S. 234 no. 180.

Som anmærkning tilföjes: Brevet er vist aldrig blevet ekspederet; i det mindste vise rentemesterregnskaberne, at en sådan skat ikke er blevet opkrævet, se Grundtvig: Fredrik II.s statshusholdning, s. CLV.

S. 258 no. 233.

Tilföjes som anmærkning: Blev hævet ved åb. brev 1566 6. decbr.

S. 313 no. 327.

Tilföjes: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse med datum: 23. avgust.

S. 320 no. 343.

Tilföjes som anmærkning: I brevets begyndelse sigtes til åb. brev 1564 1. septbr.

S. 389 no. 444.

Tilföjes: Afskrift 1648 efter original udfærdigelse.

S. 398 no. 461.

Tilföjes: Orig. udfærdig. i Topogr. saml. på papir Viborg no. 29.

S. 407 no. 476. Åb. brev om bøndernes forhold på Ravnsborg læn i Låland.

Kilden er privileg. for Låland 1532 29. juni (Fredrik I.s danske registranter, s. 318 f.), som til dels, også i indledningen, er udskrevet ordret. §§ 5, 7, 8 ere nye bestemmelser i stedet for de tilsvarende §§ i privileg. 1532, medens §§ 5, 6 forbigå ting, som findes i kilden og §§ 1 i sl. og 10 indeholde tilföjelser. Også indledning og slutning fremvise nogle ændringer i kilden.

S. 427 no. 500.

Tilföjes: Koncept.

S. 428 no. 502.

Tilföjes: Koncept.

§ 1: Konceptet har: . . . til saa lenge vi anderledis derom tilsigindis vorder.

§ 2: Konceptet har: . . . ordenlig oc ret til oc . . .

S. 435 no. 511.

Tilföjes: Koncept.

S. 443 no. 524.

Tilföjes: Koncept.

S. 444 no. 527.

Tilföjes: Koncept.

Til § 1 föjes som anmærkning: Konceptet har: . . . forfaring oc anderledis tilsigendis vorder.

S. 464 no. 553.

Til note 1 indenfor parentesen tilföjes: frdg. 1535 8. mars.

S. 470 no. 561.

Tilföjes: Konceptet findes i Svenske jordebøger m. m. 93, 2.

S. 499 no. 604.

Tilföjes: Koncept.

Konceptet viser, at der skal læses: Hesselø (Hesele) *hestehave.*

TILLÆG.

Købstædernes ydelser i skatter og udskrevet mandskab 1562—72.

I. Skatter.

a. Pengeskatter.

Missive	Skåne	Sælland Møn Smålandene	Fyn Langeland Jylland	I alt
1564 15. decbr.....	24700 dlr.	45400 dlr.	66500 dlr.	136600 dlr.
1565 3. oktbr.....	8200 »	17300 »	22550 »	48050 »
1566 5. maj	14000 »	13300 »	19500 »	46800 »
1568 1. juni	8500 »	21500 »	21000 »	51000 »
» 24. novbr. ...	9500 »	20800 »	21200 »	51500 »
1569 8. oktbr.....	3500 »	9500 »	10300 »	23300 »
1570 12. mars	—	21600 »	22050 »	43650 »
» 13. decbr.....	9100 »	20650 »	19500 »	49250 »
1572 24. mars	7950 »	17300 »	17000 »	42250 »
1575 10. juli	—	—	9100 »	9100 »

b. Kåberskatten 1566.

Skåne	*72 skippund*
Sælland, Møn og Smålandene	*140* »
Fyn, Langeland og Jylland	*152* »
I alt...	*364 skippund*

c. Madskatterne 1562, 1566 og 1567.

Madskatten for 1562 udskreves af købstæderne i Sælland, Møn og Smålandene med 13½ læst oksekød, 13½ læst fårekød, 1260 sider flæsk, 13 tdr. smör og 239½ læst øl; i Fyn og Langeland med 4 læster, 10 tdr. oksekød, 4 læster, 10 tdr. fårekød, 470 sider flæsk, 5½ tde. smör og 54 læster øl; i alt med: 18 læster, 4 tdr. oksekød, 18 læster, 4 tdr. fårekød, 1730 sider flæsk, 18½ tde. smör og 293½ læst øl.

Madskatten for 1566 udskreves af købstæderne i Sælland og Møn med i alt: 243 læster øl, 118 læster brød og 1900 sider flæsk.

Madskatten for 1567 udskreves af købstæderne i Fyn, Langeland og Jylland med i alt: 3190 sider flæsk, 33 læster, 5 tdr. oksekød. 28 læster, 11 tdr. fårekød, 400 fårekroppe, 6 læster 7½ tde. smör, 256 læster øl, 256 læster brød og 14½ læst eddike.

Den nærmere fordeling mellem købstæderne ses af Tabellen s. 668—671.

	1564 15. decbr. dlr.	1565 3. oktbr. dlr.	1566 5. maj[1] dlr.	1568 1. juni[2] dlr.	1568 H 24. novbr dlr.
Skåne:					
Falsterbo	400	200	200	200	200
Skanør			—		
Helsingborg	1200	400	1000	500	400
Landskrone	4000	1000	1000	1000	1000
Lund	2000	400	600	600	600
Malmø	8000	3000	8000	4000	5000
Simmershavn	600	300	200	200	200
Trælleborg	2000	800	600	300	400
Væ	1000	500	600	600	600
Ystad	4000	1000	1200	500	500
Åhus	1500	600	600	600	600
Sælland:					
Hedinge	300	200	200	200	200
Helsingør	2000	1500	1000	1000	1000
Holbæk	800	300	400	400	400
Kallundborg	800	500	800	800	800
Korsør	800	400	600	600	600
København	12000[3]	4000	—	8000	8000
Køge	6000	2000	2000	2000	1600
Næstved	4000	1500	1000	1000	1000
Nykøbing	400	200	200	200	200
Præstø	400	300	200	200	200
Ringsted	400	200	200	200	—
Roskilde	1200	600	1000	1000	1000
Skelskør	1200	400	800	800	600
Slagelse	800	400	600	600	600
Slangerup	400	300	600	600	600
Vordingborg	1000	200	200	200	200
Møn:					
Stege	4000	800	1000	1000	1000
Smålandene:					
Maribo	1000	—	200	400	300
Nakskov	4000	1500	1000	1200	1200
Nykøbing	1000	500	500	500	600
Nysted	600	300	200	200	200
Rødby	1000	200[4]	—	—	—
Sakskøbing	300	200	100	100	100
Stubbekøbing	1000	800	500	300	400

1 De angivne summer ere halvt sølv, halvt klippinge. Ved Vordingborg står i R: 100 dlr. sølv klippinge.

		Kåberskat	Madskatter							
			1562 6. febr.					1566 22. septb.		
570	1572	1566	oksekød	fårekød	flæsk	smør	øl	øl	brød	flæsk
...dbr.	24. mars	26. avg.								
...r.	dlr.	skpd.	læst	læst	sider	tdr.	læst	læst	læst	sider
000	150	2	—	—	—	—	—	—	—	—
000	200	4	—	—	—	—	—	—	—	—
000	300	10	—	—	—	—	—	—	—	—
000	300	5	—	—	—	—	—	—	—	—
000	6000	30	—	—	—	—	—	—	—	—
000	150	2	—	—	—	—	—	—	—	—
000	300	3	—	—	—	—	—	—	—	—
000	100	4	—	—	—	—	—	—	—	—
000	400	8	—	—	—	—	—	—	—	—
000	50	4	—	—	—	—	—	—	—	—
000	100	1	1/2	1/2	40	1/2	5	5	5	50
000	800	10	1	1	100	1	10	20	10	150
000	100	2	1/2	1/2	40	1/2	5	5	5	50
000	400	6	1/2	1/2	50	1/2	8	10	5	150
000	300	2	—	—	—	—	—	sammen med Slagelse		
000	10000	40	—	—	—	—	100	80	40	400
000	800	16	1	1	100	1	10	40	10	200
000	500	5	1	1	100	1	10	10	5	150
000	150	2	1/2	1/2	40	1/2	5	5	3	50
000	100	2	1/2	1/2	40	1/2	5	5	5	100
000	100	2	1/2	1/2	40	1/2	5	—	—	—
000	800	10	1	1	100	1/2	10	30	10	200
000	400	4	1/2	1/2	50	1/2	8	8	5	150
000	400	3	1/2	1/2	50	1/2	8	10	5	100
000	200	2	1/2	1/2	40	1/2	5	—	—	—
000	100	2	1/2	1/2	40	1/2	5	5	5	50
000	500	6	1	1	100	1	10	10	5	100
000	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—
000	800	12	1	1	100	1	10	—	—	—
000	200	4	1/2	1/2	50	1/2	1/2	—	—	—
000	100	2	1/2	1/2	40	1/2	5	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0 0	50	1	1/2	1/2	40	1/2	5	—	—	—
000	200	6	1	1	100	1	10	—	—	—

...summer ere halvt sølv, halvt mønt. 3 R: daler klippinge.

...er er tilföjet: met toldere oc fergemend.

	Pengeskatter							
	1564 15. decbr. dlr.	1565 3. oktbr. dlr.	1566 5. maj [1] dlr.	1568 1. juni [2] dlr.	1568 24. novb. [2] dlr.	1569 8. oktb. [2] dlr.	1570 12. mars [2] dlr.	157[illegible] [illegible] dlr.
Fyn og Langeland:								
Assens	4000	400	500	1000	1000	600	1000	800
Bogense	1000	300	200	200	200	100	200	200
Fåborg	2000	300	400	400	400	200	400	300
Kærteminde	1000	600	600	600	600	300	600	600
Middelfart	700	400	200	300	300	200	300	300
Nyborg	1200	500	600	600	600	300	600	600
Odense	6000	2000	1200	2000	2000	1000	2500	2000
Svenborg	4000	1500	1000	1000	1000	500	800	600
Rudkøbing	600	300	300	300	300	150	200	200
Jylland:								
Grenå	400	300	100	200	200	100	250	200
Hjørring	300	150	200	200	200	100	150	100
Hobro	400	200	100	100	200	100	200	100
Holstebro	1200	500	300	300	400	150	400	200
Horsens	4000	1000	1200	1200	1000	600	1000	1000
Kolding	2000	700	800	800	1000	600	1200	1600
Lemvig	1200	500	400	400	400	200	250	200
Mariager	—	200	100	100	100	100	100	100
Nykøbing	600	600	400	500	500	250	400	400
Randers	3000	1400	1000	1200	1200	600	1200	1200
Ribe	8000	2500	2000	2000	2000	800	2000	1500
Ringkøbing	1000	600	300	300	400	200	400	400
Skagen	800	400	200	200	200	100	300	300
Skive	400	300	300	200	200	100	300	200
Sæby	400	200	200	200	200	100	250	200
Tisted	800	400	200	400	200	100	500	500
Varde	1200	800	800	800	600	300	600	400
Vejle	2000	500	800	800	600	250	600	400
Viborg	4000	800	1000	500	500	300	600	600
Alborg	8000	2500	2000	2000	2500	1000	3000	2500
Arhus	6000	1500	2000	2000	2000	1000	1600	1600
Æbeltoft	300	200	100	200	200	100	150	200

1 De angivne summer ere halvt sølv, halvt klippinge.
De angivne summer ere halvt sølv, halvt mønt.

ærskat	Madskatter											
,66	1562 6. febr.					1567 25. apr.						
avg.	oksekød	fårekød	flæsk	smør	øl	flæsk	oksekød	fårekød	smør	øl	brød	eddike
q.pd.	læst	læst	sider	tdr.	læst	sider	læst	læst	tdr.	læst	læst	læst
8	8[3]	8[3]	80	1	8	100	1	100[1]	4	10	10	1
2	1/2	1/2	40	1/2	5	50	1/2	1/2	1	5	5	1/2
3	1/2	1/2	50	1/2	8	50	1/2	1/2	1	6	6	1/2
4	1/2	1/2	40	1/2	5	60	1/2	1/2	2	8	8	1
4	1/2	1/2	40	1/2	5	50	1/2	1/2	1	6	6	1/2
6	—	—	—	—	—	60	1/2	1/2	2	8	8	1
16	1	1	100	1	10	300	2	200[1]	10	20	20	2
6	8[3]	8[3]	80	1	8	150	1 1/2	100[1]	6	12	12	1
3	1/2	1/2	40	1/2	5	50	1/2	1/2	1	5	5	1/2
1	—	—	—	—	—	40	4[3]	4[3]	1	5	5	1/2
1	—	—	—	—	—	40	4[3]	4[3]	1	5	5	—
1	—	—	—	—	—	20	2	2	1	3	3	—
4	—	—	—	—	—	50	1/2	1/2	1	4	4	—
6	—	—	—	—	—	150	1/2	1/2	4	8	8	1/2
6	—	—	—	—	—	150	1	1	1/2	10	10	1
2	—	—	—	—	—	50	1/2	1/2	1	4	4	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—	100	1	1	4	6	6	—
6	—	—	—	—	—	150[4]	1	1	1/2	10	10	1
16	—	—	—	—	—	400	5	5	1[2]	50	50	1
2	—	—	—	—	—	50	1/2	1/2	2	5	5	—
2	—	—	—	—	—	30	3	3	1/2	4	4	—
2	—	—	—	—	—	50	1/2	1/2	2	5	5	—
2	—	—	—	—	—	40	4	4	1	5	5	—
4	—	—	—	—	—	50	1/2	1/2	1	6	6	—
4	—	—	—	—	—	150	1	1	4	6	6	—
4	—	—	—	—	—	50	1/	1/2	2	6	6	1/2
8	—	—	—	—	—	200	1	1	1/2	8	8	—
6	—	—	—	—	—	300	1 1/2	1 1/2	1/2[2]	12	12	1
8	—	—	—	—	—	250	1	1	1/2[2]	10	10	1
1	—	—	—	—	—	20	3[3]	3[3]	1	4	4	—

croppe.
over læstetal.

3 Tallet angiver tøndetal.
4 R står: ij.

II. Udskrivning af mandskab fra købstæderne i Da

for

	1562 6. febr.	1564 22. mars	1565 14. jan.			1566 11. nov.		
	bådsmænd	vægragtige karle	skippere	skibsbyggere og tømmermænd	bådsmænd	skibsbyggere	skippere	styrmænd
Halland:								
Falkenberg	5	—	—	—	—	—	—	—
Halmstad	6	—	—	—	—	—	—	—
Lavholm.	5	—	—	—	—	—	—	—
Varberg.	10	—	—	—	—	—	—	—
Skåne:								
Falsterbo	6	10	—	—	10	—	—	1
Skanør								
Helsingborg	6	10	—	—	—	—	1	—
Landskrone.	20	50	—	4	50	11	—	—
Lund	—	20	—	—	10	—	—	—
Malmø	50	100	—	14	100	8	2	2
Simmershavn	6	10	—	—	10	—	—	1
Sølvitsborg	4	—	—	—	—	—	—	—
Trælleborg	15	30	—	2	30	—	—	2
Væ	—	—	—	—	10	—	—	—
Ystad	20	40	—	8	40	5	—	2
Ahus	8	—	—	—	10	—	—	1
Kullen	—	—	—	—	—	3	—	—
Bleking:								
Avskær	5	—	—	—	—	—	—	—
Elleholm	4	—	—	—	—	—	—	—
Lykå	5	—	—	—	—	—	—	—
Ronneby	6	—	—	—	—	—	—	—
	181	270	—	28	270	27	3	9

1 Det ved åb. brev 1570 15. jan. udskrevne mandskab var lige så stort som det 1569 udskrevne og på s.

e til tjæneste i hæren, på flåden og på holmen

1567 5. decbr.	1568 23. febr.						1569 6. febr.[1]						1574 13. febr.
skytter	skippere	styrmænd	bådsmænd	bartskærere	spillemænd	tømmermænd	skippere	styrmænd	bådsmænd	bartskærere	spillemænd	tømmermænd	bådsmænd
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	6	—	—	2	—	1	6	—	—	2	4
10	1	—	6	1	1	2	1	—	6	1	1	2	5
30	—	—	15	1	1	2	—	—	15	1	1	2	20
10	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—
00	2	2	50	1	1	4	2	2	50	1	1	4	40
—	—	1	6	—	—	1	—	1	6	—	—	1	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	2	10	—	—	2	—	2	10	—	—	2	6
—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—
—	—	2	15	1	1	2	—	1	15	1	1	2	10
—	—	1	8	1	1	—	—	1	8	1	1	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
60	3	9	116	7	7	15							
	Norge:												
	Bergen						—	—	10	—	—	—	—
	Fredriksstad						—	—	20	—	—	—	—
	Kongselv						—	—	15	—	—	—	—
	Marstrand						—	—	50	—	—	—	—
	Odevold.						—	—	10	—	—	—	—
	Oslo						—	—	10	—	—	—	—
	Skien						—	—	30	—	—	—	—
	Stavanger						—	—	15	—	—	—	—
	Tønsberg						—	—	20	—	—	—	—
							3	8	296	7	7	15	101

købstæderne, kun udskreves 1570 intet mandskab fra de norske byer.

	1562 6. febr.	1564 22. mars	1565 14. jan.			1566 22. febr.	3. okt.	11. nov.		11
	bådsmænd	værgagtige karle	skippere	skibsbyggere og tømmermænd	bådsmænd	knægte	tømmermænd	skibsbyggere	skippere	styrmænd. bussmænd
Sælland:										
Hedinge	—	10	—	—	10	10	1	—	—	—
Helsingør . . .	15	10	—	—	25	10	4	—	—	2
Holbæk	4	15	—	—	10	10	2	—	—	—
Kallundborg .	6	20	—	4	24	20	4	—	—	—
Korsør	6	10	—	—	20	—	2	—	—	—
København . .	100	150	8	12	100	150	—	—	4	4
Køge	15	50	—	—	100	30	6	—	—	2
Nykøbing . . .	4	10	—	—	10	10	1	—	—	—
Næstved	10	40	—	—	20	40	—	—	—	—
Præstø	4	15	—	—	15	10	2	—	—	1
Ringsted	—	10	—	—	—	10	2	—	—	—
Roskilde	6	30	—	—	—	20	4	—	—	—
Skelskør	8	30	—	6	24	20	4	3	—	—
Slagelse	—	20	—	—	—	10	3	—	—	—
Slangerup . . .	—	10	—	—	—	10	2	—	—	—
Vordingborg .	4	10	—	—	20	10	2	1	—	—
Amager:										
Hollænderby .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Møn:										
Stege	15	40	—	8	40	—	4	3	—	2
Smålandene:										
Maribo	—	10	—	1	10	—	2	—	—	—
Nakskov	15	40	—	2	30	—	6	4	—	2
Nykøbing . . .	6	20	—	1	30	—	3	—	—	—
Nysted	5	10	—	—	20	—	3	2	—	—
Rødby	—	—	—	2	20	—	2	—	—	—
Sakskøbing . .	4	10	—	1	10	—	2	—	—	—
Stubbekøbing .	10	20	—	2	20	—	4	—	—	2
	237	590	8	39	558	370	65	13	4	15 1

1 Det ved åb. brev 1570 15. jan. udskrevne mandskab var lige så stort som det 1569 udskrevne og på

1567 Skyttet	1568 23. febr. skippere	styrmænd	bådsmænd	bartskærere	spillemænd	tømmermænd	1568 2. juni knægte	1569 6. febr.[1] skippere	styrmænd	bådsmænd	bartskærere	spillemænd	tømmermænd	1574 13. febr. bådsmænd
25	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	5
00	—	2	15	1	1	—	15	—	—	15	2	1	2	10
06	—	—	4	—	—	2	11	—	—	4	—	—	2	4
00	—	—	10	1	1	2	—	—	—	10	1	1	2	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
00	4	4	100	2	2	4	200	4	4	100	2	2	4	100
00	—	2	15	1	1	—	—	—	2	15	1	1	—	10
25	—	—	4	—	—	2	10	—	—	4	—	—	2	3
00	—	—	10	1	1	2	20	—	—	10	1	1	2	—
25	—	1	4	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	3
26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
00	—	—	6	2	1	—	10	—	—	6	2	1	—	—
00	—	—	8	1	1	—	10	—	—	8	1	1	—	10
26	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—
25	—	—	4	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40
00	—	2	15	—	—	1	—	—	2	15	—	—	1	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
00	—	2	15	—	1	—	—	—	2	15	—	1	—	10
38	—	—	6	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	4
05	—	—	5	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36	—	—	3	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	2
38	—	2	10	—	—	—	—	—	2	10	—	—	—	6
00	4	15	234	9	9	13	306	4	13	234	10	9	15	223

[1] *købstæderne, kun udskreves 1570 intet mandskab fra de norske byer.*

	1562	1564		1565 14. jan.			1566		
	6. febr.	9. mars	22. mars				22. febr.	3. okt.	9. okt.
	bådsmænd	bådsmænd	værgagtige karle	skippere	skibsbyggere og tømmermænd	bådsmænd	knægte	tømmermænd	værgagtige karle
Fyn og **Langeland**:									
Assens	12	20	30	—	—	20	20	—	40
Bogense	6	10	10	—	—	—	8	—	20
Fåborg	6	15	20	—	2	10	20	—	20
Kærteminde	8	20	20	—	4	20	10	—	30
Middelfart	6	10	10	—	1	10	6	—	20
Nyborg	—	10	10	—	2	15	—	—	20
Odense	—	20	50	—	—	—	40	—	50
Svenborg	12	30	50	—	4	28	30	—	40
Rudkøbing	5	10	10	—	—	10	10	—	10
Jylland:									
Grenå	5	—	10	—	5	35	—	—	10
Hjørring	6	—	10	—	—	—	5	—	10
Hobro	—	—	15	—	—	—	10	—	10
Holstebro	6	—	20	—	—	—	15	—	20
Horsens	8	—	40	—	3	30	20	—	40
Kolding	6	—	30	—	2	30	30	—	40
Lemvig	6	—	20	—	—	—	15	—	20
Nykøbing	5	—	30	—	2	10	20	—	20
Randers	10	—	50	—	3	30	25	—	40
Ribe	34	—	100	8	2	100	40	—	60
Ringkøbing	15	—	20	—	1	20	15	—	30
Skagen	10	—	15	—	2	40	—	—	20
Skive	5	—	20	—	—	—	10	—	10
Sæby	6	—	20	—	2	20	5	—	20
Tisted	6	—	30	—	2	20	20	—	20
Varde	6	—	40	—	—	—	20	—	30
Vejle	4	—	30	—	2	30	15	—	30
Viborg	—	—	50	—	—	—	40	—	50
Ålborg	40	—	100	—	6	100	50	—	60
Århus	10	—	50	—	6	40	35	—	50
Æbeltoft	5	—	10	—	5	20	—	—	10
	248	145	920	8	56	638	534	—	850

1 Det ved åb. brev 1570 15. jan. udskrevne mandskab var lige så stort som det 1569 udskrevne og på

.. febr.			1568 23 febr.						1569 6. febr.[1]						1574 13. febr.
	spillemænd	tømmermænd	skippere	styrmænd	bådsmænd	bartskærere	spillemænd	tømmermænd	skippere	styrmænd	bådsmænd	bartskærere	spillemænd	tømmermænd	bådsmænd
II	1	1	—	—	10	1	1	1	—	—	10	1	1	1	8
--	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	6	—	—	—	4
--	1	1	—	—	6	—	1	1	—		—	—	—	—	4
II	1	2	—	—	8	1	1	—	—	—	8	1	1	—	4
--	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	6	—	—	—	4
II	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
--	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II	1	—	—	—	10	1	1	—	—	—	10	1	1	—	4
--	—	—	—	1	10	—	—	—	—	1	10	—	—	—	4
--	1	2	—	—	20	—	1	2	—	—	15	—	1	2	6
--	1	—	—	—	6	—	1	—	—	—	6	—	1	—	—
--	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—
--	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
I	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
	1	2	—	—	10	1	1	2	—	—	10	1	1	2	10
	1	—	—	—	10	—	1	—	—	—	10	—	1	—	4
	1	—	—	—	10	1	1	—	—	—	10	1	1	—	4
	1	2	—	—	15	1	1	2	—	—	15	1	1	2	10
	1	2	2	2	40	1	1	2	—	—	40	1	1	2	40
	—	1	—	—	10	—	—	1	—	—	10	—	—	1	—
	—	2	—	—	10	—	—	2	—	—	10	—	—	2	6
	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—
	1	1	—	1	6	—	1	1	—	1	6	—	1	1	4
	—	2	—	—	10	—	—	2	—	—	10	—	—	2	—
	1	—	—	—	6	1	1	—	—	—	6	1	1	—	6
	1	1	—	—	10	1	1	1	—	—	—	—	—	—	4
	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—
	1	—	2	2	40	1	1	—	2	2	40	1	1	—	20
	1	2	2	2	20	1	1	2	2	2	20	1	1	2	20
	—	1	—	—	20	—	—	1	—	—	20	—	—	1	4
	19	23	6	8	310	12	17	20	4	6	289	11	15	18	184

købstæderne, kun udskreves 1570 intet mandskab fra de norske byer

Hovedsummerne for det 1562—74 fra købstæderne udskrevne mandskab blive:

1562 6. febr.: 666 bådsmænd fra hele landet.
1564 9. mars: 145 bådsmænd fra Fyn, Langeland og Jylland.
» *22. mars: 1780 værgagtige karle fra hele landet.*
1565 14. jan.: 16 skippere, 123 skibstømmermænd og 1466 bådsmænd fra hele riget.
» *22. febr.: 904 knægte fra landene vest for Sundet.*
» *3. oktbr.: 65 tømmermænd fra Sælland, Møn og Smålandene.*
» *9. oktbr.: 850 værgagtige karle fra Fyn, Langeland og Jylland.*
» *11. novbr.: 52 skibsbyggere fra hele riget.*
1567 25. febr.: 14 skippere, 32 styrmænd, 675 bådsmænd, 30 bartskærere, 35 spillemænd og 57 tømmermænd fra hele riget.
» *5. decbr.: 500 skytter fra Sælland, Møn og Skåne.*
1568 23. febr.: 13 skippere, 32 styrmænd, 660 bådsmænd, 28 bartskærere, 33 spillemænd, 48 tømmermænd fra hele riget.
» *2. juni: 306 knægte fra Sælland, Møn og Smålandene.*
1569 6. febr.: 11 skippere, 27 styrmænd, 639 bådsmænd, 28 bartskærere, 31 spillemænd, 48 tømmermænd fra Danmark og 180 bådsmænd fra Norge.
1570 15. jan.: ligesom 1569 6. febr. fra Danmark.
1574 13. febr.: 508 bådsmænd fra hele riget.

SAG- OG NAVNEREGISTRE.

SAGLIG ORDNET FORTEGNELSE.

Nr.

Adelen, se videre **Kongen** m. m.; **Rigsrådet** m. m.

1558 13. decbr. Kold. reces § 2: adelen skal tjæne kongen med hest og harnisk, samt om dens hals- og håndsret; § 31: adelens ret til fiskeri og ålegårde ud for dens egen grund; § 32: dens ret til sildefiskeri og til at holde staldøksne; § 34: dens ret til handel og til at göre sig sit gods nyttigt; § 36: fri kvinde, som tager ufri mand; § 37: frit gods, som en nyadlet mand dør fra uden arvinger; § 38: at ufri mand ikke må købe frit jordegods; § 39: om sædegårde blandt adelen; § 49: hvorledes fri mand må sælge sit gods; § 51: adelens ret til tiendefrihed. 1

1559 12. avg. Håndfæstning § 4: adelens ret til kronens læn; § 6: dens ret til uden besværing at nyde sit gods med hals og håndsret, dog med forpligtelse til at føre kongens fadebur; § 10: dens ret til fiskeri; § 11: dens ret til sildefiskeri og øksenhandel; § 12: dens handelsret; § 13: dens ret til kun at fængsles i visse tilfælde; § 16: hvornår adelsmand forbryder sit arvegods; § 19: om meddelelse af adelsfrihed; § 21: adelen må ikke købe eller pante frit bondegods uden kongens tilladelse; § 23: om formerne for fejde mod en adelsmand; § 27: om påanke af adelsmænds love og lovhævder; § 34: dens ret til tiendefrihed; § 35: dens

Nr.

ret til jus patronatus til kirker og gejstlige læn; § 37: dens pantelæn skulle ikke formindskes; § 40: om behandlingen af gods, som har tilhørt ufri mand, der har fået frihed og ikke efterlader sig fri arvinger; § 44: om fredløs adelsmands bøder; § 45: adelen har eneret til at beklæde embederne som rigens hofmester, kansler og rigens marsk. 11

1561 9. maj. Fredrik II.s søret § 65: om adelens ret til at nyde sagefald på dens skibe og skibsparter... 68

1562 9. maj. Gårdsret § 23: adelen kan forlange, at landsdommeren skal dömme i sager, som anlægges efter gårdsretten; § 47: dens ret til at bruge gårdsretten på sine gårde 113

1565 26. novbr. Åb. brev om dem, som på Bornholm tilholde sig adelsfrihed med urette 297

1566 6. apr. Åb. br. om, at de af adelen præsterede ydelser ikke skulle medføre følger for den eller arvinger 309

1567 12. febr. Åb. br. om det samme 349

1568 15. maj. Åb. br. om det samme..... 413

1570 12. mars. Åb. br. om det samme 511

» 24. maj. Åb. br. til adelen i Sællands stift og i Låland og Falster om bøder for dem, som ikke møde til rette tid til mønstring 530

1571 4. apr. Åb. br. om, at den af adelen for syv år bevilgede årlige pengeskat af bønderne ikke skal benyttes til andet end til afbetaling af den under krigen pådragne gæld, og at denne skat skal være uden bindende følge for adelen og dens efterkommere..... 573

1572 14. avg. Instr. for råderne, som sendtes til Bornholm, §§ 6—7: om dem, som med urette tilholde sig adelsfrihed 617

Akcise, se **Told.**

Appel, se **Retten og rettergangsmåden B.**

Arrest og forbud.

1565 9. maj. Mis. til borgemestre og råd i Holstebro om, at de må göre arrest og forbud på deres

Nr.

ejendomme i byen, som ikke ville tage del i de byen påhvilende byrder 264

1569 27. mars. Åb. br. om samme forskrift for Nykøbing i Mors 453

1570 26. apr. Åb. br. om samme forskrift for Vejle, Kolding og Assens 524

Arv.

1565 1. novbr. Åb. br. om arv, som falder i købstæderne, og til hvilken rette arvinger ikke straks ere tilstede. 293

1572 12. novbr. Åb. br. om bestyrelsen af det gods, som testamenteres til vor frue skole i København. 628

Befordringsvæsenet, se **Rejsende og fremmede; Postvæsen.**

Begravelse, se **Kirkelige forhold m. m.**

Betleri, se **Fattige, løsgængere og tatere.**

Birkers oprettelse, se **Retten og rettergangsmåden A.**

Bjærgning, se **Søfartsforhold.**

Bodmeri, se **Søfartsforhold.**

Bygningsvæsen, se videre **Købstæder.**

1560 21. apr. Mis. om, at borgerne i Kærteminde skulle holde Kristian III.s brev om at tække husene i byen med tegl 21

1562 14. novbr. Åb. br. om, at husene i Væ skulle tækkes med tegl 125

1569 19. maj. Åb. br. om, at stråtagene i Viborg skulle ombyttes med tegltag 461

Censur.

1562 1. jan. Mis. til superintendenterne om at føre tilsyn med, at de bøger, som holdes fal, ere censurerede af professorerne ved universitetet.... 96

Degne, se **Kirkelige forhold m. m.**

Domkapitler, se **Kirkelige forhold m. m.**

Drab, se **Forbrydelser og straffe A.**

Ed, se **Retten og rettergangsmåden B.**

Eksekution i civile sager.

1568 1. oktbr. Åb. br. om ret til at pante for den da

Nr.

udskrevne pengeskat uden foregående fordelingsprocedure 435
1568 24. novbr. Åb. br., hvorved samme ret meddeles for den da udskrevne pengeskat 441
1569 2. juni. Åb. br., hvorved do. for do. 463
» 2. juni. Åb. br., hvorved do. for do. 464
» 28. septbr. Åb. br. om straf for dem, som modsætte sig udpantning for skatter 493
» 28. septbr. Mis. om, at de som modsætte sig udpantning for skatter, skulle straffes for oprør 494
1570 10. avg. Åb. br. om ret til at pante for den da udskrevne pengeskat 539
1570 11. avg. Åb. br., hvorved samme ret meddeles for den da udskrevne pengeskat 540
» 12. oktbr. Åb. br., hvorved do. for do. 549
» 18. decbr. Åb. br., hvorved do. for do. 559

Familjeforhold.

1558 13. decbr. Kold. reces § 36: om fri kvinde, som tager ufri mand; § 52: at hustru nyder halvt efter husbonds død; § 53: al vitterlig gæld skal betales af fælles bo 1

Fattige, løsgængere og tatere, se videre **Skolevæsenet.**

1558 13. decbr. Kold. rec. § 62: om tryglere og fattige. 1
1561 18. novbr. Åb. br. om, at tatere ikke må findes i riget 91
1563 25. mars. Åb. br. om, at fiskerne på Jyllands vestkyst årlig skulle give udbyttet af en dags fiskeri til hospitalet i Ribe 138
1570 6. septbr. Åb. br. til undersåtterne i Fyn om ikke at huse tatere, der skulle være fredløse for hver mand 545
1573 19. maj. Mis. til lænsmændene om at holde tilsyn med tiggerne 643
1573 28. maj. Mis. til borgemestre og råd i købstæderne om at holde tilsyn med tiggerne 650
1573 4. decbr. Instr. for lænsmanden på Visborg §§ 6, 7. 677
1574 14. juli. Mis. til lænsmændene om tilsyn med omløbende tiggere 718

Nr.

Fejderetten, se Adelen; Retten og rettergangsmåden B.

Fiskeri, se videre Landsdelenes privilegier.

1558 13. decbr. Kold. reces § 31: adelens ret til fiskeri og ålegårde ud for dens egen grund; § 32: dens ret til sildefiskeri; § 61: om brug af bundgarn i Limfjorden 1

1559 21. apr. Åb. br. om afgift af fiskeriet ved Vesterlands side 6

» 12. avg. Håndfæstning §§ 10—11: adelens ret til fiskeri 11

1560 24. apr. Åb. br. om forbud mod at sætte bundgarn under Øland og Gøl i Limfjorden 22

» 3. juli. Åb. br. om prisen på sild, der bruges til madding ved fiskeriet ved Torskminde 38

» 6. juli. Stadf. på Landskrones privilegium på at handle og fiske i Øresund og på Mandal 42

1561 9. maj. Fredrik II.s søret § 64: ingen skibe må, mens sildefiskeriet varer, om natten løbe mellem Ørekrog og Falsterbo rev 68

1562 18. mars. Åb. br. om tvunget indkøb af sild til kongens behov på fiskerlejerne Nibe og Sebbersund 107

» 9. avg. Mis. om, at borgerne i Flensborg endnu i denne sommer må fiske på Skanør 121

1563 25. mars. Åb. br. om, at fiskerne ved fiskerlejerne på Jyllands vestkyst årlig skulle give udbyttet af en dags fiskeri til hospitalet i Ribe 138

1564 29. juni. Åb. br. om told af dem, som besøge fiskerlejet på Skagen 223

1567 19. avg. Åb. br. til fiskerlejerne i Limfjorden om indkøb af sild til kongens behov 375

1569 29. apr. Mis. om, at modbogen årlig skal læses på Falsterbo 458

» 9. juni. Åb. br. om forbud mod fiskeri på Vidskøl klosters grund i Limfjorden 466

1570 13. apr. Åb. br. om forbud mod fiskeri i kronens enemærker i Møllebækså og Ulå 523

» 12. maj. Åb. br. om, at linefiskerne under Synder-

Nr

side skulle give lige så meget i sandtold som andre linefiskere 527

1570 2. juni. Åb. br. om forbud mod fiskeri på Viborg kapittels grund i Limfjorden ud for Nörholm 531

» 5. septbr. Åb. br. om forbud mod, at nogen driver handel og fiskeri ved Nibe uden at have kongelig tilladelse dertil 544

» 29. oktbr. Åb. br. om, at pulsvåder ikke må bruges i Limfjorden 553

1571 23. febr. Åb. br. om laksefiskeriet i Lavholms å..... 566

1573 1. oktbr. Åb. br. om forbud mod fiskeri i åer og bække i Kolding, Skodborg, Skanderborg, Åkær, Dronningborg og Silkeborg læne..... 674

1575 11. mars. Åb. br. til fiskerlejerne ved Limfjorden om indkøb af sild til kongens behov 753

» 19. mars. Åb. br. om forbud mod, at der fiskes med pulsvåd i Bøvling læn 754

Forbrydelser og straffe, se videre **Fiskeri; Jagt; Militære forhold; Møntvæsen; Skovvæsen; Søfartsforhold.**

A. De enkelte Forbrydelser.

1558 13. decbr. Kold. reces § 10: om uskikkelighed for retten; § 16: om straf for falske vidnesbyrd; § 22: om brud på husfred og gårdfred; § 23: om brud på tingfred og kirkefred; § 25: om voldførsel; § 57: om straf for at plyndre skibbrudne folk; § 60: om horsag og jomfrukrænkere; § 66: om åger..... 1

1559 12. avg. Håndfæstning § 16: adelsmand forbryder kun sit arvegods ved at føre avendskjold mod riget; § 31: om voldførselsbøder; § 44: om fredløs adelsmands bøder 11

1562 9. maj. Gårdsret §§ 1—6: om manddrab, sårmål, pust eller kæpshug, som ikke sker af nødværge eller våde; § 7: trusler mod anden med våben; § 8: om at stige over befæstede gårdes volde, planker eller grave; §§ 11—13: om tyveri; § 14: om fornærmelser; §§ 15—18: om voldtægt og be-

Nr

liggelse; § 19: om rov; §§ 24—25: om dobbel, fejlemarked og andre dårespil; §§ 44—45: om undsigelse; § 46: om straf for dem, som sammensværge sig mod kongen eller hans befalingsmænd. 113

1562 7. avg. Åb. br. om forbud mod at plyndre de folk, som strande under Bøvling læn 118

1564 19. decbr. Åb. br. om forbud mod, at undersåtterne bagvaske eller skrive nidskrifter mod hverandre 247

1565 22. maj. Mis. om forholdsregler mod løsagtighed mellem jomfruerne i Maribo kloster 270

1569 28. septbr. Åb. br. til bønderne i Fyns stift om straf for dem, som modsætte sig udpantningen for skatter 493

» 28. septbr. Mis. om, at de, som modsætte sig lægsmændenes udpantning for skat, skulle straffes for oprør 494

1572 17. juni. Åb. br. om skik og ordning for Maribo kloster, § 15: om indmuring af løsagtige klosterjomfruer 610

1574 13. juli. Mis. om straf for løsagtige kvindfolk i Helsingør 716

1574 14. juli. Åb. br. om straf for løsagtige kvinder, som findes i Helsingør 717

1575 15. novbr. Mis. om straf for den, som i Korsør overfalder anden mand i sit hus 794

B. Forbrydelsers forfølgning.

1558 13. decbr. Kold. reces § 13: om behandling af sager om tyveri og andre forbrydelser, for hvilke der er sat livsstraf; § 19: om pinligt forhør; § 20: om de sager, for hvilke lov må gives; § 21: hvorledes der skal forholdes, når manddrab sker; § 24: hvorledes brud på husfred, gårdfred og kirkefred skal forfølges; § 26: at den, som fældes for 40 marks sag, har 6 uger at rømme i; § 45: om ret til at arrestere den, som sigtes for en sag, der angår liv, lemmer eller ære, eller som undsiger en anden, når han ikke vil stille borgen 1

Nr.

1559 12. avg. Håndfæstning § 13: adelsmand må kun fængsles, når han gribes på færsk gærning 11

1562 9. maj. Gårdsret §§ 20—21: om nævningers udnævnelse; § 22: om nævninger, som ikke ville sværge 113

» 8. avg. Åb. br. om jurisdiktionen over de personer, som gå til skole i Ribe 119

1572 16. septbr. Mis. til borgerne i Lavholm om at hjælpe byfogden med at pågribe forbrydere 624

Forbud, se Arrest og forbud.

Forfatningsforholdene, se Adelen; Kongen; Rigsrådet.

Fornærmelser, se Forbrydelser og straffe A.

Fredløse, se Adelen; Fattige m. m.; Forbrydelser og straffe A.

Fremmede, se Rejsende og fremmede.

Færgevæsenet, se videre Rejsende og fremmede.

1567 30. jan. Åb. br. om takst for færgefarten mellem Rødby og Heiligenhafen eller Femern 348

1568 8. avg. Mis. om takst for overførelse af de til orlogsskibenes behov bestemte øksne fra Århus til Kallundborg og fra Nyborg til Korsør 424

» 11. avg. Mis. om takst for overførelse af adelsmænd, som skulle på krigstoget, fra Århus til Kallundborg og fra Nyborg til Korsør 426

1570 8. mars. Mis. om ilandsætningen af rejsende ved Rødby færgested 510

» 12. avg. Åb. br. om færgeløn, som må tages ved Gedsør for kongens bud, der skulle til Tyskland. 542

1574 septbr. Åb. br. om færgeløn, som færgemændene ved Middelfart og Snoghøj må tage for folk, fæ og gods 736

Fæsteforholdene, se Landboforhold.

Gejstligheden, se Kirkelige forhold m. m.

Gårdfred, se Forbrydelser og straffe A.

Gæld.

1558 13. decbr. Kold. reces § 53: al vitterlig gæld skal

Nr.

betales af ægtefællers fælles bo; § 54: hvorledes gæld skal kræves; § 66: om åger 1
1562 9. maj. Gårdsret §§ 38—41: om gæld 113
1572 24. decbr. Åb. br. om tinglæsning af pante- og skødebreve i Ålborg 631

Gæsteri, se **Landboforhold.**

Handel, se videre **Kongen m. m.**; **Købstæder**; **Landsdelenes privilegier**; **Markeder**; **Møntvæsenet.**

1558 13. decbr. Kold. reces § 32: adelens ret til øksenhandel; § 33: om landkøb; § 34: at ingen bonde af sin husbonde skal tvinges til at sælge sine varer, og forbud mod købmandskab udenfor købstæderne; § 56: borgemester og råd skal sørge for, at der i byen falholdes de varer, som landets indbyggere have behov; § 64: bønderne må købe deres bygningstømmer og ildebrand i de havne, hvor det indføres, og om forbud mod udførsel af brændeved 1
1559 12. mars. Åb. br. om forbud mod udførsel af heste. 2
» 3. apr. Mis. om, at der ikke må drives græsøksne gennem Ribe 3
» 4. apr. Mis. om, at der ikke må drives græsøksne gennem Kolding 4
» 12. avg. Håndfæstning, § 11: adelens ret til øksenhandel; § 12: dens handelsret 11
1560 22. juli. Åb. br. om ophævelse af forbuddet mod udførsel af heste 46
1561 28. juni. Åb. br. om, at bønderne på Gulland må handle med fremmede, når borgerne i Visby ikke falholde deres fornødne varer 72
» 11. septbr. Åb. br. til borgerne i Lykå og Avskær om at falholde de for bønderne i Øster herred i Bleking fornødne varer 87
» 30. oktbr. Åb. br. om, at øksne kun må uddrives på de almindelige toldsteder 89
1562 2. jan. Åb. br. om, at Kristian III.s forbud mod udførsel af salt kød står ved magt 98
» 5. febr. Åb. br. om ud- og indførsel under Låland. 101
» 5. juni. Åb. br. om gentagelse af Kristian III.s for-

Nr.

bud mod udførsel af brændeved og tømmervarer 115
1562 3. decbr. Åb. br. om forbud mod udlændiges landkøb på Bornholm 127
1563 18. jan. Åb. br. om, at borgerne i Varberg må slagte og udføre de øksne, som de købe uden for Danmark 130
» 13. mars. Åb. br. om forbud mod at udføre oksekød, korn, flæsk, smör eller anden fetalje fra Skåne, Halland, Bleking og Lister 135
» 27. mars. Mis. om forbud mod udførsel af fetalje fra Sælland, Låland og Falster 139
» 28. mars. Åb. br. om forbud mod udførsel af heste. 140
» 31. mars. Mis. om, at borgerne i Helsingør må hente fetalje i Skåne 141
» 11. apr. Mis. om forbud mod udførsel af fetalje fra Jylland, Fyn og Langeland 142
» 17. juli. Åb. br. om forandring i forbud mod hestes udførsel 152
» 25. juli. Mis. om tilladelse til fra Skåne at udføre sild, huder, skind og talg og fetalje under vilkår. 157
» 9. avg. Åb. br. om forandring i forbuddene mod udførsel af fetalje og heste 166
» 4. septbr. Åb. br. om takst for salget af den proviant, som føres til lejren 170
» 30. septbr. Åb. br. om, at borgerne i Varberg må udføre kødet af de øksne, de købe i Sverige 175
» 3. oktbr. Åb. br. om, at borgerne i Halmstad må udføre kødet af de øksne, de få fra Sverige..... 177
» 7. oktbr. Mis. om forbud mod udførsel af rug, byg, havre, øksne og fetalje..... 179
» 10. oktbr. Åb. br. om, at der ingen øksne må udføres fra Skåne 181
» 16. oktbr. Åb. br. om forbud mod at udføre heste. 184
» 13. novbr. Mis. om, at borgerne i Ribe må udføre ædende varer til hertug Adolfs undersåtter .. 186
» 25. novbr. Mis. til lænsmanden på Riberhus om at påse, at landet ikke blottes for meget ved udførselen af heste, fisk og andre varer 188

Nr.

1563 23. decbr. Åb. br. om forandring i udførselsforbuddet 191
1564 19. febr. Åb. br. om, at den nedlagte havn i Næsby å atter må besøges af Jyder og Norbagger. 196
» 4. mars. Mis. om, at borgerne i Malmø, Landskrone, Ystad, Helsingborg, Trælleborg og Åhus må udføre til Tyskland byg, malt og heste..... 197b
» 2. apr. Åb. br. om, at borgerne i Simmershavn må udføre heste fra Skåne til Tyskland 207
» 16. apr. Åb. br. om, at borgerne i Åhus må udføre forskellige varer til Tyskland..... 209
» 19. juni. Mis., hvorved for Møn indskærpes forbud mod udførsel af brændeved 221
» 3. septbr. Åb. br. om ophævelse af alle udførselsforbud undtagen de, som lød på havre, saltet kød, græsøksne, honning, tör og saltet fisk på saltede sild nær 234
» 4. decbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af ærter fra Låland og Falster..... 239
1565 5. febr. Mis. om tilladelse til at udføre fra Ribe törre flynder, der ikke ere saltede 254
» 21. maj. Åb. br. om, at de, som göre tilførsel til krigsfolket, skulle få vederlag 269
» 26. juni. Åb. br. til bønderne i Sælland om at sælge deres overflødige brød og korn i købstæderne. 275
» 21. septbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af fetalje og heste fra Skåne 283
» 10. oktbr. Mis. om ophævelse af forbud mod udførsel af sild fra Skåne..... 289
» 10. oktbr. Åb. br. om tilladelse for Helsingør til at købe sit behov i købstæderne i Skåne 290
» 16. oktbr. Åb. br. om tilladelse til fra Ystad at udføre små heste..... 291
1566 13. maj. Åb. br. om forbud mod landkøb til skade for Malmø borgere 314
» 25. avg. Åb. br. om fornyelse for Helsingør af brev 1565 10. oktbr. 324
» 28. avg. Åb. br. om Helsingørs borgeres handelsret i Isefjord og for Sundby færge 327

Nr.

1566 2. oktbr. Mis. til tolderen i Malmø om, at byg og malt, men ingen anden vare, må udføres fra Skåne 331
» 6. decbr. Mis. om det fæ og kvæg, som drives gennem Kolding 341
1567 14. mars. Åb. br. om tilladelse for bønderne i Bleking til at salte og udføre det kvæg, som de tage fra fjenderne 361
» 26. septbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn fra Skåne inden jul 380
» 3. novbr. Åb. br. om, at staldøksne fra Låland kun må udføres over Rødby og Nakskov 385
» 22. novbr. Mis. om ophævelse af forbud mod udførsel af ål 388
1568 18. febr. Mis. til byerne i Skåne om forbud mod udførsel af heste 397
» 6. apr. Mis. til byerne i Skåne om forbud mod udførsel af havre 405
» 18. apr. Mis. til byerne i Skåne om, at små heste, som höjst ere 8 dlr. værd, må udføres 408
» 22. apr. Åb. br. om forbud mod udførsel af havre fra Skåne 409
» 18. septbr. Åb. br. om forbud mod kornudførsel fra Skåne 433
» 2. novbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af havre fra Låland og Falster 438
1569 3. febr. Åb. br. om forbud mod at besøge markederne i Holstebro för markedsdagene 444
» 17. juli. Mis. om Slangerups akseltorvs flytning til købstaden, som skal lægges for Fredriksborg . 472
» 19. avg. Åb. br. om straf for de undersåtter i Halland, som handle med de Svenske og bygge större skuder end tilladt er 478
1570 25. jan. Åb. br. om Ods herreds tings flytning til Nykøbing § 3: Nykøbing borgeres forpligtelse til at holde købmandsvarer fal for bønderne 502
» 4. mars. Åb. br. om forbud mod landkøb i Mors. 506
» 5. septbr. Åb. br. om forbud mod, at fremmede

Nr.

drive handel og fiskeri ved Nibe uden kongelig tilladelse 544

1570 22. septbr. Åb. breve om indførslen af øl i Låland og Falster og om forbud mod udførsel af brændeved der fra 546

1571 2. juli. Åb. br. om forbud mod udførsel af brændeved 578

» 4. septbr. Åb. br. om, at øksne, slagtefæ og heste kun må udføres til Sønderjylland over Gredsted bro og Kolding 587

» 28. septbr. Åb. br. om forbud mod, at de, som søge markederne i Ålborg, handle i Sundby..... 589

1572 14. avg. Instr. for råderne, som sendtes til Bornholm, § 5 617

» 11. septbr. Mis. om forbud mod kornudførsel fra riget 622

1573 26. maj. Åb. br. om ophævelse af forbud mod kornudførsel 646

» 26. maj. Mis. til købstæderne om forbud mod at göre tilførsel til og handle på Rostok..... 647

» 27. maj. Åb. br. om forbud mod fra Låland og Falster at göre tilførsel til Rostok 649

» 23. avg. Åb. br. om forbud mod at opkøbe øksne hos kronens bønder i Sælland..... 663

» 23. septbr. Mis. om ophævelse af det forbud mod, at købstæderne handle på Rostok..... 672

» 23. septbr. Åb. br. om ophævelse af det forbud mod, at der fra Låland og Falster göres tilførsel til Rostok 673

» 3. novbr. Åb. br. om offenlig vejning i Ålborg af de varer, som indføres eller udføres og skulle vejes på stor vægt..... 676

» 21. decb. Åb. br. om forbud mod landkøb til skade for Slangerup by 681

1574 1. apr. Åb. br. om begrænsning for bønderne i Varberg læn i retten til at udføre tømmer 697

» 12. juli. Mis. om forbud mod udførsel af kvæg, fedevarer og saltet kød fra Gulland..... 714

Nr.

1574 17. juli. Åb. br. om indrettelse af akseltorve i Halmstad og Lavholm 719
» 23. juli. Åb. br. om forbud mod, at bønderne i Fredriksborg og Krogens læn samt Hørsholm birk sælge øksne, för de have tilbudt vor lænsmand dem. 720
» 15. avg. Åb. br. om forbud mod at handle på Skivholms havn eller anløbe den uden i skibsnød. 722
» 8. septbr. Åb. br. om forbud mod at købe de varer, som bønderne føre til Kolding, för de komme på adelmarkedet 731
1575 28. jan. Åb. br. om oprettelse af torvedag i Korsør om løverdagen..... 746
» 8. juni. Åb. br. om tilladelse for borgerne i Ålborg til at købe lyng og tørv hos bønderne i omegnen..... 763
» 21. juni. Åb. br. til købstæderne om, at stald- eller græsøksne kun må sælges til lænsmændene eller adelen eller på markeder i købstæderne.... 766
» 21. juni. Åb. br. til provster, præster og bønder over alt riget om, at staldøksne kun må sælges på markeder i købstæderne 767
» 23. juni. Åb. br. om forkøbsret for lænsmanden på Koldinghus på øksne hos præster og kronens bønder i Koldinghus, Hønborg og Skodborg læn, indtil han har købt til kongens behov 768
» 24. juni. Mis. om forbud mod, at handel drives fra Pugevigs havn eller andre forbudte havne i Bleking og Lister 769
» 27. juni. Åb. br. om forskellige handelen vedkommende forhold i Visby på Gulland 773
» 26. septbr. Mis. til tolderen i Helsingør om at opholde saltskibene og sætte en takst på saltet .. 787
» 7. oktbr. Åb. br. om ophævelse af forbud mod at bruge Pugevigs havn i Lister 789
» 17. oktbr. Åb. br. om oprettelse af torvedage i Ribe 792

Havari, se **Søfartsforhold.**

Havne, se **Handel; Købstæder; Landsdelenes privilegier.**

Nr.

Helligdage, se Kirkelige forhold m. m.

Herbergsteder, se Rejsende og fremmede.

Herredstings omlæggelse, se Retten og rettergangsmåden A.

Hestehandel, se Handel.

Hoffet og Hofholdningen, se videre Færgevæsenet.

1572 18. decbr. Åb. br. om takst, hvorefter kongens hofsinder skulle betale for deres ophold, når de indkvarteres om i landet 629

1573 11. septbr. Åb. br. om takst, hvorefter kongens hofsinder skulle betale for deres ophold i Helsingør. 669

Hundehold, se Jagt.

Husdyr, se videre Handel.

1558 13. decbr. Kold. reces § 32: adelens ret til at holde staldøksne; § 65: hvor geder må holdes... 1

1574 11. oktbr. Mis. om gadernes vedligeholdelse og svinehold i Odense 738

1575 2. avg. Mis. om svine- og hundehold i Helsingør. 782

Husfred, se Forbrydelser og straffe A.

Håndværkere.

1558 13. decbr. Kold. reces § 55: hvilke embedsmænd må bo på landsbyerne; § 56: borgemestre og råd i købstæderne skulle sørge for tilstædeværelse af gode embedsmænd; § 70: hvad hver embedsmand skal göre, når han må komme i lavet 1

Indførsel, se Handel.

Indkvartering, se Militære forhold.

Invalideforsørgelse, se Militære forhold.

Jagt.

1558 13. decbr. Kold. reces § 29: om forbud mod jagt i de fælles skove i Falster og Langeland, i hvilke kronen har lod; § 67: om jagt; § 68: almuesfolk må ej skyde dyr 1

1559 12. avg. Håndfæstning § 7: om forbud mod jagt i de fælles skove i Falster og Langeland, i hvilke kronen har del 11

Nr.

1560 16. apr. Mis. til lænsmændene i Silkeborg og Skanderborg om bøndernes hundehold 20
» 23. maj. Åb. br. om hundehold i Sorø klosters birk 27
» 23. maj. Åb. br. om forbud mod jagt i Sorø klosters skove 28
» 17. novbr. Åb. br. om hundehold på Langeland og forbud mod at bære bøsse i mark eller skov 58
1561 31. jan. Åb. br. om forbud mod, at der jages ræve i Emsborg, Skanderborg, Kallø, Århusgård, Åkær, Silkeborg og Bygholms læn 63
1562 25. juni. Åb. br. om hundehold i Falster 116
» 9. avg. Åb. br. om hundehold i Hads herred ... 120
1566 31. juli. Åb. br. om hundehold i Ods herred ... 322
1570 5. avg. Åb. br. til adelen i Falster om forbud mod at jage på kongens vildtbane 537
1571 4. maj. Åb. br. om jagten på Langeland 577
» 19. oktbr. Åb. br. om forbud mod, at bønder vise sig på marken med skydevåben 591
» 25. oktbr. Åb. br. om forbud mod, at almuen i Københavns, Roskildegårds og Skjoldenæs læn ødelægge ræve og mårer 592
» 30. oktbr. Åb. br. om forbud mod, at bønderne i Skåne drive jagt 594
1572 10. apr. Åb. br. om hundehold i Vordingborg og Tryggevælde læn 605
1573 12. mars. Mis. om forbud mod at udgrave ræveunger i Fredriksborg og Hörsholms birk og Dronningholms læn 637
» 16. mars. Åb. br. om opsyn med og straf for dem, som jage i kongens vildtbane i Skanderborg læn 638
1573 3. septbr. Åb. br. om hundehold hos bønderne i Sælland 666
» 5. septbr. Mis. om, at borgerne i København og Helsingør kun må holde bundne hunde 668
1574 8. mars. Åb. br. om hundehold hos bønderne i Låland 694

Nr.

1574 30. juli. Åb. br. om hundehold hos bønderne i Falster 721
» 11. oktbr. Åb. br. om forbud mod i Bygholms læn at jage grævlinge med hunde eller udgrave ræveunger 739
» 12. oktbr. Åb. br. om hundehold hos bønderne i Bygholms læn 740
1575 2. avg. Mis. om svine- og hundehold i Helsingør. 782

Kapitlerne, se **Kirkelige forhold m. m.**

Kirkefred, se **Forbrydelser og straffe A.**

Kirkelige forhold, gejstligheden, præstegårde, kirker m. m., se videre Klostre; Skolevæsenet; Tiendevæsenet.

1538 13. decbr. Kold. reces § 3: om helligdage; § 4: om udtapning af brændevin på helligdage..... 1
1559 12. avg. Håndfæstning § 35: adelens ret til jus patronatus, til kirker og gejstlige læn; § 36: om bevarelsen indtil videre af klostre, prælaturer, kannikedømmer m. m. 11
» 26. septbr. Stadfæstelse på privileg. for Roskilde kapittel 15
» 12. oktbr. do. på do. for Lunde kapittel 17
1560 27. apr. do. på do. for Viborg kapittel..... 23
» 2. maj. do. på do. for Århus kapittel 26
1561 19. febr. do. på do. for Riber kapittel 64
1562 14. novbr. Mis. om de kundskaber, som degnene skulle have 124
1563 28. maj. Åb. br. om kirkeværgernes regnskaber i Ty 148
1564 18. febr. Åb. br. om, at der i Lunde stift kun må ansættes provster med lænsmandens samtykke. 195
» 15. mars. Åb. br. om kirkegårdene i København. 200
» 10. maj. Åb. br. om, at de påbudte helligdage skulle overholdes 216
1566 28. febr. Mis. til superintendenterne om at påse, at ingen præst befatter sig med et fremmed sogn. 306
» 21. apr. Åb. br. om overholdelse af bededagene. 310
1567 12. septbr. Åb. br. om, at nyansatte degne på

Nr.

Fyn må overtage kirkens degnebolig uden stedsmål 377

1567 17. septbr. Åb. br. om, at de sogne på Fyn, som ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne fra skolen i nærmeste købstad 378

» 7. oktbr. Åb. br. om fordelingen af byens tynge mellem indbyggerne i København 383

1568 13. jan. Mis. til superintendenterne om at anordne de kirkelige ceremonier i overensstemmelse med brugen i Frue kirke i København 395

» 24. mars. Åb. br. om, at de sogne i Skåne, som ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne fra nærmeste købstad 403

» 24. mars. Åb. br. til borgerne i Malmø om deres pligt til at ofre til præsten 404

» 17. septbr. Åb. br. om, at præsterne i Fyns stift ikke skulle besværes med bys tynge 432

1569 20. septbr. Mand. om fem og tyve artikler, som skulle forelægges alle udlændinge, som ville bo i Danmark og Norge 490

1570 21. oktbr. Åb. br. om afholdelse hvert 3. år af syn over præstegårdene i Låland og Falster 552

1573 29. maj. Åb. br. om, at de sogne, som have ligget til klostrene i Århus stift, selv må vælge sig sognepræster 652

1574 28. jan. Åb. br. om, at sognene i Sællands stift, som ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne fra nærmeste købstad 687

» 28. jan. Åb. br. om, at præster og degne i Sællands stift skulle være nærmest til at få kirkejorder i fæste 688

» 26. juni. Mis. om forbud mod, at præsterne rejse unyttige disputatser om troslærdomme 709

» 5. juli. Åb. br. om bortfæstning af kirkejorder i Bleking 712

» 13. juli. Mis. til borgemestre og råd i Helsingør om at meddele de fremmede, som have nedsat sig der i byen og ikke søge kirke med andet folk, at de kunne vente at blive udviste 715

Nr.

1574 20. avg. Åb. br. om, at de sogne i Fyns stift, som ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne fra skolen der 724
» 20. avg. Åb. br. om fortrinsret for præster og degne på Fyn til at få kirkejord i fæste 725
» 20. avg. Åb. br. om vedligeholdelse af præstegårdene i Fyn, Langeland og Tåsinge 726
» 8. septbr. Åb. br. om revision af kirkeregnskaberne i Viborg stift 732
» 9. septbr. Åb. br. om, at bønderne i de sogne, som Mariager, Sebber og Vidskøl klostre have jus patronatus til, selv må vælge sognepræster 733
» 10. septbr. Åb. br. om, at præsteenkerne må drive borgerlig næring i købstæderne 734
» 12. septbr. Åb. br. om stiftslænsmændenes tilsyn med præsterne i stiftet 735
1575 28. juni. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med kirkernes jorder i Almind syssel..... 775

Kirkerne, se Kirkelige forhold m. m.

Klostre, se videre Kirkelige forhold m. m.

1559 12. avg. Håndfæstning § 36: om bevarelse af klostre m. m..... 11
1565 22. maj. Mis. om forholdsregler mod løsagtighed mellem jomfruerne i Maribo kloster 270
1570 19. oktbr. Mis. om, at jomfruerne i Maribo kloster skulle rette sig efter den skik, som kongen har ladet göre for klostret, og være abbedissen hørig og lydig 550
» 20. oktbr. Mis. om styrelsen af Maribo kloster i forskellige henseender..... 551
1572 17. juli. Åb. br. om skik og ordning for Maribo kloster 610

Klædedragt og luksus.

1558 13. decbr. Kold. reces § 35: om dragt og klædebon; § 69: om afholdelse af bryllups- og barselgilde 1

Nr.

Kongen, hans rettigheder og pligter som sådan m. m., se videre Adelen; Rigsrådet m. m.

1558 13. decbr. Kold. reces § 1: kongens pligter i almindelighed 1

1559 12. avg. Håndfæstning § 1: kongens pligter mod religionen; § 2: han skal holde lov og ret; § 3: han skal sørge for, at riget ikke formindskes; § 4: han skal give adelen kronens læn; § 5: han skal ikke tage udlændinge i rigens råd eller give dem kronens læn; § 7: han må ikke bruge fælles ejendom videre end kongens lod kan tåle; § 8: han må ikke forbyde nogens tjænere at svare deres husbonde; § 9: han må ikke pålægge adelens tjænere skat uden samtykke af rigens råd; § 14: hans fogder må ikke fejde nogen adelsmand; § 15: hans ret til at begynde krig; § 17: han skal dömme uden villighed; § 18: han kan kun give udlændinge privilegier med rigsrådets samtykke; § 19: hans ret til at meddele ridders værdighed; § 20: kongehusets medlemmer må ikke pante eller købe frit jordegods; § 22: han skal holde sit lejde; § 24: han skal indløse Orkenøer og Hetland; § 29: hans ret til at give og hæve udførselsforbud er afhængig af rigsrådets samtykke; § 30: han skal stå hver mand til rette for rigsrådet; § 37: han må ikke formindske gode mænds pantelæn; § 38: han må ikke give breve mod breve; § 39: han skal holde sine og forgængeres breve; § 43: han må ikke tro den, som bagvasker anden for ham; § 45: om klager over kongen; § 46: om kongens ret til at bortgive slotslovene; § 47: Danmarks rige skal vedblive at være et kårerige; § 48: kongens ed på håndfæstningen 11

1563 28 juli. Åb. br. om indsættelsen af et regeringsråd under kongens fraværelse på toget i Sverige . 158

» 29. juli. Åb. breve om ansættelse af kommitterede til at have opsyn med de forskellige lande under kongens fraværelse på toget i Sverige ..... 159—63

Nr.

Købstæder, se videre **Handel**; **Markeder**.

1558 13. decbr. Kold. reces § 56: at borgemester og råd skulle sørge for, at de varer holdes fal, som landets indbyggere behøve 1
1559 25. avg. do. på do. for Nakskov 799
» 30. » Stadfæst. på privileg. for København... 12
» 12. septbr. do. på do. for Sakskøbing 800
1560 13. febr. do. på do. for Varde 801
» 30. apr. do. på do. for Grenå 24
» » » do. på do. for Nykøbing p. F. 25
» 14. juni. do. på do. for Ronneby 30
» 26. » do. på do. for Landskrone 31
» » » do. på do. for Odense 32
» 27. » do. på do. for Malmø 33
» » » do. på do. for Ystad 34
» 1. juli. do. på do. for Skelskør 35
» 3. » do. på do. for Fåborg 37
» 4. » do. på do. for Ribe 41
» 6. » do. på do. for Landskrone på at fiske i Øresund og på Mandal 42
» 26. juli. do. på do. for Kolding 48
» » » do. på do. for Nykøbing p. M. 49
» 8. avg. do. på do. for Stubbekøbing 51
» 11. septbr. Åb. br. om, at gårde og ejendomme i Ringkøbing kun må sælges til indenbys folk ... 54
» 14. oktbr. Stadfæst. på privileg. for Hobro 57
» 22. novbr. do. på do. for Vejle 59
» 12. decbr. do. på do. for Horsens 60
1561 3. apr. do. på do. for Bogense 66
» 10. maj. do. på do. for Helsingør 69
» 26. juni. do. på do. for Viborg 71
» 28. » do. på do. for Lykå 73
» » » do. på do. for Avskær 74
» » » do. på do. for Kongsbak 75
» 3. juli. do. på do. for Væ 78
» » » do. på do. for Åhus 79
» » » Stadf. på privileg. for Varberg 80
» 8. » Åb. br. om, at købstæderne skulle stå under lænsmændenes opsyn 82

			Nr.
1561	2. septbr.	Stadfæst. på privileg. for Halmstad ...	85
»	5. novbr.	do. på do. for Slagelse	90
»	30. »	do. på do. for Kallundborg	92
»	» »	Åb. br. om afgift af varer, som opskibes ved Kallundborg skibsbro, dog ikke af adelens	93
»	7. decbr.	Stadfæst. på privileg. for Århus	94
1562	5. febr.	do. på do. for Slangerup	101
»	10. mars.	do. på do. for Holbæk	106
»	24. apr.	do. på do. for Sæby	108
»	4. juni.	do. på do. for Svenborg	114
»	10. oktbr.	do. på do. for Assens	802
»	» »	do. på do. for Middelfart	803
»	7. novbr.	do. på do. for Skanør	122
»	11. »	do. på do. for Rudkøbing	123
»	21. »	do. på do. for Køge	126
»	4. decbr.	Åb. br. om Rønne bys våben på Bornholm	129
1563	21. mars.	Stadfæst. på privileg. for Æbeltoft	137
»	15. apr.	do. på do. for Hedinge	144
1564	7. septbr.	Åb. br. om privileg. for Middelfart ...	237
1565	21. apr.	Stadfæst. på privileg. for Lund	261
1566	27. maj.	do. på do. for Randers	807
»	25. avg.	do. på do. for Helsingør	324
»	22. decbr.	do. på do. for Skive	344
1567	7. oktbr.	Åb. br. om fordelingen af byens tynge mellem indbyggerne i København	383
1568	17. septbr.	Åb. br. om, at præsterne i Fyns stift ikke skulle besværes med bys tynge	432
»	6. decbr.	Stadfæst. på privileg. for Ronneby	442
1569	27. mars.	Åb. br. om, at de, som have ejendomme i Nykøbing i Mors, skulle bære deres andel af kongelig og byens tynge	453
»	17. juli.	Mis. til Slangerup by om, at akseltorvet der skal lægges for Fredriksborg	472
»	17. juli.	Åb. br. om 10 års skattefrihed for alle, som ville nedsætte sig i købstaden for Fredriksborg	473

Nr.

1569 9. septbr. Mis. om, at ingen må flytte ud af Køge by, så længe fejden varer 486
1570 23. jan. Stadfæst. på privileg. for Nykøbing i Ods herred 501
» 4. mars. Åb. br. om bebyggelsen af øde grunde i Nykøbing i Mors 506
» 6. mars. Stadfæst. på privileg. for Rødby 507
» 8. » Åb. br. om, at udskrivningen af skatter i Odense [og Assens] skal ske ligelig 508
» 26. apr. Åb. br. om, at alle, som have ejendomme i Vejle, Kolding og Assens, skulle deltage i byens skat og tynge 524
» 30. apr. Åb. br. om bropenge af varer, som opskibes ved Kolding skibsbro, dog ikke af adelens. 525
» 27. avg. Mis. om, at præsterne skulle være fri for skatter i byerne, så længe krigen varer 543
» 29. novbr. Stadfæst. på privileg. for Falkenberg . 556
1571 14. jan. do. på do. for Lavholm 561
» 14. febr. Åb. br. om stadfæstelse på en havnevedtægt for Sæby købstad 564
» 16. febr. Stadfæst. på privileg. for Korsør 565
» 30. mars. Åb. br. om afgift til havnen i Køge .. 571
» 2. maj. Åb. br. om nye privilegier for Nykøbing i Mors 576
» 23. avg. Stadfæst. på privileg. for Visby 584
» » » Åb. br. om, at alle, som bruge borgerlig næring i Visby, skulle deltage i byens tynge 585
» 28. oktbr. Stadfæst. på privileg. for Ronneby og Lykå 593
1572 18. jan. Åb. br. om, at de fremmede, som bo i København, skulle rette sig efter skik og orden der i byen 599
» 12. juni. Åb. br. om, at Ystad må bruge Malmøs privilegier 608
» 19. juni. Åb. br. om, at indbyggerne i Rødby må forskånes for alle ombud i rettergangen 611
» 16. oktbr. Stadfæst. på privileg. for Stege 626
» 30. » do. på do. for Roskilde 627
1573 2. juni. Åb. br. om købstadsret for Kongsbak .. 657

Nr.

1573 21. decbr. Stadfæstelse på Slangerup købstads privilegier 678
» 21. decbr. Åb. br. om, at der inden fire år skal opføres købstadbygninger på de øde byggegrunde i Slangerup 680
» 21. decbr. Åb. br. om forbud mod landkøb til skade for Slangerup by 681
1574 12. jan. Åb. br. om stadfæstelse på Væ borgeres privilegium på at handle med fremmede i Åhus .. 682
» 1. apr. Mis. om, at Varberg by må bruge samme privilegier som Halmstad by 698
» 10. septbr. Åb. br. om, at præsteenkerne må drive borgerlig næring i købstæderne 734
1575 7. jan. Åb. br. om, at det er unødvendigt for borgersönner at tage borgerskab i byen 743
» 28. juni. Stadfæst. på privilegierne for Visby ... 774
» 3. septbr. Mis. om fremmede, som ville nedsætte sig i Helsingør 785
» 4. oktbr. Mis. om forbud mod, at borgerne i København opsætte hytter og småboder ud for deres huse på byens grund 788
» 15. novbr. Mis. om, at lænsmanden skal have tilsyn med Korsør by 794
» 10. decbr. Åb. br. om, at borgerne i Vordingborg må beholde de af dem fra slottet fæstede jorder uden yderligere stedsmål 797

Landboforhold, se videre **Adelen**; **Husdyr**; **Jagt**; **Landsdelenes privilegier**; **Møller**; **Skovvæsenet**; **Tiendevæsenet**; **Veje og Broer**.

1558 13. decbr. Kold. reces § 28: om rebning; § 29: ingen må bruge fælles ejendom mere end hans fællig tåler; § 34: ingen bonde skal af sin husbonde tvinges til at sælge sine varer; § 40: kun én arving må besidde et bondegods; § 41: bonden er nærmest til at få i fæste jord, som er givet fra hans gods til kirken; § 42: af hvad grund bonden må udvises af sin gård; § 43: enker skulle beholde deres gårde til fardag uden fæste; § 44: om bonde,

Nr.

som vil fejde, når han udvises af sin gård; § 46: om vedtægt i landsbyer; § 47: ingen må gæste sine tjænere ubillig; § 48: ingen må tage andres tjænere i forsvar; § 59: om pligten til at lægge humlekuler og sætte pilestager; § 63: ingen må oprykke marehalm, hvideris, sener, klittag o. s. v., som gror i klitten ved Vesterhavet I

1559 12. avg. Håndf. § 33: landejendomme kunne kræves rebede af enhver; § 20: kongehusets medlemmer må ikke købe eller pante frit jordegods; § 21: adelen må ikke købe eller pante frit jordegods uden kongens samtykke; § 40: nyadlet, ufri mands gods skal ikke komme i ufrihed, når han dør. II

1564 20. decbr. Åb. br. om lettelse for de kvinder i Bleking og Lister, hvis mænd ere frafaldne i nærværende fejde 248

1565 23. oktbr. Åb. br. om, at bønders enker på kongens og kronens gods må beholde gårdene uden indfæstning 292

1569 18. maj. Åb. br. om forbud mod at grave tørv i grönjorden i Kær herred 460

» 5. avg. Åb. br. om bøndernes forhold på Ravnsborg læn i Låland (jfr. s. 666) 476

1570 17. mars. Åb. br. om forbud mod, at kronens bønder på Vesterland-Før sælge deres jorder til andre end kronens bønder 515

» 29. oktbr. Åb. br. om, at de planter, som gro på strandbakkerne ved Vesterhavet, ikke må ødelægges. 553

1572 27. juni. Åb. br. om afløsning af kornlandgilden af kronens bønder i Fredriksborg læn med penge. 612

» 3. juli. Åb. br. om, at bøndersønner på Møn, som ikke have bot et helt år i købstaden, kunne deles til stavns 809

» 4. juli. Åb. br. om ydelsen af bolgalte og skattekøer af kronens bønder på Møen 613

» 1. septbr. Åb. br. om konfiskation af de øde gårde i Varberg læn, som rette vedkommende ikke have antaget sig inden juledag 619

» 27. septbr. Åb. br. om afløsning af korn-

Nr.

landgilden af kronens bønder i Fredriksborg læn med penge 625
1573 4. decbr. Instruks for lænsmanden på Visborg §§ 1—5, 8 677
1574 11. juni. Åb. br. om, at bønderne i Hollænderbyen på Amager må være lige nær til at fæste gårde i de danske byer der på landet som de danske undersåtter 702
» 12. juni. Åb. br. om, at bønderne i Øster herred i Bleking skulle fæste deres gårde ligesom andre undersåtter i Bleking 703

Landkøb, se Handel.

Landsdelenes privilegier.

1560 20. febr. Stadfæst. på privileg. for Fejø, Fæmø og Askø 18
» 10. mars. do. på do. for Låland og Falster 19
» 16. juli. do. på do. for Øster herred i Bleking . 45
» 12. avg. do. på do. for bønderne på Falster på fiskerlejet Falsters bondeleje på Falsterbo 52
» 24. septbr. Stadfæst. på privileg. for Gødinge herred i Skåne 55
1561 31. maj. do. på do. for Sejrø 70
» 1. juli. Stadfæst. for bønderne under Jungshoved på det fiskerleje, som de have på Falsterbo 76
» 13. decbr. Privileg. for bønderne i Bårse herred til at bruge sejlads og fiskeri 95
1564 20. decbr. Åb. br. om, at undersåtterne i Bleking og Lister må udføre tømmer og atter indkøbe korn. 248
1565 2. jan. Åb. br. om privilegium for bønderne i Øster-, Medelsted- og Vester herreder i Bleking . 249
1566 30. juni. Åb. br. om tilladelse for bønderne i Øster herred i Bleking til at bruge sejlads og udføre varer undtagen kød 319
1568 10. apr. Åb. br. om stadfæstelse for bønderne i Fjære herred i Halland deres ret til at bruge sejlads inden lands med stok og sten 407
» 4. avg. Åb. br. om stadfæstelse på Sejrø bønders ret til at besøge Korshavn i Skippinge herred ... 423

Nr.

1570 7. oktbr. Åb. br. om privilegier for Råø 547
» 15. novbr. Stadfæst. på privileg. for Stokkemarke sogn 555
1573 9. maj. Stadfæst. på Læssøs kornkøbsprivilegium. 641
» 20. avg. Stadfæst. på privilegiet for Hollænderne på Amager 661
1574 16. jan. Stadfæst. på Møns bønders ret til skibsfart 685
» 11. juni. Åb. br. om, at bønderne i Hollænderbyen på Amager må fæste ejendomme der på landet lige med de danske undersåtter 702
» 17. juni. Åb. br. om Sejrø bønders ret til at handle i Korshavn i Skippinge herred 708
1575 8. decbr. Åb. br. om de vilkår, på hvilke undersåtterne i Bøtø igen må bruge sejlads 796

Lavene, se **Håndværkere.**

Lejeforhold.

I 1573 29. maj. Åb. br. om stadfæst. på borgemestre og råds vedtægt i København om beregning af husleje og jordskyld efter møntens forandring 653
II 1574 12. jan. Åb. br. om stadfæstelse på det samme for Helsingør 683
» 28. jan. Åb. br. om stadfæstelse på Roskilde kapittels og borgemestre og råd i Roskilde deres vedtægt om det samme 686
II 1575 12. febr. Om stadfæstelse på borgemestre og råds vedtægt i Odense om det samme 751

Lejermål, se **Forbrydelser og straffe A.**

Lodsvæsenet, se **Søfartsforhold.**

Løsagtighed, se **Forbrydelser og straffe A; Søfartsforhold.**

Løsgængere, se **Fattige, løsgængere og tatere.**

Manddrab, se **Forbrydelser og straffe A.**

Markeder, se videre **Handel.**

I 1559 4. septbr. Åb. br. om henlæggelse af Øm marked til Roskilde 13

Nr.

1560 1. juli. Åb. br. om afskaffelse af to af de fire markeder, som holdes i Hobro 36
1561 7. septbr. Åb. br. om henlæggelse af Testrup marked til Hobro 86
1562 2. maj. Åb. br. om henlæggelse til Fredriksborg af markederne ved Holløse, Gurre, Æbelholt, Esbønderup og Esrom 112
1565 25. apr. Åb. br. om ordenen ved markederne i Lund 262
1568 2. oktbr. Åb. br. om henlæggelse til Kallundborg af de fire markeder, som holdes i Holmstrup i Dragsholms birk 436
1569 3. febr. Åb. br. om, at de, som besøge markederne i Hobro, kun må drive handel på markedsdagene. 444
» 26. apr. Åb. br. om, at markedet i Stubbekøbing, som har været nedlagt, atter må holdes st. Hans dag 456
1573 23. avg. Åb. br. om henlæggelse til Gredsted bro af de heste- og fæmarkeder, som have været afholdte i Ribe 664
» 2. oktbr. Åb. br. om genoprettelse af markederne ved Vestervig kloster 675
1574 12. juni. Åb. br. om stadfæstelse på markedet i Ravlunde 704
» 13. juni. Åb. br. om afskaffelse af midfastemarkedet i Helsingborg 705
» 24. oktbr. Åb. br. om gentagelse af forbud mod at holde marked ved Testrup 741
1575 28. apr. Åb. br. om afskaffelse af alle markeder på landet i Sælland, som ikke ere over 20 år gamle, og deres henlæggelse til nærmeste købstad. 759
» 15. juni. Åb. br. om et årligt marked i Ronneby. 764
» 29. » Åb. br. om, at st. Lavrids marked i Varberg henlægges til 14. dag efter pinse 776
» 8. septbr. Åb. br. om henlæggelse til Køge af det marked, som oprindelig holdtes i Snekkerup og siden i Ringsted på hellig kors dag 786

Mened, se **Forbrydelser og straffe A.**

Nr.

Militære forhold jfr. Udskrivningsvæsenet og forpligtelsen til at göre krigstjæneste og arbejde for flåden eller hæren.

1561 21. febr. Skibsartikler for de orlogsskibe, med hvilke Herluf Trolle skulde udløbe i søen..... 65
» 1. juli. Artikler, hvorefter lænsmanden på Visborg skal rette sig 77
1562 9. maj. Gårdsret §§ 9—10: om vagt; §§ 26—27: om ringeagt for husbondens mad; §§ 28—30: hvorledes hofmænd skulle forholde sig hos deres husbonde; §§ 31—34: om forholdet mellem husbonde og hans svend; §§ 35—36: forbud mod at overfalde kok eller kældersvend; § 37: om banden og sværgen; §§ 42—43: om at passe ild og lys..... 113
1563 14. febr. Skibsartikler for den flåde, for hvilken Jakob Brokkenhus skulde være admiral 132
» 22. maj. Fredrik II.s drabantartikler..... 147
» 20. juli. Skibsartikler for de orlogsskibe, med hvilke Peder Skram skulde udløbe i søen..... 153
» 9. avg. Åb. br. om at holde vagt mod de mordbrændere, som kongen af Sverige skal have sendt ind i landet 167
1564 1. apr. Åb. br. om forbud mod, at bønderne i Søndre og Nörre Halland yde fjenden tilførsel... 206
» 1. maj. Skibsartikler for de skibe, med hvilke Herluf Trolle skulde sendes til Øster- og Vestersøen. 806
» 11. decbr. Åb. br. om krigsordning for det danske krigsfolk 241
1565 2. mars. Skibsartikler for de skibe, med hvilke Herluf Trolle skulde sendes til Øster- og Vestersøen 258
1566 21. oktbr. Mis. til tolderen i Helsingør om, at tage forpligtelse af de nederlandske skibe på ikke at løbe til fjenden..... 337
1567 6. mars. Mis. til samme om at tage sådan forpligtelse af alle skibe 358
1568 17. maj. Skibsartikler for de skibe, med hvilke Peder Munk skulde udløbe i Øster- og Vestersøen 414

Nr.

1569 14. avg. Åb. br. om straf for de undersåtter i Halland, som handle med de Svenske 478
1571 6. febr. Fredrik II.s drabantartikler 562
1573 4. decbr. Instr. for lænsmanden på Visborg §§ 10, 11. 677
1574 3. juli. Åb. br. om oprettelse for 5 år af en hær af helst hjemmefødte knægte 711
1575 22. apr. Mis. om forplejningen af de i Helsingør liggende drabanter 756

Mord, se **Forbrydelser og straffe A.**

Mål og vægt.

1571 31. mars. Åb. br. om den vægt, hvorefter humle skal sælges i Malmø 572
1575 27. apr. Åb. br. om fastsættelse af nyt tøndemål for Sælland 758
» 26. juni. Åb. br. om, at sællandsk alen og vægt skal bruges i Bleking 772

Møller.

1560 3. juli. Åb. br. om nedlæggelse af møllen ved Åhus 39
1563 10. juli. Åb. br. om stadfæstelse på nysnævnte brev 805
1571 1. novbr. Åb. br. om, at bønderne i herrederne omkring Kolding skulle lade male i den ny mølle. 595
1572 1. mars. Åb. br. om, at kronens tjænere i Hagenskov læn skulle lade male i Hagenskov mølle ... 600
1573 6. juli. Åb. br. om, at borgerne i Randers skulle lade male i kongens mølle 659
» 19. avg. Åb. br. om forbud mod, at kronens bønder i Slagelse, Løve og Flakkebjærg herreder holde hestemøller eller andre små møller 660
1574 15. juni. Åb. br. om stadfæstelse på den skik og ordning, som lodsejerne have gjort med Kvindevads mølle i Skåne 707
1575 16. juni. Mis. om, at møller i Bleking, som ikke ere landgildemøller, herefter må være skattefri ... 765

Møntvæsenet.

1563 14. septbr. Mis. til lænsmændene om, at de skulle straffes, som vrage den ny mønt 174

Nr.

1563 30. novbr. Åb. br. om livsstraf for dem i byerne i Sælland og Skåne, som vrage den ny mønt ... 190
1564 27. mars. Åb. br. om livsstraf for borgere og bønder i Skåne, Halland, Bleking og Lister, som vrage den ny mønt 205
» 15. apr. Åb. br. til bønderne om at låne kongen deres klippinge mod at få rund mønt igen 210
» 18. apr. Mis. om at få forhandlet med borgerne om lån til kongen af deres klippinge mod at få rund mønt igen 211
» 27. apr. Åb. br. om livsstraf for den, som ikke vil tage klippingemønten for dens pålydende værdi. 214
» 28. apr. Mis. til lænsmændene om at lade forkynde breve om, at den, som foragter kongens mønt, skal straffes med galgen 215
» 10. decbr. Åb. br. om straf for den, som vrager kongens mønt ved at forhandle de varer, som udbydes til salg for kongens krigsfolk 240
1567 5. jan. Mis. om den kurs, til hvilken de ny dalere skulle modtages i told 346
» 27. febr. Mis. om, hvorledes der skal forholdes med de ny dalere, som erlægges i told 357
» 11. mars. Åb. br. til landsdommerne om den møntsort, i hvilken fald efter loven skal udlægges. 359
1569 17. septbr. Mis. om værdien af en rosenobel, når den erlægges i told 488
1571 26. mars. Mis. om, at told- og lastpenge i Sundet skal oppebæres i gamle dalere 569
1572 16. juni. Åb. br., hvorved kursen på skillemønt fastsættes og udførsel af landets mønt forbydes .. 609
» 9. septbr. Mis. om den kurs, til hvilken de ny dalere skulle modtages i told 621
» 15. septbr. Mis. om afskaffelse af den opgæld, som skulde tages på de ny dalere, der erlagdes til told 623
1573 29. jan. Mis. til flere toldere om kun at tage mod tolden i gamle dalere 636
» 28. mars. Mis. om den mønt, hvori tolden og andre afgifter skulde erlægges ..... 648/80.

Nr.

1574 10. mars. Åb. br. om kurs på de nye nederlandske daler 695

Næringsforholdene, se **Handel; Håndværkere.**

Pant og skøde, se videre **Købstæder; Landboforhold.**

1558 13. decbr. Kold. reces § 11: om indførsel i tingbogen af de skøder, som gå til tinge; § 49: om adelsmænds ret til at bortskøde sit gods uden lovbydelse; § 50: om 20 vintres hævd 1

1559 12. avg. Håndfæstning § 20: kongehuset må ikke pante eller købe frit jordegods; § 21: adelen må ikke uden kongens samtykke pante eller købe frit bondegods; § 37: pantelæn må ikke formindskes . 11

1572 24. decbr. Åb. br. om tinglæsning af pante- og skødebreve i Ålborg 631

Politi og god Orden, se videre **Husdyr; Klædedragt og luksus.**

1558 13. decbr. Kold. reces § 4: forbud mod udtapning på helligdage för middag 1

1562 28. apr. Åb. br. om nedgravningen af det sidste vinter i Sælland døde kvæg 109

» 28. apr. Mis. til købstæderne i Sælland om nedgravningen af det døde kvæg 110

» 28. apr. Mis. om gadernes renholdelse i København. 111

1564 15. mars. Åb. br. om kirkegårdene i København. 200

1565 25. apr. Åb. br. om ordenen ved markederne i Lund 262

1567 1. oktbr. Åb. br. om de karle, som våge om natten i København 382

1568 21. avg. Mis. om den orden, som skal holdes med åen i Ålborg 428

1570 25. juni. Åb. br. om Ods herreds tings flytning til Nykøbing § 2: forbud mod udskænkning af stærke drikke, för ting er holdet 502

1571 19. oktbr. Åb. br. om forbud mod, at bønder vise sig på marken med skydevåben 591

1574 11. oktbr. Mis. om gadernes vedligeholdelse og svinehold i Odense 738

Nr.

1575 3. mars. Mis. om, at de boder, som ligge udenfor København, ikke må bruges til beboelse..... 752
» 28. apr. Mis. om, at boderne udenfor København må bebos af dem, som tage vare på borgernes kvæg 757

Postvæsen.

1563 17. apr. Mis. om at holde postheste og postvogne i Middelfart 804
» 20. maj. Mis. om befordring af kongens post i Sælland, Fyn, Låland og Falster..... 146
» 12. avg. Åb. br. om befordring af kongens post i Sønder Halland 168
» 16. avg. Åb. br. om befordring af kongens post i Høgs herred 169
1567 24. febr. Mis. til lænsmænd og klosterforstandere i Sælland, Låland og Fyn om at holde postheste. 354
1572 3. maj. Mis. om befordring af kongens post i Sælland, Fyn og Jylland..... 607

Præster, se Kirkelige forhold m. m.

Påsejling, se Søfartsforhold.

Rejsende og fremmede.

1562 1. jan. Åb. br. om Middelfarts forpligtelse til at holde herberger og staldrum for rejsende 97
1563 10. juli. Mis. om, at ingen må overføres ved færgestederne, uden han har pas 151
» 10. septbr. Mis. om, at ingen må overføres med færgen ved Helsingør uden pas fra regeringsrådet. 173
» 1. novbr. Mis. om, at ingen hofmænd eller landsknægte må udføres fra Skåne uden pas..... 185
1564 1. septbr. Mis. om forbud mod, at nogen overføres fra Gilleleje til Skåne 232
1566 21. jan. Mis. om, at landsknægte ikke må udføres fra Skåne uden pas..... 300
1569 23. mars. Åb. br. til byerne i Skåne om, at ingen af rytterne eller knægtene må udføres uden pas fra sine foresatte 450
» 20. septbr. Mand. om 25 artikler, som skulle fore-

Nr.

lægges alle udlændinge, som ville bo i Danmark og Norge 490
1570 8. mars. Mis. om ilandsætningen af rejsende ved Rødby færgested 510
» 4. apr. Mis. om, at ingen af kongens skibsfolk må komme over færgestederne ved Skelskør uden pas 520
» 5. apr. Mis. om opsyn med de fremmede, som komme til Ribe 521
1571 14. apr. Mis. om, at fremmede ikke må opholde sig for længe i Helsingør 575
» 25. juli. Mis. om, at Ringsted, Sorø og Andvorskov klostres bønders vogne ikke må lånes andre end dem, som have kongens pas eller rejse hans ærinde 580
» 30. juli. Åb. br. om, at Ringsted klosters bønder i Kværkeby kun skulle befordre de rejsende, som have kongens pas 581
» 18. oktbr. Åb. br. om, at indbyggerne i Falkenberg ikke skulle befordre rejsende, som ikke have kongens egenhændig underskrevne pas 590
1572 18. jan. Åb. br. om at de fremmede, som bo i København, skulle rette sig efter skik og orden der i byen 599
» 3. maj. Mis. om fremskaffelse af postheste til kongens bud, som kommer med kongeligt pas ... 607
1574 13. juli. Mis. om, at fremmede, som have nedsat sig i Helsingør, og som ikke søge kirke med andet folk, kunne vente at blive udviste 715
1575 28. jan. Mis. om indrettelse af herberger for rejsende i Korsør 750
» 11. febr. Mis. om indrettelse af herberger for rejsende i Odense .....
» 3. septbr. Mis. om fremmede, som ville opholde sig i Helsingør 785

Religionen, se **Kirkelige forhold.**

Nr.

Retten og rettergangsmåden.

A. Retternes og domstolenes organisation, retsbetjæntenes beskikkelse, retsprotokoller, stedet og tiden, hvor og når retten holdes m. m.

1558 13. decbr. Kold. reces § 6: om herredsfogders ansættelse; § 7: om dommeres ed; § 9: om uretfærdige domme; § 11: breve, som udgives på tinge og rådhus, skulle registreres; § 12: om hvem der som hjemmel må træde i sagsøgtes sted; § 13: fogden skal tiltage domsmænd i tyveri og andre livssager. 1

1559 5. avg. Åb. br. om oprettelse af Fusingø birk .. 10

» 12. avg. Håndf. § 30: rigsrådet er værneting for hver mands sag mod kongen; § 32: om herredsfogders ansættelse; § 41: rigens kansler må ikke bruge rigens segl i sin egen sag 11

» 19. septbr. Åb. br. om henlæggelse af Han herredsting til sit gamle sted 14

1560 4. juli. Åb. br. om oprettelse af Åsted og Resen birker 40

» 16. juli. Åb. br. om, at Salling herreds ting i Fyn al tid skal ligge ved Hillerslev kirkegård 44

» 3. avg. Åb. br. om oprettelse af Hyllinge birk.. 50

» 7. oktbr. Åb. br. om sammenlægning af Ry, Tørring, Øre og Vissinge birker 56

1561 4. apr. Mis. til fynske købstæder om, at skolemestre og hørere ikke må bruges til byskrivere .. 67

» 13. avg. Åb. br. om, at Luggude herredsting i Skåne al tid skal holdes på det sted ved Helsingborg, hvor det nu ligger 84

1562 18. febr. Åb. br. om oprettelse af Fredriksborg birk 105

» 9. maj. Gårdsret § 23: landsdommeren skal på forlangende dömme i sager, som anlægges efter gårdsretten 113

» 8. avg. Åb. br. om jurisdiktionen over de personer, som gå i skole i Ribe 119

1563 16. apr. Åb. brev om udvidelse af st. Nicolai, Ballum og Møgeltønder birker (jfr. s. 666) 145

Nr.

1564 1. avg. Åb. br. om oprettelse af Höjslev birk i Fjends herred i Nörre Jylland 228
» 1. septbr. Åb. br. om udsættelse, undtagen i Halland, af alle retstrætter om jordegods, i hvilke adelsmænd, som ere med på krigstoget, ere parter. 233
1565 2. febr. Åb. br. om genoprettelse af Krenkerup birk i Låland 252
» 2. febr. Åb. br. om udvidelse af Feldballe og Viby birker 253
» 21. maj. Åb. br. om udvidelse af Feldballe birk. 267
1566 31. juli. Åb. br. om udvidelse af Sorø klosters birk 321
» 6. decbr. Åb. br. om ophævelse af de af kongen udgivne beskærmelsesbreve mod anlæg af processer om faste ejendomme 343
1567 22. maj. Åb. br. om oprettelse af Broby birk i Ringsted herred 370
» 7. avg. Åb. br. om oprettelse af Hastrup birk .. 372
» 14. » Åb. br. om oprettelse af Vejerslev birk . 374
» 21. septbr. Åb. br. om oprettelse af Sæbygårds birketing 379
1568 4. avg. Åb. br. om henlæggelse under Dragsholm birk af byerne Hørve, Bjerresø og Vallekilde 422
» 9. oktbr. Åb. br. om henlæggelse under Sorø birk af Sorø klosters gårde i Stenmagle, Asendrup, Nyrup og Stenlille 437
» 24. decbr. Åb. br. om henlæggelse af Vends herreds ting til Middelfart 443
1569 23. mars. Åb. br. om oprettelse af Bjærgby birketing for Andvorskov klosters bønder 451
» 24. maj. Åb. br. om, at Vends herredsting atter må lægges på sit gamle sted 462
» 21. juni. Åb. br. om, at Fyns landsting skal holdes i det elændehus i Odense 468
» 25. avg. Åb. br. om henlæggelse af Lille Næstved under Herlufsholms birk 481
1570 15. jan. Åb. br. om en domstol i ægteskabssager i Fyn, Langeland og Tåsinge 500

Nr.

1570 25. jan. Åb. br. om, at Ods herreds ting skal flyttes til Nykøbing 502
» 11. septbr. Fund. for Københavns universitet: om pådömmelsen af ægteskabssagerne, som stævnes for Roskilde domkapittel 588
1571 2. novbr. Åb. br. om oprettelse af Visborg birk. 596
1572 13. mars. Åb. br. om oprettelse af Kærgårds birk. 602
» 24. juli. Åb. br. om oprettelse af Kærgårds birk. 616
» 14. avg. Instr. for råderne, som sendtes til Bornholm, §§ 1—4 617
» 20. decbr. Åb. br. om genoprettelse af Visborg birk 630
1573 16. jan. Åb. br. om oprettelse af Skanderup birk. 633
» » » Åb. br. om oprettelse af Ry birk 634
» » » Åb. br. om oprettelse af Tørning birk .. 635
» 21. decbr. Åb. br. om henlæggelse af Fredriksborg birketing til Slangerup 679
1574 7. mars. Åb. br. om, at der i Øster herred i Bleking skal holdes ting hver 14. dag 693
» 12. juni. Åb. br. om stadfæstelse på bøndernes birkeret i Ravlunde 704
» 20. avg. Åb. br. om nærmere ordning af ægteskabsretten for Fyn, Langeland, Tåsinge, Als og Ærø. 723
» 4. decbr. Åb. br. om oprettelse af Rosenholm birk. 742
1575 29. jan. Åb. br. om oprettelse af Vrejlev klosters birk 748
» 24. mars. Åb. br. om henlæggelse ved Korsør af Slagelse herreds ting 755
» 29. apr. Åb. br. om henlæggelse af Gudme herreds ting til det sted, som 12 af herredsmændene udnævnte herredsmænd bestemme 760
» 21. juli. Åb. br. om, at Merløse ting skal flyttes til Holbæk 780
» 28. juli. Mis. om, at Odense by skal deles i fjærdinger, som skiftevis skulle give møde på bytinget med sine borgere 781
» 9. novbr. Åb. br. om henlæggelse af Nordrup sogn fra Slagelse herred til Løve herred 793
» 15. decbr. Åb. br. om, at bønderne i Lykå læn

Nr.

skulle forholde sig efter den skik, som nogle rigsråder have gjort om at holde ting og andet 798

B. Rettergangsmåden.

1558 13. decbr. Kold. reces § 5: om forkyndelse af kongens stævning og overholdelse af værnetingsreglerne; § 8: om overholdelse af værnetingsreglerne; § 9: om uskikkelighed i retten; § 14: at der skal gives varsel for tingsvidner; § 15: om vidne mod vidne; § 16: om ugyldigheden af lovfældt mands vidnesbyrd og deres, som vidne efter ham i lov eller tingsvidne; § 17: om ugyldigheden af de udsagn, som i lov eller tingsvidne falde efter lovfældt mands; § 18: at udædisk mand ikke må vidne nogen til skade; § 19: om pinligt forhør; § 20: om de sager, for hvilke lov må gives; § 27: om sandemænd, nævninger og oldinger samt appel af adelsmænds love og lovhævder; § 28: om rebning; § 54: hvorledes gæld skal kræves 1

1559 12. avg. Håndfæstning § 14: kongens tjænere må ikke fejde adelsmænd, men skulle tiltale ham med rettergang; § 25: om overholdelse af værnetingsreglerne; § 26: landstinget er værneting for påanke af sandemænds, nævningers og oldingers ed; § 27: det samme gælder love og lovhævder undtagen adelens, som stævnes for kongen og rigens råd; § 28: sandemænd må ej sværge mod lov eller lovhævd; § 33: om enhvers ret til at få rebning på sin ejendom; § 41: rigens kansler må ikke bruge rigens segl i sin egen sag; § 42: sandemænd må ikke sværge om ejendom 11

1560 14. juni. Åb. br. om, at det skal gives beskrevet, hvad tolv mænd dömme til Øster herreds ting i Bleking 29

1569 7. septbr. Reces om stævninger m. m..... 482

1573 30. maj. Åb. br. om indførsel i Fyn af den jyske proces med høringsdele 655

» 2. juni. Åb. br. om udtagelse af stævninger til Viborg landsting 656

1574 5. juli. Åb. br. om, at tingfoged, domsmænd og

Nr.

oldinge i Gydinge herred skulle svare til deres domme til landsting 713

Rigsrådet, dets pligter og rettigheder, se videre Adelen; Kongen m. m.

1558 13. decbr. Kold. reces § 1: rigsrådets pligt til at hjælpe kongen; § 2: dets pligt til at være dommer over adelen 1

1559 12. avg. Håndfæstning § 5: i rigsrådet må ikke udlændinge optages; § 9: dets samtykke kræves til at pålægge adelens tjænere skat; § 15: ligeledes til at begynde krig; § 18: ligeledes til at give udlændinge privilegier; § 19: ligeledes til at give ufri mand ret som ridder, når det ikke sker på marken; § 29: ligeledes til at give eller hæve udførselsforbud; § 30: rigsrådet er værneting for hver mands sag mod kongen; § 46: dets indflydelse på bortgivelsen af slotslovene i Danmark og Norge 11

Røveri, se **Forbrydelser og straffe A.**

Skatter og pålæg.

A. Pengeskatter.

1559 17. apr. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 5

» 24. maj. Åb. br. om skat af kapitler og herreklostre 7

» Åb. br. om skat af provster, præster og af kirkernes indtægt 8

» 5. juli. Åb. br. om præsteskat af Gulland og Bornholm 9

1560 25. juli. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 47

1561 6. juli. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 81

1562 4. decbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 128

1563 14. juni. Åb. br. om landehjælp af bønderne i Jylland og Fyn 149

» 8. oktbr. Mis. om skat af købstæderne 180

Nr.

1563 19. novbr. Mis. om, at bøndernes forpligtelse til at stille heste til transport af fetaljen i Fyn og Nörre Jylland må afløses med en pengeafgift ... 187
» 24. decbr. Mis. om, at bøndernes forpligtelse til at stille heste til transport af fetaljen over alt Danmark må afløses med en pengeafgift 193
1564 17. juni. Åb. br. om landehjælp af bønderne på Bornholm 220
» 1. septbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne i landene vest for Sundet 231
» 26. novbr. Åb. br. om afgift af bønderne i Horns, Han og Vennebjærg herreder til underhold for deres udbudsknægte 238
» 15. decbr. Åb. br. om afgift af bønderne over alt riget til underhold for udbudsknægtene 243
» 15. decbr. Åb. br. om skat af købstæderne over alt riget 244
» 16. decbr. Åb. br. om skat af domkapitlerne ... 246
1565 21. febr. Åb. br. om afgift af bønderne i Varberg læn til underhold for krigsfolket i Varberg 257
» 22. mars. Mis. om skat af bønderne i Skåne ... 260
» 17. maj. Åb. br. om skat af bønderne over alt riget 266
» 20. avg. Åb. br. om skat af bønderne i Københavns, Krogens, Fredriksborg, Roskildegårds og Abrahamstrup læn 278
» 1. septbr. Åb. br. om skat af bønderne i flere skånske herreder for at få knægtenes opbrud fremskyndet 281
» 28. septbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne i Sælland, Fyn, Smålandene og Jylland 284
» 3. oktbr. Mis. om skat af købstæderne over alt riget 285
» 9. oktbr. Mis. til domkapitlerne om skat 288
» 21. novbr. Åb. br. om skat af bønderne i Københavns, Krogens, Fredriksborg, Abrahamstrup, Roskilde og Hörsholm læn 295
1566 7. jan. Åb. br. om skat af præster og degne... 299
» 14. mars. Åb. br. om skat af bønder i de skånske læn. 307

Nr.

1566 1. apr. Åb. br. om landehjælp af bønderne over al Danmark undtagen Skåne 308
» 5. maj. Åb. br. om landehjælp af købstæderne over alt riget 312
» 10. juni. Åb. br. om skat af bønderne i de skånske læn 317
» 26. avg. Åb. br. om landehjælp af bønderne over al Danmark 326
» 20. novbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne (skat på husdyr) over alt riget 340
» 6. decbr. Åb. br. om skat af alle, som have frit jordegods i Nörrejylland (senere udvidet til hele riget) 342
1567 12. febr. Åb. br. om skat af adelen 349
» 20. mars. Åb. br. om skat på øl, som brygges i København 363
» 14. juni. Åb. br. om landehjælp af bønderne (skat på husdyr) over alt riget 373
» 28. septbr. Åb. br. om skat af dem, som have kronens læn i pant, for afgift eller for genant ... 381
» 7. decbr. Åb. br. om udvidelse til Bornholm af åb. br. 14. juni s. å. 390
» 14. decbr. Åb. br. om skat af byerne på Bornholm. 391
» » » Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 394
1568 1. maj. Åb. br. om, at bønderne skulle udgive en månedsskat mod at blive fri for udskrivning af soldater og for alle andre skatter undtagen madskatter 411
» 1. juni. Åb. br. om skat af købstæderne over alt riget 417
» 22. juni. Åb. br. om skat af præster og degne . 420
» 10. juli. Åb. br. om nedsættelse af den ved åb. br. 23. juni s. å. udskrevne skat 421
» 24. novbr. Åb. br. om skat af præsterne 439
» » » Åb. br. om skat af købstæderne 440
» 24. novbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 441

Nr.

1569 29. apr. Åb. br. om hjælp af købstæderne på Bornholm 457
» 2. juni. Åb. br. om landehjælp af bønderne i Jylland og Fyn 463
» 2. juni. Åb. br. om landehjælp af bønderne i Sælland og Skåne 464
» 13. juni. Mis. om pengeskat af domkapitlerne... 467
» 9. avg. Mis. om pengeskat af Malmø by..... 477
» 25. » Åb. br. om hjælp af bønderne i Fyn, Sælland og Smålandene 479
» 9. septbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne (skat på husdyr) i Jylland 485
» 8. oktbr. Åb. br. om skat af købstæderne over alt riget 495
» 21. novbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne (skat på husdyr) i Fyn, Sælland og Smålandene.. 497
1570 1. febr. Åb. br. om landehjælp af bønderne på Tåsinge..... 504
» 4. mars. Åb. br. om hjælp af præsterne over alt riget 505
» 12. mars. Åb. br. om skat af adelens ugedagsmænd 511
» 12. mars. Åb. br. om landehjælp af bønderne (skat på husdyr) i landene vest for Sundet 512
» 12. mars. Mis. om skat af købstæderne over alt riget. 513
» » » Mis. om skat af kapitlerne i Lund, Roskilde, Århus og Ribe 514
» 2. apr. Åb. br. om landehjælp af bønderne på Bornholm 517
» 2. apr. Åb. br. om skat af købstæderne og fiskerlejerne på Bornholm..... 518
» 22. maj. Åb. br. om landehjælp af bønderne vest for Sundet 529
» 4. juli. Åb. br. om landehjælp af bønderne (skat på husdyr) i Skåne 535
» 10. avg. Åb. br. om dobbelt skat på bøndernes husdyr i landene vest for Sundet samt om straf for den, som urigtig opgiver tallet på sine husdyr 539

Nr.

1570 11. avg. Åb. br. om skat af alle håndværkere, som bo på landsbyerne 540
» 13. decbr. Mis. om skat af købstæderne over alt riget 557
» 16. decbr. Mis. om skat af præsterne 558
» 18. » Åb. br. om dobbelt skat på bøndernes husdyr i Skåne 559
» 18. decbr. Åb. br. om skat af bønderne over alt riget 560
1571 13. mars. Åb. br. om skat af bønderne på Bornholm 567
» 13. mars. Åb. br. om skat af købstæderne på Bornholm 568
» 23. avg. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 583
1572 24. mars. Åb. br. om skat af købstæderne over alt riget 603
» 19. avg. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 618
1573 21. septbr. Åb. br. om do. 670
1574 30. avg. Åb. br. om do. 728
1575 10. juli Mis. om skat af købstæderne i Jylland og Fyn til Ribe bys befæstning 777
» 10. juli. Mis. om skat af kapitlet i Ribe til Ribe bys befæstning 778
» 20. avg. Åb. br. om landehjælp af bønderne over alt riget 783

B. Madskatter.

1559 2. oktbr. Mis. om ydelsen af hjælpesvin 16
1562 6. febr. Mis. til købstæderne i Sælland, Fyn og Smålandene om madskat 103
» 6. febr. Åb. br. om madskat af alle jordegne bønder 104
1563 13. apr. Åb. br. om en gengærd af bønderne i Varberg læn 143
» 24. juli. Åb. br. om madskat af gejstlige, borgere og bønder i Skåne 155

		Nr.
1563	24. juli. Åb. br. om madskat af Lunde kapittel	156
»	30. » Åb. br. om madskat af præster, købstædmænd og bønder i Låland og Falster	164
»	7. septbr. Åb. br. om madskat af beboerne i Århus stift	171
»	24. decbr. Åb. br. om svine- og flæskeskat af jordegne bønder og kronetjænere i Låland	192
»	27. decbr. Åb. br. om madskat af Viborg kapittel, præster, købstædmænd og bønder i Viborg stift	194
1564	25. mars. Åb. br. om madskat af provster og præster i Sællands og Fyns stifter	203
»	25. mars. Åb. br. om madskat af bønder i Sælland, Fyn, Langeland, Låland, Falster, Møn og Tåsinge	204
»	17. maj. Åb. br. om ølskat af bønderne på Sælland	217
»	8. juni. Åb. br. om ølskat af bønderne i Falster, Ålholms og Ravnsborg læn	218
»	8. juni. Åb. br. om madskat af bønderne i Nörre Jylland	219
»	21. juli. Åb. br. om ølskat af bønderne i Fyn	226
»	15. decbr. Åb. br. om madskat af bønderne over alt riget	245
1565	13. juni. Åb. br. om ølskat af bønderne i Sælland og Smålandene	271
»	14. juni. Åb. br. om det samme	272
»	5. oktbr. Åb. br. om madskat i Københavns, Fredriksborg, Roskilde, Krogens og Abrahamstrup læn	286
1566	22. jan. Åb. br. om madskat af bønderne i hele riget undtagen Skåne	301
»	6. maj. Åb. br. om madskat af provster og præster.	313
»	31. juli. Åb. br. om ølskat af bønderne i Kallundborg læn	320
»	10. septbr. Åb. br. om madskat af købstæderne i Skåne	328
»	21. septbr. Åb. br. om levering af øksne af bønderne i Sælland	329

Nr,

1566 22. septbr. Åb. br. om madskat af købstæderne i Sælland og Møn 330
» 14. oktbr. Åb. br. om madskat af præster og bønder i Skåne 335
» 20. oktbr. Åb. br. om madskat af præster og bønder i Sælland, Fyn og Smålandene 336
1567 25. febr. Åb. br. om madskat af bønderne i landene vest for Sundet 355
» 25. apr. Mis. til købstæderne i Jylland og Fyn om madskat 367
» 22. maj. Åb. br. om madskat af bønderne i Smørum og Ølstykke herreder 371
» 19. avg. Åb. br. om levering af øksne af bønderne. 376
» 16. oktbr. Åb. br. om brød og havreskat af bønderne i Skåne 384
1568 4. mars. Åb. br. om madskat af bønderne 400
» 10. avg. Åb. br. om levering af øksne af alle bønderne 425
» 14. avg. Åb. br. om en gengærd til knægtene i Lavholm af bønderne i Skåne 427
» 25. avg. Åb. br. om havreskat af bønderne i Skåne. 429
1569 4. febr. Åb. br. om havreskat af kronens og kirkelige institutioners bønder i (Sælland?) 445
» 15. febr. Åb. br. om madskat af bønderne i Viske og Fjære herreder 447
» 26. febr. Åb. br. om madskat af bønderne over alt riget 448
» 19. mars. Åb. br. om madskat af de jordegne bønder i Fredriksborg læn 449
» 30. juni. Åb. br. om, at bønderne i Viske og Fjære herreder skulle give en gærd til Elfsborg .. 470
» 22. juli. Åb. br. om en øksenskat af bønderne . 474
» 30. » Åb. br. om levering af øksne af bønder i Fredriksborg og Krogens læn og i Hörsholm birk. 475
» 25. avg. Åb. br. om madskat af bønderne i Skåne. 480
» 8. septbr. Åb. br. om havreskat af kronens og kirkelige institutioners bønder i Fyn, Sælland og Smålandene 483
» 24. septbr. Åb. br. om ølskat af kronens og kirke-

Nr.

lige institutioners bønder i Københavns, Roskilde, Skjoldenæs og Tryggevælde læn 491
1570 7. jan. Åb. br. om madskat af bønderne i Skåne. 498
» 27. » Åb. br. om madskat af bønderne i landene vest for Sundet 503
» 3. juni. Åb. br. om halv madskat af bønderne i Sælland, Møn, Fyn, Langeland, Tåsinge og Smålandene 532
» 3. juli. Åb. br. om madskat af bønderne i Sønderhalland til knægtenes underhold i Halmstad og Lavholm 534
» 4. avg. Åb. br. om levering af øksne af kronens bønder i Fredriksborg og Krogens læn og Hörsholm birk 536
» 12. avg. Åb. br. om levering af øksne af bønderne i landene vest for Sundet 541
» 8. oktbr. Åb. br. om en gengærd af forskellige sællandske læn til knægtene, som ligge ved København 548
» 12. oktbr. Åb. br. om en gengærd af bønderne over alt Fyn til knægtene i Halland 549
1571 12. febr. Åb. br. om madskat af bønderne i landene vest for Sundet 563
» 30. decbr. Åb. br. om madskat af bønderne over alt riget 597
1572 2. septbr. Åb. br. om levering af øksne af bønderne i Fredriksborg, Krogens og Hörsholm læn 620
1573 31. avg. Åb. br. om madskat af kronens og kirkelige institutioners bønder i Kallundborg, Holbæk, Dragsholm og Tryggevælde læn 665
1574 24. jan. Åb. br. om madskat af bønderne over alt riget 685
» 16. maj. Åb. br. om levering af øksne af bønderne i Fredriksborg, Krogens og Hörsholm læn 699
1575 8. oktbr. Åb. br. om levering af oldensvin af kronens og kirkelige institutioners bønder i landene øst for Middelfartsund 790

Nr.

C. Forskellige afgifter og ydelser.

1559 21. apr. Åb. br. om afgift af fiskeriet ved Vesterlands side 6
1563 16. oktbr. Åb. br. om udskrivning fra landene vest for Sundet af heste til at føre fetalje for hæren og karle til at passe dem 183
1564 29. juni. Åb. br. om afgift af dem, som besøge fiskerlejet på Skagen 223
» 6. septbr. Åb. br. om den proviant, som bønder i Skåne skulle føre til Åhus og holde fal der for krigsfolket 235
» 6. septbr. Åb. br. om udskrivning af vogne i Skåne til transport af krigsfolkets proviant 236
» 12. decbr. Åb. br. om kåberskat af præsterne 242
1565 20. febr. Åb. br. om udskrivning af vogne i Skåne til transport af krigsfolkets proviant 255
» 20. febr. Åb. br. om den proviant, som bønder i Skåne skulle holde fal for krigsfolket 256
» 21. maj. Åb. br. om vederlag til dem, som göre tilførsel til krigsfolket 269
1566 26. avg. Åb. br. om kåberskat af købstæderne over alt Danmark 325
1567 19. novbr. Åb. br. om foderskat af kronens bønder i Kær herred 387
1568 24. mars. Mis. til borgemestre og råd i København om at levere tønder til orlogsskibene 402
» 26. septbr. Åb. br. om, at præsterne i Låland og Falster skulle levere heste til artilleriet 434
1569 26. mars. Mis. om tømmer, som København og Malmø skal levere 452
1575 26. maj. Åb. br. om, at kronens bønder i Himle herred må forskånes for grevegældsskat 762
» 10. juli. Åb. br. om arbejde, som skal præsteres til Ribe bys befæstning af bønderne i de omliggende læn 779
» 25. avg. Åb. br. til bønderne i forskellige omliggende læn om hver at levere 6 læs kampesten til Ribe bys befæstning 784

Nr.

D. Skatternes opkrævning.

1564 20. decbr. Åb. br. om skattefrihed for ejerne af nedbrændte gårde i Bleking og Lister 248
1565 9. oktbr. Åb. br. om, at abbeden i Sorø skal lægge bønderne i Sorø birk i læg til skats opkrævning 287
1568 1. oktbr. Åb. br. om, at månedskatten (åb. br. 1568 1. maj) skal opkræves af stiftsskriverne 435
1569 25. apr. Åb. br. om, at prioren i Andvorskov skal lægge bønderne i Andvorskov klosters birk i læg til skatters opkrævning 455
1570 8. mars. Åb. br. om, at kronens bønder på Vesterland-Før til skatteudskrivning kun skulle lægges i ti læg 509
» 27. avg. Mis. om, at præsterne i byerne skulle være skattefri så længe, som krigen varer 543
1572 8. jan. Åb. br. om stadfæstelse på bønderne i Skiby i Horns herreds privilegium på at være fri for halv skat, når sådan udskrives 598
1573 28. maj. Åb. br. om afskaffelse af herskabsfogedembedet i Ribe 651
1575 16. juni. Åb. br. om, at møller i Bleking, som ikke ere landgildsmøller, herefter må være skattefri. 765
» 25. juni. Åb. br. om, at bønderne i Bleking kun skulle betale halv skat mod bønderne i Skåne... 770
» 25. juni. Åb. br. om, at bønderne i Halland kun skulle betale halv skat mod bønderne i Skåne... 771

Skolevæsenet.

1560 8. septbr. Åb. br. om det skolerne i købstæderne i Fyn tillagte gods 53
1561 4. apr. Mis. til fynske byer om forbud mod at bruge skolemestre og hørere til byskrivere 67
1562 12. jan. Åb. br. om ret for peblingene i Lunds skole til at søge almisse i byens omegn 99
» 8. avg. Åb. br. om jurisdiktionen over de personer, som gå i skole i Ribe 119
1567 17. septbr. Åb. br. om, at de sogne på Fyn, som

Nr.

ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne fra skolen i nærmeste købstad 378
1568 24. mars. Åb. br. om samme bestemmelse for Skåne 403
» 24. apr. Fundats for trivialskolen på Fredriksborg. 410
1572 12. novbr. Åb. br. om bestyrelsen af det gods, som testamenteres til vor frue skole i København. 628
1574 28. jan. Åb. br. om, at sognene i Sællands stift, som ligge købstæderne på to mil nær, skulle have degne fra nærmeste købstad 687
» 20. avg. Åb. br. om samme bestemmelse for Fyns stift 724

Skovvæsen, se videre **Jagt**.

1558 13. decbr. Kold. reces § 29: om udskiftning af fælles skove; § 30: ingen må hugge i uskiftede skove 1
1566 26. maj. Åb. br. om forbud mod at hugge eller basteflå træer i vange, som tilhøre undersåtterne i Rørum i Albo herred 315
1567 30. apr. Åb. br. om forbud mod, at bønderne i Halland hugge större tømmer til udførsel, end de have plejet at hugge 368
1569 24. septbr. Åb. br. om forbud mod at drive uindbrændte svin på olden i kongens skove i Låland 492
1570 5. avg. Åb. br. om forbud mod, at adelen i Falster hugger i de fælles skove, i hvilke kronen har del. 538
» 6. novbr. Åb. br. om forbud mod, at jordegne bønder i Tåsinge hugge i deres skove uden udvisning af lænsmanden 554
1571 11. avg. Åb. br. om forbud mod, at søfarende gå i land og hugge brænde i kronens skove på Romsø i Beltet 582
1572 1. apr. Åb. br. om forbud mod at hugge i Hesselø (Hesle) hestehave og skovene i den ny mark nord for Nyborg 604
1573 21. maj. Åb. br. om fredning af Bygmandsris og Skaberkrat ved Viborg 644

Nr.

1573 25. juni. Åb. br. om de jordegne bønders ret til skovhugst i deres egne skove i Åkær læn..... 658

1574 3. mars. Åb. br. om forbud mod, at kronens bønder i Sølvitsborg og Lykå læn hugge i skovene uden udvisning 692

» 30. mars. Åb. br. om forbud mod at hugge i Opnøre skov i Halland..... 696

» 1. apr. Åb. br. om begrænsning for kronens bønder i Varberg læn i deres ret til at bygge skibe og udføre tømmer..... 697

» 7. septbr. Åb. br. om de jordegne bønders ret til skovhugst i deres egne skove i Skanderborg læn. 730

1575 1. febr. Åb. br. om præsternes ret til olden og til at hugge i deres præstegårdes skove i Skanderborg læn..... 749

Spil og dobbel, se Forbrydelser og straffe A.

Strandrov, se Forbrydelser og straffe A.

Sundhedsvæsenet, se Politi og god orden.

Sårmål, se Forbrydelser og straffe A.

Søfartsforhold, se videre Landsdelenes privilegier; Told og akcise.

1561 9. maj. Fredrik II.s søret § 1: skipperen må ikke fragte skibet uden redernes vidende; § 2: ingen må hyre søfolk, som ikke ere komne med vilje og venskab fra den, med hvem de sidst sejlede; § 3: hyrede søfolk ere forpligtede til straks efter hyringen at gå ombord i skibet; § 4: når hyren er forfalden på rejser til Frankrig eller Spanien; § 5: straf for søfolk, som lade sig hyre uden at være gode for det, de udgive sig for; § 6: om søfolk, som udeblive fra skibet, når medbør rejser sig; § 7: om bådsmænd, som uden forlov udeblive fra skibet om natten; § 8: om straf for den bådsmand, som om natten lader sig finde på gaden og i utilbörlige huse; § 9: kun halvdelen af et skibs besætning har krav på landlov; § 10 om skibsfolkenes føring på farter vestvert; § 11:

føringen må ikke sælges uden skipperens samtykke; § 12: skipperen skal ikke svare til føring, når skibet er tilladet; § 13: om straf for en bådsmands arbejdsforsömmelse under skibets ladning eller losning; § 14: om straf for at føre skibsbåden fra borde uden forlov; § 15: om straf for oprør og mytteri mod skipperen; § 16: om römning med hyren; § 17: om det hyretillæg, for hvilket søfolk, som ere hyrede til Nederland eller England, skulle følge skibet videre til Frankrig eller Spanien; § 18: om bådsmand, som bliver lemmelæstet i drukkenskab og utjænestedygtig; § 19: om den, som får skade under skibsarbejdet; § 20: om skipperens pligt til at sørge for dem, som lide skade i kamp mod sørøvere; § 21: om skipperen bryder sin last, för han er kommet til det sted, til hvilket skibsfolket er hyret; § 22: om mandskabets krav på hyre, når skipperen ikke kan fuldføre sin rejse for krig, arrest eller sørøvere; § 23: mandskabet skal lyde den skipper, som rederne ansætte i en syg bleven skippers sted; § 24: skipper og mandskab er i tilfælde af skibbrud pligtig at bjærge skib og gods; § 25: om fred inden skibsborde; § 26: om manddrab om bord; § 27: hvad gods der forbrydes i tilfælde af manddrab om bord; § 28: mandskabet skal nöjes med skipperens kost; § 29: skipperen er ikke pligtig at indköbe færsk mad; § 30: kokken må ikke nödes til at göre ild udenfor spisetiderne; § 31: om mådehold i drik inden skibsborde; § 32: om den, som foragter skipperens mad; § 33: bådsmænd må ikke forlade skibet, för dette er losset, aftaklet og ballastet; § 34: styrmænd og bådsmænd skulle ikke antages uden pasbord; § 35: hvorledes forhyret mandskab kan frigöres for hyren; § 36: om skipper, som underlejer andens styrmand eller bådsmand; § 37: om skipper eller fragtejer, som ikke er rede til at sejle på den med den anden aftalte dag; § 38: om leje af skib; § 39: om

Nr.

skipperens pligt til at have opsyn med godsets stuvning og garnering; § 40: skipperen er pligtig at göre rederne regnskab; § 41: købmandens ansvar, hvis han overlader skibet; § 42: skipperens ansvar, hvis han overlader skibet; § 43: skipperens ret til at sælge skibet uden medredernes vidende; § 44: skipperen skal göre regnskab for, hvad han sælger af det, som hører til skibet; § 45: skipperens ret til at afsejle til aftalte tid, selv om en af købmændene ikke har fuldt indladet; § 46: hvorvidt skipperen kan pådrage rederne nogen forpligtelse udover skibets værdi; § 47: om skipperens ansvar, når han ikke fører købmandens gods til markedet til aftalte tid; § 48: saltladninger skulle losses med stadstønderne; § 49: om ankere eller andet vrag, som findes i søen, og om bjærgelön for sådant vrag; § 50: om kastningsretten og om skade, lidt ved fribyttere og sørøvere; § 51: om havari på mast, kabel eller anker; § 52: om grundstødning; § 53: om skade, som sker på købmandsgodset på grund af skipperens eller hans folks forsömmelse; § 54: om ansvaret for, at vindetaklet brister; § 55: om sammenstød mellem sejlende skibe; § 56: om sammenstød mellem sejlende skib og skib for anker; § 57: om den skade, som voldes af fortöjet skib, som kommer i drift; § 58: om skade, som voldes ved sammenstød mellem skib og anker, der ligger uden böje; § 59: om skipperens ret til at sælge af købmandsgodset, når fetaljen slipper op på grund af langvarig rejse; § 60: om pligten til at bruge lods; § 61: om uenighed mellem rederne om, hvor vidt skib skal sejle eller ligge stille; § 62: om søfolks ret til at gå i land med våben; § 63: hvorledes der skal forholdes, når skipperen af uvejr drives til en anden havn end den med købmanden aftalte; § 64: ingen skibe må, mens sildefiskeriet varer, om natten løbe mellem Ørekrog og Falsterbo rev; § 65: om adelens ret til at nyde sagefald på deres skibe og skibsparter; § 66: om

Nr.

primgelt; § 67: om skipperens forhold, når fetaljen vil slippe op på grund af rejsens langvarighed; § 68: om bodmeri; § 69: alle skippere må have deres skibsparter toldfri; § 70: omkostninger, som påløbe ved på lægtere at losse skibet på grundet vand, skal gå over skib og gods; § 71: ingen skibsfolk må bære våben i land, undtagen officerer på orlogsskibe; § 72: danske skippere skulle ordenlig erlægge den told, som afkræves dem på fremmede steder; § 73: om vrag 68

1562 26. juli. Mis. til tolderen i Helsingør med forskrifter om søbreve og toldsedler 117

1563 18. jan. Mis. til købstæderne om, at alle skibe, som løbe gennem Øresund, skulle stryge sejlene under Krogen 131

» 2. mars. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med skibe, som løbe gennem Beltet 133

» 10. septbr. Mis. til tolderen i Falsterbo om at anholde alle der indløbende skibe 172

1564 19. febr. Mis. til tolderen i Helsingør om ikke at lade tømmerskibe, som ville til fremmede lande, løbe gennem Sundet 197a

» 23. mars. Mis. til tolderen i Helsingør om at anholde de skibe, som komme i Sundet, og kun at fortolde de stettinske 202

» 12. apr. Mis. til tolderen i Helsingør om forholdsregler overfor de skibe, som ville løbe igennem Sundet, inden flåden bliver udrustet, og om at anholde alle saltskibe 208

» 19. apr. Mis. til samme om forholdsregler overfor hollandske, skotske og Hamborger skibe, som ville løbe igennem Sundet 212

» 26. apr. Mis. til samme om at anholde alle skibe, som ville løbe gennem Sundet, inden flåden bliver udrustet 213

1565 16. mars. Mis. til samme om regler for, hvilke skibe må passere Sundet, inden flåden kommer i søen 259

Nr.

1565 2. maj. Mis. til samme om nye regler for, hvilke skibe må passere Sundet 263
» 14. juni. Mis. om regler for, hvilke skibe må passere Sundet 273
1566 21. febr. Mis. om, at ingen skibe må udsejle fra købstæderne, för orlogsskibene have fåt bådsmænd. 304
1567 6. mars. Mis. til tolderen i Helsingør om at tage forpligtelse af skibene på ikke at løbe til fjenden. 358
» 30. apr. Åb. br. om, at bønderne i Halland ikke må bygge större skibe, end de pleje, til transport af tømmer 368
1569 19. avg. Åb. br. om störrelsen af de skuder, som undersåtterne i Halland må benytte 478
» 17. septbr. Mis. til tolderen i Helsingør om, til beskyttelse mod svenske og polske kapere, at give indenlandske skippere toldsedler, som lyde på hjemsted i udlandet 489
1570 10. maj. Mis. om behandlingen af saltskibene, som komme i Sundet 526
1573 26. maj. Mis. om arrest på Rostokker skibe 648
» 23. septbr. Mis. om ophævelse af arresten på de Rostokker skibe 671
1574 1. apr. Åb. br. om begrænsning i bøndernes ret til at bygge skibe i Varberg læn 697
» 30. maj. Mis. om behandlingen af saltskibene, som komme i Sundet 700
1575 5. maj. Mis. om arrest på Kønigsberger skibe og skibe, som have Kønigsberger gods inde 761

Tatere, se Fattige m. m.

Tiendevæsenet.

1558 13. decbr. § 51: hvorledes tiendes skal 1
1559 12. avg. Håndf. § 34: om adelens ret til tiendefrihed 11
1563 8. avg. Åb. br. om, at tienden i Skåne, Halland, Bleking og Lister skal ydes i negene 165
1567 11. apr. Åb. br. om, at bønderne skulle tiende efter ordinansen og recessen 365
1568 17. septbr. Åb. br. om den beværtning, som

Nr.

præsterne må give tiendeyderne, når de bringe tienden 430
1568 17. septbr. Åb. br. om, at tjænestedrenge, som have kornsæd, skulle yde tiende af denne 431
1570 16. maj. Åb. br. om, at bønderne i Møn må tiende i skæppen, således som de have gjort af arilds tid 528
1571 2. septbr. Åb. br. om, at kirkernes tiender ikke mere skulle anvendes til rigets behov, og at lænsmændene skulle føre tilsyn med, at de anvendes til kirkernes nytte 586
1572 29. apr. Åb. br. om foretagelse af en ny, almindelig bortfæstning af konge- og kirketienderne. 606
1574 31. jan. Åb. br. om, at de, som have fæstet kongetienden i Fredriksborg, Krogens og Hörsholm læn, må betale deres afgift i penge 689
» 20. avg. Åb. br. om, at bønderne i Fyn, Langeland og Tåsinge skulle fremvise deres kvæg, når kvægtiende skal ydes 727
» 5. septbr. Åb. br. om, at bønderne i Århus og Ribe stifter selv skulle føre tienden til dem, som have fæstet den 729

Tiggeri, se **Fattige m. m.**

Tingfred, se **Forbrydelser og straffe A.**

Told og Akcise, se videre **Møntvæsen; Søfartsforhold.**

1560 15. decbr. Åb. br. om tarif for tolden i Storebelt. 61
» » » Åb. br. om tarif for tolden i Øresund. 62
1561 9. avg. Mis. til tolderne i Helsingør og Nyborg om toldbehandlingen af Nederlændernes, hertug Hanses og hertug Adolfs undersåtters skibe 83
» 26. oktbr. Mis. om sisen af Hamborger øl 88
1562 26. juli. Mis. til tolderen i Helsingør med forskrifter om søbreve og toldsedler 117
1563 2. mars. Åb. br. om, hvorledes der skal forholdes med skibe, som løbe gennem Beltet 133
» 2. mars. Mis. om sise af fremmed øl, som indføres i bægge rigerne 134

Nr.

1563 25. juli. Mis. om forandring i udførselsforbuddene og om sisen af tysk øl, som indføres 157
» 30. septbr. Åb. br. om, at borgerne i Varberg må være fri for sise af tysk øl, som de selv indføre . 175
» 1. oktbr. Åb. br. om, at borgerne i Lavholm må være fri for sise af tysk øl, som de selv indføre, mod at göre tilførsel til hæren 176
» 3. oktbr. Åb. br. om, at borgerne i Halmstad må være fri for sise af tysk øl, så længe fejden varer. 177
» 16. oktbr. Åb. br. om, at den ny sise på tysk øl, som indføres, igen er opgivet 182
» 27. novbr. Åb. br. om fritagelse for told og sise for borgerne i Halmstad over alt, hvor de komme i Danmark og Norge 189
1565 22. avg. Mis. om sise af tysk øl, som indføres.. 279
1566 29. jan. Åb. br. om told og sise over alt riget . 302
» 4. maj. Åb. br. om ophævelse af den nye told og sise 311
» 6. decbr. Mis. om det kvæg, som drives gennem Kolding 341
1567 1. jan. Åb. br. om, at alle husdyr, som sælges på Kolding marked til udførsel til Sønderjylland, skulle fortoldes der i byen 345
» 22. febr. Mis. til tolderne om forhöjelse af øksentolden 350
» 25. febr. Mandat om erlæggelse af lastepenge af de skibe, som sejle gennem Øresund..... 356
» 6. mars. Mis. til tolderen i Helsingør om afgift af de ballastede skibe og om at tage forpligtelse af skibene på ikke at løbe til fjenden 358
» 14. mars. Mis. til tolderne om sise af tysk øl, som indføres 362
» 20. mars. Mis. om sise af øl, som brygges i København 363
» 5. maj. Mis. til tolderne i Helsingør og Nyborg om forandring i de nylig givne bestemmelser om lastegælden..... 369
» 3. novbr. Mis. om told af staldøksne, som udføres over Rødby og Nakskov..... 386

Nr.

1567 19. decbr. Åb. br. om, at tysk øl eller andre varer ikke må indføres eller udføres for Malmø, uden at det meddeles tolderen 392
1568 20. febr. Mis. til tolderne om, at øksentolden skal være ligesom i 1567 398
» 11. maj. Åb. br. om, at intet må indføres eller udføres på Langeland, för told eller sise er blevet erlagt til tolderen i Rudkøbing 412
» 18. maj. Åb. br. om, at intet må indføres eller udføres for Trælleborg, för told eller sise er blevet erlagt til byfogden der 415
» 17. juni. Mis. om opkrævningen af lastepenge af skibene, som komme i Sundet 419
1569 29. apr. Mis. om, at Lybækkerne ikke på Falsterbo må besværes med told imod Odense recessen ... 458
» 17. maj. Åb. br. om, at ingen må bryde sin ladning i Åhus, för byfogden har fåt sise 459
» 28. juni. Mis. om opkrævning af told og lastepenge i Sundet 469
» 13. juli. Åb. br. om, at lænsmanden i Kallundborg skal lade oppebære told af og føre tilsyn med de varer, som indføres i havnene Skyholmen og Museholmen 471
» 17. septbr. Mis. til tolderen i Helsingør om, til beskyttelse mod svenske og polske kapere, at give indenlandske skippere toldsedler, som lyde på hjemsted i udlandet 489
1570 6. apr. Åb. br. om forbud mod at føre ufortoldede øksne ind i fyrstendömmerne 522
» 10. maj. Mis. til tolderen i Helsingør om toldbehandlingen af skibe, som have salt inde til Lybæk 526
» 26. juni. Mis. til samme om toldbehandlingen af de saltskibe, som ligge i Sundet 533
1571 30. mars. Åb. br. om lastepenge af de varer, som føres gennem Øresund eller Sundet 570
» 5. apr. Mis. om lastepenge af de varer, som føres gennem Beltet 574
» 18. juli. Mis. om, at undersåtterne i Flensborg må

Nr.

nyde samme frihed for told og lastegæld som kongens andre undersåtter 579

1572 13. mars. Åb. br. om at de, som fiske i Hundslund, Hals og Mov birker, skulle erlægge deres told til tolderen i Ålborg 601

» 4. juli. Åb. br. om, at tolden af heste, som udføres fra Skåne og Sælland over Rødby, skal betales i Vordingborg 614

» 15. juli. Åb. br. om, at der herefter skal betales sise af det tyske øl, som indføres i Gulland 615

» 29. decbr. Mis. om, hvorledes det i forskellige henseender skal forholdes med opkrævning af Øresundstolden 632

» 19. maj. Mis. om nedsættelse af kvæg- og hestetolden 642

» 23. maj. Mis. om nedsættelse af sisen på vismarsk øl, som Vismars borgere selv indføre 645

1573 29. maj. Åb. br. om akcise på vin, som sælges i København 654

» 21. avg. Åb. br. om akcise på dansk øl, som udtappes i København 662

» 23. septbr. Mis. om ophævelse af arresten på skibene fra Rostok 671

1574 30. maj. Mis. om, at fremmede nationers skibe skulle fortoldes i Sundet 700

» 14. juni. Åb. br. om told af fremmed drik, som indføres til Bornholm, og af heste og kvæg, som udføres 706

» 27. juni. Mis. om toldbehandlingen af heste og kvæg, som udføres 710

» 8. oktbr. Åb. br. om, at intet øl eller købmandsgods må indføres i København, för det er fortoldet. 737

1575 16. jan. Mis. om, at der ikke må gives henstand med udførselstolden på øksne, med mindre tolderen selv vil svare til den 744

» 25. jan. Mis. om yderligere nedsættelse i bægge riger på sisen af vismarsk øl, som Vismars borgere selv indføre 745

» 10. oktbr. Åb. br. om privilegium for kapitlet i

Nr.

Lund på sise- og toldfrihed for et vist kvantum vin og Rostokker øl 791

1575 17. oktbr. Åb. br. om oprettelse af torvedage i Ribe §§ 1—5: særlig om øksen- og fætold 792

» 30. novbr. Åb. br. om tolden på heste og kvæg, som føres over Vordingborg og skulle udføres til Tyskland 795

» 8. decbr. Åb. br. om de vilkår, på hvilke undersåtterne i Bøtø igen må bruge sejlads: straf for smugleri 796

Torvedage, se **Handel.**

Trusler, se **Forbrydelser og straffe A.**

Tyveri, se **Forbrydelser og straffe A.**

Udførsel, se **Handel.**

Udskrivningsvæsenet og forpligtelsen til at göre krigstjæneste og arbejde for flåden eller hæren.

1562 6. febr. Mis. til lænsmændene om udskrivning af bådsmænd i købstæderne 102

1563 17. mars. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne i Skåne 136

» 26. juni. Mis. om udskrivning af bartskærere, pibere og trommeslagere fra købstæderne i Jylland. 150

» 21. juli. Mis. om udskrivning af bådsmænd til orlogsskibene fra Køge, Helsingør og Helsingborg. 154

» 3. oktbr. Åb. br. om udskrivning af landeværn af Nörre Asbo, Sønder Asbo, Bjære og Luggude herreder 178

1564 8. mars. Mis. om udskrivning af bartskærere og spillemænd til flåden fra byer i Sælland og Skåne. 198

» 9. mars. Mis. til lænsmændene i Fyn og Langeland om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne, Langeland og de småøer ved Nyborg 199

» 22. mars. Åb. br. om udskrivning af karle fra købstæderne til orlogsskibene 201

» 19. juni. Åb. br. om udskrivning af knægte i Skåne og Sælland 222

» 2. juli. Åb. br. om udskrivning af 300 karle i Vendsyssel 224

Nr.

1564 11. juli. Åb. br. om, at udbudsmændene fra Sælland straks skulle møde i København 225
» 25. juli. Åb. br. om udskrivning af 300 karle i Fyn 227
» 3. avg. Åb. br. om udskrivning af landeværn i Skåne 229
» 25. avg. Åb. br. om udskrivning af knægte i landene vest for Sundet 230
1565 4. jan. Åb. br. om det samme 250
» 14. jan. Mis. om udskrivning af folk til orlogsskibene fra købstæder og fiskerlejer over alt riget. 251
» 16. maj. Mis. om udskrivning af tømmermænd fra købstæder i Sælland og Skåne 265
» 21. maj. Åb. br. om straf for de bønderknægte, som blive udskrevne til anvendelse mod vore og rigens fjender, men dog blive hjemme..... 268
» 20. juni. Mis. til købstæderne om indkaldelse af hjemløbne eller hjemforlovede knægte og bådsmænd. 274
» 9. avg. Åb. br. om udskrivning af mandskab i Malmø, Helsingborg og Landskrone læn 276
» 10. avg. Åb. br. om udskrivning af mandskab i Villands, Gers, Froste, Albo og Fers herreder ... 277
» 26. avg. Mis. om udrustningen af geruste karle og heste af byer i Skåne..... 280
» 1. septbr. Mis. om geruste karle og heste, som skulle stilles af Ystad, Simmershavn og Trælleborg. 282
» 14. novbr. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra købstæderne og fiskerlejerne vest for Sundet 294
» 23. novbr. Mis. om klostrenes rustningsforpligtelse. 296
1566 6. jan. Mis. til lænsmænd og købstæder i Jylland om udskrivning af skibsbyggere..... 298
» 19. febr. Åb. br. om udskrivning af bådsmænd blandt bønderne i Nörrejylland..... 303
» 21. febr. Mis. om, at ingen skibe må udløbe fra købstæderne, för end vi have fåt de bådsmænd, som vi have behov 304
» 22. febr. Mis. om udskrivning fra købstæderne i Sælland, Fyn og Jylland af karle, bartskærere og spillemænd 305

Nr.

1566 4. juni. Mis. om udskrivning af folk fra købstæderne i Låland og Falster til orlogsskibene ... 316
» 23. juni. Åb. br. om udskrivning af mandskab fra Malmø, Landskrone og Helsingborg læn 318
» 24. avg. Åb. br. om udskrivning af skansegravere fra Skåne 323
» 2. oktbr. Mis. om udskrivning fra Sælland af karle til arbejde på Holmen 332
» 3. oktbr. Mis. om udskrivning af tømmermænd fra købstæderne i Sælland og Skåne 333
» 9. oktbr. Åb. br. om værgagtige karle fra købstæderne i Jylland, Fyn og Langeland og straf for udeblivelse af de udskrevne 334
» 31. oktbr. Åb. br. om udskrivning af hver femte mand fra Froste, Fers, Gers, Albo og Villands herreder i Skåne 338
» 11. novbr. Mis. til nogle købstæder om udskrivning af skibsbyggere 339
1567 24. jan. Åb. br. om ordning af adelens rostjæneste på Fyn 347
» 23. febr. Mis. om udskrivning af bådsmænd, tømmermænd og skibsbyggere fra Låland og Falster 351
» 25. febr. Mis. om udskrivning fra købstæderne af bådsmænd, skippere, styrmænd, bartskærere, spillemænd til orlogsskibene og af tømmermænd 353
» 25. febr. Åb. br. om udskrivning af bådsmænd i landene vest for Sundet, undtagen Låland, Falster og Møn 354
» 13. mars. Mis. om udskrivning fra Skåne af tømmermænd og skibsbyggere 360
» 22. mars. Åb. br. om dem, som modsætte sig den påbudte udskrivning af mandskab fra Låland og Falster 364
» 21. apr. Åb. br. om, at den påbudte udskrivning fra Gers, Villands, Froste, Albo og Fers herreder må ombyttes med udskrivning af skytter med rør, samt om straf for den udskrevne, som udebliver eller løber bort 366

Nr.

1567 5. decbr. Mis. om udskrivning af knægte fra købstæderne i Skåne, Sælland og Smålandene 389
» 25. decbr. Mis. til købstæderne om udskrivning af skytter 393
1568 18. febr. Åb. br. om, at bønderne i Villands, Gers og Albo herreder må lønne hageskytter i stedet for at lide udskrivning 396
» 23. febr. Mis. om udskrivning af skibsfolk af købstæderne over alt riget 399
» 24. mars. Mis. om udskrivning af bådsmænd på Læsø 401
» 10. apr. Åb. br. om udskrivning til landeværn af hver femte mand af bønderne i Skåne 406
» 1. maj. Åb. br. om, at bønderne skulle være fri for udskrivning af soldater mod at betale en månedsskat 411
» 19. maj. Mis. om udskrivning fra København af knægte til orlogsskibene 416
» 2. juni. Åb. br. om, at købstæderne skulle stille et antal karle til orlogsskibene 418
1569 6. febr. Åb. br. om udskrivning af søfolk m. m. af købstæderne i Danmark og Norge til orlogsskibene 446
» 24. apr. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra forskellige småøer 454
» 3. juni. Åb. br. om udskrivning af bådsmænd i købstæderne i Sælland 465
» 8. septbr. Åb. br. om udskrivning af skansegravere af Københavns, Roskilde, Vordingborg, Kallundborg og Dragsholm læn 484
» 16. septbr. Åb. br. om udskrivning af skansegravere af Skåne 487
» 21. novbr. Åb. br. om, at bønderne i Fjære herred må fritages for at stille skytter mod at betale 1000 dlr. 496
1570 15. jan. Mis. om udskrivning fra købstæderne af søfolk, pibere og trommeslagere til orlogsskibene og af tømmermænd 499

Nr.

1570 27. mars. Åb. br. om udskrivning af bådsmænd fra Fyn og småøer 516
» 3. apr. Åb. br. om udskrivning af bådsmænd i fiskerlejerne i Malmø og Helsingborg læn og lænene der omkring 519
» 24. maj. Åb. br. til adelen i Sællands stift og i Låland og Falster om bøder for dem, som ikke møde i rette tid til mønstring 530
1573 27. mars. Åb. br. om udbud af hele riget 639
» 3. septbr. Mis. om udskrivning af knægte og bådsmænd af nogle sællandske købstæder 667
1574 13. febr. Mis. om udskrivning fra købstæderne af bådsmænd 690
» 10. juni. Mis. om udskrivning af bådsmænd fra byer i landene øst for Store Belt 701
» 3. juli. Åb. br. om oprettelse for 5 år af en hær af helst indfødte knægte 711
1575 10. juli. Åb. br. om udskrivning til Riber bys befæstning af arbejdere i de næst omliggende læn. 799

Undsigelse, se **Forbrydelser og straffe A.**

Veje og broer.

1558 13. decbr. Kold. reces § 58: om vedligeholdelse af broer og alfare veje 1
1574 17. febr. Åb. br. om, at vognene på Sælland skulle have samme bredde som de jyske vogne .. 691

Vejning, offenlig, se **Handel.**

Voldtægt, se **Forbrydelser og straffe A.**

Vidnesbyrd, falsk, se **Forbrydelser og straffe A.**

Ærefornærmelser, se **Forbrydelser og straffe A.**

Øksenhandel, se **Handel; Markeder; Told og Akcise.**

NAVNEREGISTER.

Afkortninger: borgem. o: borgemester; b. o: birk; DRR o: Danmarks riges råd; h. o: herred; kl. o: kloster; l. o: læn; landsd. o: landsdommer; lænsm. o: lænsmand; p. o: på; rådm. o: rådmand; s. o: sogn.

Abbenæs, Hammer h., 82.
Abrahamstrup, 253; læn, 291, 294, 299.
Abylund, Salling h., 83.
Adolf, hertug, 170, 236, 260.
Ageled, Dronninglund h., 343.
Agersø, 279.
Aggershus, 337.
Ajt, Hovlbjærg h., 340.
Aksel Tønnesen, se Viffert.
Albo h., 290, 309, 316 f., 336 f., 350, 381, 418.
Allingemaglegaard, Ringsted h., 616.
Almind syssel, 635, 637.
Als, 597.
Alsted h., 386, 393, 460.
Alsønderup, Strø h., 180.
Alverstorp i Ditmarsken, 53.
Amager, 339, 576; privileg., 550.
Anders Pedersen, rådm. i Sæby, 471.
Andvorskov kl., 53, 216, 239, 327, 393 f., 412, 486, 550, 651, 655; læn, 453.
Anklam, 91.
Annise s., Holbo h., 180.
Anst h., 321.
Arenfeld, Henrik Nielsen, landsd. i Sælland, 328.
Arnikke fiskerl. på Bornholm, 440.
Asbo, N., h., 233, 316, 413; S., h., 233, 316.
Askø, 279; privileg., 76.
Asmundsen, Tyge, superintendent i Lunde st., 354.
Assens, 88, 109, 209, 216, 326 f., 351, 433, 443, 454, 532, 536, 614, 670, 676; privileg., 656.
Assentorp, Alsted h., 386.
Avensø, Skippinge h., 343, 639.
Avskær, 171, 630, 672; privileg., 159.

Bakkendrup s., Løve h., 393.
Balle, Ø. Lisbjærg h., 613.
Ballum s., Lø h., 300; birk, 215 f.
Bang, Hans, tolder i Middelfart, 614. — Povl, tolder i Assens, 614.
Bare h., 316.
Barnekov, Hans, DRR, 7. — Jørgen, lænsm. p. Åkær, 304.
Basse, Erik, 328. — Lavrids Nielsen 472.
Bek, Jokum, rentem., 226, 244 f.,

275, 286. — Lave, proviantm., 426, 500.
Beltet, 209 f., 289, 329. 330 f., 486 f., 576; tolden der, 88 ff., 476, 480.
Bergen, 614, 673.
Bertel Søvrensen, prior i Andvorskov kl., 393, 550.
Bild, Evert, admiral, lænsm. i Stege, 326 f., 333.
Bild Nielsen, se Krukkov.
Bille, Erik, lænsm. i Salling h., 83. — Esge, DRR, 96, 102, 155. — Jens, lænsm. på Visborg, 161; til Vrejlev kl., 616. — Jørgen, lænsm. på Sølvitsborg, 290, 317, 336 f., 627, 630, 646, 655. - Peder, DRR, lænsm. i Roskilde, 216; på Kallundborg, 319, 395, 413, 440, 447.
Bjerne (Biernit), Salling h., 83.
Bjerresø, Dragsholm b., 378.
Bjærgby s., Slagelse h., 393.
Bjære h. i Skåne, 233, 413.
Bjærre h. i Jylland, 300, 316
Bjørnløkke, Riberhus læn, 215.
Björn, Björn Andersen, DRR, lænsm. p. København, 314 ff., 327, 339, 401, 412, 414, 422, 426. 447. 453, 500, 511, 517.
Blankenburg, Joakim, 260.
Blovsterød i Lynge-Kronborg h., 180.
Bodsted i Skåne. 301.
Bogense, 209, 304 f., 583, 670, 676; privileg., 109.
Bollum, 300.
Bornholm, 54, 205 f., 250, 300, 347, 396, 439, 474 f., 517 f., 578.
Borre, Hovlbjærg h., 340.
Borup, Skovkl. birk, 82.
Boslunde s., Slagelse h., 393.
Braband, 90.
Brade, Otte, DRR, lænsm. på Ålborg, 180, 227, 253, 259, 287, 304, 315, 319, på Helsingborg, 355, 412, 418. — Lave, DRR, lænsm. i Froste h., 283, 319.
Bramstrup, Gudme h., 83.
Brande s., Nörrevang h., 339.
Bredegade, se Lund.
Bremen, 93, 419.
Brestrup s., Elbo h., 531.
Bringstrup s., Ringsted h., 311.
Broby, Salling h., 83.
Broby s., Ringsted h., 338.
Brok, Lave, lænsm. i Holbæk, 216.
Brokkenhus, Frans, DRR, marsk, 83, 319, 226, 228, 322, 413. — Jakob, lænsm. på Landskrone, admir., 94 ff., 208, foged p. Møn, 250. — Mikkel, 83. — Oluf, 231. — Otte, rentemester, 450.
Bryndehøv, 279.
Bryske, Antonius, DRR, rigens kansler, 7, 83, 253.
Bunkehule, Dronninglund h., 343.
Burvas, 90.
Bygholm læn, 87, 612.
Bygmandsris skov ved Viborg, 537 f.
Byrdinge (nu Børringe), Vemmenshögs h., 282 f.
Båhus slot, 252 f., 312 f.
Bårse herred, 174.
Bækmark, Skodborg h., 81.
Bølle, Morten Svensen, 394, lænsm. på Koldinghus, 441 f.
Bøssindrup, Løve h., 393.
Bøtø, Sønder h. på Falster, 654.
Bøvling læn, 201, 620, 639, 642.

David Tomesen, kannik i Lund, 396, 439, 475.
Danzig (Dantzken), 91, 244, 282, 284, 289.
Deventer, 93, 170.
Ditmarsken, 404.
Dover birk, 87.
Dover s., Hjelmslev h., 531.
Dragsholm, 379; birk, 378, 385; læn, 412, 417, 460, 552.
Dragsminde havn, 434.
Dronningborg, Støvring h., 54, 536 ff., 547 f., 591; læn, 557.

Dronningholms birk, 533.
Dyrheden, Dronninglund h., 343.

Ebbe Jotsen, tolder i Visby, 588.
Ebdrup, Sønder h., 280, 286.
Ebdrupholm, skov i Århusgårds læn, 280, 286.
Egede, V., Tybjærg h., 338.
Egerup, Alsted h., 311.
Egeskov, Sunds h., 83.
Eggitslev s., Flakkebjærg h., 393.
Ejstrup vadested, Anst h., 321.
Ejstrup s., Vrads h., 339.
Elbo h., 300.
Elbing, 91.
Elfsborg, 230 f., 355, 391 f., 404, 411.
Elleholm, 672.
Elleholms læn, 646 f.
Ellinggård, Horns h., 472.
Elnbogen slot, se Malmøhus.
Emden, 90, 92, 419.
Em kloster, 53, 76, 87; birk, 87.
Emsborg, 88, 94.
England, 90, 92 f., 128, 130, 330, 643.
Esbønderup, Holbo h., marked, 184.
Espe, Salling h., 83.
Esrom kloster, 53, 180 ff., 249; marked, 184.
Estrup, Dronninglund h., 343.
Eskebjærg (nu Schelenborg), 276.

Fagerholt, Dronninglund h., 343.
Falkenberg, 88, 493, 672; privileg., 466.
Falster, Mogens, landsd. i Låland og Falster, 426.
Falster, 27, 62, 200; privileg., 76.
Falsters bondeleje, fiskerleje ved Falsterbo, 85.
Falsterbo, 85, 153, 159, 226, 231, 291, 301, 354 f., 393, 396 f., 583, 668, 672.
Fanø, 213.
Faverholm, 76.
Fejø, 279, 459 f.; privileg., 76.
Feldballe birk, 280, 287.
Felleren, Dronninglund h., 343.
Femern, 324.
Femø, 259; privileg., 76.
Fers h., 225, 257 f., 290, 292, 306, 309, 316 f., 336 f., 381, 413, 418, 426.
Findstrup, Salling h., 83.
Fjellebro, Salling h., 83.
Fjære h., 355, 391, 404, 425.
Flakkebjærg h., 393, 549 f.
Flensborg, 171, 203, 209, 485 f.
Flensborghus, 313.
Flodeholt, Vendsyssel, 472.
Folding bro, Malt h., 649 f.
Frankrig, 90, 93, 125, 128, 130, 144.
Frans Lavridsen, skriver på Dragsholm, 412.
Fredriksborg, 180, 327, 405 f.; birk, 533, 562; marked, 184; skole, 356.
Fredriksborg læn, 291, 294, 299, 316, 407, 450, 521, 524, 570, 575, 595.
Fredrikstad, 614, 673.
Friis, Frans, 352. — Johan, DRR, kongens kansler, 1, 7, 55, 226, 319, 322, 392, 402 f., 413.
Froste h., 177, 225, 257 f., 290, 292, 306, 309, 316 f., 336 f., 413, 418, 426.
Frølund i Alsted h., 279.
Frøs h., 215.
Fuglsang, Dronninglund h., 343.
Funderholm, Hids h., 442.
Fusingø, Sønderlyng h., 54.
Fåborg, 109, 209, 300, 304, 583, 670, 676; privileg., 80.
Fårdrup s., Flakkebjærg h., 393.
Fæmø, 279, 459 f.
Førsløv, Ø. Flakkebjærg h., 226.

Galskøt, Otte, 328. — Tyge, 372.
Gammelstorp s., Lister, 646 f.
Gedsør, 75, 454 f.
Geltofte (Goldtofte), 280.
Gemsø s., Lister, 646 f.
Gerdrup, Tybjærg h., 82.
Gers h., 225, 257 f., 290, 306, 316 f., 336 f., 350, 381, 413, 418.
Gilleleje, 256, 279.

Gjandrup by, Sønderlyng h., 54.
Gerløv s., Slagelse h., 393.
Gerløv s., Løve h., Holbæk a., 393.
Giorlof, 300.
Glad (Lætus), Rasmus, professor, 1.
Gladsakse h., 257 f., 292; læn, 225, 306, 309, 426.
Glashytten, Hindsted h., 496.
Glerup, Rinds h., 496.
Glorup, Gudme h., 624.
Glud s., Bjærre h., 300.
Gram h., 215.
Gredsted bro, Gørding h., 491 f., 649; marked, 551 f.
Greifswalde (Gribsvold), 91.
Grenå, 209, 300, 304, 670, 676; privileg., 77.
Grimstrup, Næstved lands., 402.
Grubbe, Ejler, rentemester, 294 f., 308, 447, 500, 511, 655.
Græse, Lynge-Fredriksborg h., 180.
Grön, Jens, 81.
Grönholt, Lynge-Kronborg h., 180.
Guderup, Ø. Flakkebjærg h., 82.
Guddum fiskerleje p. Bornholm, 440.
Gudme h. ting, 624 f.
Guldborgsund, 279.
Gulland, 54, 159 ff., 167, 489, 515 f., 559, 561, 588, 632 ff.
Gunde Kristensen, tolder i Rødby, 614.
Gurre, Lynge-Kronborg h., marked, 184.
Gydinge h., 233, 316, 413, 587; privileg., 87.
Gyldenstjærne, Henrik, lænsm. i Han h., 328, 401 f. — Knud, 283. — Mogens, DRR. 7, 95 ff., 112, 137, 226. — Peder, lænsm. i Hind og Ulvborg h., 512. — Preben, lænsm. på Vestervig kl. 558.
Gyrstinge s., Alsted h., 311.
Gåbense færgested, 327.
Gælstrup, Ods h., 428.
Göje, Aloret, 280. — Eskil, lænsm. på Skanderborg, 76, 289; lænsm. på Nyborg, 216, 227, 240, 253 f., 316, 327 f., 379, 395, 412, 438.
Gøl, 77, 340, 620.
Gørløse, Lynge-Fredriksborg h., 180.

Hads h., 203.
Hagenskov læn, 498; mølle, 498.
Halagerlille s., Flakkebjærg h., 393.
Hald, 549.
Hallensløv (Hallitsløv) s., Løve h., 393.
Halmstad, 88, 232 f., 234, 236 f., 308, 316, 425, 449, 575, 583, 594 f., 614, 672; privileg., 171, 232.
Halmstad h., 225.
Hals birk, 498.
Halsted kl., 75 179.
Hamborg, 91, 419.
Hammerø, Fjære h., 230.
Hannæs ting, 75.
Han h., 259; ting, 75.
Handingmand, Kristoffer Mogensen, 282, 658.
Hans, hertug, 170.
Hans, Brolægger, kannik i Lund, 347 f. — Johansen, se Lindenov. — Knudsen, tolder i Rudkøbing, 359 f. — Mikkelsen, biskop i Fyns st., 600.
Hardenberg, Ejler, lænsm. på Malmøhus, 226, 228, 254, 283.
Hardvads lund, 442; å, 442.
Hariager h., 177, 316.
Harrestedgård, 85.
Harridslevgård, Skovby h., 109.
Hasle, 205, 440
Hasle s. Ringsted h., 338.
Havrebjærg s. Løve h., 393.
Hasselø, se Hesselø.
Hassing h., 222
Hastrup, Nörvang h., 339.
Havreballegård (Marselisborg), Ning h., 280, 287.
Heden, Salling h., 83.
Hedinge, 576 668, 674; privileg., 215.
Hegelund, Peder, tolder i Ribe, 614.
Hegnet, Tune h., 259.

Heiligenhafen på Femern, 324.
Hejdersdorf, Rejnholt, oberst, 261.
Hejninge s., Slagelse h., 393.
Hellested, Torne h., 170.
Hellig, Peder, fiskerleje på Bornholm, 440.
Helsinge, Holbo h., 180.
Helsingborg, 169 f., 225, 232 f., 235, 251, 255, 257 f., 285 f., 291 f., 301, 304, 354 f., 393, 418 f., 421, 424, 530, 668, 672; marked, 577.
Helsingborg læn, 279, 290, 306, 309 f., 381, 418, 426, 440.
Helsingør, 112 f., 169, 215, 225, 232, 234, 244 f., 282, 284, 286, 295, 304, 313, 316, 327, 331, 338, 376, 404, 417, 419, 443, 448, 476, 481, 485, 521 f., 528, 532, 539, 554 ff., 564 f., 576, 589 ff., 614, 621, 625 641, 643 f., 668, 674; privileg., 158, 312.
Hemmershöj (Hemmesø), Slagelse h., 393, 621.
Henne s., Vester h., 516.
Henrik Mogensen, se Rosenvinge. — Nielsen, se Arenfeld
Herlev, Lynge-Fredriksborg h., 180.
Herlufsholm, 282; sogn, 413; birk, 413.
Herredsvad kl., 53.
Herrestrup, Alsted h., 311.
Hesselø, 279; hestehave, 499, 666.
Hetland, 66.
Hids h., 442.
Hillerslev h., 222.
Hillerslev s., Salling h., 82 f.
Himle h., 625.
Hindsgavl, 389, 503, 657.
Hind (Hing) h., 639, 642.
Hjardrup, vadested, Anst h., 321.
Hjenninge s., se Hejninge.
Hjörring, 670, 676.
Holbæk læn, 412, 460, 552.
Ho s., Vester h., 516.
Hobro, 171, 209, 615, 670, 676; marked, 613; privileg., 87.
Hofminde havn, 434.
Holbæk, 553, 576, 583, 639 f., 668, 674; privileg., 180.
Holbæk læn, 412, 460, 552.
Holk, Hans, lænsm. p. Varberg, 214, 281.
Holland, 90, 118, 128.
Hollænderby på Amager, 576.
Holløse, Ø. Flakkebjærg h., 82.
Holløse, Holbo h., marked 183.
Holmstrup, Ods h., markeder, 385 f.
Holst, Peder, tolder i Nyborg, 475, 480, 576.
Holsted, Ø. Flakkebjærg h., 82.
Holstebro, 285, 482, 670, 676; markeder, 389 f.
Holsten, 404.
Horns h., 259, 497.
Hornslet s., Ø. Lisbjærg h., 613.
Hornum h., 40, 401.
Horsens, 88, 209, 304, 670, 676; privileg., 88.
Hovlbjærg h., 340.
Hundedals mølle, Hids h., 442.
Hundemark, Peder, landsd. i Fyn, 424.
Hundslund birk, 498.
Hven, 279.
Hvidding h., 215.
Hvidstedgård, Børglum h., 472.
Hvitfeld, Klavs, landsd. i Låland og Falster, 216, 249 f., 316, 327. — Povl, lænsm. på Snedstrup, 230.
Hylke s., Vor h., 631.
Hyllinge s., Flakkebjærg h., 84 birk, 84 f.; kirke, 84.
Hærrestad h., 316.
Høfdet, 486.
Høgs h., 230.
Höjer (Høfvers) h., 216.
Höjet, Sønder h., 280.
Höjslev, Fjends h., 254.
Hønborg (Elbo h.) læn, 629.
Hørby s., Dronninglund h., 343.
Hörsholm, 644; birk, 450, 533 595; læn, 209, 407, 521, 570, 575.
Hørve, Ods h., 378.

Illerup, s., Hjelmslev h., 531.
Island, 119.
Issefjord, 313, 564.

Jens Kristensen i Flodeholt, 472. — Klemidsen, 471. — Mogensen, se Rosenvinge. — Mogensen, rådm. i Sæby, 471. — Persen, 472.
Jep Nielsen på Råø, 459. — Olsen på Råø, 459. — Persen i Ørvid, 472.
Jerrestad h., 316.
Jul, Aksel, stiftslænsm. på Ålborghus, 453, 500. — Iver, 81. — Kristen, 298. — Mogens, 472. — Niels, 81. — Palle, 328. — Vincens, lænsm. på Koldinghus, 629.
Jungshoved, 159, 279.
Jørgen Pedersen, tolder i Falsterbo, 396. — Jespersen, borgem. i Sæby, 471.

Kalips, Oluf, 363.
Kallundborg, 209, 240, 304, 379 ff., 385 f., 553, 580, 583, 596, 614, 640 f., 668, 674; privileg., 174.
Kallundborg slot, 405, 447, 640 f.; læn, 279, 315, 412, 417, 460, 552.
Kalø, 231.
Kalslund h., 215.
Kampen, 93, 170.
Karlebo, Lynge-Kronborg h., 180.
Karleby s., Nørre h., Randers, 613.
Katvads mølle, Hovbjærg h., 340.
Kellegård (Kelli), Ringsted h., 82.
Kelstrup i Ods h., 428.
Kier, se Kær.
Kirkerup s., Flakkebjærg h., 393.
Kirkholt, Øster Lisbjærg h., 613.
Klegebæk vadested, Anst h., 321.
Kneverholm, Dronninglund h., 343, 472.
Knivholt, Horns h., 472.
Knudsby i Vordingborg læn, 656.
Knuds, st., kloster, 53.
Knudsby, Bårse h., 656.
Kofleje fiskerl. p. Bornholm, 440.
Kolberg, 91.
Kolding, 50, 209, 227, 304, 316, 321, 326, 351, 443, 491 f. 496, 532, 536, 604 f., 614, 670, 676; privileg., 84.
Koldinghus læn, 557, 629, 635, 639, 642.
Kongsbak, privilegier, 159, 548.
Kongshelle (Kongselv), 614, 673.
Kornerup, Sømme h., 487.
Korshavn, Skippinge h., 378 f., 580 f.
Korsør, 88, 209, 216, 291, 327, 379 ff., 503, 583, 596, 614 ff., 617, 621, 650 f., 668, 674; privileg., 473.
Korsør læn, 279, 313, 315, 412, 453, 460.
Korup mølle, Hindsted h., 496.
Krabbe, Erik, DRR, 7. — Iver, DRR, 7, 81.
Kradbjærg, Ø. Lisbjærg h., 613.
Krafse, Ejler, lænsm. i Korsør, 652.
Kragelund, Dronninglund h., 343.
Krannestrupgård, Ø. Lisbjærg h., 613.
Krempe, 621.
Krenkerup (nu Hardenberg), Musse h., 280.
Kristen Guldsmed, rådm. i Sæby, 471. — Glarmester, byfoged i Sæby, 471. — Kristensen, kongens salter, 620.
Kristoffer Björnsen, tolder i Vordingborg, 653 f. — Johansen, se Lindenov. — Mogensen, se Handingmand.
Krogen, se Kronborg.
Krogenos, Oluf Movridsen, 500, 512.
Kronborg (Krogen), 153, 170, 207, 329, 554, 570.
Kronborg (Krogen) læn, 279, 291, 294, 299, 407, 450, 533, 570, 575, 595.

Krukkov, Bild Nielsen, 83.
Krumpen, Otte, DRR, marsk, 7, 227, 238, 319.
Kruse, Enevold, 298.
Kullen, 672.
Kvindevads mølle i Skåne, 579 f.
Kværkeby s., Ringsted h., 387.
Kås, Björn, DRR, lænsm. på Helsingborg, 231, 254, 283; lænsm. på Malmøhus, 313, 316, 333, 337, 355, 412, 414, 418, 426, 500, 511, 516, 655. — Erik, 304, 472. — Jens, lænsm. på Elfsborg, 355, 392, 404, 411, 425.
Kær h., 346, 398.
Kær, Søvren, tolder i Kolding, 50, 318, 321, 614.
Kærgård, Gørding h., 7.
Kærgård, Vester h., 615; birk, 499, 515.
Kærstrup på Tåsinge, 466.
Kærteminde, 76, 88, 109, 209, 304 f., 583, 614, 670, 676.
København, 112 f., 175 f., 183, 209, 226, 240, 286, 291, 304, 314, 327, 344 f., 352, 375, 435 f., 497, 525, 542 ff., 611 f., 614, 618, 622, 645, 668, 670; holmen, 314; universitet, 492.
Københavns læn, 291, 294, 299, 412, 417, 422, 426, 453, 494.
Køge, 209, 216, 225, 240, 286, 291, 304, 307, 327, 418, 478, 553, 576, 583, 668, 674; marked, 644; privileg., 205.
Königsberg, 91, 284, 289, 625.

Ladby, Ø. Flakkebjærg h., 82.
Landskrone, 112, 209, 225, 233 ff., 239, 250, 257 f., 286, 291 f., 301, 304, 354 f., 393, 576 583, 614, 668, 672; privileg., 79, 82.
Landskrone slot, 517; læn, 290, 306, 309 f., 381, 418, 426.
Lange, Erik, 304. — Gunde, 482. — Niels, DRR, lænsm. på Lundenæs, 7, 230, 280, 482.
Langeland, 27, 62, 87, 279, 319, 359, 399, 412, 416, 425, 427, 435, 448, 453, 483 f., 547, 597, 600 f.
Langeleje fiskerl., 213.
Langelægs havn, 515.
Langtved, Dronningl. h., 343.
Lavholm, 225, 230, 232, 347, 381, 449, 523, 583, 594 f., 672; privileg., 470.
Lavholms å, 473 f.
Lejl, Sander, tolder i Helsingør, 89.
Lemvig 88, 305, 558, 670, 676.
Lillerød, Lynge-Fredriksborg h., 180.
Limfjorden, 41 f., 402, 447, 463.
Lindegaard, Hans, i Abylund, 83.
Lindenov, Hans Johansen, lænsm. på Silkeborg, 304, 340. — Kristoffer Johansen, lænsm. på Hindsgavl, 657.
Linå s., Ø Lisbjærg h., 613.
Lissabon, 90 ff.
List, 212.
Lister, 212, 229, 243, 246, 277, 630, 646.
Livland, 261.
Luggude h., 233, 316; ting, 170.
Lund, 177, 226, 276, 283 f., 286, 291, 309, 656, 668, 672; Bredegade 284; domkirke, 347 f., 396, 439, 475; kapittel, 53, 402, 437, 648; privileg., 76.
Lundegård, 281, 309, 377.
Lundenæs læn, 639, 642, 656.
Lundforlund s., Slagelse h., 393.
Lunkær skov, 496.
Lusby ved Kolding, 604 f.
Lybæk (Lubke), 91, 117, 133, 209, 282, 284, 444, 518.
Lykke, Erik, lænsm. på Riberhus, 500, 516, 541, 638 f., 643. — Jørgen, DRR, 7, 227, 304, 315, 319, 413, 453, 500, 511, 638.
Lykå (Lyckov), 171, 225, 630, 655; privileg., 159, 495.
Lykå læn, 572, 655.

Lyndbylille, Strø h., 180.
Lyneborg, 91.
Lynge s., Alsted h., 393.
Lynge, Lynge-Fredriksborg h., 180.
Lynæs h., 316.
Lystrup birk, 216.
Lålands privileg., 76.
Læsø, 279, 352, 536.
Lönne s., Vester h., 516.
Løve h., 393, 405, 549 f., 651

Mads Hansen, borgem. i Ronneby, 389.
Magnus, hertug, 261.
Malt h., 321.
Malmø, 112, 209, 225 f., 235, 239 f., 257 f., 281, 286, 291 f., 301, 304, 307, 312, 314, 319, 348, 353 ff., 376, 393 f., 411, 478, 503, 576, 614, 668, 672; privileg., 79.
Malmøhus, 261, 426, 516; læn, 290, 306, 309 f., 381, 418, 426, 440.
Mandal i Norge, 82.
Manø, 213.
Mariager, 670; kloster, 606.
Mariaport, 90.
Maribo, 216, 287, 327, 668 674; kloster, 53, 461 f., 506.
Marstrand, 538, 614, 673.
Marsvin, Jørgen, DRR, lænsm. på Tranekær, 240; lænsm. på Helsingborg, 313, 316, 333, 418, 500, 512, 655.
Mødelsted h. i Bleking, privileg., 277.
Meklenborg, 538.
Melsthave, Dronninglund h., 343.
Melstå fiskerleje på Bornholm, 440.
Menhave, Dronninglund h., 343.
Merløse h., 386; ting, 639 f.
Middelfart, 109, 177, 259, 300, 326, 351, 389, 399, 437, 467, 532, 536, 609 f., 614, 670, 676; privileg., 258, 657.
Middelfartsund, 609.
Milch, Zerobabel, tolder i Nyborg, 475, 480.
Mikkel Bertelsen, rådm. i Sæby, 471. — Sur, rådm. i Sæby, 471.
Mikkels, st., s., Slagelse h., 393.
Mogens Eriksen, se Mormand.
Mondrup, Hovlbjærg h., 340.
Mormand, Mogens Eriksen, underfoged på Ålholm, 250.
Mors, 300, 304, 394, 432, 482 f., 558.
Morten Svensen, se Bølle.
Mov birk, 498.
Mule, Mads, i Espe, 83.
Munk, Ebbe, 83. — Jørgen, lænsm. i Fredriksborg læn, 316, 450, 521, 555, 595. — Kristen, lænsm. på Visborg, 559—62, 588. — Oluf, DRR, 7. — Peder, admiral, 282, 298, 328, 361, 363, 375, 395, 501, 511, 553.
Musseholmen, havn, 405.
Møgeltønder læn, 639, 642; birk, 215 f.
Møllevad (Møgelvad), Vadested i Malt h., 321.
Møllebæks å, Hids h., 442.
Møn, 243, 251, 279, 314, 316, 319, 328, 400, 412, 416, 445, 448, 453, 512 f., 536, 538, 663 f.; privileg., 566.
Mørum s., Lister, 646 f.

Nakskov, 291, 308, 346, 576, 583, 614, 668, 674; privileg., 656.
Narva, 283 f., 330, 419, 449.
Natby, 82.
Nebel s., Vester h., 516.
Nederlandene, 90, 130, 170, 330, 377, 643.
Neksø, 205, 440.
Nesby å, 239.
Nibe, 77, 180, 340, 447, 456 f., 619.
Nicolai, st., birk, 215.
Niels Povlsen, herskabsfoged i Ribe, 541.
Nordrup s., Løve h., 651.

Norby, Lavrids. 440.
Nyborg. 88 f., 169, 209, 216, 240, 291. 308, 327. 331. 338, 379 ff., 438, 480, 485. 499. 503. 532, 538 f.. 556. 576. 614. 625. 670, 676.
Nyborg læn, 279, 395; slot, 209 ff., 227, 488, 500, 556. 576. 614. 625.
Nygård, Ods h., 174, 311
Nykøbing i Falster, 583, 600. 654. 668, 674; privileg., 78.
Nykøbing læn, 279; slot, 395, 458 ff., 466, 654.
Nykøbing i Mors. 300, 304. 394. 432 f.. 558 670. 676; privileg., 84, 482 f.
Nykøbing i Sælland, 428 ff., 668, 674; privileg., 428.
Nyminde i Jylland, 213. 516.
Nyrup, Alsted h., 386.
Nysted, 308, 583, 668, 674.
Næstved. 209, 240, 291, 304, 307, 553, 583, 614, 668. 674; mølle, 82.
Næstved. lille. Ø Flakkebjærg h., 82, 413.
Nøddebo, Holbo h., 180.
Nörholm s., Hornum h., 340, 447 f., 620.
Nörre h. i Koldinghus læn, 639, 642.
Nörrelade, Slet h., 402.
Nörrevang h., 339.

Obekær, Frøs h., 215.
Odense, 88 f., 216, 305, 327, 397, 402 f., 424, 428, 433 f., 454, 503, 597, 611 613 f., 617 f., 640, 670, 676, privileg, 79.
Odense læn, 316.
Odevold, 614, 673.
Ods h., 311, 428 f.,
Oksby s., Vester h., 516.
Oksie h., 316.
Oluf Andersen, rådm. i Sæby, 471. — Lavridsen, abbed i Sorø, 239. — Movridsen, se Krogenos. — Pedersen, tolder i Ribe, 50.
Omø. 279.
Opnøre by, Halmstad h. 574.
Orkenøer, 67
Orning. Tomas. Svendsen til Ellinggård, 472.
Orre, Salling h.. 83.
Oslo 614, 673.
Osted s. i Salling, 81; birk, 81.
Ottestrup s., Slagelse h., 393.
Overfussing by. Sønderlyng h., 54.
Ovsby s., Vester h., 300, 516.
Oxe, Albert, lænsm. på Ålholm. 385. 395. 412. — Peder, DRR. hofmester, 319, 327, 329. 338, 344, 392. 395 412 f., 451. 453. 511, 553. — Pernille. fru, g. m. Otte Rud. 327. 343. 440.

Parnov, 91.
Parsberg. Verner, ridder. DRR. 84. — Tønne, kongens sekretær. 517.
Peder Hansen. kongens renteskriver, 234, 359, 376. 387 f., 425. 437. 467 ff., 499. — Holst. borgem. i Nyborg. 576. — Svenske, rådm. i Sæby. 471. — Tomsen. rådm. i Sæby, 471.
Peders, st., s., Slagelse h., 393
Pine mølle, ved Korsør, 596.
Podebusk, Erik. lænsm. på Aalborghus. 340, 501.
Pors, Rudbæk, 440.
Portugal, 90. 92, 128.
Præstø leje ved Falsterbo, 159.
Præstø, 209. 216, 291, 304, 327. 583, 668, 674.
Pugevigs havn i Lister, 630, 646 f.
Påske, Lavrids, foged på Helsingborg, 381.

Radsted s.. Musse h., 280.
Randers. 88, 209, 304, 549, 592. 614, 670. 676; privileg., 663.
Rangstrup h., 216.
Rantzov, Movrids, 260.

Ravlunde i Skåne, birk, 577; marked, 577.
Ravnholt, 300.
Ravnsborg læn, 178 f., 249, 279, 407 f., 411.
Refs h., 222.
Rejersø, Løve h. 405.
Rersø by, 280; lille, 280.
Resen s. i Salling, 81; birk, 81.
Reval, 91, 244 283 f., 289.
Ribe, 202, 209, 213, 215, 236, 276, 280, 300, 304 f., 321, 326, 351, 393, 441, 465, 491, 532, 536, 538, 552, 557, 614, 638 f., 642, 648 ff., 670, 676; domkirke, 637; kapittel, 53, 402, 437, 557, 638; privileg., 82.
Riberhus, 215 f., 280, 444, 516, 541, 643; læn, 639, 642.
Riber stift, 328, 453, 603.
Riber, Mads, renteskriver, 426. — Mikkel, borgem. i Sæby, 471.
Riga, 91, 283, 419.
Ring s., Tyrsting h., 531.
Ringkøbing, 88, 304, 670, 676.
Ringsted, 239, 319, 327, 668, 674; kloster, 53, 486 f., 617; marked, 644.
Rislev by, Tybjærg h., 82.
Rodskov, Ø. Lisbjærg h., 613.
Romø, søndre, fiskerleje, 213.
Romsø i Beltet, 487 f.
Ronneby, 79, 583, 614, 626, 630, 672; privileg., 389, 494.
Rosenholm, 613; birk, 613.
Rosenkrands, Aksel, 55. — Anne, fru, 280. — Erik, DRR, lænsm. på Silkeborg, 76, 413; lænsm. i Odense, 423 f., 453, 461, 640 f. — Folmer, 231, 304, 379. — Holger, DRR, lænsm. på Bygholm, 7, 87, 287, 315, 319, 327, 344, 359, 413, 453, 500, 511. — Jørgen, DRR, lænsm. p. Kalø, 227, 231, 287, 304 315, 319, 413, 511, 613, 638.
Rosensparre, Sten, lænsm. på Kallundborg, 305.
Rosenvinge, Henrik Mogensen, tolder i Helsingør, 113, 242, 244 f., 282, 284, 316, 331, 338, 376, 405, 419, 443, 448, 475 f., 481, 521 f., 535, 625, 644 f. — Jens Mogensen, tolder i Helsingør, 89, 169 f., 200, 231, 528.
Roskilde, 177, 216, 240, 276, 286, 327 386 f., 412, 435, 503, 553, 567, 618, 668, 674; kapittel, 53, 75, 276, 402, 437, 492, 567; marked, 75; privileg. 525.
Roskildegårds læn, 291, 294, 299, 315, 391, 412, 417, 422, 426, 460 494.
Rostok, 91, 121, 539 556 f.
Rud, Erik, DRR, lænsm. p. Ravnsborg, 216, 228, 238, 250, 309, 413, 453, 511, 620. — Otte, lænsm. i Odense, 83; lænsm. i Korsør, 216, 327, 343.
Rudkøbing, 359, 583, 670, 676; privileg., 203.
Rugård, Skovby h., 503, 657.
Ry birk, 87; s. i Tyrsting h., 531.
Ryberg, Mads, renteskriver, 431.
Rødby, 213, 216, 291, 324, 326 f., 346, 395, 434, 512 ff., 536, 614, 652 f., 668, 674; privileg., 433.
Rönberg h., 316.
Rönne, 205 f., 440.
Rönnov, Ejler, DRR, 7, 216.
Rørbæk, Musse h., 280.
Rørum, Albo h., 309.
Råø, 459.

Sakskøbing, 583, 668, 674; privileg., 656.
Salling h.s ting, 82 f.
Saltofte, Merløse h., 386.
Salten s., Vrads h., 531.
Samsø, 279, 328, 393.
Sandberg, Anders Kristensen, 231. — Eggert Henriksen, 82.

Sebber kloster, 606.
Sebbersund, 77, 180, 340, 619.
Sefeld, Jakob, 496. 527.
Segalt Nedre, Ø. Lisbjærg h., 613.
Segaltgård, 613.
Sejrø (Sere), 279, 378 f., 580 f.; privileg., 158.
Seland, 90, 128.
Sested, Jørgen, lænsm. på Kronborg, 256, lænsm. på Hindsgavl, 389.
Silkeborg slot, 442; læn, 557, 608,
Simmershavn, 243, 291 f., 301, 354, 393. 583, 668, 672.
Skaberkrat skov ved Viborg 537 f.
Skagen 88, 252, 465, 670, 676.
Skanderborg, 531, 532, 604, 616; læn. 533, 557, 604, 608; birk, 531.
Skanderup vadested i Anst h., 321.
Skandrup s., Hjelmslev h., 531.
Skanør, 203, 226, 291, 301, 354 f., 393, 397, 583, 668, 672.
Skarhult (Skarolt) i Torna h., 305.
Skave, Herluf, Landsd. i Sælland, 426, 453, 500.
Skel, Kristjern, lænsm. på Bøvling, 620.
Skelskør, 178, 209, 291, 364, 308, 440, 576, 583, 596, 668, 674, marked 80; privileg. 80.
Skerring, Ø. Lisbjærg h., 613.
Skibby, Horns h., 497.
Skien, 614, 673.
Skinkel, Gabriel, 328.
Skippinge h., 378 f., 580.
Skive, 670, 676; privileg., 320.
Skivholms havn i Sælland, 405, 596.
Skjoldenæs læn, 315, 391, 422, 426, 460, 494.
Skodborg læn, 557, 629, 639, 642.
Skotland 90, 92 f., 128, 130.
Skovgård, Hans, 655.
Skovkloster (Herlufsholm), 53; birk, 82.
Skovshoved (Krabbesholm) i Salling, 82.
Skram, Jakob til Hastrup, 339. — Peder, DRR, 94 f., 97 f., 401, 413, 224 f., 319, 449, 473, 511, 665.
Skyholms havn, se Skivholms havn.
Skærpinge, Dronninglund h., 343.
Skævinge s. Strø h., 180.
Skøds h., 316.
Skørpinge s., Flakkebjærg h., 393.
Skårupgård, Ø. Lisbjærg h., 287.
Slagelse, 553, 668, 674; privileg. 172.
Slagelse h., 393, 549 f., 615, 621, 651.
Slangerup, 286, 405 f., 668, 674; privileg., 178, 562—64.
Slet h., 402.
Sludstrup s., Flakkebjærg (nu Slagelse) h., 393.
Smørum h., 338.
Snede, N., s., Vrads h., 339.
Snekkerup marked i Ringsted h., 644.
Snogebæk fiskerleje på Bornholm, 440
Snoghöj, 609 f.
Solbjærg s., Hellum h., 496.
Solbjærg s., Løve h., 393.
Solsbæk, Dronninglund h., 343.
Sorø kloster, 8, 53, 216, 278 f., 294, 327, 386, 405, 484 ff.; dets birk 78, 294, 311, 313, 386, 412, 460; læn, 453.
Spanien, 91 f., 125, 128, 130, 144.
Sparre, Jakob, lænsm. i Fers h., 283, 333, 337. — Knud, lænsm. på Vismerløv, 316.
Spejl, Hans, lænsm. på Gladsakse, 283, 337.
Spend, Jens, 81.
Stade, 93.
Stavanger, 673.
Stavn, Slet h., 340, 619.
Stege (Steigen) 208, 291, 576, 583, 668, 674; privileg. 524.
Stege hus, 97, 512, 663; læn, 426.

Stenhede, Dronninglund h., 343.
Stenlille s., Merløse h., 386.
Stenmagle s., Alsted h., 386.
Stensen, Knud, 298.
Stettin, 91, 242, 449 471.
Stingere, Bartel, kgl. salter, 180, 340.
Stillinge s., Løve (nu Slagelse) h., 393
Stokkemarke s., Sønder h. på Låland, privileg., 466.
Stralsund, 91.
Strø, Froste h., 180.
Stub, Peder, tolder i Ålborg, 347.
Stubbekøbing, 576, 583, 668, 674; marked, 395; privileg., 85.
Støvelkær, 613.
Sundet, se Øresund.
Sundby færge 313.
Sundby, Kær h., 492 f.
Svanikke, 205, 440.
Svave, Jørgen, 109.
Svejstrup s., Hjelmslev h., 531.
Svenborg, 88, 209, 248, 304, 583, 670, 676; privileg. 198.
Sverige, 232 f., 235, 244 f., 252, 254 284, 325 348, 350 f., 399, 425 435, 449, 452, 479.
Svindinge s., Gudme h., 624.
Svolle (Schuole), 93, 170.
Sønderside, fiskerleje, Før, 213, 444.
Sønderup s., Slagelse h., 393.
Sæby, 88, 304, 471, 670, 676; privileg. 181.
Sæbygård, Dronninglund h., 343.
Sølvitsborg, 225, 630, 646 f., 655, 672.
Sølvitsborg læn, 572, 646 f.
Sønderhoved ved Ribe, 300.
Sørbymagle s., Flakkebjærg h., 393.
Sørup i Falster, 75, 85.

Tavle s., Elbo h., 300.
Tegene fiskerl. p. Bornholm, 440.
Tendrup, Ø. Lisbjærg h., 613.
Testrup marked ved Hobro, 171, 613.
Tidemand, Jørgen, lænsm. på Landskrone, 313, 316, 333.
Tisted, 300, 304, 670, 676; marked, 558.
Tjæreby, Flakkebjærg h., 180, 393.
Togsværd s., Hammer h., 338.
Tomes, Jørgensen, skriver, 426. — Svendsen, se Orning. — Tordsen, rådm. i Sæby, 471.
Torne h., 177, 316.
Torskminde ved Nissum fjord, 80.
Trehöje ved Lund, marked, 284.
Trindstrup, Slagelse (?) h., 393.
Trolle, Børge, DRR, lænsm. i Gers h., 7, 225, 283, 319, 327, 333, 337, 413; på Jungshoved 657. — Herluf, DRR. 7, 82, 94 ff., 97 ff., 279, 281 f., 361, 658 f.
Tryggevældegård, Fakse h., 327; læn 412, 422, 426, 460, 500, 552.
Trælleborg, 209, 239, 291 f., 301, 304, 354 f., 375, 393, 583, 614, 668, 672.
Tröjborg læn, 639, 642,
Tunge, st. Nicolai birk, 215.
Tungelund, Hovlbjærg h., 340.
Tved, Sunds h., 215.
Tveden, Dronninglund h., 472.
Ty, 222.
Tyrgod s., Nörrevang h., 339.
Tyskland, 171, 175, 232 f., 239, 243 f., 251, 333, 360, 454 f., 459, 588, 652 ff.
Tystrup h., 215.
Tystrup s., Flakkebjærg h., 393.
Tyvelse, Tybjærg h., 82.
Tåsinge, 243, 279, 316, 319, 395, 399, 412, 416, 425, 427, 431, 435, 448, 453, 466, 547 597, 600 f.
Tønder h., 216.
Töring birk, 87.
Tønsberg, 614, 673.

Ugerholt, Dronninglund h., 343.
Ugerup, Arild, lænsm. på Odensegård, 216 240, lænsm. på Åhus, 646.

Uggeløse, Lynge-Fredriksborg h., 180.
Ulfeld, Jakob, 501, 511.
Ulfstand, Hak, lænsm. på Lundegård 333; lænsm. på Odensegård, 500, 611. — Jens Trudsen, lænsm. på København, 252. — Sidsel, fru, 337.
Ulrik, hertug af Meklenborg, 538.
Ulsø s., Fakse h., 338.
Ulvborg (Voldborg) h., 639, 642.
Ulå, 442.
Urne, Aksel, DRR, rigens kansler, 83, 412, 453. — Margrete, abbedisse i Maribo kl., 287, 461.
Uvelse, Lynge-Fredriksborg h., 180.

Vale, Jørgen, tolder i Nyborg, 169, 289, 338.
Valkendorf, Kristoffer, rentemester, 412, 624.
Vallekilde, Ods h., 378.
Varberg 88 207, 229, 232, 280, 411, 425, 583, 625, 672; marked 637; privileg. 168, 575.
Varberg læn, 214, 225, 520, 574, 583, 625.
Varde, 304, 670, 676; privileg., 656.
Vejerslev, Hovlbjærg h., 340.
Vejle, 209, 443, 670, 676; privileg., 88.
Vendelbo stift, 328, 453.
Vemindshöj h., 316.
Vemmelev (Vermersløf) s., Slagelse h., 393.
Vendiske stæder, 91.
Vends h., 387; ting 399.
Vendsyssel, 343.
Venge s., Hjelmslev h., 531.
Vennebjærg h., 259.
Veninge by, Sønderlyng h., 54.
Venstermand, Lave, 298, 326, 334 f., 453.
Vestergård, Salling h., 83.
Vester h. i Bleking, privileg., 277.
Vester h., Ribe amt, 300, 499, 515 f.
Vesterlandsfør, 434, 438, 639, 642.
Vesterlands side på Før, 53
Vestersøen, 281 f., 361, 363, 463, 465.
Vestervig kl., 313; birk, 392, 400, 445; marked 558.
Vestfrisland, 90
Vestre s., Nörrevang h., 339.
Viborg, 319, 398 f., 448, 537, 607 f., 670, 676; privileg., 159.
Viborg kapittel, 53, 238, 276, 352, 447 f., 536, 538; privileg., 77.
Viborg stift, 238, 328, 453, 605; landsting 547.
Viby birk, 280.
Vidskøl kl., 53, 402, 606.
Viffert, Axel Tønnesen, lænsm. på Landskrone slot, 228 f. 250, 254 283 304, 395, 453; lænsm. på Nyborg, 625. — Korfids, lænsm. på Hald, 500.
Vinter, Peder, 304.
Visborg, Gulland, 160 ff., 166 f., 559, 561, 588, 614.
Visborg s., Hindsted h., 496.
Visborggård, Hindsted h., 496; birk, 527.
Visby, 113 f., 119, 127 ff., 139 ff., 146 ff., 159, 166 f., 632, privileg., 489, 635.
Viske h., 391, 404.
Villands h., 225, 258 f., 290, 292, 306, 309, 316 f., 336 f., 350, 381, 413, 418.
Vismar, 91, 538.
Vissing s., Tyrsting h., 581.
Vissinge birk, 87.
Vitved s., Hjelmslev h., 531.
Vive s., Hindsted h., 496.
Voldborg h., se Ulvborg h.
Volgast, 91.
Volstrup, Sønderlyng h., 54.
Volstrup s., Dronninglund h., 343.
Vor birk, 87.
Vordingborg, 216, 291, 294, 327, 503, 512 ff., 536, 652 ff., 668, 674.

Vordingborg læn, 279, 315, 412, 416, 460, 500.
Vrads h., 339, 442.
Vredsløse s., Ø. Flakkebjærg h., 82.
Vrejlev kl., 616; birk, 616.
Væ, 204, 291, 565, 583, 668, 672; privileg., 168.

Ystad, 209, 234, 239, 291 f., 296, 301, 304, 354 f., 393, 576, 583, 613, 668, 672; privileg., 79, 503.

Ågård, Han h., 401.
Åhus, 81, 225, 239, 244, 257 f., 291, 355, 393, 398, 565, 583, 608, 614, 657, 668, 672; privileg., 168.
Åkirkeby, 440.
Åkær slot, 589; læn, 548, 557.
Ål s., Vester h., 516.
Ålborg, 88, 209, 304, 346 f., 381, 418, 456 f., 492 f., 499, 503, 527, 530, 558 f., 583, 614, 626, 670, 676.
Ålborghus, 180, 340, 346, 620.
Ålholm læn, 249, 279.
Århus, 88, 248, 276, 280, 287, 304 f., 379 ff., 503, 517, 583, 614, 670, 676; privileg. 174.
Århus kapittel, 53, 402, 437; privileg., 78.
Århus stift, 328, 453, 543, 603, 608.
Århusgårds læn, 280, 287.
Års leje ved Falsterbo, 159.
Ås, Børglum h., 304, 472.

Æbelholt, Strø h., marked, 184.
Æbeltoft, 209, 300, 304, 670, 676; privileg. 212.
Ærø, 597.

Øland, 77, 340, 620.
Ølsted, Strø h., 180.
Ølstykke h., 338.
Ørekrog, se Kronborg.
Øresund, 153, 170, 201, 207, 210, 242, 244, 284, 316, 376, 444, 448, 486, 576, 625, 645; fiskeri der, 82; tolden der, 89, 170, 329 ff., 404, 476, 529.
Ørkhede, Dronninglund h., 343.
Ørslev, Vester, Alsted h., 311.
Ørvid i Vendsyssel, 472.
Østergård i Salling, 81.
Øster h. i Bleking, 79, 572, 577, 627; privileg., 83, 277, 311.
Øster h. i Koldinghus l., 639, 642.
Østerris, Fjends h., 254.
Østersøen, 245, 281 f., 361, 363.
Øverup (Everup), Ø. Flakkebjærg h., 82.

TRYKFEJL OG RETTELSER.

Side	9	*lin.*	11	*f. n.*	5	*læs:*	4
»	37	»	11	*f. o.*	LVIII	»	LXVIII
»	»	»	12	»	5	»	4
»	78	»	16	»	25	»	23
»	»	»	5	*f. n.*	222--23	»	272—73
»	79	»	10	»	købstad	»	købstads
»	81	»	6	*f. o.*	Anbierg	»	Aabierg
»	»	»	7	*f. n.*	6, 438	»	7, 438
»	»	»	5	»	4	»	24
»	82	»	9	»	Nestved	»	Næstved
»	84	»	14 og 9	*f. n.*	juli	»	juni
»	112	»	3	*f. n.*	I, 569	»	IV, 569
»	209	»	7	»	belt	»	Belt
»	231	»	2	»	Biørn	»	Björn
»	246	»	10	*f. o.*	novbr.	»	decbr.
»	281	»	3	*f. n.*	hafe — *således Westphalen, men der bör vist læses:* hofe.		
»	284	»	17	*f. o.*	Bredegaaden,	*læs:*	Bredegaden.
»	302	»	1	*f. n.*		»	I kiste met lius
»	303	»	»	»		»	hvor vor
»	309	»	18	»	tilföjer	»	tilföje
»	376	»	13	»	Helsingborg	»	Helsingør

Under rentrykningen er en del Å, i og j sprungne i stykker, Å dog kun i de förste 4--5 ark. De til A forvandlede Å kunne dog ikke forstyrre meningen.

I Kirchenheims: Centralblatt f. rechtswissensch. 1888 s. 175 er det antaget, at der s. 25 lin. 2 f. n. skal stå: Jyske lov 1, 52, for: Jyske lov 1, 50, men med urette; reces 1558 citerer netop på det anförte sted Jyske lov 1, 50. Da der ikke i reces 1558 § 16 ved udtrykket: epter lougen, *er givet noget citat, er det heller ikke, som af anmælderen a. st. antaget, nødvendigt, på dette sted at henvise til bestemte lovsteder.*

I begyndelsen af bindet er det blevet forsömt at omskrive datumsangivelser efter helgen- og festdage til månedsdage; det er anset for unødvendigt at supplere denne mangel ved tilföjelser, som måske dog ikke vilde blive eftersete af nogen læser.

HARRY LARSEN